Hazaragi-English Dictionary
Dr. Mohammad Akbar Shahristani
Hazara Literary Organisation - Alghochag.
Language: Hazaragi into Dari/Farsi
Pages: 430
Approx: 12000 words
mstr.jg@gmail.com

لغات هزارگی

خانِنده های مُحترم! از قَرار نَظریه هایی دُرُست اِی دَور و زَمو شُمو میدَنید که خوبی یک آدم دَ شَکل و پوست شی نیه بَلکه او باید صِفت های دیگه دَشته بَشه تا مردُم اُو ره یک نفر خوب بُگه. شکل و صُورت فقط بلدے شِنَختونِ ظاهری یک نَفر مُهِم استه. بَلدے ازیکه یک نفر ره مردُم بَعِنوانِ یک آدمِ خوب بِنَخشه، کِردارشی، شخصیت شی، باید خوب بَشه. بُزرگای مو گُفته: "آدَمی تَمام شی یک استه و تَنها خوبی یک آدم دَ کِردار و عَمل ازُو استه، نه دَ رَنگ، پوست، طایفه، نسل، و قِیافه شی."

زبونا هَم رَقَم امزی آدما وُری از یک دیگه خُو خوبتر یا بدتر نیه. ای دَ تحقیقِ زبون شِناسی که دَ ای دَوره مُوشه ثابِت شُده که تمام زبونا چه دَ آفریقا گپ زده شنه یا دَ اُروپا، چه زبونِ سفید پوست بَشه یا زبونِ سیا پوست، و چه مردُم یک زبو محکوم بَشه یا حاکِم، یک خاصیت عُمومی دَره. هیچ کُدَم شی از یک دیگِه خُو خوبتر نیه. تمام شی گرامر و اُصُول دَره که دَ مُطابِقِ ازوا توره گُفته مُوشه. هیچ کُدَم شی بے اصُول یا بے گرامر نیه. هیچ زبو دَ دُنیا پَیدا نَمُوشه که یک تعداد مردُم دَ ازُو زبو نَقل کنه و امُو زبو بے گرامر یا بے قاعده بَشه. ای فقط نَظریه و قضاوتِ مردُم عام استه که دَ یک زبون رَنگِ بَد و دَ دیگِه شی مقام بِلَند می دیه، از یک زبو ننگ مُونه و یاد گِرفتونِ دیگه زبو ره بَلدے خُو سَر فخری میدَنه. مردُم همیشه یک زبو ره از رُوی مردُمی که دَ امزُ نقل مُونه قضاوت کده و بلدے شی دَ جامِعه یک جای و مَقام میدیه. دَ یک زبو اگه مردُم پیشرفته و زورتُو نقل کنه امُو زبو دَ نَظرِ مردُمِ عام گرامَرتُو و با اِصُولِ معلُوم مُوشه، مَگَم یک زبونِ دیگه ره که یک مردُم پسمَنده، مظلُوم، و محکوم در شی تپوره بُگه دَ نَظرِ خیلی ها پسمنده، بے گرامر، بے قاعده و بے قانُون معلُوم مُوشه و یک عِده مردُم بیخی ننگ مُوخوره که دَمزُو زبو توره بُگه.

ای فقط بَرخورد و رَویه مَنفی یک عِده مردُم قد یک زبو استه نه یک حقیقت. حقیقت ای استه، غَیَتیکه یک مردُم مَظلُوم و محرُوم بود، زبون شی محرُوم و مظلُوم استه، رَسم و رواج شی خراب معلُوم مُوشه، و حَتا که خودُن شی هَم از زِندگی خُو بَد شی میه. زِبونِ آزره گی (هزارگی) بَلدے ازی نیه که جای اُردُو، فارسی، یا اِنگلیسی ره بِگیره. مو باید ای ره بَلدے ازی تقویه کُنی که مَردُم ازُ توره گُفتو دَمزی زبو ننگ نَکُنه. نَسلِ آینِده مو از زبون خود خُو بَد شی نَیَه و ازره گی گُفتو و نَوشته کدو بَلدے شی ننگ نَبشه. امُو رَقَم که بابه مزاری گُفته بود "آزَره بُودو ننگ و جُرم نَبشه!"

داکتر محمد اکبر شهرستانی (مدیر مسئول)

دَ کَشمَکَش زِندگی و مَرگ

دَ مینکَل هَر قَوم و هَر مَردم دو بُلُوک مَردُم استه. یک شی سُون بَدی کَش مونه و دیگه شی سُون خوبی. یک شی می‌خایه که قَبضه کنه ونام بُرکنه، وَلی دیگه شی یَکسره دَ فِکر خَلاصی از نارَوایی استه. مو جَنگِ مَردم ره هَر روز دَ پیش چِیم خو مِینگری، خَبَر موشی، یا دَ تاریخ می‌خانی، که فلانی دَولت یا اَمپَراطور زور شُد و دُشمون خوره تار و مار کد.

زِبونا هَم رَقم آمزی مَردم اَلّی دَ مَنِه خو دَ کَشمَکَش استه. اَمی کَشمَکَش و جَنگ دَ مینکَل زِبونا یَکسَره و از قَدِیم بوده و هَنُوز هَم جاری استه. هَر کُدم شی که زور شد مَردُم شی دَ ازو اِفتخار مونه، مَگَم اموی که شِکَست خورد مَردُم شی ازو ننگ مونه. یک وَخت استه که یک زِبو خیلی قَدر دره. تا ای اندازه که مردم پول مَصرف مونه که اوره یاد بِگیره. و هَر کَسی که دَ ازو زِبو تور بُگه، اَگَرچه کَم عَقل هَم بَشه، مردم فِکر مونه که او آدم خیلی فامیده استه. مثلاً، اگه یک نَفر دَ کَراچی بوره و اِنگلیسی نَقل کُنه، مردم اوره احترام مونه. موگه: "ای نَفر خیلی فامیده و خانده استه". وَلی اگه او بَد بخت دَ زِبون پَشتو، هِندکو و سرایکی نَقل کنه اوره یک آدم بی‌سواد یا مَعمولی فِکر مونه.

زِبونا هَم رَقَم امزو مَردم وَرِی استه که دَ مَنه خو دَ کَشمَکَش و جَنگ استه. هَر کُدم شی که زور شد مَردُم شی دَ ازو اِفتخار مونه، مَگَم اموی که شِکَست خورد مَردُم شی ازو ننگ مونه.

یک زِبو رَقَم یک نَفَر وَرِی ضَعیف موشه، کس دَ ازو احترام نمونه، مَردُم ازو بَدشی می‌یه، تاایکه دَ پیش مَردُم خود خُو بی‌جیرگه مالوم موشه و اُونا کوشِش مونه که دَ ازو زِبو نَقل نَکُنه. وَختیکه یک مَردُم از زِبون خو بَد شی آمد، امو غَیبَت مَرگ ازو زِبو نیزدیک موشه. او زِبو دیگه هیچ رابِیی بَلدِی زِندَه مَندو نَدره. ازی که اوره مَردم خودشی هَم قَبُول نَدره. او زمان او زِبو مُومره و خیلی از ارزش ها و رَسم و رواجهای ازو مَردُم ره قَد خود خو قَتی موبره. شمو مِینگرید که سانسکریت، پَهلَوی، اَویستا، لاتیین دَ زَمان خُو زِبونای غَدَر نامدار بوده، مگم اونا مُرده، و آکُو هیچ کَس دیگه دَ ازو زِبونا توره نموگه.

وَختیکه یک آدَم مَریض شُنه اُو دَوا موخوره تا مَریضی اوره ایله کنه. یا اگه یک دَولَت ضَعیف شنه او کوشِش مونه که فَوج خُوره قَوِی کُنه، تَمام وَسع خُوره خَرج مونه، تا که از مَرگ نیجات پَیدا کنه و ازبَیین نَروه. زِبو هَم قَوِی موشه و اَز مَرگ نیجات پَیدا مونه اگه امو مَردُم شی اوره اُوش کُنه و اوره کُمَک کنه. و بَعض وَختا ای رَقَم هَم موشه که آدَمای خَیر خاه اَمزو مَردُم کوشِش مونه که زِبو ره نیجات بِدیه وَلی زورشی نمی‌رسه. ای بخاطر ازی استه که او وَخت زِبو کَلو ناتو شده و دَ جای رَسیده که بَغَیر از مُردو دیگه را نَدره.

بَدَل شُدون یک زِبو

دَدُنیا هیچ چیز ثابت نمومنه، و دُنیا یَکسره دَ حَرکَت استه. تمام خیل دَ روی زمی ام رَقَم ازو اَلی دَ حَرکَت استه و روز دَ روز بَدَل موشه. شُمو مینگرید که مَردم یک وَخت یک موڈل کالا موپوشه وَ چَند دیر بَعدِ دیگه شی یَگو موڈل دیگه تیر مونه. هَرکَس چیزی نَو ره خوش دره و چیزی کونه ره کَلو خوش شی نمی‌یه. امو رَقم که دُنیا بَدَل موشه کالای مَردم، رَسم و رواج مَردم، خوراکِ مَردم، و تاکه زِبون مَردم هَم بَدَل شدَه موره. امی تَبدیلی یک کار طَبیعی استه و ای ره هیچ کَس دَور دَده نمی‌تَنه. ای تَبدیلی غَدَر آستی استه و مو ای ره دَ امو وَخت شی فامیده نمی‌تنی، مَگم بَعد از چَندین سال موفامی که هَر چیز فَرق کده، یَعنی بَدَل شده.

اَمو رَقَم که دَ دُنیا هیچ چیز ثابت نمومنه و دَ حال تَغیر استه، زِبو هَم روز دَ روز بَدل شده موره

زِبو هَم یک حِصهٔ از زندگی مَردُم استه، دیگه چیز که تَغیرکد، زِبو هَم تَغیر مونه. اَزرَگی که زِبون ازمو مَردم ازره استه یک زِبونِ غَدَر قَوِی استه. ازنگاه تاریخ، تا ای غَیت خوب مالوم نییه که ای زِبو از چَند قَرن پیش بوده، ازی که ای گَپ دَ تاریخ زیاد نَوشته نشده.

۱) یک دَوره از تَغیر زِبو

ازی که هَر زِبو تَغیر مونه، ای صاف و مالومدار استه که زِبون اَزرگی هَم تَغیر کده. شاید زِبون اَزرگی چار یا پَنج قَرن پیش خیلی دیگه رَقَم بوده. دَ باره زِبون اَزرگی غَدرنَظریه ها استه. بَعض کَسا موگه که زِبون اَزرگی از قَدیم امی رَقم بوده، یعنی مَردم ازره از قَدیم یک اَمی رَقَم فارسی نَقل می‌کده. بَعض کَسای دیگه دَ ای خیال استه که بابه کَلونای قَوم ازره دَ مُغولی نَقل می‌کَده. ای تو ره تا ای غَیبَت ره خوب مالوم نییه و کَس گُفته نَمی تَنه که زِبون ازرگی اول مُغولی بوده یا نَبوده. غَدَر آدمای تاریخ دان و زِبوشناس امی رَقم موگه و ای نَظَریه ره قبول دره که زِبون اول مَردُم ازره مغولی بوده. ای فَقط دَ کیتاب "بابرنامه" نَوشته استه که مَردُم ازره دَ قَرن شوزده دَ زِبون مُغُولی نَقل می‌کَده. بَجُز ازی، دَ دیگه جای ای گَپ نَوشته نشده.

۲) یک زِبو دَ چَند شاو روز بَدَل موشه یا دَ چَند قَرن؟

یک زِبو دَ مَنِه چَند شو روز یا چَند سال بَدَل نموشه. چند قَرن میگیره تاکه یک مَردُم زِبون اَوَل خوره ایله کنه و زِبون دُوم زِبون مادری شی شُنه. ای وختی مُمکین استه که چَند نَسل ازو مَردُم ازبَیین بوره و هَر نَسل که از بَین رَفت اونا خیلی حِصه کُنه از زِبونِ کونه ره قد خود خو قَتی موبوره. اگه دَ بَین یک قَوم دو زِبو نَقل شُنه زِبونِ کونه قَد مُردون آدمای پیر ضَعیف موشه. نَسلِ نَو یَکسره

کوشِش مونه که زیادتر دَ زبون نَو نقل کنه. اَزی که مَردُم دَ امزو زبون نَو کَلو ضرورت دره، یا زبون نَو ره پیشرَفته فِکر مونه. و دَ اِی وَخت اِنگلیسی یک مِثال خوب بَلدے اَزی استه. دَ اِی دَوره، مَردُم کوشِش مونه که اِنگلیسی یاد بِگیره و فقط دَلیل شی هَم امی استه که اِنگلیسی زبون بَین المِلَلی (بین الاقوامی) و پیشرَفته استه و کسای که ای زبو ره یاد بِگیره کار پَیدا می تَنه. وختیکه مَردُم سُون یک زبونِ نَو رُوی آورد، رفته رفته بعد از وخت زیاد زبونِ کونه ضَعیف موشه. اَزی که مَردُم دَ هَر جای چیزای نَو ره خوش دره، "نَو اَمَد دَ بازار، کونه شُد دِل آزار" هَر کَس کوشِش مونه که چیزای کونه ره ایله کنه. کَم کَم امو لَفظهای زبون کونه که دَ بَین زبون نَو مَنده بیخی گُم موشه. ای یک دَورهٔ از بَدَل شدون زبو استه. ازی که توره ازمو زیادتَر دَ بَلے زبون ازرگی استه، آکُو بید بِنگَری که تاریخ دانا و زبو شناسا دَ باره زبون ازرگی و بَدَل شدون ازی چیز گُفته.

آیاآمي توره راس استه که بابه کَلوناي مو دَ مُغُولي نَقل مي کده بوده؟

ای توره دور از اِمکان نیه که بَعد از جای دَ جای شدون بابه کلونای مَردم ازره (یک حِصه از لَشکَر مُغول) دَ منطقِه که آلی هزارجات نام دره، توره گُفتوره دَ ای زبو شروع کدهٔ بَشه. و بَعد ازو تَبلیغ گَرای اِسلام، که او زَمان دَ زبونِ فارسی تَبلیغ می‌کَده بوده، دَ ای عَلاقه امده و ازو خاطر دَ بَین مَردم لَفظ های فارسی کَلوشده و مغولی هَم کَم شده رفته. اَگَرچه ای نَظَریه بِسیار ضَعیف سته، ازی که یک ثبوت تاریخی دره، ولی دور از امکان نیه و مو ای نظریه ره صد دَرصد دروغ گفته نمی تَنی. آکو بید که توره های کسای ره که دَ باره تاریخ و زبون ازرگی کتاب نَوشته کده توخ کُنی و بِنگَری که اونا دَ ای باره چیز گُفته.

آغی "الیزابت بیکَن"

یک خاتونِ اَمریکائي دَ نام "اِلیزابِت بیکَن" یک کِتاب دَ انگلیسی نَوِشته کده که نام شی "اوبوک" استه. بُلوکِ اَول ازی کِتاب دَ باره مَردم هَزاره استه. امی خاتو از یک کِتابِ قدیم دَ نام "بابَر نامهٔ" (که دَ بُلو گُفته شد) یک کَم مالومات گرفته و اوزه دَ کتاب خو آوُرده. که دَ اُنجی نَوشته یه: "دَ اَول قَرن شوزده بَعض مَردُم ازره هَنوز مُغُولی نقل موکد". آمی توره دَ کتابِ بیکَن صَفحه پَنج شی نَوِشته شُده.

آغای حسن پولادی

آغای حَسن پولادی که یک تاریخ دان ازره بود و یک کِتاب دَ زبونِ اِنگلیسی نوشته کده بَنام "the Hazaras". اَمو تاریخ دان ازره دَ کتابِ خُو (صَفحه ۸۰تا۸۱) هَم امو تورِه کتاب "بابَرنامه" ره نَوِشته کده که: "مَردُمِ ازره تا دَورِهِ بابَر دَ مُغولی نَقل می‌کده بوده". از رَقَم نَوِشته آغَی بیکَن و آغایِ حَسن پولادی (که توره ازونا از بابرنامه استه) ای رَقَم فامیده مُوشه که مَردمِ آزره اول شاید دَ مغولی نَقل می‌کده بوده.

آغای "ایفیمُوف"

آغای ایفیموف یک زِبوشناس رُوسي بود که یک کِتاب دَ باره زبون ازرگی از سال ۱۹۵٦ تا ۱۹٦۳ دَ زِبون رُوسی نَوشته کده. اَگَرچه کِتاب آغای ایفیموف دَ باره تَمامِ زِبون ازرگی توره گفته، وَلے تَحقِیق شی کَلوتَر بَلے لَهجه یَکَولَنگ استه. آغای ایفیموف دَ مُقدمه یا پیش لَفظ کِتاب خو هَم امو نَقلِ بابَر نامه ره کده و دَ ای خِیال استه که مَردم ازره اَول زِبون شی مُغولی بوده.

> سَر توره تَمامِ آزی تاریخ دانا و زِبوشناسا دَ یک (کوکَنه) بَند استه، یک شي یک ثُبوت از بابرنامه دره

آغای "دَلِنگ"

یک نَوِیسِنده دِیگه دَ نام "دَلِنگ" هَم دَ باره زبون ازره یک کِتاب نَوشته کده. کار ازو کَلوتَر دَ بَلے لهجه دَیزَنگی و بِهسودِی استه. آغای دَلِنگ زِیادتر کوشِش کده که امو لُغَتها ره جَمع کُنه که رِیشِه شي مُغولی یا تُرکی استه. آمی نَویسِنده هَم موگه که مَردُم ازره اول مُغولی نَقل موکده بوده. و ثُبُوتی که ای پیش کده هم امو توره بابرنامه استه. آلی شُمو مینگَرید که سَرِ تورهِ تَمام ازی تاریخ دانا و زِبوشناسای که گُفته شد دَ یک "کوکَنَه" بَند استه. تَمام اَمزِی کَسای که موگه بابه کَلونای ازره دَ زبون مُغُولی نَقل می‌کَده بوده، یک ثُبُوت دَره. ثُبوتی که اِینا پیش مونه هَم از یک کِتاب "بابَرنامه" استه. هِیچ رَقَم ثُبُوتِ تارِیخی دِیگَه بَلدے ازی نَظَریه نِیه تا هَنُوز پَیدا نَشُده. دَ باره ازی نَظَریه ما فَقَط امی‌قَس گُفته می تَنُم که: اَگَرچه "هَر سَنگ دَ جای خُو گیرَنگ استه"، مَگَم "از یک گُل بَهار نَموشه".

زِبون اَزرگی یک لَهجه قَدیم فارسی بوده و کَم تَغِیر کَده

بَعض تاریخ دانا موگه که مَردم ازره دَ بَین قَرن شوزده و نوزده دَ زِبونی که آلی نَقل مونه توره گُفتو ره شروع کده بودِه. مَگَم بَعض کَسای دِیگه مَخالِف ازی نَظَرِیه استه. اُونا مُوگه دَ اِی عَلاقه از قَدیم فَقَط یک رَقم فارسی کوته نَقل موشده. اُونا نَوِشته مونه که دِیگه هیچ رَقم ثُبُوتِ تارِیخی دَ باره زِبونایِ قَدیم ازی مَنطقه نیه که نِشو بِدیه که دَ اِینجی (علاقه هزارجات) دِیگه زِبو هَم بوده.

طَرف دارای آزی نَظَریه آغای "بِلُو" موگه که ازرگی یک شاخه فارسی قَرنِ سیزده استه. امی رَقمِ "مورگَنستیِرن" موگه که زِبونِ آزی عَلاقه صِرف لَهجه های فارسی بوده. اِی نَظَرِیه با دَلیل استه. ازی فامِیده موشه که اَزرگی یَکی از شاخه های فارسی قَدیم استه. رَقم لَفظ ها و گِرامَر اَزرگی هَم یَک ثُبُوت بَلدے ازی نَظریه استه. ثُبُوت های دِیگَهٔ دَ اَزرگی استه که نِشو میدیه که اَزرگی خود خوره از خِیلی زَمانِ قَدیم تا ای غَیت ره نِگاه کده و کَلو تَغیر نَکده. ازی

که او یک بحث دراز استه که (ازرگی چطور و چرا امی رقم منده) د اینجی جای بحث ازو نیه و نوشته نشده.

امو نظریه که موگه بابه کلونای مردم هزاره از جای دیگه کوچ کده د هزارجات آمده یک دلیل ضعیف استه و ثبوت خوب ندره. اگه مو امو گپ ره قبول‌کنی چند سوال دیگه پیدا موشه. اگه د او غیت بابه کلونای ازره زبون ازی منطقه ره یاد گرفته حتماً د او علاقه مردم دیگه زندگی می کده بوده. اونا کی بوده و کجا شده؟ ازره ای زبون نوره از کجا پیدا کده؟ ما فکر مونم که ازرگی یکی از شکلهای فارسی قرن سیزده استه. امورقم که "برلو" و "مارگینستیر" گفته.

فرق دری و ازرگی

امو رقم که شمو میدنید، زبون دری که یک زبون رسمی اوغانستان استه بلدے ازره گون اوغانستان ای بسیار مهم استه. مردم ازره د اوغانیستان فکر مونه که ازرگی یک شکل کوهستانی و پس‌منده دری استه. ای گپ راس استه که ازرگی یک شاخه فارسی قرن سیزده استه. دیگه شاخه های دری مثل کابلی، هراتی، مزاری، بدخشی، قندهاری وغیره د زبون دری کلو نیزدیک استه. مگم ازرگی ازونا کده کلو فرق دره. د منه زبون ازرگی بیست فیصد الفاظ مغولی، ترکی، و سانسکریت استه. مهم تر ازو، د بین زبون ازرگی لفظهای فارسی قدیم اوقس کلو استه که د دیگه لهجه های دری نیه. ای لفظهای فارسی قدیم قد لغت های ترکی، مغولی، و سانسکریت، نشو میدیه که زبون ازرگی از خود خو یک گذشته تاریخی و معاشرتی یا اجتماعی خاص دره.

د ملک ازره، (هزارجات) آدمای غدر بیسواد یا کسای که یکسره د او علاقه منده و کته شده فارسی ادبی و کتابی ره خوب نموفامه. اخبار "بی بی سی" ره انجی هرکس گوش مونه، ولی فقط امو آدمای موفامه که دری خانده بشه، یعنی دری بفامه. وختیکه د یک مجلس چند نفر ناخانده اخبار گوش کنه، بعد از اخبار که ازونا سوال شنه که رادیو چیز گفت زوری ازونا نموفامه یا گپای میزنه که خیلی ازو چیزی که د اخبار گفته فرق دره. ازی فامیده موشه که ساخت و الفاظ لهجه ازرگی از لهجه آدبی فارسی غدر فرق دشته بشه. بعض وختا ای د حدی استه که مردم بیخی فامیده نمی تنه. و امی رقم یک مثال دیگه ای استه. که د هزاره (هزارجات) از روی زمستو یکسره مردم کوشش مونه که بچکیچای شی بیخانه و 'سیایی خو' شنه. بلدے هشتاد فیصد امزی بچکیچا یاد گرفتو و خاندون کتابهای فارسی یا دری غدر وخت میگیره. امو بچکیچا تمام دیونه یا کم عقل نیه که از بیخی یاد گرفته نتنه. بلکه اونا بسیار بچکیچای سخت کوشش و لایق استه. مگم، مشکل ازونا د اینجی آسته که اونا د یک دفعه هم خاندو ره و هم یک زبون نو ره یاد میگیره. یاد گرفتون ازی هردو یکدفعه بلدے یک بچکیچه غدر سخت استه.

د ای بیست سال جنگ

د دورون امی بیست سال آخر یک تبدیلی غدر کته د زبون ازره‌گی امده. ای تغیر از خاطر امزی چند مسله کته استه.

۱- مهاجر شدون مردم ازره
۲- د شار آمدون مردم ازره
۳- مسله اقتصاد مردم ازره
۴- شوق مردم هزاره د تعلیم
۵- شوق مردم د زبون رسمی دولت (اردو، انگلیسی، دری)

ای پنج مسله که د بلو نوشته شده چیزای استه که د زبون ازرگی غدر تغیر آورده. تغیر د یک زبو هم خوب استه و هم بد استه. خوبی تبدیلی ای استه که مردم پیشرفت کده بشه و چیزای نو یاد گرفته بشه. خرابی تغیر زبو د اینجی استه که مردم هیچ رقم پیشرفت نکده بشه، بلکه زیر بار و فشار دیگه مردم رفته و زبون خوره ایله کده بشه. اگه مو مردم ازره ره د بیست سال پیش برابر کنی اینا خیلی تغیر کده و پیشرفته..

مهاجر شدون مردم ازره

مهاجر شدون مردم ازره دو علت دره، مالی و سیاسی. بخش سیاسی ازی مهاجرت هم د دو حصه تخسیم موشه. روز اول که مردم ازره یکدم مهاجر شد د قرن نوزده بوده. وختیکه ازره د جنگ قد عبدالرحمن شکست خورد و جای بلدے زوری ازونا د انجی تنگ شد. او کسای که حکومت عبدالرحمن ره د زندگی خو قبول نمی تنیست و برداشت نمی کد که د سرشی ظلم شنه و او بیغم بشینه، از انجی کوچ کد.

> مهاجر شدون مردم چه از نگا مالي یا سیاسي، د بله زبون ازونا غدر تاثیر کده

دوره دوم مهاجرشدون مردم ازره د آخر قرن بیست شروع شد. امو زمانی که انقلاب شد و روس د بلدے اوغانیستان حمله کد. وختیکه د اوغانیستان انقلاب امد، ای د بلدے تمام حصه های زندگی مردم ازره تاثیر کد، حتی د بلدے زبون ازی مردم. امی انقلاب از یک سو مردم ره مجبور کد تا که خانه خوره ایله کده سون ملکای همسیه مثل پاکستان و ایران بوره. د او غیت مردم ازره کوشش کد که د شارهای کابل، مزار، غزنی و هرات جای بجای شنه. امی که مردم د شارهای فارسی زبو، چه د ایران و چه د اوغانستان، جای گرفت، زبون ازونا چبوک تغیرکد. اونا کوشش کد که د زبون مردم ازو شار نقل کنه. زبون امزو شارها بلدے مردم ازره غدر آسو بود، اونا د ای باره هیچ مشکل نداشت. د امی دوره کسای که مهاجر شده بود د ازره رفت و رو دشت و ارتباط ازونا منفی نبود. خیلی آدما پس د وطن خو رفته و بازهم مهاجر شد. امی رفت و آمد د بلدے زبون مردم ازره غدر تاثیر کده و تبدیلی آورده که تاهنوز هم ادامه دره.

کمبود مالی

ازی که د ازره مردم اوقس درآمد ندره که روزگار شی بپچله، مجبور موشه که د وخت بیکاری خو د جای دیگه بلدے کار بوره. ای یک مسله نو بلدے مردم ازره نیه. از قدیم مردم د جای دیگه مورفته بوده که یک درآمد اضافه دشته بشه و زندگی شی خوبتر تیر شنه. از خاطر ازی ضرورت، یک رقم مسافرت د فصل بیکاری (آخیر تیرما و زمستو) د بعض جاهای هزارجات رواج شد. امو رقم که مینگرید مردم اول تیرما از هزارجات مےیه و د کان کوله کار مونه تا اول بهار ره، ازوخته اول بهار پس سون خانه خو موره. ای رفت و آمد سالانه د پاکستان و ایران خود بخود یک تغیر د زبو مےره.

مردم ازره د تعلیم غدر شوق دره و امی شوق اوناره مجبور مونه که باید زبونای رسمی و مهم ره یاد بگیره. اونا وختیکه د اوغانستان و ایران استه فارسی ره یاد میگیره و یکسره کوشش مونه د امزو زبو خوب توره بوگه. مگم ازرگون پاکستانی اردو و انگلیسی ره غدر خوش دره و کوشش مونه اوناره چبوک یاد بگیره. ای زبونا بلدے پیشرفت بسیار ضروری استه. یاد گرفتون ازی زبونا د بلے زبون ازرگی تاثیر مونه. ازی که آدمای که د فارسی خانده، کوشش مونه که کمبودی های خوره قد الفاظ فارسی پرکنه و کلوتر د زبون فارسی نقل کنه. امی رقم کسای د اردو و انگلیسی خانده لغتای اردو و انگلیسی د غیت توره گفتون خو گذ مونه. امو رقم که شمو مینگرید، ازرگی پاکستان از ازرگی اوغانستان کلو فرق دره.

دُو لهجه آزرگی

(ازرگی پاکستان و ازرگی آوغانستان)

ازرگی اوغانستان و ازرگی پاکستان روز د روز تغیر مونه. مگم ای تغیر، دو لهجه ازرگی ره از یکدیگه شی روز د روز دور مونه ازی که محیط و ضرورت های آدمای شی فرق دره. شمو مینگرید اگه یکنفر بخایه د پاکستان تعلیم خوب و بلند حاصل کنه او باید اردو و انگلیسی ره یاد بگیره. ازطرف دیگه مردم شوق هم دره که انگلیسی و اردو یاد بگیره. ای دو مسله یعنی شوق و ضرورت مردم د بلے زبون مادری شی غدر تاثیر مونه. ازی خاطر د لهجه پاکستانی روز د روز الفاظ اردو و انگلیسی کلوشده موره و جای ره بلدے الفاظ ازرگی قدم تنگ مونه. د هزارجات مردم کوج مونه موره د شارای آوغانستان یا ایران. د ای دو جای مردم دری یا فارسی ره کلو یاد می گیره. یاد گرفتون فارس و دری هم بخاطر ضرورت و شوق مردم استه. امو رقم خبر درید که تعلیم د

> یاد گرفتون اردو، انگلیسی و فارسی براي تعلیم یك ضرورت استه، مگم ازرگي شناخت مردم ازره استه

أنجی هم د دری استه. یاد گرفتون زبون دری د لهجه اوغانیستانی کلو تاثیر مونه. د اوغانستان استعمال لغت های ترکی، مغولی، و سانسکریت که د ازرگی استه بخاطر فشار زبون دری روز د روز کمتر شده موره.

از خاطر ضرورتهای مختلفی که ای دُو معاشره یا جامعه ازره (ازره پاکستانی و اوغانستانی)دره و د محیط مختلفی که ای دو بلوک از مردم ازره زندگی مونه، زبون ازی دو بلوک از یکدیگه خو دور دورشده موره. دو مسله غدر کیته استه که میتنه ای دوری ره روک کنه.

اول ای که یکسره رفت و آمد د بین اوغانستان و پاکستان جاری بومنه.امی ارتباط مردم میتنه که د تبدیلی زبو کمک کنه. اگه ای ارتباط منشی شنه ممکن استه بعد ازصد یا دُو صد سال ازره اوغانستان زبون ازره کویته ره نفامه و ازره پاکستانی هم امورقم زبون آزونا ره نفامه.

دوم، مردم باید زبون خوره نوشته کنه و هر رقم چیزا چاپ کنه تاکه اوره بخانه. و ای د سر بچکیچا و نسل آینده مردم ازره غدر تاثیر مونه. نوشته کدو د ازرگی بلدے نسل آینده ازی مردم اعتماد میدیه. اونا میتنه از خود خو و د زبون خود خو یگو چیز دشته بشه و بخانه. ای مسله بلدے ازرگون پاکستانی و اوغانستانی خیلی ضرور استه. بخاطری ازی که ای دو جامعه د بین دیگه معاشره های استه و نفوذ زبون اردو و انگلیسی، دری هم د بلے ازینا بیخی کلو استه.

<u>نوشته کدو د ازرگی سیالدی قد دیگه زبونا نیه</u>

برای آزی که مو بیتنی زبون خوره (که یک شناخت بلدے مردم مو استه) نیگاه کنی، باید ای ره نوشته کنی. اگه مو آزرگی ره نوشته کنی ای مطلب ره ندره که مو قد دیگه زبونا مقابله مونی. بلکه ،مو فقط می خایی که شناخت خوره نگاه کنی. نگاکدون ازی د ای معنی هم نیه که مو ادعا کنی که د هرجای امی باید استعمال شنه. "یاچه جای خوره دره کوچه جای خوره". ازرگی شناخت مو استه و مخصوص بلدے ازمو استه، مگم یاد گرفتون دری، فارسی، اردو و انگلیسی هم غدر خوب آسته ازی که ازو را مو میتنی تعلیم خوب تر حاصل کنی و پیشرفت کنی.

موسسه سواد آموزی هزارگی

الغوچک

پوسٹ بکس نمبر

۳۲۰

ے

یک مثال از مَرگ زِبونِ "یانگیُوا"

یانگیُوا یَک زبونِ استرالیا استه که آکو مُرده. وَختیکه یک زِبو مُرد دیگه کَس دَ ازو زِبو توره نَموگه. یک زِبوشِناس دَ سال ۱۹۶۳ کار خو ره دَ بَلی زِبونِ مَردُم "یانگیُوا" دَ یَک شار ریزگَک دَ شمال استرالیا دَ نام "بورولولو" شُروع کد. امو زِبوشِناس خاتو بود و قَصد دَشت که دَ بَله زِبونِ مَردُم "یانگیُوا" کار کنه تا که زِبون ازو مَردُم از بَین نَروه.

رَسم و رِواج مَردُم یانگیُوا

دَ بَین مَرم "یانگیُوا" رَسم بود کِه خاتو از قَوم خود خُو نَمی گیرفت. اونا یَکسره زَن از دیگه قَوم می‌گیرفت و ازی خاطر زَنای آزونا دَ دیگه زِبو توره موگُفت. خاتونوی ازونا از دُو قَبیلهٔ دیگه بود که دَ دیگه زِبو نَقل موکد. بَچکیچای ازو مَردُم اَول زِبون آیکه خوره یاد می‌گیرفت و باد ازو زِبون دیگه خاتونوی مَحَله ره یاد می‌گیرفت. وَختیکه باچه‌گون ازونا کَته موشد قَد بابه خو دَ سرِ کار مورفت. عِبادَتهای ازونا هَم دَ زِبون بابه شی بود، ازو خاطر اونا زِبون بابه خوره هَم یاد می‌گیرفت. مَگم دُخترون ازونا که کَته موشد زِبون شوی خوره یاد می‌گیرفت. ازی که اونا دَ قَبیله دیگه شوی می‌کَد و او قَبیله دَ زِبونِ دیگه توره موگُفت. دَ امزی رَقم، دَ یک خانه چَند زِبو نَقل موشد و زِبون اَصلی مَردم "یانگیوا" روز دَ روز ضَعیف شده مورفت.

دَ سال ۱۹۶۳ که مَردم سَفید پوست (مردم اروپا و آمریکا) دَ اُنجی رَفت "یانگیوا" دَ شار "بورولولا" یک زبان مُهِم بود. قَوم "یانگیوا" قَد دو قَبیله دیگه دَ بورولولا زِندگی می‌کَد. قوم یانگیوا تَقریبا ۱۵۰ نفر بود و دَ یک مَحَله ریزه زِندگی موکد. ازی که مَردم اروپا و امریکا هَم دَ اُنجی رَفته بود، مَردم "بورولولا" کوشِش موکد که انگلیسی هَم یاد بِگیره.

آفَت دَ سَر قَوم یانگیُوا آمد

دَ سال ۱۹۶۹ یک مَریضی دَ مَحله یانگیوا پَیدا شُد و اونا جای خوره ایله کد و دَ یک جای دیگه جای گیرفت. اَمُو قَبیله تا سال ۱۹۸۳ دَ اُنجی زِندگی کد. امو رَقَم که شِنیدید "بے بَخت ره دَ سَر اُشتُر مار می زنه" اِم دَفعه دَ بَله مَحله ازی مَردم سیل امد و اونا ره از اُنجی هَم دوتَلجی کد. اونا یَکه یَکه شده دَ قَد دیگه مَردُما جای گیرفت. اونا زِبون رَسمی ازو مَنطَقه ره که دَ نام "کریلو" بود یاد گیرفت و اَزو بَعد کَلوتَر دَ ازو زِبو نَقل موکد.

وَختیکه دَ ازو عَلاقه مَکتَب یا اسکول شُروع شد و زیادی مَضمونهای دَرسِی مَکتَب دَ زِبون اِنگلیسی بود، بَچکیچای اِسکولی کوشِش موکد که اِنگلیسی یاد بِگیره. دَ امزی رَقَم اونا زِبون یانگیوا ره کَم کَم پِرمُشت کد. ازی که زِبون یانگیوا ره مَردم شی خوش نَدَشت، کوشِش نموکد که زِبون خوره نِگا کنه. امو رَقم خاتونوی ازونا تَمام از دیگه قَبیله بود که یانگیوا یاد نَدَشت و دَ زِبون قَوم خود خو توره موگُفت. از طَرَف دیگه "تی وِی" و رادیُو هَم دَ سَر مردم غَدر تاثیر دشت.

کوشِش های ناکام بَلدے کُمَک کدون زِبون یانگیوا

زَمانیکه کار دَ بَله زِبون "یانگیو" شُروع شد، ای زِبو کَلو ناتو شده بود. زِبو شناسا قَد کُمَک دَولَت بَلدے تَرقی یانگیو غَدَر کوشِش کد، مَگم کوشِش ازونا هیچ فایده نکد. زِبون یانگیوا دَ حَدی ضَعیف و ناتو شده بود که کَس خوش نَدَشت دَ ازو زِبو توره بُگه. تَمام مَردم یانگیو کوشِش موکد که زِبون رسمی اُنجی ره قَد اِنگِلیسی یاد بِگیره. شاید مردم یانگیوا فِکر می‌کِده بوده که نَقل کدو دَ زِبون یانگیوا پَسمَندگی شی ره نِشو می دیه.

قَوم یانگیُوا شِناخت خوره بَی‌دَد

تِعداد یانگیو از وَختیکه دَ زِبون خود خو نَقل موکد تا اِی غَیبت ره خیلی کَلو شده، مگم اونا دیگه دَ زِبون خود خو نَقل نمی تَنه و زِبون خوره پِرمُشت کده. زِبون یانگیوا بَلدے ازو مَردم یَک شِناخت بود. مُمکن استه زِبون رَسمی ازو مَنطقه اونا ره دَ کارای بازار شی خیلی کُمَک کنه، ولی اونا شِناخت اَصلی خور بَی‌دَده. اونا دَ بَین دیگه قوما گَدُ شده دَ زِبون ازونا توره موگه. یاد گرفتون دیگه زِبونا مِثل انگلیسی و زِبون رسمی یک دَولت غدر خوب و فایده رسو استه. دَ پالوی ازو زِبون یَک قوم که شِناخت ازو قَوم استه هَم باید نِگا شُنه.

هَر کَس باید خودشی خود خوره نِجات بِدیه

امو رَقم که شمو خاندید، هیچ کَس زَمه دار مَرگ زِبون "یانگیُوا" نیه. فَقط حالات امو رَقم دَور خورده و رسم رواج ازونا هَم بَلدے ازبَین بُردون زِبون شی غَدر تاثیر دَشته بوده. وَختیکه یَک زِبو غَدر ضَعیف شد یک آفَت هَم دَ سَر ازو تاثیر مونه. "بُلا جُل پوش ره می زنه". امو رَقم که مَریضی و سیل دَ سَر زِبون یانگیُویا تاثیر کد. آگه دَ بَله زِبون یانگیُوا کَمی پیش تَر کار موشدی و دَ ازو زِبو کِتاب نَوِشته موشدی، شاید او دَ اُوقَس زودی از بَین نَمورَفت. مَردُم شی ام ازو بَد نَموبُرد. وَلی آفسوس استه که زِبون مردم "یانگیو" ازدُنیا رَفت و مُرد، حَتی که خود مَردُم یانگیوا هَم اوره پِرمُشت کده و دیگه کس دَ ازو زِبو توزه نموگه. دیگه هیچ کَس اوره پَس آوَرده نمی تنه، ازی که مَردم خودشی ازو بَد موبره و نَنگ مونه. "دِرَخت که زَده موشه دِسته تَور از خود دِرخت استه". اونا دیگه خوش نَدَره که دَ زِبون خود خو نَقل کنه و فِکِر مونه که اگه دَ پیش دیگه مَردم دَ زِبون خود خو توزه بُگه آبروی شی موره و بے ارزش موشه. دَ دُنیا هَزاران امو رَقَم زِبون استه که مُرده و مُومره، و مَردم شی دَ جای ازی که دِق شُنه خوش موشه که "خوب شد زِبون مو از بَین رَفت و مو یَک شِناخت خوره بَی‌دَدی".

از مقاله "یوان کیرتان"

موسسه سَواد آموزی هَزاره‌گی

آتشک‌دنه (آ-تِ-شک-دَ-نَه) n

یکنوع دملهای عفونی و خارش داری که در سر و صورت اطفال بروز مینماید.

آتش‌کدو (آتِش کَدو) vi

آتش افروختن.

آته؛ آتا (آ-تَه؛ آ-تا) n

پدر، والد؛ شاخه یی از طایفه بهسود.

آته‌اندر؛ آتندر (آ-ته- اَن-دَر؛ آ-تَن- دَر) n

پدراندر، شوهر مادر کسی.

آته‌باچه (آ-تِه-با-چَه) n

پدرپسر، شوهر، زوج، لقب که معمولاً زن با آن شوهرش را صدا میکند.

آجریغ (آج-ریغ) n

تشت کلان چوبین برای خمیر زدن و نگهداری نان.

آجه (آ-جَه) n

جده، مادرکلان (پدری یامادری)؛ هرپیرزن یا خانم سالخورده.

آجه‌گگ (آ-جَه-گگ) n

تصغیر آجه، پیرزنک، موجود خیالی از طایفه اجنه به شکل پیرزن زشت و ترسناک.

آجی (آ-جَی) n

مادر بزرگ، جده.

آجی‌بڈی (آجَی بڈی) adj

پیرزن، عجوزه، زن سالخورده (این اصطلاح را معمولاً عروس

آب و هوا (آب-و-هَ-وا) n

اقلیم، وضعیت جوی یک منطقه.

آبه (آ-بَه) n

مادر، والده؛ قوم آبه، نام یکی از دسته جات طایفوی در یکولنگ.

آپه (آ-پَه) n

خواهر بزرگ؛ خدمه کهنسال.

آتش (آ-تِش) n

آتش، گرما یا روشنایی که از سوختن هیزم و غیره تولید میشود.

آتش‌الغو (آ-تِش-اَل-غُو) n

خیزانداختن، جست زدن (از بالای زبانه آتش که یک رسم کهن در میان هزاره ها است).

آتش‌بست (آ-تِش-بَست) n

آتش بس، وقفه درجنگ، متارکه موقت تیر اندازی بر یکدیگر (مثلاً در بین دو گروه متحارب).

آتش‌پرست (آ-تِش-پَ-رَست) n

مجوس، آتش پرست، زردشتی.

آتش‌خانه (آ-تِش-خا-نَه) n

مطبخ، اشپزخانه، اطاق خاص برای پختن غذا.

آتش‌فشان (آ-تِش-فِ-شان) n

قله کوه یا جای دیگری که از آن بخار و مواد داغ شده از آن بیرون آید.

آتشک (آ-تِ-شک) n

آذرخش، صاعقه، برقکی که از آسمان ابرآلود تشعشع کند.

آباتی (آ-با-تی) n

یک واحد مسکونی یا مجموعه منازل رهایشی (بصورت خانه منفرد یا دهکده).

آباد (آ-باد) adj

چاق، فربه (فقط در مورد حیوانات)؛ آباد، مسکون، معمور.

آباد (آ-باد) suffix

پسوندی است که اسم خاص را به اسم مکان تبدیل میکند، مثلاً اشکارآباد، علی آباد وغیره.

آبای‌له‌کدو (آ-بای-لَه) vt

توجه نمودن، مواظبت کردن.

آبد (آ-بِد) n

بطن، شکم، معده.

آبرو (آب-رُو) n

حیثیت، عزت، اعتبار.

آبروی‌دار (آب-رُوی-دار) adj, n

معتبر، مورد احترام، باحیثیت.

آبست (آ-بَست) n

قوم، قریب، خویش (مأخوذ از 'وابسته' دری که جمعش وابستگان است).

آبل (آ-بُل) n

عادت، خصلت، سرشت، طرز رفتار.

آب و دانه (آب-ُو-دانَه) n

سهمیه غذایی کسی اعم از خوردنی و نوشیدنی که به زعم هزاره‌ها توسط قسمت یا سرنوشت تعیین میگردد.

آدمگری (آ-دَم-گِ-ری) n
ادب، انسانیت، آدمیت، رفتار شایسته بشری.

آدمی (آ-دَ-می) n
انسان، بشر.

آدمیزاد؛ آدمزاد (آ-دَ-می-زاد؛ آ-دَم-زاد) n
بشر، انسان، زادهٔ آدم (نقیض 'پریزاد').

آدی؛ اتی (آ-دی؛ آ-تی) adv
هان، بلی، آری.

آدے (آ-دے) n
زن کوچی.

آڈ (آڈ) n
نژاد، دودمان، اصل ونسب (مأخوذ از 'ہڈی' هندی بمفهوم استخوان).

آڈگ (آ-ڈگ) n
جمجمه، استخوان یا کاسه سرانسان (مأخوذ از 'ہڈی' هندی).

آذو (آ-ذو) n
آذان، بانگ نماز، فریادی که در اوقات نماز از حلقوم ملا خارج میشود؛ آواز بلندی که در هنگام سحری وغیره از گلوی خروس برمیاید.

آر (آر) n
گردن بند که جزئی از زیور زنان است (مأخوذ از هندی 'هار').

آر (آر) vt
یک مایع آبگینی که از مخلوط

آخوم‌زدو (آ-خُوم-زَ-دو) vi
رقصیدن.

آداکدو (آ-دا) vt
پرداختن، دادن، اعاده کردن (مبلغ معین پول یا قرض و دین کسی).

آدر (آ-دِر) adj
بیدار، هوشیار، عیار، زود شنو (مأخوذ از 'آژیر' فارسی).

آدرخاو؛ آجرخاو (آ-دِر-خاو؛ آ-جِر-خاو) adj
کسیکه با کوچکترین صدا یا حرکت از خواب بیدار شود.

آدله؛ ادوله (آ-دِ-لَه؛ اَ-دُو-له) adv
آهسته، آرام، با احتیاط.

آدم (آ-دَم) n
انسان، بشر (نقیض 'جالور')؛ شخص، نفر، کس.

آدم پشت پالو (آ-دَم-پُشت-پا-لُو) adj
کسی که تصمیم اش را هر لحظه تغییر دهد، شخصی که با اندک فشار از عزم اش برگردد.

آدم‌چیلو (آ-دَم-چی-لو) adv
آدم وار، مثل انسان (یعنی با ادب ونزاکت).

آدم‌خور (آ-دَم-خور) n
انسان خوار، کسی که گوشت همنوع خود را بخورد (بعنوان دشنام به مردان گویند).

نسبت به خسرمادرش گویند).

آچول (آ-چُول) n
جده، مادرکلان (پدری یا مادری)؛ هرپیرزن یا خانم سالخورده (به لهجه جاغوری).

آچه (آ-چَه) n
مادراندر؛ چوب دوشاخه.

آخر (آ-خِر) n
پایان، انتها، فرجام (ضد 'اول').

آخرت (آ-خِ-رَت) n
نتیجه نهایی (کدام کاری)؛ عُقبی، روز واپسین، قیامت.

آخرکار (آ-خِر-کار) adv
بالاخره، عاقبت، سرانجام، درنهایت امر.

آخری (آ-خِ-ری) adj, n
آخرین، نهایی، پایانی.

آخن؛ آخند (آ-خُن؛ آ-خُند) n
آخند، مرد روحانی، استاد علوم دینی؛ ملایی که در قبال اجوره معین برای ساکنین چندین قریه در هزاره جات موعظه کنند یا فرزندان شان را مخصوصاً در فصل زمستان در داخل مسجد درس بدهد.

آخو (آ-خو) n
ناخن، انگشت دست وپا.

آخوم (آ-خُوم) n
رقص، یک نوع رقص محلی که زنان در هنگام اجرای آن صدای شبیه صدای کبوتر از گلو خارج میکنند.

آزاد (آ-زاد) adj

حُر، رها شده (از حبس و استیلاء).

آزادانه (آ-زا-دا-نَه) adv

با میل و اراده خود، بطورآزاد (بدون هیچگونه اجبار).

آزادی (آ-زا-دی) n

حریت، رهایی از قید، استقلال.

آزار (آ-زار) n

اذیت، مزاحمت.

آزاردو (آ-زار-دَ-دو) vt

اذیت کردن، جوردادن.

آزردگی (آ-زُر-دَ-گی) n

رنجش، رنجیدگی؛ موضعی از بدن که در اثر کار بسیار درد نماید.

آزرده (آ-زُر-دَه) adj

خفه، رنجیده، قهر؛ احساس درد بپاها یا دندان در اثر مسافرت طولانی یا جویدن چیزی سخت.

آزرده‌کدو (آ-زُر-دَه) vt

آزردن، قهرکردن، احساس کسی را جریحه‌دار نمودن.

آزوقه؛ آزوق (آ-زُوق) n

آزوغه، آذوقه، ذخیره علوفه برای خوراک حیوانات اهلی در جریان فصل زمستان.

آس (آس) n

اسپ، فَرس.

آسایش (آ-سا-یِش) راحتی، آسودگی، فراغت خاطر.

که خمیر را با آن هموار کنند.

آردوه؛ آراو؛ اریو (آر-دَ-وَه؛ آر-آو؛ آ-ریو) n

مخلوطی از آب گرم با آرد که به چهار پایان مخصوصاً گاوماده میدهند تا شیرش افزون گردد.

آرزو (آر-زُو؛ آ-رُ-زُو) n

تمنی، خواهش مهم، اشتیاق قلبی، آرمان کلان.

آرزو (آر-زو) adj

ارزان، کم بها، آنچه که قیمتش ازنرخ معمول نازل تر باشد (ضد 'قیمت').

آرغیت (آر-غَیِت) adv

همیشه، همواره، مدام، در بساواقات.

آرگ (آ-رَگ) n

غذای که از آرد، شیر و سبزی خشکیده سازند.

آرگندی (آر-گَن-دی) n

یک قسم تکه نرم ونازک (برای چادر زنان).

آرم (آرم) n

نشان، علامت مخصوص (یک گروه سیاسی یا حکومت).

آرنگ (آ-رَنگ) n

هارن، بوق.

آرو (آ-رُو) adj

رمنده، ترسو (حیوانات اهلی، مخصوصاً اسپی که از جوی و چاله هراس کند).

گَرد آرد و آب بدست می‌آید و برای استوار نگهداشتن عمامه بکار میرود.

آرا (آ-را) n

یارا، توان، قدرت (برای انجام دادن کاری).

آرال (آ-رال) n

زمینِ مزروعی نمدار.

آرام (آ-رام) adj, adv

راحت، آسوده، در رفا؛ بدون حرکت و سر و صدا.

آرامنتی (آ-را-مُن-ڻی) adj

بیحرکت، کسل و تنبل.

آرامی (آ-را-می) n

صلح، آرامش (نقیض جنگ).

آرایش (آ-را-یِش) n

عمل آرائیدن و خوشنماسازی چهره و زلفان زنان.

آرایشگاه (آ-را-یش-گاه) n

دکانی که در آن چهره و موهای نسوان را خوشنماتر کنند.

آرچه؛ ارچه (آر-چَه) n

درخت ناجو یا صنوبر (به ترکی استانبولی نیز "آردیچ" گویند).

آرد (آرد) n

ماده سائیده یی که از آسیاب کردن غله جات بخصوص گندم حاصل میشود.

آردگز (آرد-گَز) n

چوب لشم، استوانهٔ شکل و درازی

آصاب (آ-صاب) n

اعصاب، دماغ.

آصاب‌خراب (آ-صاب-خ-راب) adj

عصبانی، در حال تشنج روانی (در باره اشخاص برآشفته و خشمگین استعمال میشود).

آغ (آغ) n

قرض، دَین، وام.

آغا (آ-غا) n

آقا، سرور، لقب احترام آمیزی که به سادات نرینه هزاره اعم از مرد و پسر اطلاق میگردد.

آغبار (آغ-بار) adj

مدیون، دیندار، قرض دار، بدهکار، مقروض.

آغجم؛ وغجم (آغ-جَم؛ وَغ-جَم) n

یکنوع علف هرزی است که در کشتزار ها میروید و نیز زمینی را که دارای این گیاه با شد آغجم گویند.

آغدار (آغ-دار) n

طلبکار، بستانکار، خواهان، کسی که پول به شخص دیگری قرض داده باشد.

آغداری (آغ-دا-ری) n

قرض، پول نسیه، مقدار پولی که مشتری بموعود بعدی میپردازد.

آغ‌ددو (آغ) vt

قرض دادن، پرداختن بدهکاری.

آغملا (آغ-مُل-لا) n

روحی وجسمی.

آش (آش) n

غذایی که از رشته های خمیر آرد گندم تهیه میشود و پس از جوشانیدن در آب با روغن مذاب و دوغ تناول میگردد.

آشاب (آ-شاب) n

عصاره، شیره؛ چرکی که از زخم و دمل ترشح میکند.

آشار؛ اشار (آ-شار؛ اَ-شار) n

کار دسته جمعی، کاری که بمساعدت چندین نفر اجرا گردد.

آشام (آ-شام) n

اقارب، خویشاوندان، اقربا (همیشه با کلمه قوم استعمال میشود).

آشپز؛ اشپز (آش-پز؛ اَش-پز) n

طباخ، کسی که وظیفه اش پختن خوراک است.

آشپزخانه؛ اشپزخانه (آش-پز-خا-نه) n

مطبخ، اطاق خاص برای پختن غذا.

آشپزی؛ اشپزی (آش-پَ-زی؛ اَش-پَ-زی) n

پخت و پز، طبخ، پختن غذا.

آش‌ددو (آش) vt

دباغی کردن.

آشنا (آش-نا) n

شناخته، کسی که روشناس باشد؛ دوست، رفیق مأنوس.

آسب (آ-سِب) n

گوشت نرمی که شکاریان در بین رودهٔ بزرگ انداخته توسط شین های داغ پخته یا در بین دیگ می پزند.

آست‌کدو (آست) vt

هست کردن، آفریدن، خلقت نمودن.

آس‌دوانی (آس-دَ-وا-نی) n

مسابقه دَوش اسپ (معمولاً در مراسم عروسی وغیره برگزار میشود).

آس‌گاڈی (آس-گا-ڈی) n

وسیله نقلیه یی (برای حمل مسافر یا بار) که بایک اسپ کشانیده میشود.

آسمو (آس-مو؛ آس-مُو) n

سماء، سپهر، سقف نیلگون ولایتناهی که کره زمین را پوشانیده است.

آس‌موش (آس-مُوش) n

راسو، موش خرمای کوهی.

آسو (آ-سو) adj

سهل، بی تکلف، آنچه که اجرایش دشوار نباشد.

آسودگی (آ-سُود-گی؛ آ-سُو-دَ-گی) n

آسایش، راحتی، فراغت خاطر.

آسوده؛ آسیده (آ-سُو-دَه؛ آ-سی-ده) adj

مرفه، در آسایش، بدون تکلیف

سوخ-تَن-دو) vt
سوختن و سیاه شدن پوست بدن (بخاطر قرار گرفتن زیاد در زیر نور خورشید).

آفتوگرفتگی (آف-تِو-گِ-رِف-تَ-گی) n
کسوف، تاریک شدن قرص خورشید در روز.

آفتوه لگن؛ مفتوه لگن (آف-تَ-وَ-لَ-گَن؛ مَف-تَ-وه-لَ-گَن) n
آفتابه لگن (برای شستن دست قبل و بعد از صرف غذا).

آفتوه؛ مفتوه (آف-تَ-وَه؛ مَف-تَ-وه) n
آفتابه، ظرفی است دارای دسته و لوله که برای آب شستن دست و صورت بکار میرود.

آفت‌هیکل (آفت-هَی-کَل) n
مجموعه دعاهایی که بزعم هزاره ها درتنهایی و تاریکی سبب نگهداری انسان میباشد.

آفریدو (آ-فَ-ری-دو) vt
هست کردن، خلقت نمودن، بوجود آوردن.

آفرین (آ-فَ-رین) inter
شاباش، مرحبا، نام خدا! (از ادات تحسین).

آق (آق) n
نام گیاه خودرو.

آقار (آ-قار) n
آسیب، بلا (بیشتر در مورد امراض کشت بکار میرود).

آفتو؛ آفتیو؛ افتو (آف-تَو؛ آف-تیو؛ اَف-تِو) n
نور خورشید، روشنایی آفتاب.

آفتوبارشک (آف-تِو-با-رِ-شک) n
باران زود گذری که باهوایی نیمه ابری و آفتاب همراه باشد.

آفتوبردگی (آف-تِو-بُر-دَ-گی) n
آفتاب زدگی، التهاب در جلد ناشی از تابش آفتاب.

آفتوبرشد (آف-تِو-بُر-شُد) n
شرق، سمت طلوع آفتاب.

آفتوپراپر؛ افتوپراپر؛ آفتاوپراپر (آف-تِو-پَ-را-پَر)
n
هنگام غروب آفتاب، وقت نشستن آفتاب.

آفتوپرست؛ آفتو گردو (آف-تِو-پَرَست) n
یک قسم گلی گلبرگهای زرد دارد و همیشه رخ خود را بسوی روشنایی آفتاب می‌گرداند.

آفتوسرسنگ (آف-تِو-سَر-سَنگ) n
آفتاب سرکوه، کنایه از کسی که بعلت کهولت و کبر سن در آستانه مرگ قرار داشته باشد.

آفتوسوختندو (آف-تِو-
یازنه، شوهر خواهر کسی؛ شوهر عمه یا خاله کسی.

آغو (آ-غُو) n
شوق، آرزو، تمنا (برای دیدار کس بسیار عزیز).

آغه (آ-غَه) n
لقب زن اشرافی، بیشتر به زنان خوانین و میران دیزنگی و دیکندی اطلاق میشود؛ اصطلاح احترام آمیزی که به نسوان اعم از زن و دختر خطاب میگردد؛ خواهرکلان، همشیره ارشد (به لهجه قره باغ).

آغیال (آغ-یال) adj
یال سفید، اسپی که دارای یال سفید باشد.

آغیل؛ آغل (آ-غیل؛ آ-غِل) n
قریه، دهکده، روستا، قصبه کوچک درمناطق اطراف که دارای چند خانه‌باشد؛ محل نگهداری بز و گوسفند در شب.

آغیل‌دری؛ آغیل دیاری (آ-غیل-دَ-ری؛ آ-غیل-دِ-یا-ری) n
یک نوع نظام همکاری ذات البینی روستایی که مردم همنشین را به تعاون متقابل درسطح یک قریه وادار میکنند.

آغیل‌گی (آ-غِیل-گی) n
هم قریه، کسانیکه در یک دهکده زندگی میکنند.

آفت (آ-فَت) n

(مثلاً اسپ یا چهارپایان اهلی دیگر)؛ پیسه، دورنگ (پوست کسی که مبتلا به بیماری برص است).

آلی (آ-لی) adv

حالا، اکنون، الآن.

آلیم (آ-لِیم) adj

حلیم، مطیع، رام، نرم خو، ملایم، بردبار، شکیبا.

آم (آم) n

انبه، نغزک (یک قسم میوه).

آماده (آ-ما-دَه) adj

تیار، مستعد، حاضر.

آماس؛ امس (آ-ماس؛ اَ-مَس) n

پندیدگی، ورم (اعضای بدن دراثر بیماری یا ضربه).

آماس‌کدو؛ امس‌کدو (آ-ماس؛ اَ-مَس) vi

پندیدن، متورم شدن (اعضای بدن در اثر بیماری یا ضربه).

آمدو؛ امدو (آ-مَ-دو؛ اَ-مَ-دو) vi

رسیدن، بازگشتن.

آمر (آ-مِر) n

کسی که امربدهد (لفظاً)؛ مسئول کلان یک اداره در تشکیلات دولتی.

آمرزش (آ-مُر-زِش) n

عفو، بخشیدن گناهان بنده از جانب خدا.

آمسی؛ امسی (آم-سی؛ آ-مَ-سی) n

آل‌اولاد (آل-اَو-لاد) n

اهل و عیال، زن و فرزندان، کل خانواده مردی (اعم از زن و فرزندان).

آلبلو (آل-بَ-لُو) adj

غیرتمند.

آلت (آلَت) n

ذکر، کیر، عضو تناسلی مرد (به لهجه ملاها و سادات سالخورده).

آلست‌کدو (آ-لُست) vt

فهمیدن؛ حالی شدن

آلش‌کدو؛ الش (آ-لِش؛ اَ-لِش) vt

عوض کردن، تبدیل نمودن (مخصوصاً لباس).

آلم (آ-لَم) n

علم، پرچم، بیرق (مخصوصاً آنچه که در میان مساجد بیاد رزم شجاعانه امام حسین بر افراشته میشود).

آلو (آ-لُو) n

آلبالو، یک نوع میوه آبداربرنگ سیاه یا سرخ دارای طعم ترش.

آلوبخارا (آ-لُو-بُ-خا-را) n

یکنوع آلوی خشکیده که سابقاً از بخارا آورده میشد.

آلوش (آ-لُوش) n

کم هوش، کم خرد، فاقد عقل سلیم.

آله (آ-لَه) adj

ابلق، دارای رنگ سفید وسیاه روز واپسین.

\le آقیغ (آ-قِیغ) n

عقیق، یک نوع سنگ قیمتی (برای نگین انگشتر).

آک (آک) n

آهک، سنگ چونه.

آکات‌کدو (آ-کات) vi

کارگر افتادن، اثرکردن (مرض یا عارضه دیوانگی به جان کسی).

آکو؛ اکو (آ-کُو؛ اَ-کُو) adv

اکنون، حالا، الآن.

آکه (آ-کَه) n

عمّه، خواهر پدر کسی (به اصطلاح دایمرداد).

آگاه (آ-گاه) adj

مطلع، باخبر.

آگاهی (آ-گا-ی؛ آ-گا-هی) n

اطلاع، خبر.

آگرده (آ-گِر-دَه) adj

گیج، آشفته فکر، واله، سرگشته.

آگو (آ-گُو) adj

سرگشته، گیج، آشفته فکر، واله.

آگی (آ-گی) n

پلاستر نازک.

آل (آل) adj

آل خاتو، بلا؛ آل تمور (آهن تفته)، نام طایفه هزاره.

آوپاش؛ اوپاش (آو-پاش؛ اَو-پاش) n
ظرف فلزی دسته دار که لوله آن سوراخ سوراخ است وبرای آب پاشیدن بر روی زمین بکار میرود.

آوپاشی؛ اوپاشی (آو-پا-شی؛ اَو-پا-شی) n
ریزش خفیف آب برروی زمین خاک آلود.

آوپاشی‌کدو (آوپاشی کدو) vi
آب پاشیدن بر روی زمین خاک آلود.

آوپرو؛ اوپرو (آو-پَ-رو؛ اَو-پَ-رو) n
آبشار، ریزش آب ازجای بلند.

آوپنجه‌کدو (آو-پَن-جَه) vi
کنایه از انجام دادن کار بیهوده.

آوپیشقو (آو-پِیش-قو) n
گریستن (باهِق هِق و نفس کشیدن سریع).

آوترازو؛ اوترازو (آو-تَ-را-زُو؛ اَو-تَ-را-زو) n
تراز، آلتی که توسط نجار و معمار ساختمانی استعمال میگردد و از آن برای معلوم کردن پست و بلندی سطح چیزی استفاده میشود.

آوتو (آو-تُو) adj
آبدار، شیره دار (در مورد میوه

آوال؛ اوال (آ-وال؛ اَ-وال) n
پیغام، خبر (که ازجای دوربرسد).

آوال‌کدو؛ اوال کدو (آ-وال؛ اَ-وال) vi
پیغام نمودن، خبردادن.

آوان (آ-وان) n
سلاحی است با برد کم (برای شلیک کردن به اهدافی که توسط تپه یا کدام حایل دیگر حفاظت گردد).

آو؛ او (آو؛ اَو) n
آب؛ دریا، رود (در ترکیبات مثل 'سرخاو'، 'پنجاو' وغیره).

آوباز؛ اوباز (آو-باز؛ اَو-باز) n
آب باز، غواص، کسی که در آب شناکنند.

آوبازی؛ اوبازی؛ اوبزی (آو-با-زی؛ اَو-با-زِی؛ اَو-بَ-زِی) n
آب بازی، شنا.

آوبرده (آو-بُر-دَه) adj
ازخود بیخود، کسیکه همیشه در خیالات فرورود.

آوبند (آو-بَند) n
سد، بند (برای ذخیره آب).

آوبینی‌گک؛ آو بینی گگ (آو-بی-نی-گَک) n
ریزش، زکام، مرض سرماخوردگی که باعث ریزش آب از بینی میشود.

جذام، بیماری مزمنی که انواع مختلف دارد باعث ریزش موهای چهره، تغییرشکل در دست، پا و صورت میشود.

آمین؛ الاهی آمین (آ-مِین؛ اِ-لا-هی-آ-مِین) interj
بپذیر، چنین باد (کلمه یی‌است که خطاب به خداوند در ختم دعا گویند).

آن (آن) interj
بلی، آری، کلمه جواب مثبت که درمیان هزاره های کویته گفته میشود.

آنه (آ-نَه) n
واحد پولی پاکستان (١٦ آنه یک روپیه را تشکیل میدهد).

آو (آو) interj
آیا (از آدات استفهام).

آوار (آ-وار) adj
هموار، صاف، مسطح، برابر، یکسان.

آواره (آ-وا-ره) adj
بی خانمان، سرگشته، سرگردان.

آواز (آ-واز) n
صدا، صوت، بانگ.

آوازشیو (آ-واز-ِ-شیو) adv
به آرامی، درسکوت، بدون ایجادسروصدا (در انجام دادن کاری).

آوازه (آ-وا-زَه) n
شایعه، افواه.

ابرآلود، هوای پر ابر.

آوردو (آ-وُر-دو) vt

آوردن، چیزی را بنزد کسی رساندن.

آورک (آ-وُ-رَک) adj

اشک ناچکیده چشم، اشکی که در اطراف حدقه چشم حلقه زده باشد.

آورو (آو-رَو) adj

ظرفیکه سوراخ باشد؛ حوضی که از کدام جایش سوراخ باشد و آب بیرون رود.

آوروو (آو-رِ-رَ-وو) n

آب روان، آب جاری.

آوریز (آو-ریز) n

غسل سطحی، آب کش نمودن بدن (به لهجه دیزنگی)؛ تشناب، جای غسل (به لهجه قره باغ).

آوریزکدو (آو-ریز) vi

غسل نمود، بدن خود را بطور سطحی شستن.

آوسی‌دو (آو-سَی-دو) vi

کنایه از انجام کار بیهوده.

آوسیاه (آو-ِ-سیا) n

آب مروارید، مرض خطرناکی که عدسه چشم را تیره و تار می‌کند و باعث کوری ونابینایی می گردد.

آوشدو (آو) vi

آب شدن، ذوب گشتن، متغیرشدن ازحالت جامد به وضع مایع (برف وروغن وغیره).

آودا (آو-ِ-دا) n

آب دهن، لعاب یامایعی که ازقسمتهای دهن ترشح میکنند و دهن را مرطوب نگاه میدارد.

آودال (آو-دال) adj

زمین بسیارمرطوبی که برای کاشتن مساعد نباشد.

آودان (آو-دان) آبدان، ظرف

کلان مدور فلزی برای ذخیره آب که در حصه زیرین آن شیر آب نصب است.

آوددو (آو دَدو) vt

آبیاری نمودن، رهاکردن جریان آب بر روی باغ یا زمین مزروعی؛ فروبردن آهن داغ و تفته در بین آب (در وقت ساختن چا قو و آلات فلزی دیگر بوسیله آهنگر).

آودری (آو-دَ-ری) n

آبداری، آبیاری، آب دادن باغ یا کشتزار.

آودست (آو-دِست) n

آب برای شستن دستها (پیش و بعد ازتناول خوراک).

آودیده (آو-دی-دَه) n

آب دیده، اشک، سرشک.

آور (آ-وُر) n

ابر، غیم، بخار غلیظ شده در آسمان که از آن برف و باران می بارد (به مغولی نیلی و زرنی نیز 'آوُر' گویند).

آوردمی (آ-وُر-دَ-می) adj

جات و چیزهای دیگر پرعصاره بکار میرود).

آو تی پلل (آو-ِ-تَی-پَ-لَل) adj

آب زیر کاه، شخص مرموز، کسیکه بآسانی شناخته نشود.

آوج (آوج) n

حوض، آبگیر، سد کوچک برای ذخیره آب.

آوجیتک (آو-جی-تَک) adj

بارندگی، هوای بارانی.

آوچاوگفتو (آو-چاو-گُف-تو) vi

سخنان بیهود گفتن، حرف های بیمعنی زدن.

آوچک (آو-چَک) adj

زمین بسیار مرطوب که برای کشاورزی مناسب نباشد.

آوخنه؛ اوخنه (آو-خَ-نه؛ اَو-خَ-نه) n

بستر دریا؛ رودخانه کوچک.

آوخور (آو-خور) n

آخور، طاقچه یی که در کنار دیوار می‌سازند و علف یا خوراک چهارپایان را در میان آن میریزند.

آوخیدگی (آو-خَی-دَ-گی) n

فرسایش بوسیله آب (فقط در باره زمین).

آوخیزی (آو-خَی-زی) n

آبخیزی، افزایش ناگهانی آب بعلت ذوب شدن برفها دراول بهار.

آهسته؛ آسته (آ-هِس-تَه؛ آس-تِه) adv
آرام، کند، بدون عجله و شتاب، با درنگ وتأمل، تدریجاً.

آهنگر؛ آینگر؛ اینگر (آ-هَن-گَر؛ آ-یِنگ-گَر؛ آ-یِن-گَر؛ اَ-یِن-گَر) n
آهنگر، نهام، پیشه وری که آهن را در کره سرخ میکند و از آن آلات حدیدی مختلف میسازد.

آی (آی) interj
کلمه استفسار است که بمعنی "راستی؟، آیاآن درست است؟" استعمال میشود.

آیت‌الکرسی (آ-یَت-ُ ل-کُر-سی) n
نام یکی از آیات قرآن مجید در سورهٔ بقره که موارد استعمال زیاد دارد.

آیت‌الله (آ-یَه-تُل-لّا) n
عنوانی است در مذهب شیعه دوازده امامی که به مجتهدین و علما دینی بزرگ میدهند.

آین (آین) adv
حتی، هم (درمقایسه).

آینده (آ-یِن-دَه) n
مستقبل، زمان آتی (ضد ماضی).

آین‌ربا (آ-یِین-رُ-با) n
آهن ربا، مقناطیس، جسمی که آهن رابسوی خود کش کند.

آینگ (آ-یِنگ) n

آول‌کدو (آول) vi
عجله کردن، شتاب نمودن، خواهان تندی و سرعت شدن برای انجام کاری، بی صبرشدن برای انتظار موقع مخصوص.

آولوخ (آو-لُوخ) adj
وارخطا، سراسیمه.

آولوغ؛ آولوخ (آو-لُوغ؛ آو-لُوخ) n
صاحب کار، بادار.

آولیله (آو-لی-لَه) n
آبله، تاول آب دار بر روی پوست بدن در اثر سوختگی یا ساییدگی.

آونگ (آ-وَنگ) n
هاون، ظرف برنجی یا سنگی که در آن مواد مختلف را میکوبند یا میسایند.

آوو؛ آُو (آ-وُو؛ آ-ُو؛ آ-هُو) n
آهو، غزال، حیوان وحشی زیبا که برای گوشت لذیذش در هزارجات شکار میگردد.

آوی (آ-وِی) adj
زراعتی که محتاج به آبیاری است (ضد 'للمی')؛ آبزی، آنچه در آب زندگی کند (از چهارپایان و خزندگان مثل "سگ آوی"، "مارآوی" وغیره).

آه‌کشیدو (آه کَ-شی-دو) vi
نفس عمیق کشیدن (برای ابراز رنج و فشار روانی).

آوشورک؛ آوشرک (آو-شو-رَک؛ آو-شَ-رَک) n
اشکنه، غذای بسیط آبدارکه باپیازوروغن میپزند وپس ازترنمودن قطعات خورد نان درآن میخورند.

آوشیله (آو-شی-لَه) n
گریستن باهِق هِق و جزع و فزع.

آوغلبیل‌کدو (آو-غَل-بیل) vi
کنایه از انجام دادن کار بی ثمر است.

آوکدو (آو) vt
آب کردن، مایع گردانیدن، ذوب نمودن، گداختن (سرب، روغن وغیره).

آوکش (آو-کَش) n
آبکش، سقا، کسی که وظیفه اش حمل و نقل آب باشد.

آوکش (آو-کَش) n
ظرف خورد (برای آب کشیدن پیاله و فرو ریختن شمه چای).

آوکش‌کدو (آو-کَش) vt
آب کشیدن، تطهیرنمودن باآب پاکیزه.

آوگرمی (آو-گَر-می) n
سامان برقی که به داخل آب غوطه می شوه تا آن را بجوشاند.

آول (آول) n
شتاب، عجله، تندی و سرعت درانجام کاری.

پیدا میشود.

ابغه (اَ-بَه-غَه؛ اَب-غَه) n
عمو، کاکا، برادر پدر (به ترکی استانبولی نیز "اباقه" گویند).

ابل (اَ-بَل) adj
کانج، کج چشم، کسی که سیاهی چشمش در جای اصلی خود قرار ندارد و در کنار چشم وی واقع است (شکل متحول احول عربی).

ابلق (اَب-لَق) adj
ابلک، هرچیز دو رنگ (بویژه سفید و سیاه).

ابلک (اَ-بَ-لَک) adj
شتاب زده، عجول، کسی که به انجام کاری عجله داشته باشد؛ وارخطا، مشوش، سراسیمه.

ابلکشدو (اَ-بَ-لَک) vi
وارخطا گردیدن، مشوش شدن، سراسیمه گشتن.

ابلکی (اَ-بَ-لَ-کی) n
شتاب، عجله؛ سراسیمگی، تشویش.

ابلکی کدو (اَ-بَ-لَ-کی) vi
شتاب نمودن، عجله کردن.

ابلگه (اِ-بِل-گَه) n
تقلید

ابلگه کدو (اِ-بِل-گَه) vi
چوشاندن

ابله (اَب-لَه) adj
کم عقل، بی خرد، گول خور،

میبرند.

آیینقبرغه (آ-یین-ـِ قَ-بَر-غَه) n
آهن پهن شبیه دنده های بغل انسان که از بازار برای درست کردن آلات کشاورزی خریده میشود.

ابدال (اِب-دال) n
هفتال، یفتل، هون سفید (شاخه یی ازقوم بهسود که هنوز بدین نام موجود است).

بدرزادگی؛ اودرزادگی (اَب-دُر-زا-دَ-گی؛ اَو-دُر-زا-دَ-گی)
رقابت، ضدیت (مخصوصاً در بین فرزندان دو برادر).

بدرزاده؛ اودرزاده (اَب-دُر-زا-دَه؛ اَب-دُر-زا-دَه) n
عموزاده، پسرکاکا (لفظاً)؛ رقیب، مخالف، حریف (مجازاً).

ابرغو (اَ-بَر-غُو) n
یکنوع بوته خار دار که آن را میکوبند و در فصل زمستان به خورد گاوها میدهند.

ابریشم؛ اوریشم (اَب-رِ-شُم؛ اَو-رِ-شُم) n
تار بسیار نرم و باریکی که از کرم ابریشم بدست می‌آید.

ابغو؛ ایپغو (اَب-غُو؛ اِ-پَ-غو) n
یک قسم دانه عفونی که بر صورت و گردن کودکان خوردسال

آهن، حدید.

آیه (آ-یَه) n
آیت، هریک از جمله های قرآن.

آیه (آ-یَه) n
مادر، والده.

آیه باچه (آ-یَه-با-چه) n
مادر پسر، زن (لقبی که معمولاً مرد با آن همسرش را صدا میکند).

آییست؛ آیست (آ-یِیست؛ آیِست) adj
آبستن، باردار (مخصوص حیوانات).

آیین؛ آیی (آ-یِین؛ آ-یِی) n
آهن، حدید.

آییناسپار (آ-یِین-اِس-پار) n
آهنی که بر نوک چوب خیش برای شیار کردن و شخم زدن نصب میشود.

آییناکسل (آ-یِین-ـِ-اَک-سَل) n
آهن ضخیم معمولاً از اکسل شکسته یا کهنه ماشین آلات (برای ساختن الات کشاورزی).

آیین پوش (آ-یِین-پوش) adj, n
خانه یا ساختمان کلانی که بام هایش با آهن چادر پوشانیده شده است.

آیینچادر (آ-یِین-ـِ-چا-دَر) n
آهن چادر، تخته فلزی که در پوشانیدن بام های خانه بکار

حیواناتی که در چراگاه اند گویند).

اتفاق (اِت-تِ-فاق) n
اتحاد، همبستگی.

اتفاقاً (اِت-تِ-فا-قَن) adv
تصادفاً، واقع شدن کاری بدون اطلاع قبلی.

اتقو (اَت-قُو) n
بقدری یک مشت چیزی.

اتقوزدو (اُت-قُو) vt
غطه زدن، ظرفی را به یک فروبردن در آب پرکردن.

اتک؛ وتک (اُ-تَک؛ وُ-تَک)
پارو، فضلات حیوانی که برروی هم انباشته کرده باشند (برای حاصلخیزی زمین).

اتله (اَ-تَ-لَه) n
اوماج آرد را ترکرده در کف دست میمالند تا مدور و کلوله شوند وآنگاه در آب میجوشانند.

اتنگ؛ آتنگ (اَ-تَنگ؛ آ-تَنگ) n
دراصطلاح دهقانان ریسمانی است چرمی یا لیفی به اندازه سه متر دراز که توسط آن یوغ را به تیرچوب اسپار یا قلبه در هنگام شخم زدن میبندند؛ یک نوع رقص و بازی که بشتر در بین پشتونها مرسوم است.

اتنگاندختو (اَ-تَنگ-اَن-دَخ-تو) vi

اپسکک (اَپ-سَ-کَک) n
گیاه خود روست.

اپسو (اَپ-سُو) n
ایورزن، زن برادر شوهر (نسبت دو زن که با دو برادر ازدواج کرده اند).

اپسه (اَپ-سَه) n
یک نوع مرض گلو و زبان.

اپسه بوتو (اَپ-سَه-بُو-تَو) adj
اندوهناک؛ غمگین

اپسه‌زدو (اَپ-سَه) n
عطسه زدن، اشنوسه کردن.

اپسه کدو (اَپ-سه) vi
ریزش نمودن، بزکام مبتلا گردیدن.

اپسه کدو (اَپ-سَه) vi
مغموم

اپغک‌کدو (اَ-پَ-غَک) vt
مغلوب ساختن، به شکست مواجه کردن، ضعیف نمودن؛ گردن زدن، سر از تن جدا کردن.

اپله (اَ-پَ-لَه) n
حرص، آز.

اپو (اَ-پُو) n
پلاستیک مدور (برای بازی کودکان).

اتحاد (اِت-تِ-حاد) n
اتفاق، همبستگی، وحدت.

اترکیی (اَ-تَر-کَ-یِی) adj
بیگانه، غیرخودی (در مورد

نفهم.

ابلیس (اِب-لِیس) n
شیطان یا اهریمن که گمان میشود آدمیان را به گمراهی و وسوسه میکشاند، کسی که در شیطنت و چالاکی مانند ابلیس باشد.

ابیرشبیر (اِ-بِیر-شِ-بِیر) n
شرم، هراس (در حین انجام کاری یا گفتن سخنی).

ابیرکدو (اِ-بِیر) vi
توجه نمودن، ملاحظه کردن (از خوف کسی).

اپچی؛ اوچی (اَپ-چی؛ اَو-چی) n
زکام، سرماخوردگی، نزله، ریزش.

اپسدوغ (اَپ-سَ-دوغ) n
غشا ی درونی شکم.

اپسقال؛ اسپقال؛ استقال (اَپ-سَ-قال؛ اَ-پِس-قال؛ اَس-پَ-قال؛ اَس-تَ-قال) adj, n
هشیار، دانا، فهمیده؛ صندید قریه، مرد باتجربه، سخن دان و بزرگسال که به حل و فصل منازعات مردم قریه مبادرت میورزد و از طریق دادن مشوره های مقتضی انها را در امور مختلف رهنمایی میکند (شکل متحول 'آقسقال' ترکی یعنی 'ریش سفید').

اپسقور (اَپ-سَ-قُور) n
نشین

مزد، اجوره، حق الزحمه (یی که به آخند به طور سالانه پرداخت میگردد)؛ بازتاب عمل نیک.

اجرا (اِج-را) n

انجام دادن کاری، عملی کردن امری.

اجراکدو (اِج-را) vt

جاری کردن، انجام دادن، ایفا نمودن، عملی کردن.

اجره (اُج-رَه) n

دستمزد، حق الزحمه (یی که به آخند، خیاط وغیره پرداخت میگردد).

اجریغ (اَج-ریغ) n

کبل، رستنی است شبیه چمن اما کمی درشت تر از آن که در اوایل بهار در کنار جویبار و جاهای مرطوب دیگر میروید و با رسیدن فصل تابستان زرد میشود.

اجل (اَ-جَل) n

زمان مرگ که ازسوی خداوند برای هر زنده جانی معین است.

اجّه؛ اجگی (اِج-جه؛ اِ-جِ-گی) n

هجائی، پیوند دادن حروف کلمات (قرآن) با همدیگر.

اچانک (اَ-چا-نک) adv

فوری، باعجله، بزودی.

اچت (اُ-چَت) adv

به تیزی، به چالاکی، سریعاً.

اچربی (اُ-چُر-بی) adj

اَٹکی (اَ-ٹَ-کی؛ اَٹ-کی) n

موی بافته شده زنان؛ تنابی که معمولاً ازسه رشته علیحده موی بز و پشم تابیده میشود.

اٹکی کدو (اَ-ٹَ-کی) vt

بهم بافتن سه رشته جدا گانه (موی زنان وتناب).

اٹمبرشدو (اَ-ٹَم-بَر) vi

تراکم یافتن، انباشته شدن.

اثبات کدو (اِث-بات) vt

ثابت نمودن، مدرک دادن، واقعیت چیزی یا کاری را ظاهر کردن.

اج (اُج) adj

راست، برخواسته، برافراشته (مثل دوگوش سیخ اسپ)؛ صخره بسیاربلند، عمودی و مرتفع که از دور بسان برج بنظر میاید.

اجاره (اِ-جا-رَه) n

زمین مزروعی رابه مدت یک سال در اختیار دهقان قراردادن (در مقابل مقدار معین غله جات و حبوبات دیگر که از پیش در بین دو طرف فیصله میشود).

اجازه (اِ-جا-زَه) n

اذن، دستور مثبت (نسبت به اجرای کاری).

اجباری (اِج-با-ری) adj

کسی را بزور بر عملی وادارد، کاری که توسط زور بر کسی تحمیل گردد.

اجر (اَجر) n

بازی کودکان که درآن گروه ازپسران و دختران خردسال کف میزنند و با دیره های منظم به پیش حرکت میکنند.

اتو (اُ-تُو) n

آلت فلزی که توسط ذغال چوب یا برق گرم میشود و برای صاف کردن چین و چروکهای تکه و لباس استعمال میگردد.

اتوار (اَت-وار) n

نیروی جسمی، طاقت.

اتورکه؛ اتورگه (اَ-تُور-که؛ اَ-تُور-گه) n

طنز، بطور نیشدار گپ زدن، حرف دلالت کننده به مفهوم زننده یی بر زبان آوردن (بمنظور توهین و کسر شان شخصی).

اتومات (اُ-تُو-مات) adj

اتوماتیک، خودکار، دستگاهی (مثل ساعت وغیره) که خودبخود کارکنند.

اٹاله (اَ-ٹا-لَه) n

عمده فروشی، فروش اجناس به کمیات کلان (ضد خورده فروشی).

اٹکل (اَٹ-کَل) n

حدس، تخمین، گمان، تصور.

اٹکل کدو (اَٹ-کَل) vt

گمان کردن، پنداشتن، انگاریدن.

اٹکلی (اَٹ-کَ-لی) adv

تخمیناً، بطور حدس و گُمان.

احوچی (اَ-حُو-چِی) n

بازی که گروه از خردسالان در آن شرکت میکنند و یک مراسم عروسی را بازی مینمایند.

اخ (آخ) interj

آخ، بانگی که انسان درهنگام احساس درد برمیکشد.

اخ؛ ایخ؛ ایخ‌چچ (اِخ؛ اِیخ-چُ-چُ) interj

صدای است برای راندن مرکب.

اخبار (اَخ-بار) n

خبرها یا مطالب مهمی که از رادیو نشر میشود؛ روزنامه (به لهجه کویته).

اخباری (اَخ-با-ری) n

شاخه کهتر شیعه دوازده امامی که پیروان خود را به لزوم تبعیت بلا واسطه از اخبار و احادیث موجود وا می‌دارد، نه به تقلید از تاویلات مجتهد.

اختلاط (اِخ-تِ-لاط) n

گفتگو، صحبت آزاد و دوستانه.

اختلجی‌کدو (اَخ-تَل-جی) vt

مصروف کردن، مشغول نمودن (به انجام کاری)؛ عقیم ساختن، خصی نمودن (حیوانات).

اختول (اَخ-تُول) n

آب پرچو.

اخته (اَخ-تَه) adj

خصی شده، حیوانی که خایه هایش رابیرون کرده باشند؛ دوره عسکری خود را سپری کرده باشد (خصوصاً در زمان جنگ).

احتیاطکار (اِح-تِ-یاط-کار) adj

محتاط، دوراندیش، دقیق کار.

احساس (اِح-ساس) n

حس، درک، فهم.

احساساتی؛ جزباتی (اِح-سا-سا-تی؛ جَز-با-تی) adj

خونگرم، کسیکه در هر امری از احساسات کار بگیرد.

احسان (اِح-سان) n

نیکویی، کارشایسته تقدیر.

احصائیه (اِح-صا-یِ-یه) n

شعبه حکومتی (برای صادرنمودن تذکره وجلب کردن به خدمت عسکری).

احمق؛ آمق (اَح-مَق؛ آ-مَق) adj

کم عقل، بی خرد، گول خور، نفهم.

احمقانه؛ آمقانه (اَح-مَ-قا-نَه؛ آ-مَ-قانه) n

جریمه یی که برذمه کسی تحمیل شود (بخاطر پشیمان شدن از اجرای معامله).

احوالپرسی؛ اوال‌پرسی

(اَح-وال-پُر-سی؛ اَ-وال-پُر-سی) n

جورپرسانی (مجموعه یی ازکلمات قراردادی و یکنواخت که پس از مانده نباشی زود زود تکرار می‌گردد).

ابن الوقت، فرصت طلب.

اچغ (اَ-چَغ) n

دو شاخه، نقطه انشعاب دو شاخ از بدنه درخت.

اچغ‌کدو (اَ-چَغ) vt

دوشق کردن، بدو حصه تقسیم نمودن، چوب دوشاخه ای را از نقطه انشعاب شاخه هایش دو پاره کردن.

اچو (اُ-چو) n

لانه، کنام، جایگاه (مخصوص خرس).

اچور (اُ-چُور) n

مجال، فرصت، وقت مناسب، موقع درست و مساعد برای انجام دادن کاری.

اچونی (اَ-چَو-نی) n

یک نوع غذای پخته.

اچه (اَ-چَه) interj

ای دوست، ای رفیق.

احترام (اِح-تِ-رام) n

تعظیم، قدر، حرمت.

احتمال (اِح-تِ-مال) n

امکان، گمان امری عقلاً (ولی یقین نداشتن به وقوع حتمی آن).

احتیاج (اِح-تِ-یاج) n

ضرورت، تهیدستی، نیازمندی.

احتیاط (اِح-تِ-یاط) n

حزم، اهتمام، درست اندیشی؛ احضار مجدد کسی که یک بار

کشانیدن چیزی (در عرصه طویل).

ادب (اَ-دَب) n

خوش رفتاری، شایستگی روش و گفتار.

ادبی (اَ-دَ-بی) adj

مقاله مطابق بدستور زبان رسمی، درباره دستور زبان رسمی، آنچه به ادبیات وابسته باشد.

ادرس؛ آدرس (اَد-رَس؛ آد-رِس) n

آدرس، عنوان، مشخصات دقیقی که به محل موجودیت کسی متعلق می باشد و از آن طریق بتوان وی رایافت یا خط و نامه برایش فرستاد.

ادرم (اَد-رَم) n

درفش کلان و سرکج برای دوختن چیزی بسیار سخت مثل چرم و پالان.

ادلقه (اَ-دَل-قه) n

حدس، گمان، دریافت امری به قیاس.

ادلقه‌کدو (اَ-دَل-قَه) vt

تصورنمودن، حدس زدن، گمان بردن.

ادلی؛ الّی (اَ-دَ-لی؛ اَل-لی) adj

مانند، مثل، شبیه.

اڈر (اَ-ڈَر) n

فرمایش، سفارش (در مورد آوردن غذای معینی در هوتل یا دوختن لباس به طرز مخصوصی).

خرابکار سیاسی، کسی که وضعیت موجود سیاسی را برهم بزند (این کلمه در دوران انقلاب توسط گروه های جهادی هزاره رایج شده است).

اخلی (اَخ-لَی) n

یار، معشوقه، دلبر.

اخمیری (اَخ-می-ری) n

عذر، تضرع، التماس، مداهنه یی که توأم با فروتنی و ذلت نفس باشد.

اخوچی؛ آخوچه (اَ-خُو-چی؛ آ-خُو-چه) n

رقص دو دختر درمحفل خوشی بمناسبت عروسی یا زایش کودک نرینه (آنها روبروی هم بر سرپای مینشینند و در حالی که کم کم به پیش میخزند با آواز بلند میخوانند: "اخوچی می زنم، پیش پی می زنم، دَ گودرا میزنم، پیش ملا میزنم").

اداره (اِ-دا-ره) n

موظبت، مراقبت (از کودکان و دیگر افراد خانواده)؛ دفتر، جای که مدیریت کار تنظیم یا حکومت صورت بگیرد.

اداره‌کدو (اِ-دا-ره) vt

جلوگیری کردن، در زیر کنترول در آوردن، مانع زیاده روی کسی یا حیوانی شدن.

ادامه‌دو (اِ-دا-مه) vt

پیگیری کردن، به درازا

آمیختن قطعات گوشت در سیر و مساله جات (پیش ازپختن کباب).

اخته (اَخ-ته) adj

مصروف، مشغول، گرفتار.

اخته‌شدو (اَخ-تَه) vi

مصروف شدن، مشغول گردیدن، گرفتار شدن (به مشکل یا کار).

اخته‌کدو (اَخ-ته) vt

خصی نمودن، عقیم ساختن (حیوانات).

اختیاردار (اِخ-تِ-یار-دار) n

بزرگ و موسفید یک خانواده، کسی که در یک خانواده دارای صلاحیت کلی است؛ با صلاحیت، صاحب اجازه، برگزیده.

اختیار؛ کل اختیار (اِخ-تِ-یار؛ کُل-اِخ-تِ-یار) n

صلاحیت، قدرت، اذن، دستور، اجازه؛ لقب سرکرده یی که اوامرش بریک قریه یا دسته معینی از قبیله هزاره قابل اجرا میباشد.

اخرم‌کدو (اَخ-رَم) vt

دچارعفونت شدن (زخم).

اخشاد (اَخ-شاد) n

یک نوع بازی کودکان

اخطار (اَخ-طار) n

هوشدار، گوشزد جدی.

اخلاق (اِخ-لاق) n

خوی، خصلت، مزاج.

اخلالگر (اِخ-لال-گَر) adj

چادر زنانه، مقنعه، روسری.

ارچی (اَر–چی) n

چکه، چوغری، دوغ دلمه شده (معمولاً دوغ رابه داخل توبره تکه یی می اندازند تا آب آن قطره قطره فروبچکد).

ارخستو؛ ورخستو (اَر–خِس–تو؛ وُر–خِس–تو) vi

بالا شدن، برخواستن.

ارخ‌شدو (اَرخ) vi

برخواستن، بیدارگردیدن، بالاشدن (ازخواب).

ارخلجی‌کدو؛ اورخلجی کدو؛ ارخکلجی کدو (اَر–خَل–جی؛ اور–خَل–جِی؛ اَرخ–کَل–جِی) caus vb

برخیزاندن، بالانمودن، بیدارکردن (ازخواب).

اردو؛ اردی (اُر–دُو؛ اُر–دِی) n

زبان اردو، لسان رسمی پاکستان که وسیعاً توسط مسلمانان هند نیزتکلم میگردند.

اردوگاه (اُر–دُو–گا) n

محل بودوباش یا بازداشت مهاجرین (این کلمه به لفظ هزاره دراثرمهاجرت های افراد آن قوم به ایران بعد از کودتای کمونیستی هفت ثور۱۳۵۷سرایت کرده است، مثل اردوگاه تل سیاه در سیستان و بلوچستان واردوگاه سنگ سفید درفریمان خراسان نزدیک به سرحدات هرات).

ارتباط (اِر–تِ–باط) n

وابستگی، تماس، پیوند.

\le ارجل

(اَر–جَل) adj

آدم ایلاگرد و دارای مزاج متلون؛ مردم مختلف وگوناگون؛ رنگارنگ، دارای چند رنگ.

ارج‌مرج (اَ–رَج–مَ–رَج) n

هرج ومرج، خودسری، آشفتگی، بی سروسامانی، اغتشاش.

ارجمندی (اَر–جُ–مَن–دی) n

پسر، فرزند نرینه کسی (بعنوان یک اصطلاح احترام).

ارجیی (اَر–جَ–یی) adj

آواره، بی مسکن (درمورد سگ).

ارچغ (اَر–چَق) n

فاصله بین دو پا (شخص درحال ایستاده)

ارچغده‌کدو (اَر–چَغ–ده) vi

قدم زدن، راه رفتن (در صورتیکه در بین پاها بطور غیرمعمول فاصله وجود داشته باشند).

ارچغ‌زدو (اَر–چَغ) vi

ایستادن (درحالی که هردو پا ازهم زیاد فاصله داشته باشد).

ارچغک (اَر–چَ–غک) adv

ایستاده (باپاهای گشاده).

ارچند (اَر–چَند) adv

هرچند، هر اندازه، هر مقدار.

ارچو (اَر–چُو) n

اڈل‌کدو (اَ–ڈَل) vt

مخلوط کردن خاک وآب (برای مواد ساختمانی).

اڈوگوٹ (اَڈ–وُ–گوٹ) adj

مجرا، تصفیه (حساب دوکس).

اڈیو (اَ–ڈیو) adj

بیهوده، بی فایده.

ارابه (اَ–را–به) n

چرخ، فلکه، چرخ مدور گاری یا کراچی.

اراده (اِراده) n

عزم، قصد.

ارار (اَر–اَر) n

عرعر، بانگ الاغ.

اراک (اَر–راک) adj, adv

تیزهوش، بیدار، زودفهم.

ارال (اَ–رال) adj

زن بیوه.

ارباب (اَر–باب) n

کد خدا، سرکرده یک یا چندین قریه که به عنوان عامل ارتباط دهنده دربین مردم وشعبات مربوط به حاکم محلی فعالیت داشت و معمولاً بر عریضه ها وسایر اوراق رسمی مهر میکرد (این نظام پس ازانقلاب اسلامی سال ۱۹۷۸ عملاً متروک گردید).

اربو (اَر–بو) n

حیف، افسوس؛ آرزو، خواهش مهم (برآورده نشده).

خوراک هزاره گی که یک قطعه شکمبه را در وسط گذاشته و روده را در دور آن پیچیده و آن شکمبه و روده پیچیده شده را میپزند (مأخوذ از "اورکماج" ترکی).

ارگیس (ار-گِیس) n

بشکل ریگ وسنگ طبیعی.

ارمونیه؛ ارمنه (اَر-مُون-یه؛ اَر-مَ-نه) n

هارمونیم (یکی از آلات موسیقی).

ارمه (اِرمَه) n

ساخه یی هموار و مستطیل بر فراز کوهی کم ارتفاع.

ارو (اُ-رُو) n

شیون، گریه صدادار (بخاطر درد یا مصیبت)؛ زوزه یا بانگ دستجمعی شغالان در شب.

ارواتو (اَر-وا-تُو) adj

زن یا دختر لاقید و شهوتران.

ارورشت (اَ-رو-رُشت) n

شوخی، زدوگیر.

اروس (اُ-رُوس) n

کشور روسیه که پایتخت آن مسکو است؛ کسیکه از نژاد روس باشد.

اروسی (اُ-رُو-سی) adj

منسوب به قوم و کشور روس (مثل کلوش اروسی، جیف اروسی وغیره).

اروغ (اُ-رُوغ) n

لفظاً بمعنی آب تند و خشمناک؛ نام دریای سنگ ماشه که از جاغوری بسمت قندهار جاری است.

ارغون (اَر-غُون) n

طایفه هزاره ساکن چهارشنبه دیراود (ازحیث نژادی وابسته به عین دودمانی که از صفحات جنوب غربی هزاره جات کوچ کرده به اندرون سند رفتند و در شهرتته به احداث سلطنت مستقلی مبادرت ورزیدند (این کلمه به تخفیف "آرون" هم گفته شده است).

ارغی؛ ایرغی (اِر-غَی؛ ایر-غَی) n

سیه چوب، یک نوع درختچه کوهی که چوبش بسیار سخت است.

ارکمرک (اَ-رَک-مَ-رَک) adj

مغشوش، مجهول، ناواضح (در رویت چیزی).

ارکه برشدو؛ ورکه برشدو (اُر-کَه؛ ور-که) vi

ییلاق رفتن، از قشلاق به چراگاه و رهایش تابستانی عودت نمودن.

ارکه رفتو؛ ورکه رفتو (اُر-کَه؛ ور-که) vi

ییلاق رفتن، از قشلاق به چراگاه و رهایش تابستانی عودت نمودن.

ارگوماج؛ اورگماج (اُر-گُو-ماج؛ اُور-گُ-ماج) n

اردی (اَر-دی) adv

زود؛ چابک

ارڈ (اَ-رڈ) n

ارهت

ارزگان (اُ-رُز-گان) n

وادی بسیارحاصلخیز واقع درسمت جنوب غرب هزاره جات که پس از حمله امیر عبدالرحمن درحوالی سال ۱۸۹۳ میلادی و کشتار هزاره های بومی کاملاً در حیطه تصرف پشتونها قرار گرفته است.

ارسی (اُ-رُ-سی) n

کلکین، پنجره، روزنه کلان در دیوار اتاق.

ارش (اَرش) v

پیش برو، حرکت کن ! (فرمان نظامی).

ارغڈکو (اُر-غُ-ڈک-کُو) adj

سطح پست وبلند، زمینی که هموار نباشد.

ارغلدرغل (اَر-غَل-دَر-غَل) adj

درهم برهم، نامرتب، بی‌نظم.

ارغلی (اِر-غَ-لی) n

گیاهی است کو هی، ریز بابرگهای لوزی شکل و خاکستری رنگ، برگ و بیخ آنرا خام میخورند.

ارغلی (اَر-غَ-لی) n

ارغالی، یک قسم آهو یا گوسفند کوهی.

ارغنداو (اَر-غَند-آو) n

بربستن.

ازرگی؛ آزرگی؛ هزارگی (اَ-زَ-رَ-گی؛ آز-رَ-گی؛ هَ-زا-رَ-گی) n
متعلق به قوم هزار، مرتبط به عنعنات هزاره.

ازرگی؛ آزرگی؛ هزارگی (اَ-زَ-رَ-گی؛ آز-رَ-گی؛ هَ-زا-رَ-گی) adj
منسوب به هزاره، آنچه که متعلق به هزاره ها میباشد.

ازره؛ آزره؛ هزاره (اَ-زَ-رَه؛ آز-رَه؛ هَ-زا-رَه) n
نام قومی است بسیار بزرگ از تیره های ترک و مغول که در مناطق مرکزی و شمال افغانستان، کویته بلوچستان پاکستا و خراسان ایران بسر میبرند.

ازقصد (اَز-قَصد) adv
قصدی، عمداً.

ازمیشت‌کدو (اَز-مَیشت) vt
آزمایش کردن، امتحان نمودن (مثلاً وفاداری یا نیت باطنی کسی را).

ازوختشی (اَز-وُخت-شی) conj
پس، بعد ازآن.

اژدر (اَژ-دَر) n
اژدها، تنین، مار افسانوی، مار بسیار بزرگ و هولناک.

اژغرند (اَژ-غِ-رَند) adj
چیز اضافی یا متاع کم ارزش علامت ابتدا در زمان و مکان مترادف با 'مِن' عربی.

ازایدشدو (اَز-اَید) vi
تبعیت کردن، پذیرفتن (سخن کسی).

ازبر (اَز-بَر) adv
ازحفظ (خواندن دعا یانوحه وغیره).

ازبسته‌که (اَز-بَس-تِ-که) adv, conj
بسبب بسیاری، در چنان درجه زیادی که.

ازبین‌بردو (اَز-بَین-بُر-دو) vt
از بین بردن، نابود کردن، کاملاً محو و فنا نمودن.

ازپای‌مندو (اَز-پای-مَن-دو) vi
خسته شدن، از پا درافتادن، از رفتن بازماندن (مثلاً مسافری بعلت راه پیمودن طولانی با پای پیاده).

ازچته‌برشدو (از-چَت-تَه-بُر) vi
از حد مجاز فرارفتن، از دایره کنترول بیرون شدن.

ازدم‌قیزه‌کدو (اَز-دُم-قَی-زَه) n
کاری را معکوس انجام دادن، کاری را بر خلاف رونق عمومی یا راه حل ساده اش شروع کردن.

ازدنیارفتو (از-دُن-یا) vi
مردن، فوت کردن، از دنیا رخت خانواده، نسب، نسل، نژاد، دودمان.

ارون‌توته (اَ-رُون-تو-تَه) n
اَرَم توتیا، نوعی ازگیاه طبی‌که هزاره ها در قدیم از آن برای درمان بیماری چشم استفاده میکردند (جزء اولش "آرون" بمعنی "پاک" درمغولی زرنی).

ارّه؛ آره (اَر-رَه؛ آ-رَه) n
ارّه، تیغه دراز و نازک دندانه دار با دسته چوبین برای بریدن چوب.

ارّه‌کشی (اَر-رَه-کَ-شی) n
اره کشیدن، بصورت تخته درآوردن، قطع کردن چوب های ضخیم توسط اره.

ارے (اَ-رے) adv
هان، بلی (کلمه یی که جواب مثبت را بیان میکند).

اریب \le
(اُ-ریب؛ اِریب) 1 N, 2 adj
کج، منحنی، مائل.

اریغ (اِ-ریغ) adj
دوره علاقه داشتن به جفت گیری (فقط ماچه خر و مادیان).

اریغ‌رفتو (اِ-ریغ) vt
اجرا کردن عمل جفت گیری برای آبستن شدن (مثلاً ماچه خر یا مادیان).

از (اَز) prep
(حرف اضافه در زبان فارسی)

استا (اُس-تـا) n

پیشه ور، دارای حرفه معین، کسی که با آلات و افزارهای مختلف به ساختن چیزی مبادرت میکنند (مثل نجار، آهنگر، بنا، کفاش، سنگ آسیاب ساز و غیره).

استاد (اُس-تـاد) n

معلم، آموزگار مکتب، دانشور زُبده، استاد دانشگاه، کسی که در علم یا هنری کاملاً دانا وتوانا باشد؛ ونیز لقبی است که قبل از نام اینگونه مردان یا زنان فاضل استعمال میشود.

استخاره (اِس-تِ-خا-ره) n

فال کردن برای کردار آتیه خود (از طریق رجوع به متن قران یا دیوان شعری خواجه حافظ).

استدو؛ ایستدو (اِس-تَ-دو؛ ایس-تَ-دو) vt

ستادن، گرفتن، اخذکردن.

استر (اَس-تَر) n

پارچه یی که در زیرجامه و پوشاک دیگر بدوزند.

استراحت (اِس-تِ-را-حَت) n

آرمیدن،آ سودن، غنودن، خفتن (حسن تعبیر برای خواب کردن).

استره‌سرخ (اِس-تَ-رِ-سُرخ) np

کنایتاً کودک و نوجوان چالاک، هوشیار، زرنگ و پر انرژی را گویند.

اسپول (اُس-پُول) n

نوع مرض داخله

اسپی (اِس-پی) adj

سفید، سپید، ابیض، هرچیزی که برنگ برف یا شیر خالص باشد.

اسپی‌دالوچی (اِس-پِی-دا-لُو-چی) n

غیب گو، دالوبی (آن پیشگواست که فن شانه بینی را با نگریستن به درون سوراخ استخوان کتف انجام میدهد).

اسپی‌سنگ (اِس-پی-سَن) n

سفید سنگ، نامهای مناطق در هزارجات.

اسپی‌غول (اِس-پی-غول) n

اسفرزه، گیاه کوهی دارای دانه های سفید شبیه خاکشیر است و از آن ضماد برای دنبل درست کنند.

اسپیدار (اِس-پی-دار) n

اسفید دار، سفیدار، درختی است با پوست سفید و بلند.

اسپیرزه (اِس-پیر-زَه) n

اسفرزه، گیاه کوهی دارای دانه های سفید شبیه خاکشیر است و از آن ضماد برای دنبل درست کنند.

اسپیلو (اِس-پی-لو) n

سفیده دم، فجر، صبح صادق؛ نام قریه است در شهرستان.

(چنانچه که برروی هم انباشته شده باشد).

اژغند (اَژ-غَند) adj

انبوه، شاخه های انبوه درختان، اشیاء درهم و برهم و بر روی هم انباشته.

اژغندی (اَژ-غَن-دِی) n

اشیا بیکاره که انباشته شده باشد؛ زمینی که انباشته از شاخه انبوه درختان و گیاهان دیگر است.

اسباب (اَس-باب) n

افزار، آلت، آنچه که بکُمک آن کاری انجام داده شود.

اسپ (اَسپ) n

حصان، حیوان سواری معروف (در هزاره جات عمدتاً برای سواری و مسابقه نیزه بازی بکار میرود).

اسپار (اِس-پار) n

آلتی است که آن را به گردن یک جفت گاو میبندند و بوسیله اش زمین را قبل از افشاندن تخم شیار میکنند.

اسپنج (اِس-پَنج) n

اسفنج، ابر، جسم نرم و سوراخ سوراخی که در بین دوشک استعمال میشود.

اسپند (اِس-پَند) n

اسفند، گیاه خودرو که شاخچه ها و دانه هایش را برای دفع حسد و چشم زخم میسوزانند.

ریشه گیاه اشنان که پس ازخشک کردن نرم میکوبند و در شستن جامه بکار میبرند.

استی (اَس-تی) n
آستین، قسمتی ازجامه که از شانه تابند دست را میپوشاند.

استین‌چه (اَس-تین-چه) n
آستین بریده یی که زنان هزاره در موقع پختن نان در تنور بردست راست خود میپوشانند (برای جلوگیری لباس از سوختن).

استیشن (اِس-ٹے-شَن) n
محلی که آخرین ایستگاه وسایل نقلیه (مخصوصاً سرویسهای مسافربری) باشد؛ جایکه برنامه های رادیویی تهیه و پخش میشود.

اسد (اَ-سَد) n
مرداد، اسم ماه پنجم هجری شمسی که دارای ۳۱ روز میباشد (از ۲۳ ماه جولای تا ۲۲ ماه آگست میلادی)؛ لفظاً بمعنی شیر.

اسرف (اِس-رِف) n
صرفه جوی، مصرف کم، احتیاط در مصرف.

اسرفدشتو (اِس-رِف) vi
صرفه جوی کردن، درمصرف احتیاط نمودن، کم مصرف کردن.

اسره (اَس-رَه) n
نگهداشت و تعلیف حیوانات در مفید.

استفراق (اِس-تِ-فراق) n
قی، تهی سازی خوراک درون ازراه گلو.

استقاق (اِس-تِ-قاق) n
سهم، حصه، سهمیه، بخش.

استقامت (اِس-تِ-قا-مَت) n
ایستادگی، پایداری، حفظ موضع معین در طی مدت دراز.

استقبال (اِ س-تِق-بال) n
خوش آمد، پذیرایی، رفتار خوشایند درحین ورود مهمان مهم.

استقله (اَس-تَ-قَل-لَه) n
خودنمایی (رفتار نخوت آمیز بمانند "اپسقال").

استمبول (اِس-تَم-بُول) n
یکنوع میوه ای است بسیار خوش بو به اندازه سیب مانند هندوانهٔ مدور که بخاطر بویش بدست گیرند.

استنجا (اِس-تِن-جا) n
استنجاء، شست وشوی موضع بول و غایط پس از قضای حاجت با آب پاک.

استوار (اُس-تُ-وار) adj, adv
راست، ثابت (در مورد نشستن)؛ سرحال، آماده، بدون کسالت بدنی.

استور (اِس-تُور) adj
ستبر، ضخیم، کلفت.

استوغ (اِس-تُوغ) n

استری (اِس-تِ-ری) n
آلتی که با ذغال یا برق گرم می شود وبه ذریعه آن قات های لباس را هموار کنند.

استعداد (اِس-تِے-داد) n
ذکاوت، نبوغ، توانایی کاری.

استعفا (اِس-تِ-فا) n
کناره گیری، تقاضای معافیت از ادامه کار یا وظیفه.

استعمال (اِس-تِ-مال) n
کاربرد، استفاده، بهره برداری.

استعمالشده (اِس-تِ-مال) adj
مستعمل، دست دوم (نقیض 'نو' یا 'جدید').

استعمال‌کدو (اِس-تِ-مال) vt
بکاربردن، مورد استفاده قرار دادن.

استغفار (اِس-تِغ-فار) n
طلب آمرزش، درخواست مغفرت، توبه.

استغفرالله (اَس-تَغ-فِ-رُل-لا) interj
خدانکند! هرگزچنین نشده است (کلمهٔ است که در مقام ردکردن چیزی میگویند).

استغو (اِس-تَ-غو) n
اُستخوان، قسمت جامد وسخت بدن انسان وبعض حیوانات.

استفاده (اِس-تِ-فا-دَه) n
بهره برداری، سودجویی، استعمال

برای مورچه استفاده میکنند.

اسیه (اَ-سیَه) n

آسیاب، سنگ کلان و مدوری که توسط جریان آب به گردش در میاید و گندم یا سایر حبوبات را آرد میکنند.

اسیه‌سنگ (اَ-سیَه-سَنگ) n

سنگ کلان و مدور آسیاب (برای آردکردن گندم و سایر حبوبات).

اسیه‌وو؛ اسیو (اَ-سیَه-وو؛ اَ-س-یو) n

آسیابان، آسیاوان مردی که آسیاب را بکار اندازد وغلات را آرد کند.

اشاره (اِ-شا-رَه) n

ایماء، فهماندن مطلبی بکسی با حرکت انگشت یا چشم.

اشپش (اِش-پِش) n

شپش، حشره بسیار خوردی که بعلت کثافت زیاد در جامه و میان موهای انسان پیدا میشود.

اشپلاق؛ اشپلق (اُش-پُ-لاق؛ اُش-پِ-لَق) n

صیفر، سوت، سافوت؛ یک قسم ساز میانتهی با دو سوراخ که ساختن آن از گِل توسط چوپانان و پسران هزاره صورت میگیرد وسپس در آتش برای کسب حد اکثر استحکام گذاشته میشود و موقعی که در شکاف عمده آن پُف گردد نوایی شبیه نَی از درون خود بیرون میدهد.

نهادن' و 'تسلیم شدن' به مشیت خداوند است؛ نام دین جامعی که بوسیله حضرت محمد بن عبدالله در سال ۶۱۰ میلادی مطابق اصول اعتقادی یکتاپرستی که صریحاً از سوی خداوند یگانه در صفحات قرآن مجید تبیین شده رایج گردیده است.

اسم (اِسم) n

نام، لفظی کی توسط آن یک شَخص، حَیوان یا جِسم شناخته و یاد شود.

اسماعیلی (اِس-ما-عی-لی) adj, n

اسماعلیه، شاخه مذهبی تشیع که اسماعیل پسر کلان امام جعفرصادق را امام میدانند.

اسناد (اِس-ناد) n

سندها، ثبوت، اوراقی که برای شناسایی کسی و ثابت کردن حق شخصی بکار میروند (جمع سند).

اسهال (اِس-هال) n

پیچش، مرضی که مدفوع آبگین شده پی در پی دفع میشود.

اسیر (اَ-سیر) n, adj

بندی، قَیدی، در قید دشمن، دستگیر.

اسیونک (اَس-یو-نَک) n

آسیابانک، جوجه حشره مورچه خوار، حشره است رنگ خاکی دارد و از سوراخی مخروطی شکل اش که در جاهای نرم میسازد بطور دام

مقابل حق الزحمه (غالباً در هنگام زمستان).

اسره‌کدو (اَس-رَه) vi

دریغ کردن، مضایقه کردن، صرفه جوی نمودن در انجام کاری.

اسکر (اَس-کَر) conj

از آنرو، از آن سبب.

اسکک (اِس-کَک) n

موچینک، آلت کوچک شبیه انبر برای چیدَن موهای اضافی از بدن.

اسکنه (اِس-کِ-نَه) n

اسکنک، آلت فلزی که نجاران با نوک تیز آن چوب را میکَنند.

اسکوٹر (اِس-کو-ٹَر) n

موترسایکل سبکَ با تایر های کوچک و زین پست.

اسکورنج (اِس-کُو-رِنج) n

آچار مربع، افزار فلزی که درجه دهن آن قابل تنظیم وعیارکردن است وبرای باز و بسته نمودن پیچ های موتر یا و سایل تخنیکی دیگر بکار میرود.

اسکول (اِس-کُول) n

مکتب دولتی، مدرسه حکومتی.

اسکولی (اُس-کُو-لی؛ اِس-کو-لی) adj

دختر یا پسری که برای درس خواندن به مکتب برود.

اسلام (اِس-لام) n

معنی لفظی آن در عربی 'گردن

ذوق، علاقه، اهتمام، توجه (نسبت به کار خاصی).

اشروبرده (اُش-رو-بُر-ده) adj

ازخود بیخود، شخصی که در فکر عمیق فرورفته باشد، کسیکه همیشه غرق در خیالات باشد.

اشرودشتو؛ اوشرودشتو (اُش-رو؛ اُوش-رو) vi

توجه و علاقه داشتن (در مورد موضوعی).

اشغال (اِش-غال) n

تصرف کشور یا منطقه یی با تعرض مسلحانه (مثل تجاوز اردوی سرخ روسیه بر افغانستان در سال ۱۹۷۹ وغیره).

اشقار (اِش-قار) n

گیاه است که از آن صابون سازند.

اشقرا (اِش-قِ-را) n

صیفر، سوت، سافوت، صدایی که انسان با جمع کردن دولب از دهان خویش خارج کنند.

اشقراکدو (اِش-قرا) vi

سوت زدن، صدای با کمک لب و زبان و فشار هوا از دهن خارج نمودن.

اشقه (اِش-قَه) n

رشقه، یونجه، گیاهی که برای خوراک چهارپایان کاشت میشود.

اشکام (اِش-کام) n

رشوت، رشوه، پول یاجنسی که کنند.

اشترینگ (اِش-تِ-رینگ) n

جلو یا فرمان که راننده توسط آن موتر را در مسیر درست هدایت میکنند.

اشتکددو (اُش-تک) vt

برانگیختن، تحریک کردن (یکی را برعلیه دیگری).

اشتوب (اُش-تُوب) n

یک نوع آتشدان تیلی که تلمبه دارد و برروی شعله آن غذا طبخ کنند.

اشتوشت (اَ-شَت-وُ-شَت) n

افواه، آوازه، خبرهای که بطور پنهانی در بین مردم مصاحبه شود.

اشتوشتکدو (اَ-شَت-وُ-شَت) vi

جست آوردن، بالاپرید، این سو آن سو دویدن (مخصوص اطفال).

اشتیلکدو (اِش-تیل) vt

آرایش نمودن، سر و روی و لباس خود را خوشنما کردن.

اشرار (اَش-رار) n

این تسمیه توهین آمیزبه دنبال کودتای ۲۶ ثور ۱۳۵۷ ازسوی سازمانهای کمونیستی خلق وپرچم در رابطه با مجاهدین که برعلیه استیلای همه جانبه شوروی سابق میجنگیدند استعمال میشد.

اشرو؛ اوشرو (اُش-رو؛ اُوش-رو) n

اشپلاقکدو (اُش-پُ-لاق) vi

سوت زدن، صدای با کمک لب و زبان و فشار هوا از دهن خارج نمودن.

اشت (اُشت) n

لجاجت، خره سری.

اشتباه (اِش-تِ-با) n

غلط، سهو، خطا.

اشتر (اُش-تُر) n

شتر، حیوان معروفی که گردن درازو کوهان برافراشته دارد.

اشتربادی (اُش-تُر-ِ-با-دی) n

جمازه، شتر تندرو برای سواری.

اشترخار (اُش-تُر-خار) n

خارشتر، شترخار، ترنجبین، گیاهی است به اندازه یک تا دو متر بلند با رنگ خاکستری و برگهای خاردار.

اشترخوی (اُش-تُر-خُوی) adj

شترخو، کینه توز.

اشترغو (اُش-تُر-غُو) n

اشترک (اُش-تُ-رَک) n

فوران ناگهانی وقوی آب، خون ومایعات دیگر.

اشترکبغدی (اُش-تُ-رَک-بُغ-دی) n

آخندک، گهواره جنبان.

اشترککدو (اُش-تُ-رَک) vi

فوران کردن (خون و آب)؛ هرچیزی که بسرعت رو به پیش جهش

پیروان خود را به لزوم تقلید از فتاوی مجتهدی زنده واعلم مکلف میکند (نقیض 'اخباری').

اضافه (اِ-ضا-فه) adj
افزون، زیاده، بیش.

اضافه‌کاری (اِ-ضا-فه-کا-ری) n
کار مازاد از ساعات رسمی در مقابل معاش علیحده.

اطاق؛ اتاق (اُ-طاق) n
خانه منفرد، حجره نشیمن؛ چهار دیواری سرپوشیده با دروازه علیحیده.

اطراف (اَط-راف؛ اِط-راف) n
روستا، دهات، مناطق دور از شهر.

اطرافی (اِط-را-فی) adj
دهاتی، روستانشین، ساکن قریه (نقیض مردم شهری).

اطلاع (اِط-لا) n
معلومات، واقفیت، خبر، علم.

اطمینان (اَط-مِی-نان؛ اِط-مِی-نان) n
دلگرمی و خاطر جمعی (نسبت به چیز یا کسی).

اعتبار (اِ-تُ-بار) n
اعتماد، اطمینان (نسبت به صداقت کسی)؛ آبرو، عزت، حیثیت.

اعتراض (اِ-تِ-راض) n
ایراد، انتقاد صریح (نسبت به عمل نا پذیرفتنی).

مواد آشامیدنی وخوردنی درنظام گوارشی بدن.

اشی (اُ-شَی) n
گیاهی است کوهی (شبیه راف).

اصحاب (اَص-حاب) n
یاران و همراهان حضرت محمد پیامبر اسلام.

اصطلاح (اِص-طِ-لاح) n
گفتار، الفاظی که در یک جمع استعمال شوند، کلمه های علمی و فنی که در مضمونهای مخصوص خودش بکار میروند.

اصل (اَصل) adj
اصیل، نیک نژاد، خوب نسب (اشخاص)؛ اصلی، متاع یا سامانی که جنسیت یا ساخت خوب داشته باشد.

اصلاح‌کدو (اِص-لا) vt
درست کردن، بهبود بخشیدن، سامان دادن (به وضع ناگوار یا رفتارید) پیراستن، کم کردن (موی سر، ریش، بروت وغیره).

اصلی (اَص-لی) adj
چیزی که در آن تقلب نباشد، جنس که دارای کیفیت خوب باشد.

اصول‌دین (اُ-صُول-ِ-دِین) n
ارکان پنجگانه شیعه (توحید، عدل، نبوت، امامت ومعاد).

اصولی (اُ-صُو-لی) adj
فرقه غالب شیعه دوازده امامی که

به کسی داده میشود تا کاری را بناحق و خلاف قانون اجرا کند.

اشکام؛ اشکم (اِش-کام؛ اِش-کَم) n
شکم، بطن، آن قسمت ازبدن کودکان نوزاد که شیر مادر در آن داخل و هضم میشود؛ کنایه از مدفوعات طفل شیرخوار.

اشکام‌تو (اِش-کام-تُو) adj
شکم دار، آبستن، حامله، باردار (فقط در مورد زنان قابل استعمال است).

اشکل (اِش-کِل) n
دست وپا.

اشکله (اِش-کِ-لَه) n
لقب پدرکلان.

اشکنه؛ اشکنی (اِش-کِ-نه؛ اِش-کَ-نَی) n
یکنوع شوربا که از داغ کردن پیاز قطعه قطعه شده و معمولاً همرای تخم، کچالو یا کِشته شتق و غولنگ درست کنند، همرای نان تناول میشود.

اشلوغ‌کدو (اَش-لُوغ) vi
بدخُلقی نمودن، جنجال کردن (در مود کودک دراثرحسد یاجابیجا شدن).

اشوال (اَش-وال) n
هضم، گوارش‌غذا.

اشوال‌شدو (اَش-وال) vt
هضم شدن غذا درمعده، جذب شدن

کلمه یی که بیانگر تأسف و درد است.

افتاو (اَف-تاو) n

مهر، قرص تابنده یی که در جریان روز در آسمان میدرخشد؛ تابش آفتاب، نور خورشید.

افتاوپرست؛ افتاوپرس؛

افتوپرست (اَف-تاو-پَ-رَست) n

آفتاب گردان، یک قسم گلی که همیشه رخ خود را بسوی روشنایی آفتاب می گرداند.

افتاوه؛ افتوه (اَف-تا-وَه؛ اَف-تَ-وه) n

آفتابه، آب دستان، ظرف آب مسی دارای نوله و دسته که برای شستن دست مهمانان استعمال میشود.

افتاوه لگن (اَف-تا-وَه-لَ-گَن) n

آفتابه ولگن (برای شستشوی دست مهمانان).

افتخار (اِف-تِ-خار) n

سرافرازی، مباهات، افاده وغرور (در مفهوم مثبت اش).

افتدو (اُف-تَ-دو) vi

افتادن، سقوط کردن، فروآمدن سریع از بالا به زمین.

افترا (اِف-تِرا) n

تهمت، بهتان، از روی بدخواهی به کسی برچسپ بدکاری زدن.

افتوبردگی (اف-تو-بُر-دَ-

هاون کلان یا ظرف وسیع چوبی یا سنگی که درآن نان را میکوبند یا قروت و نمک وغیره را میسایند.

اغراق (اَغ-راق) n

رشتهٔ باریک تابیده از موی بز.

اغرکوی (اُ-غُر-کُوی) n

دسته هانگ، دسته کلان سنگی که مواد مختلف را با آن در میان هاون سنگی یا چوبی میکوبند.

اغزک (اَغ-زَک) n

فانه‌سنگ.

اغک؛ اقق؛ ایقغک؛ ایقک

(اِ-غَک؛ اِ-قَق؛ ایق-غَک؛ اِی-قَک) n

سکسکه، هک هک، هق‌هق پی درپی و بی اختیار.

اغنک کدو (اَ-غَ-نَک) vt

بیهوده رفتن برباد کردن.

اغوا (اَغ-وا) n

عمل دزدی وربودن کسی یا طیاره یی بمنظور گرفتن پول زیاد یا مطالبه مهم دیگر.

اغوا (اَغ-وا) n

افواه، حرف بدون پایه، خبری که برسر زبانها باشد و ثبوت قطعی نداشته باشد.

اغواکدو (اَغ-وا) vt

دزدیدن، ربودن (شخصی را برای مطالبه پول یا اجرا کدام هدف).

اف (اُف) interj

اعتراف (اِ-تِ-راف) n

اقرار، اذعان زبانی (نسبت به سوء تصرفات خود).

اعدام (اِ-دام) n

کشتن، مجازات بوسیله قتل (از طریق به دار آویختن، سربریدن یا با تیر تفنگ زدن).

اعضا؛ آضا (اَ-ضا؛ آ-ضا) n

قسمت های مختلف بدن انسان.

اعلاحضرت (اَ-لا-حَض-رَت) n

اعلیٰ حَضرت (عنوان مخصوص پادشاه).

اعلامیه؛ اطلاعیه (اِ-لا-مِ-یَه؛ اِط-لا-عِ-یَه) n

ورقه چاپی یا خطی که به ذریعه آن موضوعی را در باره نظریه یا موضع گیری سیاسی و غیره به آگاهی عامه برسانند.

اعلان کدو (اِ-لان) vi

آگهی دادن، منتشرکردن، مطلع ساختن همگان (مثلاً به ذریعه وسایل ارتباط جمعی یا بلندگوی مسجد وغیره).

اعمال (اَع-مال) n

کردارها، کارها، کنش های انسان (که مستوجب عقاب وصواب در آخرت میباشد).

اغبال؛ اقبال (اِغ-بال؛ اِق-بال) n

شأن، مقام (کسی).

اغر (اُ-غُر) n

اقرار (اِق-رار) n

اعتراف، اذعان زبانی (نسبت به سوء تصرفات خود)؛ تعهد، پذیرش شروط وغیره که شخص به اجرای آن ملزم خواهد بود.

اقرارخط (اِق-رار-خَط) n

اقرارنامه، سند عرفی که در حضور دو شاهد توسط ملای دهکده تحریر میگردد (در مورد خرید و فروخت زمین یا قرض گرفتن پول در آزای سود معین وغیره).

اقرارکدو (اِق-رار) vi

اعتراف کردن، پذیرفتن.

اقس (اِ-قِس؛ اِ-قَس) adj

قدری، اندکی.

اقغله‌کدو (اِ-قَغ-لَه) vi

سکسکه نمودن، هک هک کردن، برآمدن صدای از گلو بخاطر منقبض شدن پرده حجاب حاجز.

اقوبی (اَ-قُو-بی) n

آله‌آهنی که با آن چمچه چوبی می‌سازد.

اقه (اَق-قَه) adj

دقیق، راست و درست (چنانچه که جسم پرتاب شده یی به حصه "وسط" هدف اصابت کند).

اکثر (اَک-ثَر) adj

بیشتر، افزونتر (از لحاظ تعداد).

اکثر (اَک-ثَر) adv

بیشتر، غالباً.

پارس کردن، عوعونمودن.

اف‌کشیدو (اُف) vi

آه شدید وممتد از دل برکشیدن (به نشانه یأس و خستگی).

افلیس (اِف-لِیس) n

افلیج، شخص که در اثر فشار خون بالا یا ضربه دیگر دست، پا یا صورت اش فلج شده باشد.

افلیس‌زدو (اِف-لِیس) vt

مفلوج شدن، زمین گیر گردیدن، کسی بخاطر فشار خون بالا یا کدام آسیب مغزی دست و پایش فلج شده باشد.

اقارب (اَ-قا-رِب) n

اقوام، خویشاندان، قریب، نزدیکان کسی.

اقامه (اَ-قا-مَه) n

اقامت، مدت توقف یک اجنبی در یک کشور، مدت اعتبار ویزا تمدید شده کسی.

اقتصاد (اِق-تِ-صاد) n

حالت مالی، وضعیت دارایی.

اقتله (اِق-تَ-لَه) adv

کاملاً، تماماً (در مورد زدودن خستگی شدید گویند).

اقدام‌کدو (اِق-دام) vi, vt

عملاً شروع نمودن، پاپیش گذاشتن، دست بکار شدن (برای انجام دادن کاری).

اقر (اُ-قُر) n

روز واپسین؛ روز آزمون.

گی) n

تیرگی وسیاهی پوست بدن در اثر مواجه شدن با نور آفتاب سوزان.

افتوبرشد؛افتوبرآمد (اَف-تو-بُر-شد؛ اَف-تو-بَر-آ-مَد) adv

شرق، خاور، سمت آفتاب برآمد.

افسر (اَف-سَر) n

صاحب منصب نظامی، کسیکه در نیروی نظامی کدام رتبه داشته باشد.

افسوس (اَف-سوس) interj

دریغ، حسرت، حیف! معمولاً در مقام اندوه یا ندامت اظهار میشود.

افشاکدو (اِف-شا؛ اَف-شا) vt

پراگندن، آشکار نمودن (کار یا خبر پنهانی).

افطار (اِف-طار) n

گشایش روزه (پس از شنیدن اذان شام).

افطاری (اِف-طا-ری) n

خوراکی که شخص صایم در وقت گشایش روزه اش تناول میکند.

افکاندختو؛افکدلجی کدو (اَ-فک-اَن-دَخ-تو؛ اَ-فک-دَل-جی) caus vb

باعث خفه نمودن کسی یا حیوانی گردیدن، ریسمان در گردن کسی انداختن (بطوریکه راه تنفس مسدود گردد).

اف‌کدو (اَف) vi

خالهای دراز سیاه دارد.

البم (اَل-بُم) n

دفتری که عکس ها را در اوراق آن نگهداری کنند.

البونگ (اَل-بُونگ) adj

کودن، سفیه العقل.

الپرگ (اَل-پَ-رَگ) n

پرنده ایست با بالهای سیاه و سفید از گنجشک اندکی بزرگتر است و در سوراخ سنگها لانه میسازد.

الپق‌زده‌شدو (اَل-پَق-زَ-دَه) vi

زیر تأثیررفتن، تحت تأثیر عظمت شخص ویا مجلس قرار گرفتن بقسمیکه در وقت سخن گفتن زیاد به لکنت افتد.

الترغنه؛ الترغو (اَل-تَر-غَنَه؛ اَل-تَر-غو) n

یک نوع بوته یی که شاخچه های باریک وملایم برنگ زرد دارد و ازترکه های آن سبد میبافند (جزء اول این کلمه 'الته' یا'التان' بمعنی 'طلایی' است باپسوند گیاهی 'غنه').

التماس (اِل-تِ-ماس) n

خواهش، درخواست (مخصوصاً با زاری و فروتنی).

الته (اَل-تَه) adj

ایلاگرد، بیکار، تنبل، انسانی که علاقه بکار نداشته باشد و همیشه در گردش باشد.

شبیه کوک که در کوه های بلند زندگی میکنند.

الاغ (اُ-لاغ) n

خر، مرکب، حیوان درازگوش برای بردن بار؛ کنایه ازشخص کودن و نادان.

الاگ (اَ-لاگ) adj

تشنه، عطشان.

الالسنگ؛ آلالسنگ (اَ-لال-سَنگ؛ آ-لال-سَنگ) n

سنگ پهنی که سرحیوان را در وقت ذبح یا حلال کردن برآن مینهند.

الالکدو (اَ-لال) vt

حلال کردن، ذبح کردن گاو، گوسفند و غیره.

الان (اُ-لان) n

رنگ سرخ (به مغولی)؛

الایشتک (اَ-لایش-تَک) n

بیماری خفیف ساری (مثل اسهال، زکام وغیره).

البت (اَل-بَت) adv

شاید، احتمالاً، ممکن (مخفف "البته" عربی) .

البردی (اَل-بَر-دی) adj

بیخود، کسی که متوجه کار و زندگی خویش نباشد؛ بیکار، تنبل، کاهل.

البرس (اَل-بَرس) n

ببر، حیوانی استه درنده و گوشخوار، پوست زرد رنگ با

اکده (اَ-کَ-دَه) adj

دیگر، آندیگر، یکی دیگر، دیگری.

اکرو (اَک-رو) n

زمین هموار که بر سری درّه واقع شده باشد.

اکسل (اَک-سَل) n

محور، میله ضخیمی که چرخ های دو تایر عقب موتر را به حرکت و دوران می‌اندازد.

اکسلیتر (اَک-سَ-لی-تَر) n

قطعه آهنی که در زیر پای راست موتروان قراردارد (برای ریز دادن وافزایش شتاب موتر).

اکسیر (اَک-سِیر) n

شفابخش، بسیارمفید برای درمان (در موزد دوا گویند).

اگر؛ اگه (اَ-گَر؛ اَ-گَه) conj

گر، ار، درصورتیکه (در جملات شرطیه بکار میرود).

اگرچه (اَ-گَر-چی) conj

گرچه، هرچند.

اگرمگر (اَ-گَر-مَ-گَر) n

پاسخ مغشوش کننده، جواب ابهام آمیز که گوینده درضمن آن بکرات 'اگر' و'مگر' میگوید.

اگرمگرکدو (اَ-گَر-مَ-گَر) vi

جواب مبهم دادن، پاسخ مثبت ندادن.

الار (اُ-لار) n

کوک دری، یک نوع پرنده کلان

نفس نفس زدن، تند نفس کشیدن، دم کشیدن (در مورد انسان و سک).

الزدو (آل) vt
شیار کردن، شخم زدن (هر مرتبه شخم زدن زمین زراعتی را یک "آل" گویند).

الس (أ-لُس) adj
دور، بعید (مثلاً 'قول الُس' یعنی منطقه یی که ازمسکن کسی مسافه داشته باشد).

الست (أ-لُست) n
حرکت، پرش، جهش (راست وسریع).

الستپریدو (أ-لُست-پَ-ری-دو) vi
ازبالای مانعی گذشتن، ازبالای مانعی آزاد پریدن.

السک (آل-سَک) adj
بیخود؛ مجذوب

السوکدو (أ-لَ-سُو) vi
جوانهزدن، شاخه تازه بیرون آوردن (مخصوص رستنی ها).

الس؛ ولس (أ-لُس) n
خلق، مردم، جمعیت، آدمیان درمجموع (کلمه ولسوال ازهمین واژه مغولی ساخته شده است).

العطش (آل-َ-طَش) n
تشنگی، عطش.

الغد (آل-غَد) n
نسترن، درختچه خاردار باگلهای بطوریکه سفیدی بیشتر شده باشد (بخاطر سراسیمگی یا خشم).

الخشک (آل-خُشک) adj
تشنه، عطشان (مخفف 'حلق خشک').

الخشکی (آل-خُش-کی) n
تشنگی، عطش.

الخلیغ (آل-خَ-لیغ) n
ارخالیق، کورته ضخیمی که زنان پوشند (همریشه با 'ارقه لق' ترکی).

الخوم (آل-خُوم) رک به "آخوم"

الدنگ (آل-دَنگ) adj
آدم جاهل وبی شعور؛ لاقید، مسؤ لیت نشناس، بیکاره.

الدِنگبولدنگ (آل-دِنگ-بول-دِنگ) n
نوعی بازی کو دکانه که بالای چوب سوار شوند و هرطرف چوب بنوبت بالا و پایین رود به این بازی آلی لمبک و الک دولک نیز گویند.

الده کدو؛ الدره کدو (آل-دَه؛ آل-دَ-ره) vi
سست و بی حال شدن، توان جسمی و کنترول خود را از فرط خستگی یا ترس از دست دادن.

الزام (اِل-زام) n
تهمت، بهتان.

الزدو (آل) vi

الجس (آل-جَس) n
فلج اطفال.

الجی کدو؛ ولجی کدو (أ-لَ-جی؛ وُ-لَ-جِی) vi
زوزه کشیدن، قوله زدن سگ و گرگ؛ کنایه از گریه نمودن اطفال با صدای بلند.

الجی؛ ولجی (أ-لَ-جی؛ وُ-لَ-جِی) n
زوزه، ناله بلند گرگ.

الچغ (آل-چَغ) n
فاصله بین دو پای گشاده ازهم.

الچغده کدو (آل-چَغ-دَه) vi
قدم زدن (در حالی هردو ران از هم فاصله داشته باشد).

الچله (آل-چِ-لَه) vi
کچل رفتار

الچه (أ-لَ-چَه) adj
چند رنگ، مرکب از رنگهای مختلف (در مورد پشم).

الچه مذهب (أ-لَ-چَه-مَذ-هَب) adj
هرهری مذهَب، کسی که پابند عقاید مذهب خود نباشد.

الخاتو؛ الختو (آل-خا-تُو؛ آل-خَ-تُو) n
ام الصبیان، مادر آل، روح پلید شیبه زن بد قواره با موهای دراز و ژولیده و چشمان سرخ.

الخ پلخ (أ-لَخ-پَ-لَخ) adj
چشمان ازحدقه بیرون آمده

هدیه برای عروس تازه نامزد شده است (به گویش هزاره های ترکمن).

الک بولک (اَ-لَک بو-لک) adj
رنگارنگ، دارای چند رنگ، مرکب از چندین رنگ.

الکت (اَل-کَت) adj
بیکار

الکت (اَل-کَت) n
بیسد

الکش گردو (اَل-کَش-گَر-دو) adj
مرد خوبشکل

الکوکدو (اِل-کو) vt
آویزان نمودن.

الگک (اَ-لَ-گک؛ اَل-گک) adj
ابلق، دارای رنگ سفید و سیاه (ریسمان، حیوانات وغیره).

الگک (اَ-لَ-گک) n
ترکیده گی زیر انگشت پا.

الگم (اَل-گَم) n
قدم، گام گشاد.

الگم کدو (اَل-گَم) vt
اندازه گیری کردن با گام های بلند (سطح زمین).

الگو (اُل-گُو) n
نمونه یا سرمشق (برای طرح گل دوزی وغیره).

الله (اَل-لا) n
خدا، پروردگار، رب، ایزد، خالق.

الله اکبر (اَل-لا-هُ-اَک-بَر)

الغوندک (اَل-غُون-دَک) n
شاخه جوان درخت.

الغه؛ آلوغه (اَ-لَ-غَه؛ آ-لُو-غه) n
چکش، آلت آهنی با دسته چوبی که با آن آهن، میخ یا چیز دیگر را میکوبند؛ کف، سطح درونی دست انسان.

الغه تله؛ ولغه تله؛ ولغته (اُل-غَه-تَ-لَه) adv
بطور ناگهانی، دفعتاً، یکدم.

الغه سرکج (اَل-غِه-سَر-کَج) n
چکش آهنی که یک سرآن دوشاخه است برای برکشیدن میخ ها.

الفاظ کدو (اَل-فاظ) vi
زبان گشادن، معلومات دادن (در بارهٔ موضوع حساس و سری).

الف بی (اَ-لِف-بی) n
الفبا، حروف تهجی.

الفسیگک (اَ-لِف-سی-گک) n
مسابقه خطاطی یا خوشنویسی (هرکس که در مقایسه با حریف نتواند خوب بنویسد با قلم نی لبهایش بعنوان مجازات میباید سیاه گردد).

القه کدو؛ حلقه کدو (اَل-قَه؛ حَل-قَه) vt
محاصره کردن، گردگیری نمودن.

القه نشو؛ حلقه نشو (اَل-قَه-نِ-شو؛ حَل-قَه-نِ-شو) n
حلقه نشان، قِران بندک زده که

زیبا و معطر که با ریشه آن مشک را رنگ میزنند.

الغزک؛ الغوزک (اَل-غَ-زَک؛ اَل-غُو-زَک) n
حلقوم، گلو، حنجره.

الغندر (اَل-غَن-دَر) adj
حریص

الغندک (اَل-غَن-دَک) n
حلقوم، گلو، حنجره.

الغو (اَل-غُو) n
گام، قدم فراخ.

الغو (اَل-غِو) n
قالمقال؛ غوغا

الغو (اَل-غُو؛اَل-غَو) adj
دروغگو

الغو؛ اولوغو (اُ-لُ-غُو؛ اُل-غُو) n
محافظ، نگهبان، پیره دار.

الغوج کدو؛ الغوت کدو (اَل-غُوج؛ اَل-غُوت) vi
پریدن، از از بالای مانعی به یک حرکت گذشتن؛ لگدمال کردن، قدم زدن (بر روی چیزی).

الغوچک (اَل-غُو-چَک) n
سنگهای کلانی که در بین رود خانه برای عبور از آب گذاشته میشود.

الغولجی کدو (اَل-غُول-جی) caus vb
وادار بگام انداختن نمودن، باعث پریدن کسی از بالای چیزی شدن.

رعیتی، مردمی (نقیض "حکومتی").

الوسی‌جرگه (اَ-لُو-سی-جِر-گَه) adj

مجلس شورای ملی (درکابل)؛ جلسه مردم (درمغولی).

الوگی (اَ-لُو-گَی) n

کچالو، گیاهی که در بیخش غده های مدور تولید میگردد و پخته آن خورده می‌شود.

الوندی (اَل-وَن-دی) adj

رنگ سرخ روشن، رنگی مانند رنگ پارچه الوان.

اله (اَ-لَه) adj

ابلق، دارای رنگ سیاه و سفید.

اله (اَ-لَه) n

حق شکایت.

اله (اَ-لَه) adj

برص، یک نوع بیماری جلدی.

اله (اَ-لَه) interj

هله، زودباش، بشتاب، در مقام دادن فرمان گفته میشود.

اله‌بار (اَ-لَه-بار) adj

مدیون، مرهون (بخاطر احسان یا خلمت کسی).

الّه‌بیله؛ الّه (اِل-لَه-بَی-لَه؛ اِل-له) adv

سرانجام، بالاخره، پس از این همه مدت؛ به سختی و مشکلات.

اله‌پته؛ اکه‌پکه (اَ-لَه-پَ-تَه؛ اَ-کَه-پَ-کَه) adj

شراره کردن، شعله کشیدن (آتش).

المه‌پلمه (اَل-مَه-پَل-مَه) n

بهانه، عذر غیر معقول.

المیتو (اَل-مَی-تُو) n

المیتو، دهکده یی در جاغوری در کنار رود ارغنداب علیا نزدیک به سرچشمه عمدهٔ آن که قشونک مالستان است.

النده‌کدو (اَ-لَن-دَه) vt

جلوگیری نمودن، ممانعت کردن.

النگ (اَ-لَنگ) n

شعله، شراره، زبانه آتش.

الو (اَ-لَو) n

آتش، آنچه که دارای روشنی وحرارت است و از سوختن چوب یا هیزم بوجودمیاید.

الوان؛ الون؛ الوند (اَل-وان؛ اَل-وَن؛ اَل-وَند) n

پارچه سرخ رنگ پنبه یی برای پوش لحاف یا ایزار زنانه (شکل متحول "اروان" مخفف "ارغوان" پهلوی).

الوخ (اَ-لَه-ووخ) adj

عجول، سراسیمه، کسی که معمولاً باشتاب و بدون فکر کاری را انجام میدهد.

الوس (اُ-لُوس) n

مردم، گروه افرادی که در منطقه خاصی بود و باش دارند.

الوسی (اُ-لُو-سی) adj

interj

شعار رزمی مسلمانان بمعنی 'خدا عظیم ترین است'.

الله دوست (اَل-لا-دوست) n

سرود کشاورزان هزاره که با الله دوست (یعنی ای خدا تو دوست ماهستی) شروع میشود و آنگاه نامهای امامان عمده شیعه یکایک به آواز بسیار بلند ذکر میگردد تا در اثنای کار شاق و لایتناهی (درویدن رشقه و گندم، بیده کندن وغیره) بمدد ویاری شان بشتابند.

الله دوست کدو (اَل-لا-دوست) vi

خواندن سرود ی انگیزنده و تحرک بخش به آواز بسیار بلند توسط روستائیان هزاره در بحبوحه کارهای مستمرو یکنواخت.

الماری (اَل-ما-ری) n

قفسه بلند دروازه دار برای گذاشتن ظروف، کتاب، لباس وغیره.

الماس (اَل-ماس) n

سنگ گرانبها، سخت ترین سنگی قمتی.

الم‌جلم (اَ-لَم-جَ-لَم) adj

گشاده، فراخ، کشال (لباس).

المک (اَ-لَ-مَک) n

شعله، شراره، زبانه آتش.

المگده کدو (اَ-لَ-مَگ-دَه) vi

پرواز میکند (نام آن در عربی 'بوم' است).

الیا (اَل-یا) adv
لحظه قبل، پیش تر.

الیات؛ ولیاد (اَل-یات؛ وَل-یات) n
یک نوع چنار که سمت زیرین یا بطن برگ اش سفید رنگ میباشد.

الید (اَل-یِد) n
لطف وخوشی، آرامی و مهربانی (راجع به چگونگی انجام دادن کاری گویند).

الیکین (اَ-لی-کَین) n
چراغ نفتی که شعله اش توسط شیشه شفاف از وزش باد محافظت میگردد.

الیله (اَ-لی-لَه) n
هلیله (زرد یا سیا).

الیله (اَ-لَی-لَه) adv
به سهولت، به آسانی (فقط در جملات منفی بکار برده میشود).

الیو (اَ-لیو) چرخش، حرکت بدور یک نقطه.

الیوخوردو (اَ-لیو) vi
چرخیدن، دور زدن.

الیودو (اَ-لیو) vt
چرخاندن، پیچاندن، گرداندن (چیزی رابادست به دور خودش).

ام (اِم) pref
پیشوند بمعنی این، همین (چنانچه که امروز، امشب، امکرت

برای آخرین بار پشنهاد کردن، اتمام حجت نمودن.

الهمغز (اَ-لَه-مَغز) adj
احمق، کم عقل، فاقد عقل سلیم.

الهمغه (اَ-لَه-مَ-غَه) n
فرورفتگی پس گردن.

الهمیلهکدو (اَ-لَه-مَی-لَه) vt
تهدیدکردن، ترساندن (حیوان ویا انسان بواسطه چوب یا اسلحه).

الهوش (اَ-لَه-وَش) adj
کم عقل، احمق.

الی (اَل-لی) adv
مشابه، مانند، مثل، سان، گونه.

الی (اَ-لَی) n, interj
عزیزم، محبوبم؛ رفیق، یار، دوست صمیمی.

الی؛ الی کور؛ لی کور (اُ-لَی؛ اُ-لَی-کور؛ لَی-کور) n
عقاب، نوعی از پرنده شکاری که جوجه ماکیان را با چنگال بر میدارد و میخورد.

الی کوپتر (اَ-لی-کوپ-تَر) n
هلی کوپتر، نوعی ازطیاره چرخ دارکه درساحه کوچک بر زمین می‌نشیند ونیزاز همان جای محدود در هوا برمیخیزد.

الّی گک (اُل-لی-گَک) n
بوف، جغد، مرغی که چشم وسر بسیار کلان دارد ومعمولاً شب

دست و پاچه، وارخطا، سراسیمه.

الهپتهشدو (اَ-لَه-پَ-تَه) vi
سراسیمه گردیدن، وارخطا شدن.

الهجیکدو (اَ-لَه-جی) vt
خصی ساختن حیوانات.

الهچلپک (اَ-لَه-چَل-پَک) adj
ابلق، دو رنگ (سطح زمین که قسماً برفش ذوب شده یا دیوار که لایه رنگین اش جدا گردیده است).

الهچه (اَ-لَه-چَه) adj
ابلق، چند رنگ، مرکب از رنگهای مختلف.

الهده (اَ-لَه-دَه) n
ترس، هراس، وحشت، هول.

الهقومغی (اَ-لَه-قو-مَ-غَی) n
عقاب، نوعی از پرنده گوشت خوار.

الّهکدو؛ الاکدو (اَل-لَه؛ اَ-لا) vi
حمله کردن، یورش بردن (جانوران درنده).

الهکش؛ آله (اَ-لَه-کَش؛ آ-لَه) n
چوب درازی که برای آبیاری مزرعه بکار میرود.

الهکشکدو (اَ-لَه-کَش) vt
آب را در مزرعه مستقیم ساختن، راه باریکی برای جریان آب در زمین شخم زده درست نمودن.

الهکوتاکدو (اَ-لَه-کو-تا) vi

شیعیان دوازده امامی).

امام موسی کاظم (اِ-مام-مو-سا-یِ- کا-ظِم) n
لقب موسی بن جعفر (امام هفتم شیعیان دوازده امامی).

امانت؛ امنت (اَ-ما-نَت؛ اَ-مَ-نَت) n
امانت، عاریت، ودیعه، سپرده، پول یاچیزی که موقتاً بر اساس اعتماد در نزد کسی میگذارند.

امبار (اِم-بار) adv
این دفعه، این مرتبه.

امبار؛ امبر (اَم-بار؛ اَم-بَر) n
انبار، پارو، فضلات حیوانی که بر روی هم انباشته کرده باشند (برای حاصلخیزی زمین).

امباغ؛ همباغ (اَم-باغ؛ هَم-باغ) n
همباق، انباز، نسبت دو زن که بایک مرد ازدواج کرده باشند.

امباو؛ امبو (اُم-باو؛ اُم-بَو) n
غسل، تن شویی وآب بازی (در حوض یا نهرآب).

امبر (اَم-بُر) n
انبر، آلت دوشاخه که باآن میخ فرورفته یا دندان پوسیده را از جا برمیکشند.

امبو (اَم-بو) n
انبان، کیسه یا خریطه کلان که ازپوست گوسفند یاتکه ضخیم ساخته شده باشد.

شیعیان دوازده امامی).

امام حسین (اِ-مام-حُ-سَین) n
لقب حسین بن علی، دومین نواده پیغمبر اسلام (امام سوم شیعیان).

امام رضا غریب (اِ-مام-رِ-ضا-یِ-غَ-ریب) n
لقب علی بن موسی (امام هشتم شیعیان که ضریح اش در مشهد است).

امام زمان (اِ-ما-م-ِ-زَ-مان) n
لقب محمد بن حسن (امام دوازدهم شیعیان دوازده امامی).

امام زین العابدین (اِ-مام-زَی-نُل-عا-بُ-دین) n
لقب علی بن حسین (امام چهارم شیعیان).

امام علی (اِ-مام-اَ-لی) n
لقب علی بن ابوطالب (اولین امام شیعیان).

امام علی النقی (اِ-مام-عَ-لی-یُن-نَ-قی) n
لقب علی بن محمد (امام دهم شیعیان دوازده امامی).

امام محمد باقر (اِ-مام-مُ-حَم-مَد-با-قِر) n
لقب محمد بن علی (امام پنجم شیعیان).

امام محمد تقی (اِ-مام-مُ-حَم-مَد-تَ-قی) n
لقب محمد بن علی (امام نهم

وغیره بکار رفته است).

امّا (اَم-ما) conj
لاکن، مگر، ولی.

اماج؛ اوماج؛ وماج (اُ-ماج؛ اُو-ماج؛ وُ-ماج) n
اُماچ، یک قسم آش هزاره گی (آرد نم زده گندم را با کف دست میمالند تابه قطعات بسیار خورد مبدل شود وسپس آن در بین آب جوش داده و بر روی دوغ می اندازند).

امام (اِ-مام) n
نزد شیعه اثناعشری هریک ازدوازده پیشوا که نخستین اش علی ابن ابیطالب (ع) وآخرین آنان مهدی (ع) است.

امام باره (اِ-مام-با-رَه) n
امام بارگاه، تکیه خانه، خانه یی که درآن مرثیه امام حسین را خوانند و عزاداری کنند.

اماجعفرالصادق (اِ-مام-جا-فَر-ِ-صا-دِق) n
لقب جعفر بن محمد (امام ششم شیعیان دوازده امامی).

امام حسن (اِ-مام-حَ-سَن) n
لقب حسن بن علی، اولین نواده پیغمبر اسلام (دومین امام شیعیان).

امام حسن العسکری (اِ-مام-حَ-سَ-نُل-عَس-کَ-ری) n
لقب حسن بن علی (امام یازدهم

خواه، خود پسند.

امکان (اِم-کان) n

احتمال، گمان حدوث امری عقلاً (در حال عدم یقین به وقوع آن).

اِملا (اِملا) n

طریقه نوشتن الفاظ، درست نوشت کلمات، مطلبی که معلم بشاگرد برای نوشتن بگوید.

امنّا (اَ-مَن-نا) n

موافقت، فیصله، تصویب.

امنّا کدو (اَ-مَن-نا) vt

موافقت کردن، فیصله نمودن (در باره موضوع مهمی بطور دستجمعی).

امنت (اَم-نَت؛ اَ-مَ-نَت) adv

به آهسته، به آرامی و احتیاط.

امو (اَ-مُو) dem pron emph

همان، آن.

اموخته؛ آموخته؛ امخته (اَ-موخ-تَه؛ آ-موخ-تـه؛ اَ-مخ-تَه) adj

اهلی، مانوس (مثل حیوان یا پرنده وحشی)؛ دلبسته، علاقه مند (مثلاً اطفال خوردسال).

اموخته‌خور؛ آموخته خور (اَ-موخ-تَه-خور؛ آ-مُوخ-تَه-خور) adj

تنبل، بیکار، کسیکه انتظار دارد هر چیز برایش مهیا و آماده باشده.

اموخته‌شدو؛ آموخته شدو

امر (اَمر) n

حکم، دستور، فرمان.

امرثانی (اَمر-ِ-ثا-نی) n

تعویق دوره خلمت عسکری کسی تا به اطلاع دوم.

امرو (اَم-رُو) n

مرض حیوانات، طاول چرکین که در دهن چهارپایان مخصوصاً گاوها ظاهر میشود.

امروز (اِم-روز) adv

الیوم، این روز.

امره (اَم-رَه) n

رفیق صمیمی، دوست همدم (غالباً در مورد پسران) .

امره‌تو (اَم-رَ-تُو) adj

رفیق دار، کسی در جریان راه پیمودن دارای همسفر است.

امزی (اَ-مَ-زی؛ اَ-مِ-زی) pron emph

از همین، از این.

امسال (اِم-سال) adv

همین سال، سال جاری.

امسی‌گرفته؛ آمسی گرفته (اَ-مَ-سی-گِ-رِف-تَه) adj

بمرض جذام مبتلا شدن.

امضا (اِم-ضا) n

دستخط، توقیع، نام کسی که باخط خودش به نحو پیچیده نوشته شده باشد.

امق (اَ-مَق) n, adj

سفیه، کم عقل، نادان؛ خود

امبو؛ انبوه (اَم-بُو؛ اَن-برا) n

متعدد، زیاد، کثیر از حیث شمار.

امبوچه (اَم-بُو-چَه) n

انبان چه، کیسه ساخته شده از پوست بره وغیره.

امبوچه (اَم-بو-چه) adj

آدم خشمگین، برآشفته، قهر (مثل اینکه صورتش مانند مشکه یا خریطه چرمی پرباد باشد).

امبول (اَم-بُول) n

همتراز شخص، حریف.

امبه (اَم-بَه) n

توده سنگ، سنگهای وانباشته شده؛ کوهی که پر از سنگلاخ و دارای غارهای طبیعی باشد.

امپلوغ‌زدو (اَم-پُ-لُوغ) vt

با انگشت زدن، انگشت را بر شست قرار داده وحلقه نموده وسپس با شدت به چیزی زدن.

امت (اُم-مَت) n

پیروان یک پیغمبر (یعنی حضرت محمد (ص)).

امتحان (اِم-تِ-حان) n

آزمون، تجربه، آزمایش.

امختلجی‌کدو (اَ-مُخ-تَل-جی؛ اَ-مِخ-تِل-جی) دلبسته و علاقه مند ساختن (مثلاً اطفال خوردسال).

امدفعه (اِم-دَف-عَه؛ اِم-دَ-فه) adv

این بار، این مرتبه.

عتیقه، قطعه هنری بازمانده از عهد قدیم.

انجام (اَن-جام) n

آخر، نتیجه، حاصل.

انجام‌دِدو (اَن-جام) vt

بجا آوردن، تکمیل کردن، پوره کردن (روند کار معینی).

انجک‌منجک (اَن-جَک-مُن-جَک) n

بار یا محموله که در بسته های خورد و کلان پراکنده باشد؛ کار جنجالی و پردردسر.

انجک‌منجک کدو (اَن-جَک-مُن-جَک) vi

تحقیق نمودن، بازرسی کردن، در باره چیزی بیش از حد پرسیدن.

انجلوکدو (اَن-جِ-لو) vi

بدخُلقی نمودن، جنجال کردن (در مورد کودک در اثر حسد یا جابیجا شدن).

انجمن (اَن-جُ-مَن) n

اتحادیه، مجمع، نام گروه مذهبی یا سیاسی.

انجو (اَن-جُو) n

سود، ربا.

انجه (اَن-جَه) n

ناله متقاطع بیمار (دروقت دردشدید).

انجه‌زدو (اَن-جَه) vi

نالیدن، ناله کردن (از شدت درد یا فشار بار).

انار (اَ-نار) n

میوه ای است دارای دانه‌های سرخ رنگ و پوست کلفت.

انائی (اَ-نا-ئی) n

بی شخصیت.

انتخاب (اِن-تِ-خاب) n

گزینش، تعیین.

انتخابات (اِن-تِ-خا-بات) n

گزینش یا تعیین کسی ازطریق رای دادن.

انتظار (اِن-تِ-ظار) n

چشم براه، توقع، پیش نگری (برای آمدن کسی یا وقوع رویداد خاصی).

انتظارکدو (اِن-تِ-ظار) vi

چشم براه ماندن.

انتقاد (اِن-تِ-قاد) n

اعتراض، نقد.

انتقادگرفتو (اِن-تِ-قاد) vi

اعتراض کردن، ایرادگرفتن، نقد نمودن (نسبت به عدم درستی گفتار یا نوشتاری).

انتقال‌دِدو (اِن-تِ-قال) vt

نقل دادن، حرکت دادن چیزی از جای بجای دیگری.

انتقام گرفتو (اِن-تِ-قام) vt

تقاص گرفتن، سزای کاربد کسی رادادن، تلافی نمودن.

انتیک (اَن-تیک) adj

چیز بسیار نفیس و زیبا؛ آثار

(اَ-موخ-تَه) vi

عادت کردن، خوگرفتن، مأنوس شدن.

اموخته‌کدو: آموخته کدو

(اَ-موخ-تَه) vt

اهلی نمودن، مأنوس کردن (مثل حیوان یا پرنده وحشی)؛ دلبسته و علاقه مند ساختن (مثلاً اطفال خوردسال).

امونجی (اَم-اُون-جی) adv emph

همانجا، درآن مکان.

امی (اَ-می) dem pron emph

همین، این، هذا.

امی‌رقم (اَ-می-رَ-قَم) adv

این طور، این جور، این قسم، این نوع.

امی (اَ-مے) adv

بلی، آری، کلمه یی که در مقام جواب جواب مثبت گویند.

امید (اُ-مید) n

توقع، چشم داشت، آرزو.

امیر (اَ-میر) n

امیرالمؤمنین، لقب حضرت علی (اولین امام شیعیان).

امیسه (اَ-می-سَه) adv

همین ساعت، الآن، اکنون، حالا.

امیطر: امیطور (اَ-می-طَر؛ اَ-می-طُور) adv

این طور، این قسم، هکذا.

امینجی (اَ-مین-جی) adv emph

همینجا، درین مکان.

تشریش روحی داشتن، غصه نمودن.

انڈل (اَن-ڈَل) n

میله آهنین کجی که باآن در گذشته موتر را چالان میکردند؛ شاخ بایسکل که سوار از آن برای جهت دادن مسیر استفاده میکند.

انڈل‌زدو (اَن-ڈَل) vi

بشدت حرکت دادن، باپا زدن (میله کج آهنی را که برای روشن کردن موتور ساکلیت بکار میرود.)

انڈوال (اَن-ڈُ-وال) n

اندیوال، رفیق موافق، دوست بسیار نزدیک وصمیمی.

انڈوالی (اَن-ڈُ-وا-لی) n

دوستی، رفاقت؛ شرکت در هزینه غذا روزانه (مسافرین مجرد).

انڈوالی‌کدو (اَن-ڈُ-وا-لی) vi

شرکت در هزینه غذا، چند نفر باهم غذاپختن.

انڈه (اَن-ڈَه) n

کوله بار، بسته کلان (برای حمل و نقل)؛ یکی ازدو طرف بار الاغ.

انڈه‌زدو (اَن-ڈَه) vt

باربندی کردن، بسته بندی کردن (به بسته های کلان تجارتی برای حمل و نقل).

انسان (اِن-سان) n

بشر، اولاد آدم اعم از نرینه و مادینه؛ شخص مودب و خوش اخلاق.

(مثلاً توپ در وقت بازی)؛ فروریختن، گذاشتن چیزی به داخل کیسه یا پیاله وغیره.

اندر (اَن-دَر) suff

پسوندی که درآخرتسمیات قرابتی درجه اول (پدر، مادر، برادر، خواهر، پسر ودختر) افزوده میشود، ومعنی 'ناسکه' یا'غیرهمخون'را میرساند (مثل 'آتندر'، 'مایندر'، 'برارانـدر'، 'خووارانـدر'، 'باچندر' و'دختندر').

اندرطلب (اَن-دَر-طَ-لَب) adj

عندالمطالبه، قرضی که در هنگام درخواست وام دهنده باید فوراً پرداخت شود.

اندرک‌بندرک (اَن-دَ-رَک-بَن-دَ-رَک) n

پیوند های زیاد، رشتهای پیچیده و متصل بهم، ریشتهای متصل درهم برهم.

اندک (اَن-دَک) adj

اند، کم، قلیل، جزئی.

اندک‌آزار (اَن-دَگ-آ-زار) adj

زود رنج، زود قهر، آدم نازک طبعتی که زود از رفتار یا گفتار کسی برنجد.

اندیش (اَن-دیش) n

تشریش روحی، اضطراب (در نتیجه افکار حزن انگیز).

اندیش‌کدو (اَن-دیش) vi

انجید (اُن-جید) n

جهشن، فواره (خون یا مایع دیگر).

انجیر (اَن-جیر) n

میوه شیرینی که مملو ازدانه های بسیار خورد میباشد.

انچ (اِنچ) n

واحد اندازه گیری گیری طول (برابر با یک دوازدهم فوت یا ۲/۵۴ سانتی متر).

انداخت‌کدو (اَن-داخت) vt

پرتاب کردن، بسوی هدف افگندن (مثلاً مرمی تفنگ یا توپ وغیره).

اندازکدو (اَن-داز) n

حواله کردن، اخذنمودن (مبلغ معینی از هرخانه یا نفر برای پرداخت مصارف جمعی)؛ اعانه جمع کردن، پول تهیه نمودن (برای آدم بینوا و مستمند).

اندازه (اَن دا-زه) n

حد، مقیاس، حجم.

اندازه گرفتو (اَن-دا-زه) vt

مقیاس کردن (قطعه زمین یاشماره پای کسی)؛ درجه طول وعرض قامت کسی را معلوم نمودن (مثلاً برای دوختن لباس نو).

اندام (اَن-دام) n

قد، قامت، بدن، جسم.

اندختو (اَن-دَخ-تُو) vt

انداختن، افگندن، پرتاب کردن

همجوار رسیده است).

انگریزی (اَنگ-رِ-زی) n
انگلیسی، زبان مردم انگلستان ولسان رسمی آمریکا، کانادا، زیلاندنو، آسترالیا، جامائیکا، لیبریا وکشورهای مشترک االمنافع بریتانوی است؛ این زبان پس ازلسان چینایی مندرین نظر به شمارگویندگان درمقام دوم قرار دارد، ویکی از دو زبان معمول درسازمان ملل متحد است (کلمه انگریز(ی) اززبان پرتقالی گرفته شده واز طریق هندوستان به مناطق دیگرسرایت کرده است).

انگ‌زدو (اَنگ) vi
نهیق برکشیدن خر، عرعر کردن الاغ.

انگشت (اَنگ-گِشت) n
زغال، ماده سخت سیاه رنگ که از سوزانیدن چوب بدست آید.

انگشت (اَنگ-گُشت) n
اصبع، هریک از اجزای متحرک پنجگانه دست و پای انسان.

انگشتری (اَنگ-گُش-تَ-ری) n
انگشتر، خاتم، حلقه فلزی برای زینت ناخن.

انگقیر (اَنگ-قیر) n
کلنگ، پرنده کلانی است با گردن و پاهای درازکه در هوا به شکل دستجمعی پرواز میکند.

انقلابی (اِن-قِ-لا-بی) adj
مبارز نستوه سیاسی که خواهان براندازی دستگاه دولتی یا نظام موجود اجتماعی است.

انکار (اِن-کار) n
امتناع، رد، استنکاف (از ادای قرض یا پذیرش خواهش کسی، وغیره).

انکارکدو (اِن-کار) vt
رد کردن، تکذیب نمودن، امتناع ورزیدن.

انکرا (اِن-کِ-را) n
شیهه، بانگ اسپ.

انکراکدو (اِن-کِ-را) vi
شیهه کشیدن، بانگ برآوردن (اسپ).

انکشاف (اِن-کِ-شاف) n
پیشرفت، ترقی.

انگ (اَنگ) n
نهیق، عرعر، بانگ غرای الاغ.

انگاف (اَن-گاف) n
هنگاف، پرکردن درزها یا خالیگاهایی که در بین خشت ها وسنگهای دیوار نوآباد موجود است.

انگریز (اَنگ-ریز) n
انگلیس، زن یامرد ازباشندگان بومی انگلستان که زبان مادری اش انگلیسی باشد (این واژه از زبان پرتقالی در هندوستان معمول شده و از آنجا به کشورهای

انسانیت (اِن-سا-نی-یَت) n
آدمیت، رفتار نیکو، برخورد مودبابه چنانچه که شایسته بشریت بمعنی صحیح آن باشد.

انشاالله (اِن-شا-ئَل-لا) interj
انشاء الله، اگر خدا بخواهد (معمولاً در موقع دادن وعده یی یا تصمیم گرفتن به اجرای کاری گفته میشود).

انصاف (اِن-صاف) n
عدل وداد، راستی، صداقت.

انصاف‌کدو (اِن-صاف) vi
عدالت کردن، طرفدارحق بودن.

انعام (اِ-نام) n
جایزه، پاداش، بخشش.

انفاق (اِن-فاق) n
نفقه، بخشش، چیزی را بمساکین رایگان دادن.

انفجار (اِن-فِ-جار) n
ترکیدن، انفلاق (بمب یا مواد منفجره دیگر).

انفلاق (اِن-فِ-لاق) n
ترکیدن، انفجار (بمب وغیره).

انقد (اَن-قَد) adv
حتماً، مسلماً، یقیناً.

انقلاب (اِن-قِ-لاب) n
شورش گسترده مردمی (برای برانداختن حکومت و رویکار آوردن نظام دولتی نوین).

شدن (مثل تیرتفنگ یا سنگ که بطورسطحی بکسی تماس کند ولی به جانش صدمه نرساند).

انیگه (اَ-نی-گَه) n
درز.

او (اُو) pron; dem pron
وی، آن (ضمیر اشاره برای شخص سوم مفرد).

او (او) interj
یا، ای (برای جلب توجه کسی گفته میشود).

اوار (اَ-وار) adj
راسته (ضد چپه درلباس)؛ هموار، سطح موازی و برابر.

اوارکدو (اَ-وار) vt
پهن کردن، گستردن فرش در روی اطاق؛ هموار ساختن، سطح زمین را برابر نمودن.

اواری (اَ-وا-ری) n
همواری، سطح برابر.

اوباد (اَو-باد) n
اختلاف طبائع؛ مزاجهای مختلف.

اوبال‌امدو (او-بال) vi
احساس ترحم وشفقت کردن (نسبت به شخص بسیار تهیدست یا مظلوم یا زنده جان دیگری که در وضع رقتبار باشد).

اوبال؛ وبال؛ ووبال (او-بال) n
وبال، بازتاب بد بخاطر کشتن یا آزار یک ذی روح بی ضرر، پیامد

باناخن زدن (به مقعد کسی)؛ استعاره از تحریک، وادارسازی (انگولک مصغرانگول، انگشت کرچک).

انگولک‌کدو (اَنگ-گو-لک) vi
انگشت زدن (به سوراخ کفل کسی)؛ کنایه از تحریک کردن، برانگیختن.

انگه (اَنگ-گَه) conj
پس، درآنصورت، چنانچه که آن طور باشد.

انگی (اَنگ-گی) adj
خر نهیق برکشنده، الاغ عرعرکننده.

انگیڈ (اَنگ-گیڈ) n
پاسپورت، جواز سفر به بیرون از کشور.

انگیل (اَنگ-گیل) n
مزد معین سالانه یی که هر خانواده به پیشه وران دهات از قبیل آهنگر، نجار و خیاط میدهد.

انّها (اَن-نَ-ها) n
آغازکاری.

انّهاکدو (اَن-نَ-ها) vi
آغاز کردن.

انیر (اَ-نیر) n
تماس جزیی، تماس سطحی.

انیرکدو (اَ-نیر) vi
کمی تماس کردن، اندکی مالیده

انگل (اَنگ-گَل) n
مشکلات، ورطه، دشواری.

انگل‌تو (اَنگ-گَل-تُو) adj
مریض عصبی، جن زده، کسیکه ارواح خبیثه در آن حلول کرده باشند.

انگلیسی (اِنگ-گلی-سی) n
انگلیسی، از خانواده زبان های هندو اروپایی که مربوط به شعب لسان های انگلوساکسن است ومردم انگلستان وایالات متحده امریکاوغیره به آن تکلم کنند.

آنگودنگ‌شدو (اَنگ-گُو-دَنگ) vi
مبهوت ماندن، حیران وگیج گشتن (در اثرخبر وحشتناک وغیره).

انگور (اَنگ-گُور) n
میوه ای است خیلی نازک و خوشمزه که دانه هایش در خوشه قرار دارد.

انگوری (انگ-گُو-ری) n
منطقه یی بداخل ناوه گری ازتوابع جاغوری.

انگوزه (اَنگ-گُو-زَه؛ اَنگ-گو-زَه) n
انغوزه، انگوژه، صمغ انگدان، صمغ الانجدان، شیره ای که از ریشه انجدان که برای امراض مختلف بکار میرود.

انگولک (اَنگ-گُر-لک) n

اوتـه (او-تَـه) n

علفزار.

اوتـه (او-تَـه) interj

آن است (ضمیر اشاره دور).

اوتـه پـور (او-تَـه-پُور) n

برج بـلند کـه تـوسط آن از قریـه های هزاره معمولاً مراقـبت و دفاع میشود. ایـن بـرج قـادر بـه گـنجانـیدن ده تـا دوازده نـفر در بـین خود است و دیـوار هایش پـر از سوراخهای تـیرکش میباشد (الـفنستن، ج۲، ص ۲۱۰)؛ نـام قریـه یی در انـتهای دره چغان سرای (راورتـی، یـادداشتـها، ص۱۳۶)؛ همچـنیـن نـام قـریـه کـلانـی در دره نـی قـلعه قربـاغ.

اوج (اوج) n

رگ

اوجار؛ ووجار؛ وجر (او-جار؛ وو-جار؛ وُ-جَر) adj

حسود، بـخیل، کـیـنـه تـوز.

اوجاری‌کـدو (او-جا-ری) vi

حسادت داشـتن، بـخیـلی کـردن.

اوجاغ (اُو-جاغ؛ او-جاغ) n

اجاق، دیـگدان.

اوج‌خوردو (اُوج) vi

شدیدا متـنفربـودن، دشمنی داشتـن (بـاکسی).

اوجر (اَو-جَر) n

چمن دراز، علفی کـه از چمنزار درو شده بـاشد.

علف خشک.

اوت‌آتـشی؛ اود آتـشی (اُوت-ِ-آ-تِ-شی؛ اود-ِ-آ-تِ-شِی) n

جمره، بـخار و حرارتـی کـه در آخر زمستـان از زمیـن بـرمیخیـزد و بـاعث ذوب شدن بـرفـها میگـردد.

اوتـار (او-تـار) n

شیوه معمولی است از چرانـدن گـاوها در دشت نـاور، بـدیـن تـرتـیـب کـه یـک گـاوچران در آزای حق الزحمه معینـی شبـانـه آنـها را بـداخل یـک گـاوخانـه وسیـع نـگاه میدارد و هر صبـح رهـا میکـنـد تـا آزادانـه در سطح چمنزار بـچرنـد و ایـن کـار تـا شروع تـیرماه ادامه دارد.

اوتـک (او-تـک) n

پـارو، کـود طـبـیعی، فـضلات حیوانـی (بـرای بـاروری زمیـن قـابـل کـاشت).

اوتـورگـه (او-تـور-گـَه) n

کـنـایـه.

اوتـای‌اوتـوتـه (او-تـای-او-تـو-تَـه) pron

آن است، درآن جاهست (ضمیراشاره مفرد بـسیـار دور).

اوتـل‌خوردو (اَو-تَل) vi

غذا خوردن در هوتـل یـا رستـوران.

اوتـوتـه (او-تـو-تَـه) pron, interj

آن است، همان است؛ بـبـیـن، نـگـاکـن.

شومی کـه از کـردار نـاروایـی بـر زنـده جان عایـد گـردد.

اوبـدک‌زدو (اُو-بُ-دُک) vt

تـکـان دادن، حرکـت دادن بـطور بـسیـار شدیـد، سخت جنـبـانـدن (از روی قـهر).

اوبـدک‌سوبـدک‌زدو (او-بَ-دُک-سو-بَ-دُک) vt

تـکـانـدادن کـسی در حیـن جنـگ، جنـبـانـدن شدیـد شخصی در هنـگـام نـزاع.

اوبـوس (اُو-بـُوس) n

یـکـنـوع تـوپ خرد، خمپـاره انـداز کـوچک.

اوبـوغ (او-بـوغ) n

قـبـیـلۀ همخون، قـوم (درمغولی)؛ مراجعه کـنـید بـه "ایماغ".

اوبـه (او-بـَه) n

تـوده، کـوت، تـعداد زیـادی از قـطعات سنـگ کـه بـر روی هم انـبـوه شده بـاشد.

اوبـیـه (او-بِ-یـَه) interj

بـرگـرد، مراجعت کـن !! (عبـارتـی است کـه دهقـانـان هزاره بـه یـک جفـت گـاوهای کـه در حیـن کـشیـدن قـلبـه است گـویـنـد).

اوپـری؛ اوپـره (اُوپ-ری؛ اوپ-ره) adj

متـعلق بـه کـس دیـگـر، مربـوط بـه غیر، ازآنِ بـیـگـانـه.

اوت (اَوت) n

اودکو؛ اوتکو؛ وتکو (اود-کو؛ اوت-کو؛ ووت-کو) n
پارو، فضلات حیوانی که برروی هم انباشته کرده باشند (برای حاصلخیزی زمین).

اودو (اَو-دَو) n
نشیب، سرازیری، سطحی که آب در آن ایستاده نماند.

اودو (اَ-وَ-دو؛ اَو-دو) adv
به نحو درست، بطور صحیح.

اوده (اُود-دَه) n
هوده، افسون (دعایی که ملا یا سید میخواند و بر محل آسیب دیده بر جسم بیمار میدمد).

اوڈاوڈ (اوڈ-اوڈ) n
یورتمه، نوعی از رفتار تند اسپ یا الاغ که سوار را زیاد تکان می دهد (نقیض 'ایرغه').

اوڈگله کدو (او-ڈگ-لَه) vi
لنگ و لنگان راه رفتن، بطور ناهموار حرکت نمودن.

اور (اور) n
لانه، آشیانه، محل تخم گذاریدن پرندگان.

اورال (اُو-رال) n
نام ماه است که مصادف با برج جدی شمسی.

اورتینه؛ اوتینه (اَور-تِینه؛ اَو-تِیِ-نه) n
زن، انسان ماده که به حد رشد رسیده باشد؛ زوجه، خانم، نوشیدنی، آش یا اوگره رقیق وآبگینی که به آسانی (بدون جویدن) بلعیده شود.

اوچی کدو؛ وچی کَدو؛

ووچی کدو (او-چی؛ وو-چِی) vt
نوشیدن، آشامیدن، بلعیدن (آب یا مایعات دیگر).

اوحه؛ اوهه (او-حَه؛ او-هه) interj
صدا، بانگ (برای راندن گاو).

اوخاو (اَو-خاو) adj
روی بام یا کف خانه که آب در آن بشکل ایستاده باقی بماند.

اوخته؛ اخته؛ وخته (اوخ-تَه؛ اُخ-تَه؛ وُخ-تـه) adv
سپس، آنگاه، بعداً.

اوخلی؛ ووخلی؛ اولخی (اوخ-لَی؛ ووخ-لَی؛ او-لَ-خَی) n
حشره، جانور بسیار خورد و موذی مثل شپش، چهلپایک وغیره.

اوخلیو (اَو-خَ-لیو) n
بد اخلاقی، تند خویی.

اودار (اُو-دار) n
نسیه، ضد نقد (ماخوذ از "ادهار" هندی).

اودرکدو (اُو-دَر) vt
پاره کردن، دریدن، چاک نمودن (جامه و پارچه).

اودکدو (اَود) vi
عودکردن، بازملتهب شدن (زخم وجراحت).

اوجقله کدو؛ اجقله (اُوج-قِ-لَه؛ اُ-جُق-لـه) vt
زیاد استفسار کردن، بسیار پرسش نمودن بگونه غیر مستقیم (از کسی برای کسب معلومات)؛ با نوک چوب در بین خاک و خاشاک جستجو نمودن، با چیزی لابلای اشیاء مختلف را زیر و رو کردن.

اوج؛ وج (اُوج؛ وُج) adj
برافراشته، سیخ، راست (مثل گوش الاغ)؛ مرتفع، دارای قله تیز و بلند (مثل شاخ کوه).

اوج؛ ووج (اوج؛ ووج) adj
ضد، متنفر، مخالف (باکسی).

اوچکو (اَو-چِ-کو) n
هنگام‌غروب.

اوچلجی کدو؛ ووچلجی کدو (او-چَل-جی؛ وو-چَل-جِی) caus vb
نوشانیدن، خوراندن مایعات به کسی (مثل آب، چای، و دوغ).

اوچه (اُو-چَه) n
نام جای در لیگان ورث.

اوچی (اَو-چی) vi
از کمی بدست نیامدن.

اوچی دَلجی کدو؛ ووچی دَلجی کدو (او-چِی-دَل-جِی؛ وو-چِی-دَل-جی) vt
نوشاندن، خوراندن مایعات بکسی.

اوچی‌غو (او-چی-غُو) adj

اوسانه نقل کدو (اَو-سا-نه-نَقل) vi
باز گفتن یا حکایت کردن داستان عامیانه هزارگی (غالباً شخص قصه گو پیره زن یا احیاناً مرد سالخورده یی است) که همیشه قبل از هر چیز دیگر به سرفه و گلو صاف کردن میپردازد وآنگاه موضوع یا نام قهرمان افسانه مورد نظرش را خطاب به کودکان یا شنوندگان بالغ با این جملات اعلان مینماید:
"بود نبود بودگار بود، زمی نبود شدیار بود، خانه شی کوله وار بود، یگ آدم بیکاربود، دَ خوردو تیار بود دَ کارکدو بیماربود؛ بودنبود دَ تای آسمون کبود، غیر از خدا دَ دنیا هیچ کس نبود؛ بود نبود یک پادشاه، کل بچه یا... بود".

اوسنه کدو (اَو-سَ-نَه) vt
رسوا کردن، مفتضح نمودن، بی آبرو کردن.

اوسنه گی (اَو-سَ-نَه-گی) n
رسوایی، افتضاح، بی آبروی، شرمندگی، بدنامی.

اوسو (اَو-سُو) n
افسون، دم و دوعا برای رفع امراض، زهر مار و زهر عقرب.

اوسوکدو (اَو-سُو) vi
افسون کردن، دعا خواند و دمیدن به موضع مار یا عقرب گزیدگی.

اوریم (او-ریم) adj
بد دلشدن.

اوزار (اَو-زار) n
ابزار، افزار، هر وسیله یی که توسط آن کاری اجرا شود.

اوزبک (اوز-بَک) n
عضوقبیله ترک نژاد (ساکن ترکستان یا صفحات شمال کشور و همچنین ازبکستان).

اوزبکی (اوز-بَ-کی) n
گویش ترکی مربوط به قبیله اوزبک.

اوزبکی (اوز-بَ-کی) adj
هرچیزی که به این مردم تعلق داشته باشد (مثل 'چپن' اوزبکی وغیره).

اوزگینه؛ اوجگینه (اوز-گی-نه؛ اوج-گی-نه) adj
غیرمعمول، عجیب وغریب، شاذ، استثنایی (راجع به شخص یا سال بکار میرود).

اوزو؛ آوزو (اَو-زو؛ آو-زو) adj
معلق، آویخته شده.

اوسار (اَو-سار) n
افسار، تسمه چرمی که به سر اسپ و الاغ میبندند.

اوسانه (اَو-سا-نه) n
داستان، قصه عامیانه هزارگی که معمولاً برای کودکان یا حتی شنوندگان بالغ به ذریعه شخص مسن بازگو میشود.

همسرمؤنث کسی (همریشه با 'عورت' اردو مأخوذ از عربی).

اوردمه؛ وردمه (اور-دَ-مَه؛ ور-دَ-مه) n
فیته پهن تیکه ای یا پشمی که با آن کودک را به میان گهواره میبندند.

اورغجه کدو (اورغ-جَه) vi

اورگون (اور-گُون) n
صخره ریگی.

اورگیله کدو؛ ورگیله کدو؛ ورغله (اور-گی-لَه؛ ور-گی-له؛ وُر-غ-له) vi
حرکت نمودن سرببالا وپائین (در حین بخواب رفتن به حالت نشسته).

اورگیله؛ ورگیله (اور-گی-لَه؛ ور-گی-له) n
تحرک سر بطرف بالا وپائین (در حین خواب رفتن به حالت نشسته).

اورمه (اور-مَه) n
لبه، حاشیه، کناره (معمولاً مربوط به لباس).

اور؛ هور (اُور؛ هُور) n
غده، تومور، ورم، برآمدگی؛ جاغر، غده متورم شده در زیر گلو.

اوری (اَ-وَ-ری) n
راسته (ضد چپه در لباس)؛ هموار، سطح موازی و برابر زمین.

(اوغ-له؛ ووغ-له) vi
استفراغ کردن، قی نمودن.

اوغله؛ ووغله (اوغ-لَه؛ وُوغ-لَه) n
استفراغ ، قی، برگردانی غذای بلعیده شده از راه گلو.

اوغو؛ اوغان؛ افغان (اَو-غو؛ اَو-غُو) n
افغان، پشتون، کسی که عضو یکی از قبایل پشتوزبان باشد (در هند و پاکستان بنام 'پٹهان' و در بین خود شان و در افغانستان به اسم 'پشتون' یا 'پختون' معروف هستند).

اوغوشل؛ اوغوچل (اَو-غُو-شَل؛ اَو-غو-چَل) adj
پشتون گونه (به هزاره یی که در زیر تاثیر اطوار وسلوک پشتونها قرار بگیرد گفته میشود).

اوغوکه (اَو-غو-کَه) n
نام گیاه خودرو.

اوقات (اَو-قات) n
وضعیت، حالت، چگونگی زندگی (جمع وقت عربی).

اوقات‌تلخی (اَو-قات-تَل-خی) n
ترشروی، بدخلقی، تند خویی.

اوقره؛ ووقره (اوق-رَه؛ وُوق-رَه) n
چشم، عین، عضو بدن زنده جان که با آن چیزها را میبینند؛ اوایل بهار از دهات به 'جای باش تابستانی' که معمولاً در ساحات علفزار قرار دارد.

اوضاع (اَو-ضاع) n
وضعیت، حالت.

اوضاکدو (اَو-ضا) vi
خود را قهر گرفتن، ناراض نشان دادن (تا دیگران برایش اهمیت بیشتر بدهند).

اوطر (اُو-طَر) adv
آن قدر.

اوطر (اُو-طَر) adj
همان قسم، آنگونه.

اوغ (اَوغ) n
نام گیاهی خودروست.

اوغانستان؛ افغانستان (اَو-غا-نِس-تان؛ اَف-غا-نِس-تان) n
افغانستان.

اوغانی؛ اوغونی (اَو-غا-نی؛ اَو-غو-نی) adj
گویش پشتونهایی که در افغانستان و قسمتهایی از پاکستان بخصوص ایالت سرحد شمال غربی سکونت دارند.

اوغته (اوغ-تَه) adj
راست، مستقیم.

اوغشی (اوغ-شی) n
استفراغ ، قی، برگردانی غذای بلعیده شده ازراه گلو.

اوغله‌کدو؛ ووغله کدو

اوسه (اُو-سَه) adv
بعداً، آنگاه، سپس.

اوشاق (اُو-شاق) n
حیوانی است وحشی وگوشخوار-سیاه پوست

اوش؛ اوشه (اوش؛ اُش-شَه) interj
بانگ معمول برای پیش راندن یا متوقف ساختن الاغ.

اوشپرک (اُوش-پَ-رَک) adj
وارخطا، سراسیمه، دست پاچه.

اوشت (او-شَت) n
مسابقه تیر اندازی با تفنگ.

اوشت‌کدو (او-شَت) vi
فیر کردن، تیر انداختن (بسوی هدف با تفنگ).

اُوش‌تو (اُوش-تُو) adj
هوشمند، دارای عقل سلیم (نقیض "دیوانه").

اوشرک (اُوش-رُک) adv
پیاده

اوشنگ‌کدو (اُو-شَنگ) vt
تحریک کردن، برانگیختن.

اوشی (او-شی) n
ییلاق، محل سرد سیر برای بودوباش موقت در فصل تابستان.

اوشی‌رفتو (او-شی-رَف-تو) vt
کوچ کردن با چهارپایان اهلی در

مقله؛ تخم چشم.

اوقی؛ ووقی (او-قی؛ وو-قی) n

ارباب، سرکرده، مهتر قریه یا طایفه؛ والا، برتر (در مغولی).

اوقیله کدو (او-قی-لَه) vi

اربابی نمودن، مثل بادار رفتار کردن (مثلاً یک آدم معمولی که در مورد کس دیگر چنین رویه آمرانه یی را در پیش بگیرد).

اوک (اَ-وَک) n

خط های باریکی که در عرض گلیم کشیده شده باشند.

اوک (اوک) n

خشم یا قهر ناگهانی و زودگذر.

اوکک (اَو-کَک) n

مرغ شبگرد.

اوککتو (اَو-کَک-تُو) n

نام یازدهمین نفر از خاندان مغل که در مغلستان سلطنت کرده (در تاریخ ۸۵۹-۸۶۸ هجری).

اوکه (اَو-کَه) adj

محتاج، نیازمند، بینوا.

اوکیکک (اَو-کِی-کَک) n

مردمک چشم.

اوگار (اَو-گار) adj

آسیب دیده، مجروح، صدمه رسیده (قرینه صوتی دیگر 'افگار' فارسی).

اوگارشدو (اَو-گار) vi

آسیب دیدن، صدمه رسیدن.

اوگارفتو (اَو-گا) vt

ناف رفتن، اختلالات شکم ناشی از فشار بر روی عضلات بطن.

اوگارکدو (اَو-گار) vt

صدمه و آسیب رسانیدن، زخمی کردن.

اوگچوگ (اوگ-چوگ) adj

زمخت، ناهنجار، دارای اطوار و رفتار ناخوشایند (در باره اشخاص و نحوه سلوک شان گفته میشود).

اوگر (اُو-گُر) n

دوره علاقه داشتن به جفت گیری (فقط ماچه خر).

اوگره؛ اگره (اوگ-رَه؛ اَگ-رَه) n

یک قسم آش هزارگی که از رشته های خمیر آرد گندم تهیه میشود و پس از جوشانیدن در آب با روغن مذاب و دوغ تناول میگردد.

اوگ کدو (اوگ) vi

ناگهان بر سر طیش آمدن، بخاطر یک دلیل جزئی خشمگین شدن.

اوگل (او-گَل) n

سراغ، پرسش، جستجو.

اوگل کدو (او-گَل) vt

پالیدن، جستجو نمودن، بسراغ چیزی رفتن.

اوگه (او-گَه) n

سیرت؛ عادت

اوگی (او-گی) adj

آدم متلونی که عادتاً با شتاب از خود واکنش عتاب آمیزی بروز میدهد یا به آسانی قهر میکند.

اوگی؛ آوگی (اَو-گی) adj

آبگین، رقیق، ضد غلیظ (مثل چای، شوربا وغیره).

اوگیی؛ اوگی (او-گَ-یی؛ او-گَی) suff

پسوندی که معادل 'اندر' فارسی است و در دیزنگی در آخر تسمیات قرابتی درجه اول کسی (بابه (پدر)، آیه (مادر)، برار (برادر)، خووار(خواهر)، بچه (پسر) ودختر) افزوده میشود و معنی 'ناسکه' یا 'غیرهمخون' را میرساند.

اول (اَول) n

هول، عجله، شتاب.

اول (اَو-وَل) ord

نخستین، یکم.

اولاد (اَو-لاد) n

فرزند، پسر و دختر.

اولادتو (اَو-لاد-تُو) adj

حامله، آبستن، زنی که بچه درشکم دارد.

اولته گوی (اول-تَه-گوی) adj

مسخره، خوش طبع، کسی که سخنان نغز و مضحک بگوید.

اولتی کدو (اول-تی) vi

استفراغ کردن، قی نمودن، بالا

مشغول گشتن (به اجرای کاری).

اوله کدو؛ اولیله کدو (اَو-لَه) vi
آبله کردن، تاول پیدا شدن (برروی پوست دست یابدن در اثر فشار کار یا سوختگی).

اوله‌مار (اُو-لَه-مار) n
نام گیاه خود روست

اولی؛ حولی (اَو-لی؛ حَو-لِی) n
حویلی، خانه یی که دارای حیاط است.

اولیتو (اُو-لَی-تُو) n
نام محلیست در جاغوری.

اولین (اُو-وَ-لِین) ord
نخستین، بار اول.

اوماغ (او-ماغ) n
خوشی، شادی، مسرت.

اوماغبله (او-ماغ-بَ-لَه) adj
با روحیه، با جرات، سرحال، بشاش.

اونا (اُو-نا) pron
آنها، آنان.

اونزو (او-نَ-زُو) dem pron emph
ازآن، زآن چیز.

اونغی؛ ونغو (اُون-غی؛ وُنگ-غُو) n
سوراخی در تیشه یا کلنگ که دسته را درآن فرو برند.

اونموطر (او-نَ-مُو-طَر) adv
همانطور، آن قسم، آن جور.

شاگرد در صنف).

اولوخ (اَو-لُوخ) n
صاحب کار؛ صاحب زمین؛ ارباب؛ شریک؛ بادار

اولوم (او-لُوم) n
پایاب، گذر، گدار، جایی که آب رودخانه پهن و تُنُک میشود و انسان و مواشی از آن عبور کرده میتوانند.

اولّه (اول-لَه) n
پر گوشت ترین قسمت کفل.

اوله (اُو-لَه) n
آتشگیره، پوسته زرد رنگ و نازک خراشیده از چوب حرارت داده بعضی گیاهان (برای افروختن آتش توسط سنگ چقماق و داغ نهادن در بدن بیمار).

اوله (او-لَه) adj
اصلع، طاس، کسی که موهای پیش سرش ریخته باشد.

اوله؛ اولیله (اَو-لَه) n
آبله، تاول، آماس آبداری که در اثر ساییدگی یا سوختن بوجود می‌آید.

اوله‌بار (اُو-لَه-بار) adj
مقصر، آنکه در انجام کمکهای دوستانه و قومی کوتاهی کرده باشد.

اوله شدو (اَ-وَ-لَه) vi
افتادن، مسلط شدن (مثل بلا و مرض به جان کسی)؛ پرداختن،

آوردن غذای خورده شده از معده.

اولجه‌گرفتو (اول-جَه) vi
غنیمت گرفتن، غارت نمودن، تاراج کردن (از سرزمین و خانه دیگران در موقع جنگ).

اولجه؛ وولجه؛ ولجه (اول-جَه؛ وول-جه؛ وُل-جه) n
غنیمت، اموال تاراج شده از دشمنِ مغلوب در جنگ.

اولچک (اول-چَک) n
دستبند محبوسین.

اولدم (اَول-دَم) n
شتاب، عجله (برای نجات یافتن یا رسیدن بچیزی).

اولدمل (اَول-دَ-مَل) adj
عجول، شتاب زده؛ سراسیمه، وارخطا.

اولدمله (اَ-وِل-دَ-مَل-لَه) n
عجله، شتاب؛ کم حوصیله گی، وارخطایی، سراسیمه گی.

اولقله (اُول-قِ-لَه) n
لوله‌مری

اول کدو (اَول) vi
عجله کردن، شتاب نمودن، بی حوصیله شدن برای گرفتن و بدست آوردن کدام چیزی.

اولمود (او-لَ-مُود) adj
آدم بیکاره، عبث وابله؛ بیهوده، بی فایده (سخن).

اول‌نمره (اَو-وِل-نُم-رَه) adj
دارنده مقام نخستین (مثلاً یک

(ایر-کک؛ ایر-که؛ اِ-رِت-که)
n
شست، ابهام، انگشت نر (دست)؛ انگشت کلفت پنجه پا.

ایرکه‌تو (ایر-کَه-تُو) adj
نازدانه، دختر و پسری که در رفاه و آسایش تام پرورش یافته باشد.

ایرگاج (ایر-گاج) n
سرگله، بز نری که پیشا پیش گله حرکت میکنند.

ایرگنک (ایر-گَ-نَک) n
آستانه در، پله پیش در ورودی.

ایرگنه (ایر-گِ-نَه) n
قوریه یی که در فضای آزاد از کتاره های چوبین برای نگهداری شبانه بز و گوسفند میسازند.

ایرگی (ایر-گی) n
صخره ریگی؛ زمین و تپه صخره ای که از ریگهای بهم چپیده تشکیل شده باشد بصورت: اِرگِین و یِرگِین نیز تلفظ میشود.

ایرگی (ایر-گی) n
درّه عمیق که از کالکر و چونه ساخته است.

ایرم (اِ-رُم) n
آره، بیره، لثه دندان.

ایرماغ (ایر-ماغ) n
حاشیه، کناره، لبه.

ایرمه؛ ارمه (اِیر-مَه؛ اِر-مه) n
آن عاریتی بوده است.

ایرچی (ایر-چی) adj
نقال، افسانه گوی، داستان سرای، راوی قصه های عامیانه هزاره گی.

ایرغله‌کدو (ایر-غَ-لَه) vi
یورتمه رفتن، با گامهای هموار حرکت کردن (اسپ یا خر)؛ خرامیدن، راه رفتن با گام های زیبا و نسبتاً تیز (مثل رفتار کبک).

ایرغه‌رفتو (ایر-غَه) vi
یورغه رفتن، دویدن با گام های ملایم وبی تکان (در رابطه با جانواران سواری مثل اسپ و الاغ وغیره گویند).

ایرغه؛ ییرغه (ایر-غه؛ ییِر-غَه) adj
یورغه، راهوار، اسپی که درحین دویدن سوار راتکان ندهد.

ایرک (اِ-رُک) adv
سطحی، اصابتی که فقط باعث خراشیدگی سطحی شئ مورد هدف شده باشد.

ایرکتوله‌کدو؛ ایرکه له کدو (ایر-کَ-تُو-له؛ ایر-که-له) vi
ناز کردن، به اندک چیزی قهر نمودن، خود را ناز دانه جلوه دادن (در مورد کودکان).

ایرکک؛ ایرکه؛ ایرتکه

ایر (اِیر) n
حرارت، گرما (توسط ذغال گداخته)

ایر (ایر) n
قطار، ردیف، صف.

ایراد (اِ-راد) n
اعتراض، انتقاد صریح (نسبت به عمل نا پذیرفتنی).

ایرادگرفتو (اِ-راد) vi
خرده گیری کردن، عیب جستن (در کار دیگران).

ایراغ (اِ-راغ) n
ستام، ساز و برگ اسپ (از قبیل زین، دُم چین، افسارو غیره)؛ اسلحه، تجهیزات جنگجویان (مثل شمشیر، تفنگ و امثال آنها)؛ نام کوتل معروف (دربین کالو و بامیان).

ایراغ (اَی-راغ) n
یک نوع نوشیدنی شبیه قمیز مغولی که از مخلوط کردن شیر با دوغ حاصل میشود.

ایراغ‌تو؛ ایراغ وله (اِ-راغ-تُو؛ اِ-راغ-وَ-له) adj
مسلح، سلاح دار، کسی که تفنگ یا آلت جنگی دیگر با خود دارد.

ایربی (اِ-رَ-بی؛ ایر-بی) adj
کلان، بزرگ، آماده برای کارهای خورد (در مورد کودکان گویند).

ایرتی (اَی-رَ-تی) adj
دندان و یا عضو مصنوعی؛ اصلی

بگیرند.

ایسنه؛ یسنه (ایس-نَه؛ ییس-نه) n
خمیازه، دهن دره.

ایس؛ یس (ایس؛ یِیس) adv
هیچ، اصلاً، کاملاً، کلمه ای که معنی نفی را میدهد.

ایشتو؛ یشتو (ایش-تو؛ ییش-تو) vt
ماندن، گذاردن، نهادن؛ اجازه دادن.

ایشته (اِیش-تَه) n
بازی است که در میان دائره بالای سطح هموار صورت میگیرد.

ایشقه (ایش-قَه) n
رشقه، یونجه، اسپرس (گیاهی که به مصرف خوراک چهارپایان میرسد).

ایشیل؛ یشیل (اِ-شِیل؛ یِے-شِیل) adj
رنگ سبز.

ایضاً (اَی-ضاً) n
بازهم، نیز.

ایطر؛ اینطر؛ اینیطر؛ اینیطه (ای-طَر؛ این-طَر؛ اِ-نی-طَر؛ اِ-نی-طه) adv; adj
همین قسم، اینگونه، هکذا، این چنین، بدین ترتیب.

ایغ (اِیغ) n
یوغ، چوب درازی که در هنگام زشخم زدن زمین بر گردن یک

ایزنه؛ ییزنه (ایز-نَه؛ ییز-نه) n
یازنه، شوهر خواهر کسی.

ایسترچی (ایس-تِر-چِی) n
جتکه، تکان شدید (در خواب یا ترس ناگهانی).

ایسترچی‌کدو (ایس-تِر-چی) vi
تکان خوردن، بشدت لرزیدن (از ترس و وحشت).

ایستلجی‌کدو (ایس-تَل-جی) caus vb
بپا ایستاده کردن؛ متوقف ساختن (کسی که از خانه قهر کرده باشد).

ایسته (ایس-تَه) n
ایستا، ایستاده؛ راکد، متوقف (آب وغیره).

ایسته‌شدو (ایس-تَه) vi
ایستادن، از حرکت باز ماندن، توقف نمودن، مکث کردن.

ایسنه‌سنجی (اِیس-نَه-سُن-جی) n
خمیازه، دهن دره، (توأم باکشانیدن شانه ودستان مثل کسی که تازه ازخواب برخواسته است).

ایسنه‌کدو؛ یسنه کدو (ایس-نَه؛ ییس-نه) n
خمیازه کشیدن، فاژیدن، حالتی که بخاطر خستگی دهن خودبخود باز رفته و انسان نفس عمیق

میدان همواری که به شکل مستطیل برپشت یک کوه کم ارتفاع افتاده است؛ دشت گشاده، صحرا، زمین وسیع و پهن (درمغولی).

ایرو (اِ-رَو) n
آب مازادی که از انتهای کشتزار آبیاری شده بیرون میرود.

ایروب (اِ-رُوب) n
خمی هموار در زمین.

ایره (ای-رَه؛ اِ-رَه) n
بیاره، جلونگ، ساقه خزنده پالیز (بادرنگ، تربوز، خربوزه وکدو) که به شکل برافراشته نمیروید.

ایره (اِ-رَه) n
زخم، جراحت.

ایری (اِ-رَی) n
نبات در حال رشد.

ایزار (اِ-زار) n
تنبان، شلوار، زیرجامه (مأ خوذ از 'ازارة' عربی).

ایزاربند (اِ-زار-بَند) n
رشته یی که با آن تنبان را به کمر ببندند.

ایزارشدو (اِ-زار) vi
اسهال شدن، پیچش شدن.

ایزک (ای-زَک) adj
مرد مخنثی که قادر به جماع نیست (مأخوذ از 'هیز' به اضافه پسوند تصغیر کاف).

نسبت به کمک کسی).

ایل (ایل) adj

رام، تابع، مطیع (در برابر حکومت یا خان قبیله).

\le ایلاغ (ای-لاغ) n

ییلاق، باشگاه موقت تابستانی، جایی که علفچر زیاد داشته باشد و معمولاً روستا ئیان هزاره در آن با رمه و مواشی خود در بهار و تابستان سکونت اختیار میکنند.

ایل‌پلک (ایل-پِ-لک) n

آییژک، آتش پاره، شرر یا جرقه خورد آتش.

ایلجاری (ایل-جا-ری) n

کسانی از رعایا که برای انجام کار اجباری دولتی فرستاده شده باشد.

ایلچرک (ایل-چِ-رَک) n

نام گیاه خودرو است.

ایلچی (ایل-چی) n

نماینده، قاصد، پیک، پیام رسان، پیک؛ خواستگار، ترتیب دهنده ازدواج، کسی که کار نامزدیِ دختری رابرای کسی روبراه میکنند.

ایلخسو (ای-لَخ-سُو) n

آب غلیظ (که از مهبل گاو در جریان تمایل به جفت گیری بیرون میاید).

ایگک (اَی-گَک) n

گلبته خاردار.

ایگل (اَی-گَل) n

نگهداری، حفاظت (چهارپایان اهلی).

ایگلجی‌کدو (اَی-گَل-جی) caus vb

ایگل‌کدو؛ ایگندو (اَی-گَل؛ اَی-گَن-دو) vt

پاسبانی کردن، محافظت نمودن، ممانعت کردن؛ مواظبت کردن وپیش راندن چهارپایان خورد و کلان دریک سمت (برای جلوگیری از پراگنده شدن).

ایگلی؛ ایکل (اَی-گَلی؛ اَی-کَل) adj

قرق گاه، منطقه که چراندن دام و کندن هیزم و درو کردن علوفه در آن ممنوع باشد.

ایگمی (ایگ-مے) adv

پشت سری هم، مرتباً، بطور پیوسته.

ایل (ایل) n

هیل، لاچی (از مساله جات خوشبو که برای دم کردن چای استعمال میشود).

ایل (اِیل) n

حرارت، گرما، تَفت زیاد (بخاطر حرارت آفتاب).

ایل (ایل) n

توقع، انتظار، رجا، امید (داشتن

جفت نرگاو میگذارد.

ایغله‌کدو (ایغ-له) vi

هق هق کردن (در هنگام گریستن شدید).

ایفال (ای-فال) n

بدشگون.

ایف؛ یف (اِیف) n

صرفه، مضایقه (در زدن یا مصرف).

ایقتله (اِیق-تَ-لَه) adv

فوراً، دفعتاً، بیدرنگ، بدون مکث.

ایقدر (ای-قَ-دَر) adj

این قدر، این اندازه.

ایقرق (اِیق-رَق) n

هیاهو، غوغا.

ایقس (ای-قَس) adj

این مقدار، این قدر، به این اندازه.

ایکده؛ یکده (اے-کَه-دَه؛ یه-کَ-ده) adj

دیگری، آن دیگر، یکی دیگر.

ایکه (اَے-کَه) n

مادر، والده (به لهجه هزاره های کویته).

ایگچی؛ ییگچی (اے-گَ-چی؛ یے-گَ-چی) n

خاشنه، خواهر زن.

ایگک (اَی-گَک) n

یکنوع موش.

adj
آدم عبث وبیکاره.

ایله‌برشدو (ای-لَه-بَر-شُ-دو) vt
سراغ گرفتن، کسی را جستجو کردن و محل موجودیت وی را از دیگران پرسیدن.

ایله‌برناغ (اِ-لَه-بَر-ناغ) adj
بدون دلیل، بلا موجب (تلفظ عامیانه 'یله وبرناحق').

ایله‌خرج (اِ-لَه-خَرج) adj
فضول خرج، کسیکه پول خود را بیهوده مصرف کند.

ایله‌خند (اِ-لَه-خَند) adj
کسیکه زیاد خنده کند، زنی که با هرکس صحبت کند به آواز بلند بخندد.

ایله‌ددو (اِ-لَه) vt
رایگان دادن، بدون قیمت چیزی را به کسی بخشیدن؛ آزاد نمودن، رها کردن (حیوانات).

ایله‌روکدو (اِ-لَه-رَو) vt
به بهای نازل دادن، ارزان فروختن.

ایله‌سر (اِ-لَه-سَر) adj
بی‌کس، زنی که کس نداشته باشد؛ خودسر، بدون سرپرست؛ بدون نگهبان و شبان (در مورد حیوانات اهلی).

ایله‌شدو (اِ-لَه) vi
نمودارشدن، بنظرآمدن (از مسافه ظرف به بیرون.

ایلگی (ایل-گی) n
پوست دباغی شده حیوانات.

ایلگینک (اِیل-گی-نَک) n
خفاش، حیوان کوچکی شبیه موش که در شب پرواز میکنند.

ایلمقره؛ ایرمقره (اِ-لُم-قَ-رَه؛ اِ-رُم-قَ-ره) n
نوعی ازگیاه با برگهای مدور و گلهای بنفش که ریشه اش را می کوبند و پس از آمیختن آن با روغن ضماد تهیه میکنند (برای گذاشتن بر روی دنبل یا "بیخ کته").

ایلمک؛ المک (اِیل-مَک؛ اِل-مَک) n
ایماء، چشمک زنی، اشاره با پلک های چشم.

ایلمک‌زدو؛ المک‌زدو (اِیل-مَک؛ اِل-مَک) vi
گره زدن، بستن نخ یا ریسمان؛ چشمک زدن، با چشم اشاره نمودن.

ایلنغر (ای-لِنگ-غِر) adj
آدم بیکار؛ بیعار

ایله‌ایشتو (اِ-لَه) vt
ییله هشتن، آزاد نهادن، رها گذاشتن (از نظارت و قیودات).

ایله‌بالا (اِ-لَه-با-لا) adv
بگونه آشکارا وبرملا، به نحوعلنی هویدا.

ایله‌بردی (اِ-لَه-بَر-دی) adj

ایلخی (اِ-لَ-خی) adj
اضافی، مازادبراحتیاج؛ غیرضروری، بیهوده، بیفایده.

ایلده‌کدو (اِیل-دَه) vi
حرارت تولید نمودن، گرما داشتن (در باره آفتاب)

ایل‌رنگ؛ ایله رنگ (اِیل-رَنگ؛ اِ-لَه-رَنگ) n
گیاه کوهی که ریشه اش با پوست سرخ رنگ متمایل به بنفش پوشیده است و در هزاره جات از آن بحیث مواد سوخت استفاده میشود (جزء نخست اش قرینه صوتی دیگر 'آل' مغولی بمعنی سرخ است).

ایلغو (اِیل-غُو) adv
علنی، آشکارا، هویدا.

ایلک (اِ-لَک) n
الک، میده بیز، یک نوع غربال نازک که توسط آن آرد را از سبوس جدا کنند.

ایل‌کدو (اِیل) vi
توقع کردن، چشم داشتن، امید بستن (نسبت به کمک کسی یا افادیت چیزی).

ایلک‌کدو (اِ-لَک) vt
غربال کردن (آرد).

ایل‌گرم (اِیل-گَرم) adj
نیم گرم، شیرگرم.

ایلگه‌کدو (اِیل-گَه) vi
لبریز شدن، سرازیر شدن مایع از

آهستگی درکار.

ایماغ (ای-ماغ) n
ایماق، نام چهار قبیلهٔ فارسی زبان که در بادغیس و غور سکونت دارند (هزاره، تیمنی، جمشیدی و فیروزکوهی)؛ اجتماع خانواده های خویشاوند که به شعبات قبایل غیر همخون تعلق دارد. در مغولی قبیله یاطایفه یی را گویند که از طریق خویشاوندی باهم وابستگی دارند. این کلمه نقیض "اُبوغ" است که ایل خالص مغول معنی میدهد. همچنان "ابوغ" نام کتابی است بقلم داکترالیزابیت امیلاین بیکن (هزاره شناس امریکایی) که بعنوان رساله دکتورای وی در رشته مردم شناسی به دانشگاه کالیفورنیا در سال ۱۹۵۱م تقدیم شده بود.

ایمان؛ ایمو (اِ-مان؛ اِ-مو) n
عقیده، باور در حقانیت امری یا چیزی؛ شجاعت، دلیری.

ایمبوکدو (ایم-بو) vi
جدا ساختن پوست شالی.

ایمرگو (اِ-مَر-گو) n
کمک، تعاون، مدد (در مورد اجرای کار وغیره).

ایمروکدو (ایم-رُو) vt
جوشاندن.

ایم کدو (ایم) adj
معنی (راجع به سخن).

ایله؛ یله؛ ییله (اِ-له) adv
آشکار، علنی، هویدا، نمایان.

ایلی (ای-لَی) n
صرفه جویی، احتیاط در مصرف پول، توجه و دقت برای کم کردن مصارف زندگی.

ایلی کدو (ای-لَی) vi,vt
صرفه جویی کردن، در تقلیل مصارف زندگی ترجه نمودن (پول یا مواد غذایی).

ایلی گر (اِ-لَی-گَر) n
صرفه جو، مصرف کننده با احتیاط، کسیکه در کاستن خرج و مصارف توجه داشته باشد.

ایلی لک (ای-لی-لک) n
نور خورشید که از روزنه به خانه میآید، پرتو.

ایلیج (ای-لیج) n
کرک، پشم نرمی که در بیخ موهای بزاست.

ایل یه (اِیل-یَه) n
یک نوع عقاب (که جوجه مرغ را با چنگال برمیدارد).

ایل؛ ییل (ایل) n
خانه، منزل (مثل 'نوایل' در صدخانه شهرستان)؛ محل نگهداری بز و گوسفند در زمستان.

ایمارت (اِ-ما-رَت) n
دور).

ایله کدو؛ ییله کدو (اِ-له؛ یِی-له) vi
رها کردن، آزاد نمودن (مثل سگ یا الاغ از قید زنجیر و افسار)؛ ترک کردن، دست کشیدن (از کار یا عادت بد)؛ مرخص کردن، از کار برطرف نمودن (مثل چوپان یا ملای قریه)؛ طلاق دادن، شرعاً جداشدن (از زوجه و همسر).

ایله کدو؛ ییله کدو؛ یله کدو (اِ-له؛ یِله؛ یِی-لَه) vt
رها کردن، آزاد نمودن.

ایله گشت (اِ-لَه-گَشت) adj
یله گرد، ولگرد، کسی که در اینجا و آنجا بدون هدف خاصی بگردد.

ایله گوی (اِ-لَه-گوی) adj, n
یله گو، یاوه سرا، کسی که عادتاً سخنان بیهوده گوید.

ایله گویی (اِ-لَه-گو-یی) n
بیهوده گویی، یاوه سرایی؛ هذیان.

ایله گویی کدو (اِ-لَه-گو-یی) vi
یاوه گفتن، سخن هرزه وبی معنی گفتن؛ هذیان گفتن.

ایله؛ یله؛ ییله (اِ-له؛ یِی-له) adj
مفت، مجانی، رایگان؛ آزاد، رها، غیرمقید؛ بیهوده، یاوه، بی

گه) n

برادر زن، زن برادر کسی؛ زن عمو و خالو را نیز به آن لقب صدا کنند.

اینمه؛ اینم؛ اینه (اَی-نَ-مَه؛ ای-نَم؛ اَی-نَه) adv

حتی، تا آن حد، تا اندزه که، تا آنجا (برای اظهار دوری مسافت و شدت عمل بکار میرود).

اینمی (اِ-نَ-می) dem pron emph

این، همین.

اینمینجی (اِ-نَ-مین-جی) adv emph-2

در این جا، در همین مکان.

اینو؛ ایناو (اِ-نَو؛ اِ-ناو) n

سبب رنج و تأسف (مثلاً خواهر برای برادر).

اینوره کدو (اِ-نَو-رَه) سِر قلبی خود را باز گفتن، رازدل به کسی کردن.

اینه (اَی-نَه) n

آئینه، قطعه شیشه یی که صورت بیننده رانشان میدهد.

اینه اندختو (اَی-نَه) vi

افگندن نورآیینه (برروی زن یاختربرای دعوت به معاشقه).

ایو (ایو) suf

پسوندی استه که بمعنی آب، تلفظ باستانی 'آب' فارسی که هنوز در هزارگی مروج است و در متون کهن بصورت 'کشکیو' (ص

اینچ؛ انچ (اینچ؛ اِنچ) n

واحد اندازه گیری طول برابر با ۲/۵۴ سانتی متر و یک دوازدهم یک فوت.

اینّسک کدو (این-نَ-سَک) vi

ناله کردن ونفس زدن (از شدت درد یا فشار بار).

اینگ ددو (اِ-نَگ) vt

طعنه زدن، شماتت کردن، رو بروی کسی سخن نیشدار گفتن.

اینگردامو؛ ینگردامو؛ یینگردامو (اینگ-گَر؛ یِنگ-گَر؛یینگ-گَر) n

زاری، تضرّع، عذر.

اینگر؛ ینگر؛ یینگر (این-گَر؛ یِنگ-گَر؛ یینگ-گر) n

دامن، قسمت پایین جامه، مقدار کشیدگی پایین لباس که بصورت آویزان در قسمت بالای زانو میرسد.

اینگو؛ اینه گه (این-گُو؛ اِ-نه-گه) n

طفل رضاعی، طفلیکه مادرش مرده و برای شیر دادن برای کسی دیگر داده شده است.

اینگه (این-گه) n

درز یا حاشیه پیرهن که راست بهم دوخته شده باشد.

اینگه؛ ینگه؛ یینگه (این-گَه؛ یِنگ-گه؛ یینگ-

وصله زدن، پینه کردن.

ایمو (ای-مو) interj

عزیز.

ایمیل؛ امیل (اِ-مِیل؛ اِ-مِیل) n

حمایل (جمع حمیله)، عقد گردن (متشکل از سکه های نقره یی یافلزی)؛ فیته پارچه یی گلدوزی شده که آنرا زنان با سکه های نقره یی تزیین کرده و به بازو آویزان کنند.

اینا (ای-نا) pron, dem pron

اینها، اینان، ایشان.

ایناغ (اِ-ناغ) n

حیوانات دست آموخته.

اینال (اِ-نال) n

راز دل ، اظهار غصه قلبی یا رنج نهفته (در مغولی زرنی هم کلمه "اینل" بمعنی "ناله" بکار رفته است).

اینال کدو (اِ-نال) n

سِر قلبی خود را باز گفتن، رازدل به کسی کردن.

اینالی؛ اینی آلی (اِ-نا-لی؛ اِ-نی-آ-لی) adv

همین حالا، هم اکنون، الآن.

اینجه زدو؛ اینجی زدو (این-جَه؛ این-جی-زَ-دو) vi

باآهستگی از درد نالیدن.

اینجی (این-جی) adv

اینجا، در این مکان.

باتور (با-تُور) adj

بهادر، شجاع، دلاور، قهرمان؛ باتور شاخه یی از طایفهٔ ایسم تیمور در سرچشمهٔ دریای اجرستان.

باتورله کدو (با-تُور-لَه) vi

رفتارشجاعانه از خود نشان دادن؛ خود را دلیر جلوه دادن، خود را نیرومند نشان دادن.

باتوری (با-تُو-ری) n

بهادری، شجاعت، قهرمانی.

باثی (با-ثی) n

هار، موادیست که پود بافت را با آن آلوده کنند.

باج (باج) n

مالیه، خراج، محصول.

باجره (با-جَ-رَه) n

یکنوع گیاه خودرو است که بشتر برای خوراک دام بکار میرود.

باجه (با-جَه) n

همزلف، نسبت مردانی که با چند خواهر ازدواج کرده باشند (به ترکی هم "باجناق" گویند).

باجی (با-جِی) n

خواهر بزرگ، لقب محترمانه برای خطاب نمودن زن برادر یا هَمسر دوست نزدیک (در بین هزارهای کویته)

باچه آبی؛ باچه آیه (با-چه-آ-بَی؛ با-چه-آ-یه) adj

جبالی دربهسود یا مرکز هزاره جات.

بابایی کدو (با-با-یی) vi

زورگویی کردن، اربابی نمودن (برکسان زیر دست یا خوردتر از حیث منزلت اجتماعی).

بابت (با-بَت) n

وجه، از حساب یا قیمت چیزی؛ سبب، لحاظ، خاطر؛ درمورد، راجع به موضوعی.

باب دندو؛ جوب دندو (باب-ِ-دَن-دو؛ جوب-ِ-دَن-دو) adj

مناسب، برابر، مساعد، موافق، کار یا عملی که سازگار با توان کسی باشد.

بابه (با-بَه) n

پدر، والد (به لهجه دیزنگی و جاغوری)؛ پدرکلان، بابا، نیا، جد (درقره باغ)؛ پیرمرد، مرد سالخورده؛ نام یکی از شاخه قومی در جاغوری (پدر را به لهجه مغولان زرنی نیز 'باوه' گویند).

بابه اندر؛ بابندر؛ آتندر (با-بَه-اَن-دَر؛ با-بَن-دَر؛ آ-تَن-دَر) n

شوهر مادر، پدر غیر حقیقی؛ زوج مادر که پدر اصلی نباشد.

بابه فیش (با-بَه-فِیش) n

نام گیاه خودروست که در ارتفاع کوها میروید

۳۶ سفرنامه ناصرخسرو) و 'گزیو' (ص ۳۷۹ ج۳ حبیب السیر خواندمیر) ضبط شده است (از این دو مورد بروشنی فهمیده میشود که گویش هزارگی چقدر قدامت دارد).

ایو (ایو) interj

بلی، بفرمایید (مخصوصاً در جواب صدا زدن کسی گفته میشود و آماده گی و حضور شخص را ارائه میکند).

ایور؛ ییور (اِ-وَر؛ یِی-ور) n

برادر شوهر کسی.

ایوه (اِ-وَه) adj

زمین کاشت نشده و بایر مانده.

ایهت؛ هیئت (اَی-هَت؛ هَی-ئَت) n

نماینده، فرد یا افرادی که از طرف گروه یا شرکتی برای یک ماموریت گماشته شده باشد.

با (با) interj

چقدر زیاد، بی حد، بی اندازه (کلمه تعجب که برای اظهار شدت عمل یا فراوانی چیزی بکار میرود).

باب (باب) suff

جات، پسوند ی است که در بعضی از اسامی ملحق میشود و معنی آن دسته گروه از اشیا را میرساند (مانند روغن باب، دانه باب).

بابا (با-با) n

پدر، والد؛ کوه بابا، سلسله

بادکدو (باد) vi
بهوا دادن، پاشیدن، بدور انداختن؛ مغرور گشتن، متکبر شدن؛ آماسیدن، ورم نمودن.

بادکه (باد-کَه) n
گیاه معطر شبیه جعفری جوانه های تازه آن را خام می خورند، طبیعت گرم دارد و در کوهائی مرتفع میرویند.

بادگی (باد-گی) adj
نفخ آور، باد آور، تولید کننده باد (خوراک مختلف مثل نان جو و شلغم).

بادی (با-دی) adj
کسی که سخنان تحریک آمیز دیگری را بزودی بپذیرد وخود را دلیر پنداشته مطابق سخنان وی عمل نماید.

باڈ (باڈ) n
خودستایی، سخن گزاف، لاف.

باڈک (با-ڈک) adj
لافزن، گزاف گو، خودستا؛ کسی که بستایش و تملق دیگران فریب بخورد، کسی که با ستودنش خوشحال شود و مورد استعمال دیگران قرار گیرد؛ قلدر، کسی که زور و توانایی خود را در راستای ارعاب وزیان زدن به افراد ضعیف بکاربرد.

باڈکدو (باڈ) vi
لافزدن، بطور مبالغه آمیز از

بادامقاغسی (با-دام-ِ-قا-غَ-سی) n
یکنوع بادام که پوست بسیار نازک دارد.

بادامی (با-دا-می) adj
آنچه که به شکل بادام باشد (مثل چشم).

بادپکه (باد-پَ-کَه) n
باد بزن، بادزن، پنکه برقی.

بادخورک (باد-خو-رَک) n
پرنده شکاری که میتواند مدتی در هوا معلق بماند.

بادرغه؛ بدرغه (با-دُر-غَه؛ بَ-دَر-غه) n
خفیر، نگهبانِ همراه، محافظ (مثلاً شخصی که به معیت چوپان برای پاسبانی بیشتر از رمه در قبال هجوم گرگان گماشته میشود).

بادرنگ (باد-رِنگ؛ باد-رَنگ) n
خیار.

بادروف (باد-رُوف) n
باد تند همراه با برف.

بادری (با-دُ-ری) n
فلزی مدور که در وسط اش یک نگینی نصب میباشد و زنان برای تزیین در وسکت خود می‌آویزند؛ بهادری، یک مدال نقره یی که قبلاً به سربازانی داده میشد که در جنگهای مهم سهم نمایان داشته اند

پسر نازدانه، پسر نو جوانی‌که فاقد تجربه و شهامت است.

باچابغه (با-چِه-اَ-بَ-غه) n
عموزاده، پسر کاکا.

باچه؛ بچه (با-چَه؛ بچ-چه) n
پسر، کودک مذکر؛ پور، فرزند نرینه.

باچه‌دو (با-چَه-دو) n
بچه دان، زهدان زن، رحم، جای بچه در شکم مادر.

باخبر (با-خَ-بَر) interj; adj
خبردار! متوجه باش!

باختو (باخ-تو) vi, vt
باختن، در بازی و مقابله مغلوب گشتن، در قمار شکست خوردن.

باد (باد) n
هوای متحرک، حرکت خفیف یا شدید هوا.

بادآورک (باد-آ-وَ-رَک) n
تخم یکنوع گیاه خودرو که شبیه گلله خار پشت است و بخاطر سبکی اش باد آنرا به هر طرف میبرد.

بادار (با-دار) n
مالک، صاحب، آقا، ارباب.

باداسیه (باد-آ-سیَه) n
آسیای بادی؛ نام قریه یی در منطقه بهسود.

بادام (با-دام) n
درخت بادام؛ ثمر درخت بادام، هسته بادام.

دیوار قلعه، حصاری که از قلعه های مخروبه باقی مانده باشد.

باره (با-ره) n
برّه، چوچه گوسفند.

باز (باز) n; pn
پرنده شکاری که موش و پرنده دیگر را شکار می کند.

باز (باز) adv
دو باره، بعد، پس.

بازار (با-زار) n
محل خرید و فروش عمومی، مارکیت.

بازارتیزی (با-زار-تی-زی) n
لفاظی، چالاکی زبانی (برای توجیه چیزی یا اغفال کسی).

بازاری (با-زا-ری) adj
آنچه که در بازار خرید و فروش گردد (ضد تولید شده در خانه).

بازتلش (باز-تَ-لَش) n
بحث، مجادله لفظی.

بازخاس؛ بس‌خاس (باز-خاس؛ بَس-خاس) n
بازخواست، استیضاح، باز جویی در باره قصور یا عمل خلافی.

بازخاس‌کدو؛ بس‌خاس کدو (باز-خاس؛ بَس-خاس) vi
بازخاست نمودن؛ به شکایت شاکی رسیدگی کردن، مجرم را جزا دادن.

بازم (با-زَم) adv

مورد کارگران و مهاجرین افغانی که در جمهوری اسلامی ایران به اجرای اعمال شاقه مصروفند بکار برده میشود).

بارش (با-رِش) n
ریزش، فرودآیی (باران).

بارش‌کدو (با-رِش) vi
فرو ریختن قطرات باران از آسمان.

بارشی (بار-شی) n
آلونک، کلبه موقتی که با شاخچه ها و خاشاک پوشانده شده باشد.

بارگیر (بار-گیر) n
یک نوع بیماری که مردم علت پیدایش آن را نوشیدن آب سرد یا خوردن خوراک بسیار چرب پس از خستگی مفرط جسمی میپندارند.

بارنه (بار-نَه) adj
بهارینه، آنچه که برای فصل بهار می باشد (مقدار مواد غذایی).

بارو (با-رو) n
باران، قطره های خورد آب که از ابر بر زمین فرومی ریزد (به لهجه دیزنگی وبیشتر نقاط هزاره جات)؛ باران اول بهارکه نزول آن مستقیماً پس از موسم برفباری صورت گیرد (به گویش قره باغ).

بارو (با-رُو) n

خوبی و کار کردگی خود سخن گفتن.

باڈگله‌کدو (با-ڈُگ-لَه) vt
زورگویی کردن، قلدری نمودن (معمولاً بر کسان ضعیفتر از خود).

باڈی (با-ڈی) n
حمال، باربر، کسیکه باری را بر پشت نقل دهد (در کار معدن ذغال سنگ).

باڈی‌گارد (با-ڈی-گارد) n
محافظ، کسیکه موظف به حفاظت از شخص مهمی باشد.

بار (بار) n
محموله، چیزی که آمادهٔ انتقال دادن میباشد؛ رختخواب یک خانواده که بطور مرتب چیده شده باشد.

بار (بار) n
دفعه، مرتبه.

بارپنڈک؛ باربٹک (بار-پَن-ڈُک؛ بار-بُ-ٹُک) n
بار و بنه، سامان واسباب (که شخص مسافر باخود حمل کند).

بارتنگ (بار-تَنگ) n
گیاهی است که دانه های خورد ولعاب دارش در طبابت بکار میرود.

بارزدو (بار-زَ-دو) vt
بزور بر موتر سوار کردن، از مرز گذراندن، اخراج بلد نمودن (در

بال‌کدو (بال) vt
بلند کردن، بالا نمودن؛ برداشتن.

بالکل؛ بلکل (بِل-کُل) adv
قطعاً، اصلاً، حمتاً؛ تماماً، کلاً.

بالنه؛ بلنه (بال-نَه؛ بَل-نه) adj
فوقانی، بالایی.

بالی (با-لی) n
یک نوع گوشواره کلان نقره‌یی که عروسان یا زنان جوان بعنوان زیوردرسوراخ نرمه گوش خود آویزان کنند.

بالی (با-لی) n
مبلغ اضافی در عوض نمودن دو جنس.

بالیدو (با-لی-دو) vi
افتخار کردن، بخود مغرور بودن.

بام (بام) n
طرف بیرون سقف خانه.

بامان‌خدا (با-مان-ـِ-خُ-دا) interj
خداحافظ، الوداع.

بامو (با-مو) n
نام ماهی است که مصادف به برج حوت شمسی میباشد.

بامیان (بام-یان) n
نام یکی از ولایات مرکزی افغانستان، شهرکی است در هزارجات که دو مجسمه بودا در آن قرار دارد.

(برای جریان دادن برق در چراغ دستی یا رادیوهای خورد).

بالٹی (بال-ٹی) n
ظرف فلزی یا پلاستیکی دسته دار برای‌آب.

بالجایی (با-لَ-جا-یی) n
مقامات علیای حکومتی.

بال‌خنه؛ باله‌خانه؛ بالاخانه (بال-خِ-نه. با-له-خا-نه؛ با-لا-خا-نه) n
بالاخانه، طبقه دوم و سوم؛ اطاقی که بالای منزل هم سطح زمین بنا شده است (در هزاره جات اغلب بطور مهمانخانه مورد استفاده قرار می‌گیرد).

بالشت (با-لِشت) n
تکیه، زیرسری، متکا.

بال‌شدو (بال) vi
برخاستن، بلند شدن، از جا بالا شدن.

بال‌شیوشدو (بال-شیو) v
نشست و برخواست نمودن، باهم معاشرت کردن.

بال‌صاف (بال-ـِ-صاف) n
قیماق، خامه، چربی روی شیر.

بالغ (با-لِغ) n
جوان، رشید، به سن رشد رسیده.

بالقه (بال-قَه) n
چکش، آلت دستی که توسط آن میخ یا چیز دیگری را بکوبند.

پدری)؛ مرد پیر و سالخورده در مجموع (به لهجه جاغوری).

بال (بال) n
پر مرغ، عضو بدن پرندگان که با آن پرواز کنند.

بالآخره (بِل-آ-خِ-رَه) adv
سر انجام، در نهایت امر.

بالا؛ بال؛ باله (با-لا؛ باله؛ با-له) adj
سمت مخالف پائین، فراز، جای که بلند باشد.

بالاپوش (با-لا-پوش) n
کوت، پوشاک ضخیم و درازی که در زمستان بر روی جامه های معمولی دیگر برتن کنند.

بال توغ (بال-توغ) adj
بالانگر، کسی که عادتاً به سوی بالا نظر میکند.

بالتی؛ بالٹی (بال-تی؛ بال-ٹی) n
قوه، بتری، لوله فلزی که درونش مجهز با نیروی الیکتریکی میباشد و برای فرستادن جریان برق در چراغ دستی یا رادیوهای کلان بکار میرود.

بالتی‌قلمی (بال-تی-قَ-لَ-می) n
بتری یا لوله فلزی کرچک مجهز به نیروی الیکتریکی که باریکی آن به اندازه قلم است

ببرگرفتو (بَ-بَر) vt
قهرنشاندادن، خود را خشمگین گرفتن.

ببست (بِ-بَست) n
نام دختران هزاره (این اسم وقتی بر گزیده میشود که در خانواده کسی مرتباً دختر تولد گردد).

ببسه (بَ-بَ-سَه) n
خود را هیکل ساختن.

ببسه کدو (بَ-بَ-سَه) vt
خود را هیکل ساختن؛ تهدید نمودن، ترساندن.

ببکه (بَ-بَ-کَه) n
تهدید، سامانه کردن.

ببو (بَ-بَو) n
دیو، موجود خیالی و ترسناک (به زبان کودکان).

ببه سبه کدو (بَ-بَه-سَ-بَه) vt
تهدید کردن، ترساندن، بیم دادن.

بت (بُت) n
صنم، مجسمه، تندیس، هیکل بودا مانند آنچه که در بتکده باستانی بامیان است.

بتخنه (بُت-خَ-نه) n
آرد خانه، چقوری پیش سنگ آسیاب که در آن آرد جمع می شود.

بتراکدو (بُت-را) vi
پراگنده شدن، تیت و پاشان گشتن (مثلاً جمعی از مردم یا مناقشه و جنجال کنند.

باور؛ بوار (با-وَر؛ بَ-وار) n
اعتماد، اعتبار.

باورکدو (با-وَر) vi
اعتبار کردن، اعتماد نمودن، پذیرفتن.

باوفا (با-وَ-فا) adj
وفادار، پابند به رفاقت.

بای (بای) n
طرفدار، پشتیبان.

بای (بای) adj
غنی، ثروتمند، توانگر؛ بعنوان لقب پس از نام مردان متمول استعمال می‌شود.

بای؛ بی (بای؛ بَی) n
بهاء، قیمت، ارزش فروش متاعی در بازار.

باید (با-یَد) adv
بایست، حتماً، می باید.

باینجان‌رومی (با-نِ-جان-رُو-می) n
بادنجان رومی (ترک ها در زمان امیرحبیب الله اول کاشتن آن را در کابل رواج دادند، وبه همین سبب بادنجان رومی گویند).

بایو (با-یو) n
خرس

ببرداغ (بَ-بُر-داغ) n
برآمدگی گلو، برجستگی که در غضروف نای وجود دارد؛ حنجره، حلقوم، گلو.

بانڈ (با-نڈ) n
بانت، تخته آهنینی که بز روی انجن یا ماشین موتر همچون سرپوشی قرار میگیرد.

بانس؛ بنس (بانس؛ بَنس) n
چوب بانس برای پوشانیدن بام خانه و برافراشتن خیمه.

بانک (بانک) n
بانک، ساختمان تجارتی که در آنجا پول برای تجارت داد و گرفت شود یا ذخیره گردد.

بانگه (بانگ-که) adj
متکبر، خودبین، مغرور.

بانگی (بانگ-گی) n
چوبی که برشانه میگذارند و به دو طرف آن دو سطل آب می آویزند و از یکجا به جای دیگر حمل میکنند.

بانو (با-نُو) n
زن محتشم، خانم؛ پسوندی است در اسم زنان مثل گل بانو.

بانه (با-نه) n
بهانه، عذر.

بانه شانه (با-نَه-شا-نَه) n
بهانه، عذر غیرمعقول ('شانه' مهمل 'بانه' است).

بانه کدو (با-نَه) vi
بهانه کردن، عذر آوردن.

بانه گیر (با-نَه-گِیر) adj
بهانه جو، کسی که بنا بر دلایل بسیار جزئی با کسی

چتری دارد در طبخ سبزی بکارمی رود و از برگهای تازه روئیده آن خورشت درست کنند.

بجور (بَ-جُور) adj
توانا، زورمند.

بجیت (بَ-جیت) adv
واقعاً، براستی، فی الحقیقه.

بجیلی کدو؛ جبلدی کدو
(بِ-جی-لَی؛ جِ-بِل-دَی) vt
با دست مالیدن و مخلوط کردن (مواد نیمه مایع مثل آرد یا گل به گونه غیر بهداشتی و نامطلوب).

بچقاغ؛ بجقاغ (بُچ-قاغ؛ بُچ-قاغ) n
زاویه علیا یا گوشه یی که در بالاترین حصه دیوار خانه قرار دارد.

بچکو (بَ-چِ-کو) voc/interj
بچگان، کسانی را خطاب کردن (برای بچه های زیر بیست سال).

بچکیچه (بَچ-کی-چَه) n
اشتک، طفل، کودک، پسر یا دختر خوردسال.

بچم؛ مچم (بَ-چُم؛ مَ-چُم) interj
من چه میدانم، من نمی دانم (معمولاً در مقام بی اطلاعی از موضوع مورد بحث گفته میشود).

بچونه (بَ-چَو-نَه) adv
تماماً، بالکل.

بچه اندر؛ بچندر (بَ-چه-

خشم).

بڅال سنگ (بَ-څال-سَنگ) n
آونگ سنگی خورد (برای تهیه کردن نسوار).

بڅه (بَ-څه) adj
سخت، کم آب (در مورد طعام مانند شوربا و غیره).

بج (بَج) n
برج

بجبن کدو (بُج-بَن) vt
تکان دادن، حرکت دادن گهواره به این سر و آن سر.

بجل (بُ-جُل) n
شتالنگ، کعب، استخوان خوردی که در حصه بندگاه پا و ساق است (آن که از پاهای عقبی بز و گوسفند بدست میاید در قمار بازی بکار میرود).

بجل بازی (بُ-جُل) n
نوعی از قماری که در آن شتالنگ یا استخوان پاشنه بز و گوسفند مورد استعمال قرار میگیرد، وسابقاً بسیار زیاد درهزاره جات معمول بود.

بجلک (بُ-جُ-لَک) n
مفصل خورد دست و پا.

بجلک شدو (بُ-جُ-لَک) vi
بیرون آمدن بندها یا مفاصل خورد دست وپا.

بجندک (بِ-جِن-دَک) n
گیاهی است که گلهای سفید

ذرات خاک).

بترلجی کدو (بُت-رَل-جی) caus vb
باعث پراکندگی چیزی شدن، علت متفرق شدن چیزیی یا کسی گشتن.

بترنغو (بُت-رُن-غُو؛ بُت-رُن-غُو) n
بوته کوهی با برگها وشاخچه های سفیدگون و گل های بنفش.

بتری؛ بدی (بَت-ری؛ بَ-دِی) adj
عجیب، شگفت آور (در سیاق استهزا آمیز گویند).

بتنی؛ بوتنی (بُ-تِ-نی) n
گره زود گشا، گرهی که به آسانی باز شود.

بتوربتور (بَ-تُور-بَ-تُور) n
گریزو فرار، عمل پراکنده شدن (مثلاً جمعیت در اثر خوف).

بتول (بَ-تُول) adj
پاکدامن، باکره؛ لقبی که معمولاً به بی بی فاطمه دختر حضرت پیغمبر اطلاق میشود؛ نام نسوان در بین هزاره ها.

بتوم (بُ-تُوم) adj
کامل، بدون کسر (مأخوذ از "بتون" ترکی).

بتونی (بُ-تَو-نی) n
حلقه ریسمان.

بتیو (بُ-تِیو) adj
پسندیده، عبوس، آماسیده (از

سوء از راه بدر بردن.

بدرد (بَ-دُرد) adj
پژمرده، رنگ پریده (علف و رنگ انسان).

بدررفتو (بَ-دَر-رَف-تو) vi
بیرون رفتن، ترک کردن.

بدرس (بَد-رَس) adj
آدم بدهیکل، گوشتالود یا استخوانی.

بدرک (بَد-رَک) adj
بدزاد، بدتبار، پست نژاد، فرومایه.

بدروی (بَد-رُوی) adj
بیچاره، مظلوم، درمانده (برای اظهار تأسف وهمدردی نسبت به کسی گویند).

بدره (بَد-رَه) n
نوع گیاه که ریشه آنرا برای دفع بلاها و حسد یاچشم زخم می سوزانند.

بدری‌خوردو (بُد-ری) vi
بزمین افتادن، بزمین خوردن (بخاطر بندش پا بچیزی).

بدزبو (بَد-زَ-بو) adj
بدگو، فحاش، ناسزاگو، کسی که زبانش به دادن دشنام یاگفتن سخنان رکیک و نا شایسته معتاد باشد.

بدسمبل (بَد-سَم-بَل) adj
زشت صورت، بد شکل، بد قیافه.

بدسیرم (بَد-سی-رِم) adj
در وضع وخیم، در آستانه خطر مرگ (بیمار)؛ در شرایط بد، مبتلا به فقر و تهیدستی (آدم بینوا).

بدخا؛ بدخواه (بَد-خا) adj
دارای نیت بد یا قصد سوء (نسبت به کسی).

بدخاو (بَد-خاو) adj
بدخواب، کسی که در خواب پیوسته از یک پهلو به پهلوی دیگر بغلطد وناآرامی کنند.

بدخاوی (بَد-خا-وی) n
بدخوابی، ناآرامی وطپش یا حرکت ناخودآگاه از این پهلو به پهلوی دیگر در حین خواب.

بدخوری (بَد-خو-ری) n
تناول غذای که داکتر آنرا منع کرده باشد، خوردن خوراکی که بیماری را تشدید کند.

بدخوی (بَد-خُوی) adj
آدم عصبانی، کج خلق، آتشین مزاج.

بددست (بَد-دِست) adj
فضول خرج، اسراف کننده.

بددل (بَد-دِل) adj
مبتلا به تهوع.

بدذات (بَد-ذات) n
آدم بدگهر و پست تبار.

بدراکدو (بَد-را) vt
از راه راست بیرون بردن، منحرف کردن، کسی را در اثر تلقینات

بد (بَد) adj
زشت، دژ، پلید.

بدآبل (بد-آ-بُل) n
بد عادت، زشت خصلت.

بداخلاق (بَد-اِخ-لاق) adj, n
بدخلق، ترشرو، کسی که مزاج عبوس و ناسازگار داشته باشد.

بدبخت (بَد-بَخت) adj
بد شانس، کم طالع، دچار مشکلات وسختی ها.

بدبختی (بَد-بَخ-تی) n
مصیبت، نگون بختی.

بدبردو (بَد-بُر-دُو) vt
منزجربودن، نفرت داشتن (ازچیزی یاسخنی).

بدبوی (بَد-بُوی) n
متعفن، دارای رایحه بد.

بدبویله‌کدو (بَد-بُوی-لَه) vi
بدرفتاری کردن، سلوک نادرست از خود نشان دادن.

بدپیش (بَد-پیش) n
گیاهی که برای درمان بوغمره روده یاپای دردی مفید است (یکمقدار آن راحرارت داده درمحل درد بسته می کنند).

بدتوک (بَد-تُوگ) adj
ممسک، پست، فرومایه، خسیس.

بدجیسل (بَد-جی-سَل) adj, n
بد قیافه، زشت صورت، نازیبا.

بدحال (بَد-آل؛ بَد-حال) adj

غذای که هضم اش مشکل باشد؛ خوراکی که به صحت انسان مضر باشد.

بدمجاس (بَد-مِ-جاس) n
مبتلا به سوء هاضمه، دچار مشکلاتی که ناشی ازعدم گوارش خوراک می باشد.

بدنمای (بَد-نُ-مای) adj
بدصورت، کریه المنظر، زشت چهره.

بدنموتی (بَد-نُ-مُو-تی) n
رویه گستاخانه، سلوک نا سزاوار.

بدنمود (بَد-نُ-مود) adj
بد نما، بدچهره، کریه المنظر، زشت صورت.

بدنی (بَد-نی) n
ظرف آب فلزی نوله دارکه برای وضو گرفتن یا دست شستن استعمال می شود.

بدنیتی (بَد-نی-یَ-تی) n
نفاق، دودسته گی، عدم اتحاد.

بدوا؛ بدعا (بَد-دُ-وا) n
بدعا، نفرین، مباهله (اینکه مثلاً ازخداوند بخواهد تا زندگی کسی راتباه کند).

بدوا کدو (بَ-دُ-وا) vi
نفرین نمودن، دعای بد کردن.

بدورد گفتو (بَد-وَ-رَد) vt
برچسب لفظی زدن، سعایت کردن، از کسی به زشتی سخن گفتن.

خسیس، ممسک.

بدکیم (بَد-کیم) adj
بد اخلاق، بد فطرت.

بدگزاره (بَد-گُ-زا-ره) adj
کج خلق، ناموافق، بد اخلاق، آنکه با رفتار نیک نداشته باشد.

بدگشت (بَد-گَشت) adj
بدفعل، شهوتران، فاسق (بیشتربه زنان گویند).

بدگمان؛ بدگمو (بَد-گُ-مان؛ بَد-گُ-مو) adj
ظنین، آنکه همسرش را بدکار تصور می کند، کسی که نسبت به دیگران گمان بد دارد.

بدگویی کدو (بَد-گو-یی) vt
سعایت کردن، برچسب لفظی زدن، از کسی به زشتی سخن گفتن.

بدل (بَ-دَل) adj
کم اصل، بنجل، متاع یاسامان بدساخت و نا مرغوب.

بدل کدو (بَ-دَل) vt
تغییردادن، عوض کردن؛ معاوضه نمودن (در معامله جنس به جنس).

بدماش (بَد-ماش) n
بدمعاش، لات، آدم پست فطرت و متجاوز.

بدمجاز (بَد-مِ-جاز) adj
کسیکه بزودی عصبانی شود؛

بدشگون، بدقدم، بدبخت.

بدشامت (بَد-شا-مَت) adj
کم طالع، بدبخت، بدشگون.

بدشکل (بَد-شَکل) adj
زشت صورت، نازیبا.

بدطلت (بَد-طَل-لَت) adj
بدطلعت، کریه المنظر، زشت چهره.

بد طینت (بَد طی-نَت) adj
بدنهاد، خیره سر.

بدفعل (بَد-فِعل) adj
بدکار، شهوت ران، فاسق، زناکار.

بدقار (بَد-قار) adj
بدقهر، کسی که طبیعتاً زیاد خشمگین و غضبناک است.

بدقدم (بَد-قَ-دَم) adj
زشت قدم، انسان یا حیوانی که بدبختی بهمراه بیاورد.

بدقلیخ (بَد-قِ-لیخ) adj
بدخلق، ترشرو، تندخو، کسی که مزاج عبوس و ناسازگار داشته باشد.

بدکار (بَد-کار) adj
هرزه، بدفعل، شهوت ران، فاسق، زناکار.

بدکنش (بَد-کُ-نِش) adj
آدم بدکردار، موذی، بدخواه، صدمه رسان.

بدکیدار (بَد-کی-دار) adj

برانـدر (بِ-رار-اَن-دَر) n
پسر پدر یا مادر کسی (که از ازدواج قبلی اش باشد).

برازبنده (بِ-راز-بَن-دَه) n
لفظاً بمعنی رمه‌دار گراز یا خوک؛ نام شار یا پادشاه غرجستان در دوران پیش از اسلام.

براق (بُ-راق) n
اسپ بالداری که در گلدوزی های هزارگی زیاد دیده می شود و مردم عموماً چنین می پندارند که حضرت پیغمبر سوار بران به هفت آسمان ها عروج کرده بود.

براو؛ برو؛ بریو (بُ-راو؛ بُ-رَو؛بُ-ریو) n
گوساله یک ساله نر یا ماده که از پوست آن مشک می سازند (همریشه با "براول" مغولی زرنی).

برای (بَ-رای) prep
جهت، بهر.

بر؛ بار (بَر؛ بار) n
میوه، ثمر، محصول.

بربرپریدو (بِر-بِر-پَ-ری-دو) vi
لرزیدن، بطور متواتر و خفیف تکان خوردن.

بربرک کدو (بِر-بِ-رَک) vt
طپیدن، لرزیدن، دچار ضربان شدن (در مورد دل).

بربری (بَر-بَ-ری) n

گک؛ با-ڈِی-گَک) n
جل، چکاوک، قبره (یک نوع پرنده خوشخوان).

بر (بَر) n
پوشش ضخیم بر روی زبان بیمار (که طبیبان سنتی هزاره با مشاهده آن نوع مرض را تشخیص می دهند).

بر (بَر) n
عرض، پهنا.

بر (بَر) interj
کلمۀ که دهقانان برای راندن گاو آهن، بطرف بیرون از حصۀ شخم زده، استعمال میکنند.

برابر؛ بربر (بَ-را-بَر؛ بَر-بَر) adj
معادل، مساوی.

برابرکدو (بَ-را-بَر) vt
هموار ساختن، پست و بلندی سطحی را از بین بردن؛ مقایسته نمودن، چند شئ را با همدیگر موازنه و سنجش کردن.

برادر؛ برار (بِ-را-دَر؛ بِ-رار) n
اخوی، فرزندانی که به یک پدر و مادر تعلق دارند.

برادری (بِ-را-دَ-ری؛ بِ-راد-ری) n
جمعیت مردمی که از لحاظ پیوند خونی باهم ارتباط نزدیک دارند واعضای خود را بربنیاد اخوت مشترک کمک می کنند.

بدورنده؛ بدرنده (بَد-وَ-رَن-دَه؛ بَد-رَن-دَه) adj
مرتد، مردود، مطرود، رانده شده.

بدو کدو (بُ-دَو) vi
دویدن، باشتاب و سرعت تمام راه رفتن.

بده ره کدو (بَ-دَ-رَه) vi
شعله‌ورشدن آتش

بدی (بَ-دی) n
زشتی، پلیدی؛ دشمنی، خصومت، عداوت.

بدی بست (بَ-دَی-بَست) adj
بد شکل، بد قیافه، زشت صورت.

بدی کش (بَ-دی-کَش) n
جفاکش، زحمت کش، ستمدیده.

بدیه (بَد-یَه) n
بادیه، گاودوشه، ظرفی که درآن شیر گاو را میدوشند.

بڈبڈ (بُڈ-بُڈ) onomatopoeia
صدای آب در حین بیرون آمدن از زیر زمین.

بڈبڈکدو (بِڈ-بِڈ) vi
ژکیدن، زیر لب باخشم سخن گفتن.

بڈلی (بُ-ڈِ-لی) n
آفتابه سفالی، ظرف گلین کوچک.

بڈه گاو (بَ-ڈَه-گاو) n
گاو ریز جثه.

بڈی گک؛ باڈی گک (بَ-ڈِی-

یخ، آبی که در اثر سرما منجمد شده باشد.

برف (بَرف) n
دانه های منجمد شدۀ باران که در فصل سرما می بارد.

برف‌باد (بَرف-باد) n
بوران، کولاک، وزش باد شدید توأم با ریزش برف.

برف‌باریدو (بَرف-با-ری-دو) vi
فروریختن دانه های برف از آسمان.

برف‌بردو (بَرف-بُر-دو) vi
سرما زدگی، یخ زدگی (بعلت ماندن در بین برف).

برفک (بَر-فَک) n
بخار منجمد در سطح چیزی.

برف کوچ (بَرف-کوچ) n
بهمن، سقوط برف از سراشیبی ها، لغزش برف از فراز کوه به پایین.

برفکوی (بَرف-کوی) n
کولاک، توده بلندی ازی برف که در اثر وزش باد جمع شده باشد.

برق (بَرق) n
الکتریسیته، جرقۀ که در اثر نزدیک شدن الکتریسیته منفی و مثبت تو لید شود؛ درخشش، درخشندگی؛ نوری که در اثر اصطکاک و تصادم ابرها بوجود می آید.

برغ (بَ-رَغ) adj
درشت، خشن (مثلاً سنگ)؛ پریشان وژولیده (موی).

برغل‌زدو (بُر-غُل) vi
میل تفنگ را فاقد رُخ ساختن.

برغل کدو (بُر-غُل) vi
آماده حمله شدن، خود را برای یورش تیار نمودن؛ موها بتن راست شدن در هنگام وحشت یا حمله (گربه، سگ، گرل).

برغله کدو (بَر-غَ-لَه) vi
گل آوردن نبات.

برغله کدو (بَر-غَ-لَه) vt
تکان دادن، حرکت دادن (هنگامی که سگ شیکار یا سگی دیگر را با دندان می گیرد).

برغنه (بَر-غَ-نه) n
نی که از آن قلم برای خوش نویسی می سازند؛ رنگ قهوه یی تیره (در مغولی).

برغنه تو (بَر-غَ-نَه-تُو) n
قریه یی است در شمال قندهار در علاقه خاکریز که در گذشته مسکن هزارها بوده است؛ نی زار (لفظاً).

برغول (بَر-غُول) n
سرپوش گلین دیکچه یا دیشکه هزاره گی.

برغون کدو (بُر-غُون) vt
صباغی؛ رنگریزی.

برف (بَرف) n
شیر فاسد شده.

برزدو (بَر-زَ-دو) vt
بالازدن، بالا کشیدن (آستین، دامن در وقت شروع به کاری).

برزنگی (بَر-زَنگ-گی) n
دیو، عفریت (که بزعم هزاره ها در کوه ها موجود است).

برس (بَرس) adj
ستبر، گنده، بسیار تنومند.

برسله کدو (بَ-رَس-لَه) n
بار بستن، باربندی کردن (قبل از حرکت).

برشتو (بُ-رِش-تُو) adj
تیز، برنده؛ رُشد کننده (نباتات).

برشدو (بُر) vt
خارج شدن، بیرون رفتن(ازخانه به مقصد معین)؛ بیجا شدن، برآمدن (استخوان مفصل)؛ فرارفتن، صعود نمودن، بالاشدن (به کوه یا درخت).

برشو (بُر-شَو) n
مصرف، خرج.

برشو (بُر-شَو) n
رشد، شگوفایی، ترقی (ازلحاظ جسمی)؛ حجم بازدهی یا تولید آسیاب.

برطرف کدو (بَر-طَ-رَف) vt
برکنار نمودن، سبکدوش کردن، عزل نمودن، منفک کردن (از وظیفه کسی را).

برموغی (بُر–مُو–غَی) n
چوب کلُفت و ضخیم برای کو بیدن خوشه های گندم و جو بمنظور اخراج دانه های آن؛ مجازاً به انسانهای کلفت و پرقدرت و وحشی صفت گفته میشود.

برمه (بَر–مَه) n
آلت نوک تیزی که با آن چیزی را سوراخ کنند؛ چاه عمیق، چاه آب.

برنج (بِ–رِنج) n
رز، غله یی است سفید رنگ شبیه گندم کمی باریکتر از آن که در جاهای مرطوب و گرمسیر کشت می شود؛ یک قسم فلز زرد رنگ.

برنج لوک (بِ–رِنج–ِ–لُوک) n
برنج کلفت ازنوع نامرغوب.

برنده (بُ–رِن–دَه) n
آلتی تیز آهنین که در بریدن چرم بکار میرود.

برنده (بَ–رِن–دَه) adj
پیروز، کسیکه در قمار یا مسابقه حریفهای خود را شکست داده باشد.

برنڈه (بَ–رَن–ڈَه) n
برآمده، ستاوند، ساحه سقف داری که یک سمتش باز باشد (در پیشرو یا بغل ساختمان).

برنه (بُر–نَه) n
بالائی، فوقانی، برین.

برو (بُ–رُو؛ بُ–رو) adv; adv, n

برگو؛ باره گو (بَر–گو؛ بَ–رَ–گو؛ با–رَه–گو) n
بره ها، چوچه های خورد میش؛ بچهایم، اولادهایم.

برگوچه (بَر–گُو–چَه) n
پسری که بره ها و بزغاله ها رابه چراگاه می برد.

برگیر (بَر–گِیر) n
طرفدار، پشتیبان، حامی.

برگیرله (بَر–گِیر–لَه) n
طرفداری، جانبداری، پشتیبانی.

برگیرله کدو (بَر–گِیر–لَه) vt
طرفداری کردن، جانبداری نمودن.

برگیری کدو (بَر–گی–ری) vt
طرفداری نمودن، پشتیبانی کردن.

برلا (بَ–رَ–لا) adv
برملا، آشکار، علنی، هویدا، نمایان.

برلدو (بَ–رَل–دُو؛ بَ–رِل–دُو) n
کُشتی، زدوخورد، کشمکش.

برلدو کدو (بَ–رَل–دُو) vt
درآویختن، کشتی گرفتن، باهم زدوخورد کردن.

برلو (بُر–لو) adv
بطرف بالا، به سمت فوقانی دره.

برله (بَر–لَه) n
فشردن، دستمالی کردن، فشار دادن کالا در بین لگن.

برک (بَ–رَک) n
برک، نوعی پارچه ضخیم که زنان هزاره از پشم بره گوسفند با دست می بافند، و برک هزارگی که معمولاً رنگ نسواری تیره دارد درسطح کل کشور بخاطر داشتن جنسیت مرغوبش بسیار مشهور است.

برکت (بَ–رَ–کَت) n
وفور، میمنت؛ سیر اول (درشروع وزن کردن مقدار زیاد گندم، آرد وغیره گفته می شود)؛ مجازاً باد موافق برای به هوا افگندن خرمن تازه کوبیده شده تا کاه از دانه جداگردد.

برکدو (بَر) vt
ازبر کردن، بحافظه سپردن، حفظ نمودن.

برکدو (بُر) vt
بیرون نمودن، اخراج کردن کسی با قوه قهریه.

برکی (بَ–رَ–کی؛ بَ–رِ–کِی) adv
ازبر، ازحفظ (خواندن دعا یانوحه وغیره).

برگج؛ برگد (بُر–گَج؛ بُر–گَد) n
عقاب، پرنده شیکاری.

برگرو کدو (بَر–گِ–رَو) n
مبلغ داو طلبی.

برگگ (بُر–گَگ) n
هردو جفت بیضه (خصیه).

پارچه فروشی دارد.

بُزباش (بُز-باش) n

یک قسم گیاه خودرو که ساییده آن را جهت بهبود هاضمه با آب می خورند.

بزچوشک (بُز-چو-شک) n

سنجاب، یکنوع مُوش صحرایی بادم موی دارکه درهزاره جات به درون سوراخ های زیر زمینی زندگی می کند (وجه تسمیه آن ناشی از تصور عامیانه مردم محل است که گویا حیوان مزبور شیر از پستان بز می چوشد).

بزدل (بُز-دِل) adj

ترسو، جبون.

بزرک (بُ-زُرک) adj

بزرگ، کلان، باعظمت؛ مقدس، از نظر دینی دارای مقام عالی بودن (مانند چهارده معصوم و پیامبران).

بزرو (بُز-رَو) n

راه باریک، راهی که از آن یک شخص بسختی بگذرد.

بزریش (بُز-ریش) adj, n

محاسن کوتاه ونوک تیز بمانند ریش بز نر.

بزغلگی (بُز-غَل-گی) n

نشه تنباکو.

بزغله (بُز-غَ-لَه؛ بُز-غِ-لَه) n

بزغاله، بچه بز.

بزغور (بُز-غُور) adj

برید (بَ-رید) n

نام ماه میباشد مصادف به برج ثور شمسی.

بریدکدو (بِ-رید) vt

پیش قدمی.

بریدو (بُ-ری-دو؛ بِ-ری-دو) vt

بریدن، برش نمودن، قطع کردن (تکه برای دوختن جامه نو).

بریک (بَ-ریک) adj

باریک، نازک، ظریف.

بریکک (بَ-ری-کک) adj

باریک، ظریف، نازک؛ لاغر،کمرباریک، خوش اندام.

بریل (بَ-ریل) n

آزمایش، امتحان (نسبت به خصلت یا عادت خوب و بد کسی).

بریم (بَ-ریم) n

منچه، بوَچه، یک مشت علف درو شده.

بریو (بِر-یو) n

بریان، دانه یی که دربالای تابه بدون رطوبت پخته شده باشد (گندم، جو، جواری).

بز (بُز) n

حیوانی است علفخوار و نیشخوار کننده مانند گوسفند که برای گوشت، شیر و مویش نگهداری می شود.

بزاز (بَز-زاز) n

تکه فروش، کسی که دکان

برون، بیرون، خارج (ازخانه).

بروبار (بِ-رو-بار) n

ازدحام، شلوغ، تجمع، انبوهی مردم.

بروبیا (بُ-رو-بِ-یا) n

ارتباط، گشت و گذار؛ حرکت منظم و متواتر از یک جای معین بجای مشخص دیگر.

بروبیادشتو (بُ-رو-بِ-یا) vi

ارتباط داشتن، دید و باز دید نمودن (دو شخص یا چند فامل از همدیگر).

بروت (بَ-رُوت) n

بروت، سبیل، موهای پشت لب.

بروسره؛ برونسره (بُ-رُو-سَ-رَه؛ بُ-رُون-سِ-رِه) n

بیرنی، خارجی، بیرون از دهکده یا خانه اصلی کسی.

بروف (بُ-رُوف) adv

با عَجله و زودی.

بروف‌کدو (بُ-رُوف) vi

عجله کردن، شتابیدن.

بروفله (بُ-روُف-لَة) n

عجله، شتاب.

بریانی (بِر-یا-نی) n

غذایی که از دَم کردن برنج با قطعات خورد گوشت تهیه میشود و معمولاً نذرهای ظهر عاشورا و غیره را در بین جامعه هزاره های کویته تشکیل می دهد.

بستی (بَس-تی) n
منازل مسکونی، مجمع از خانه های رهایشی.

بس کدو (بَس) vi
دست کشیدن، بازایستادن؛ کفاف کردن، کافی بودن.

بسم (بَ-سَم؛ بِ-سَم) adv
بازهم، دوباره.

بسم الله (بِس-مِل-لا) interj
بنام خدا، کلمه ای است که در هنگام آغاز کاری گفته می شود.

بسمنی (بَس-مَ-نَی) n
اعانه، امداد، کمک بلاعوض به کسی که در اثر آفات طبیعی ازدواج متضرر شده باشد.

بسور (بَ-سُور) adj
جانب؛ پهلو.

بسه (بَ-سَه) adv
باردیگر، بازهم، دوباره، نیز.

بسیار (بِس-یار) adj; adv
زیاد، کثیر، افزون، متعدد، خیلی.

بشقاب (بُش-قاب) n
دوری، ظرف پهن و مدور که برای پلو استعمال می شود.

بش کدو (بَش) n
دوشیدن، بیرون کشیدن شیر (با دست از پستان گوسفند، بز، گاو وامثال آنها).

بعد (باد) adv

کسی بطور پیهم دختر زاده شود).

بست (بَست) n
چهره، قیافه، صورت.

بست (بَست) n
بس، وصیله انقلیه یی بزرگ مخصوص حمل و نقل مسافرین.

بست بشره (بَست-بَ-شَ-رَه) n
قدوقامت، قیافه، شکل و صورت، هیکل.

بستربند (بِس-تَر-بَند) n
ریسمانی که با آن بستر خواب (توشک، بالشت ولحاف) را بسته کنند.

بستره (بِس-تَ-رَه؛ بِ-ستِ-رَه) n
یک دست رختخواب (متشکل از بالش، توشک و لحاف)؛ اساسیه، کوله باری که متعلق به یک شخص مسافر می باشد.

بستگی دشتو (بَس-تَ-گی) vi
تبانی کردن، بطور محرمانه باهم ساختن.

بسته (بَس-تَه) adj
بند، نهان (ضد باز).

بسته شدو (بَس-تَه) vi
مسدود گردیدن، بند شدن.

بسته کدو (بَس-تَه) vt
بستن، مقید کردن (حیوانات به زنجیر)؛ محکم کردن، بند نمودن (دروازه یا کلکین).

غصه ناک، از قهر و خشم آماسیدن؛ بدمو شدن حیوانات مریض.

بزغورک (بُز-غُو-رَک) adj
کسل، علیل، بیمار گونه.

بزغون کدو (بُز-غُون) vt
دباغی

بزکشی (بُز-کَ-شی) n
یکنوع مسابقه که در ترکستان (شمال افغانستان) رایج می باشد و دو گروه سوار بر اسپ در آن شرکت می کنند و هردو تیم می کوشند که یک بز یا گوساله ذبح شده را از راه معین گذرانیده به گودالی بافگند و هر تیمی که موفق بر آن شود برنده است.

بزگرگی (بُز-گَر-گی) n
نوع مریض جلدی که در اثر آن بیماری موی بز می ریز و بدنش بوسته های ریز می دهد.

بزوغ (بُ-زُوغ) adv
طلوع آفتاب؛ برآمدن آفتاب.

بژغل (بژ-غَل) adj
پریشان، ژولیده (موی).

بس (بَس) adj; interj
کافی، بسنده.

بس بی بی؛ بس گل (بَس-بی-بی؛ بَس-گُل) n
اسم دختران هزاره (این نام وقتی انتخاب می گردد که در خانواده

صورت بگیرد.

بغل‌مل؛ بغلومل؛ بغلکی؛ بغلنکی (بَ-غَل-مَل؛ بَغ-لو-مَل؛ بَ-غَ-لَ-کی؛ بَ-غَ-لَنگ-کی) adv

در راستای افقی، در استقامت پهنا (مثلاً دامنه یا پهنای کوه که کسی مستقیماً از آن عبور کند).

بغلو (بَ-غَل-لو) adv

افقی، در راستای افقی ، در استقامت پهنا (مثلاً دامنه یا پهنای کوه که کسی مستقیماً از آن عبور کند).

بغنڈ (بُ-غُنڈ) adj

چیز مدور یا کلوله (مانند توپ)؛ هر نقطه یی که در تن انسان یا کوه بشکل غده گنده بطرف بیرون برآمدگی داشته باشد.

بغنڈسُغنڈ (بُ-غُنڈ-سُ-غُنڈ) adj

سطح پر از برآمدگی، پست و بلند، زمین ناهموار.

بغنڈی (بُ-غُن-ڈی) n

تپه کوچک، پشته بلند؛ برآمدگی، برجستگی، ورم؛ جوزک، برآمدگی گلو.

بغنه (بُغ-نَه) n

هر چیزی کوتاه، کلفت و مدور.

بغوس (بُ-غُوس) adj & n

قهر، غضبناک، کنایتاً در مورد کسی که خشمگین شده باشد

ولایت هلمند (نورستانی، ص ۹۲)؛ خوجه بغرا، نام منطقه یی در شمال شرق کابل؛ شترنر (درمغولی).

بغل (بَ-غَل) n

آغوش، کنار (اشخاص).

بغلان (بَغ-لان) n

اسم یکی از ولایت های شمالی افغانستان.

بغل جیب (بَ-غَل-جیب) n

جیب پیش سینه که درآن هزاره های باسواد قلم خودرنگ خود را می‌چسپانند.

بغل قپچی؛ بغل قدقو؛ بغلک (بَ-غَل-قَپ-چی؛ بَ-غَل-قَد-قُو؛ بَ-غَ-لَک) n

ذات الریه، سینه بغل، مرض مهلک که باعث التهاب شش ها می گردد.

بغل کدو (بَ-غَل) vt

در آغوش کشیدن، در بغل گرفتن.

بغل کشی (بَ-غَل-کَ-شی) n

معانقه، همدیگر را در آغوش گرفتن (دو مرد بر سم احوال پرسی).

بغل کشی کدو (بَ-غَل-کَ-شی) n

معانقه کردن، دو مرد برسم احوالپرسی معمول هزارگی که باهم مهرو رفاقت قبلی دارند مخصوصاً در موقع تجدید دیدار که بدنبال یکمدت دوری از یکدیگر

پس، سپس، پس از آن.

بعض؛ باضی (بَع-ض؛ با-ضی) adj

برخی، حصه از چیزی، قسمت از یک کل.

بغج گردو؛ بغجی گردو؛ گردو بغجی (بُ-غُج-گَر-دو؛ بُغ-جِی-گَر-دو؛ گَر-دو-بُغ-جِی) adj

کسی که گردن کلفت و کوتاه داشته باشد.

بغجلی کدو (بُغ-جَ-لی) vt

لقمه را در روغن غوطه کردن.

بغجی کدو (بُغ-جی) vt

در زیر خاکستر آتشدار پنهان نمودن.

بغچه؛ بخچه (بُغ-چَه؛ بُغ-چه) n

دستمال کلان که در آن لباس نوعروس ویا جامه های اهدایی دیگر را می پیچند و او آن را بعنوان جهیزیه داده شده از سوی پدر باخود به خانه شوهرمی آورد.

بغدی (بَغ-دَی) adj

کوتاه قامت.

بغدی (بَغ-دَی) n

فاخته؛ در قدیم زمین جو کاشته و جورا نیز بغدی میگفتند.

بغرا (بُغ-را) n

نام چندین موضع، از جمله ابغرا ا نام قریه یی در ارزگان (سراج، ص ۶۲۲، ق ۲، ج ۳)؛ بند بغرا در

التواریخ به آنها مکتوبی جهت اخذ متابعت ومالیه فرستاده بود؛ (مخفف "برلاس" بمعنی "شمشیر برهنه" به مغولی زرنی) .

بلاغ (بُ-لاغ) n
بلاق، چشمه، محل خارج شدن طبیعی آب از زمین؛ نام مناطق مختلف، از جمله بیش بلاغ (پنج چشمه) نزدیک لعل پوره در جلال آباد (راورتی، یادداشتها، ص ۳۵)؛ یخ بلاغ، نام دهکده یی در سر درّه گلکوه در قره باغ غزنی؛ بلاغ، قریه خوردی متصل به پای دره نی قلعه همان قره باغ که در جوارش چشمه آب گرمی واقع است و بر گردآن دیوار سنگی برافراشته شده (ومردم محلی) گویند هرکه بدان آب سروتن بشوید بیماری های مزمن پوستی ازاو زایل گردد .

بلای‌ناگمانی (بَ-لا-یِ-نا-گُ-ما-نی) n
کنایه از هرآفت ناگهانی و زیانباری که سبب وقوع آن بکلی مبهم و ناقابل تصور باشد (مثل افتادن به چنگ حکومت ظالم، متحمل شدن خساره مالی به شکل مردن گاونر در اثنای کار قلبه وغیره).

بلبل (بِل-بِل) adj
درخشش، پرتو افکنی.

بلبل (بُل-بُل) n

بکسری (بُک-سَ-ری) adj
طفل سربرهنه.

بکله (بَ-کَ-لَه) n
نیا، جد، پدرکلان (مادری و پدری)؛ مرد پیر، مرد سالخورده.

بکلی؛ بوکلی (بُک-لی؛ بوک-لی) adj
ثابت، یکپارچه؛ حبوبات سالم و ناشکسته.

بکلی قرت کدو (بُک-لی-قُرت) vt
ناجویده ازحلق فروبردن.

بگوی نگوی (بُ-گوی-نَ-گُوی) n
مباحثه، گفتگو، بحث توام با خشونت.

بگیل (بَ-گیل) adj
مغلوب، شکست خورده، درهم شکسته (در مورد خروس، کبک یا بودنه جنگی گفته می شود).

بگیل کدو (بَ-گیل) vt
شکست دادن، مغلوب کردن، حریف را از پا در آوردن.

بلا (بَ-لا) n
بلاء، آفت، بد بختی؛ مخلوق ماوراالطبیعه و وحشتناک.

بلاس (بَ-لاس) n
نام یکی ازطوایف چهل وپنج گانه هزاره های مستقل درچهارصدخانه شهرستان که امیر عبدالرحمن بنا بر متن سراج

بکار میرود.

بغه (بُ-غَه) n
بُغه، گاونر خصی نشده برای جفت گیری.

بف ددو (بَف) vi
بوی بد دادن، تعفن داشتن، ریح نا مطبوع تولید کردن.

بقال (بَق-قال) n
دست فروش، سوداگری که اجناس کوچک بفروشد.

بقره (بَ-قَ-رَه) n
چیزی سوراخ سوراخ.

بقصد (بَ-قَصد) adv
عمداً، انجام دادن کاری از روی قصد.

بقور (بَ-قُور) adj
زور آور؛ زورمند.

بقه (بَق-قَه) n
بقه، قورباغه، بلبل آبی.

بکری (بُک-ری) adj
طفل سربرهنه.

بکس (بَکس) n
صندوق، جعبه فلزی یا چوبی برای نگهداری لباس یا اجناس قمتی؛ کیفی پلاستکی کوچکی که در بین آن پول میگذارند.

بکس‌جیبی (بَکس-ـِ-جی-بی) n
کیف جیبی (از چرم یا تکه گلدوزی شده) برای گذاشتن پول.

بل زدو (بِل) vi
زیاد حرفزدن، زبانبازی کردن.

بلست (بِ-لِست) n
وجب، شبر، واحد اندازه از نوک کلک تا نوک شست در حالیکه پنجه بکلی باز باشد.

بلس کدو (بِل-لَس) vi
زیاد گپ زدن، زبانبازی کردن.

بلغم (بَل-غَم) n
ماده سفید رنگ که از جدار شش ترشح می کند و از راه نای بیرون آورده می شود.

بلغمی (بَل-غَ-می) n
پیاله پهن وجلاداری که از سفال پخته ساخته می شود.

بلغو کدو (بُل-غُو) vt
آبکش کردن، تطهیر کردن.

بلقده کدو (بَ-لَق-ده) vi
درخشیدن، نوردادن، پرتو افکنی نمودن، برق زدن.

بلقس (بُ-لُ-قَس) anomo
آواز جوشیدن مایع (آب یا روغن).

بلقس کدو (بَ-لَ-قَس) vi
جوشیدن، به غلیان آمدن (مایع در حال جوش)

بلقسو (بَ-لَق-سو) n
الوم بلقسو نام قریه بزرگ در مالستان؛ شهر، موضع یک شهر قدیمی (در مغولی).

بلقسیدی (بُ-لَق-سَی-دی) n
کسیکه صبح تا دیر بخواب باشد، شخصیکه صبح زود از خواب بر نخیزد.

بلخنه (بَل-خَ-نَه) n
بام خانه، سطح بالای خانه.

بلد (بَ-لَد) adj
آشنا، آگاه از راه ها یا محلات گوناگون درشهر.

بلدرغو (بَل-دَر-غو) n
گلپر، نام یک نوع نبات که در اماکن کوهستانی میروید.

بلدق (بُل-دَق) n
تپه خُرد، پشته، تل (در مغولی)؛ 'اسپی بلدق' اسم منطقه یی است در ولایت قندهار نزدیک به سرحد پاکستان. نام این محل اکنون بصورت 'اسپی بلدک' تلفظ میشود، زیرا حرف 'ق' در گویش پشتو معمولاً به 'ک' بدل میگردد.

بلدک (بَل-دَک) adj
کم عقل

بلدوزر (بِل-دو-زَر) n
ماشین بزرگ بیلدار که برای صاف کردن راها و ساختن جاده بکار می رود.

بلدے (بَل-دے) prep
برای، جهت، بهر.

بل زدو (بَل) vi
درخشیدن، پرتو افشانی کردن، نور دادن.
عندلیب، مرغ خوشخوان بسیار معروف.

بلبل (بِل-بِل) anomo
پرحرفی، یاوه گوی.

بلبلاق کدو (بُل-بُ-لاق) vi
جهیدن یا فوران کردن آب.

بلبل دیو (بَل-بَل-دیو) n
موجودی خیالی شبیه غول

بلبلک (بَل-بَ-لَک) n
غلیان، جوشش (آب جوش).

بلبل کدو (بَل-بَل) vi
درخشیدن، نور دادن، پرتو افکنی نمودن.

بلبلو (بَل-بَ-لُو) adj
سطحی

بلبنه (بَل-بَ-نَه) adj
بد اندیش، بدکار، زشت کار.

بلبه (بَل-بَه) n
کاربد، عمل زشت، عمل ناهنجار.

بلبه بندگی (بَل-بِ-بَن-دَ-گی) n
چاره جویی، تدبیرانسانی (در مقابل تقدیر الهی).

بلته بلیو (بَل-تَ-بَ-لیو) adj
رویهم، یکی در بالای دیگر.

بلجر (بَل-جَر) n
ظهر، نیمروز، چاشت؛ در ترکی "بلجار" بمعنی موعود، زمان ملاقات را گویند.

بلجرخاو (بِل-جَر-خاو) adj

خود و دیگران صرفه جوی نکنند.

بله‌سی (بِل-لَه-سی) adj
پرحرف، کسی که زیاد سخن گوید.

بله شیو کدو (بَ-لَه-شیو) vt
مراقبت کردن، مواظبت نمودن (در باره انسان سالخورده یا شخص بیمار).

بله کدو (بَ-لَه) vt
بلند نمودن، بالا کردن، برداشتن؛ کودکی را بزرگ نمودن، پرورش دادن.

بلی (بِل-لی) n
پشک، گربه.

بلی (بَ-لے) adv
آری، هان (حرف تصدیق).

بلی‌بر (بَ-لَی-بُر) n
برنده بلا، فدا، صدقه، قربان.

بلے؛ بال (بَ-لے؛ با-ل) prep
دربالا، روی چیزی.

بلیلو (بَ-لَی-لو) adj, adv
سطحی، پوستی، نزدیک به سطح بیرونی (ضد عمیق).

بلیوسنگ (بِ-لیو-سَنگ) n
فسان، سنگ صاف که با آن تیغهای مختلف اعم از چاقو، کارد و شمشیر را تیز کنند.

بلیو کدو (بِ-لیو) vt
تیز کردن، بسنگ مالیدن چاقو و کارد بمنظور بران شدن آن.

پزند و بعد مقداری دوغ در آن اضافه می کنند.

بلند (بِ-لَند) adj
بالا، قد کشیده، افراشته، دراز بطور عمودی.

بلندآواز (بِ-لَند-آ-واز) adj, n
کسی که دارای صدای بلند است و آوازش برای خواندن غزل وغیره کاملاً سازگار میباشد.

بلو؛ بلیو (بِ-لَو؛ بِ-لیو) n
فسان، سنگ صاف که با آن تیغهای مختلف اعم از چاقو، کارد و شمشیر را تیز کنند.

بلوچستان (بَ-لو-چِس-تان) n
یکی از ولایت های پاکستان که در جنوب غرب این کشور در همسایگی ایران و افغانستان واقع شده است.

بلور (بِ-لور) n
یکنوع شیشه صاف و شفاف.

بلوک (بُ-لُوک) adj
گروه، دسته، جماعت؛ زیاد، کثیر، متعدد (از حیث کمیت و تعداد).

بلول (بُ-لُول) adj
آبگین، رقیق.

بله باد (بَ-لَه-باد) adj
فضول خرج، اضافه خرج، ولخرج.

بله برود (بُ-لَه-بُ-رُود) adj
ولخرج، آنکه در مصر نمودن مال

نام موضع است در جاغوری.

بلکم (بَل-کَم) interj
کاش، شاید، کلمه یی است که در مقام طلب چیزی به طریق آرزو میگویند، (شکل تغییر خورده 'بلکه' که خود ترکیبی از عربی و فارسی است).

بلکه (بَل-کَه) n
آتش شعله ور؛ شعله آتش.

بلکه کدو (بَلکَه) vi
آتش را شعله نمودن

بلگ (بَلگ) n
برگ، جسم سبز رنگ و پهنی که در ساقه و شاخه گیاهان می روید؛ ورق، برگ کتاب.

بلگک (بَل-گَک) n
فلز نازک، پهن و مدور که برای زینت چادر یا گردنبند در آن آویزان می گردد؛ کلچه کوچک روغنی به شکل مثلث.

بلگو ددو (بُل-گُو) vt
تکان دادن، محکم جنباندن.

بلگی (بَ-لَ-گَی) n
چیز، شئ (وقتی اسم چیزی را فراموش کنند و آن را بے اهمیت جلوه دهند این کلمه را بکار میبرند)؛ کنایه از آلت تناسلی مرد.

بلگیو (بَل-گِیو) n
نوعی از آش که خمیر را پهن نموده قطعات آنرا در بین آب می

بـنـد بـوټ (بَـنـدـِـبـوټ) n
بـنـد بـوت، رشـتـه محکمی کـه بـا آن مدخل کـفش چرمی را می بـنـدنـد.

بـنـدبـیـگـاه (بَـنـدـِـبـیـگـا) adv
شام دیـگـر، شب آیـنـده.

بـنـد پـای (بَـنـدـِـپـای) n
مفصل بزرگ بـین پـا و ساق پـا؛ مچ پـا.

بـنـد پـشـت (بَـنـدـِـپُـشت) n
استوی، ستـون فـقـرات بـدن.

بـنـد پـنـیـر (بَـنـدـِـپَـنـیـر) n
کـوچکـتـریـن سد از سدهای بـنـد امیر کـه در بـیـن بـنـد هـیـبـت و بـنـد ذوالـفـقـار قـرار دارد.

بـنـددردی (بَـنـدـدَرـدی) n
درد مـفـاصـل، رومـاتـیـزم.

بـنـددسـت (بَـنـدـِـدِسـت) n
مچ دست؛ مفصل بـین دست و زراع.

بـنـد دل (بَـنـدـِـدِل) n
عزیـز، اصطلاح محـبـت آمیزی کـه افـراد دوست داشتـنـی را بـا آن خطاب کـنـنـد.

بـنـدذوالـفـقـار (بَـنـدـِـذُولـفِـقـار) n
بـزرگـتـریـن جهل بـنـد امیر کـه بـالا تـر از همه بـنـدهای دیـگـر قـرار دارد.

بـنـدر (بَـنـدَر) n
مرز، سرحد؛ نـام منـطه یـی است در ولـسوالـی دای کـنـدی هزارجات

بـمـبـه (بَـمـبَـه) n
وسیـلـه یـی کـه هوا یـا مایـع را تـوسط فـشار در موضع دیـگـری منـتـقـل کـنـد.

بـن بـلـه تـوغ (بَـنـبَـلَـهـتـوغ) adj
بـالانـگـر، کـسی کـه عادتـاً بـه سوی بـالا نـظر میـکـنـد.

بـنـجاره (بَـنـجاـرَه) n
اجناس خورد و ریـزی کـه یـک دست فـروش بـا خود دارد (مثـل سوزن، نـخ، نـاخن گـیـر و غیـره).

بـنـجر (بَـنـجَر) n
زمیـن سنـگـزار و بـی حاصل.

بـنـد (بَـنـد) n
کـوتـل، گـردنـه کـوه؛ سد، بـنـد آب.

بـنـد (بَـنـد) adj
گـیـر، قـیـد (ضد آزاد)؛ بـستـه (دروازه یـا مجرای چیـزی)؛ نـخی کـه تـوسط آن کـفـش یـا تـنـبـان را میـبـنـدنـد؛ قـعطه ریـسمانـی کـه در سبـد و امثـال آن بـرای گـرفـتـن آن وصل میـنـمایـنـد.

بـنـد (بَـنـد) n
مفـصل، موضعی کـه دو استـخوان بـهم وصل شده بـاشد؛ گـره های کـه در ساقـه و در نـیـچه بـعضی گـیـاهان وجود دارد.

بـنـدامیـر (بَـنـدـِـاـمیـر) n
'بـنـدامیـر' یـاپـنـج جهیـل جالـب کـه در ارتـفـاعات مرکـزی هزاره جات متـصل بـه بـامیـان واقـع است؛

بـمـان (بُـمان) n
نـام مردان (والـدیـنـی کـه فـرزنـدانـش بـعد از تـولـد فـوت می کـنـنـد نـام فـرزنـدش را (بـمان یـا بـمانـه) می گـذارنـد کـه لـفظاً بـمعنـی "زنـدگـی کـن یـا بـزنـدگـی خود ادامه بـده" می بـاشد).

بـمـبـاری؛ بـمـبـارد؛

بـمـبـاردمان (بَـمـبـاـری؛ بَـمـبـاردـمان) n
عمل ریـزش بـمب بـمنـظور تـخریـب موضع نـیـروهای مخالـف.

بـم؛ بـام (بَـم؛ بـام) n
بـمب، سلاحی است دارای مواد منـفـجره و تـخریـب زیـاد کـه تـوسط هواپـیـما در بـالای موضع دشمن انـداخته می شود.

بـم بـلا (بَـمـبُـلا) n
غوغا، سروصدا، فـغان و هیـاهو (مربـوط بـه کـودکـان).

بـمـبـل؛ بـمـبـول (بَـمـبَـل؛ بَـمـبُـول) adj
انـبـوه، غلـیـظ، فـراوان (ریـش وموی سر).

بـمـبـو (بَـمـبـو) n
وسیـلـه نـوک تـیـز و میـان تـهی بـرای بـیـرون کـشیـدن مقـدار انـدک آرد و شکـر و غیـره ازمیـان گـونـی بـرای دیـدن ومعایـنـه جنـسیـت آن.

بـمـبـولـک (بَـمـبُـولَـک) adj
پـریـشان، ژولـیـده (موهای سر).

ازدواج باشد ونه او را طلاق بدهد؛ مصروف، مشغول.

بنڈل (بَن-ڈَل) n
بسته، مجموعه، اشیای بسته بندی شده باهم؛ بسته پول.

بنڈول (بَن-ڈول) n
پاندول، رقاص ساعت.

بنڈی (بِن-ڈی) n
بامیه، گیاهی است دارای ثمر سبز رنگ و دراز که پخته آن خورده می شود (مأخوذ از "بهنڈی" هندی).

بنگ (بَنگ) n
ماده مخدری که از چرس حاصل می شود.

بنگ (بَنگ) n
بانگ، آواز بلندی که در هنگام سحری و غیره از گلوی خروس برمیاید.

بنگ (بَنگ) adj
خام، پخته نشده، نرسیده (مثلاً زردالو یا دانه های توت).

بنگ بالا (بَنگ-ِ-با-لا) adv
آشکارا، علنی، هویدا.

بنگ بنگ کدو (بِنگ-بِنگ) anomotopia
وزوزکردن، صدای نامشخص بیرون دادن (چنانچه که ناشی از بهم خوردن متوالیِ بال زنبوران است).

بنگ ددو (بَنگ) vi
بانگ دادن (خروس پیش از طلوع

بندوواز (بَند-وُ-واز) adj
وابسته، متکی، مقید (نسبت به کسی یا چیزی).

بنده (بَن-دَه) n
آفریده، مخلوق، عبد (خداوند)؛ بجای کلمۀ من نیز بعنوان شکسته نفسی استعمال می گردد.

بنده آزار (بَن-دَه-آ-زار) adj
کسی که از عذاب یا اذیت دیگران احساس خوشی کند.

بند هیبت (بَند-ِ-هَی-بَت) n
یکی از جهل های بزرگ بند امیر که در بین بند غلامو و بند پنیر قرار دارد.

بندی (بَن-دی) n; adj
اسیر، محبوس، زندانی، درقید، دربند.

بندی خانه (بَن-دی-خا-نه) n
زندان، محبس، بازداشتگاه عمومی.

بندی کدو (بَن-دی) vi
بازداشت کردن، توقیف نمودن، به زندان افگندن.

بندی گیری (بَن-دی-گی-ری) n
زندانی بودن، در قید بودن، محبوس بود.

بندیوال (بَن-دی-وال) adj
معلقه، وابسته به قول وقرار زناشویی، دختری که نامزدش بنا بر کدورت شدیدی نه حاضر به

(مرکز افغانستان).

بندش (بَن-دِش) n
مانع، عایق، محظور.

بندغلامو (بَند-ِ-غُ-لا-مو) n
اولین سد از بند های بند امیر (از طرف پایین به بالا) که اکنون شکسته است و خشک می باشد.

بندک (بَن-دَک) n
گره های که در ساقه و در نیچه بعضی گیاهان وجود دارد.

بندک بوته (بَن-دَک-بُو-ته) n
گیاهی است شبیه یامه، جوشانده آن برای زخم های درونی مثل زخم معده و روده مفید است.

بند کدو (بَند) vt
بستن، بند نمود؛ کنایه از زندانی نمودن، قید نمودن.

بندک زده (بَن-دَک-زَ-دَه) adj
دارای بندک فلزی (که زرگران در گوشه سکه نقره یی مثل روپیه کابلی یا قاجاری لحیم کنند).

بندگی (بَن-دَ-گی) n
بنده بودن، عمل عبادت و پرستش خالق.

بندوبست (بَن-دُو-بَست) n
ترتیبات، تهیه مقدمات کار.

بندوبست کدو (بَن-دُو-بَست) vt
آمادگی گرفتن، تیاری کردن.

قطعه قطعه کردن، پاره پاره نمودن گوشت.

بوجی (بو-جی) n
بوری، کیسه، گونی (خوردتر از جوال).

بوچکچین؛ بچکچین (بُو-چک-چین؛ بَ-چک-چک-چین) adj
خُرده گیر، آدم پست فطرت که به دنبال خبرهای خورد و ریز میگردد و از سخنان کم اهمیت خشم می گیرد و از کوچکترین نفع خویش نمی گذرد.

بوچه (بو-چَه) n
یکدسته، یک بسته خورد از علف و سبزی.

بوچی؛ بُچی (بُو-چی؛ بُ-چی) n
دکمه، تکمه (برای بستن یخن وکف آستین).

بوخچی کدو (بُوخ-چی) vt
مخفی شدن، پنهان کردن، سر خود را پنهان کردن.

بودگی (بُود-گی) n
دارای، ثروت، سرمایه.

بودو (بُو-دو) vi
بودن، وجود داشتن.

بوده (بو-دَه) n
حیوانات اهلی کلان جثه (مثل الاغ، گاونر و ماده) .

بوڈی (بُو-ڈی) n
الکن، گنگلاج، کندزبان، کسی بوجود می آید.

بوبوی (بُو-بوی) n
مادر، ننه (اصطلاحی که هزاره های کابل با آن والده شان را خطاب کنند).

بوتل؛ بوتَل (بو-تَل؛ بو-تَل) n
ظرف شیشه یی با سرپوش.

بوتو؛ بوتیو (بُو-تَو؛ بُو-تیو) n
مشک روغن.

بوتو کدو (بُو-تَو) vt
پوست کشیدن حیوانات بدون دریدن.

بوتیو (بُو-تیو) adj
غمگین، اندوهناک، محزون.

بوٹ (بوٹ) n
بوت، پاپوش چرمی.

بوٹ کوری بلند (بوڈ-ـِ-کُو-ری-بِ-لَند) n
بوت زنانه پاشنه بلند.

بوٹه تای لاٹه (بُو-ٹه-تای-لا-ٹه) n
نامزدی دختری که بدون انعقاد مراسم کلان با شتاب صورت بگیرد.

بوٹه زری (بو-ٹَه-زَ-ری) n
بته زار، جای که بوته زیاد رویده باشد.

بوٹی بوٹی کدو (بو-ٹی) vt

آفتاب).

بنگدیونه (بَنگ-ـِ-دِی-وَ-نَه) n
بنگدانه ، بعربی "بذرالبنج" گویند، گیاهی است خودرو که بیشتر در کنار کشتزار ها میرویند.

بنگوڈی (بَنگ-گُو-ڈی) n
بنگلی، حلقه زینتی از پلاستیک یا شیشه (برای بند دست زنان و دختران).

بنگو کدو (بَنگ-گَو) vt
آمیختن، محلول کردن (شکر در آب).

بنگی (بَنگ-گی) adj
شخص معتاد به بنگ، کسی که به کشیدن بنگ عادت داشته باشد (نوعی ازموادمخدره).

بنگی (بَنگ-گی) n
خروس جوانی که تازه بانگ بدهد.

بنگی (بَنگ-گی) n
جمع کننده زباله و آشغال (به لهجه هزاره های کویته).

بنه (بُ-نَه) n
بن، چندین برگ یا ساقه گیاه که متعلق به یک ریشه باشند.

بواسیر؛ بباسیر (بَ-وا-سِیر؛ بَ-با-سِیر) n
آماس دردناکی که در درون مقعد بخاطر سُست شدن رگهای دیوار آن

جوال).

بوری (بَو-ری) n

قریه، دهکده، روستا، آبادی که دارای چند خانه وکشتزار باشد.

بوری (بو-ری) n

تپه بزرگ، پشته بسیار بلند.

بوری (بُو-ری) n

فامیل کم‌نفوس.

بوسراغ؛ بسراغ (بوس-راغ؛ بُ-س-راغ) n

بُرساق، خجور، یکنوع کلچه هزارگی به شکل مستطیل از خمیر آرد گندم که عمیقاً در بین روغن جوشانیده می شود.

بوسه (بو-سَه) n

ماچ، بوس.

بوسیله (بَ-وَ-سی-لَه) prep

توسط، بواسطه.

بوغ (بوغ) n

بانگ گاو، ماغ کشیدن گاو، آوازگاو.

بوغبلا (بُوغ-بَ-لا) n

غوغا، سروصدا، فغان و هیاهو.

بوغبلجی (بوغ-بِل-جی) caus vb

گریستانیدن، باعث گرستن کسی شدن.

بوغبند؛ بغبند؛ بوغبن (بُوغ-بَند؛ بُغ؛ بوغ-بَن) n

تکه کلان مربع که توشک، لحاف و بالشت را در بین آن می

بورغسو (بُور-غَ-سُو) n

سرخ بید، یکنوع درخت بید که شاخچه هایش در بافتن سبد بکار میرود؛ بورغسوتو، نام قریه یی است در ورس؛ تیره و نا روشن (درمغولی).

بورقه؛ بوقره (بور-قَه؛ بوق-رَه) n

برقع، چادر نقاب داری که جای سر مانند کلاه می باشد و زنان با آن چهره و اندام خویش را در خارج از خانه می پوشانند.

بورگ (بُو-رَگ) n

گرده، کلیه، هرکدام از دو غده کلان که در بدن انسان وحیوان وجود دارد.

بوره (بو-رَه) n

شکر، ماده سفید رنگ و شیرین با دانه های بسیار ریز که همرا با چای تناول میگردد.

بوره (بو-رَه) n

زمین خاره، زمین خالی از گیاه که چند سال کشت نشده باشد.

بوره (بو-رَه) n

اسپ سفید

بوره کنه (بو-رَه-کَ-نَه) n

یک نوع درختچهٔ تاک دار (مثل انگور) با میوه های خورد و سیاه شبیه توت.

بوری (بو-ری) n

بوجی، کیسه گونی (خوردتر از

که زبانش در خلال حرف زدن دچارلغزش وبندش شود و عادتاً (ر) را (ل) و(ش) را(س) تلفظ کند.

بور (بور) adj

اشهل، رنگ عسلی.

بور بوته (بور-بُو-ته) n

بوته کوهی که برای هیزم بکارمی رود.

بوربی (بور-بی) n

حصه عقب پا، قسمت خلفی مفصل ساق و پا؛ وتر عرقوب، آن قسمت پا که بالاتر از پاشنه است (درمغولی).

بوربی بله کدو (بور-بی-بَ-لَه) vi

بالغ شدن، به سن بلوغ رسیدن، نمایان شدن عملی که بلوغ کسی را ظاهر سازد.

بوردغی (بور-دِ-غی) n

مشت، بوکس (برای زدن کسی).

بوردک (بور-دَک؛ بور-دُک) adj

انسان یا حیوان نری که دارای یک بیضه باشد؛ خصیه، خایه.

بورس (بورس) n

مسواک مصنوعی برای شستن وپاک کردن دندان؛ برس برای رنگ و جلادادن کفش چرمین؛ برس کلان برای جارو کردن فرش داخل خانه مسکونی.

کَفَل، سُرین، لگن خاصره؛ ضخیم، کلفت (مخصوصا برای اجسام مدور و برجسته).

بوک‌شدو (بوک) vi
گیرکردن، بندماندن (مثلاً یک قطعه از چوب کاک در دهن بوتل).

بوک‌کدو (بوک) vt
بستن، مسدود کردن (مثلاً سوراخ حوض آب).

بوکو؛ باکو (بو-کو؛ با-کو) n
کوهان، برآمدگی پشت شتر و نرگاو.

بوکوی (بُو-کوی) n
عمل زدن، مورد ضرب و شتم قرار دادن.

بوکی (بُو-کی) n
ساجیق طبیعی، صمغی که از شیره یک نوع گیاه بنام "تَرقِی" بدست میاید (معمولاً دهقانان زحمتکش هزاره آن را حرارت داده میان ترکیدگی دست یا پای خود را پرمی کنند).

بوکیش (بوکیش) n
چشمه جوشان

بوگبوگ‌رفتو (بوگ-بوگ) vi
خم‌خم حرکت نمودن، خمیده راه رفتن.

بوگمیش (بوگ-میش) adj
آدم قد و گردن کوتاه که گردنش بسوی زمین خمیده باشد؛ چشمه

بوفتو (بوف-تو) vi
بافتن، بافیدن، چند رشته تار را بهم تابیدن.

بوقک (بو-قک) n
آبله

بوک (بوک) n
آبراهه یا سوراخ ته حوض آبیاری.

بوک‌چو؛ بوک چیو (بوک-چو؛ بوک-چیو) n
چوب درازی که توسط نوک آن آبراهه ذخیره آب (نوَر) را می بندند.

بوک‌چور؛ بوک (بوک-چُور؛ بوک) adj
گوژپشت، قد خمیده، کسی که پشت اش بطرف بیرون برآمده باشد.

بوکره (بوک-رَه) adj
تروشرو، عبوس؛ پندیده، متورم (در مورد سر شخص خشمگین).

بوکریک؛ بوگری (بُوک-ریک؛ بوگ-ری) n
قطعه زمینی که بادار به دهقانش می دهد تا برای خود کاشت کند.

بوکس (بوکس) n
ضربه با مشت گره کرده.

بوکس‌مین (بوکس-مَین) n
ورزشکار ورزیده که در مسابقه مشت زنی شرکت می کند.

بوکسه (بوک-سَه) n

پیچانند.

بوغ بوغ کدو (بوغ-بوغ) vt
ماغ کشیدن، نعره کشیدن، بانگ بلند وعمیق برآوردن (در مورد گاو گفته می شود).

بوغ‌زدو (بوغ) vi
فریاد کشیدن، بانگ زدن (از روی خشم برای ساکت ساختن کسی)؛ ماغ کشیدن، نعره کشیدن، بانگ بلند وعمیق برآوردن (در مورد گاو گفته می شود).

بوغمره؛ بوغمه (بوغ-مِره؛ بوغ-مَه) n
سیاه‌زخم، آماس گلو، شاربن، نوعی بیماری عفونی که بیشتر در گاو وگوسفند در اثر میکرب باسیلوس انتراسیس بروز میکند و در ابتدا باعث تب و لرزه شدید میشود و دهان حیوان کف آلود میگردد. مردم هزاره برای درمان آن معمولاً بزغاله یی را بر دهن حیوان بیمار ذبح میکنند زیرا معتقدند که نوشیدن خون تازه باعث شفا و بهبود این مرض میشود.

بوغوجی (بو-غو-جی) vt
گور کردن، انداختن در چقری.

بوغور (بُو-غُور) adj
محدّب

بوغورله (بُو-غُور-لَه) n
خشونت.

بولی با یک حرکت سریع آن را شکار میکردو ازهم میدرید وبدین طریق را وطریق شکار را بهتر یاد میگرفت. گاهی کنایتاً به انسانهای که مال دیگران را ازآن خود میداند نیز بولی گفته میشود

بوم (بوم) n

بوم، تنگی، گذرگاه تنگ و باریک که در امتداد یا دهن دره واقع باشد؛ نام چندین موضع در هزارجات، مثلاً دهکدهٔ "سیابومک" در لعل.

بومبوغ (بوم-بوغ) adj

بی ادب، بی تمدن، دارای عادت و اخلاق نا پسند؛ فحش گو، دشنام دهنده.

بوی (بُوی) n

بو، رایحه، شمیم.

بوی (بوی) n

رتیل، دلمک، جانوری است زهر آگین، برنگهای زرد و سیاه و مودار از نوع عنکبوتها.

بوی بارو (بُوی-با-رو) n

نام گل خود روست.

بوی بردو (بُوی-بُر-دو) n

گمان بردن، اطلاع سطحی یافتن (نسبت به یک امر پنهانی یا مهم).

بوی چیله کدو؛ بوی چی کشیدو (بُوی-چی-لَه؛ بُوی-

انسان).

بولدرکی زدو (بول-دُر-کی) n

پسگردنی زدن.

بولدنگ (بول-دَنگ) adj

کم ذهن

بولدنگقه؛ بولدنگ (بول-دَنگ-قَه؛ بول-دَنگ) n

خایه، خصیه، بیضه.

بولڈال (بول-ڈال) adj

کسی که دارای رفتار بی پروا و صریح است.

بولقیه (بُول-قَیَه) n

توان استطاعت.

بولک (بو-لک) n

بخش، دسته، گروه (بز و گوسفند)؛ بوری، بوجی، کیسه گونی (صرفاً در صورتی که پر از حبوبات یا آرد باشد).

بولو (بو-لو؛ بو-لُو) n

یکنوع رستنی خودرو شبیه پیازوگندنه.

بوله (بو-لَه) n

خاله زاده، بچه یادخترخاله.

بولی (بَو-لی) n

پرنده شکاری تربیت شده؛ در قدیم مَردم جوجه باز و عقاب را برای شکار تربیت می کردند و روش تربیت از این قرار بود که پرو بال پرند گانی از نوعی گنجشک و کبوتر را قیچی کرده جلو بولی ها رها میکردند، و

آبی که بطور عمود از زمین بجوشدو در هنگام بیرون شدن ماسه های ریزی را باخود بالا آورد.

بول الل کدو (بُول-اَ-لَل) vt

بصورت غیر شرعی ذبح کردن.

بولانی (بو-لا-نی) n

یک قسم خوراک هزارگی، قطعه یی از خمیر مدور و نازک که درونش را با یک مقدار سبزیجات جوش داده شده پرمی کنند وسپس آن را بر روی تابه آهنین در میان روغن پخته می کنند.

بولبلک کدو (بول-بِ-لک) vi

بیرون زدن، خارج شدن با قدرت (مثل چیز مقید در جایی).

بولبی کدو (بول-بی) vt

یکنوع غزل عاشقانه که آن را بدون موسیقی به آواز بسیار بلند میخوانند؛ خوابانیدن طفل در گهواره با خواندن آواز مخصوص یعنی لالایی (درمغولی).

بولٹ (بولٹ) n

پیچ، نوعی میخ آهنی با شیارهای مارپیچی که با 'مهره' برای بهم بستن دو پرزه استعمال می شود.

بولجه (بول-جَه) n

موعود، وعده یا قراری که از پیش جهت دیدار کسی تعیین شده باشد.

بولداغ (بول-داغ) n

خایه، خصیه، بیضه (مخصوص

بای-دَ-دو) vi
باختن، مغلوب شدن، شکست خوردن، از دست دادن (پول یا چیزی را در قمار یا مسابقه).

بی‌زده (بَی-زَ-دَه) adj
بازار زده، غیر قابل فروش (در مورد اجناس).

بی‌سی‌کل (بَی-سی-کِل) n
وسیله نقلیه یی که دو تایر دارد و بوسیله فشار پاها به حرکت درمیاید.

بی (بی) preff
بدون (پیشوند نفی مانند 'لا' ی عربی که با واژه های متعدد ترکیب می شود، مانند 'بی دین'، 'بی تاب'، 'بی ثمر' و 'بی چاره' وغیره.

بی‌آب (بی-آب) adj
بی عزت، بی حیثیت، فاقد آبرو.

بی‌آب‌کدو (بی-آب) vt
توهین کردن، ذلیل یا بی‌آبرو نمودن کسی (از طریق دشنام یا بدرفتاری).

بیابو (بیا-بو) adj, n
صحرا، بادیه، دشت غیرمسکون.

بیات (بَ-یات) n
نام یکی ازشاخه های طایفه قزلباش (عمدتاً ساکن چنداول کابل و اطراف غزنی) که اصالت ترکی، زبان فارسی ومذهب شیعه دارند.

بهار (بَ-هار) n
'فیروز بهار' نام موضعی در نزدیک یکاولنگ؛ در سانسکریت بمعنی دیر، معبد، بتخانه، آتشکده زردشتی، مثل نوبهار بلخ و شاه بهار غزنی وغیره، که در نامهای اماکن بسیار ظاهر میشود.

بهار؛ بار (بَ-هار؛ بار) n
بهار، اولین فصل چهار گانه سال، سه ماه اول سال هجری شمسی (حمل، ثور، جوزا).

بهشت (بِ-هِشت؛ بِیشت) n
فردوس، جنت.

بی (بَی) n
بار، دفعه، کرت، مرتبه.

بی‌باتی (بَی-با-تی) adj
بطور همیشگی، بگونه دایم (ضد موقتی).

بی‌بی (بی-بی) n
سیده، لقب احترام آمیزی که به نسوان سادات هزاره اعم از زن و دختر خطاب میگردد.

بی‌بی‌کلو (بی-بی-کَ-لو) n
لفظاً سیده کلان؛ لقب اولین زن سیدی که دارای زوجات متعدد باشد.

بی‌پار (بَی-پار) n
بیفار، مشتری یا معامله دار دایمی.

بی‌ددو؛ بای ددو (بَی-دَ-دو؛

چی-کَ-شی-دو) vi
بوییدن از دور برای تشخیص دادن چیزی (مثلاً گرگ یا سگ شکاری).

بوی ددو (بُوی) vi
بو دادن، رایحه تولید نمودن.

بوی سینگ (بوی-سینگ) n
عبوس، ترشرو، بدخو.

بوی‌گی (بُوی-گی) adj
متعفن، بدبو، دارای ریح گندیده و زننده.

بویچی‌دشتو (بوی-چی) vi
قوی بودن حس شامه حیوانی (سگ، گرگ).

بویس‌شدو (بویس) vt
عبوس شدن، خشمگین گردیدن، پیشانه ترش کردن.

بویه؛ شیرین بویه (بُ-یَه) n
شرین بیان، گیاهی است خودرو، و از ریشه اش شیره شیرین و زرد رنگی می گیرند که در طب و قنادی بکار میرود.

به (بَه) prep
با، همرا.

به (بِه) adj
خوب، نیکو.

به لیاظ خدا (بَه-لِ-یاظ-خُ-دا) interj
به لحاظ خدا (عبارتی که در مقام زاری و تضرع گفته می شود).

محصلان دانشگاه و کالج پیش از انقلاب در کابل بکار می رفت.

بی تمیز (بی-تَ-میز) adj
نافهم، آنکه رفتار خوب را از بد تمیز داده نتواند.

بیٹک (بی-ٹک؛ بَی-ٹک) n
مهمان خانه، اطاقی که احتصاصاً به پذیرایی و بود و باش مهمانان مذکر تعلق دارد.

بی ٹیم (بی-ٹیم) adj
نامنظم، ناپایدار، مردد، کسی که مصمم نباشد و به اندک مدت زمان فکرش تغییر کند.

بی ثمر (بی-ثَ-مَر) adj
بی ثمر، بی فایده (شخص).

بی جای (بی-جای) adj
نابجا، در جای دیگری، چیزی که از مکان اصلی اش حرکت داده شده باشد؛ نا درست، نا مناسب.

بی جرگه (بی-جِر-گَه) adj
بدصورت، کریه المنظر، زشت چهره؛ بیکاره، عبث، بیهوده.

بی جگه (بیج-گَه) adj
ساحه معین کوه که از آن فقط صاحبش می تواند علوفه زمستانی برای حیوانات خود تهیه کند.

بی جم؛ بی جمبه (بی-جُم؛ بی-جُم-به) adv
بی احتیاط.

بی جوره (بی-جو-رَه؛ بی-جُو-رَه) adj

رشد برسد ، بکار میرود) این کلمه در بین هزاره ها با پیشوند نفی فارسی 'بی' ترکیب شده و لفظاً معنیِ 'بدون اخطار یا فرصت قبلی' را افاده می کند (البته در مسوده زرنی به املای "بِغلُمبه" نیز ضبط شده است).

بی بی (بی-بَی) adj
رایگان، مجانی، مفت.

بی بینی (بی-بی-نی) adj, n
کسی که دارای بینیِ پهن وبسیار خورد است.

بی پاس (بی-پاس) adj
بی لحاظ، ناسپاس، کسی که پاس دوستی یا نیکویی را نگاه نمی دارد.

بی پد (بی-پَد) adj
بی عزت، بی حیثیت، بی آبرو.

بی پرکل؛ بی پرقال (بی-پَر-کَل) adj, adv
کسی که متوجه سخنان خود نیست، آدمی که مواظب دهن خویش نیست و راز خود و دیگران را بخاطر بی فکری افشا میکنند.

بی تاب (بی-تاب) adj
بی سکون، ناآرام، بی قرار.

بیتل (بی-تَل) n
اسپ مادیان.

بیتلی (بی-تَ-لی) adj
جوان فکلی، اصطلاحی که برای

بی ادب (بی-اَ-دَب) adj
آنکه آداب انسانی را نفهمد، وحشی صفت.

بیاض (بَ-یاض) n
کتابچه یی که در آن نوحه و واقعه کربلا را مینویسند و از روی آن شبها در مساجد می خوانند.

بیانه؛ بایانه؛ بینه (بَ-یانه؛ ب-یَ-نَه؛ بَ-یَ-نه) n
بیعانه، عربون، پول پیشکی که به جهت قطعیت یافتن معامله یی از سوی خریدار به فروشنده پرداخت می شود.

بی ایف (بی-اِیف) adj
بی احتیاط (در مصرف و لت و کوب).

بی باده (بی-با-دَه) adv
خواهی‌نخواهی، حتماً.

بی بخت (بی-بَخت) adj, n
آدم بدقسمت، کم طالع.

بی بسخاس (بیَ-بَس-خاس) adj
ناروا، بی عدالت، بی انصاف، حکومتی که برای انصاف و عدالت توجه نکنند.

بی بلغه؛ بی ولغه (بی-بُل-غَه؛ بی-بَل-غَه؛ بی-وُل-غه) adv
ناگهانی، دفعتاً، بدون مقدمه چینی (بولغه به لهجه مغولی خلخه بمفهوم 'وقت دادن به چیزی یا کسی که به پختگی یا مرحله

رود.

بیدار (بے-دار) adj
ناخفته، کسی بخواب نباشد (ضد خواب).

بیدارکدو (بے-دار) vt
از خواب خیزاندن.

بیدانجیر (بید-اَن-جیر) n
یکی از نباتات روغن دار

بے درک (بے-دَ-رَگ) adv
بی اندازه، زیاد، بیش ازحد.

بیدره (بے-دَ-رَه) n
عاقبت اندیش، چاره جوی.

بے دریغ (بے-دَ-رِغ) adj
بی اندازه، زیاد، بیش از حد.

بے دسته (بے-دِس-تَه) adj
بدون دسته.

بے دل (بے-دِل) adj
جبون ، بزدل، ترسو.

بے دم (بے-دَم) n
مرده، بی نفس.

بے دم شدو (بے-دَم) vi
مردن، مردن حیوان بدون ذبح کردن.

بیدو (بے-دو) adj
توانا، قوی، نیرومند.

بیدور (بے-دور) adj
بے عقل، احمق، کودن.

بیده (بے-دَه) n
شماری از گیاه کوهی (چکری، کمی، راف، کوده، غیغو، سرخ

بیخ کته (بیخ-کَت-تَه) n
دُمَل، زخم و ورم مخروطی شکل که از آن چرک و ریم بیرون میاید (وآن را به لهجه کابلی دنبل گویند).

بیخ کنده غو (بیخ-کَن-دَه-غُو) n
عامل بدبختی، سبب فلاکت و بربادی.

بیخ کنگ کدو (بیخ-کَ-نَگ) vt
ریشه کن نمودن، از بیخ درآوردن؛ آسیب زدن، ضرر کلی رساندن.

بے خود (بے-خود) adj
بی هوش، بی حال؛ بی فکر، بی اندیشه، بی خیال.

بیخی (بے-خی) adv
کاملاً، به تمامی، رویهم‌رفته، مطلقاً.

بیخی (بے-خی) adj
همگی، جمیع، جملگی، کلیه.

بے خیال (بے-خیال) adj
بی فکر، بی غم، بدون اندیشه.

بے خیر (بے-خَیر) adj, n
بی ثمر، کسی که خوبی وفایده اش به دیگران نرسد.

بید (بید) n
درخت بی ثمر و سایه که از برگ و شاخچه هایش برای خوراک حیوانات و لوازم چوبی بکار می

بی نظیر، طاق، بی مثال، بی همتا.

بے جونگ (بے-جونگ) adj
ناشی، بی مهارت، شخص کودنی که در اجرای هر کار فاقد مهارت لازم است.

بے چاره (بے-چا-رَه) adj
مظلوم، درمانده، تهیدست.

بیچه (بی-چَه) n
آشپز، طباخ.

بے چیم (بے-چِیم) adj
بی شرم، بی حیا، گستاخ.

بیخ (بیخ) n
ریشه؛ بنیاد، اساس.

بیخ (بیخ) adv
نزد، پیش، پهلو.

بے خار (بے-خار) adj
بی فکر، بی ملال، بی خیال.

بے خانه (بے-خا-نَه) adj
لفظاً کسی که خانه و مسکن نداشته باشد؛ کنایتاً مجرد، مرد بی زن.

بیخچی (بیخ-چی) n
نورسته، نوده، شاخچه های نورسته از بیخ درخت.

بے خدا (بے-خُ-دا) adj, n
ناخلف، خدا ناترس، انسان شریری که از خداوند خوف نداشته باشد و هر عمل زشت را که بتواند انجام دهد.

امرد، پسر نوباوه و قشنگی که با بچه بازان معاشرت دارد.

بیریف (بے-رِیف) adj
ولخرچ

بیزار (بے-زار) adj
روگردان، آزرده، آنکه از چیزی یا عملی نفرت داشته باشد.

بیزارشدو (بے-زار) vi
آزرده گشتن، روگردان گردیدن.

بیزارکدو (بے-زار) vt
روگردان نمودن، آزرده ساختن.

بےسر (بے-سَر) adj
کودک یا زن بدون سر پرست؛ کودکان بسیارشوخ وغیرقابل کنترول.

بےسر (بے-سَر) adj
بدون سرپرست، کودک یا زنی که رهنما و یاور نداشته باشد.

بےسرپرست (بے-سَر-پَ-رَست) adj
خانواده یی که مرد نداشته باشد؛ پسر یا زنی که والدین یا شخص بزرگ بر سر نداشته باشد.

بےسری (بے-سَ-ری) n
بدرفتاری، شوخی، سلوکی که ازراه وروش درست خارج باشد.

بےسواد (بے-سَ-واد) adj, n
ناخوانده، کسی که توانای خواندن و نوشتن را نداشته باشد.

بےسور (بے-سُور) adj

کوه کلان و سخت، نام کوهی است در منطقه قرباغ غزنی.

بیرنه (بے-رَ-نَه) n
ویرانه، خرابه، خانه کهنه (که بزعم هزاره‌ها محل تردد ارواح خبیثه واجنه است).

بیرو (بے-رو) adj
ویران، خراب، هر وسیله میکانیکی که بدلیل داشتن نقص فنی از فعالیت بازمانده و نیاز به ترمیم داشته باشد.

بیروکار (بے-رو-کار) adj
زیان رسان، ویران کار، کسی که آشیای کارآمد خانه را خراب کند (مخصوصاً کودکان نابالغ).

بےروی (بے-رُوی) adj
بی لحاظ، بی پاس، بی حیا، بی شرم.

بیری (بے-ری) n
عروس، زن تازه شوهرکرده؛ زن پسر کسی.

بیری (بَی-ری) n
دیار

بیری‌چیلو (بے-رِی-چی-لو) adv
مانند عروس، رفتارکردن بمانند عروس.

بیری‌چیله‌کدو (بے-رِی-چی-لَه) vi
مانند عروس رفتار نمودن.

بےریش (بے-رِیش) adj

شلبید و بترنغو) که روستائیان هزاره در فصل بهار جمع آوری کرده ذخیره میکنند تا در فصل زمستان به خورد چهارپایان اهلی شان بدهند.

بےڈول (بے-ڈَول) adj
بدنما، بد قیافه، فاقد زیبایی (در مورد اشیا).

بیر (بیر) n
پستان پرشیر حیوانات (گاو، بز وگوسفند).

بیران‌کار (بے-ران-کار) n
کسی که شغل اش پارچه پارچه کردن ماشین های کهنه و فروش سامان کوچک آن می باشد.

بےراه (بے-را) adj
مقصر، مدعی ناحق (در نزاع باکسی).

بیربند (بیر-بَند) n
خریطه کوچکی که با آن پستان بزو گوسفند را می بندند (برای جلوگیری از چوشیدن بزغاله و بره).

بیرغ (بَی-رَغ) n
بیرق، عَلَم، پرچم، درفش (در مغولی زرنی نیز "بیداق" گویند).

بیرکدو (بِیر) vi
لرزیدن، تکان خوردن (در اثر ترس و وحشت).

بیرکه (بیر-کَه) n

بیلولو (بَی-لُو-لُو) n
بطور تخمین و حدس و گمان.

بیله (بَی-لَه) adv
سرانجام، بالاخره، پس ازاین همه مدت؛ به سختی و مشکلات.

بیلی (بی-لَی) n
دستکش چرمی برای درو خار و در بعضی مناطق برای درو گندم استعمال میشود.

بی لیاظ (بی-لِ-یاظ) adj
بی لحاظ، گستاخ، کسی که اهمیتی برای آبرو یا حیثیت کس دیگرقایل نباشد.

بیم (بِیم) n
ترس، هراس، وحشت.

بیمار (بی-مار) adj
مریض، علیل.

بین (بَین) adj
میان، مابین، درون، وسط.

بینا (بِی-نا) adj
بصیر، آنکه توانای دیدن را داشته باشد.

بی ناموسی (بی-نا-مُو-سی) n
تجاوزجنسی، زنای به عنف.

بینجوش (بی-نُ-جوش) n
پود مخلوط پنبه و ابریشم.

بی نماز (بی-نَ-ماز) adj, n
تارک الصلات، کسی که عادتاً نمازنمی خواند؛ کسی که به دلیل ناپاکی بدن به گزاردن

'خراج بیگم'؛ (شکل مؤنث 'بیگ' 'ترک مغولی).

بیگنشه کدو؛ بیگمیشه کدو؛ بیگنشگی (بی-گَ-نَ-شَه؛ بیگ-می-شه؛ بی-گَ-نَ-شَ-گی) vi
مانوس نبودن کودک باشخصی، احساس بیگانگی کردن، دوری گزیدن (ازکسی).

بیگینه (بی-گَی-نَه) n
مربوط به شب (غذا یا علف حیوانات).

بیل (بیل) n
آلتی آهنی پهن با دسته چوبین که دهقانها برای آبیاری از آن استفاده می کنند.

بی لار (بی-لار) adj
بی حرکت، بحالت کسل و فاقد نیرو (چنانچه که کسی بر کف خانه دراز بماند).

بیلچرغه (بِیل-چِر-غَه) n
دانه، دمبل، بزرگ شدن غده های لنفاوی بر اثر عفونت.

بیلچه (بیل-چَه) n
بیل کوچک، بیل خورد برای بیرون افکندن اشغال.

بیلر (بی-لَر) n
بشکه، ظرف کلان آهنی که برای جادادن تیل استعمال می شود.

بیلگه (بیل-گَه) n
اندازه، تخمین.

بی کمر (بی-کَ-مَر) adj
تنبل، کاهل، بسیار سست.

بیکه (بی-کَه) n
زن برادر یا عموی کسی.

بی کیب (بی-کیب) adj
متکبر، غیرعادی، دارای تمایلات نمایشی، فاقد تواضع و ثبات (از لحاظ سلوک، اخلاق وغیره).

بی کیم (بی-کیم) adj
نامنظم، ناپایدار، مردد؛ متکبر، خودخواه؛ مغرور.

بیگار؛ بیگاری (بی-گار؛ بی-گا-رِی) n
شاکار، کار اجباری و مجانی برای خوانین و حکومت.

بیگانه؛ بیگنه (بی-گا-نَه؛ بی-گَ-نه) adj
غریبه، اجنبی، ناشناخته، غیر (جمعش اغیار).

بیگاه (بی-گا) n
شامگاهان، اول شب، مخصوصاً آن قسمت از وقت که فیمابین غروب خورشید و غنودن انسان در بسترخواب.

بی گم (بی-گَم) adj
بدون خاصیت کشش و چسپندگی (خاصیت آرد نا مرغوب).

بیگم (بی-گُم) n
بی بی، بانو، خانم (به مغولی زرنی)؛ نام زنان هزاره همچون 'گل بیگم'، 'امیربیگم' و

بی هوش (بے-اُوش) adj
مدهوش، غش، حالتی که انسان بعلت بیماری بی حال و حرکت افتاده باشد.

بی هوش گوش (بے-اُوش-گوش) adj
کم عقل، کودن، کند فهم، کسی که هوش و حواس درست نداشته باشد.

پابند (پا-بَند) adj
ملتزم، وابسته (به تعهدی).

پاتله (پا-تِ-لَه) n
روغنداغ.

پاتی (پا-تی) n
غذایی که مثل شوربا از مشنگ یا عدس کوبیده شده طبخ کنند.

پاتیا (پا-تِ-یا) n
مراسم فاتحه خوانی، مراسمی که در آن اولین سوره قرآن (با سوره ۱۱۲ اخلاص) در مجلس ابراز تسلیت برای آمرزش گناهان شخص متوفی می خوانند.

پاٹی (پا-ٹی) n
بازو، قسمت پاهای پیشین حیوان از شانه تا ساعد.

پاج (پاج) n
نان جوین، قرص نانی که از آرد جو یا جواری پخته شده باشد.

پاج (پاج) n
پاچ، نوعی از تکه نرم سُندی برای عمامه یا چادر زنان.

بیوار (بے-وار) adj
سراسیمه، وارخطا، مضطرب، دست پاچه.

بیوارده کدو (بے-وار-دَه) vi
سراسیمه گشتن، وارخطا شدن، مضطرب و دست پاچه گردیدن.

بیوٹی پالر (بیُو-ٹی-پا-لَر) n
آرایشگاه، دکانی که درآن چهره وموهای نسوان را خوشنماتر کنند.

بی وفا (بے-وَ-فا) adj
عمل نکردن به وعده و گفتار، بجا نیاوردن قول و قرار، آنکه پابندی به خویشاوندی و رفاقت نداشته باشد.

بی وقوف (بے-وُ-قُوف) adj, n
احمق، ابله، جاهل، بی عقل.

بی وو (بے-وُو) n
بدون مسئله یا کار جدی (مخصوصاً در جملات منفی).

بیوون (بے-وُون) adj
بی تفاوت بودن.

بیوه (بے-وَه) n
زن بی شوهر.

بیه (بے-یَه) n
قد و قامت انسان.

بیه بلدار (بے-یَه-بِل-دار) n
قد وقامت، درازا و بلندی جسم انسان.

نماز پنجگانه مجاز نیست (مخصوصاً زنی که در دوران حیض ماهوار قرار داشته باشد).

بی نور (بے-نُور) adv
بگونه مبتذل، به نحو ناخوشایند یا غیر پسندیده.

بینی (بی-نی) n
حصه از چهره انسان و حیوان از طریق آن تنفس می کنند؛ پوزه، دماغه کوه.

بینی پشک (بی-نی-پِ-شَک) n
سرماخوردگی، زکام که باعث ریزش آب از بینی می شود.

بینی زدو (بی-نی) vi
عطسه زدن.

بینی منٹی (بی-نی-مُن-ٹی) adj
لفظاً بمعنی بینی بریده؛ بدنام، بی آبرو، کسی که در بین مردم به کار زشت و ناشایسته معروف شده باشد (غالباً این صفت به زنان اطلاق می گردد).

بینیگاه (بی-نی-گاه) n
پوزه، دماغه، تپه که بداخل دره پیش آمده باشد و باعث گُلایی و کج گردی شده باشد.

بیو (بَ-یو) adj
پولدار، ثروتمند، کسی که دارای زمین و جایداد یا بز و گوسفند زیاد باشد.

امنیت، صلح، آرامش (نقیض جنگ).

بی غیرت (بے-غَی-رَت) adj, n
بی ننگ، بی عار؛ عاطل، سست، تنبل.

بیقوش (بَی-قوش) n
بوف، جغد، مرغی که چشم و سر بسیار کلان دارد و معمولاً شب پروازمی کند (به عربی 'بوم' گویند).

بیک (بیک) n
لقب اشراف هزاره که بعد از نام شص استعمال می شود مثل پیضو بیک، یوسف بیک و غیره.

بی کار (بے-کار) adj
کسی مصروفیت نداشته باشد، آدمی که کار نداشته باشد.

بی کاره (بے-کا-ره) adj
بیهوده، بی فایده، درد نخور.

بی کس (بے-کَس) adj
بی مددگار، غریب، کسی که قوم و خویشاوند نداشته باشد.

بی کسب؛ بی کسم (بے-کِسب؛ بے-کِسم) adj
کسی که هیچ هنر و حرفه ندادن، کارگر غیر مسلکی که حرفه خاصی نداشته باشد.

بی کس کوی (بے-کَس-کُوی) adj
غریب، بی پشت و پنا، بدون قوم و خویشاوند.

نداشته باشد.

بی طرف (بے-طَ-رَف) adj
غیر جانبدار، کسی که به هیچ یک از دو طرف متخاصم تعلق نداشته باشد.

بی عقل (بے-عَقل) adj
نادان، ابله، کودن، بی شعور، فاقدعقل.

بی عمل (بے-عَ-مَل) adj
کسی که کردارش باگفتارش مباینت تام داشته باشد.

بی غبیش (بے-غَ-بِیش) adj
بی پروا، بی باک؛ کم استقامت، آنکه پایداری ندارد.

بی غرض (بے-غَ-رَض) adj
بیطرف، ناجانبدار، کسی که طرف دار کدام گروهی نباشد.

بیغسی (بَی-غَ-سی) adj
منسوب به بادغیس، مثلاً 'گوسپون بیغیسی' یعنی 'گوسفند بادغیسی'.

بی غم (بے-غَم) adj,n
آرام، قرار؛ امنیت، سکون.

بی غم شی (بے-غَم-شی) adj
آرام، کسی که خاموشه در جای بنشیند.

بی غمگیر (بے-غَم-گِیر) adj,n
خاموش گیر، سگی که از قفا بدون اینکه عوعو نماید بطور ناگهانی برکسی حمله کند.

بی غمی (بے-غَ-می) n

غیرمعمول، فاقد نظم و ثبات (از لحاظ سلوک و اخلاق).

بی سید؛ بی سیت (بے-سِید) adj
بی هوش، در حالت خلسه، کسی که در اثر تب شدید یا استعمال مواد مخدره حواسش از کار افتاده باشد.

بیش (بیش) interj
باش، لحظه یی معطل کن!

بیش (بیش) n
زیاد، افزون.

بی شرم (بے-شَرم) adj
بی حیا، کسیکه شرم نداشته باشد.

بی شک (بے-شَک) adj
بدون تردید، بی گمان.

بی شمار (بے-شُمار) adj
زیاد، از حد افزون، بی حد.

بیشه (بے-شه) n
جنگل، جای که گیاهان زیاد روییده باشد.

بی صاحب (بے-صا-یِب؛ بے-صایب) adj
مالک مرده، بی خرنده. (برای تقبیح یا تعریف حیوانی یا چیزی بکار برده می شود).

بی طاقت (بے-طا-قَت) adj
نا آرام، بی قرار، بی سکون؛ کم حوصله، آنکه تحمل و بردباری

قَد) n

درآنسوی کوه (اصطلاحی که بر مردم دیزنگی اطلاق می شود).

پاسنه‌جیلی (پاس-نَه-جی-لی) n

نسل نو.

پاسی (پاسی) n

طائفه، قوم.

پاش‌ددو (پاش-دَ-دو) vt

پاشیدن، ریختن (مثلاً نمک بر روی طعام)؛ افشاندن، پراکندن (تخم بر زمین مزروعی).

پاش‌کدو (پاش) vt

فاش کردن، برملاساختن، آشکار نمودن (اسرار کسی).

پاشم (پا-شُم) n

پشم، صوف گوسفندان، موهای نرمی که بر پوست گوسفند و شتر می روید (که تار تابیده شده آن برای بافتن بالاپوش، جوال، گلیم وغیره بکارمی رود).

پاشه‌ایگو (پا-شه-اَی-گو) n

پشه پران، دم اسپ یا غژگاو با دسته چوبین برای دور راندن مگس ها.

پاشه‌پاشه (پا-شَه-پا-شه) vi

موی دماغ شدن، مزاحمت ایجاد کردن.

پاشه‌کش (پا-شَه-کُش) n

وسیله سرپهنی با دسته دراز(عمدتاً از چرم یا پلاستیک)

همه مردم احداث شده باشد.

پارو (پا-رُو) n

آلت چوبین شبیه بیل که برف را با آن جارو کنند.

پاره؛ پره (پا-رَه؛ پَ-رَه) adj

دریده، شکافته.

پاره‌کدو (پا-رَه) vt

شکافتن، چاک کردن، دریدن.

پاره‌گی (پا-رَه-گی) n

دریده گی، شکافتگی (در دیوار وغیره).

پاری (پا-ری) n

خوراک کثیف.

پاری‌کدو (پا-ری) vi

عمل ممنوع انجام دادن (مانند غسل، جماع و لباس شویی در جریان شیوع مرض ساری مثل چیچک، سرخکان وغیره).

پاس (پاس) adv

ناوقت، بعد، دیر.

پاس‌ترک (پاس-تَ-رَک) adv

پسانتر، بعداً، پس ازآن.

پاس‌ترک‌دیگه‌صبا (پاس-تَ-رَک-ـِ دی-گَه-صَ-با) adv

چهار روز بعد از امروز.

پاس‌دیگه‌صبا؛ پَس‌دیگه صبا (پاس-ـِ دی-گَه-صَ-با؛ پَس-ـِ دی-گَه-صَ-با) adv

سه روز بعدازامروز.

پاسقد؛ پسقد (پاس-قَد؛ پَس-

پاچه‌کدو (پا-چَه) vt

پخته کردن اشیای گِلی در آتش تا سخت و محکم شود.

پادشاه (پاد-شا) n

سلطان، فرمانروای نرینه یی که صاحب تاج وتخت است.

پاڈه (پا-ڈَه) n

پده، یک نوع درخت بی ثمر شبیه چنار که در کنار دریا و مناطق سرد سیر می روید.

پاڈه (پا-ڈَه) n

پاده، گله، مجموعه کلانی از چهارپایان (گاو و الاغ).

پارتمان (پار-تُ-مان) n

آپارتمان، قسمتی از یک عمارت مسکونی کلان که شامل چند اطاق جداگانه است.

پارٹی (پار-ٹی) n

گروه، حزب، تشکیلات سیاسی؛ مهمانی، ضیافت.

پارسال (پار-سال) adv

پار، سال گذشته.

پارسی (پار-سی) n

دری، فارسی، زبان عمده یی که با آن هزاره ها، تاجیکان، قزلباش ها، طوایف ایماق وغیره به داخل افغانستان ونیز ایرانی ها و مردم تاجیکستان گفتگو میکنند.

پارک (پارک) n

باغ عمومی، محوطه کلان و سرسبزی که برای سیر و تفریح

پال-گَ-رَک) n
گیرنده فال، ملایی که که فال نماید، پیرزنی که با غربال جهت کردار آتیه دیگران کسب تکلیف کند.

پال‌گرفتو (پال-گِ-رِف-تو
vi
مقدار از زمین علفزار را بعرض چند متر درو نموده و به پیش بردن.

پالو (پا-لُو) adv
پهلو، جنب، در نزدیک.

پالو (پا-لو) n
پهلوان، یل، گرد، قهرمان، کشتی گیر ورزیده؛ نام واحد قومیِ هزاره که اعضای آن در دره یی همنام در ارزگان پیش از یلغار عبدالرحمن سکرنت داشتند.

پالو (پا-لو؛ پا-لُو) n
پالان، پوشاک بسیار ضخیمی که بر پشت حیوانات بارکش مثل قاطر، یابو وخر می گذارند.

پالوان؛ پالوو (پا-لَ-وان؛ پا-لَ-وُو) n
پهلوان، یل، گرد، قهرمان، کشتی گیر ورزیده.

پالوپیل (پالو-پَیل) n
نزدیک، مجاور، متصل، همسایه بلافصل.

پالی (پا-لی) n
پوستهٔ محافظ دانه های نخود، مشنگ وغیره.

که با آن سر و موهای دیگر بدن رامیتراشند؛ نظافت، ستره گی؛ پرهیزگاری.

پاکیزه (پا-کِ-یزَه) adj
پاک، صاف، تمیز.

پاکیزه‌روزگار (پا-کی-زه-روز-گار) adj
پاک دامن، مؤمن، متدین.

پال (پال) n
فال، تفال، استخاره.

پالتو (پال-تُو) adj
چیز فالتو، اضافی و مازاد.

پالش (پا-لِش) n
صیقل، پراق و جلادار ساختن چیزی توسط کدام مواد یا مالش.

پال‌طالع (پال-طا-لِع) n
فال، استخاره؛ سخن گفتن در باره آینده و سرنوشت کسی از طریق علم نجوم.

پالک (پا-لَک) n
اسفناج، یکنوع رستنی با برگهای دراز و پهن که برگهای سبز آنرا می پزند.

پال‌کدو (پال) vi
فال کردن روش های مختلف دارد، یکی ازشیوه های سنتی هزارگی اینست که پیرزنی غربال رابرکف دست میگذارد وازحرکت آن نسبت به مطلب موردنظر کسی پیشگویی می کنند.

پالگر؛ پال‌گرک (پال-گَر؛

برای کشتن پشه ومگس.

پاشه‌کش‌کدنی (پا-شَه-کِش-کَ-دَ-نی) n
دم اسپ یاغژگاوکه به یک دسته چوبین متصل است و در تابستان برای دور راندن مگس ها استعمال می گردد.

پاشه‌مار (پا-شِه-مار) n
سنجاقک، حشره ایست بالدار، با سر و چشمان بزرگ بطن درازو بندبند.

پاغنڈه (پا-غُن-ڈَه) n
کلوله برف، برف مدور و فشرده شده با دست به اندازه سیب یا کمی بزرگتر از آن.

پاغنڈه‌کدو (پا-غُن-ڈَه) vt
برف را کلوله کردن، برف را با فشار پنجه ها مدور و سخت نمودن.

پاک (پاک) adj
پاک، صاف، نیالوده،

پاکت (پا-کَت) n
پاکت، لفافه، کیسه کوچک کاغذی برای نامه شخصی یا مکتوب رسمی؛ خریطه کلان کاغذی که آشیای خریداری شده را در میان آن می گذارند.

پاک‌دامو (پاک-دا-مو) adj
پاک دامن، عفیفه.

پاکی (پا-کی) n
استره، تیغ تیز با دسته چوبی

سرند، یکی از چال های کشتی که کسی پای خود را به پای حریف بندکند و او را به زمین بزند.

پای پیده (پای-ِ-پی-دَه) adj
باپای پیاده، کسی که در هنگام سفر بر اسب یا الاغ سوار نباشد.

پای تاوه (پای-تا-وَه) n
پاپیچ، پوشش کمبری که از حصه بجل پا تا عینک زانو به شکل مارپیچی بسته می شود.

پای توه (پای-تَ-وَه) n
قسمت پایین کوه که صخره یی و بشکل مسطح می باشد.

پای جلگه (پای-جُل-گَه) n
گدار، گذار، پایاب، قسمت پائین دریا، جای کم عمق آب که گذشتن ازآن با پا ممکن باشد.

پای چک چک (پای-چَک-چَک) adj
دارای پاهای ترکیده و چاکچاک؛ کنایه از آدم تهی دست و فقیر.

پای دان (پای-دان) n
زینه، پله، جای که هنگام عبور پا را گذارد.

پای د ماه (پای-دَ-ماه) adj
زنی که در آخرین ماه حامله گی اش قرار داشته باشد.

پای دو (پای-دَو) n
پیشخدمت، نوکر، خدمتگار.

پای روود (پای-رَ-وُود) adv
تقلید نمودن از کسی، رفتار بیرون نگردد.

پاو (پاو) n
شانزده یکم یک سیر کابل، مقیاس وزن معادل ۴۴۸ گرام؛ یک چهارم، ۱۵ دقیقه یک ساعت.

پای (پای) n
پا، اعضای پایین بدن که توسط آن می ایستد و راه می رود.

پای بند؛ پی بند (پای-بَند؛ پَی-بَند) n
طناب، ریسمان باریک (برای بستن پای گوساله وغیره).

پای بندی (پای-بَن-دی) adj
پروار، گوسفندو یا بز پر واری، حیوانی که بمنظور گوشت اش در خانه نگهداری شود تا فربه گردد.

پای بیل کدو (پای-بیل) vi
با فشار پا بیل زدن، بیل زدن با پا؛ با استقامت و انسجام کارکردن.

پای پوش (پای-پوش) n
کفش، دمپائی، بوت، هرچیزی که پا را در وقت را رفتن از آسیب اجسام روی زمین محفوظ نگهدارد.

پای پیچ (پای-پیچ) n
پارچه باریک و دراز پشمین که در بحبوحه سرمای زمستان از حصه بجول پا تا زانو پیچانیده میشود.

پای پیچلک (پای-پی-چَ-لَک) n

پالیدو (پا-لی-دو) vt
تفحص کردن، جستن (مثلاً چیزگمشده وغیره).

پالیز (پا-لیز) n
فالیز، مزرعه تربز، خربوزه وغیره.

پالیزوو (پا-لیز-وو) n
فالیزبان، کسی که مزرعه تربوز و خربوزه را آبیاری و نگهبانی کند.

پام (پام) adj
پهن، پخش، هموار، عریض، بردار.

پام بینی (پام-بی-نی) adj
افطس، آدم پهن بینی.

پامی (پا-می) n
ساحه پهن و هموار در بالا یا بغل کوه (در تسمیات جغرافیایی هزاره جات مکرراً بکاربرده می شود).

پامی (پا-مَی) adj
قد کرتاه، انسان چاق و قد کرتاه.

پانکه (پانگ-کَه) n
بادزن، باد بزن، پکه برقی.

پانه (پانَه) n
فانه، چوبی است که نجاران در چاک چوب کلان نهاده با چیزی کوفته فروبرند که زود ازهم جداشود؛ چوب مشابهی که در دسته تیشه یا آلات دیگر جامی دهند تاتیغه آهنین آن از جا

پپله کدو (پَپ-لَه؛ پَ-پَ-لَه) vt

پهن کردن.

پت (پَت) n

تارهای نرم و غلیظی که از سطح قالین برآمده و روی آن را می پوشانند.

پتاسه (پَ-تا-سَه) n

دانه های سخت و خوش شکل شیرینی که به همرای چای تناول می شود.

پترکه (پَ-تَر-کَه) n

آلهٔ تذکیر، آلت تناسلی مرد، کیر.

پترول (پِ-ترول) n

بنزین، نفت، مواد سوختی که در بعض ماشین آلات بکار می رود.

پتره (پَت-رَه) n

پیوند، وصله (برای چیزهای سخت ماند چوب، شیشه و آهن).

پتره کدو (پَت-رَه) vt

پیوند کردن، وصله زدن (ظروف چینی، شیشه یی و فلزی).

پتک (پَ-تَک) n

قمقمه، ظرف فلزی یا پلاستیکی کوچک برای ذخیره آب در مسافرت.

پتکی (پَت-کی) n

پتو، شال، چادری که مردان به گردن می اندازند.

پتلام (پِت-لام) n

تهمت، افترا، بهتان.

عروس به خانه پدرش پس از جشن ازدواج) مخففاً 'پَیزی' نیز گفته اند.

پایگاه (پا-یَ-گا) n

مقر، مرکز (چریکهای علیه دولت کمونست در دوران انقلاب).

پایگل (پای-گَل) n

قبرستان.

پایلو (پای-لو) adv

عمل کردن یا کارنمودن مانند کسی دیگری، تقلید نمودن از گفتار یا کردار شخص دیگر.

پایواز (پای-واز) n

عیادت کننده مریض (درشفاخانه).

پایه (پا-یه) n

ستون.

پایه دار (پا-یه-دار) adj, adv

ادامه دار، مداوم، چیزی که مدت زیادی ادامه داشته باشد.

پایه سنگ؛ پای سنگ (پا-یه-سَنگ؛ پای-سَنگ) n

سنگ تهداب، سنگ اول در دیوار ساختمان.

پایین (پا-یین) adv

زیر، زیرین، ضد بالا.

پپرده (پَ-پَر-دَه) adj

رنگ بریده.

پپرده کدو (پَ-پَر-ده) vi

رنگ از صورت پریدن بعلت ترس.

نمودن مثل کسی، کار کردن مانند شخص دیگری، عمل نمودن شبیه دیگری.

پای کش (پای-کَش) n

الاغ، مرکب، خر.

پای گوش (پای-گوش) n

گوشواره، زیور طلایی یا نقره یی که بپایین گوش بیاویزد؛ دلک، نرمه یی که در پائین ترین قسمت گوش قراردارد.

پای گوش؛ پی گوش؛ چی گوش (پَی-گوش؛ پای-گوش؛ چَی-گوش) n

گوشواره، یک نوع زیور مخصوص که در پای گوش زنان و دختران آویزان کنند.

پای منده (پای-مَن-دَه) adj

ضعیف، ناتوان.

پای منده؛ پی منده (پای-مَن-دَه؛ پَی-مَن-دَه) adj

از پا در افتاده، آنکه از پیاده روی عاجر آمده باشد؛ ضعیف، ناتوان، کسی که قدرت مسافرت را نداشته باشد؛ آدم حقیر و کم ارزش.

پای وازی؛ پای وزی؛ پی وزی؛ پی زی (پای-وا-زی؛ پای-وَ-زِی؛ پَی-وَ-زی؛ پَی-زِی) n

مراسم پاگشایی (نخستین آمدن داماد به خانه خسرش پس از نامزدی، همچنین اولین بار رفتن

تشر، بانگ و فریاد از روی خشم (برای تخویف کسی).

پٹکه کدو (پَ-ٹَ-کَه؛ پَٹ-کَه) vt
فریادکشیدن، بانگ برآوردن، نعره زدن (بر سرکسی برای ایجادتخویف وهراس).

پٹکی (پَٹ-کی) n
خمیر

پٹکی (پُٹ-کی) adv
پنهانی، مخفیانه.

پٹکی (پَٹکَی) n
عمامه، دستار، مندیل، تکه درازی راکه مردان به دَور سرخودمی پیچند.

پٹل کدو (پَ-ٹَل) vt
مالیدن مایع، آغوشته نمودن.

پٹله (پَٹ-لَه) n
خلاندن.

پٹله (پَٹ-لَه) n
منجیله، دائره.

پٹنگ (پَ-ٹَنگ) adj
جوان زورمند.

پٹنگ کته کدو (پَ-ٹَنگ-کَٹ-ٹَه) vt
ستودن کسی بطوری که او چنین نباشد، ستایش دروغین.

پٹی (پَ-ٹی) n
دلک پای، ماهیچه ساق پای انسان.

مقعد.

پٹ (پُٹ) adj
مخفی، پوشیده، پنهان، نهفته.

پٹاٹه (پَ-ٹا-ٹَه) n
کچالو، سیب زمینی، گیاهی که در بیخش غده های مدور تولید میگردد وپخته آن خورده می‌شود.

پٹاق برو گفتو (پَ-ٹاق-برو-رو) vi
بیباک گفتن

پٹاق زدو (پَ-ٹاق) vi
لاف زدن، گزاف گوی نمودن، خودستای کردن.

پٹاقی (پَ-ٹا-قی) n
ترقه، ماده منفجره یی که از ترکیدن آن صدای بلند تولید می شود ولی خطرندارد (درکویته بمناسبت شب برات یاجشن عروسی استعمال می گردد).

پٹ پٹ کدو (پَٹ-پَٹ) vi
بیهوده گفتن، یاوه گویی نمودن، سخن بیهوده زدن.

پٹ کدو (پُٹ) vt
پنهان کردن، مخفی نمودن، پوشانیدن، پیچانیدن؛ روی گرفتن، سترکردن صورت؛ بسته نمودن (چشمان).

پٹ کور (پِٹ-کور) adj
نابینایی مطلق.

پٹکه (پَ-ٹَ-که) n

پتلو (پَت-لو) n
پتلون، شلوار.

پتله (پَ-تَ-لَه) n
قطعه گرد رابری برای زدن تکمه یا سکه که در بین دایره دارد (در یکنوع بازی کودکان).

پتلیزکدو (پَ-تَ-لِیز) vt
بهم وصل نمودن دو تار (بدون گره زدن توسط تابدادن انها به یکدیگر).

پتنوس (پَت-نُوس) n
سینی، طبق مستطیل کلان برای بردن و آوردن ظروف چای خوری.

پتنوس پوش (پَت-نُوس-پوش) n
پوش گلدوزی شده که برروی پاتنوس چای هموار کنند.

پتو؛ پٹو؛ پاٹو (پَ-تو؛ پَ-ٹو؛ پا-ٹو) n
کیش، تکه کلان وضخیمی که مردان تنه خود را در هنگام سردی هوا با آن می پیچند.

پتیلچه (پَ-تِیل-چَه) n
ظرف دسته دار برای گداختن روغن.

پٹ (پَٹ) adj
پنخچ، پهن، کم ارتفاع.

پٹ (پَٹ) n
زوغاله خمیر.

پٹ (پَٹ) n
ران، قسمت پای انسان از زانو تا

پخته کاری (پُخ-تَه-کا-ری) n
خانه یا تعمیر ساخته شده با خشت پخته وسمنت.

پخته کدو (پُخ-تَه) vt
پزیدن، طبخ کردن (نان یاغذا)؛ کاملاً آموختن، یاد گرفتن (سبق یا درس).

پختلک؛ پختی (پَخ-تَ-لک؛ پَخ-تَی) adj
کوتاه قد، آنکه قد اش پخچ باشد.

پخچ (پَخچ) adj
پهن، پخش، کم ارتفاع.

پخره (پَخ-رَه) adj
پرمو

پخ زدو (پَخ) vi
قهر نمودن، خشم کردن؛ رد کردن امری بطور بسیار شدید.

پخس کدو (پُخ-خَس) vi
خرخر کردن، خرناس کشیدن.

پخسه (پَخ-سَه) n
چینه، دیوار ضخیم که باگل پخته اعمار گردد و سنگ و خشت در آن بکار نرفته باشد.

پخسه زدو (پَخ-سَه) vi
باگل دیوار درست نمودن، با پارچه های گل دیوار ساختن.

پخسی (پُخ-خَسی) adj
کسی که در خواب خرخر کند.

پخسیدو (پُخ-سی-دو) vi

پخ پخ (پَخ-پَخ) adj
ژولیده، سیخ و نامرتب (فقط موی).

پخ پخ کدو (پَخ-پَخ) vt
آشفته کردن، ژولیده نمودن.

پخپوت کدو؛ پخپوتلی کدو (پِخ-پوت؛ پِخ-پو-تَ-لَی) vi
گریستن توأم با نفس کشیدن شدید.

پخت و پز (پُخت-ُو-پَز) n
طبخ، پختن غذا.

پخته (پُخ-تَه) adj
بقدر کافی در آتش گذاشته شده و جوشانده شده؛ ساختمان که با سمنت و خشت در کره داغ شده ساخته شده است و جادهٔ که قیر ریزی شده باشد؛ کار و وظیفهٔ که بصورت عالی انجام داده شده.

پخته (پَخ-تَه) n
پنبه، ماده نرم و سفید رنگی بمانند پشم (برای بافتن پارچه وغیره).

پُخته دوزی (پُخ-تَه دو-زی) n
گلدوزی دستی با کیفیت بسیار عالی و مرغوب.

پخته سال (پُخ-تَه-سال) adj
مسن، کلان سال.

پخته شدو (پُخ-تَه) vi
دویدن، بشتاب رفتن از سرتاپای میدان (در مسابقه توپ بازی).

پٹی (پَ-ٹی) n
مزرعه، قطعه زمین کاشت شده.

پجنگ (پَ-جَ-نَک) adj
آنکه وقت کم برای انجام کاری داشته باشد؛ سراسیمه، دستپاچه، وار خطا.

پچق (پِ-چِق) adj
فرورفتگی سطح اشیأ درون خالی.

پچق (پُ-چُق) adj
افطس، کسی که بینی پهن وعریض دارد.

پچق کدو (پِ-چِق) vt
فشردن، گود کردن، با فشار سطحی را بدرون بردن.

پچک (پَ-چَک) adj
پهن، خمیده، هموار (بینی وغیره) ؛ پست، کم ارتفاع.

پچی (پِ-چی) adj
میده، شکسته، خرد شده.

پچی پاره (پِ-چی-پا-رَه) n
خرده یا قطعه بسیار کوچک نان یا هرچیز دیگر.

پچی کدو (پِ-چی) vt
شکستن یا خردکردن با دست (مثلاً یک قطعه خورد از فطیر یا قرص کلان و ضخیم نان).

پچی گی (پِ-چی-گی) n
توته، پارچه، قطعه خورد و غیرقابل استفاده (بویژه آن که از قرص نان یا از کتله فلزات وغیره شکسته باشد).

پراخ (پ-راخ) adj
فراخ، گشاد، عریض، وسیع.

پرار (پَ-رار) n
بی زمین، کسی که زمین زراعتی نداشته باشد و بزمین دیگران کار کند.

پرانچه (پَ-ران-چَه) n
جوجه پرنده گان که بزرگ شده و نزدیک به پروازش رسیده باشد.

پربازی (پَر-با-زی) n
قطعه بازی.

پربرکدو (پَر-بُر) vi
بال کشیدن، پر درآوردن (مورچه یاجوجه مرغ).

پربی (پَر-بی) n
فربه، چاق، گوشت آلود.

پر؛ پار (پَر؛ پار) n
بال، یکی از دو عضو متحرک پرندگان که توسط آن پرواز کنند؛ شهپر، جسم مودار و سبکی که بر بال پرندگان می روید.

پرپخل (پَر-پَ-خَل) n
آشغال، خس وخاشاک، قطعات بسیار خورد کاه یا چوب وغیره.

پرپرکخار (پَر-پَ-رَک-خار) n
بوته خاردار، بوته یی است با برگهای پهن، مدور و خاردار.

پرپش (پَر-پَش) n
برآمده گی در چیزی.

اصیل، از خانواده محتشم، نجیب.

پدرکده (پَ-دَر-کَ-دَه) adj
نیکزاد، دختری که پدرش متشخص و اشرافی باشد.

پدرنالت (پَ-دَر-نا-لَت) n
پدر لعنت (دشنامی که در حال جنگ و منازعه استعمال می شود).

پڈ (پَڈ) n
فلج، از حرکت باز ماندن پاهای انسان.

پڈ (پَڈ) onom
صدای افتادن اشیأ بزمین.

پڈاندختو (پَڈ-اَن-دَخ-تو) vt
خم کردن، به زیرانداختن (سر یا گردن خود در مقام شرمساری).

پڈس (پَ-ڈَس) onom
صدای فرو افتادن چیزی.

پڈوس گفتو (پُ-ڈُوس) vt
راست وبی پیرایه گفتن، به صراحت حرف زدن.

پذیرش (پَ-ذی-رِش) n
قبولی، مورد قبول (مخصوصاً در پذیرفتن مهاجرین).

پر (پُر) adj
لبریز، آکنده، لبالب، انباشته، مملو (ضدخالی).

پرآو (پُر-آو) adj
مملو از آب، لبریز از آب؛ اشکبار، پر از سرشک (در مورد چشمان آدم گریان گفته می شود).

دل از شوق تپیدن

پخک (پُ-خَک) n
برفباری اول زمستان که معمولاً سطح زمین رابه شکل یک قشر نازک می پوشاند.

پخک (پُخک) onomo
کلمه یی که باآن کسی رابترسانند.

پخل (پِ-خِل) n
آژیخ، ماده چرگین زرد رنگی که از چشم بیرون می آید.

پخل (پَ-خَل) n
کاه درشت.

پخل (پِ-خَل) n
پخال، فضله پرنده گان (مخصوصاً مرغ خانگی).

پخلی (پَ-خَ-لَی؛ پَخ-لَی) adj
آدم سست و فرومایه یی که نسبت به سر و وضع خود کاملاً بی توجه است.

پخیک (پَ-خَ-یَک) adj
ژنده پوش، کسی لباس ساده و کهنه بر تن داشته باشد.

پد (پَد) adj
حیثیت، عزت، اعتبار اجتماعی.

پدر (پَ-دَر) n
والد، بابا.

پدرجد (پَ-دَر-جِد) n
اجداد، پدران و نیاکان.

پدردار (پَ-دَر-دار) adj

پرده (پَر-دَه) n
پارچه یی که به در یا پنجره یی اطاق آویزان کنند؛ یکنوع بیماری چشم دید انسان کم می شود؛ حجاب، چادری که زن یا دختر جوانی برتن می کند تا رخسارش را از مردان نامحرم بپوشاند.

پرده (پُر-دَه) adj
شرمنده، منفعل، خجالت زده، ملامت.

پرده (پَر-دَه) adj
مشکل گشا، رفع کننده مشکل، عامل حل مسئله.

پرده کدو (پَر-دَه) vi
رفع مشکل نمودن، باعث حل مسئله یی شدن.

پرده گوش (پَر-دِه-گوش) n
پرده صماخ.

پرزه (پُر-زه) n
یک قطعه سامان، اسباب یا اجزای فنی (ماشین آلات یا موتر)؛ رقعه، یاد داشت یا نامه مختصر.

پرسان (پُر-سان) n
سوال، استفسار.

پرسان کدو (پُر-سان) vt
سوال کردن، استفسار نمودن.

پرس و پال (پُرس-ُو-پال) n
استفسار، تفحص در باره چیزی.

پرس وجو (پُرس-ُو-جو)
استفسار، تفحص و کنجکاوی آب از مزرعه یا حوض.

پرچون (پَر-چُون) n
خورده فروشی (دکان)؛ فروش اجناس به مقادیر جزئی واندک (ضدعمده فروشی).

پرچیوجگه؛ پرچیوجای
(پَر-چیو-جِ-گه؛ پَر-چیو-جای)
n
نقطه ای که از آنجا جریان آبرا طرف مزرعه یا ذخیره آب متوقف نمایند.

پرخ (پِرخ) n
عطسه، صدایی که با فشار ناگهانی هوا بخاطر کدام حساسیت از دستگاه تنفسی خارج میشود.

پرخچل (پَ-رَخ-چَل) n
پرخچه، قطعات خورد وشکسته شده (از استخوان یا کتله چوبین).

پرخ زدو (پُرخ) vi
خندیدن بطور شدید و ناگهانی.

پرخنه (پَر-خَ-نَه؛ پَر-خِ-نه)
n
بینی پهن و بی ارتفاع.

پرخنه بینی (پَر-خَ-نِه-بی-نی) n
سوراخ بینی، منخرین بینی.

پردم (پَر-دُم) n
پاردم، تسمه چرمی یا بند بافته شده از پشم که از زیر دُم الاغ می گذرد تا پالان را محکم نگهدارد.

پرپگله کدو (پَر-پَگ-لَه) vi
حرکت مذبوحانه کردن (مثل خروس تازه ذبح شده).

پرت کشک کدو (پَرت-کَ-شَک)
vt
باناخن خراشیدن.

پرجوبار (پُر-جو-بار) adj
پر زحمت، با مشقت، چیزی یا عملی که بسیار محنت ضرورت داشته باشد.

پرجویی (پُر-جو-یی) n
احوال پرسی، جورپرسانی (مجموعه یی ازکلمات قراردادی و یکنواخت که پس از مانده نباشی زود زود تکرار می گردد).

پرچال (پَر-چال) n
سنگیری بالای دیوار، سنگهای پهنی که برای محافظت دیوار از باران در بالای دیوار بطور منظم می گذارند.

پرچرک (پُر-چِرک) adj
چتل، کثیف، ناپاک.

پرچ کدو (پُرچ) vt
تف کردن (آب یا نسوار ازدهن).

پرچو؛ پرچیو (پَر-چَو؛ پَر-چیو) adj
متوقف، معطل، قطع (جریان آب آسیا یا مزرعه).

پرچو کدو؛ پرچیو کدو
(پَر-چِو؛ پَر-چیو) vt
متوقف کردن، قطع نمودن جریان

پرکله کدو (پَر-کَ-لَه) vt
شکستانیدن (قطعه یی از کتله).

پرکی (پِر-کی) n
بولانی، یک قسم غذای بسیار ساده هزارگی، قطعه یی از خمیر مدور و نازک که درونش را با یک مقدار سبزیجات جوش داده شده پرمی کنند و سپس آن را بر روی تابه آهنین یا در میان تنور پخته کرده می خورند.

پرگرام (پُر-گرام؛ پرُ-گرام) n
فهرست فعالیت های زمانبندی شده رادیو و تلویزیون به شکل فقره وار؛ برنامه کار یا مراسمی که پیش از پیش ترتیب و وقت اجرای آن طرح ریزی شود.

پرگرفتو (پُر-گِ-رِف-تو) vt
قیافه متکبرانه بخودگرفتن، باشیوه نخوت آمیز برخورد کردن.

پرگل‌شدو (پُر-گِل) adj
کثیف شدن، آلوده گشتن (با لجن ولای).

پرگنه (پَر-گَ-نَه) n
ملکیت اراضی، زمین زراعتی.

پرمان (پَر-مان) n
فرمان، حکم رسمی که از طرف عالی ترین مقامات دولتی [مثل پادشاه، رئیس جمهور یا صدراعظم] صادر شود؛ سیطره، تسلط، اداره.

پرقوت‌شدو (پَر-قُوت) vi
فرتوت شدن، پوسیدن، فرسوده گشتن.

پرک (پَ-رَک) n
پاروی چرخ آسیاب که آب بافشار زیاد بر روی آن می ریزد و سنگ آسیاب را بچرخش در می آورد.

پرک (پَ-رَک) n
چین، حاشیه چین دار در لباس، بالشت، و پرده (برای تزیین).

پرکپاتو (پَ-رَک-پا-تو) adj
پراگنده، متفرق، مجزا و دور افتاده از همدیگر.

پرکپاتوکدو (پَ-رَک-پا-تو) vt
پراگنده کردن، متفرق ساختن (افراد مخالف در هنگام نبرد).

پرکدو (پُر) vt
پرکردن، مملوساختن انباشتن (ظرف یا خریطه)؛ مرمی به داخل تفنگ گذاشتن؛ تحریک نمودن، برانگیختن (از طریق سوء تلقین)؛ رفوکردن، شکافی را با تار پرکردن (در لباس پاره یا فرسایش یافته).

پرکشیدو (پَر-کَ-شی-دو) vt
بال گشودن، در هوا پرواز کردن (مرغان، پروانه وغیره).

پرکله (پَر-کَ-لَه، پَر-کِ-لَه) n
پاره، قطعهٔ شکسته کوزه یا ظرف سفالین دیگر.

(برای کسب اطلاعات بیشتر).

پرسیدو (پُر-سی-دو) vt
سوال کردن، استفسار نمودن؛ به ملاقات مریض رفتن، عیادت کردن.

پرشتو (پُر-شِش-تو) vi
لمیدن، نشستن (با قیافه مغرورانه و جدی).

پرشوکدو (پَر-شُو) vt
مأخوذ از فارسی"پریشان کردن"، گیسوی بافته شده یی را باز کشودن.

پرغزه (پَر-غَ-زَه) n
پاره، تِکه، پارچه.

پرغوت (پَر-غُوت) adj
بد رفت؛ بدترکیب

پرفتنه (پُر-فِت-نَه) adj
نفاق انداز، فتنه انگیز، آدم ستیزه جویی که در میان دیگران تفرقه ایجاد نماید.

پرفتو (پُ-رُف-تُو) adj
مغرور

پرقلاج‌کدو (پَر-قُ-لاج) vt
زدن و انداختن (با چرخش کامل بازو).

پرقوت (پَر-قُوت) adj
پوسیده، فرسوده، گندیده.

پرقوت (پَر-قُوت) adj
درمانده، مستمند، تهیدست (بویژه کس بینوایی که از عهده مخارج آنیِ خود برنیاید).

دختران زیبا را به آن تشبیه می کنند؛ نام نسوان در بین هزاره ها که بیشتر با "گل" ترکیب میشود.

پری (پُ-ری) n
ماهی که سی یا سی ویک روز دارد (نقیض خالی).

پریدو (پَ-ری-دو) vi
افتادن، به زمین خوردن.

پریدو (پَ-ری-دو) جماع کردن، عمل جنسی انجام دادن (خصوصاً به دفعات متوالی وپیاپی).

پریروز (پَ-ری-روز) adv
پریر، دو روز پیش، روز پیش از دیروز.

پریشان (پَ-ری-شان؛ پَ-رِ-شان) adj
غمگین، ناآرام، آشفته فکر.

پریشانی (پَ-ری-شا-نی؛ پَ-رِ-شا-نی) n
غصه، غمگینی، آشفتگی فکری.

پریلده (پِ-ریل-دَه) n
تلاش، عجله.

پریمانی؛ پریمونی (پِ-ری-ما-نی؛ پِ-رِ-مو-نی) n
فراوانی، افزونی، زیادی، وفور.

پریمو (پِ-ری-مو؛ پِ-رِ-مو) adj
فراوان، فریمان، وافر، زیاده، بقدر افزون و کثیر.

پژمرده؛ پشمرده (پِژ-مُر-دَه) adj

قراضه، فلز بسیار کهنه.

پرنی (پِر-نی) n
کرم شب تاب.

پروا (پَر-وا) n
مواظبت، نگرانی، توجه.

پروپاگن (پرُو-پا-گَن) n
تبلیغات منفی، بدگویی، اظهارات نادرستی که به وجهه کسی لطمه واردکنند.

پرهیز (پَ-ریز؛ پَر-(هـ)یز) n
پرهیز، امساک کننده (از خوردن غذای ترش، چرب وغیره بدلیل مریضی).

پرهیزانه (پَر-(هـ)یز-آ-نَه؛ پَ-رِ-زا-نَه) n
پرهیزانه، غذایی که بنا بر توصیه داکتر برای مریض تهیه میشود.

پرهیزکدو (پَر-(هـ)یز؛ پَ-ریز) vi
پرهیزکردن، اکیداً نخوردن (غذای ترش یا چرب بخاطر بیماری).

پری (پَ-ری) n
وجیهه، زن بسیار زیبا از موجودات ماوراء الطبیعة که مانند فرشته پرواز میکند و بنا بر تصور مردم مسکن آن در پشت کوه قاف است. پری در افسانه های هزارگی مظهر نیکو کاری و کم آزاری می باشد؛ مردم غالباً زنان و

پرمشت (پُر-مُشت) n
فراموش، نسیان.

پرمشت‌دل (پُر-مُشت-دِل) adj
فراموش کار، کسی که حافظه ضعیف دارد.

پرمشت‌کدو (پُرمُشت کدو) vi
فراموش کردن، بخاطرنداشتن.

پرنچه (پَ-رَن-چَه) n
کلمه دشنام آمیزی که به سادات شَشپَرگویند.

پرندگ (پَ-رَن-دُک؛ پَ-رِن-دُک) adj
لغزنده، سکندری خورنده (الاغ)؛ شکننده و نازک، جسمی که انعطاف نداشته باشد؛ زن هرزه و فاقد ثبات اخلاقی.

پرندو (پَ-رَن-دو) vt
در کشتی غالب آمدن، به زمین زدن.

پرنده (پَ-رِن-دَه) n
مرغ، حیوانات بالدار، حیواناتی که پرواز می کنند.

پرنگ (پِ-رِنگ) adv
فوراً، دفعتاً.

پرنگی (پَ-رَنگ-گی؛ پَ-رنگ-گی) n
مرد یازن انگلیسی (بعنوان تسمیه تحقیر آمیز)؛ هرفرد غربی با چشمان سبز و رخسار سرخ.

پرنگی (پَ-رَنگ-گی) adj

مسقیم نتابد.

پسره کدو (پَس-رَه) vt
چیزی را با خست و لئامت برای روز مبادا ذخیره کردن.

پس شوی؛ پاس شونی (پَس-شَ-وِی؛ پاس-شَو-نی) n
پس شبی، سحری، غذایی که درواپسین لحظه شب (اندکی پیشترازسپیده دم) دراثنای ماه رمضان تناول می گردد.

پسقد (پَس-قَد) adj
نو، متأخر (نسل یا وقت).

پسک (پَ-سَک) n
قطعه چرم یا پلاستیکی که در عقب کفش نصب می شود.

پسکده (پَ-سَک-دَه) n
عقب نشینی، کناره گیری، دوری جستن از انجام عملی که قبلاه به اجرای آن تصمیم داشته بوده.

پسکده کدو (پَ-سَک-ده) vi
کناره گیری نمودن، عقب نشینی کردن از انجام کاری (در اثر رعب و هراس).

پس کوچه (پَس-کُو-چَه) n
کوچه هاع فرعی، کوچه های دور افتاده و متروک بین شهر که بیشتر اوقات در آن آشغال انداخته می شود.

پسکه (پُس-که) n
کپرک، کپر قارچی، ماده سبز رنگی که در بالای نان و دیگر

پسین پیری، واپسین ایام کهولت.

پست (پَست) adj
دنی، ناکس، خوار و زبون.

پستو (پِس-تو) n
پستان، عضو بدن انسان یا حیوان که از آن بنوزاد خود شیر میدهند.

پستوغ (پِس-تُوغ) n
مثانه، کیسه تجمع ادرار.

پسته (پِس-تَه) n
یکنوع دانه یی است دارای پوسته نازک که مغز آن را می خورد.

پستون (پِس-ثُون) n
پستون، سنبه، میله متحرک در ماشین آلات.

پس خانه (پَس-خا-نَه) n
وتاق کوچکی دروازه بیرون از دروازه های وتاق نشیمند جدا میکنند.

پسخورده (پَس-خور-دَه) n
باقی مانده غذا (ازکاسه آخندیامهمان که در هزاره جات معمولاً آن را زنان می خورند).

پس دست (پَ-س-ِ-دِست) adj
زیردست، محتاج به دیگران.

پسراه (پَس-راه) n
بخیه دوم.

پسرویه (پَس-رُو-یَه) n
سمت سایه رخ، موضیعی که آفتاب

جمع و سست شدن گل و برگ نبات (در اثر نرسیدن آب یا قطع شدن آن از ریشه).

پژمرده شدو؛ پشمرده شدو (پِژ-مُر-دَه) vi
سست شدن، تازگی را باختن، بخشکی گراییدن (برگ و شاخه نباتی که قطع شده باشد).

پس (پَس) adv
عقب، خلف.

پس (پَسْ) adv, conj
آنگاه، سپس.

پساپروت (پَ-سا-پُ-روت) n
پاسپورت، جواز سفر به خارج از کشور.

پس افتدو (پَس-اُف-تَ-دو) vi
به تاخیر افتادن، معطل شدن.

پس امدو (پَس-اَ-مَ-دو) vi
برگشتن، عودت کردن.

پس انداز (پَس-اَن-داز) n
اندوخته، ذخیره، پول یا چیز دیگری که برای آینده حفظ می شود.

پس اندختو (پَس-اَن-دَخ-تو) vt
معطل کردن، بتعویق افگندن (تا موعد دیگر).

پسپس (پُس-پُس) n
پوشیده خنده، تبسم استهزا آمیز.

پس پیری (پَس-ِ-پی-ری) n

قفا، عقب، سمت معکوس نامه یا کتاب (؛ نسل، تمام اشخاصی که تقریباً در یک دوره به دنیا آمده باشند.

پشت (پُشت) adj
پسر بیریش که مورد لواطه قرارگیرد.

پشت اپسو (پُشت-ِ-اَپ-سُو) n
قسمت بالای زهار یا شرمگاه (در بدن زنان).

پشتبان (پُش-تُ-بان) n
حامی، مدافع، طرفدار، یاری دهنده.

پشت بر (پُشت-بُر) adj
پشت کوژ، کسی که ستون فقراتش خمیده شده باشد (در نتیجه کبر سن یا عوارض جسمی).

پشت پای (پُشت-ِ-پای) n
پشت یا روی پای انسان (مقابل کف پا).

پشت پر (پُشت-پَر) n
پشتیبان، حامی، مدافع، طرفدار.

پشت پشت (پَشت-پَشت) onom
صدای پا، آواز برخورد پا بزمین در حین راه رفتن.

پشت پل (پُشت-ِ-پُل) n
سقف خانه، سطح زیرین پوشش خانه، طرف باطن بام خانه.

پشت ددو (پُشت) vt
شانه خالی کردن، از انجام کاری

پش پش (پَش-پَش) adv
متخلخل، پاشپاش، ضد فشرده.

پش پش (پُش-پُش) n
صدای خفیف تنفس از بینی.

پشپش کدو (پَش-پَش) vt
متخلخل ساختن، پاش پاش کردن.

پش پش کدو؛ پیش پیش کدو (پُش-پُش؛ پیش-پیش) vi
با صدا نفس کشیدن (چنانچه که مزاحمت به کس دیگر باشد).

پشپل (پَش-پُل) adj
پوشالی، متخلخل، نقیض فشرده.

پشپلدوغ (پِش-پِل-دُوغ) adj
ضعیف، ناتوان؛ آنکه بسیار سست و بیحال باشد.

پشپل کدو (پَش-پَل) vt
پاش پاش کردن، متخلخل ساختن.

پشپو (پِش-پو) n
رقص، بازی (یکنوع رقص که توسط زنان در هنگام جشن عروسی و دیگر مواقع خوشی اجرا میگردد).

پشپوتیو (پُش-پُو-تیو) n
شلوار و پراهن ضخیم پشمی (در قدیم مرسوم بوده).

پشپوزدو (پِش-پو) vt
یکنوع رقص که توسط زنان در هنگام جشن عروسی و دیگر مواقع خوشی اجرا میگردد.

پشت (پُشت) n
مواد خوراکی مرطوب در اثر فاسد شدن پدید می آید.

پسکی (پَس-کی) adv
عقبی، قهقرایی، خلفی.

پس گردنی (پَس-ِ-گَر-دَ-نی) n
سلی یاضربه یی که با دست به قفا یا پس گردن کسی بزنند.

پس گوش کدو؛ پشت گوش کدو (پَس-ِ-گوش؛ پُشت-ِ-گوش) vt
نادیده گرفتن، چشم پوشی کردن (در انجام عملی).

پسلو (پَس-لو) adj, adv
پشت خانه، سمت عقب حویلی؛ از عقب، از دنبال.

پس مندو (پَس-مَن-دو) vi
عقب ماندن، پس افتادن از دیگران (در حین سفر یا سیر ترقیات زمان).

پس منده (پَس-مَن-دَه) adj
عقب افتاده، رشد نکرده (مثلاً مردم یا منطقه بخصوصی).

پسنه (پَس-نَه) adj
پسینه، عقبی، خلفی.

پس و پیش کدو (پَس-ُو-پیش) vt
مرتباً بستن و گشودن (دروازه وغیره)؛ حرکت کردن، خود را جنبانیدن به عقب و جلو(چنانچه که مرد مُجامع در بحبوحه آمیزش جنسی کنند).

رابری پهن و مدور که در قمار برای زدن سکه یا چیزی دیگر که در مرکز دایره گذاشته شده است بکار می رود.

پشتی گیری؛ پشتی گری (پُش-تی-گی-ری؛ پُش-تِی-کِ-رِی) n
کشتی گیری، عمل کشتی گرفتن.

پشقل (پِش-قِل) n
پشکل، سرگین مدور برخی از حیوانات (مثل بز، گوسفند و آهو)

پشک (پِ-شَک) n
گربه، بلی، حیوانی است اهلی مانند سگ اما بسیار کوچکتر از آن که دربین خانه زندگی کرده و موش شیکار می کند.

پشک (پِشک) n
قرعه، پشکل گوسفند یا بز که با علامت نمایانی مشخص گردیده ازبین کلاهی بیرون کشیده می شود تافیصله صورت بگیرد که نوبت نخست به کدام نفر تعلق دارد.

پشک‌اندختو (پِشک؛ پُشک) vt
قرعه انداختن، سهم کسی را توسط قطعه کاغذ یا چیز دیگری معلوم کردن.

پشک بر شدو (پِشک) vi
قرعه برآمدن، تعلق یافتن نوبت امضا کردن در دفتر حاضری کورسهای آموزشی گویش پشتو که قبل از سال ۱۳۵۷ بعنوان یک مرحله اجباری برای همه مأمورین رسمی دایر شده بود.

پشتوامضاکدو (پِش-تُو-اِم-ضا) v.t
(به لهجه عوامانهٔ کابل) ادرار کردن، قضای حاجت نمودن.

پشت و پناه (پُشت-ُو-پَ-نا) n
پشتیبان، محافظ، نگهبان (از خطر).

پشت و روی (پُشت-ُو-رُوی) n
باطن و ظاهر؛ شرم، حیا.

پشتول (پُش-تُول) n
فرسپ، چوب ضخیمی که با آن سقف خانه را میپوشانند.

پشتول (پِش-تول) n
تفنگچه، تپانچه، تفنگ کوچک دستی.

پشتونله کدو (پُش-تُون-لَه) vt
پشتیبانی نمودن، طرفداری کردن، مورد حمایت قراردادن.

پشته (پُش-تَه) n
تپه، تل بسیار بزرگ.

پشتی (پُش-تی) n
کشتی، درگیری دوتن باهم تا یکدیگر را به زمین بزنند.

پشتی (پَش-تَی) n
دوری جستن.

پشتره؛ پشتکی (پُش-تَ-رَه؛ پُش-تِ-رَه) n
کوله پشتی، کوله بار، باری که کسی بر پشت حمل کنند.

پشت کدو (پُشت) vt
به پشت حمل نمودن.

پشتل؛ پَش-تَ-لک (پَش-تَل؛ پَش-تُل؛ پَش-تَ-لک) n
تارهای تکه که به اثر استعمال بیرون آمده باشد؛ تفاله، باقیمانده چیزی پس از فشردن و گرفتن آب آن؛ ریشه ریشه شده (نوک چوب).

پشت نامه (پُشت-نا-مَه) n
شجرة النسب، فهرست اسامی بابا و اجداد کسی که به ترتیب تاریخوار نوشته شده باشد.

پشتو (پَش-تُو) adj
گویش پشتونهایی که در افغانستان و قسمتهایی از پاکستان بخصوص ایالت سرحد شمال غربی سکونت دارند.

پشتو (پَش-تُو) (به لهجه عوامانه هزاره های کابل) کفل یا سرین زنان و دختران قوی هیکل (که برجسته و پرگوشت باشد).

پشتو (پُش-تُو) n
پشتیبان، حامی، مدافع، طرفدار.

پشتوامضاکدو (پَش-تُو-اِم-ضا) vt

پشیموشدو (پِ-شَی-مو) vi
افسوس کردن، نادم شدن؛ صرف نظر نمودن، دستبردار گشتن (ازتصمیمی).

پطیرمال (پَ-طِیر-مال) n
قرص نان کلفت دارای حجم متوسط.

پغج (پَ-غَچ) adj
پخچ، پست، کم ارتفاع (مثل کوه یا درخت)؛ پائین، خفیف، آهسته (آواز).

پف (پُف) n
بادی که انسان بشدت از دهان بر روی چیزی می دمد؛ لاف، خودستایی، حرف زدن مبالغه آمیز از کرده ها و قدرت خود.

پفت کدو (پُفت) vi
شکست مفتضحانه خوردن، تن دردادن به هزیمت (بطور ناجوانمردانه).

پفک (پُ-فُک) adj
کسی که بسیار لاف بزند، ولی کاری از او برنیاید.

پف کدو (پُف) vi
هوا را بشدت از دهان خارج کردن؛ لاف زدن، خود را ستودن؛ کسی را به حاضرین تعریف و تمجید نمودن.

پفی (پُف-فی) onom
آوازی شبیه غمبر کبوتر که زنان هزاره از دهن برمی کشند و میترسانند.

پشه؛ پاشه (پَ-شه؛ پا-شَه) n
مگس.

پشه خانه (پَش-شَه-خا-نَه) n
جالی که انسان را درهنگام خواب از گزند پشه ها مصون نگهمیدارد.

پشه کش (پَش-شَه-کُش) n
وسیله پهنی برای کشتن مگس که عمدتاً از چرم یا پلاستیک ساخته می شود.

پشی (پِ-شی) n
گربه، آن حیوان گوشتخوار که دشمنی اش با موش سخت معروف است.

پشی (پَ-شی) n
نام طایفه یی هزاره در جاغوری.

پشی پشی؛ پش پش (پِ-شی-پِ-شی؛ پِش-پِش) interj
کلمه یی که به منظور فراخواندن گربه گویند.

پشیگک (پِ-شی-گَک) n
زکام، سرماخوردگی.

پشیمانی؛ پشیمونی (پِ-شَی-ما-نی؛ پِ-شَی-مو-نی) n
جریمه یی که برذمه کسی تحمیل شود (بخاطر پشیمان شدن از اجرای معامله).

پشیمو (پِ-شَی-مو؛ پِ-شی-مُو) adj
پشیمان، نادم.

(بنام کسی مثل خدمت عسکری یا مقطع آبیاری زمین وامثال آن).

پشکٹکٹ (پِش-کِٹ-کِٹ) n
بازی طفلانه.

پشکل (پَش-کَل) n
پشه، حشره های کوچکی که بیشتر در مناطق مرطوب زندگی می کنند و در حین شب به هوا پرواز کرده و انسان را نیش می زنند.

پشملک (پُش-مَ-لَک) n
عذر، بهانه (برای احتراز از انجام دادن کاری).

پشمی (پُش-مَی) adj
عبوس، ترش رو، غضبناک، قهر.

پشمی کدو (پُش-مَی) vt
آماده برای جنگ شدن، خود را برای دفاع یا حمله تیار نمودن (مخصوصاً کاب).

پشنگ (پِ-شَنگ) n
تلنگر (ف. ع).

پشنگ زدو (پِ-شِنگ) vt
باسرانگشت زدن؛ ریگ درشتی را از بین انگشت ابهام و وسطی پرتاب کردن.

پشنگ کری (پِ-شَنگ-کِ-ری؛ پِ-شَنگ-کَ-ری) n
عمل انداخت سنگ کوچک توسط نوک انگش وسطی و شست.

پشه (پِ-شَه) interj
صدای که توسط آن گربه را

بکار می رود.

پلته در ددو (پَل-تَه-دَر-دَ-دو) vt

فتیله سوزانیدن (زبان هزاره بر روی حلوای نذر بی‌بی، در آخرین چهارشنبه ماه صفر، چندین فتیله روشن کرده آنرا زیارت می نمایند).

پلته شدو (پَل-تَه) vi

فتیله یا ژولیده شدن، درهم گیرکردن (فقط در باره موها استعمال می شود).

پلچیو (پَل-چیو) n

فرسپ، شاه تیر، تیرسقف، چوب ضخیمی که با آن سقف خانه را می‌پوشانند.

پلخو؛ پلخمو (پَل-خو؛ پَ-لَخ-مو) n

پلخم، فلاخن یک نوع منجنیق دستی که از تار پشمین بافته می شود و غالباً شبانان با آن به سوی گرگ یا هدف دیگر سنگ می اندازند.

پلدو (پَل-دو) vi

پندیده، آماسیده.

پلدو (پَل-دُو) adj

پندیده گی.

پل زدو (پَل) vi

ردپایی را تعقیب کردن (انسان یا حیوان).

پلستر (پَ-لَس-تر) n

چوب و کلوخ چمنی بر روی رودخانه عمده دره ها می سازند تا مردم وحیوانات از روی آن به سلامتی وسهولت عبور کنند.

پل (پَل) n

ردپا، چاپ پای.

پل (پَل) n

تیغ (برای تراشیدن مو).

پلاس (پَ-لاس) n

یکنوع انبور که با آن سیم را ببرند یا میخ را برکشند.

پلاس (پَ-لاس) n

گلیم، یک قسم فرش بافته شده با دست از پشم گوسفند و موی بز که پت ندارد.

پل اسپار (پَل-اِس-پار) n

تیغه پهن ونوک تیزی از آهن که در نوک کنده قلبه قراردارد.

پلاستیک؛ پلاشتیک (پَ-لاس-تیک) n

مواد نرمی که آن را بصورت مایع در قالب برای ساختن اشیای گوناگون می‌ریزند.

پلال؛ پلل (پَ-لال؛ پَ-لَل) n

کاه و ساقه گیاهان که بعد از درو محصول در زمین می ماند.

پل پاکی (پَل-ِ-پا-کی) n

تیغ ریش تراشی.

پلته (پَل-تَه) n

گوگرد، کبریت؛ فلتیله، پنبه یا رشته تاب داده که در چراغ

همزمان بطور دستجمعی در پیش روی عروس (قبل از فرود آمدن بخانه خسرش) رقص کنند.

پغی زدو (پُغ-فی) n

رقصیدن، بازی نمودن (مانند رقص سنتی هزارگی).

پقط بگه (پَق-قَط-بُ-گه) interj

انگار، گویا.

پقیر (پَ-قِیر) تهی دست، تنگ دست؛ مردِ گدا، سایل.

پک (پَک) adj, adv

تمام، کل، همه؛ زیاد، خیلی، بسیار.

پکپک (پُک-پُک) n

هوش، عقل.

پکو (پَ-کو) adj

مغلوب، بیچاره، درهم شکسته.

پکو کدو (پَ-کو) adj

بستوه آوردن، مغلوب ساختن، درهم شکستن.

پکول (پَ-کول) n

کلاه پشمی برنگ قهوه یی که آن را بیشتر مجاهدین در دوران نبرد برعلیه عساکر روس بر سر می‌نهادند.

پکه کدو (پَ-کَه) vt

باد دادن، باد زدن.

پل (پُل) n

گذرگاه برافراشته یی که هزاره هامعمولاً در موقع آب خیزی بهار از

گاو برای بار نخست پس از زائیدن می دوشند.

پله تنگ (پل-له-تَنگ) adj
پریشان، دل تنگ، ناراحت (بخاطر قرضداری یا فقر شدید).

پم (پَم) n
پمپ، ماشین برقی یا نفتی که آب را با فشار توسط لوله بجای بلندی منتقل می کند.

پمبه (پُم-بَه) n
پنبه، پخته، ماده نرم وسفید رنگی بمانند پشم (برای بافتن پارچه وغیره).

پمپر (پَم-پَر) n
سپر، آهن پیش رو و پشت سر موتر که در صورت تصادف بتواند تاثیر تخریبی آن را تا جایی تخفیف بدهد.

پم شدو (پَم) adj
پهن شدنی، خوابیدن، قرارگرفتن (بر روی کسی برای زدن وغیره).

پناه (پَ-نا) n
امان، حفظ، جای از آسیب دشمن و حوادث طبیعی محفوظ باشد.

پناه به خدا (پَ-نا-بَه-خُ-دا) interj
سپرد با خدا، توکل با خدا.

پنای تو دَ خدا (پَ-نای-تُو-دَ-خُ-دا) interj
پناهت به خدا باد (در وقت وداع

پلمیڈ (پَل-میڈ) n
دانه های شیرینی که به شکل ها و رنگ های متنوع ساخته می شود و بیشتر با مزه آن نوشیدن چای تلخ گوارا میشود.

پلوان شریک؛ پلوو شریک
(پِل-وان-شَ-رِیک؛ پِل-وو-شَ-رِیک) adj
دو زمیندار که کشتزارهای شان در کنارهم واقع شده باشد.

پلو؛ پلیو (پَ-لَو؛ پَ-لیو) n
غذای که از برنج و گوشت تهیه می گردد.

پلوس (پُ-لُوس) n
پولیس، فردی از نیروی انتظامیه، شخصی از افرادی که از طرف حکومت امور نظم ضبط را بعهده دارد.

پلوو (پِل-وو) n
خط فاصل میان دو قطعه زمین زراعتی که از آن برای راه روی در بین قطعات زمین و رساندن آب توسط جوی بارهای که در آن واقع است نیز استفاده میشود.

پله (پَل-له) n
کفه، یک سمت ترازو.

پلّه (پَل-لَه) n
زمان مجادله، هنگامیکه شخص در تنگنا قرار داشته باشد.

پله؛ پیله (پِ-لَه؛ پی-له) n
فله، شیر تیره یی که از پستان

کاه گل، یک مخلوط گِل و گاه که بر روی دیوار یا بالای بام بضخامت دو یا سه سانتی متر برای محافظت از باران می مالند؛ تیکه یا پلاستیکی که با مواد ضد عفونی بر روی زخم می کشند.

پلغو (پَل-غُو) n
همکاری متقابل، تعاون دو جانبه مثلا قلبه شریکی (معمولاً از دو نرگاوی که به دو شخص جداگانه تعلق دارد صاحبان شان برای مدت معین به نوبت کار می‌گیرند).

پل غو (پُل-غُو) n
فرسپ، چوب ضخیم (برای سقف خانه یاساختن پل).

پلک (پَ-لک) n
چرمینه، ریسمان ضخیم چرمی، پشمی یا از ساقه گیاهان که توسط آن یوغ را به تیرچوب گاو آهن یا اسپار ببندند.

پلک (پُلک) n
چکش بسیار کلان و سنگین آهنی با دسته چوبی که آهنگران با آن آهن تفته را بر روی سندان می کوبند.

پللین (پَ-لَ-لَین) n
فللین، یک نوع پارچه کلفت نخی.

پل ماشین؛ پل ماشی (پَل-ما-شِین؛ پَل-ما-شی) n
تیغ نازک (برای ماشین ریش تراشی).

بپیچند و بر پشت حمل کنند.

پنڈل (پَن-ڈَل) n
سرگین، فضلهٔ الاغ.

پنڈل (پَن-ڈَل) n
گال، سرگین کلوله شده گوسفند که به پشم های زیر دنبه اش آویخته وخشک شده باشد؛ قطعه مدور چرک بینی.

پنڈلی (پِن-ڈِ-لی) adj
یکجا فشرده، چیزی که به هم جمع و کلوله شده باشد.

پنڈو (پُن-ڈو) adj
فربه، چاق.

پنڈه کدو (پِن-ڈَه) vt
کلوله نمودن، بشکل مدور در آوردن، با دست چیزی را بهم فشردن (تا به شکل توپ خورد درآید).

پنڈی (پِن-ڈی) adj
بهم فشرده، چیزی که به هم جمع و کلوله شده باشد؛ چین چین، قات دار (بطور غیر منظم).

پنڈی کدو (پِن-ڈی) vt
منقبض نمودن، جمع کردن، بهم فشردن (تکه، گلیم و غیره).

پنر (پَ-نَر) n
فنر، یک آلت پلاستیکی یا فلزی که قوه ارتجاعی دارد و در ماشین آلات بکار می رود.

پنسل پاک (پِن-سِل-پاک) n
مداد پاک کن، یکنوع رابر نرم

پنجه کش؛ پنجرکش (پَن-جَه-کَش؛ پَن-جَر-کَش) n
یک قسم قرص نان کلفت ومستطیل که زنان پس از زدن در تنور یکبار با چهار انگشت پنجه بر آن دست میکشند.

پنچر (پَن-چَر) n
سوراخ در چرخ رابری عراده جات.

پند (پَند) n
توصیه، اندرز، نصیحت؛ ترفند، حیله، نیرنگ.

پندلجی (پَن-دِل-جی) caus vb
اشتباه و عبرت.

پنڈ (پَنڈ) n
کوله، چیزی که در توبره یا تکه بپیچند و بر روی دوش از یک جا به جای دیگر ببرند.

پنڈخسه؛ پنڈسه (پَن-ڈَخ-سَه؛ پَن-ڈَ-سه) adj
آغوشته، مملو؛ پارچه آغوشته با مائع که خشکیده و بهم چسپیده باشد؛ شاخه پرمیوه، خوشه انگور ویا غوزه خار، که دانه ها و غوزه های آن سخت زیاد و بهم فشرده باشد

پنڈق؛ پُنڈک (پُن-ڈُق؛ پُن-ڈُق؛ پُن-ڈُک) n
پندک، غنچه، شگوفه.

پنڈک؛ پنڈکی (پَن-ڈَک؛ پَن-ڈَ-کی) n
کوله بار، چیزی را در بین تکه کسی گفته می شود).

پنج (پَنج) num
شماره پنج، عدد پس از چهار.

پنجا (پِن-جا) num
پنجا (۵۰)، مقدار معادل با ده تا پنج.

پنج تن (پَنج-تَن) n
پنج شخص بزرگوار (محمد، علی، فاطمه، حسن وحسین).

پنج تیره؛ پنج ٹکه
(پَنج-تَی-رَه؛ پَنج-ٹَ-کَه) n
تفنگی که جاغورش فقط پنج مرمی را در خود جا بدهد.

پنج شمبه؛ پینج شمبه
(پَنج-شَم-بَه؛ پَینج-شَم-بِه) n
پنج شنبه، روز پنجم هفته.

پنجو (پَن-جَو) pn
پنج آب، لفظاً بمعنی پنج جویبار است؛ نام موضعی در مرکز هزارجات.

پنجه (پَن-جَه) n
کف دست با پنج انگشت که معمولاً از آهن می سازند و بر سر علم عزاداری در ایام عاشورا وغیره بعنوان نماد مقدس نصب کنند.

پنجه چنار (پَن-جَه چِ-نار) n
یکنوع چنار.

پنجه ددو (پَن-جَه) vi
انگشتان درهم انداختن، دست یکدیگر را فشردن (برای زور آزمایی و رقابت).

در زبان های سه گانه فارسی، عربی وانگلیسی است).

پوتله کدو (پوت-لَه) vt
درودن گیاه.

پوتور (پُو-تُور) n
کل، سرطاس.

پوته (پو-تَه) n
بیضه، خایه، خصیه، تخم مربوط به آلت تناسلی انسان نرینه.

پوتی (پو-تی) n
دفترچه یادداشت سوداگران یا دکاندارها.

پوٹلی (پُو-ٹَ-لی؛ پو-ٹِ-لی) n
نوعی از توشله چوبین یا شیشه یی که کودکان هزاره با آن بازی می کنند.

پوٹلی اصلی (پو-ٹِ-لی-اَص-لی) n
مهره یا توشله یی که از شیشه ساخته شده باشد.

پوٹه؛ بوٹه (پُو-ٹه؛ بُو-ٹه) n
چند نوع بوتهٔ مختلف شبیه درمینه یا افسنطین که از کوه ها قطع میگردد و معمولاً در نزدیک خانه ها برای محروقات زمستانی بر روی هم چیده میشود.

پوٹی؛ بوٹی (پو-ٹِی؛ بو-ٹی) n
قطعه، تیکه، پاره (گوشت یا چیزی دیگر).

استعمال میشود).

پنگ موی (پِنگ-ِ-مُوی) n
گیره فلزی که در زلف زنان و دختران چسپانیده می شود.

پنگی فروش (پِنگ-گی-فِ-روش) n
سوداگر دوره گردی که پنگ موی وغیره می فروشد.

پننگ (پَ-نَنگ) n
گلیم کهنه و پینه دار.

پنو (پِن-نُو) adj
پنهان، پوشیده، مستور.

پنید (پَن-یَد) adj
عبرت گرفته، پند به یاد داشته (که تاثیر آن عدم تکرار اشتباه باشد).

پنیر (پَ-نِیر) n
یکنوع غذا که از شیر حیوانات اهلی گرفته می شود و همرای نان (مخصوصاً صبحانه) تناول می گردد.

پوپنک (پُو-پَ-نَک) n
کپرک، کپر قارچی، ماده سبز یا سفید رنگی که در بالای نان و دیگر مواد خوراکی مرطوب در اثر فاسد شدن پدید می آید.

پوپو؛ پوپک (پُو-پُو؛ پُو-پُک) n
اتوتک، هدهد، شانه بسر، مرغ سلیمان (پرنده معروفی که نامش منعکس کننده بانگ مخصوص آن

که برای صاف نمودن خط پنسل از روی کاغذ بکار میرود.

پنسل؛ پلسلنگ (پِن-سِلْ؛ پِل-سِ-لِنگ) n
مداد.

پنسل تراش (پِن-سِل-تَ-راش) n
مداد تراش، آلت کوچک با تیغ آهنین که نوک پنسل را در درون آن انداخته دور می دهند تا تیز گردد.

پنقرده (پَن-قِر-دَه) n
فریاد بز در وقت باریدن باران و ژاله وغیره.

پنقرده کدو (پَن-قِر-دَه) vi
فریاد کردن، آواز کشیدن (مخصوص بز).

پنگ (پِنگ) n
سنجاق قفلی، گیره فلزی که نوک یک سیخ آن در هنگام بستن به درون کلاهک فرومی رود تا بطور تصادفی باز نشود.

پنگ (پَنگ) n
پانگ، پارسنگ، سنگ یا هر وزن خورد برای متعادل ساختن آن کفه ترازو که قدری از دیگرش سبک تر است؛ عدم موازنه، غیرمساوی (چنانچه که یک پله ترازو در مقابل دیگرش سنگین تر باشد).

پنگ پنگ؛ پرنگ پرنگ (پِنگ-پِنگ؛ پرنگ-پرنگ) adv
آوازگریه (به معنی تحقیر

پورامدو (پُور) vi
رحل اقامت افگندن، خیمه زدن (مثلاً کوچی های پشتون در هزاره جات).

پورتغو؛ پورته‌یی (پور-تَ-غُو؛ پور-تَ-یِی) adj
دور انداختنی، قابل پرتاب (چیزهای کم ارزش که درخور افگندن به بیرون از خانه باشد).

پورتو کدو؛ تورته کدو (پور-تَو؛ پور-تـه) vt
انداختن، پرتاب کردن، بدور افگندن؛ سقط کردن، پیش از وقت چوچه زائیدن (در صحبت از حیوانات اهلی).

پوره (پُو-رَه) adj
کامل، درست، تمام.

پوره کدو (پُو-رَه) vt
تکمیل کردن، ایفانمودن.

پوزه (پُو-زه) n
تپه، پشته بلند، تل بسیار بلند و بزرگ.

پوزی (پُو-زَی) n
بوریا، حصیر، بلاج، فرش محقری که از نی میبافند.

پوست (پوست) n
جلد، قشر، نسج نازکی که روی سطح بیرونی بدن انسان و حیوان کشیده شده است.

پوست کدو (پوست) vt

پوچی دلجی کدو (پُو-چی-دِل-جی) caus vb
از شرم و حیا کاستن.

پودر؛ پوڈر (پو-دَر؛ پو-ڈَر) n
گرد زهرآگین (برای کشتن حشرات مضره).

پودری (پو-دَ-ری) adj
نرم، ساییده، آنچه که بشکل آرد یا پودر باشد.

پود کدو (پود) vt
پر نمودن، پلرو بال مرغ ذبح شده را کندن؛ مغلوب ساختن، شکست دادن.

پودنه؛ بودنه (پو-دَ-نَه؛ بو-دَ-نـه) n
بلدرچین، کَرَک (یک نوع پرنده).

پودی (پو-دی) adj
کسی که در بازی رسماً شمولیت ندارد.

پودینه؛ بودنه (پو-دی-نه؛ بو-دَ-نَه) n
گیاه خودرو شبیه نعناع که بیشتر در کنار جویبار و زمینهای مرطوب میروید و جز سبزی های خوردنی است و برگهای خوشبوی آن را خشک میکنند.

پوڈه (پُو-ڈَه) adj
پوده، فرسوده، پوسیده، مندرس (مثل تکه، چوب، ریسمان وغیره).

پوٹی پوٹی کدو (پو-ٹی-پو-ٹی) n
پاره پاره کردن، قطعه قطعه نمودن.

پوج (پُوج) adj
پوچ، هسته میان تهی، دانه میان میوه که فاقد مغزباشد.

پوج زبو؛ پوجدا (پُوج-زِ-بوْ؛ پوج-دا) adj
پوچ گوی، فحاش، ناسزاگو، کسی که زبانش به گفتن سخنان رکیک معتاد باشد.

پوجی (پُو-جی) n
خیشاوه، عمل برکندن، چیدن و برکندن علفهای هرزه از کشتزار گندم، جو و غیره.

پوجی کدو (پُو-جی) vt
خیشاوه کردن، چیدن و برکندن علفهای هرزه و مضر از مزارع گندم، جو و غیره.

پوچک (پُو-چَک) n
کارتوس، فشنگ خالی.

پوچک؛ پوچکی (پُو-چُک؛ پُوچ-کی) adj
میان تهی، بی مغز (هسته زردآلو، بادام وغیره).

پوچکی کدو (پُوچ-کی) vt
جداکردن میوه از هسته (مخصوصاً زردآلو بمنظور کشته کردن).

پوچی (پُو-چی) n
بی شرمی، بی حیایی.

نهیب زدن، فریاد کشیدن، بانگ برآوردن (برای ترسانیدن یا ساکت کردن کسی).

پوک (پوک) adj
خود خواه، متکبر؛ ابله، ساده لوح.

پو کدو (پو) vt
فهمانیدن، کسی را دانسته کردن نسبت به موضوعی.

پوکه (پو-کَه) n
بوک، سمت محدب یا برآمده بجل (ضد 'چیکه').

پول (پُول) n
پیسه، روپیه؛ ثروت، دارایی نقدی.

پولادا؛ پولاد؛ فولاد (پو-لا-دا) n
جمع پولاد، اسم یک طایفه عمده هزاره است که در اصل ساکن دره اجرستان بودند. این منطقه تا سال ۱۸۹۳ استقلال داشت و بخشی از آنها در مالستان نیز متوطن بودند و شاخه هایی از همین قبیله در دره فولادی بامیان و در دره‌صوف نیز سکنی دارند.

پولادی (پو-لا-دی) adj
ساخته شده از فولاد.

پولادی؛ فولادی (پو-لا-دی؛ فو-لا-دی) pn
کسی به طایفه پولادا (یکی از طوایف هزاره) تعلق داشته باشد.

شکل شبیه اصل باشد؛ پوست گوساله که مادرش شیر می دهد را پر از کاه کنند و پیشروی ماده گاو گذارند تا او احساس کند که گوساله اش موجود است و در هنگام دوشیدن آرام بایستد.

پوستین؛ پوستی (پوس-تِین؛ پوس-تی) n
لباس زمستانی فراخ و دراز که از پوست گوسفند پشمدار ساخته میشود.

پوسخندزدو (پُوس-خَند) vt
خندیدن بر کسی (بمنظور توهین)؛ تحقیر کردن، ریشخند نمودن.

پوش (پوش) n
وقایه، غلاف تکه یی یا پوستین برای محفوظ نگهداشتن اشیای مختلف.

پوشاک؛ پوشاکه (پو-شاک؛ پو-شا-که) n
لباس، جامه (آنچه از پارچه های دوخته شده که در مجموع برای پوشانیدن بدن استعمال گردد).

پوشدو (پو) vi
دانسته شدن، دریافتن، فهمیدن مطلبی به گونه درست.

پوقانه (پو-قا-نه) n
خریطه رابری که به صفت بازیچه کودکان بکار میرود.

پوق‌زدو (پوق) vi

پست کردن، جلد حیوان را از بدنش کندن، قشر بیرونی گیاهان را کشیدن.

پوستک‌شدو (پوس-تک) vi
بطور سطحی خراشیده شدن، جداشدن پوسته نازک بدن (مخصوصاً عینک زانو، آرنج وغیره در حین لغزیدن بر زمین یا برخورد کردن با اجسام سخت).

پوست‌کنده (پوست-کَن-دَه) adv
آشکارا، بطور واضح و بی پرده.

پوست‌گرفتو (پوست) vi, vt
جلد تازه حیوانات را پوشیدن، پوست بدن حیوانات را بمنظور درمان در بدن شخص بیمار پوشانیدن.

پوست‌لو (پوست-لو) adj, adv
سطحی، فقط بر روی پوست، اصابتی که فقط باعث خراشیدگی یا از بین بردن جلد شده باشد.

پوسته (پوس-ته) n
نامه، مکتوب از طریق پوست؛ پایگاه نظامی، مقر پولیس در مسیر راه برای بازرسی وسایل نقلیه و مسافرین.

پوستی (پوس-تی) adj
چیزی که از پوست ساخته شده باشد.

پوستیل (پوس-تیل) n
هم شکل، هم مثل، چیزی که در

پی‌ماش‌کدو (پَی-ماش) vt
پیمایش کردن، اندازه کاری را سنجیدن (در معدن ذغال سنگ).

پیاده‌رو (پیا-دَه-رَو) n
پسرخوردی که یکجا با قدغو با کاروان عروس به خانه داماد می رود (به گویش هزاره های ترکمن).

پیاز (پیاز) n
گیاهی است که بیخ و برگ آن طعم تُند دارد و در طبخ غذا استعمال می شود.

پیازچرخی (پِ-یاز-ِ-چَر-خی) n
پیازی که بیخ مدور و تلخ دارد.

پیازنیشک (پِ-یاز-ِ-نی-شَک) n
پیازی که بیخ بیضوی و شیرین دارد.

پیاوه؛ پیوه (پیا-وَه؛ پی-وه) n
اشکنه، غذای بسیط آبدار که با پیاز و روغن می پزند و پس از تر نمودن قطعات خورد نان در آن می خورند.

پیاوی‌کدو (پَی-آو-وی) vi
گشت زدن (در امتداد جویبار برای جلوگیری از دزدیدن آب برای آبیاری).

پیبنه (پی-بِ-نَه؛ پی-بَ-نَه) n
پیمانه، ظرف اندازه گیری، اغلب برای تحقیر رقیب گفته میشود.

پی (پی) n
پیه، چربو، شحم.

پی‌افتدو؛ پای‌افتدو (پَی-اُف-تَ-دو؛ پای-اُف-تَ-دو) vt
درک نمودن، فهمیدن، دانستن، پی بردن (به اصل مطلب).

پی‌دمو (پَی-دَ-مو) n
دامنه، قسمت پائین (کشتزار یا زمین مزروعی).

پی‌رووِد (پَی-رَ-وُود) n
تقلید، پیروی (از کار کسی).

پی‌رووِد (پَی-رَ-وُود) n
دامنه، قسمت پائین (کشتزار).

پی زدو (پَی-زَ-دو) vt
نقش پای دزد یا کس فراری را دنبال کردن.

پی‌زده‌شدو (پَی-زَ-دَه) vi
از رفتن باز ماندن، سلب شدن قدرت قدم زدن (در نتیجه وحشت زیاد).

پی‌شکنی‌کدو (پَی-شِ-کَ-نی؛ پَی-شِک-نی) vi
قصداً خراب کاری کردن (برای اینکه کار نیکویی که اجرایش منوط به اتفاق همگان است به نتیجه نرسد).

پی کدو (پَی) vt
بریدن، برانداختن، قطع کردن (مثلاً تنه درخت را با تبر).

پولدار (پُول-دار) adj
توانگر، ثروتمند، متمول، آنکه پیسه بسیار دارد.

پولس‌کدو (پول-لَس) vi
با صدای بلند و بیش از معمول حرف زدن.

پولسی (پول-لَ-سی) n
حراف، آنکه بیش از حد حرف بزند و باعث مزاحمت دیگران گردد.

پوله (پُو-لَه) n
دسته، بسته (سبزی ودیگر گیاهان درو شده)؛ فشنگ، کارتوس.

پوله (پُو-لَه) adj
سرنگون

پوله‌پوله (پُو-لَه-پُو-له) adj
دسته دسته، بسته بسته، سبزی و دیگر گیاه درو شده که به بسته های کوچک تقسیم شده باشده.

پولی‌کدو (پَو-لی) vi
لقمه های کلان به دهن نهادن و زود زود بلعیدن.

پولیگون (پو-لی-گون) n
گور دسته زندانیان سیاسی؛ لفظاً بمعنی متعدد الاضلاع.

پوندلجی‌کدو (پُون-دِل-جی) caus vb
آماس کردن.

پوهو (پو-هو) interj
به به! ماشاء الله! کلمهٔ است که

(موی دراز، نخ یا طناب).

پیچلک شدو (پے-چَ-لک) vi
در هم گره خوردن، بهم پیچیدن (موی دراز، تار و ریسمان).

پیچه (پِی-چَه) n
ساق‌پا؛ پاچه، پا.

پیچه (پے-چَه) n
زلف، گیسو، موهای دراز که آزاد مانده یا بافته شده.

پیچه کری (پِی-چَه-کَ-ری) n
تقلا، تلاش یا کوشش مذبوحانه.

پیچه لخسانی (پے-چَه-لَخ-سا-نی) n
اخلال، مشکلات غیر مترقبه (در اجرای کاری).

پیخ (پِیخ) n
چنگال نوک تیزی که در عقب پای پرندگان شکاری بویژه خروس جنگی قراردارد.

پیخانه؛ پای خانه (پِی-خا-نه؛ پای-خا-نه) n
مبرز، بیت الخلا، مکان قضای حاجت.

پیخ پوڈ (پیخ-پرڈ) n
گریستن باهِق هِق و نفس کشیدن سریع.

پیخ زدو (پیخ) vi
غرّیدن و دندان سپیدکردن؛ با خشونت حرف زدن، گستاخانه جواب دادن.

غایطه سست شده لحظه بلحظه دفع میگردد.

پیچش شدو (پے-چِش) vi
شکم رو شدن، بمرض اسهال مبتلا گردیدن.

پیچک (پے-چَک) n
گیاهی است از خاندان عشق پیچان با برگهای سه ضلعی، گل سفیدی شیپوری وساقه زاحف وپیچان دارد که در اطراف گیاهان دیگر می پیچد و در عربی آنرا "لبلاب و عصب" گویند.

پیچکاری (پیچ-کا-ری) n
امپول، تزریق.

پیچ کدو (پیچ) vt
تاب دادن، پیچ دادن، چیزی را در اطراف چیزی دیگری دور دادن.

پیچک کری کدو (پِی-چَک-کَ-ری) vi
پا زدن، پاها را حرکت دادن (حیوان یا انسان خوابیده که برای نجات یا در وقتیکه زیر فشار پاهای خود را بهوا حرکت دهد).

پیچل؛ پیچول؛ پیچه ول (پے-چَل؛ پے-چُول؛ پے-چَه-وُل) n
طناب، ریسمان باریک پشمی (برای بستن گردن یا پای حیوانات یا دهن جوال وغیره).

پیچلک (پے-چَ-لک) adj
درهم پیچیده، بهم گره خورده

ظرفیکه با آن مایعات یا غلات را اندازه بگیرند.

پیپ (پِیپ) n
قوطی کلان و مربع حلبی (عمدتاً برای روغن و آب).

پیتو؛ پیتیو؛ پیتاو
(پے-تَو؛ پے-تیو؛ پے-تاو) n
آفتاب گاه، آفتاب رخ، سمت آفتابی درداخل دره، جایی که زیاد درمقابل تابش نورخورشید قرار داشته باشد (نقیض 'گیرو').

پیتو کدو؛ پیتیو کدو
(پے-تَو؛ پے-تیو) vi
نشستن در جای آفتاب رخ، در محل آفتابی نشستن (خصوصاً در فصل زمستان).

پیته (پے-تَه) n
حد یا هدف تعیین شده (در مسابقه اسپ دوانی یا نشان زنی).

پیټک (پی-ټک) n
کنه، حشره است به اندازه دانه لوبیا که خون چهارپایان مخصوصاً گوسفند را میمکد.

پیټی (پی-ټی) n
تحریک اغرا.

پیجمه (پَی-جُ-مَه) n
پاجامه، ایزار، شلوار، تنبان.

پیچش؛ پیچ (پے-چِش؛ پیچ) n
اسهال، شکم روه، مرضی که مواد

فیروزه، یک نوع سنگ قیمتی سبز رنگ (برای نگین انگشتری) ؛ نام زنان هزاره.

پیرون کش (پے-رون-ِ-کَش) n
جاکت کشباف کوتاه که در بالای لباس می‌پوشند.

پیره (پَی-رَه) n
کشیک، پاس، نگهبانی، مدت حراست.

پیره (پے-ره) n
بار، دفعه، هر سفر از مبداء تا مقصد برای انتقال دادن چیزی (مثل موتربازی، مسافربری وغیره)؛ ماخوذ از 'پهیرا'ی هندی که رفت وآمد مکرر معنی می دهد.

پیره دار (پَی-رَه-دار) n
نگهبان، محافظ، کسیکه از جای یا کسی حراست نماید.

پیره کدو (پَے-ره) vi, vt
کشیک دادن، پاس داری کردن.

پیره کی (پی-رَه-کی) n
پیره زن، زن سالخورده.

پیزار (پَی-زار) n
پاپوش، کفش؛ یک نوع پاپوش چرمی زنانه (در قره باغ).

پیس (پیس؛ پِیس) adj
ابرص، مبروص، کسی که لکه های سفید بر روی پوست بدنش پیدا شده باشد.

پیسه (پَی-سَه) n

پیڈل (پَی-ڈَل) n
جای پای شبیه رکاب (در بایسکل).

پیڈی (پے-ڈی) adj
آدم شکم پرست، بسیارخور، کسی که میل به بلعیدن غذای زیاد دارد.

پیر (پِیر) adj
سال خورده، مسن، کهنسال.

پیراوسال (پے-رار-سال) adv
دوسال قبل، سال پیش از پارسال.

پیر؛ پیرخانه (پِیر؛ پیر-خا-نَه) n
مرشد، سیدی که در مقام مرشد روحانی کمر پسران مرید خود را می بندد و بعض اوقات تیمناً به دهن شان تُف می کنند.

پیرزاده (پِیر-زا-دَه) n
سیدی که در مقام مرشد روحانی کمر پسران مرید خود را می بندند.

پیرگیری (پِیر-گی-ری) n
سلب کامل نیروی جسمی در نزدیک کدام زیارت (البته زایر در صورت بعهده گرفتن نذر دو باره پاهایش براه می‌افتد).

پیرو (پے-رو؛ پے-رُو) n
پیراهن زنانه یا مردانه که در بالای ایزار برتن کنند.

پیروز (پے-روز) adj
فیروز، کامیاب، موفق.

پیروزه (پے-رو-زَه) n

پیدا شدو (پَی-دا) vi
ظاهرشدن، بنظر آمدن؛ کنایه از تولد شدن طفل.

پیدا کدو (پَی-دا) vt
دریافتن، آشکارکردن، ظاهر ساختن.

پیدل (پَی-دَل) adv
پیاده، کسی که باپای خود راه برود و سوار بر چیزی نباشد.

پیده (پِے-دَه) n
پیاده، کسی که باپای خود راه برود و سوار بر وسائل نقلیه نباشد.

پیده جریه؛ کرپی جریه (پے-دَه-جَر-یَه؛ کِر-پِی-جَر-یَه) n
خارپشتک کوهی، جوجه تیغی، ارمجی (خوردتر از 'سوره جریه').

پیده دفتر (پے-دِه-دیف-تَر) n
ملازمی که دریشی خاصی برتن دارد و نامه رسان و خدمتگار دوایر دولتی است.

پیده روی (پے-دَه-رَ-وِی) n
پیاده رو، سطح مرتفع تر در دو پهلوی جاده برای عبور افراد پیاده.

پیڈ (پیڈ) n
کهیر، مرض جلدی که همراه با خارش شدید و ایجاد دانه های برجسته بر روی پوست بدن می باشد.

معینه تمام شده باشد.

پیش‌خوری (پیش-خو-ری) n
مقدار کم گندم که فوراً آرد شود (هنگامی که ذخیره عمده آرد به اتمام برسد).

پیش‌خوش (پیش-خوش) adj
به، بهتر، خوبتر؛ کلانتر، بزرگتر (در مقایسه با دیگر همقطارانش).

پیش‌راه (پیش-را) n
خواستگار ازدواج، میانجیِ نامزدی (بین پدران دختر و پسر).

پیشرفته (پِیش-رَف-ته) adj
متمدن، ترقی یافته، پیشرفت کرده (مخصوصاً در علم و تکنولوژی وغیره).

پیش‌رویی (پیش-ِ-رُو-یی) n
خروس ذبح شده در پیش سم اسپ عروس اندکی قبل از پیاده شدنش در آستانه دروازه خانه شوهرش (در بعض مناطق تیمناً سربریده آن را از بالای سر عروس به طرف دم اسپ به هوا پرتاب می کنند).

پیش‌شدو (پیش) vi
سبقت گرفتن، جلو شدن؛ بسته شدن، روی هم آمدن (دروازه یا پنجره).

پیش‌قبض؛ قیش‌قوض
(پیش-قَبض؛ پیش-قَوض) n
دشنه، خنجر، تیغ تیزی که از شمشیر کوتاه‌تر است و بعنوان

سه سال قبل، سال پیش از پیرارسال.

پیش‌پیش (پِیش-پِیش) onomo
صدای است برای فراخواندن گربه.

پیش‌پیی‌خوردو (پیش-پَ-یی) vi
بزمین خوردن (در اثر بند شدن پا به مانعی).

پیش‌پیی‌زدو (پیش-پَ-یی) vt
با سر پازدن (توپ یا چیز دیگری را).

پیشت‌دشتو (پَ-یِشت) vi
پاییدن، سالم ماندن، دوام آوردن (در مقابل استهلاک سخت و درازمدت).

پیشترک (پیش-تَ-رَک) adv
اندکی قبل ازاین، کمی جلوتر.

پیشترگ‌پریروز (پِش-تَ-رَگ-ِ-پَ-ری-روز) adv
چهار روز پیش از امروز.

پیشترگپیرارسال (پیش-تَ-رَگ-ِ-پے-رار-سال) adv
چهارسال قبل، سال قبل از پیش پیرارسال.

پیشخنه (پیش-خَ-نَه) n
حیاط یا ساحه سرباز در پیشروی خانه.

پیش‌خور (پیش-خور) n
کمبود شدن مواد خوراکی، کسی که ذخیره آرد اش پیش از مدت

پول، اسکناس، مبلغ نقد.

پیسه‌دار (پَی-سَه-دار) adj
ثروتمند، کسی که پول بسیار دارد.

پیسه‌میده (پَی-سه-مَی-دَه) n
پول سیاه، پول کوچک.

پیسی (پے-سی) n
برص، یک نوع بیماری که باعث پیدایش لکه های سفید بر روی پوست بدن می شود.

پیش (پیش) prep
ضمه، یکی از علایم متحرکه که در بالای حروف فارسی- عربی تحریرمی گردد.

پیش (پیش) adv
قبل، مقدّم، جلو؛ نزد، قریب.

پیشامد (پیش-آ-مَد) n
رویه، سلوک، رفتار، طرزبرخورد.

پیشبردغی (پیش-بُر-دُ-غی) n
عمل باسینه زدن (چنانچه که سگ در وقت حمله کنند).

پیش‌پای‌بی (پیش-پای-بی) adj
پیش پای بین، ابن الوقت، فرصت طلب.

پیش‌پریروز (پیش-ِ-پَ-ری-روز) adv
روز پیش از پریروز، سه یوم قبل از امروز.

پیش‌پیرارسال (پیش-ِ-پے-رار-سال) adv

پیکپ (پَی-کَپ) n
پیکپ، وانت (موتر باربری که خوردتر از لاری است).

پیک پریدو (پیک-پَ-ری-دو) vi
پریدن رنگ از روی کسی (بخاطر وحشت).

پیکه (پَی-کَه) adj
رنگ پریده، زرد رخ، انسان یا گیاهی که رنگ و طراوت آن زوال پذیرد و پژمرده شود.

پیکی (پے-کَی) n
زلف دختران و زنان جوان هزاره که از دوسوی شقیقه آویخته است و چندین گیره فلزی به آن چسپانیده می شود.

پیل (پِیل) n
فیل، جشیم ترین حیوان بری که خرطوم و دو دندان کلان دارد.

پیل شدو (پِیل) n
حلال گردیدن، روا یا مباح شدن (شیر مادر از نظر حق اخلاقی آن).

پیل کدو (پَیل) vi
شروع کردن، آغازنمودن.

پیل مرغ (پِیل-مُرغ) n
فیل مرغ، بوقلمون، مرغی کمی بزرگتر از مرغ خانگی و سرش بدون مو است و گوشت های آویزان دارد.

پیله (پے-لَه) n

پیشنه ترش (پیش-نَه-تُ-رُش) adj
بدخلق، عبوس، کسانی که عادتاً همیشه پیشانه اش چین خورده و خشم آلود باشد.

پیشنه قلجو (پیش-نَه-قَل-جو) adj
دارای خال کلان سفید در پیشانه (صفتی است که برای مشخص کردن اسپ، گوسفند وغیره بکاربرده میشود).

پیشی (پے-شی) adv
پیشین، عصر، بعد از ظهر.

پیغام (پَی-غام) n
پیام، خبری یا مطلبی که از کسی بشخصی دیگری رسانده شود.

پیغمبر (پَی-غَم-بَر؛ پَی-غَم-بَر) n
فرستاده خدا، آنکه پیام خدا را بمردم میرساند.

پیغور (پی-غور) n
سرزنش، ملامت، طعنه (که توسط قاصد به دیگری گفته شود).

پیغور گرفتو (پی-غور) vt
انتقام گرفتن.

پیغوله (پے-غو-لَه) n
گوشه، انزوا.

پیف (پَیف) n
لوله، لوله آهنین گاز طبیعی و آب.

سلاح در کمر حمل میشود.

پیشکی (پیش-کی؛ پے-شَ-کی) adv
بطرف جلو، به پیش.

پیشکی ددو (پے-شَ-کی-دَ-دو) vt
دادن، پرداختن (قبل از وقت معین).

پیشگویی (پیش-گو-یی) n
پیش بینی، گفتن واقعیات آینده پیش از رخ دادن آن.

پیشگویی کدو (پیش-گو-یی) vi
از آینده خبردادن، پیش بینی کردن، بیان نمودن اخبار و حوادث (قبل از وقوع).

پیشلو (پیش-لو) adv
پیش، جلو، قبلاً، پیشاپیش.

پیش مروزدو (پیش-مُ-رُو) vt
عمل با سینه زدن (چنانچه که سگ یا گرگ بر چیزی حمله کند).

پیشنه (پیش-نَه) n
جبین، ناصیه، جبهه، قسمت پیش سر بالاتر از ابرو.

پیشنه (پیش-نَه) adj
پیشین، قبلی، جلوی.

پیشنه ترجی (پیش-نَه-تُر-جی) adj
بدخلق، عبوس، دارای پیشانه اش چین خورده و خشم آلود.

تادو (تا-دَو) n

تهداب، بنیاد، پای سنگ.

تار (تار) n

نخ، رشته باریک.

تارتق (تار-تُق) n

تحفه، سوغات.

تاره؛ تاره آوی (تا-رَه؛ تا-رِه-آ-وِی) n

تره، چنبرخیار (که ظاهراً مانند شاخ های پیچدار نرگاو میباشد)؛ بولاغ اودی، یک نوع گیاه با برگهای گرد و ضخیم که در بین چشمه یا حوض آب می روید.

تازار (تا-زار) n

چادر، تکه کلانی که مردان تنه خود را در هنگام سردی هوا با آن می پیچند.

تازبی (تازبی) n

تسبیح، مهره های به تار کشیده شده که در هنگام ذکر یا برای وقت گذرانی استعمال می گردد.

تازه (تا-زَه) adj

نو، جدید.

تازی (تا-زی) n

نوعی از سگ شکاری که بدن لاغر و گوشهای دراز دارد و بسیار تازنده و سریع است؛ اسپ سواری که نهایت چالاک و تند گام می باشد.

تازی‌موش (تا-زی-مُوش) n

قاقُم؛ راسو؛ موش پلنگ؛ جانوری حرامزاده.

تاتار (تا-تار) np

نام طایفه یی در دشت سفید نزدیک سیغان.

تاتو (تا-تُو) adj

عمیق، گود، ژرف.

تاته (تا-تَه) n

عمو، کاکا، برادر پدر.

تاثیرتو (تا-ثیر-تُو) adj

مضحک، گفتار یا کرداری که بر روی دیگران تأثیرکنند و آنان را بخندانند.

تاجایی؛ تای‌جایی (تا-جا-یی؛ تای-جا-یی) n

کرایه اطاق خواب در مسافرخانه یا سموار.

تاج‌خرو (تاج-ِ-خُ-رُو) n

لالک، بلوچ، تکه گوشتی که بمانند تاج بر فرق سر خروس است؛ زلف عروسان، یک قسم گلی که ظاهراً به تاج خروس شباهت دارد.

تاجدار (تاج-دار) n

تفنگ قدیمی بریتانوی که شکل تاج بر آن منقوش بود.

تاجک (تا-جِک) n

تازیک، یکی از اقوام فارسی زبان افغانستان که از نژاد آریایی هستند.

تاخوم (تا-خُوم) n

نام درخت کوهی می‌باشد.

پیاله، فنجان، ظرف کوچک چینی یا شیشه یی که برای نوشیدن چای استعمال می گردد.

پیله‌کسه (پیے-لَه-کَ-سَه) n

ظروف، چیزهای با آنان غذا بپزند و بخورند.

پیله‌وینه (پیے-لَه-وِی-نَه) n

مراسمی که پدر عروس برای اولین بار بعد از عروسی دخترش بخانه وی با تحفه می رود.

پینه (پی-نَه) n

وصله، قطعه پارچه یا چرم که بر روی کفش یا لباس پاره دوزند.

پینه کدو (پی-نَه) vt

وصله کردن، پارچه سوراخ را پیوند زدن.

پیوندی‌کدو (پیے-وَن-دی) vt

وصل کردن، پیوند زدن (دو شاخه درخت به یکدیگر).

تا (تا) prep, adv

زیر، پائین، تحت.

تاب (تاب) n

مقاومت، استقامت؛ سکون، آرامش؛ قدرت، توانایی.

تابوت (تا-بُوت) n

صندوق چوبی که مرده را در آن میگذارند و به گورستان میبرند.

تاپر (تا-پَر) n

لقیط، طفل نامشروع، کودک

چاکه، الترغنه وغیره که در بافتن سبد و وسایل دیگر بکار میرود).

تاله (تا-لَه) n

چمن، مرغزار، سبزه زارهموار؛ 'تاله' وبرفک، نام موضع معروفی در ولایت بغلان و همچنین 'هفت تاله' در جغتوی غزنی.

تاله (تا-لَه) n

چور، چپاول، تاراج، یغما، غارت.

تامو (تا-مو) n

تمام، ختم، پایان، تکمیل.

تامو تلخو کدو (تا-مو-تَل-خو) adj

ازبین بردن، نابود کردن.

تان (تان) n

توپ پارچه، یک بسته پارچه با طول معین که در کارخانه نساجی بسته شده و مهر کار خانه در آن زده می شود.

تانسته (تا-نِس-تَه) n

تنسته، قطعه برک یا گلیم در جریان تنیدن یا بافتن آن بر روی دستگاه بافندگی.

تاوخنه؛ تاوخانه؛ توخانه؛ توخنه (تاو-خَ-نَه؛ تاو-خا-نه؛ تَو-خا-نه؛ تَو-خَ-نَه) n

تابه خانه، خانه سنتی هزاره که رویه اش با تخته سنگ هایی به شکل تابه فرش شده تا از سه آوردن علم، آموختن دانش.

تافته؛ تفته (تاف-تَه؛ تَف-تَه) n

نوعی از پارچه پنبه یی معمولاً دارای رنگ سفید (برای لباس مردان).

تافه (تا-فَه) n

پیاوه، غذای بسیط آبدار که با پیاز و روغن میپزند و پس از ترنمودن پاره های خورد نان در آن میخورند (اگر مواد دیگری همچون 'شُش'، 'کچالو' یا 'تخم' در آن علاوتاً آمیخته گردد، مرکباً 'شش تافه'، 'تافه کچالو' و'خیگینه تافه' گفته می شود).

تاق نیادو (تاق-نِ-یا-دو) n

الماری کوچک

تاک (تاک) n

درخت انگور.

تاکسی؛ تکسی؛ تیکسی (تاک-سِی؛ تِک-سی؛ تیک-سی) n

تکسی، موترکرایی، وسیله نقلیه خوردی که مسافرین را در مقابل پول به محل مطلوب شان میرساند.

تاکید (تا-کِید) n

تاکید، پافشاری برای اجرای کاری.

تال (تال) n

خِمچه، جگن، ترکه، (شاخچه نازک و باریک بید، ارغوان، است کوچکتر از موش صحرایی به شکل پلنگ با اندام باریک و دراز و رنگ خرمایی و زیر شکمش سفید است، حرکات سریع و تماشایی دارد، شکار چی ماهری می باشد و انواع موش را شکارمی کنند.

تاس (تاس) n

جام، ظَرف آبخوری.

تاسیم (تا-سِیم) interj

آفرین، مرحبا، شادباش، احسنت.

تاشکی؛ تشکی (تا-شَ-کی؛ تَش-کی) adj, adv

پنهانی، مخفی، سری؛ مخفیانه، در نهان، بطور پوشیده، بنحو محرمانه.

تاشه (تا-شَه) adj

پنهان، مخفی.

تاشه تاشه؛ تاشه کنی (تا-شَه-تا-شَه؛ تا-شَه-کَ-نَی) n

چشم پتکان، یک قسم بازی کودکان (بدین ترتیب که یکی پنهان میشود و دیگری برای پیدا کردنش میکوشد).

تاشه شدو (تا-شه) vi

مخفی گردیدن، پنهان شدن.

تاشه کدو (تا-شَه) vt

پنهان کردن، مخفی نمودن.

تاصیل؛ تحصیل (تا-صِیل؛ تَح-صِیل) n

تحصیل، خواندن درس، بدست

چاکه، الترغنه وغیره که در بافتن سبد و وسا یل دیگر بکار میرود).

تاله (تا-لَه) n

چمن، مرغزار، سبزه زارهموار؛ 'تاله' ویرفک، نام موضع معروفی در ولایت بغلان و همچنین 'هفت تاله' در جغتوی غزنی.

تاله (تا-لَه) n

چور، چپاول، تاراج، یغما، غارت.

تامو (تا-مو) n

تمام، ختم، پایان، تکمیل.

تامو تلخو کدو (تا-مو-تَل-خو) adj

ازبین بردن، نابود کردن.

تان (تان) n

توپ پارچه، یک بسته پارچه با طول معین که در کارخانه نساجی بسته شده و مُهر کار خانه در آن زده می شود.

تانسته (تا-نِس-تَه) n

تنسته، قطعه برک یا گلیم در جریان تنیدن یا بافتن آن بر روی دستگاه بافندگی.

تاوخنه؛ تاوخانه؛ توخانه؛ توخنه (تاو-خَ-نَه؛ تاو-خا-نه؛ تَو-خا-نه؛ تَو-خَ-نَه) n

تابه خانه، خانه سنتی هزاره که رویه اش با تخته سنگ هایی به شکل تابه فرش شده تا از سه

آوردن علم، آموختن دانش.

تافته؛ تفته (تاف-تَه؛ تَف-تَه) n

نوعی از پارچه پنبه یی معمولاً دارای رنگ سفید (برای لباس مردان).

تافه (تا-فَه) n

پیاوه، غذای بسیط آبدار که با پیاز و روغن میپزند و پس از ترنمودن پاره های خورد نان در آن میخورند (اگر مواد دیگری همچون 'شُش'، 'کچالو' یا 'تخم' در آن علاوتاً آمیخته گردد، مرکباً 'شش تافه'، 'تافه کچالو' و'خیگینه تافه' گفته می شود).

تاق‌نیادو (تاق-نِ-یا-دو) n

الماری کوچک

تاک (تاک) n

درخت انگور.

تاکسی؛ ٹکسی؛ ٹیکسی (تاک-سِی؛ ٹِک-سِی؛ ٹیک-سِی) n

تکسی، موترکرایی، وسیله نقلیه خوردی که مسافرین را در مقابل پول به محل مطلوب شان میرساند.

تاکید (تا-کِید) n

تأکید، پافشاری برای اجرای کاری.

تال (تال) n

خِمچه، جگن، ترکه، (شاخچه نازک و باریک بید، ارغوان،

است کوچکتر از موش صحرایی به شکل پلنگ با اندام باریک و دراز و رنگ خرمایی و زیر شکمش سفید است، حرکات سریع و تماشایی دارد، شکار چی ماهری می باشد و انواع موش را شکارمی کنند.

تاس (تاس) n

جام، ظَرف آبخوری.

تاسیم (تا-سِیم) interj

آفرین، مرحبا، شادباش، احسنت.

تاشکی؛ تشکی (تا-ش-کِی؛ تَش-کِی) adj, adv

پنهانی، مخفی، سری؛ مخفیانه، در نهان، بطور پوشیده، بنحو محرمانه.

تاشه (تا-شَه) adj

پنهان، مخفی.

تاشه‌تاشه؛ تاشه‌کنی (تا-شَه-تا-شَه؛ تا-شَه-کَ-نَی) n

چشم پتکان، یک قسم بازی کودکان (بدین ترتیب که یکی پنهان میشود و دیگری برای پیدا کردنش میکوشد).

تاشه‌شدو (تا-شه) vi

مخفی گردیدن، پنهان شدن.

تاشه‌کدو (تا-شَه) vt

پنهان کردن، مخفی نمودن.

تاصیل؛ تحصیل (تا-صِیل؛ تَح-صِیل) n

تحصیل، خواندن درس، بدست

تعویذ جهت بستن چشم حسد وحفاظت از آسیب آن.

تایستو (تا-یس-تو) n
تابستان، فصل گرما، فصل دوم سال هجری شمسی.

تباغ (تَ-باغ) n
پستان آوردن گاو.

تبدیل (تَب-دِیل) n
تعویض، بدل.

تبدیل‌هوا (تَب-دِیل-ِ-اَ-وا) n
سیر، گردش برای رفع خستگی.

تبر (تَ-بَر) n
خانواده، قوم.

تبرغو (تَ-بَر-غو) n
یک قسم جانور وحشی که مانند موش در حفره زیر زمینی زندگی می‌کند و رنگ خرمایی-تن کلفت و پاهای کوتاه دارد.

تبرق (تَب-رَق) n
تبراق، بکس یا کیسه کلفتی که چوپانان هزاره با خود همواره حمل کنند.

تبریک (تَب-ریک) n, interj
خجسته، تهنیت، شادباش.

تبقی (تَپ-قَی) n
طاق پای، یکی ازجفت کفش.

تبک (تَ-بَک) n
سل، یکنوع بیماری واگیر میکروبی.

تبنگ (تَ-بَنگ) n
بر روی آن نان بپزند یا دانه های گندم را بریان کنند (معرب آن "طابق" است).

تای آو کدو؛ تی آو کدو (تای-آو؛ تَی-آو) vt
زیرآب کردن، غوطه نمودن.

تای؛ تی (تای؛ تَی) prep
تا، زیر، تحت، پایین.

تای تیاغ کدو؛ تی تیغ کدو (تای-تَ-یاغ؛ تَی-تَ-یَغ کدو) n
در زیر عصا انداختن، باچوب دست زدن.

تای چیم کدو؛ تی‌چیم کدو (تای-ِ-چیم؛ تَی-چِیم) vt
زیرنظرگرفتن، چشم دوختن (به چیزی یا دختری برای تصرف یا ازدواج).

تایذ (تا-یِذ) n
تعویذ، دعایی که بر کاغذ می نویسند و بگردن یا بازو می بندند برای درمان دردها و امراض، دفع آفات و بلیات، برآورده شدن مقاصد، وغیره.

تایذدلگرمی (تا-یِذ-ِ-دِل-گَر-می) n
تعویذ محبت، تعویذ خاص برای جلب الفت ومهر معشوقه و رام کردنش جهت برآوردن کام عاشق.

تایذنظربندی (تا-یِذ-ِ-نَ-ظَر-بَن-دی) n
نقب کوچک زیرین آن جریان دود وآتش بگذرد و باعث ایجاد گرمی و حرارت در سرمای زمستان گردد.

تاور؛ تور (تا-وَر؛ تَ-وَر) n
تبر، آلت آهنی که برای قطع کردن درخت و شکستانیدن چوب بکار میرود.

تاول‌خانه (تا-وُل-خا-نَه) n
تحویل خانه، انبار سامان ها و اجناس حکومتی.

تاولدار؛ تولدار (تا-وُل-دار؛ تَ-وُل-دار) n
تحویلدارجنسی، کسی که مسئول حفاظت از انبارهای دولتی باشد.

تاوو؛ توو (تا-وو؛ تا-وُو؛ تَ-وو) n
تاوان، ضرر، نقصان، خساره.

تاوو ددو؛ توو ددو (تا-وو؛ تَ-وو) vi
خساره دادن، پرداختن نقصان کسی (بطوریکه شخص پرداخت کننده او را متضرر ساخته باشد).

تاوو گرفتو؛ توو گرفتو (تا-وو؛ تَ-وو) vi
اخذ نمودن خساره، دریافت کردن ضرر (طوریکه شخص پراخت کننده عامل نقصان شده باشد).

تاوه؛ توه؛ توجی (تا-وَه؛ تَ-وه؛ تَ-وَ-جی) n
تابه، ظرف فلزی پهن وکلان که

تـک: تـیخ-تـک) n

بـظر، چوچولـه، سـنجدک، عضونـعوظی کـه در دهنـه دسـتگاه تـناسلی زن موجود است.

تجّار (تُج-جار؛ تُ-جار) n

تـاجر، بـزاز، بـقال.

تجارت (تِ-جا-رَت؛ تُ-جا-رَت) n

سوداگری، بـازرگـانـی.

تجربـه (تَج-رِ-بـَه؛ تَ-جَر-بـَه) n

آزموده، سرد و گـرم چشیده.

تـجربـه‌کـار (تَج-رِ-بـَه-کـار) adj

آدم بـا تـجربـه، شخص آزموده، کـسی کـه سردی و گـرمی روزگـار را دیـده بـاشد.

تـحفه: تـوفـه (تو-فَـه) n

هدیـه، سوغات، ارمغان.

تـحقیقات: تـاقـیقات (تَح-قِی-قات؛ تـا-قِی-قات) n

جمع تـحقیق.

تـحقیق: تـاقـیق (تَح-قِیق؛ تـا-قِیق) n

بـررسی و تـدقـیق بـرای بـدست آوردن هدف یـا چیزی.

تـخ‌پـای: تـاغ پـای (تَخ-پـای؛ تـاغ--پـای) n

لـنگه، هرکـدام از یـک جفت کـفش یـا جوراب.

تـخت (تَـخت) adj

هموار، مسطح، بـرابـر.

تـخت (تَـخت) n

تـپ و تـلاش (تَـپ-وُ-تَ-لاش) n

سعی و کـوشش، جدوجهد.

تـترنـگ (تَـت-رَنـگ) n

گـیاهی است بـا بـرگـهای چتری و طعم تـرش کـه در قـدیـم در ایـام قـحطی آنـرا بـرای سد جوع می خوردنـد

تـتروغ (تُـت-رُوغ) n

طفل نـازدانـه.

تـتره (تَـت-رَه) adj

کـم شیرشدن حیوان.

تـتقار (تُـت-قار) n

اتـفاق بـد، تـصادف نـاگـوار.

تـتق کـدو (تُ-تُق) vi

درخشیدن، پـرتـو افـگـندن، فـروغ دادن.

تـتکی (تَـت-کـی) n

نـام علف خودرو.

تـتله (تَـت-لَـه) n

یـک نـوع بـیماری مهلـک کـه سبب فـلج جسمی گـوسفـندان می شود.

تـتله کـدو (تَ-تَ-لَـه) vi

بـرخواستن، بـپـا ایـستان (ازجا بـه گـونـه نـاگـهانـی).

تـته‌میزلـه (تَ-تَـه-مَ-میز-لَـه) n

تـقلا و اتـخاذ آمادگـی بـرای ضربـه زدن (ولـی هنوز بـازمانـدن از اجرای آن).

تـتینـک: تـیخنـک (تِ-تی-

طبق کـلان و مدور چوبـینـی کـه فـروشنـده گـان سیار در آن میوه یـا چیز خوردنـیِ دیـگر بـگذارنـد و در کـوچه و بـازار بـرای فـروش بـگردانـنـد.

تـبوغ (تَ-بـوغ) n

تـلـثیم، بـوسیدن چیزی از روی احترام، زیـارت کـردن.

تـبوغ کـدو (تَ-بـوغ) vt

بـوسیدن وبـچشم مالـیدن (بـعنـوان احترام چنـانـچه کـه عوام نـسبت بـه دست سادات یـا اماکـن متبرکـه مرعی می دارنـد).

تـبینـه (تَ-بـی-نـَه) n

جوال دوز، سوزن بـسیارکـلان بـرای دوختن خورجین، جوال وغیره.

تـپان (تَ-پـان) n

یـکـنـوع انـگـشتر نـقره یـی رویـش پـوشیده از نـقش های سیاه می بـاشد.

تـپـتوش کـدو (تَـپ-تُوش) vt

کـورمالـی نـمودن، جستجوبـادست درتـاریـکـی.

تـپخی (تَـپ-خَی) n

تـپری (تَـپ-ری) n

بـره یـا بـزغالـه یـی کـه در فـصل تـیرما زاده شده بـاشد.

تـپسو (تَـپ-سو) adj

تـفسان، هوای گـرم و شرجی.

تـپشتی (تَ-پِش-تـی) adj

عاطل، بـیکـار، تـنـبل.

تَم-خِ-رَه) vt
مسخره کردن، ریشخند نمودن، ادای کسی را درآوردن.

تخم زدو (تُخم) vt
بذر افشاندن، دانه گیاه را به منظور کاشت در زمین پاشیدن.

تخمی (تُخ-می) adj
از نسل خوب (در مورد حیوانات).

تخی تخی (تِ-خی-تِ-خی) interj
کلمه یی که چوپانان و دیگران برای فراخواندن گوسفندان به نزد خود گویند.

تداوی (تَ-دا-وِی) n
درمان، علاج، مداوا.

تذکره (تَذ-کِ-رَه) n
شناسنامه، تذکره نفوس که بنام هریک از اتباع ذکور افغانستان از سوی حکومت صادر میشد؛ تذکره طبی، محفه یی برای نقل دادن بیماران و معلولین در داخل شفاخانه.

تر (تَر) adj
نمدار، مرطوب، آغشته در آب.

ترادو (تَ-را) vt
ترک کردن، رها نمودن (مثلاً درس های خودرا).

ترازوپشتک؛ ترزوپشتک
(تَ-را-زُو-پُش-تَک؛ تَر-زُو-پُش-تَک) n
لاک پشت، سنگ پشت، سنگ بقه.

با فشار انباشته شده، متراکم شده.

تخته کدو (تَخ-تَه) vt
چپاندن، بزور جادادن، با فشار متراکم ساختن (مثلاً چیزهای زیاد را به درون جای محدود).

تخسیمی (تَخ-سی-می) n
بخش، قسمت، حصه.

تخشیش (تَخ-شِیش) n
تشخیص، سنجش و فکر.

تخلّص (تَ-خَل-لُص) n
کنیه، لقب.

تخله (تَ-خَه-لَه) n
قطعه خوردی که ازلباس، تکه یا چیزی دیگر بریده شده باشد.

تخلی تخلی کدو (تِخ-لَی-تِخ-لَی) vt
سوراخ سوراخ کردن، پاره پار نمودن (در اثر زدن با چیزی نوک تیز).

تخلی کدو (تِخ-لَی) vt
مرتباً فشردن یا زدن (با چیزی نوک تیز).

تخم (تُخم) n
بذر، دانه، دانه گیاه؛ بیضه، خاگینه پرندگان و خزندگان.

تخمره (تَخ-مَ-رَه؛ تَخ-مِ-رَه) n
استهزاء، مسخره، دهن کجی.

تخمره کدو؛ تمخره کدو
(تَخ-مَ-رَه؛ تَخ-مِ-رَه؛ تَم-خَ-رَه؛

جایگاه پادشاه، کرسی سلطنتی.

تخت (تَخت) n
دندان های پهن و کلانی که با آن عمل جویدن غذا صورت می گیرد.

تخت جمی (تَخت-جَ-می) n
غذای ظهری که مستقیماً پس از شب زفاف نوعروس به زنان اقارب نزدیک داده می شود.

تخت خاو (تَخت-ِ-خاو) n
تخت خواب، جایگاه چوبین یا فلزی که بستر خواب را در بالای آن اندازند.

تختخسو (تَخ-تَخ-سو) adj
فشرده و انباشته شده (محتویات جوال کاملاً مملو).

تخت خینه (تَخت-ِ-خی-نَه) n
تخت حنا (در شب عروسی یک مقدار حنای تر بوسیله کسان عروس به محفل آورده می شود و پس از خضاب کردن دست راست داماد و رفیقانش معمولاً مبلغی از پول پرداخت میگردد).

تختندو (تَخ-تَن-دو) vt
تاختن، دوانیدن (اسپ).

تخته (تَخ-تَه) n
الوار، لوح چوبین، قطعه هموار و پهن چوبین؛ یک صفحه کلان یا خوردتر کاغذ سفید.

تخته (تَخ-تَه) adj
افشرده، فشرده، فشارداده شده،

ترجمه (تَر-جُ-مَه) n
عمل برگردانیدن مطلبی از یک زبان بزبان دیگر.

ترجی کدو (تُر-جی) vi
اتکا یافتن، تکیه داشتن.

ترخان (تَر-خان) n
(بمعنی "امیر یا سردار اعظم که مافوق نویان باشد" به مغولی) نام خانواده مشهوری که اعضای سلطنتیِ آن از ساحات جنوب غربیِ هزاره جات برخواستند و در اواخرسده شانزدهم میلادی برسندحکومت کردند؛ این اصطلاح قرن هاپیش از چنگیزخان در بین ترکان و مغولان مروج بوده است (مثلاً طرخان پدرفیلسوف نامور ابونصرفارابی وطرخان پادشاه بادغیس از قوم مغولیِ یفتلی که در برابر یلغار اعراب به مقاومت پرداخت؛ نام علی پناه ترخان رهبریکی ازدسته جات هزاره های مستقل در سراج التواریخ ذکرشده است؛ اکنون بعض مردان هزاره نیزچنین نام دارند، مگرآن را با اندک اختلاف "تُورخان" تلفظ می کنند) (البته بعربی نیز"طرخان" رئیس و سرورمعنی میدهد وجمع آن "طراخنه" است).

ترخشک کدو (تَر-خُشک) vi
درهوا افگندن قطعه یی از سنگ خورد و هموار که یک طرفش با آب همراست.

تربز (تَر-بُز) n
هندوانه، میوه آب دار شبیه خربوزه که غالباً مغزش سرخ رنگ است.

تربک (تُر-بَک) n
تربک، گیاهی است با دانه های کوچک مدور که از آن روغن استخراج کنند.

ترپال (تَر-پال) n
پارچه بسیارضخیمی که در موقع باران بر رویِ موتر هموار می‌شود.

ترپایگنه (تَر-پای-گِ-نَه) adj
ترقدم

ترپترپ (تَ-رپ-تَ-رَپ) onom
صدای پا، آواز کوبیدن چیزی.

ترتغله کدو؛ تتغله کدو
(تَر-تَغ-لَه؛ تَ-تِغ-لَه) vi
کورمالی کردن، جستجو نمودن چیزی در تاریکی یا آنچه که یک شخص نابینا برای یافتن راهش انجام می دهد.

ترتیب (تَر-تِیب) n
نظم، تسلسل.

ترتیبات (تَر-تی-بات) n
آمادگی، تیاری، انتظام.

ترجمان (تَر-جُ-مان) n
مترجم، دیلماج، گزارنده، کسی که مطلبی را از یک زبان به زبان دیگر برگرداند.

ترازو؛ ترزو (تَ-را-زُو؛ تَر-زو) n
میزان، وسیله یی برای وزن کردن اشیاء که دو کفه دارد.

تراغ (تَ-راغ) n
قله، ذروه، ستیغ، چکاد، شامخ ترین نقطه کوه؛ تارک، فرق، بلندترین خصه سر.

تراغدرچه (تَ-راغ-دَر-چَه) n
تارک دریچه، روزنه فوقانی (چون هزاره ها در قدیم برکف 'سیاه خینه' آتش روشن می کردند، لذا در وسط سقف آن سوراخی جهت فرستادن دود به بیرون تعبیه شده بود تا برای باشندگان سبب زحمت کمتری گردد).

ترافیک (تَ-را-فِیک) n
پولیسی که موظف به انتظام عبور و مرور وسایل نقلیه در جاده ها می باشد.

ترانه (تَ-را-نَه) n
آهنگ، آواز، سرود ملی یا برای تمجید و اظهار شادمانی از شخصی.

تربر (تَر-بُر) n
چوب دستی که تازه از درخت بریده شده باشد.

تربرف (تَر-بَرف) n
باریدن برف در هوای نسبتاً گرم که گاه گاهی با کمی باران

تکی درمنه، ترخ، گیاهی است بوته ای که بیشتر به مصرف سوخت میرسد و از شاخه های آن جارو درست کنند، جوشانده آن که طعم تلخی دارد، برای از بین بردن کرم امعاء مفید است.

ترک کدو (تَرک) vt
رها کردن، ویل نمودن؛ از جایی رفتن، مکانی را رها کردن.

ترکمنی (تُرک-مَ-نی) n
منصوب به قوم ترکمن، مربوط به یکی از اقوامی که از تیره ترکها می باشد و در افغانستان و ترکمنستان ساکن است، (متشکل از 'ترک' نام قبیله زرد پوست وپسوند 'من' که در ترکی مفهوم زیادت را دارد یعنی 'بسیارترک').

ترکی (تُر-کی) n
متعلق به ترک، مربوط به ترکان (مخصوصاً زبان)؛ نوعی از گوسفند که دنبه بسیار کلفت دارد.

ترم (تُ-رُم) n
دوره علاقه داشتن به جفت گیری (فقط ماچه‌خر و مادیان).

ترموز (تَر-مُوز؛ تَر-موز) n
فلاسک، ظرف شیشه یی و فلزی با دهن تنگ (برای جوش نگهداشتن چای).

ترمویتو (تَر-مُوی-تُو) n
رشوه جنسی.

ترش (تُ-رُش) adj
آنچه که مزه حامض وترشیده داشته باشد، همچنین طعم غذای فاسد شده.

ترش کدو (تُ-رُش) vi
خوراکی فاسد شده باشد، چیزی طعم اش بترشی گرائیده باشد.

ترشه؛ ترمشه (تَر-شَه؛ تَر-مَ-شه) n
تراشه، قطعات خوردی که از رویه چوب توسط رنده یا تیشه بریده شود.

ترقک (تَر-قَک) adj
عجول، شتاب کننده.

ترقه (تَر-قَه) n
درّه خشک و سنگزار.

ترقیدگی (تَر-قی-دَ-گی) n
ترکیدگی پا یا دست (در فصل تیرماه دهقانان زحمتکش دست و پای شان می ترکد).

ترقیدو (تَر-قی-دو) vi
ترکیدن، کفیدن، منفجرشدن.

تر کدو (تَر) vt
مرطوب کردن، خیس نمودن؛ ترید نمودن پاره های نان (در شوربا، دوغ و آب پیاوه).

ترکستان (تُر-کِس-تان) n
منطقه بزرگ شمال که مردم ترک زبان در آنجا زندگی می کنند.

ترکک، ترکی درنه (تُر-کک؛ تُر-کی-دُر-نَه) n
دهن ترشده است (برای تعیین کردن نوبت اول در بازی وغیره در بین دو تن).

ترخیص (تَ-رَخ-خِیص) n
تصدیق نامه یا سند پایان خدمت عسکری.

تردد (تَ-رَد-دُد) n
رفت و آمد مکرر، عبور و مرور.

ترس (تَرس) n
هراس، خوف، واهمه؛ مرض صرع، بیماری که بفکر عوام از حلول نمودن جن در انسان پدید می آید.

ترس پاره شدو (تَرس-پا-رَه) vi
ناگهان به گریه افتادن (موقعی که کسی نتواند دیگر خود را کنترول کند).

ترس تو (تَرس-تُو) adj
کسی که دارای مرض صرع باشد و گاه بیگاه غش کند، جن زده، کسی که ارواح خبیثه مثل جن و پری وغیره بر او حلول کرده باشد.

ترس خوردو (تَرس) vi
ترسیدن، هراس داشتن، خوف کردن.

ترسندک (تَر-سَن-دُک) adj
جبون، ترسو، کسی که همواره از چیزهای اندک دچار ترس و بیم شود.

ترس و لرز (تَرس-ُو-لَرز) n
وحشت، با هراس و لرزش دل.

تریک (تَ-ریک) adj
تاریک، تار، نا روشن.
تریکی (تَ-ریکی) n
تاریکی، ظلمت.
تزغنه (تز-غَ-نَه) n
قرعه، پشک.
تزغنه (تز-غَ-نَه) n
شلاق
تزغنه کدو (تز-غَ-نَه) vi
قرعه انداختن، پشک نمودن، سهم و نصیب کسی را توسط پشک معیین کردن.
تزک (تُ-زُک) adv
یکه راست، مستقیم (نه مسیر قوسی یا مایل).
تزک شدو (تُ-زُک) vi
سبک بار شدن.
تست و نیست کدو (تَست-وُ-نیست) vt
قلع وقمع نمودن، بکلی نابود کردن (مثلاً دشمنان را در هنگام جنگ)؛ بمشکل گذراندن، بسختی ضرورت را رَفع نمودن.
تسره کدو (تَس-رَه) vi
بیهوش شدن، کاملاً از تنفس بازماندن (مثلاً کودک از فرط گریه).
تسلیم (تَس-لیم) n
تسلیم، واگذاری، اطاعت.
تسلیم شدو (تَس-لیم) vi

گیاه خودرو کوهی، شاخ و برگ و بذر آن شبیه شاخ و برگ بذرنخود است و در کوههای مرتفع مي رويد، از شاخ و برگ آن ماده چسپناکی ترشح می کندکه بسیار ترش است وبه همین خاطر نام این گیاه را تروشکه نهاده اند.
تروق (تُ-رُوق) adj
اسپ مائل برنگ سفید.
تره (تَ-رَه) n
گندنا، گندنه؛ بولاغ اودی، یک نوع گیاه با برگهای گرد و ضخیم که در بین چشمه یا حوض آب میروید.
ترّه (تُر-رَه) n
سنگر، پناه گاه، جان پناه، مخفی گاه یک نظامی در حین جنگ.
تره تیزک (تَ-رَه-تیِ-زَک) n
رشاد، تره تندک، شاهی، گیاهی است یک ساله دارای طعم تیز که جزو سبزی های خوراکی می باشد.
تریاک (تَر-یاک) n
گیاه خشخاش، کوکنار؛ افیون، تریاک (یک نوع ماده مخدره).
تریاکی (تَر-یا-کی) adj
افیونی، معتاد به کشیدن یا خوردن تریاک.
تریج (تِ-ریج) n
مخلوط آرد و کاه برای حیوانات.

ترمیده (تَر-مَی-دَه) n
آرد، مواد نرم و سفیدی که از ساییدن گندم بدست می آید.
ترمیم (تَر-میم) n
مرمت، اصلاح عوارض فنی.
ترنجه (تِ-رِن-جَه) adj
کاملاً پر، بسیار آگنده (مثل پوقانه پرباد یا جوال خیلی انباشته از بار)؛ آدم لاغر ولی پر طاقت.
ترنگ (تِ-رِنگ) adj
راست استادن، بطور عمودی ماندن.
ترنگ (تَ-رَنگ) n
وقت یا لمحه زندگی کسی (چنانچه که به خوشی بگذرد).
ترنگل؛ ترنگه (تَ-رَنگ-گَل؛ تَ-رَنگ-گَه) n
تور بسیار کلانی که از ریسمان میبافند و برای حمل ونقل کاه وعلف خشک توسط الاغ بکار میبرند.
ترنه (تَ-رَ-نَه) n
نیرنگ، حیله، عملی که برای فریب دادن کسی انجام شود.
ترو (ترُو؛ تُ-رُو) adv
یکه راست، مستقیم (نه مسیر قوسی یا مایل).
ترور کدو (تُ-رُور) vt
هلاک کردن، کشتن کسی با انگیزه سیاسی یا.
تروشکه (تُ-روش-کَه) n

تصدیق‌نامه (تَص-دیق-نامه) n
تصدیق نامه، شهادت نامه، تایید خط، نامه ای که نشاندهنده صحت کدام امری باشد.

تصفیه (تَص-فی-یَه) n
پاک سازی، عمل صاف نمودن.

تصمیم (تَص-مِیم) n
فیصله، عزم و اراده برای انجام کاری.

تصمیم‌گرفتو (تَص-مِیم) vt
اراده کردن، فیصله نمودن (در باره اجرای موضوع مهمی).

تظاهرات (تَ-ظا-هُ-رات) n
راه پیمایی، مظاهره.

تعداد (تے-داد) N
وقت معین، موعد مقرر؛ اندازه، قَدر، مقدار چیزی.

تعریف؛ تاریف (تا-رِیف) n
ستایش، تمجید.

تعریف‌کدو (تا-رِیف) vt
ستودن، تمجید کردن کسی یا چیزی.

تعمیر؛ تامیر (تَع-میر؛ تا-مِیر) n
ساختمان اصلی در مرکز ولسوالی ها.

تعیین (تَ-یِین) n
انتخاب، عمل برگزیدن.

تعیین کدو (تَع-یِین) vt
انتخاب نمودن، برگزیدن.

تشنگی (تُش-نَ-گی) n
عطش، تمایل بنوشیدن آب.

تشنه؛ تشنا (تُش-نَه؛ تُش-نا) adj
کسیکه تشنه است، عَطشان، شخصیکه ضرورت بنوشیدن آب دارد.

تشویش (تَش-وِیش) n
پریشانی، آشفتگی، سرگردانی، اضطراب.

تشویق (تَش-وِیق) n
عمل بشوق آوردن، ترغیب، تشجیع.

تشه کدو (تُش-شَه) vt
تیلا کردن، به پیش راندن (با فشار زیاد).

تشیع (تَ-شَی-یو) n
شیعه، مذهب شیعه.

تشییع‌جنازه (تَش-یی-ـِ-جَ-نا-زَه) n
بدرقه جنازه، شرکت در مراسم دفن و کفن میت.

تصادف (تَ-صا-دُف) n
برخورد، اصابت بهمدیگر.

تصدیق (تَص-دیق) n
تایید، حمایت نمودن از صحت امری.

تصدیق‌کدو (تَص-دیق) vt
تایید کردن، درست دانستن، به راستی امری اقرار نمودن.

گردن نهادن، رام شدن، تابع گشتن، اطاعت نمودن.

تسلیم‌کدو (تَس-لِیم) vt
سپردن، تحویل دادن.

تسمه (تَس-مَه) n
نوار باریک و دراز (مخصوصاً بریده شده از چرم)؛ کنایه از آدم لاغر ولی پرطاقت.

تش (تُش) n
امر، فرمان؛ برانگیزی، تحریک (به ذریعه سوء تلقینات).

تش‌کدو (تُش) vt
دستوردادن، امرکردن، فرمودن (بکاری)؛ برانگیختن، تحریک کردن (کسی بر ضد شخص دیگر).

تشکر (تَ-شک-کُر) n
قدردانی، ابراز امتنان، سپاس گذاری.

تشکیل‌ددو (تَش-کِیل) vt
تاسیس کردن، پایه گذاری نمودن، برپا کردن.

تشلی؛ چشلی؛ تشلی جنقره (تِش-لَی؛ چِش-لَی؛ تِش-لَی-ـِ-جَنگ-قَ-رَه) n
مهره، تیله، گلوله سنگی یا گلین که اطفال با آن بازی کنند.

تشناب (تَش-ناب) n
حمام، وطاق کوچکی در آن غسل کنند؛ بیت الخلا.

پشم، پنبه، ابریشم وغیره).

تکه (تِ-کِه) n
لقمه، آن مقدار غذا که یک بار در دهن گذاشته شود.

تکیه (تَک-یَه) n
تکیه گاه، متکا، پشتی، بالشت کلان برای تکیه دادن.

تکیه‌خانه (تَک-یَه-خا-نَه) n
محل تجمع شیعیان دوازده امامی که مرثیه امام حسین را در آن خوانند و عزاداری کنند.

تکیه کدو (تَک-یَه) vi
پش زدن بچیزی، پشت نهادن در جای.

تکیه کلام (تَک-یَه-کَ-لام) n
سخنی که بنا بر عادت در گفتار کسی غالباً تکرار می شود.

تگاو (تَ-گاو) n
تگاب، دره یی که از درون آن جوی آبی جریان دارد، جگله سرسبز؛ نام چندین موضع در هزاره جات.

تگمیش (تَگ-مِیش) adj
مکّار، حیله گر.

تگ و پال (تَگ-ُو-پال) n
جستجو، تفحص، برآمدن در پی یابیدن چیزی.

تگ و دو کدو (تَگ-ُو-دَو) vt
در صدد شدن، در پی چیزی برآمدن.

جنبیدن.

تکان‌ددو (تَ-کان) vt
شور دادن، جنباندن.

تکبیر (تَک-بِیر) n
نعره الله اکبر (در هنگام نماز یا میدان رزم بزبان رانده می شود).

تکبیرجای (تَک-بِیر-جای) n
جای بلندی بر فراز کدام کوه که زیارتگاه دور افتاده یی بروشنی از آن قابل رویت باشد.

تکل (تَ-کَل) n
پارچهٔ کهنه و ضخیم که در زیر اطفال برای جذب نمودن پیشاب اش گذارند.

تکلجی کدو (تَ-کَل-جی) vt, caus vb
تکیه دادن، به حمایه چیزی دیگری استادن.

تکله؛ ٹکره؛ ٹکری (تَک-لَه؛ ٹَک-رَه؛ ٹَک-ری) adj
نیرومند، فعال و توانا (اکثراً در باره مردان بکار برده میشود).

تکلیف (تَک-لِیف) n
عذاب، رنج، مشقت.

تک و تک (تَک-ُو-تُک) n
اندکی، کمی، به اندازه ناچیز.

تکوی (تَ-کَ-وی) n
تاکوی، زیر زمینی.

تکه (تِ-کَه) n
پارچه، هرچیز بافته شده (از

تخمیناً، بصورت تقریبی.

تقسیم؛ تخسیم (تَق-سِیم؛ تَخ-سِیم) n
تقسیم، یکی از عملیات حسابی؛ بخش، حصه، قسمت.

تقسیم کدو؛ تخسیم کدو (تَق-سِیم؛ تَخ-سِیم) vt
توزیع نمودن، سهم هر فرد را جدا نمودن، دسته دسته نمودن، قسمت نمودن.

تقشله کدو (تَ-قِش-لَه) vi
بدقت نظر افگندن، چشم بر نقطه یی متمرکز کردن (مثل اینکه قادر به دیدن واضح نباشد).

تقصیر (تَق-صِیر) n
گناه، خطا، جرم.

تقل (تَ-قَل) n, adj
دغل، کسی که از اجرای کار یا مسئولیت اش طفره برود.

تقلص کدو (تَ-قَل-لُص) vt
مسخره کردن، تقلید اطوار، رفتار و گفتار کسی را در آوردن.

تقیم (تَ-قِیم) n
ران، فخذ، قسمت بالایی پای انسان از زانو تا مقعد.

تکان (تَ-کان) n
حرکت شدید، جنبش سخت.

تکان‌خوردو (تَ-کان) vi
شورخوردن، حرکت نمودن،

عذاب ناگوار در حالت نزع.

تل سیاه (تَل-ِسیاه) n
محل بازداشت گاه و شکنجه آوارگان افغانستان مخصوصاً هزارها در ولایت سیستان و بلوچستان ایران.

تلغه کدو (تُل-غَه) vi
اتکا نمودن، تکیه کردن (برای حفظ تعادل جسمی خود).

تلفات (تَ-لَ-فات) n
مرگ، تعداد مرده از یک جمع (بیشتر برای حیوانات استعمال می شود).

تلقین (تَل-قِین) n
مراسمی که در آن یک عالم دینی اصول و مبانی مذهبی را به میت هنگام نهادن وی در لحد القا کنند.

تلکه (تَ-لَ-کَه) n
امید

تلگودو (تُل-گُو) vt
تکان دادن، به زورکسی را به عقب تیلا کردن (مثلاً در خلال جنگ یا گذشتن از بین ازدحام زیاد).

تلم (تِ-لِم) n
قاش، قاچ (خربوزه وغیره).

تلو (تَ-لَو) n
تل آب، حوضیکه در آن آب را ذخیره کنند.

تلوار (تَل-وار) n

تلاک کدو (تَل-لاَک) vi
سپردن اجباری، تحمیل کردن.

تلاوت (تِ-لا-وَت؛ تَ-لا-وَت) n
قرات، خواندن قرآن.

تلبر (تَل-بَر) n
کاسه کلان نان خوری.

تلپل (تَل-پَل) n
نیرنگ، حیله، فریب.

تلپل (تَل-پَل) n, adj
نیرنگباز، حیله گر، فریبکار، چالباز.

تلخ (تَلخ) adj
بدمزه و تند، طعم غیر مطبوع، ضد شیرین.

تلخک (تَل-خَک) n
گیاه خودروی که طعمش تلخ است و برای تغذیه چهارپایان اهلی مورد استفاده قرار می‌گیرد.

تلخو (تَل-خو) n
تلخان، یکنوع خوراک که مقدار آرد را بدون مخلوط کردن با آب در دیگ حرارت دهند تا رنگش زرد شود و آنگا کمی روغن و آب با آن اضافه کنند.

تلخه (تَل-خَه) n
کیسه صفرا که متصل به جگر حیوانات وانسان است و مقداری از مایع بسیار تلخ را در خود احتوا می کنند.

تلخه جان کندو (تَل-خَه-جان-کَن-دو) n (gerund)

تگیو (تَ-گیو) n
قشلاق، قریه زمستانی، دهکده برای اقامت دایمی (نقیض "ایلاق")؛ تگاب، دره یی که از درون آن جوی آبی جریان دارد، جگله سر سبز.

تگیوی (تَ-گی-وی) n
یک نوع نذر بهاری که در آن مجموعه یی از شاخچه های پوست شده در خت بید به خون حیوانی مذبوح آغشته می شود و سپس در حصه های مختلف مزارع برای تامین حاصلات خوب نصب میگردد.

تلاتف (تَ-لا-تُف) adj
سراسیمه.

تلاش (تَ-لاش) n
کوشش، سعی، جد و جهد برای بدست آوردن چیزی.

تلاش کدو (تَ-لاش) vi
کوشش کردن، جد و جهد نمودن.

تلاشی (تَ-لا-شی) n
جستجو نمودن اموال و لباس کسی برای بدست آوردن چیزی غیر قانونی.

تلاک (تَل-لاک) n
تلک، تله (برای گرفتن موش، روباه وغیره).

تلاک چاغ کدو (تَل-لاک-چاغ) vi
نهادن تلک (برای گرفتن موش، روباه، گرگ و غیره).

مبنای تصور.

تموس (تَ-مُوس) n

فصل تابستان، موسم گرما.

تمیزامدو (تَ-میز) vi

باورکردن، چیزی را درست و شایان اعتبار دانستن.

تمیغ (تَ-مِیغ) n

ریشخند، استهزا، مسخره.

تمیغ زدو (تَ-مِیغ) vt

ریشخند کردن، استهزا نمودن، کسی را با شوخی مورد تحقیر قراردادن، موجب ایذاء واذیت کسی شدن (با گفتن کلمات نیشدار) .

تن (تَن) n

هیکل، بدن، جثه، اندام.

تن (تِن) n

روحیه، مزاج.

تنا؛ تنها (تَ-نا) adj

تنها، بدون همرا، منفرد، یکه؛ بیکس، بی مددگار.

تناکی (تَ-نا-کِی) adv

بتنهایی.

تنالواج؛ تنلواج (تَ-نال-واج) n

قاصد صادق و راستگو؛ موظف شدن بکار؛ مأموریت برای کاری

تناور (تَ-نا-وَر) adj

جسیم، تنومند، قوی هیکل.

تناوکالا (تَ-ناو-ِ-کا-لا) n

تنابی که بر روی آن لباس های

اتصال، ارتباط.

تماشا (تَ-ما-شا) n

دیدن، نگا نمودن (برای سرگرمی و تفریح).

تمام (تَ-مام) adj

همه، جمیع، کل.

تمامی (تَ-ما-می) adj

همه، کل، کلیه.

تمباکو (تَم-با-کُو) n

تنباکو، توتون، گیا هی است دارای برگهای پهن که آنرا خشک نموده برای ساختن نسوار و سگریت بکار می رود.

تمبو (تَم-بو) n

تنبان، ایزار، شلوار.

تمتله کدو (تَم-تَل-لَه) vt

کورمالی کردن، جستجونمودن چیزی در تاریکی.

تمتیکه؛ تمتیک (تَم-تی-کَه) adj

خودپسند، خودرأی.

تمرین (تَم-رِین) n

مشق، تکرار نمودن درس یا کدام عمل بمنظور آموختن اش.

تملق (تَ-مَل-لُق) n

چاپلوسی، مداهنه، چرب زبانی.

تمله (تَم-لَه) n

حدس، گمان، قیاس.

تمله کی (تَم-لَه-کی) adv

از روی حدس، بنا بر گمان، بر

سیف، شمشیر.

تلوارکدو (تَل-وار) vi

عجله، شتاب برای انجام کاری.

تلوس کدو؛ تلواس کدو

(تَل-وَس؛ تَل-واس) vi

هوس کردن، مشتاق بودن، قلباً خواهش داشتن.

تلوم (تُ-لُوم) adj

خشمگین، عبوس، برآشفته، قهر (مثل اینکه صورتش مانند مشکه یا خریطه چرمی پرباد باشد)؛ گنده، بسیار چاق (با چهره یا بنیه متورم و آگنده از چربی و گوشت)؛ مشک یا خیک در مغولی.

تلویزون (تَل-وِ-زُون) n

دستگاهی که آواز و تصویر را توسط موج از راه دور دریافت می کنند.

تله (تُل-لَه) n

سازی است میان تهی که از چوب، برنج یا نی سازند و چون در سوراخ عمده آن بدمند نوای سخت خوش از آن بشنوند (معمول ترین نی در نزد شبانان هزاره 'نی شش بند' است).

تله پای (تُل-لِه-پای) n

استخوان ساق پا.

تماچامشی کدو (تَ-ما-چام-شی) vt

مضائقه

تماس (تَ-ماس) n

آن جا شود.

تنگ آو (تَنگ-آو) n
زخم و التهابی که در اثر فرسایش تنگ بر شکم حیوانات بارکش (خر و اسپ) ایجاد می‌شود.

تنگ دست (تَنگ-دِست) adj
فقیر، محتاج، تهی دست.

تنگسه (تَنگ-سَه) adj
اضطرار

تنگه (تَنگ-گَه) n
سکه پولی، پیسه یی آهنی (همیشه بعد از "قیرو" استعمال می شود).

تنگی (تَنگ-گی) n
تَنگه، دره تنگ، نقطه ای از دره که تنگ و کم عرض شده باشد.

تنو؛ تنیو (تَ-نَو؛ تَ-نیو) n
رسن، ریسمان، طناب؛ تار در گلیم بافی (ضد پود).

تن و توش (تَن-و-توش) n
بدن، هیکل، جسامت یک شخص.

تو (تُو) suff
دار (بعنوان پسوند ملکی برای ساختن صفت یا اسم مرکب بکار برده میشود، مثل 'شوی تو' [یعنی شوهردار]، 'خیرتو'، 'چمرس‌تو' وغیره).

تو (تُو) pron
ضمیر مفرد مخاطب، ضمیر برای بزودی قهرکند.

تن ددو (تَن) vi
تن دردادن، حاضر برای انجام کاری شدن، قبول نمودن، موافقه کردن.

تندرست (تَن-دُ-رُست) adj
صحتمند، کسی که تنش سالم و درست باشد.

تندک (تُن-دَک) n, adj
منطقه تند و بسیار سرآشیب.

تندور (تَن-دُور) n
تنور، گودالی که به شکل مدور از گل سخت برای پختن نان ساخته می شود.

تندی (تُن-دی) n
سرا شیبی حاد.

تنستو (تَ-نِس-تو) vi
توانستن، قادر بودن.

تنظیم (تَن-ظِیم) n
حزب، گروه، جمیعت سیاسی.

تنک (تُ-نُک) adj
نازک، دارای ضخامت بسیار کم (ضد ضخیم).

تنکش؛ تنگ (تَنگ-کَش؛ تَنگ) n
تنگ کش، تسمه یا نوار پهنی که بر کمر اسپ یا الاغ می بندند.

تنگ (تَنگ) adj
ضیق، با عرض و پهنای ناکافی، جای که چیزی یا کسی بسختی در تر و نوشته را برای خشک شدن آویزان کنند.

تنجی؛ تونجی (تُن-جی؛ تُون-جِی) n
دُرد، ته نشین، ذرات رسوبی (در عمق ظرف).

تنجی دلجی کدو؛ تندلجی کدو (تُن-جی-دِل-جی؛ تُن-دِل-جِی) caus vb
ته نشین کردن، ظرف مایعی را بقسمی سرازیر کردن که آب داخل آن بریزد و مواد ته نشین شده آن باقی بماند (مثلاً آب گل آلود).

تنجی کدو (تُن-جی) vi
رسوب کردن، ته نشین شدن (مثلاً ذرات در عمق ظرف مایعات).

تنخا (تَن-خا) n
تنخواه، معاش، دستمزد ماهیانه کسی.

تنخاخور (تَن-خا-خور) n, adj
کسی که تخواه داشته باشد، آن که ماهانه از کار اش مزد اخذ کند.

تند (تُند) adj
طعم زننده و تیز چنانکه طعم فلفل؛ تیز، سریع؛ کنایه از آدم بد خو.

تند (تُند) adj, n
منطقه تند و بسیار سرآشیب.

تندخوی (تُند-خُوی) adj
بدخلق، خشمگین، کسی که

در موقع سخن گفتن دچار مکث و بندش می شود (به هندی نیز 'تتلا' گویند).

توتو (تَو-تَو) adj

پیچ درپیچ، کج، منحنی، نا هموار (تخته یا میله آهنی)

توتوک (تُو-تُوک) n

ظرف وآفتابه و لگن

توتول (تُو-تُول) adj

کسی که عادتاً از محل اصلی اش بگریزد (مثل کودک مکتب گریز وغیره).

توته (تُو-تَه) n

تختاب ضخیم ساخته ازنی.

توته سوز (تُو-تهِ-سَ-وُز) n

توتیای سبز، نیل توتیا.

توتی (تو-تَی) adj

قشنگ، مقبول (برای چیزهای بسیار خورد بکار میرود).

توچی (تو-چی) adj

آدم چیره دست، ماهر، دارای مهارت و زرنگی (مخصوصاً در رابطه با محاسبه یا انجام دادن کارهای دیگر)؛ شخص حسابدان (درمغولی).

توخال؛ توخل (تَر-خال؛ تَو-خَل) n

تبخال، جوش یا دانه که در اطراف دهن از شدت بخار ویا ترس می برآید.

توختلجی کدو (توخ-تَل-جی)

توبلجی کدو (تَو-بَل-جی) caus vb

زیر و روکردن (قرص نان)؛ تکرار نمودن (سخنان نامطلوب).

توبه (تو-بَه) n

انابت، ندامت از کرده زشت، پیشمانی از عمل بد.

توپچره (توپ-چِ-رَه) n

داغ زخم

توپچی (توپ-چی) n

دکمه کلان برای پالاپوش وغیره.

توپچی (توپ-چی) n

چریک یا عسکری که با توپ به سوی هدف تیر اندازی کند.

تو؛ تاو (تَو؛ تاو) n

تب، بخار، حرارتی که در اثر بیماری در بدن پدید می‌آید.

توت‌خول‌خول (توت-خول-خول) n

توتقر (توت-قَر) adj

آدمی که کارهای شگفت انگیزو خنده آور انجام دهد.

توتقیری (توت-قی-ری) adv

اتفاق ناگهانی، تصادف حتمی (چنانچه که ازسوی خداوند مقدرشده باشد).

توتک (تُو-تک) n

لوله پشمی که شانه زده شده و آماده برای ریسیدن است.

توتله (توت-لَه) n, adj

الکن، گنگلاج، کسی که زبانش

شخص دوم مفرد.

تو (تَو) n

تاب، چرخش، حرکت بدون یک نقطه.

توب (توب) n

توپ، گوی تکه یی یا پلاستیکی برای بازی کردن اطفال؛ یکی از جنگ افزارها برای پرتاب کردن گلوله های سنگین؛ ظهر، نیمروز، دقیقاً ساعت دوازده بجه.

توباد (تو-باد) n

سگ بزرگ جثه از نژاد خاص که پاهای بزرگ و لبهای آویزان دارد.

توبڈنڈه (توب-ڈَن-ڈَه) n

یک نوع توپ بازی شبیه کریکیت.

توب رخت (توب-ِ-رَخت) n

یک بسته پارچه با طول معین که در کارخانه نساجی بسته شده و مهر کارخانه در آن زده میشود.

توبره (توب-رَه) n

خریطه، کیسه یی که گدایان وشبانان در شانه آویزان کنند.

توب غیبی (توپ-ِ-غَی-بی) n

صدای انفجار از آتشفشان های خاموش قله شاه طوس که بتصور عامه قدرتی از غیب بیاری آنان می پردازد و به سمت دشمن توب شلیک می کند.

ترت، آدم راست و بی باک که سخن صریح و پوست کنده گوید.

تورد (تورد) adv
به صراحت، بطور بی پیرایه، پوست کنده.

توردُدو (تور) vt
رم دادن، ترسانیدن، مرعوب ساختن، رم دادن، گریختانیدن (بطور نا گهانی).

تورک (تو-رُک) adj
زمنده، ترسو، حیوا نیکه همواره از چیزهای اندک می ترسد.

تور کدع؛ توربال کدو؛

تورخوردو (تور) vi
رم کردن، بناگاه ترسیدن و گریختن (چنانچه گوسفندی دفعتاً متوجه آمدن گرگ شود).

تورمی (تور-مَی) N
زمین زراعتی در سری دریا؛ نام محلیست درولایت غزنی.

توره (تو-رَه) N
سخن، حرف، لفظ؛ موضوع.

توره (تَو-رَه) adj
آزرده، آسیب دیده (مثل پای گاوی که از راه رفتن یا دندان انسانی که از کار جویدن در اثر خوردن میوه خام یا ترش باز ماند).

توره فام (تو-رَه-فام) adj
سخندان، گپ فهم، هوشیار.

توره کدو (تَو-رَه) vi
فرسوده گشتن (سم حیوانات

رم، هراس، ترس (مخصوصاً برای حیوانات).

تورپلق (تور-پَ-لَق) n
چوچه خرس.

تورپه (تور-پَه) n
طفل خورد، کودک کم سن و سال، (شکل متحول "چُرپه" مغولی زرنی بمعنی غُنداقی).

تورت زدو (تورت) vt
پس لگدزدن.

تورتک (تور-تُک) n
پوزخند، ریشخند، مسخره.

تورتک کدو (تُورتُک) vt
ریشخند کردن، مسخره کردن.

تورتیشه؛ گیاتیشه (تَ-وَر-تی-شَه؛ گِ-یا-تی-شه) n
تیشه یی که دسته اش مثل نوک کلنگ است وتیغه اش بمثل تبر یا تیشه در دو وضعیت عیار میگردد.

تورجلی کدو (تو-رَل-جِی) vt
باعث رم دادن پرنده یا حیوان وحشی گردیدن.

تورجی کدو (تور-جی) vi
پناه جستن.

تورچی (تور-چی) vi
خلیدن؛ اثرکردن

تورچی (تور-چی) adj
از کمی بدست نیامدن

تورد (تورد) adj

vi
تاب آورُدن، تحمل کردن، مقاومت کردن، استقامت نمودن.

توخته کدو (توخ-تَه) vi
پابرجا ماندن، دیر پاییدن، در یک جا توقف کردن؛ استقامت بخرج دادن، پایداری نمودن، موضع خود را حفظ کردن.

توخ کدو (توخ) vi & vt
نگاکردن، نظرافگندن، نگریستن.

توخوردو (تَو) vi
تاب خوردن، بگرد خورد چرخیدن؛ بازگشتن، عودت کردن (از نصف راه).

تودُدو (تَو) vt
تاب دادن، پیچیدن، به چرخش در آوردن؛ برگشت دادن، وادارنمودن کسی یا حیوانی به مراجعت (از نصف راه).

تودراس؛ تودرس (تود-راس؛ تود-رَس) adv
یکه راست، مستقیماً، میان بُر (در مورد راه گفته می شود)، ('تود' درمغولی به معنی مشخص یا صاف).

تور (تور) n
جال ماهی گیری، شبکه صید ماهی، نوعی دام جالی دار که با آن پرنده گان خورد و ماهی را صید کنند.

تور (تور) n

تغییرات جوی؛ تقویم خاص هزاره گی، این تقویم بنام "حساب دهقانی" نیز شهرت دارد و به ۱۲- برج تقسیم می شود و اول سال آن
مطابق با برج ثور است، بدین ترتیب: ۳۲ توغل ـ ثور (اردیبهشت) اول سال ۲۱ توغل ـ جوزا (خرداد ماه) برج دوم سال ۱۹ توغل ـ سرطان (تیر) برج سوم سال ۱۷توغَل ـ اسد(مرداد) برج چهارم سال ۱۵توغل ـ سنبله (شهریور) برج پنجم ۱۳توغل ـ میزان (مهرما) برج ششم
۱۱توغل ـ عقرب (آبان‌ما) برج هفتم ۹توغل ـ قوس (آذر ماه) برج هشتم ۷توغل ـ جدی (دی ماه) برج نهم ۵توغل ـ دلو (بهمن) برج دهم ۳توغل ـ حوت (اسفند) برج یازدهم ۱توغل ـ حمل (فروری) برج دوازدهم
بدین ترتیب یک توغل که مطابق با برج حمل است آخیر سال می باشد. مردم عقیده دارند که در هر توغل چند زور هوا طوفانی ویا لا اقل سرد تر از معمول خواهد شد مثلا در " نه توغل" در زوز نهم و در"هفت‌توغل" در هفتم و در "پنج توغل" در روز پنجم آن هو اطوفانی خوهد شد و برف و باران خواهد بارید و از"بیست و سه توغل" هرچند احتمال طوفانی شدن هوا نیست اما در روز های

توشک (تو-شک) n
دوشک، زیر انداز نرمی که آگنده از پنبه یا پشم است و بر آن می نشینند یا می‌خوابند.

توشکاسپنج (تو-شک-اِس-پَنج) n
توشکی که در بین آن قطعه اسفنج بجای پخته نهاده شده باشد.

توشه‌راه (تو-شَه-را؛ تو-شهِ-را) n
غذا یا خیرات که در روز وفات کسی به عنوان ثواب به همگان داده می شود.

توشی (تُو-شی) adj
آدم بیکار.

توشی کدو (تُو-شی) vt
بیگاری کردن

توضیح‌المسائل (تَو-ضیِ-ئُل-مَ-سا-ئِل) n
رساله رهنمای دینی که از سوی فقیه اعلم یا مجتهد شیعه اثنی عشری اصولی تدوین وطبع میگردد و بوسیله آن مسائل شرعی بگونه فقره وار برای پیروان یا مقلدین ایشان توضیح داده می شود.

توغری (توغ-ری) adv
یکه راست، مستقیم (نه مسیر قوسی یا مایل).

توغل (تو-غَل) n

کلان جثه)؛ آزرده شدن، از عمل جویدن بازماندن (دندان ها).

توری (تو-ری) N
آهوی مارخور.

توس (توس؛ تُوس) n
کمپل رنگین و ضخیم با موهای نرم.

توست کدو (توست) vi
لمیدن، نشستن (با قیافه مغرورانه و جدی).

توس؛ توز (توس؛ توز) پوشش، پوسته ما نند قلع که بروی ظروف و چیزهای زینتی مالیده شده باشد.

توس‌ددو؛ توز ددو (توس؛ توز) vt
لعاب دادن، مالیدن ماده شفاف مانند قلع یا رنگین (بر روی ظروف سفالین، مسی وغیره).

توسرونه (تَو-سَ-رو-نَه) adv
عجالتاً، فعلاً، تا آنگاه.

توسله (توس-لَه) n
نام گیاه خودرو است که پخته خورده می شود.

توش (توش) n
هیکل، پیکر انسان، جثه.

توش (تُوش؛ توش) n
یک نوع قلم که نوک بسیار ضخیم دارد و برای نشان گذاری بسته های بزرگ و تخته در بین صنف استعمال می گردد.

دقیق).

تول (تول) N
فرزند، زاده، اولاد، خلف.

تولغه (تول-غَه؛ تو-لَ-غَه) n
تارک، فرق سر؛ قله، ستیغ، چکاد، بالاترین نقطه کوه.

تولغه‌درچه (تول-غه-دَر-چه) n
روزنه فوقانی، دریچه یی در وسط سقف خانه.

تولک (تو-لَک) n
ترازوی بسیار خورد (برای وزن کردن نقره، ابریشم، سُند، باروت وغیره).

تول‌کدو (تول) vt
وزن کردن چیزی با ترازو.

تولکه (تو-لَه-کَه) n
جوجه خرس، توله خرس، خرس بچه.

تولوره (تول-وَ-رَه) n
اولاد، زاده گان (اعم از پسر و دختر).

تولی (تَو-لَی) n
خرگوش، ارنب، حیوان علف خوار با گوشهای دراز.

تولی (تو-لی) n
گوسفندی بهار زای.

تولی گفتو (تَو-لی) vi
به لهجهٔ شهری مخصوصاً کابلی سخن گفتن.

تولیک (تَو-لَه-یَک) n

آدم کم کار.

توقی (تَو-قی) adj
خراب، هدر.

توک (تُوک) N
پارچه نان گدا.

توک (تُوک) N
عادت، خصلت، خو.

توکشی (تِوک-شی) n
تنفس شدید و صدادار (بنابر خستگی زیاد).

توکشی‌کدو؛ توکشیله کدو (توک-شی؛ توک-شي-له) vi
نفسک زدن، تقلاکردن برای استنشاق هوا (همچون آدم خسته پس از دوش زیاد).

توکل (تَ-وَ-کَل؛ تَ-وَ-کُل) n
اعتماد، اتکا و امید (غالباً به خداوند).

توکنه (تُوک-نَه) N
دیگ کلان

توگزار (تُوگ-زار) adj
چمن زار، جایی در بغل کوه که در آن علف های نرم و انبوه روئیده باشد.

توگ‌زدو (تُوگ) vi
نان خوردن به خانه کسی بدون دعوت و رضایت میزبان.

توگل‌کدو (تو-گَل) vt
تخمین کردن، حدس زدن، بطور تقریبی گفتن (نه بگونه

توغل بطور اندکی هوا سردتر از معمول خواهد شد.

توغل (تو-غُل) N
آخردم حیوانات

توغل‌کدو (تو-غَل) vi
دوری جستن، اجتناب ورزیدن.

توغماغ (تورغ-ماغ) N
چوبیکه با آن علف را میکوبد.

توغی (تُو-غَی) n
ساحه مدوری از زمین مزروعی که در میان 'پیچ رود خانه' و کوهپایه واقع است؛ (در مغولی 'منعطف الماء' یا 'خمیدگی دریا' بمثل انحنای آرنج انسان)؛ .

توغی؛ توقی (تو-غَی؛ تو-قَی) n
ساعد، ساق دست انسان (از سر انگشتان تا آرنج)؛ ذراع (واحد طول برابر با نیم گز یا تقریباً ۱۸ انچ).

توغی‌کدو (تَو-غی) vt
افگارکردن، آسیب یاجراحت جسمی رساندن، معیوب کردن (عضو بدن کسی را).

توفیر (تَو-فِیر) n
فرق، اختلاف.

توفیق (تَو-فِیق) n
کامیابی، پیروزی، نصرت.

توقچی (تَوق-چی) کم کار کردن و کاستن.

توقچی (تَوق-چی) adj

توسط خانواده داماد مهیا میگردد.

تـه (تَـه) interj
واه! عجبا! چه شگفت! (کلمه یی است که برای ابراز اعجاب یا تعجب در مقام تماشای کار کلانی گفته میشود).

تی (تَی) adj
لفظاً بمعنی کلان، عظیم (بعنوان کلمه چینایی- مترادف 'دَی' مغولی - که فقط با اسامی خاص قبیلوی ترکیب می شود مانند 'تایمنی'، 'تایوان' وغیره).

تی بخشی (تَی-بَخ-شی) n
باقی مانده غذا، پسخورده.

تی پشتی (تَی-پُش-تی) n
واسکت کلفتی که جوالی هاو حمالان می پوشند تا پشت شان در موقع بردن بارهای سنگین از گزند محفوظ بماند.

تی پیی (تَی-پَ-یی) n
فرش، گلیم، قالین، نمد.

تی تابین (تَی-تا-بِین) adj
زیراستیلاء، تحت تسلط یا کنترول، تابع، مطیع.

تی جوری کدو (تَی-جُو-ری) vt
پشتیبانی نمودن، معاضدت کردن، مورد امداد و حمایت قراردن (مخصوصاً افراد زیر دست را).

تی چراغی (تَی-چِ-را-غی) n

تونگر (تونگ-گَر) adj
غنی، دارای گیاهان وبوته های وافر (در مورد کوه یا زمین بکار میرود).

تونل (تُو-نَل) n
راه تحت الارضی که از درون کوه نقب زده شده باشد.

تونی (تُو-نی) N
پایه، ستون چوبی برای اتکای سقف.

تـو (تَ-وو) n
تاوان، جبران خسارت، پرداخت بهای امانت گمشده ویا شکستانده شده.

توهین (تَو-هِین) n
اهانت، بی احترامی.

توی چی (توی-چی) n
گروهی از قومان و وابستگان داماد که در مراسم عروسی وی شرکت می ورزند و سپس عروس را تا خانه ایشان همراهی می کنند.

توی؛ طوی (توی؛ طوی) n
جشن عروسی، مراسم سرورانگیزی که به مناسبت وصلت مرد و زن تازه زناشویی کرده برپا میگردد.

توی کدو (توی) vi
جشن عروسی برپا کردن؛ ازدواج نمودن، زن گرفتن.

تویانه (تو-یا-نَه) n
مخارج جشن عروسی که معمولاً

بازو، پائین‌تر از شانه، قسمت بدن از بازو تا آرنج.

تولیه (تَو-لِ-یَه) n
دستمال کلفت یا هوله کلان که پس از غسل با آن بدن را خشک کنند.

تومت؛ تهمت (تو-مَت؛ تُه-مَت) n
تهمت، افترا، بهتان.

تومت کدو؛ تهمت کدو (تو-مَت؛ تُه-مَت) vt, vi
افتراکردن، بهتان نمودن، کسی را به غلط متهم ساختن.

تومغو (تو-مَ-غُو) n
ریزش، زکام، مرض سرماخوردگی که باعث تب و ریزش آب از بینی میشود.

تومکه (تُو-مَ-کَه) N
نام گیاه خودرو است.

تومن (تُومَن) adj
این واژه در مغولی چند مفهوم را میرساند: تومان، بیور، ده هزار، و بمعنی زیاد و فراوان هم آمده است، واحد نظامی ده هزارنفره، ده ریال پول ایران که درسابق ده هزار دینار بود، احتمالاً دردوره زمامداری ایلخانان مغول؛ اما تومن در هزارگی فقط بیست روپیه است.

تونقغ کدو (تون-قغ) adj
افگارکردن، معیوب ساختن کسی یاحیوانی.

رفتن به آن تکیه کنند.

تیاغله کدو؛ تیغله کدو (تَ-یاغ-لَه؛ تَ-یـَغ-لـه) vi

راه رفتن توسط عصا، قدم زدن بکمک چوب دستی (افراد سالخورده).

تیبچی (تیب-چی) N

دوخت یا بخیه کلان، کوک های گنذا و مسافه دار (کلانتر از بخیه).

تیبنه (تیِ-بَ-نَه) n

جوال دوز، سوزن بسیار کلان برای دوختن خورجین، جوال وغیره.

تیپشی؛ تیبشی (تیپ-شی؛ تیب-شی) n

ظرف یا طبق بسیار کلان چوبی؛ خوراک معروف هزارگی متشکل از نان فطیر کوبیده شده و آمیخته با دوغ بمعه حفره یی در وسط برای انداختن روغن مذاب (مردم معمولا آن را در بین کاسه بسیار کلان چوبین در مراسم عمومی مانند طوی یا خیرات می‌خورند و از روی اطلاق اسم ظرف برمظروف هردو را تبشی گویند)

تیپه (تیِ-پَه) n

پشته بزرگ، جای بسیار بلند و برآمده.

تیت (تیت) adj

پراگنده، پاشان (مثل آشیای مختلف بر روی خانه یا اشاعه خبر یاآ وازه بهرجا).

تی لغه کدو (تَی-لَ-غَه) vt

لگدمال کردن، بالگد کوبیدن.

تی مشکی (تَی-مَش-کی) n

چهار پایه چوبینی که بر آن مشکِ پردوغ را می نهند.

تی یکتو (تَی-یَک-تُو) adj

در زیر یک لباس (فقط پیرهن و تنبان بدون کوت و بالاپوش).

تیا (تَ-یا) adj

توان؛ قدرت

تیار (تَ-یار) adj

آماده، مهیا، حاضر.

تیارخور (تَ-یار) adj

تنبل، کسی که بکار نپردازد اما از دسترنج دیگران نان آماده بخورد.

تیارشدو (تَ-یار) vi

درست گردیدن، ساخته شدن.

تیار کدو (تَ-یار) vt

ساختن، درست نمودن؛ تعمیرکردن وسایل الکترونیکی و غیره.

تیاری (تَ-یا-رِی) n

آمادگی، مستعدی.

تیاغ پیری (تَ-یاغ-ِ-پی-ری) n

عصای پیری، تکیه گاه دوران کهولت (کنایه از پسر).

تیاغ؛ تیغ (تَ-یاغ؛ تَ-یَغ) n

عصا، چوب دستی که در وقت راه چراغ پایه، جایگاه کوچک چوبین که بر بالایش چراغ را می‌نهند.

تی چغلی (تَی-چِ-غِ-لی) n

باقیمانده کاه، کافه و ریگ که با خوشه های نا شکسته گندم آمیخته است و پس از چغل کردن بجا می ماند؛ دانه های باریک و کوچک گندم همرا دیگر گیاهان که بواسط غربال کردن یا چغل میده بیزی بیرون می‌آید.

تی دستی؛ تودستی (تَی-دِس-تی؛ تَو-دِس-تی) n

لگن مسی وغیره برای شستن دست (قبل و بعد از صرف غذا).

تی دیگی؛ تای دیگی (تَی-دِ-گی؛ تای-دِ-گی) n

ته دیگی، غذای که روی دیگ باقی مانده باشد.

تی سری (تَی-سَ-ری) n

تکیه، بالش، بالین، متکا، آنچه که در موقع خواب زیر سر بگذارند.

تی قچیغ؛ تای قچیغ (تَی-قِ-چیغ؛ تای-قِ-چیغ) n

زیرقول، زیربغل، خالیگاه زیربازو.

تی کونی (تَی-کُو-نی) n

پارچه کهنه که به اطراف سافل الاعضای کودک برای جذب کردن مدفوعات پیچانیده می شود.

منصرف شدن، رهاکردن، عدول نمون (معامله یا سخن نا گوار).

تیر کدو (تیر) vi
پشک نمودن، قرعه انداختن، سهم و نصیب کسی را توسط قرعه کشیدن.

تیر کدو (تیر) vt
گذراندن، عبور دادن، کسی را از رود خانه یا مانعی دیگر رد نمودن؛ ساختن، گذاره کردن (با شخص بدرفتار یا شرایط ناهنجار).

تیرکش (تیر-کَش) n
دریچه کوچکی در طویله برای بیرون انداختن فضولات حیوانات؛ سوراخ کوچک در دیوار قلعه یا برج برای دفاع.

تیرکک (تیر-کک) n
استقامت، پایداری، مقاومت.

تیرکک کدو؛ تیرککله کدو (تیر-کک؛ تیر-کک-له) vi
مقاومت کردن، پایداری بخرج دادن.

تیرماه (تیر-ما) n
پاییز، خزان، فصل سوم سال هجری شمسی.

تیرمه یی؛ تیرمی (تیر-مَه-یی؛ تیر-می) adj
پاییزی، تیرماهی، آنچه که متعلق به فصل خزان باشد؛ گندمی که در اوایل خزان یا

تیرپرده کدو (تیرپَردَه) vi
تحمل کردن، سرختن و ساختن (با وضعیت نا بسامان و ناگوار).

تیرتامو (تیر-تا-مو) adj
دشمن، خصم.

تیرتاموکدو (تیر-تا-مو) vi
عناد ورزیدن، بطور فعال و جدی دشمنی کردن.

تیرتیرک (تیر-تی-رَک) n
جهش، فوران؛ طشیش یا فرود آمدن قطرات باران بگونه ملایم و متقاطع، ریزش برف بگونه نا متواتر.

تیرتیرک کدو (تیر تیرَک) vi
جهیدن، فواره کشیدن (خون یا آب)؛ فرود آمدن قطرات ریز باران یا دانه های بسیار کوچک برف به نحو آهسته و غیر پیوسته.

تیرچو؛ تیرچیو (تیر-چو؛ تیر-چیو) n
میله چوبین قلبه که به یوغ وصل میگردد.

تیرریختندو (تیر-ریخ-تَن-دو) vi
مرمی ساختن، مرمی قالب زدن (در گذشته مردم هزاره سرب را ذوب کرده با استفاده از قالب های سنگی به اندازه های گوناگون تیر می‌ریختانیدند).

تیرشدو (تیر) vi
گذشتن، رد شدن، عبورکردن؛

تیت پرک (تیت-پَ-رَک) adj
متفرق، پاشان، پراگنده.

تیت پرک کدو (تیت-پَ-رَک) vt
پراگنده کردن، متفرق ساختن.

تیت کدو (تیت) vt
افشاندن، پاشیدن؛ پراگنده کردن، انداختن (در اینجا و آنجا)؛ زدن و از هم باز کردن (پشم).

تیچه (تی-چَه) n
کیسه خورد پشمی کوچک تر از جوال.

تیر (تیر) n
خدنگ کمان؛ گلوله، مرمی تفنگ یا تفنگچه.

تیر (تیر) n
چوب راست- دراز وستبرکه بیشتر از تنه چنار است و آن را در بالای شاه تیرهای کلفت تر بر روی سقف خانه می اندازند.

تیرآتشی (تیر-ِ-آ-تِ-شی)
مرمی رسام، تیری که پس از انداخت در هوا همچون چراغ میدرخشد.

تیرایی (تی-را-یی) n, adj
تفنگ کم اصل میل دراز (ساخت دره تیرا در ایالت سرحد پاکستان).

تیرپرده (تیر-پَر-دَه) n
سازش و گذاره با روند زندگی.

خاک)؛ زیت یا روغن مایعی که از بذرها یا دانه های شرشم، تربَک و کنجد گرفته میشود.

تیلفون (تیل-فُون) n
تلفون، تلیفن، دستگاهی است که بوسیله آن دو شخص میتوانند از راه دور با هم صحبت کنند.

تیل کدو (تیل) vt, vi
آهسته جنبانیدن مشک (تا پارچه های خورد مسکه بهم بچسپد).

تیلگودو (تیل-گُو) vt
تیلا کردن، به عقب راندن.

تیلو (تَی-لو) adv
سفلی، زیرین، تحتانی.

تیلو (تے-لُو) n
طحال، سپرز، تِلی.

تیله تلگو کدو (تے-لَه-تُل-گُو) vt
هول دادن، به پیش راندن (از روی خشم).

تیله ثمبه (تے-لَه-ثَم-بَه) n
هول دادن و به پیش راندن (در تراکم جمعیت).

تیله کدو (تے-لَه) vt
چیزی را با زور جلو بردن، به پیش راندن، هول دادن.

تیماو (تی-ماو) n
ریزش، زکام، مرض سرماخوردگی که باعث تب و ریزش آب از بینی میشود.

تیمتک (تیم-تُک) adv/adj

تیزفهم، هوشمند، عاقل.

تیسره؛ تیسه (تَ-ی-سَ-رَه؛ تیس-رَه؛ تَ-ی-سَه؛ تے-سَه) adv
تا این ساعت، تا هنوز، تا حالا.

تیشه (تے-شه) n
آلتی است مانند چکش دارای دم پهن و تیز که در نجاری برای تراشیدن چوب بکار میرود.

تیقیم (تَی-قیم) n
یکنوع حمله جنگی

تے لاغ (تے-لاغ) N
فرج کلان حیوان.

تیلجی ایشتو (تیل-جی) vi
خیره نگریستن، چشمان خود را بیش از حد معمول گشودن (برای دیدن چیزی یا کسی).

تیل خاک (تیل-ِ-خاک) n
نفت لامپا، نفت سفید، نفت چراغ، یکنوع نفت رقیق که بعنوان مواد سوخت و در چراغ استعمال می شود.

تیل خاک فروش (تیل-ِ-خاک-فِ-روش) n
دکاندار تیل خاک، کسی که شغل اش فروش تیل خاک باشد.

تیلدانی (تیل-دا-نی) n
قوطی حلبی یا پلاستیکی برای نفت یا روغن که توسط آن ماشین آلات کوچک روغن داده شود.

تیل؛ طیل (تیل؛ طیل) n
نفت (مثل پترول، دیزل وتیل

تیرماه کاشت شود؛ بره یا بزغاله یی که در فصل خزان تولد شود.

تیرمینه (تِیر-مَی-نَه) adj
مصرف پاییز، خوراک یا علف برای مصرف در فصل خزان.

تیره (تی-رَه) adj
غلیظ (چای یا دوغ).

تیز (تِیز) adj
گوز، ضرطه، بادی که از سوراخ مقعد برآید.

تیز (تیز) adj
حاد، بُرّان (ضد "کُند")؛ سریع، تند.

تیزآب (تیز-آب) n
اسید، تند آب، اسید ازتیک، اسید نیتریک.

تیزرفتار (تیز-رَف-تار) adj
وسایل نقلیه کوچک مانند تاکسی.

تیززدو (تِیز) vi
تیزدادن، گوز زدن، ضرطه بیرون دادن.

تیزگوی (تیز-گوی) adj
دروغگو، لاف زن، کسی که سخنش موجب اعتبار نیست.

تیزنگخر؛ تزنگخر (تِیز-نَ-گِ-خَر؛ تِز-نَ-گِ-خَر) n
یک نوع سمارق نامرغوب و سمی که زیر چترآن سیاه رنگ است.

تیزهوش (تیز-ُوش) adj

کار دوامدار.

تیمتک (تیم-تَک) adj
خود خواه.

تیمتل کدو؛ تیمتلّه کدو (تیم-تَل؛ تیم-تَل-له) vi
کورمالی کردن، جستجونمودن چیزی در تاریکی یا حالت نابینایی.

تیم‌تیم کدو (تیم-تیم) vi
با نزاکت راه رفتن؛ آهسته و سست کار نمودن.

تیمچه کدو؛ تمیچه کدو (تَ-مے-چَه؛ تیم-چه) vt, vi
رخ کردن، در پناه کسی رو آوردن، رفتن و پناه جوئیدن؛ توقع داشتن؛ امید وار بودن (نسبت به کمک یا حمایت کسی).

تیمره (تیم-رَه) N
جرب

تیمغو (تیم-غُو) n
ریزش، زکام، مرض سرماخوردگی که باعث تب و ریزش آب از بینی می شود.

تیمم (تَ-یَم-مُم) n
عملی که در ادای آن شخص معذور بعوض وضو و غسل دو کف دست را به خاک زند و در صورت و پشت دستها بکشد.

تیموجن (تے-مُو-جِن) n
(لفظاً "پنجه آهنین") نام اصلی چنگیزخان تا سنه ۱۲۰۶م (او از آن سال ببعد لقب اخیر را از قوریلتای یا مجمع بزرگ مغولان دریافت داشت).

تیمور (تے-مُور) n
نام مردان در هزارجات (همریشه با 'تمیر' بمعنی آهن در مغولی).

تیموغ؛ توموغ (تے-مُوغ؛ تو-موغ) n
استخوان سه گوشه در پای حیوانات (که در شرط بندی بکار میرود).

تینگ (تینگ) n
جنازه، نعش، جسد، جسم مردهٔ انسان.

تینگ‌چو (تینگ-چو) n
چوکات چوبی که مرده را در آن میگذارند و به گورستان میبرند.

تینه (تَی-نَه) n
سفلی، تحتانی، زیرین، پایینی.

ٹاٹ (ٹاٹ) n
لانه زیر زمینی جانوران.

ٹاٹ (ٹاٹ) n
پارچه بسیار محکم و ضخیم که برای ساختن خریطه، جوال و چیزهای دیگر بکار میرود.

ٹاٹ (ٹاٹ) n
پلاستیک نازکی که برای جلوگیری از بیرون آمدن رطوبت پیشاب طفل استعمال می شود.

ٹاٹو (ٹا-ٹُو) n
اسپ خورد و کم جثه.

ٹاکور (ٹا-کُور) n
مرد ناختنه و سنت ناشده.

ٹال؛ ٹل (ٹال؛ ٹَل) adj
متوقف، موکول بمابعد، بتأخیر افتاده، آهسته.

ٹال‌خوردو؛ ٹل خوردو (ٹال؛ ٹَل) vi
معطل شدن، متوقف گشتن.

ٹال‌ددو؛ ٹل ددو (ٹال؛ ٹَل) vt
مماطله نمودن، به تعویق انداختن، امروز و فردا کردن.

ٹال‌مٹال؛ ٹل مٹل (ٹال‌مَٹال؛ ٹَل مَ-ٹَل) n
معطلی، تعویق، کندی، درنگ.

ٹانکی (ٹانگ-کی) n
مخزن مواد سوخت موتر سواری یا باری؛ حوض سرپوشیده آهنین که برای ذخیره کردن آب بر روی بام گذاشته میشود.

ٹانگ (ٹانگ) موتر زره پوشی که توپ در آن نصب میباشد و در هنگام جنگ استعمال میگردد.

ٹانگ‌تیل (ٹانگ-ِ-تیل) n
موتر درازی که دارای مخزن کلان برای انتقال دادن مایعات سوخت مثل پترول وغیره میباشد؛ محلی که پترول و سایر مواد نفتی برای رانندگان موتر می‌فروشد.

لقمه کلان برداشتن و فوراً بلعیدن.

ٹخ (ٹَخ) onom
صدای تفنگ.

ٹخ ٹخ کدو (ٹَخ-ٹَخ) vi
دق الباب کردن، کوبیدن (بر دروازه).

ٹخ ٹخ کدو (ٹُخ-ٹُخ) vi
سرفه کردن (بطور آهسته و پیوسته).

ٹخٹی (ٹَخ-ٹَی) n
طرقه کوهی، پرنده ایست دارای چند نوع و کمی بزرگتر از گنجشک که در بین سخره ها لانه میسازند و از حشرات تغذیه می کنند.

ٹرکاوددو (ٹِر-کاو) vi
مماطله نمودن، به تعویق انداختن، امروز و فردا کردن.

ٹق پتره (ٹَق-پَت-رَه) adj
موافق، برابر، مساوی.

ٹق پتره شدو (ٹَق-پَت-رَه) vi
کاملاً وصل شدن (دو قطعه شکسته ظرف چینی)؛ مجازا جوش خوردن، جور آمدن (نسبت به انجام یک معامله بین دونفر).

ٹک (ٹَک) adj, n
مکار، محیل، کسی که تظاهر بنفهمی کند.

ٹک (ٹُک) n
عصای زیربغل معلولین.

ٹپ کویله (ٹَپ-کوی-لَه) n
لت و کوب (با چوب و چپاک بطور دوامدار).

ٹٹپٹ؛ ٹٹپلی (ٹَٹ-پَٹ؛ ٹَٹ-پِ-لَی) adj
ناپاک، کثیف، چتل.

ٹٹ زدو (ٹَٹ) vt
سخن یاوه؛ گزاف

ٹٹک (ٹَ-ٹَک) adj, adv
چالاک، چابک، سریع، تیز در حرکت و رفتار.

ٹٹک بند (ٹَ-ٹَک-بَند) vi
کاملاً پر (مثل جوال وغیره).

ٹٹکری (ٹِٹ-کِ-ری) n
جست و خیز، لگدپراگنی (الاغ).

ٹٹکری کدو (ٹِٹ کِری) vi
مرتباً جست زدن و با هردو پا لگد انداختن (مثلاً الاغ متمردی که نخواهد کسی به او نزدیک شود).

ٹٹک کده (ٹَ-ٹَک) adj
کسی با جامه برزده؛ آماده (برای کار یا پیکار).

ٹٹل (ٹَ-ٹَل) adj
چتل، کثیف، بی نظافت (غالباً در مورد زن گویند).

ٹٹو (ٹَ-ٹُو) n
اسپ خورد و کم جثه (دیزنگی)؛ چاقوی کند و کم ارزش (قره باغ).

ٹٹی کدو (ٹَ-ٹی) vt

ٹبر (ٹَ-بَر) n
اصل، نسب، نژاد؛ خویشاوند همخون، اقرب المقربین، وابسته نزدیک قومی.

ٹپ (ٹَپ) onom
صدای افتاد چیزی بزمین.

ٹپال (ٹَ پال) N
نوبت، بار، دفعه.

ٹپالی (ٹَ-پا-لِی) n
آنکه با حمل جنس اندک از شهر به شهر دیگر تجارت میکنند.

ٹپ ٹپ (ٹَپ-ٹَپ) n
صدای پا.

ٹپ ٹپ کدو (ٹَپ-ٹَپ) vt, vi
با دست آهسته آهسته به طفل زدن (برای خوابانیدن).

ٹپ خوردو (ٹَپ) vi
مورد ضرب شتم قرار گرفتن، لت و کوب شدن.

ٹپک (ٹَ-پَک) n
تاپال، چپک، قطعه مدور و خشکیده سرگین گاو که بحیث مواد سوخت در هزاره جات بکار برده میشود.

ٹپ کدو (ٹَپ) vt
زدن، لت و کوب کردن؛ تحمیل کردن، بزور فروختن (متاع نامطلوب)؛ کوبیدن (مثلاً خوشه گندم با چوب کلفت).

ٹپکری (ٹَپکری) n
با چوب به چیزی زدن.

فضله یا سرگین مدور (چهارپایان باربر مثل الاغ، اسپ وغیره).

ٹوٹه (ٹو-ٹه) n

قطعه های پارچه کهنه که بر روی هم دوخته شده است (زنان و دختران بالغ در جریان حیض ماهوار معمولاً آن را به دهنه شرمگاه خویش سخت می بندند).

ٹوٹه (ٹو-ٹه) n

بنجل، اجناس نامرغوب، جنس پست که فروخته نشود.

ٹوق (ٹُوق) n

مزاق، شوخی.

ٹوق رفتو (ٹُوق) vt

کسی را مورد تمسخر و استهزا قراردادن.

ٹوقی (ٹو-قی) n

تک ضربه، کوبیدن مختصر (برسر و بدن کسی با دست).

ٹوقی کدو (ٹو-قی) vt

ضربه زدن خفیف با آرنج به پهلوی کسی برای متوجه ساختن.

ٹوکه زدو (ٹو-کَه) vt

ضربه زدن خفیف با آرنج به پهلوی کسی برای متوجه ساختن (به لهجه قره باغ)؛ مکیدن شیر از پستان مادر توسط چوچه حیوانات اهلی مثل بره، بزغاله وغیره توأم با تکان های متقاطع.

ٹول (ٹول) N

انگشت فشردن.

ٹنگ (ٹِنگ) adj

محکم، راسخ، قایم.

ٹنگ (ٹَنگ) n

آوازه، شایعه؛ شهرت.

ٹوبی (ٹُو-بی) n

کفشی که از پلاستیک موتر درست کنند و در موسم سرما پوشیده می شود.

ٹوپ (ٹوپ) N

قله، ذروه، ستیغ، چکاد، شامخ ترین نقطه کوه (غالباً مخروطی شکل).

ٹوپ (ٹوپ) n

توده، کود (مخصوصاً خاک).

ٹوپ سنگ (ٹُوپ-سَنگ) n

سنگ زیر پا برای جهش (در جوی کلان یا ساحه باتلاقی).

ٹوپک (ٹو-پَک) n

پوپک، منگوله، آویزه نخی یا ابریشمی در سر تسبیح یا بغل کلاه (بعنوان یک شی تزئینی).

ٹوپ کدو (ٹوپ) vi

جست زدن، از بالای چیزی با آنسو پریدن؛ حمله نمودن، هجوم کردن ناگهانی بر کسی؛ پرنمودن بطوریکه در بالایش توده شود.

ٹوٹک (ٹُو-ٹک؛ ٹو-ٹک) N

چکش (برای تیزکردن سنگ دستاس یا آسیاب).

ٹوٹل (ٹو-ٹَل؛ ٹُو-ٹُل) N

ٹگی له (ٹَ-گی-له) n

مکر، حیله (تظاهر به نفهمی و بی‌خبری نمودن).

ٹمبل (ٹَم-بَل) adj

تنبل، کاهل، تن پرور، سست رفتار، بیحال.

ٹمبه (ٹَم-بَه) adj

فشرده، انبوه (موی وغیره).

ٹمبه (ٹَم-بَه) n

چوب کلانی است که در پس دروازه برای محکم بستن آن بگذارند.

ٹنٹه (ٹُن-ٹَه) adj

آنکه ناخن دست یا پایش سوخته یا قطع شده باشد؛ کسی که دست یا ناخن هایش معیوب باشد.

ٹنٹی (ٹَن-ٹَی) adj

کسی که مانند زنان آبستن دارای شکم برآمده و متورم باشد.

ٹنٹی (ٹُن-ٹی) n

گزلیک، کارد کوچک دسته دار (برای کارهای اشپزخانه)

ٹنڈ (ٹَنڈ) adj

حامله، آبستن، باردار (فقط ماچه خر)؛ آدمی که دارای شکم کلان و پیش برآمده باشد (مجازاً).

ٹنڈی (ٹُن-ڈی) n

چندک، نیشگان (کدام حصه بدن کسی را توسط شست و سبابه فشردن).

ٹنڈی گرفتو (ٹُنڈی) vi

چندی گرفتن، گاز گرفتن، با

نظم، قاعده، انضباط.

ټیم (ټیم) n
پیپ، قوطی کلان حلبی (عمدتاً برای روغن و آب).

ټیم‌تو (ټیم-تُو) adv
بطور ثابت و منظم (در انجام کار معین).

ټیم‌ددو (ټیم) vi
خودنمایی کردن، افاده فروختن (برای جلب اعجاب یار شک دیگران).

ثابت (ثا-بِت) adj
سالم، ناشکسته؛ به ثبوت رسیده، اثبات شده.

ثانیه (ثا-نِ-یَه) n
یک شصتم یک دقیقه.

ثانیه‌گشت (ثا-نِ-یَه-گَشت) n
عقربک باریک ساعت که ثانیه را معلوم میکند.

ثبوت (ثُ-بُوت) n
برهان، دلیل برای محقق کردن چیزی یا امری.

ثقه‌یی (ثِ-قَه-یی) adj, adv
قابل اعتماد، اطمینانی (قول و تعهد).

ثقیل (ثَ-قِیل) adj
سخت، مشکل (برای هاضمه).

ثقیله (ثَ-قی-لَه) adj
سلاح سنگین مانند توپ و دیگر خمپاره انداز ها.

بیهوده.

ټیرټیرکدو؛ ټرټرکدو
(ټیر-ټیر) vi
یاوه گویی کردن، سخنان بیهوده گفتن.

ټیک (ټیک) n
وقت معین، زمانبندی منظم.

ټیکر (ټی-کَر) n
سوفال، هرگونه ظرفی که از گل ساخته و در کوره پخته شده باشد.

ټیکه (ټے-کَه) n
مقاطعه، قرارداد لفظی [برای انجام دادن کاری در مقابل مزد معین].

ټیکه‌دار (ټے-کَه-دار) n
مقاطعه کار، بستانکار، کسی که اجرای کاری را در مقابل اجوره معین به عهده گیرد.

ټیکه‌گرفتو؛ ټیکه‌کدو
(ټے-کَه) vt
مقاطعه کاری کردن، به قرارداد گرفتن (مثلاً اجرای کاری را در مقابل اجوره از پیش تعیین شده).

ټیکه‌یی (ټے-کَه-یی) adj
مقاطعه یی، کاری که در مقابل اجوره معین بطور قراردادی انجام گیرد (اصل این کلمه هندی است).

ټیم (ټیم) n

عشیره؛ فرزند؛ نژاد؛ اولاد

ټول (ټول) n
توده، انبار، انبوه.

ټول (ټُول) n
وسیله چوبین برای نشستن و نیز برای ایستاد شدن تا دست انسان در وقت کار به جاهای بلندتر خانه برسد.

ټول‌بکس؛ ډول‌بکس (ټول-بَکس؛ ډول-بَکس) n
جعبه ابزار و سامان های موتر.

ټول‌سنگ (ټول-سَنگ) n
توده یی از سنگ های جمع کرده شده (که غالباً در نزدیک زمین های قابل زرع دیده میشود).

ټول‌کدو (ټول) vt
جمع کردن، گرد آوردن، انباشتن.

ټیپ (ټیپ) n
دستگاه ضبط صوت که با برق یا بتری کار مینماید و اصوات را بر نوار ثبت یا از روی آن پخش می کند.

ټیپ (ټَیپ) n
ماشین تایپ.

ټیر (ټَیر) n
تایر، رویه پر باد رابری که بر روی چرخ موتر و بایسکل نصب میشود.

ټیرټیر؛ ټرټر (ټِیر-ټِیر؛ ټَر-ټَر) n
یاوه گویی، سخن مزخرف و

ثمر (ثَ-مَر) n
فایده، سود، نفع.

ثمررسیده (ثَ-مَر-رَ-سی-دَا) adj
جوان و برنا، به سن ازدواج رسیده (در مورد دختر گفته می‌شود).

ثواب (ثَ-واب) n
پاداش، جزا عمل نیک.

ثور (ثَور) n
برج دوم از برجهای دوازده گانه سال هجری شمسی؛ گاو فلک، گاو گردون، یکی از صور فلکی.

\lle جاباغتو
(جا-باغ-تُو) N
برگزیده از جانب خدا؛ نام یکی از پادشاهان مغل.

جابه (جا-بَه) n
قطعه یا تخته سنگ کلان.

جات (جات) suff
پسوند جمع (ات، آن، ها، مثل 'میوه جات'، 'هزاره جات'، 'سبزی جات' وغیره).

جاتی (جا-تی) n
سوزن لحاف دوزی دارای حجم متوسط (در بین سوزن معمولی و جوال دوز).

جادو (جا-دُو) n
سِحر، افسون.

جار؛ جر (جار) n
دیوار سنگچینی که در پای زمین قابل کاشت برمی‌افرازند تا رویه آن هموار و مسطح شده بهتر آبیاری گردد؛ جدار مشابهی که ساحه کشتزار دو نفر را از یک دیگر مجزا میکند.

جارچی (جار-چی) n
جهرچی، منادی.

جارزدو (جار) vi
منادی کردن، اعلان نمودن (به آواز بلند).

جارو (جا-رُو) n
جاروب، یک بسته از شاخچه های باریک بوته برای روبیدن گرد و خاک از روی زمین.

جاروبوته (جا-رُو-بُو-تَه) n
درمنه، بوته یی که شاخچه هایش برای ساختن جاروب بکار می‌رود.

جاروکدو (جا-رُو) vt
روبیدن گرد و خاک از روی زمین (با جاروب)؛ پاک کردن برف بام (با پارو).

جاروکش (جا-رُو-کَش) n
مسجدی، خادم منبر یا مسجد (که وظیفه اش نظافت و خدمات عمومی مسجد است).

جاره (جا-رَه) adj
خالی، بدون بار (آدم یا الاغ)؛ خالص، غیر آمیخته.

جاره‌جا (جا-رَه-جا) n, adj
یکه، تنها، منفرد (جزء اخیرش "جان" است).

جاره‌جان؛ جره‌جان (جا-رَه-جان؛ جَ-رَه-جان) n, adj
مجرد، ازدواج نکرده.

جاز (جاز) n
جهازهوایی، طیاره، وسیله نقلیه یی که در آسمان پرواز میکند.

جاشی (جا-شی) adj
عذای قابل هضم، خوراکی که باعث شدت مرض نشود.

جاغور (جا-غُور) n
چینه دان، کیسه یی در بین حلقوم و معده مرغ که دانه به داخل آن می شود؛ غده متورم شده در زیر گلوی انسان؛ شاجور، خشاب، مخزن فلزی در اسلحه آتشین که جای چندین کارطوس دارد.

جاغه (جا-غَه) n
یخن، گریبان پیرهن؛ حاشیه، گوشه، کناره.

جاغه‌کشک (جا-غَه-کَ-شک) n
دست به یخن، کش و گیر از یخن لباس کسی (در اثنای برخورد خشونت آمیز).

جاکت (جا-کَت) n
جرسی یا پوشش کشباف کوتاه که در بالای لباس بر تن میکنند.

جاگه‌آوار کدو؛ جاگه اندختو؛ جاگه رست کدو

نافهم، نادان، احمق.

جای‌جای (جای-جای) n

بعض جاها، یگان جا.

جای؛ جی (جای؛ جَی) n

جا، محل، نقطه خاص؛ خانه، رهایشگاه، جای سکونت.

جایداد؛ جی‌داد (جای-داد؛ جَی-داد) n

ملکیت، دارایی (به شکل پول، زمین و اشیای دیگر).

جایز (جایز) adj

روا، مشروع، عملی که قانوناً منع نباشد.

جایزه (جای-زَه؛ جا-یِ-زه) n

انعام، پاداش، عطیه.

جایی (جایی) adj

محلی، از قریه و محل سکونت خود شخص ؛ آدم با اعتبار و قابل اعتماد (در مورد آورنده خط یا پول).

جایی (جا-یی) n

دهکده نشینان، مردمی که همواره در یک جا سکونت دارند، نقیض 'کوچی'.

جب‌جب‌کدو (جَب-جَب) vi

لرزیدن در هنگام قدم زدن، با گامهای بی ثبات راه پیمودن (در مورد انسان و حیوان فربه و کلفت).

جب‌خوردو (جَب) vi

جنبیدن، تکان خوردن.

جانتری؛ جنتری (جان-تَ-ری؛ جَن-تَ-ری) n

تقویم، سالنامه.

جان؛ جو (جان؛ جو) n

بدن، جثه، هیکل؛ عزیز، محبوب، قندولک (کلمه مهر آمیزی که پس از نام گویند مثلا هما جان)؛ جزیی از نام مردان و زنان هزاره (جان محمد، علی جان، گل جان، صبورجان وغیره).

جان‌جوری (جان-ِ-جو-ری) n

تندرستی، وضع سالم جسمی و روانی.

جاندم (جان-دُم) n

دوزخ، سقر، جحیم.

جانمازی؛ جانماز؛ جای نمازی؛ جای نماز (جا-نَ-ما-زی؛ جا-نَ-ما-زی؛ جای-نَ-ما-زِی؛ جای-نَ-ماز) n

مصلی، سجاده، یک قطعه تکه با نقشهای اماکن مقدسه که بالای آن نماز بخوانند.

جانور؛ جناور؛ جنور (جا-نَ-وَر؛ جان-وَر؛ جَ-نا-وَر؛ جَ-نَ-ور) n

حیوان وحشی ودرنده (مثلاً گرگ، شیر و غیره)؛ حشره موذی (شپش، کیک و امثالهم).

جانی (جا-نی) adj

صمیمی، نزدیک (رفیق).

جاهل (جا-یِل) adj/n

(جا-گَه-آ-وار؛ جاَ-گَه-اَن-دَخ-تو؛ جا-گَه-رُست) vi

هموار کردن یا گسترانیدن بستر، پهن کردن رخت خواب (برای استراحت).

جاگه؛ جگه (جا-گَه؛ جِ-گه) n

جای، محل، موضع؛ بستر خواب.

جال (جال) n

تور، شبکه نخی یا نایلونی.

جاله (جا-لَه) n

تخته چوبین کلانی که به چند مشک پرباد وصل است و از آن برای عبور از دریا استفاده میشود.

جالی (جا-لی) n

پرده مشبک پلاستیکی یا فلزی که برای جلوگیری از پشه بر پنجره نصب می شود.

جام (جام) n

کاسه، ظرف فلزی ای که در آن آب بنوشند یا غذا بخورند.

جامک (جا-مَک) n

جام خورد.

جامه (جا-مَه) n

متاعی که از جانب پدر داماد برای ماما ویا دیگر اقوام عروس داده میشود.

جان‌پاک (جان-پاک) n

دستمال کلفت یا هوله کلان که پس از غسل با آن بدن را خشک کنند.

گاو - بز یا گوسفندی که شیر ندهد یا در وخت مقرره نزایده باشد.

جره‌جو (جَ-ره-جو) n
تنها، مجرد، غیر متاهل.

جرئت (جُر-ئت؛ جُ-رَت) n
دلیری، شجاعت، شهامت.

جری (جُ-ری) n
ابریق سفالین خورد (برای وضوگرفتن یا دست شستن).

جری و جوک (جَ-ری-وُ-جَ-وَک) n
جای نشان تفنگ، برآمدگی کوچک در بالای میل سلاحهای جنگی که با آن هدف میگرند.

جریب (جِ-ریب) n
واحد اندازی گیری برای زمین زراعتی مساوی با دو هزار متر مربع.

جریم (جِ-ریم) N
حاشیه، لبه.

جریمه (جَ-ری-مَه) n
تاوان، پرداخت مالی بخاطر بعد از جرم، پولیکه از شخص مجرم اخذ میگردد.

جریه (جَر-یَه) n
اسم عام برای حیوان کوهی (مثل قنفذ وارمجی) که پشت آن از خارهای تیز پوشیده است و در موقع احساس خطر مانند تیر بسوی دشمن پرتاب می‌کند (دو قسم آن در کوه های هزاره موجود

از خود شهامت نشان دادن.

جرگه (جِر-گه) n
مجلس، انجمن، شورای قبایلی که برای فیصله کار مهمی منعقد میگردد.

جرم (جُرم) n
گناه، خطا، تقصیر.

جرمانه (جُر-ما-نَه) n
جریمه، تاوان، مجازات مالی.

جرمله (جُر-مَ-لَه؛ جِر-مَ-لَه) adj
عمل سوختانیدن موهای باقیمانده بر پوست گوسفند یا بزی که تازه ذبح شده است.

جرمله‌کدو (جُر-مَ-لَه؛ جِر-مَ-لَه) vi
سوزاندن موها و پرهای که بر پوست حیوانات ذبح شده باقیمانده است.

جرنگانه (جِ-رِنگ-گا-نَه) n
زنگ دروازه؛ بازیچه کودکان که پس از تکان دادنش می‌جرنگد و یک قسم آواز همانند را تکرارمی کند.

جرنگ‌پرنگ (جِ-رِنگ-پِ-رِنگ) adv
ناگهانی، دفعتاً (فقط برای "گم شدن" استعمال میشود).

جرنیل (جَر-نَیل) n
جنرال، صاحب منصب بلند رتبه نظامی.

جره (جَ-ره) adj

جزغاله، ججق، دنبه بریان شده.

جرد (جَ-رَد) n
مواد فاسد و کثیف، چرک و خونابه (از درون دنبل یا زخم عفونی شده).

جرس (جَ-رَس) n
کبک سی سی

جرس (جَ-رَس) n
صدای زیری که حشرات مخصوصا یکنوع ملخ تولید می کنند.

جرسی (جَر-سی) n
جاکت کشباف کوتاه که در بالای لباس می‌پوشند.

جرغی (جِر-غَی) N
نام محلی است در منطقه ناهور.

جرکتو (جُر-کَ-تُو؛ جِر-کَ-تُو) adj
دلاور، شجاع، سلحشور.

جرکتوگی (جِر-کَ-تُو-گی) N
دلاوری، شجاعت، سرتیری.

جرکه (جُر-کَه) n
شهامت، شجاعت، جرأت، دلاوری (در مقابله با خوف و هراس)؛ دل، قلب (در مغولی).

جرکه؛ جرکک (جُر-کَه؛ جُر-کَک) n
بال، جناح، عضو بدن پرندگان که به وسیله آن در هوا پرواز میکنند.

جرکه‌کدو (جُر-کَه) vi
جرات نمودن، شجاعت بخرج دادن،

سنگ.

جغلده کدو؛ جغلک کدو (جَ-غَل-دَه؛ جَ-غَ-لَک) vi
لگدمال کردن، زیرپا نمودن، از بالای چیزی با بی‌احتیاطی راه رفتن.

جغل کدو (جُ-غُل) vt
لگد کردن، پایمال نمودن؛ در زیر پا شکستاندن و درهم کوبیدن (مثلاً گرداندن گاو به شکل دایره وی برروی خوشه غله جات برای جدا کردن دانه ازکاه).

جغو (جُ-غُو) N
حرکت تند قلب

جغه (جَ-غَه) n
کناره، لبه، حاشیه (زمین مزروعی، دستمال وغیره).

جغه‌لو (جَ-غَ-لو) adv
از کناره، در امتداد حاشیه یا گوشه چیزی.

جفا (جِ-فا) n
جفاء، زحمت، رنج.

جفت (جُفت) n
دو چیز برابر و مانندهم، جوره، اعداد زوج، دوتا از یک چیز (نقیض فرد).

جفتی (جُف-تِی) adj
برزه گاو، گاو نری که بطور جوره یی در قلبه کردن استعمال میشود.

جق اندختو (جَق-اَن-دَخ-تو)

جغتو (جِ-غه-تُو) n
نام یکی از قبایل هزاره که در حومه شهر غزنی زندگی میکنند؛ نام یک ولسوالی است در ولایت غزنی.

جغده کدو (جَ-غَ-دَه) vi
عزلت گزینی، کناره گیری، گوشه نشینی.

جغرجی (جِ-غِر-جی) امر و واداشتن کسی بکاری.

جغرچی کدو (جِ-غَر-چی) vi
نعره زدن

جغز (جَغز) n
چاک، ترک یا درزی که شکستگی چیزی را نمایان کند (بویژه در ظروف چینی وغیره).

جغز (جُغز) N
جغد

جغزاندختو (جَغز) N
درز انداختن، تفرقه انداختن (بویژه در تصمیمات دستجمعی مردم).

جغل (جُ-غُل) n
گردش گاو بر روی کافه تا دانه باقیمانده گندم را از پوسته سخت آن جدا کند؛ چرخش مداوم گاو بر روی گِل آمیخته با آب که برای ساختن دیوار قلعه یا خانه بکار برده میشود.

جغل؛ جغله (جَ-غَل؛ جَ-غَ-لَه) n
سنگریزه، شن، قطعات خورد

است).

جزا (جَ-زا) n
سزای عمل زشت، مکافات، کیفر.

جزبندی (جُز-بَن-دی) n
صحافی، ته بندی کتاب، عمل بهم بستن اوراق کتاب.

\le جزدوغ

(جُز-دوغ) n
حشره؛ (وقتکه از زمین بیرون می آید بال می کشد). (چرچرک، جنجنک)

جزیره (جَ-زی-ره) n
ساحهٔ پوشیده از جنگل، جگلزار؛ بیابان خالی از سکنه.

جزجز کدو (جِز-جِز) vi
نق زدن، زر زر نمودن، زیر لب سخن گفتن.

جشن (جَشن) n
محفل نشات، مراسم شادمانی، بپا نمودن شادی و سرور بخاطر کدام واقعه مسرت انگیز.

جعفری (جَ-فَ-ری) n
شیعه دوازده امامی، اثناعشری، کسانیکه پیرو مذهب امام جعفرالصادق میباشند.

جغبن (جَ-غَ-بَن) n
تار برای بهم بستن چاک گریبان پیرهن (یک سرآن معمولاً به دور تکمه دورداده می شد).

جغتو (جِ-غه-تُو) adj
تاجدار

جگه (جِ-گه) n

پسوندی است بمعنی (زار، ستان، گاه) که در ترکیبات مانند "بیده جگه"، "قرقه جگه" وغیره استعمال میشود.

جگه گمیز (جَ-گَه-گِ-میز) n

شاشوک، طفلی که معتاد به شاشیدن در وقت خواب باشد و ایزار و بستر خود را تر کنند.

جل (جَل) n

مرغک چکاوک که به عربی قبره گویند.

جل (جَل) n

پارچه های بزرگ یخ که در بالای آب رودخانه در حرکت باشند.

جل (جَل) n

آفتاب زدگی، اختلالی که در اثر ماندن در معرض آفتاب در بدن پدید می‌آید.

جل (جُل) n

لحاف، پوشش ضخیم آگنده از پنبه یا پشم که هنگام خوابیدن بر روی خود می‌اندازند.

جلّاب (جَل-لاب) n

تاجر گوسفند و بز و گاو که حیوانات را از مناطق دوردست میخرد و به شهر ها میفروشد.

جلاب (جُ-لاب) n

سست شدن مواد غایطه، پیچش، اسهال.

جلاب کدو (جُ-لاب) vt

راست و بالای حفره شکم قرار دارد.

جگرجنگی (جِ-گَر-جَنگ-گی) n

جنگ ومشاجره لفظی، رد و بدل سخنان نا گوار.

جگرخون؛ جگرخو (جِ-گَر-خُون؛ جِ-گَر-خو) adj

غمگین، محزون، افسرده خاطر.

جگرسوز (جِ-گَر-سوز) n

دل جوشی، احساس سوزش در معده و لوله مری.

جگرک (جِ-گَ-رَک) adj

زهره کف، زهره ترک، هراس شدید.

جگرک‌شدو (جِ-گَ-رَک) vi

زهرترک گردیدن، زهره کف شدن، ازبین رفتن (در اثر ترس و رعب).

جگرگوشه (جِ-گَر-گو-شَه) n

کنایه از اولاد و فرزند میباشد.

جگری (جِ-گَ-ری) adj

رنگ سرخ تیره (بمانند رنگ جگر تازه).

جگل (جَ-گُل) n

شاخچه فرعی که در امتداد شاخه عمده درخت یا بوته می‌روید.

جگل‌جگل‌شدو (جَ-گُل-جَ-گُل) vi

خورد شدن به قطعات بسیار کوچک (مثل شیشه یی که بر سنگ فرو افتد و بشکند).

vi

درز انداختن، اختلاف افگندن (در بین عده یی که قرار است تصمیم دستجمعی بگیرند).

جقرغوکدو (جَ-قُر-غُو) vt

تفهیم کردن، اندرزدادن (در مورد حفظ آرامش و رفتار نیک).

جقیدو (جُ-قی-دو) vi

حرکت کردن، جنبیدن؛ به کاری ادامه دادن.

جک (جَک) n

آلتی که توسط اجسام سنگین را از زمین بلند میکنند.

جک (جَک) n

جگ، ظرف آبخوری دسته دار؛ کوزه کلان برای تکان دادن ماست تا به مسکه تبدل شود.

جک؛ جیک (جِک؛ جِیک) adj

دهن گشاده و متبسم (در حین احساس شرمندگی برای عمل غلط یا زشت خود شخص).

جک‌زدو (جَک) vi

تکان دادن، جنباندن کوزه پر از ماست برای بدست آوردن مسکه؛ در برابری یک نفری زور مند به زانو در آمدن و تسلیم شدن و اظهار ندامت کردن و تذلل نمودن، اظهار بیزاری نمود از باز گشت بعمل گذشته.

جگر (جِ-گَر) n

کبد، یکی از اعضای بدن که رنگ سرخ تیره دارد و در طرف

تیز، چالاک.

جل زدو (جَل زدو) تصادم نمودن، برخوردن با قطعه های یخ شناور در حال عبور از رودخانه با پا.

جل زدو (جَل) vt
به هلاکت رسیدن (از فرط تشنگی و گرما).

جلزغه (جِ-لِز-غَه) N
واسکت

جلغوزه (جَل-غو-زه) n
هسته درخت سرو، مغز دانه قهوه ای رنگ و کوچک که از درخت سرو گرفته میشود (شکل متحول 'چهل غوزه' دری).

جلغه (جِل-غَه) n
بیابان

جلغه (جَل-غَه) n
وصله، پیوند؛ الحاق، ضمیمه در طول لباس یا ریسمان (برای دراز شدن).

جلغه شیر؛ شیرجلغه (جَل-غَه-شِیر؛ شِیر-جَل-غه) adj
مدام شیر دهنده بطوری که حتی در جریان حامله گی جریان آن قطع نگردد (فقط به حیوانات ماده گویند).

جلغه کدو (جَل-غَه) vt
بهم تابیدن وپیوست کردن.

جلف؛ جلق (جلف؛ جِلق) adj
تیز، سریع، چالاک؛ زرنگ، تیزهوش.

انسان یا حیوان).

جلجل (جُل-جُل) adj
فرسوده، کهنه (لباس).

جلجل کدو (جَل-جَل) vi
درخشیدن، نور را انعکاس دادن (شیشه یا کدام آهن برّاق).

جلجلی (جَل-جَ-لی) adj
جلادار، برّاق، درخشان (هر چیز جلادار و تابنده مثل ستاره یا آئینه).

جلجی (جَل-جی) n
الحاق به رمه یا گله (مثلاً شمار معدود حیوانات).

جلجی کدو (جَل-جی) vt
به گله یکجا کردن حیوانات، ملحق ساختن دسته یی کوچک در مجموعه یی بزرگتر.

جل خوردو (جُل) vi
تکان خوردن، از یکسو بسوی دیگر جنبیدن.

جلدرغو (جِل-دِر-غُو) adj
آدم سرخ رنگ وکم موی.

جل دشتو (جُل) vt
تکان داشتن، دارای لرزش شدید بودن (وسائل نقلیه).

جلدو کدو (جِل-دُو) N
خراش

جلدوم (جُل-دُوم) adj
تنبل؛ آدم شوله پوله

جلدی (جَل-دَی) adj

تنقیه کردن معده بوسیله دوای مسهل، پیچش کردن، اسهال نمودن.

جلاد (جَل-لاد) n
میرغضب، آنکه وظیفه اش کشتن انسانهای محکوم باشد.

جلایش (جَ-لا-یِش) n
شعاع، درخشش، نوری که از اشیای براق و صیقلی ساطع میگردد.

جلب (جَ-لَب) N
نیرنگباز، حلیه گر؛ فاحشه، زن بدکار.

جلب کدو (جَلب) vt
احضار کردن، رسماً فراخواندن، به دنبال کسی پولیس فرستادن (تا فوراً به دفتر حکومتی حاضر گردد).

جلبلغه (جَل-بُل-غَه) adj
شخص تنبل.

جلبی (جَل-بی) n
مردی که رسماً برای خلمت عسکری به دفتر حکومت محلی احضار میگردد.

جل پوستک (جُل-پوس-تَک) n
سامان، اثاثیه خانه، دارای یک شخص.

جل جخل (جُل-جَ-خَل) n
فرسوده و ژنده (لباس و تکه های کهنه).

جلجغو (جُل-جُ-غُو) adj
آغشته، ترشده در آب (مثلاً

دهانه آهنین بسته است وسواراسپ رابا‌آن اداره می کند.

جلوریز؛ جلیوریز (جِ-لَو-ریز؛ جِ-لیو-ریز) adv
لگام ریز، بسرعت تمام (در مورد اسپی که عنانش رها شده تا هر قدر تُند که بتواند بدود).

جلوس (جُ-لُوس) n
راهپیمایی در جریان ماه محرم؛ تظاهرات اعتراض آمیز.

جلوگرفتو؛ جلیو گرفتو (جِ-لَو؛ جِ-لیو) vt
کنترول کردن، بازداشتن (از ارتکاب کارنا مطلوب).

جماعتخانه (جَ-ما-عَت-خا-نَه) n
مسجد یا محل تجمع اسماعیلیه برای عبادت و دیگر مقاصد مذهبی.

جمبست (جَم-بَست) adj
بطورعمده، جمعاً، رویهم رفته.

جمبغه (جُم-بَ-غَه) n
جلبک، گیاه بدون ریشه و برگ برنگ سبز که در میان آبهای راکد نمو میکند.

جمپر (جَم-پَر) n
کوت نیم تنه، کرت کوتاهی که قسمت پایین و سر آستین اش چین دار می‌باشد.

جمپه (جَم-پَه) n
گروه، دسته، حزب، فرقه (شکل نرم و مرطوب که شاخه ها و برگهایش بروی زمین پهن میشود.

جلگه (جُل-گَه) n
رود، نهرکلان که در میان دره یی جریان دارد.

جلگه بر (جُل-گَه-بَر) adj
سرآب، زمینی که نزدیک رودخانه یا ابتدای نهر واقع شده باشد.

جلگه بله (جُل-گَه-بَ-لَه) adv
به سوی بالای دریا یا جوی عمده آب.

جلگه شیو (جُل-گَه-شیو) adv
به طرف پائین رود یا جوی کلان آب.

جلمبر (جِ-لِم-بُر) N
ضعیف الجثه، بسیار لاغر (بره یا بزغاله)؛ آدم ناتوان، خیلی ضعیف و نزار.

جلنق (جُ-لُنق) n
جلونگ، بیاره، ساقه نبات زاحف (بادرنگ، تربوز، خربوزه وکدو).

جل و بل (جَل-ُو-بَل) adj
بسیار درخشنده، زرق و برق دار.

جلو؛ جالو (جَ-لو؛ جَ-لُو؛ جا-لو) adj
روشن، درخشنده، تابان (ضد خیره).

جلو؛ جلیو (جِ-لَو؛ جِ-لیو) n
عنان، زمام، دوتسمه درازکه به

جلف‌زدو (جِلف) vi
بهدف تیرزدن.

جلق (جَلق) n
استمنا (شکل متحول 'زلقه' عربی).

جلق (جِلق) adj
بسیار چرب و روغن دار (غذای طبخ شده).

جلقسو (جِ-لِق-سو) N
گوشت حیوان لاغر.

جلقی‌خوردو (جَل-قی) vi
بحرکت افتادن، جنبش کردن به پس و پیش (مثلاً آب پس از تکان خوردن شدید ظرف آن).

جلقی‌ددو (جَل-قی) vt
بجنبش درآوردن، شورانیدن، تکان دادن (ظرف پرآب).

جلک (جُ-لک) n
فرش تکه یی که از وصله های متعدد و رنگارنگ دوخته شده باشد.

جل کدو (جُل) vt
پوشاکی بر بالای اسپ، گاو و غیره انداختن.

جلگ؛ جلد (جَلگ؛ جَلد) adj & adv
تند، سریع، تیزکار، چابک رفتار (خر و اسپ و غیره)؛ شتابان، بسرعت، عاجلاً.

جل گو (جَل-گَو) n
گیاهی است با برگ و شاخه های

بهشت، فردوس.

جنتر (جَن-تَر) n

افسون مار یا گزنده گان دیگر باطل کردن، این کلیمه بندی است و ضد آن منتر است.

جنتو؛ جندی (جِن-تُو؛ جِن-تُو) adj

جنی، جندی، کسی که که بعقیده عوام جن در تنش حلول کرده وسلامتی ذهنی وی را برهم زده است؛ آدم مبتلا به مرض صرع و حمله که غش کند و از دهنش کف برآید.

جنجال (جِن-جال؛ جَن-جال) n

مباحثه و کشمکش، دعوای لفظی؛ غوغا، شور، فریاد.

جنجالی (جَن-جا-لی) adj

آنکه جنجال کند، کسیکه در معامله بحث و کشمکش کند، آنکه شور و غوغا بپا کند.

جن؛ جند (جِن؛ جِند) n

موجود وحشتناک و نامرئی، موجود خیالی که بنظر دیده نشود، ارواح خبیثه، روح پلید.

جنجنک (جِن-جِ-نَک) n

زنجره، جیرجیرک دشتی، خزوک، شره ای است دارای چهار بال شفاف که بر روی شاخه گیاهان زندگی می کند و وقتیکه بالغ شود دوران زندگی کوتاه دارد.

جن‌خور (جِن-خور) n

جم کدو؛ جمع کدو (جَم؛ جَمع) vt

یکجا نمودن، گرد آوردن، چیزهای پراکنده را فراهم آوردن.

جمله (جُم-لَه) n

واحد کلام، کلامی که از آن چیزی فهمیده شود و آن شامل مسند و مسند الیه می باشد؛ جمعی از اقوام.

جمله (جُم-لَه) adj, adv

تماماً، کلاً؛ تمام، همه، کل.

جم و جور (جَم-وُ-جور) adj

منظم، دارای ترتیب ونسق (خانه وغیره).

جم و جوش؛ جمب و جوش (جَم-وُ-جوش؛ جَمب-وُ-جوش) n & adj

جنب و جوش، ازدحام و تجمع افراد.

جمین (جَ-مِین) adj

همه، تمام، عموم (شکل متحول "جمیعاً" عربی).

جناب (جِ-ناب) n

کلمه تعظیم بمعنی آقا که پیش از نام ملایان هزاره گفته می شود.

جنازه (جِ-نا-زَه) n

نعش، جسد، بدن شخص مرده.

جنب (جُ-نُب) adj, n

کسی که بعد از انزال منی غسل نکرده باشد؛ احتلام، انزال منی (درخواب).

جنت (جَن-نَت) n

متحول "جنبه" عربی).

جمپه باز (جَم-پَه-باز) adj

گروه گرا، کسی که می خواهد مردم بدسته های مختلف تقسیم گردد، آنکه به درست نمودن حزب علاقه دارد.

جمجما (جُم-جُ-ما) n

ازدحام، تجمع (مردم و ماهی).

جم؛ جمع (جَم؛ جَمع) n

گروپ، گروه، دسته؛ عمل یکجا نمودن و روی هم آوردن.

جم؛ جمع (جَم؛ جَمع) adj; conj

یکی از چهار عمل بنیادی حساب، افزودن چند عدد بیکدیگر.

جمخیو (جَم-خیو) n

لحاف، پوشش ضخیمی که مملو از پنبه است و در هنگام خوابیدن بر روی خود می‌اندازند.

جمشیدی (جَم-شی-دی) n

نام یکی از چهار قبیله فارسی زبان چهار ایماق که در ولایت غور سکونت دارد.

جمعه؛ جمه (جُ-مَه) adv

روز ششم هفته، روز بعد از پَنج شنبه؛ نام مَردان و پِسران.

جمعه‌خانی (جُ-مَه-خا-نی) n

برگذاری مراسم موعظه و عزاداری در بعد از ظهر روز پنج شنبه.

جمعیت (جَ-مِی-یَت) n

تعداد نفوس که در یک منطقه، شهر یا کشور زندگی میکند.

جي) نزاع ایجاد نمودن، جنگ انداختن (در بین دو کس یا دو گروه)

جنگلک (جَنگ-گَ-لک) n
بیشه؛ نام چندین قریه در هزارجات.

جنگله (جَنگ-گَ-لَه) n
جایی مرتفع بر پشت موتر برای بستن سامان مسافرین.

جنگ و جدل (جَنگ-ُ-جَ-دَل) n
نزاع و کشمکش، زد و خورد.

جنگی (جَنگ-گی) adj
شجاع، جنگجو، رزمجو، جنگاور.

جنگی (جَنگ-گی) n
شلوار کوتاه، نیم شلواری.

جو (جَو) n
شعیر، اشقیله، یکنوع غله شبیه گندم.

جواب (جُ-واب) n
پاسخ، آنچه که درمقابل سوال گوید، ضد سوال.

جواب‌ددو (جُ-واب) vt
جواب دادن، پاسخ گفتن؛ منکرشدن، انکار نمودن، امتناع کردن (از پرداختن قرض کسی، وغیره)؛ عزل کردن، برطرف نمودن از کار (مثلاً ملای قریه، چوپان وغیره).

جواب‌دندان‌شکن (جُ-واب-ِ-دَن-دان-شِ-کَن) n
پاسخ بجا و نیشدارکه به حریف

نیمباز قرار میدهند که به محض کش کردن ماهی فوراً سنگ پهن دهنه شکاف را کاملاً می پوشاند و حیوان خورد در قعر آن چاهک محبوس میماند).

جنقریق (جِنگ-قِ-ریق) N
دیوار سنگ چین (برای حفاظت جوی در بغل کهسار).

جنگ (جَنگ) n
پیکار، حرب، رزم، نبرد.

جنگ‌انداختو (جَنگ) vt
جنگ انداختن، به منازعه واداشتن دوکس.

جنگ‌ددو (جَنگ) vt
جنگ انداختن (در بین دو کس یا دو گروه)؛ متصل کردن حروف تهجی باهم (از طریق حرکات سه گانه).

جنگره (جَنگ-گَ-رَه) adj
فتنه جو، نزاع طلب، ستیزه جو، جنگجو.

جنگ‌زرگری (جَنگ-ِ-زَر-گَ-ری) n
جَنگ ساختگی، جَنگ دروغین برای فریب دادن شخص یا گروه سوم.

جنگل (جَنگ-گَل) n
بیشه، زمینی که از درختان انبوه پوشیده باشد، جائیکه درخت و دیگر گیاهان زیاد باشد.

جنگلجی‌کدو (جَنگ-گِل-

کسی که دعا می خواند و می دمد تا بلا یا جن را از جان یا خانه مصاب به ارواح خبیثه بیرون براند.

جندرگا (جَن-دِر-گا) adj
بسیار، زیاد، کمیت فراوان چیزی.

جندو (جِن-دو؛ جِن-دُو) pn, n
نام جای که تصور می شود در آنجا جن میباشد؛ جمع جن، جن ها.

جنده (جَن-دَه) adj
ژنده، لباس کهنه و پر وصله.

جنریتر (جَن-رِ-تَر) n
دستگاهی که برق تولید می کند.

جنزه (جِن-زَه) adj
آدم یا حیوان سست، نزار، علیل، بی رمق و بسیار لاغر، ضعیف، کم زور.

جنس (جِنس) n
شئ، چیز، متاع.

جنق (جَنق) N
چاله سر پوشدار برای صید دله خفک و قالو (چون پوست این دو جانورخیلی نازک ولطیف است، ازینرو برای جلوگیری از خراب شدن باتلک نمی گیرند، ومعمولاًیک ماهی رابه تاربسته به درون حفره یی میگذارند و تخته سنگی را بر روی مدخل آن به چوب تکیه داده بشکل

هم گفته اند.

جواهر (جَ-وا-هِر) n, pn
احجار کریمه، سنگ های قیمتی؛ نام زنان و دختران.

جوب (جوب) adj, adv
برابر، موافق (اندازه لباس یا کفش)؛ حالا، الآن، اکنون.

جوبار (جو-بار) N
تکالیف، کارهای شاق.

جوبجرک (جوب-جِ-رَک) n
تکلیف، ترتیبات دشوار، کش و فش پر زحمت.

جوب‌جلغه‌کدو (جوب-جَل-غَه) vi
بتازگی رسیدن، در این لحظه پیوستن.

جوبچی؛ جواب‌چی (جوب-چَی؛ جَ-واب-چَی) n
بول، ادرار، شاش، گمیز (حسن تعبیر برای آن حاجت مبرم طبیعی).

جوب‌غو (جوب-غُو) adj, adv
مناسب، برابر، مساعد؛ باندازهٔ کفایت، اندازه ضرورت.

جوبلجی‌کدو (جُو-بَل-جی) vt, caus vb
آشتی دادن، وادار به صلح و مصالحه کردن، به مصالحه و سازش واداشتن (دو نفر متخاصم).

جوپه (جو-پَه) n
جوقه، گروه، دسته مردم.

جوت (جُوت) adv

ری) n
حمالی، حرفه کسی که بار را در بازارها از یکجابه جای دیگر منتقل کند.

جوان (جُ-وان) n
برنا، شباب، انسانی که عمر طبیعی اش نصف شده باشد.

جوان‌شدو (جُ-وان) vi
برناشدن، به سن بلوغ رسیدن (مثلاً دختر و پسر از سن چهارده سالگی بمابعد (موعد رشد جسمانی در هزاره جات بعلت فقر غذایی، قساوت جوی وعوامل دیگر خیلی دیر فرامی رسد).

جوان‌مرد؛ جومرد (جُ-وان-مَرد؛ جو-مَرد) adj
آدم سخی، مهمان نواز و با شهامت.

جوان‌مردی (جُ-وان-مَر-دی) n
سخاوتمندی، شجاعت، از خودگذری.

جوان‌مرگ؛ جونه مرگ (جُ-وان-مَرگ؛ جو-نه-مَرگ) adj,n
آنکه در جوانی بمیرد، کسیکه در آوایل عمرش فوت کنند؛ فحش و دشنام (معمولاً برای کودکان استعمال می شود).

جوانه؛ جونه؛ جونه گاو (جُ-وا-نَه؛ جو-نه؛ جو-نه-گاو) n
گاو نر دو ساله (برای جفت گیری) که کاملاً به مرحله رشد جسمی رسیده باشد، 'جوانه گاو'

داده شود (برای خجالت دادن وی).

جواب‌کدو (جَ-واب) عزل کردن، برطرف نمودن از کار (مثلاً ملای قریه، چوپان وغیره).

جواز (جَ-واز) N
دستگاه روغن کشی از بعض حبوبات (شرشم، تربک وغیره).

جوازسیر (جَ-واز-ِ-سَیر) n
اجازت نامه عبور و مرور برای وسایل نقله.

جوازنامه (جَ-واز-نا-مَه) n
اجازت نامه تجارتی، کاغذی که با داشتن آن میتوانند خرید و فروخت و تجارت کنند.

جوال (جُ-وال) n
کیسه بسیار کلان، ظرفی که از پشم بز و گوسفند برای انبار و حمل و نقل غله درست شده باشد.

جوال‌دوز (جُ-وال-دوز) n
سوزن کلانیکه با آن جوال و پارچه های کلفت مانند آنرا بدوزند.

جوالی (جَ-وا-لی) n
باربر، حمال، کسی که در بازار می ایستد و متاع سنگین دیگران را بر پشت حمل می کنند؛ کیسه کلان ودهن گشاده که برپشت الاغ می‌نهند در بین آن معمولاً کود حیوانی را بر کشتزار انتقال میدهند.

جوالی‌گیری (جَ-وا-لی-گی-

داخل آن میشود.

جور (جور) adj
صحتمند، تندرست، سالم (ضد بیمار)؛ فعال، بدون نقص فنی (ماشین وغیره).

جور (جَور) n
اذیت، آزار.

جور (جُور) n
عضد، بازو، قسمت بالای دست انسان از شانه تا آرنج.

جوراب (جو-راب) n
پوشاک پا که از نخ یا پشم درست کنند و با کفش بپوشند.

جورامدو (جور) vi
موافقت کردن، باهم سازش نمودن؛ رابطه نامشروع جنسی داشتن.

جوربغل (جُور-بَ-غَل) N
عاطل، تنبل، بیکار، تن پرور.

جورپرسانی (جور-پُر-سا-نی) n
احوال پرسی (مجموعه یی از کلمات قراردادی و یکنواخت که پس از مانده نباشی زود زود تکرار می گردد).

همین حالا

جوجو (جَو-جَو) adj
ریز ریز، قطعات بسیار خورد (چیز شکسته).

جوجوکدو (جَو-جَو) vt
ریز ریز نمودن، خورد کردن، شکستن (مثلاً بشقاب چینی و شیشه ای رابه قطعات بسیار کوچک).

جوجوی (جُو-جُوی) interj
گمیز، شاش (در زبان کودکان).

جوجی (جَو-جی) n
لجام اسپ؛ هردو طرف لجام اسپ.

جوخی کدو (جَو-خَی) vt
خاییدن شیرنی یا چیزسخت (مانند اسپ یا مرکب که جورا بجود).

جودر (جَو-دَر) n
چاودار، جودره، گیاهی است شبیه گندم اما دانه اش کمی باریکتر از آن که در میان کشتزار گندم میروید.

جودرک (جَو-دَ-رَک) n

جونـگ-غَی) n
شترخورد، چوچه شتر.

جونـگ (جونـگ) n
مهارت، استعداد، چالاکی (در اجرای کارها).

جونـگـتو (جونـگ-تُو) adj
ماهر، بـا استعداد، ذکی (در اجرای کارهای دستی).

جوی (جوی) n
جو، آبـراهه مخصوصاً بـرای آبـیاری کـشتزارها.

جوی‌چه (جوی‌چَه) n
آبـراهه کـوچک کـه از طریق آن آبـرا بـه کـشزار بـرسانـد.

جوی زر (جوی-ِ-زَر) n
کـنایـتاً منـبع عایـدات فـراوان کـه بـه آسانـی میسر شود.

جوی‌شریک (جوی-شَ-ریک) adj
کـسی کـه از آب یـک جوی بـا شخص دیـگر مشترکاً بـهره بـرداری میکـند (بـرای آبـیاری زمین خود).

جوی‌کاری (جوی-کا-ری) n
کـندن و صاف کـردن جوی هـای آبـیاری در هـنگام فـصل بـهار.

جویـه (جو-یـَه) n
جویـچه خورد بـرای آبـیاری بـادنـجان رومی، کـچالو، خربـزه وغیره.

جهاد (جِ-هاد) n
جنـگ مذهبی، جنـگ بـرای دفـاع یـا گـسترش دین.

غَس) n
شقایـق، لالـه کـوهی (بـا گـل هـای کـلان).

جوغ‌کدو (جُوغ) n
دویـدن، مسابـقه کـردن در دویش.

جوق (جُوق) adj
جوره، جفت، در کـنـار یـکدیـگر (دو حیوان یـا انـسان در حین راه رفـتن).

جوگی (جو-گـی) n
کـلمه دشنـام آمیزبـه پـیرمردان؛ در مغولی کـسی را گـویـند کـه دست انـدرکـار تـمرینـات ورزش جسمی یـوگـا بـاشد.

جولـه (جو-لَـه) N
گـنـاه

جولـه‌سنـگ (جو-لَـه-سَنـگ) n
سنـگ بـاریـک لـولـۀ شکل کـه بـرای ریـسیدن پـشم بـکار میرود.

جولـه‌گک؛ جیلـگک (جو-لَـه-گـک؛ جیل-گـک) n
جولاهک، عنـکبوت، تـارتـنـک، عکاشه.

جومویـه (جَو-مُو-یـَه) n
جو مودار کـه پـوستـه سخت دارد و بـمقدار زیـاد در کـل جاهای هزاره جات کـاشته می شود.

جون (جُون) n
بـالاتـریـن نـقطه (در بـا لای تـپـه دراز).

جونـقی؛ جونـغی (جُونـگ-قَی؛ جُو-

رنـگ دارد.

جوز (جَوز) n
گـوز، چهارمغز.

جوزا (جَو-زا) n
جوزاء، دوپـیکـر؛ خرداد، ماه سوم فـصل بـهار، سومین ماه سال خورشیدی.

جوش (جوش) n
غلیان، جوشش مایـع در اثـر حرارت؛ عمل پـیونـد نـمودن دو قـطعه فـلز بـاهم.

جوش‌ددو (جوش) vt
جوشانـدن، حرارت دادن بـه حد غلیان (آب و مایـعات دیـگر)؛ پـیونـد دادن، لـحیم نـمودن (دو قـطعه فـلز را بـاهم).

جوشکار (جوش-کـار) n
آنـکه دو قـطعه فـلز را بـاهم پـیونـد بـزنـد، کـسیکه تـوسط لـحیم کـردن قـطعه هـای فـلزی بـاهم دروازه و الماری و کـلکـین درست کـنـد.

جوشن‌کـبیر (جَو-شَن-کَ-بـِیر) n
دعایـی است طولانـی کـه هر ملا میتـوانـد بـرهمه اجنـه و بـلیات مسلط بـاشد در صورتـی کـه آن را از حفـظ بـدانـد.

جوش و خروش (جوش-ُو-خُ-روش) n
شور و هلهله، شورش و هـنـگامه.

جوغاس؛ جوغس (جَو-غاس؛ جَو-

مرد جوانی است که دارای حیثیت و ارزش بسیار نمایان باشد؛ یکی از معانی 'جیرکه' در مغولی 'منزلت' و 'مقام' است.

جیرو (جی-رو) n
اسپ قهوه یی رنگ؛ (مأخوذ از "جیران" ترکی: آهو، غزال).

جیره (جی-رَه) n
خرج، مصرف روزانه.

جیره‌خار (جی-رَ-خار) n
نوعی از نسترن کوهی است.

جیره‌سو (جی-رَه-سُو) n
یکنوع نی باریک است.

جیز (جیز) n
جهیز، اشیا، لباس و سامان اهدایی پدر (رختخواب، لباس، گلیم، ظروف، زیور آلات، دستمال های خامک دوزی شده و غیره) که عروس در وقت رفتن بخانه شوهر همراه می برد.

جیزی (جی-زی) adj
آدم کم حرف

جیسل (جی-سَل) n
شکل، قیافه، صورت.

جیسور (جی-سُور) adj
حسود، رشک برنده، کسی که موفقیت و پیشرفت دیگری را نخواهد.

جیسور (جی-سُور) adj
هوای خشک و بسیار سرد.

جیغات (جی-غات) N

نگهداشتن کلید که به لبه ای جیب نصب گردد.

جیبلک (جیب-لَک) adj
خسیس، ممسک.

جیبی (جی-بی) adj
چیز خورد که در کیسه لباس جابگیرد.

جیتک (جی-تَک) N
انقلاب هوائی درسرما.

جیجیم (جی-جیم) n
فرش تکه یی که از وصله های متعدد و رنگارنگ دوخته شده باشد.

جیر (جِیر) N
ریشه درخت یا گیاه.

جیرجت (جِیر-جِت) N
قواره، شکل و هیکل.

جیرزدو (جِیر) vi
گریستن به آواز بلند (کودک خورد).

جیرکش‌کدو (جِیر-کَش) vt
ریشه کن کردن.

جیرکنه؛ جیره کنه (جِیر-کَ-نَه؛ جِی-رَه-کَ-نه) n
یک نوع درختچه کوهی که خاکستر شاخ و برگ آن را با تنباکوی کوبیده شده جهت تهیه نسوار بکار میبرند و همچنین برای تسکین درد دندان برگ آن را می‌جوند.

جیرکه‌تو (جِیر-کَه-تُو) adj

جهان (جَ-هان) n
دنیا، عالم.

جهان‌دیده (جَ-هان-دی-دَه) adj
آگاه از فراز و نشیب زندگی، گرم و سرد روزگار چشیده، آدم باتجربه و زیاد سفر کرده.

جهت؛ جت (جِ-هَت؛ جِ-اَت؛ جَت) n
خاطر، وجه، علت، دلیل.

جی‌بند؛ جای بند (جَی-بَند؛ جای-بَند) adj
گوسفند، گاو یا بزی که در یکجا ببندند و بقدر کافی علف خوب و آب بدهند تا چاق و فربه گردد.

جی‌جگه؛ جای‌جگه (جَی-جِ-گَه؛ جای-جِ-گه) n
محل موجودیت، جایی که در آن بتوان کسی را یافت.

جی‌جگه‌کدو (جَی-جِ-گَه) vt
جابجا کردن، جاگذاری نمودن.

جیب (جیب) n
کیسه یی که برای نهادن چیزی در لباس بدوزند.

جیب‌خرج (جیب-خَرج) n
مبلغ اندکی که برای احتیاجات روزمره بکار است.

جیب‌غو (جیب-غُو) n
به اندازه جیب، مناسب جیب، آنچه که در جیب جا شود.

جیب‌گیر (جیب-گِیر) n
حلقه کِلّی بند، حلقه فلزی برای

میشود.

جیم (جیم) n
یک قسم پارچه کلفت، زمخت و ارزان.

جیم (جیم؛ جِیم) n
چم، کلوخ چمنی، کلوخ مرطوبی که آمیخته با ریشه های علف است و در هزاره جات با قطعات آن بند یا ورغ آب را می بندند.

جیم (جیم) n
لاشه، جسد، هیکل مرده و فاسد شده جیفه حیوانات نا مذبوح که بو گرفته و گندیده شده باشد.

جیم‌جیم‌کدو (جیم-جیم) adv
آهسته کارکردن یا بسیار با تأنی راه رفتن.

جین‌جین (جِین-جِین) adj
آماده، تیار.

جیه (جی-یَه) N
خواهر زاده؛ پسر یا دختر عمه.

چا (چا) n
سوراخی عمیق در زمین که برای بیرون آوردن آب حفر میگردد.

چابک؛ چبک (چا-بُک؛ چَ-بُک) adv
زود، شتابان، بطور سریع.

چابه (چا-بَه) n
سوراخ، حفره، رخنه، شکاف.

چابه‌تو (چا-بَه-تُو) adj
چیزی که در آن شکاف و درز ایجاد شده باشد.

جیل‌شدو (جیل) vi
قطار شدن، صف کشیدن، به یک ردیف ایستادن.

جیلک (جی-لَک) n
نوعی از چپن نازک و راهدارکه مردان بر روی شانه می‌اندازند، درحالی که آستین های درازش ازدو سو بطرز آویخته باقی میماند.

جیلک (جی-لَک) n
زنجیرک، زنجیرخورد و باریک باحلقه های ریز و ظریف که ساعت وکلید وغیره رابدان محکم ساخته و در جیب گذارند.

جیل‌کدو (جیل) vi
لجاجت به خرج دادن، کینه کسی را سخت به دل گرفتن، ضد نمودن.

جیل‌کدو (جیل) vt
پهلوی هم ردیف کردن، برشته در آوردن، به نخ کشیدن (مثل مهره های خورد یا دانه های تسبیح).

جیلوکدو (جی-لُو) vt
پوست کندن، قشر روی بدن را با ضربت سریع جدا کردن.

جیله‌کدو (جی-لَه) vt
به پیش راندن، حرکت دادن (مثلاً حیوانات).

جیلی (جی-لی) n
غدهٔ لنفاوی که معمولاً در اطراف گردن، زیر بغل و کشاله ران میباشد و به اثر عفونت بزرگ

تکلیف؛ خراج و مالیات دولتی

جیغ؛ جیق (جِیغ؛ جِیق) n
نفیر، نعره، فریاد.

جیغ‌زدو (جِیغ) vi
فریاد کشیدن، نعره زدن، بانگ برآوردن، داد زدن.

جیغ‌شور (جِیغ-شُور) n
قیل و قال، غوغا، سروصدا، هیاهو.

جیغ‌کدو (جِیغ) vi,vt
فریاد زدن، نعره کشیدن، بانگ برآوردن.

جیگ (جیگ) adj
کله شق، خودسر، لجوج.

جیل (جیل) n
زنجیر، سلسله آهنین (برای بستن حیوانات)؛ قطار، صف، ردیف.

جیل (جیل) n
زندان، محبس، بازداشتگاه.

جیل (جِیل) n
دوره اثنی عشری سنوات ترکمغولی که هر سال آن به اسم حیوانی نامگذاری شده، و بنا بر یک اصول ثابت نجومی دایماً از سیچقان ئیل [سال موش] شروع میگردد و به تنقوزئیل [سال خوک] خاتمه پیدا میکند.

جیلاجیل (جی-لا-جیل) adj
بهم پیوسته، در کنارهم بطور تنگاتنگ نشسته؛ صفوف دراز، قطار و ردیف طویل.

کاملاً به داخل حلقه محاصره انداختن (دشمنان یا جانوران وحشی).

چارپیه‌رفتو (چار-پَ-یَه) vi
راه رفتن بر روی دستها و پاها (مثلاً کسی که مخفیانه بگریزد).

چارتراش (چار-تَ-راش) n
چوب ضخیم به شکل مربع؛ (مجازاً) زن فربه و کوتاه قد.

چارترک (چار-تَرک) n
دارای چهار ترک (نوعی از کلاه مردانه).

چارٹک (چار-ٹک) adj
فریبکار، نیرنگباز، حیله گر.

چارچیمه (چار-چی-مَه) adj
سگی که در بالای چشمانش دو خال زرد یا سیاه است، و قیافه او را به گونه یی در میاورد که گویا چهار چشم دارد.

چارچیمه‌دیدو (چار-چی-مَه) vi
متحیرانه نگریستن، با دهن باز به چیزی نظر دوختن.

چاردستبردو (چار-دِست) vt
از دست و پای کسی گرفتن و او را بزور بجایی بردن (غالباً توسط چهار نفر).

چاردولی (چار-دَو-لی) n
محوطه یی که در چهار سمتش دیوار باشد و بداخل آن هنوز عمارتی دیگر بنا نشده باشد.

که سرتا پا را می‌پوشاند، و از اوایل دوره انقلاب اسلامی ببعد در میان زنان هزاره در شهرها رواج پیدا کرده است.

چادری (چا-دِ-ری؛ چا-دَ-ری) n
برقع، چادر نقاب دار که زنان با آن چهره و اندام خویش را در خارج از خانه میپوشانند.

چاربندی‌کدو (چار-بَن-دی) vt
کوله باری را بپشت به هردو بازو بستن.

چاربیتی (چار-بَی-تی) n
غزل های عامیانه هزارگی (متشکل از دوبیت و چهار مصراع) که به طرز آهنگ معمول چهار بیتی خوانده میشود وبعضی ها بهمین اعتبار دو بیتی را نیز چاربیتی خطاب کنند.

چارپای (چار-پای) n
چهارپا، حیوانات اهلی (مثل الاغ، گاو وغیره).

چارپایی؛ چرپایی (چار-پا-یی؛ چَر-پا-یِی) n
تخت سبک با چهارپا برای خوابیدن و نشستن.

چارپورتورفتو (چار-پور-تَو) vi
تازیدن، چهارنعل رفتن (اسپ وغیره).

چارپیرکدو (چار-پیر) vt
از چهار سو گردگیری کردن،

چاپ (چاپ) n
طبع، نقش.

چاپانداز (چاپ-اَن-داز) n
عضو تیم مسابقه بزکشی.

چاپ‌پای (چاپ-ِ-پای) n
نقش قدم، جای پا، علامت کفش یا پای رونده یی که بر روی زمین نرم بجامی ماند.

چاپلوس (چا-پُ-لُوس) adj, n
متملق، خوش آمد گوی.

چاتین (چا-تِین) n
سینه، صدر، قسمتی از بدن که در بالای شکم است.

چادر (چا-دَر) n
تکه کلانی که زنان هزاره بر سرمی اندازند و با آن بیشترین حصه های اندام شان را میپوشانند.

چادراندختو (چا-دَر-اَن-دَخ-تو) vt
نامزد نمودن.

چادردولاغ (چا-دَر-دُو-لاغ) n
برقع، چادر نقابدار که زنان با آن چهره و اندام خویش را در خارج از خانه می پوشانند.

چادرشاو (چا-دَر-شاو) n
پارچه کلان خط دار که در آن بالش، توشک و لحاف را می پیچند.

چادرنماز (چا-دَر-نَ-ماز) n
چادر بسیار کلان زنانه ایرانی

دویدن.

چاره (چا-رَه) N
تهداب

چاره (چا-رَه) n
گزیر، علاج، درمان، راه حل.

چاره (چا-رَه) n
مدفوعات یا فضلات بره یا بزغاله شیرخوار.

چاری (چا-ری) N
بیک اندازه قطع چوب.

چاغ (چاغ) adj
چاق، فربه، گوشت آلود.

چاغ‌کدو (چاغ) vt
چاق نمودن، فربه کردن؛ عیارکردن، آماده ساختن (تلک، تفنگ و قلبه).

چاغمبی (چا-غُم-بَی) n, adj
آدم بسیارچاق، فربه و خرمن گوشت.

چاغندر (چا-غُن-دَر) n
لبلبو؛ کنایه از شخص سرخ چهره یا کسی که پوست صورتش بسیار قرمزاست.

چاقو (چا-قُو) n
تیغ خورد دسته دار برای بریدن و تراشیدن چیزی.

چاقوزدو (چا-قُو) vi, vt
درست کردن چاقو؛ کسی را با چاقو زخم زدن.

چاقوکش (چا-قُو-کَش) n

های محلی نظیر 'حلوا' یا 'دلده' می‌دهند.

چارغ (چا-رُغ) n
چموس، کفش دهن گشاده چرمین که هزاره ها در قدیم بپا میکردند.

چارغدا (چا-رُغ-دا) n
دهن باز، کسی که دهن اش بیش از حد معمول کشاد باشد یا از روی عادت دائماً دهن خود را باز نگهدارد.

چارقدشتو (چار-قَد) vi
چهار زانو نشستن (به نحوی که زانوهای قات شده و ساقها بر روی هم قرار میگیرد).

چارکنج؛ چارشنق؛ چارشنگ (چار-کُنج؛ چار-شُنغ؛ چار-شِنگ) adj
چهارگوشه، دارای چهار زاویه.

چارکیرچی (چار-کیر-چی) n
یکنوع گلدوزی دستی که نقطه های ریز آن به حِصه های مربع تقسیم شده باشد.

چارمغز؛ چرمغز (چار-مَغز؛ چَر-مَغز) n
جوز، گردو.

چارنال (چار-نال) n
چهارنعل، یکنوع دویدن خیلی سریع اسپ.

چارنال‌رفتو (چار-نال) vi
چهارنعل رفتن، بسیار سریع

چارده‌پال (چار-دَه-پال) n
چهارده فال، اجتماع زنان و دختران باکره در 'لیلة البدر' یا شب چهادم ماه قمری برای فال کردن.

چارزانوششتو (چار-زا-نُو) vi
بر روی زانو نشستن.

چارشاخ؛ چرشاخ (چار-شاخ؛ چَر-شاخ) N
چهارشاخ، بواشه، افشان، آلت چوبی چهارشاخه ودسته داری که دهقانان باآن خرمن کوبیده شده را باد می کنند تاکاه ازدانه جداشود.

چارشانه (چار-شا-نَه) adj
انسانی که دارای شانه فراخ و قد میانه باشد.

چارشخلی (چار-شَخ-لی) adj
چهاربند، قسمت اتصال دو پا، مفصل ران.

چارشمبه (چار-شَم-بِه) n
چهارشنبه؛ روز چهارم هفته.

چارشمبه‌سوری (چار-شَم-بِ-سُو-ری) n
سور یا جشن زنان هزاره که در چهارشنبه آخرماه صفر در کلیه دهات هزاره جات برگزار میشود و در آن بیاد رهایی یافتن بی بی زینب از اسارت یزید (با قیام مختار ثقفی) در راه خدا نذر می‌کنند و فقط به زنان خوراک

بـرکـنـدن، از ریـشـه در آوردن (مثلاً درخت یا گیاه)

چبراسی؛ چبرسی (چَب-را-سی؛ چَب-رَ-سی) n

خدمتگار یا قاصد مکاتب حکومتی؛ لولا، ابزار آهنی که دروازه بر روی آن باز و بسته میشود.

چبری کدو (چُب-ری) vi

چکیدن، فرو ریختن قطره قطرهٔ مایعات؛ پناه جستن، دویدن برای پنهان شدن در جایی.

چُبریگک کدو (چُب-ری-گک) vi

چکیدن، فرو ریختن قطره قطرهٔ مایعات.

چبک کدو (چُ-بَک) vi

پنهان شدن، مخفی گردیدن (در گوشه یی)؛ ساکت شدن، خاموش گردیدن.

چبل (چَ-بَل) n

قشر ضخیم چرک بر روی دست یا صورت.

چبوله گفتو (چَ-بُو-لَه) vi

بیهوده گوئی

چبین؛ چبی (چَ-بِین؛ چَ-بِی) n

کشاله ران، نقطه فرورفته بدن بین شکم و ران.

چپ (چَپ) adj

یسار، متناقض راست؛ مخالف، ضد، دشمن.

بپردازد.

چالان کدو (چا-لان) vt

جریمه نمودن، مجازات نقدی کردن.

چاله (چا-لَه) N

حفره، گودی.

چامک؛ چامت (چا-مُک؛ چا-مُت) n

ظرف مخصوص دسته دار شبیه قاشق کلان برای ذوب کردن سرب.

چانته (چان-تَه) n

چانته، کمربند مخصوصی که مهمات جنگی در آن جا داده شود، بکس یا کیسه یی که سربازان برپشت حمل میکنند (معمولاً با تبراق یکجا استعمال میشود).

چاه (چا) n

حفره یا سوراخ عمیقی که برای آب کشیدن در زمین کنده میشود.

چاه اندختو (چا) vt

خود را در چاه گرم انداختن (چنانچه که زنان نازای هزاره برای اعاده روند بارداری شان انجام می دهند).

چاه کدو (چا) vt

دفن کردن، به خاک سپردن، زیرخاک نمودن (شخص مرده را).

چبجوش (چَب-جوش) n

یکنوع غذا که گلوله های خمیر را در بین روغن پخته کنند.

چبجی کدو (چُب-جی؛ چُ-بَ-جی) vt

چاقوزن، لات، اوباش و متجاوز.

چاقون ابولولو (چا-قُون-ـَ-اَ-بُو-لُو-لُو) n

چاقوی کوتاه و سرکج که معمولاً در جیب نهاده می‌شود.

چاکلیت (چاک-لیت) n

نوعی از شیرینی که در بین کاغذ زینتی پیچانیده شده باشد.

چاکَن (چا-کَن) n

آنکه چاه حفر میکند.

چاکو؛ چکه (چا-کو، چا-کُو؛ چَ-کَه) n

چکه، چوغری، دوغ دلمه شده (معمولاً دوغ را به داخل کیسه تکه یی می‌اندازند تا آب آن قطره قطره فروبچکد).

چاکه (چا-کَه) n

یک قسم آلوبالوی خودرو و خوردنی (با مزه بسیار ترش) که در شاخ های درختچه کوهی می‌روید.

چاکه (چا-کَه) N

جاسوس

چالاک (چا-لاک) adj, adv

تند، سریع، زرنگ، تیزکار، چابک رفتار؛ شتابان، بسرعت، عاجلاً.

چالان (چا-لان) n

جریمه، تاوان، پنرلیکه برای تمرد از قانون راننده به حکومت

لَق) n

دمپایی، سرپایی پلاستیکی که معمولاً در داخل حویلی پوشیده میشود.

چپلوق (چ-پُ-لُوق) adj

ناپاک، کثیف، چرکین، چَتَل.

چپلی (چَپ-لی) n

سَپل نرم و هموار شتر.

چپلی (چَپ-لی) n

یک نوع پاپوش چرمی بند دار مردانه.

چپلی کباب (چَپ-لی-کَ-باب) n

یکنوع کباب (از مخلوط گوشت قیمه، آرد، تخم مرغ، بادنجان رومی، پیاز وغیره تهیه میشود).

چپن (چَ-پَن) n

کندن بوته استعمال میشود؛ در مغولی هرقسم آلهٔ برنده مثل ساطور وغیره را گویند.

چپچی کدو (چَپ-چی) vt

زدن، کوبیدن، لت کردن؛ ذبح کردن گاو، سر بریدن.

چپدلو (چَپ-دَ-لُو) adj

کار چپ؛ برعکس.

چپرغڈ (چَ-پَر-غَڈ) adj

آدم فربه و درشت اندام.

چپرکٹ (چَ-پَر-کَٹ) n

تخت خوابی که چهار پا دارد و به آسانی از یکجا به جای دیگر انتقال داده میشود (مأخوذ از 'چهپرکهٹ' هندی).

چپری (چَ-پَ-ری) n

آلونک، کلبه موقتی که با شاخچه ها و خاشاک پوشانده شده باشد. (این کلمه با چهپر هندی همریشه است).

چپقو (چَپ-قو) n

بادکوبه، بوران، تندباد سردی که با برف همراه باشد.

چپقی (چَپ-قَی) adj

چپه دست، کسی که عادتاً کارها را با دست چپ خویش انجام میدهد.

چپ کدو؛ چپده کدو (چُپ؛ چُپ-دَ) vi

خاموشی گزیدن، ساکت شدن، حرف نزدن، آرام نشستن.

چپلک؛ چپلق (چَپ-لک؛ چَپ-

چپ (چُپ) adj

خاموش، ساکت، آرام.

چپات (چَ-پات) adj

هموار، پهن.

چپاتی (چَ-پا-تی) n

نوعی از نان بسیار نازک به شکل گِرده کلان در بین تنور یا بر روی تابه پخته میشود (معرب آن "شَباطی است").

چپار؛ چپر (چَ-پار؛ چَ-پَر) n

چپر، یک نوع وسیله خرمن کوبی که از شاخچه های خار وغیره ساخته میشود و معمولاً کشانیدن آن توسط یک جفت گاو بر روی خوشه های گندم بگونه پیهم صورت میگیرد تا باعث جدا شدن کاه از دانه گردد.

چپار کدو؛ چپر کدو (چَ-پار؛ چَ-پَر) vi

کوبیدن خرمن توسط چپار، چپار گشتاندن بر روی ساقه ها و خوشه های جو و گندم.

چپاک؛ چپلاق (چَ-پاک؛ چَپ-لاق) n

قفاق، تپانچه، لَطمه، سلی، ضربه یی که باکف دست و انگشتان بصورت کسی زده شود (به ترکی 'شپلاق' گویند).

چپچور (چَپ-چُور) n

افزاری که دسته چوبی و یک نوک تیز و پهن آهنی دارد و برای

یک نوع بالا پوش خط دار و ضخیم شبیه عبا اما آستین دراز دارد که بر روی شانه می‌اندازند، در حالی که آستین های درازش از دو سو بطرز آویخته باقی میماند.

چپنسور (چَپ-نَ-سُور) adj
کسی که کار برعکس یا چپه کند و همواره باعث بروز مشکلات گردد، آدم زیان آور و مشکل آفرین.

چپو (چَ-پُو) adj
فعال ذکی.

چپو؛ چپیو (چَ-پَو؛ چَ-پیو) adv
حمله دسته جمعی بردشمن.

چپوش؛ چپش (چَ-پُوش؛ چَ-پُش) n
بز ماده بعمر شش ماه که در فصل بهار تولد شده باشد.

چپوش کوی (چَ-پُوش-کوی) n
شنگینه، چوبی است که گازران برای شستن بر جامه زنند.

چپه (چَ-پَه) adj
واژه گون، عکس، ضد.

چپه شدو (چَ-پَه) vi
افتادن، بزمین خوردن؛ ویران گردیدن، بهم ریختن.

چپه کدو (چَ-پَه) vt
چیزی مایع را ریختن؛ کسی را بزمین زدن.

چپه گردو (چَ-پَه-گَر-دو) n
چپه گردن، یخن کوت یا جاکت.

چپی کدو (چَ-پی) vi
دشمنی نمودن، مخالفت کردن، ضد همدیگر بودن.

چپیو آوردو (چَ-پیو) vt
یورش بردن، حمله کردن (بطور دسته جمعی).

چتری (چَت-ری) n
مظله یا سایبان خورد که در وقت تابش آفتاب برسر بر می‌گیرند.

چت کدو؛ چدله کدو (چَت؛ چَد-لَه) vt
صاف کردن، پاک کردن غله از سنگ و کاه توسط سبد پهن بافته از نی.

چتکه (چِت-کَه) n
قطرات ریز، چکه های کوچکی که از بر خورد مایع به سطح سخت بوجود آید.

چتکی (چَتکَی) n,adj
تنبل، عاطل.

چتلی (چَت-لَی) n
لاله دو برگه (نقیض "مدلی").

چٹاق؛ چتاق (چَ-ٹاق؛ چَ-تاق) adj
آدم دروغگو و فریبکار.

چٹپٹ (چَٹپَٹ) adj
چرکین، کثیف، فاقد نظافت.

چٹک (چَ-ٹک) adj, adv
زود، سریع، چابک.

چٹل؛ چتل (چَ-ٹَل؛ چَ-تَل) adj
چتل، کثیف، چرگین، ناپاک.

چٹل خور؛ چتل خور (چَ-ٹَل؛ چَ-تَل) n
کسی که چیزهای آلوده و ناپاک میخورد.

چٹل کدو؛ چتل کدو (چَ-ٹَل؛ چَ-تَل) vt
کثیف کردن، آلوده نمودن، چرکین ساختن.

چٹلی؛ چتلی (چَ-ٹَ-لی؛ چَ-تَ-لی) n
کثافت، چرک، آلودگی.

چٹّه؛ چتّه (چَٹ-ٹَه؛ چَت-تَه) n
عرف، سنت، حد و مرز (در عرف روابط افراد).

چٹّی؛ چتّی؛ ٹٹّی (چَٹ-ٹی؛ چَت-تی؛ ٹَٹ-ٹی) adj
آدم هرزه ولاابالی؛ سخن پوچ، یاوه و بیهوده.

چٹی گوی؛ چتّی گوی (چَٹ-ٹی؛ چَت-تی) n
یاوه گو، کسی که عادتاً سخنان چتی و بیهوده گوید.

چٹیات گفتو؛ چتیات گفتو (چَٹ-ٹی-یات؛ چَت-تِ-یات) adj
هرزه گویی کردن، بیهوده گفتن، سخنان بی معنی بر زبان آوردن.

چچ (چَچ) n
ظرف و یا سبدی است که با آن ریگ را از غلات جدا کنند.

چچلی کدو (چَچ-لَی) vi
به آب زدن، با پا از میان آب جویبار کلان گذشتن.

چچور (چُ-چُور) n
چطور، چسان، چگونه.

چخچروکدو (چُخ-چَ-رو) vt
ژولیدن، درهم برهم نمودن، تاب چیز بافته شده یی را باز گشودن (مثل ریسمان وگیسو).

چخرا؛ چقرا (چِخ-را) n
ناله، گریه، عمل اشک ریختن.

چخراکدو؛ چقرا کدو (چِخ-را؛ چِق-را) vi
شیون کردن، گریستن به آواز بلند.

چخرلجی کدو؛ چقرلجی کدو (چِخ-رل-جی؛ چِق-رل-جِی) caus vb
گریه دادن، کسی رابه اشکریزی و ناله واداشتن.

چخمور (چَخ-مُور) adj
ساخت یا رنگ ناخوش آیند.

چخه کدو (چَ-خَه) vt
راندن، از خود دور نمودن.

چد (چَد) adj
پهن، کم عمق، هموار؛ عریض، بردار.

چدک (چَ-دَک) n
کم عمق، سطحی (پیاله وغیره).

چدی (چَ-دَی) adj
تنبل، عاطل (ع.ن)

چدی (چَ-دی) n
منطقهٔ هموار و مسطح یک ناوه، ساحه عریض و گشاده (فقط مربوط به دره).

چرا (چَ-را) adv, interj
برای چه، به چه دلیل، به کدام سبب.

چراغ (چِ-راغ) n
آلتی که آنرا در تاریکی برای روشنایی بر افروزند، آلتی نوردهنده که فتیله اش با سوختانیدن تیل خاک در تاریکی شب روشن میشود.

چراغ پیه؛ چرغ پیه (چِ-راغ-پَ-یَه؛ چِ-رغ-پَ-یه) n
چراغ پایه، جایگاه کوچک چوبین که بر بالای آن چراغ را میگذارند.

چراغموشک (چِ-راغ-ِ-مُو-شَک) n
بوتلی که سرپوش آن سوراخ (برای گذرانیدن فتیله) است و بحیث چراغی که تیل خاک میسوزاند استعمال میگردد، چراغ پهن (ازچُدن یاسنگ) که با سوزانیدن پیه یا تیل شرشم در قدیم روشن میگردید و برلب آن نوله یی برای نگهداشتن فتیله قرارداشت.

چرب (چَرب) adj
روغن دار (غذای طبخ شده).

چرب زبو (چَرب-زِ-بو) adj
ترزبان، ملایم گفتار، آنکه زبان روان دارد و قادر به فریفتن شنونده می‌باشد (بیشتر برای فریب دادن مخاطب).

چربی (چَر-بی) n
پیه، چربو، شحم.

چرت (چُرت) adj
رانده شده، مردود، آنکه ازبین دوستان و خویشاوندان اش طرد شده باشد.

چرت (چُرت) adv
بکلی، کاملاً.

چرتک (چِر-تَک) n
قطرات کوچکی که از فروریختن آب یا ادرار به کسی یا جایی پاشیده شود.

چرت کدو (چِرت) vt
ادرار نمودن، بول کردن، شاشیدن (مخصوص سگ)؛ مایع را بشدت بدور انداختن (مانند آب دهن).

چرت گفتو (چَرت) vi
یاوه گفتن، حرفهای بیهود زدن.

چرچرک (چِر-چِ-رَک) n
حشره ای است شبیه ملخ اما بسیار کوچک که با مالیدن پایش بهمدیگر صدای بلندی تولید می کند.

چرچرک کدو (چِر-چِ-رَک) vi
با تأنی راه رفتن (مثلاً کودک خورد).

چرچله (چِر-چِ-لَه) n

فغان وفریاد

چرچی‌کدو (چِر-چی) vt, vi
کشال کردن، راه بردن اطفال نوپا.

چرخ (چَرخ) n
آلتی که با آن چیزی را تیز میکنند (مانند کارد، چاقو، قیچی و غیره).

چرخ (چَرخ) n
آله است توسط آن پنبه را ریشند.

چرخ (چُرخ) n
نشان نحس، شگون بد، تصور مقدماتی از وقوع رویداد ناگوار.

چرخ (چَرخ) n
مرغی است گوشتخوار و شکاری.

چرخاوی؛ چرخیو؛ چرخو (چَر-خا-وی؛ چَر-خیو؛ چَر-خَو) n
چرخش آب، گرداب (در بند آب، حوض یا رودخانه).

چرخ‌چاه (چَرخ-ِ-چا) n
چرخ آهنی یا چوبی که توسط آن از چاه آب میکشند.

چرخ‌خوردو (چَرخ) vi
چرخیدن، پیچ خوردن، به دَور خود گردیدن، تاب خوردن.

چرخک (چَر-خَک) n
چرخ کوچک، فرفره، یک نوع بازیچه سبک و پردار کودکان که از چوب بسیار سبک ساخته میشود و به قوه باد به دور خود می چرخد؛ نوعی از اسباب بازی اطفال که از تکه چوب بشکل مخروط ساخته می‌شود و برگرد خود می‌چرخد.

چرخک‌باد؛ چرخی‌باد (چَر-خَک-باد؛ چَر-خَی-باد) n
گردباد، باد تند وسریع و چرخانی که با سرعت بدور خود می‌چرخد و ستون چرخانی از گرد و خاک بهوا بلند میکنند.

چرخ‌کدو (چَرخ) vt
تیزنمودن، بران کردن (توسط آلتی که برای تیزکردن سامان برنده بکار می رود).

چرخ‌گر (چَرخ-گَر) n
کسی که توسط وسیله تیز کن تیز نماید.

چرخلی (چَر-خَ-لی) n
وسیله آهنی یا پلاستیکی برای مخلوط کردن ماست وغیره.

چرخنه (چَر-خِ-نَه) n
جعبه‌یی کوچک دو خانه ای چوبی که تمباکوی استعمال شده در چلم را در یکی از خانه هایش میریزند.

چرخی (چُر-خی) n
کسی که برخی از پدیده ها و اتفاقات گوناگون را به فال بد میگیرد (مثل کسوف آفتاب یا مواجه شدن بر سر راه سفر با خرگوش و امثالهم).

چرخی‌زدو (چَر-خَی) vi
پای کوبی کردن، رقصیدن توأم با چرخش های متوالی به دورخود (چنانچه که زنان هزاره در مراسم عروسی وابستگان شان انجام میدهند).

چردک‌کدو (چُر-دُک) vt
دزدیدن، تصرف کردن مخفیانه چیزی با استفاده از چالاکی دست.

چردم‌کدو (چُر-دُم) vi
بدن خود را از ترس و سرما منقبض کردن.

چرس (چَرس) n
حشیش، معمولاًبعنوان ماده مخدر کشیده میشود.

چرسی (چَر-سی) n
کسی که معتاد به کشیدن چرس است.

چرغک (چِر-غک) n
آیپزک، آتش پاره، جرقه آتش، زره آتش که از سختن چوب یا ذغال بهوا میخیزد.

چرق‌چرق (چ-رق-چ-رق)
anomotopeia
آواز گنجشک.

چرک (چ-رُک) n
رابطه

چرک (چِرک) n
چتلی، کثافت، آنچه که در روی پوشاک بعد از استعمال زیاد جمع گردد.

چرک (چِ-رُک) n

قَطره، چکه آب؛ جریان بسیار اندک آب.

چرکه (چِر-کَه) n

احساس درد اندک مانند فرورفتن خار یا سوزن در بدن.

چرکه‌کدو (چِر-کَه) vi

احساس کردن درد موضعی که حاد وشدید باشد؛ خارخار شدن، سوزن سوزنی شدن، تیغ تیغی شدن.

چرگل (چِر-گُل) n

زیوری است که زنان به بینی خود نصب کنند.

چرم (چَرم) n

جلد، پوست دباغت شده حیوانات که آماده استعمال باشد.

چرمک (چِر-مَک) n

احساس کردن درد حاد، شدید و کوتاه موضعی که مثل فرو رفتن میخ یا سوزن در بدن.

چرمک‌زدو (چِر-مَک) vi

درد حاد و کوتاهی در یک موضع مشخص مانند فرورفتن سوزن یا میخ پدید آمدن.

چرمی (چَر-می) adj

کفش یا چیزی دیگر که از پوست دباغت شده درست شده باشد.

چرمیدو (چَر-می-دو) vi

برتری داشتن، بهتر بودن، فزونی داشتن.

چرمینه؛ چربینه (چَر-می-نَه؛ چَر-بی-نَه) n

ریسمانی که از پوست دباغت شده گاو میسازند.

چرند؛ چرندوپرند (چَ-رَند؛ چَ-رَند-وُ-پَ-رَند) n

سخنان بیهوده، حرف های بیمعنی.

چرندو (چَ-رَن-دو) vt

چرانیدن، گردش دادن حیوانات علف خوار در چراگاه برای تغذیه از علوفه و گیاهان تازه.

چره (چَ-رَه) n

ساچمه، دانه های مدور و کوچک سربی که در تفنگهای شکاری استعمال میشوند.

چری (چَ-ری) n

گوسفند نر سه ساله که بدان "چار دندو" نیز گویند.

چری (چَ-ری) n

نوعی مخصوص بخاری برای گرم کردن خانه که آبدان خورد در بالای آن نصب است.

چریدو (چَ-ری-دو) vi

چریدن، علف خوردن حیوانات اهلی در مراتع یا کهسار.

چریک (چَ-ریک) n

جنگ جو، کسی که در جنگ های نا منظم برعلیه نیروهای متجاوز روس نبرد میکردند.

چریک؛ چاریک (چَر-یَک؛ چار-یَک) n

چهار یک، ربع یک سیر، مقیاس وزن برابر با۱/۴۹۲ کیلو گرام که متشکل از چهار پاو است.

چز (چِز) n

چغل

چزله (چِز-لَه) n

چغل کردن؛ باد کردن خرمن.

چسپندک؛ چسپنک (چَس-پَن-دُک، چَس-پِن-دُک؛ چَس-پَ-نَک) adj

چسپنده، چسپناک.

چسپیدو (چَس-پی-دو) vi

چسپیدن، سخت پیوستن یا متصل شدن بهم، کنایه از اصرار ورزیدن، شَله شدن.

چست (چُست) adj

چابک، جلد، تند رو، سریع الحرکت.

چستی (چَس-تَی) n

سنگ مدور و تنک (برای زدن توشله یا تکمه در بین دایره).

چسکه (چِس-کَه) n

غذای هوسانه.

چسکه (چِس-کَه) adv

به خاطر چیز، چرا، به چه دلیل، به کُدام سبب.

چش (چُش) n

کشش، نوش (آب یا مایعات دیگر).

چشت؛ چاشت (چَشت؛ چاشت) n

چاشت، ظهر، نیمروز، نصف

النهار؛ یک وجه طعام.

چشت‌خاو (چِشت-خاو) n
کسی که عادتاً دیر از خواب بر می‌خیزد.

چشت‌کدو (چُشت) vi
بسرعت جستن.

چشک‌کدو (چُشک) vt
نوشیدن، سرکشیدن، چشیدن.

چشله (چُش-لَه) n
آتشکاو، چوبیکه باآن آتش را حرکت دهند و تیز کنند.

چشم؛ چیم (چِشم؛ چیم) n
عضو بینایی، حصه بدن زنده جان که با آن چیزها را میبینند.

چشمک‌زدو؛ چشمک کدو؛
چیمک‌زدو؛ چیمک کدو
(چِش-مَک؛ چی-مَک) vt
چشمک کردن، دیدن و پلکها را آهسته بهم زدن (برای دعوت به معاشقه).

چشمه (چِش-مَه) n
جای که آب از زمین بجوشد، موضعی که آب بیرون بیاید.

چشنی (چَش-نی) n
چاشنی، کلاهک فلزی قابل انفجار در زیر کارتوس تفنگ.

چطور (چِ-طور) adv
چگونه، چسان، باچه وضع وحالت.

چغان (چَ-غان) n
سفید درمغولی: چغان یسون (سفید استخوان)، کسانی که از نسل اصیل مغول هستند، نقیض قره یسون (سیاه استخوان) که از نسب مختلط و فرومایه میباشند؛ چغان سرای (خانه سفید) شهری در نزدیک دریای کنر (بابر، ص ۲۱۲)؛ در هزارگی با آوای اندک متفاوت متداول است، مثلاً اچوغه سفید ایعنی سفیدِ سفید یا کاملاً سفید (د. ز).

چغر؛ شغر (چَ-غَر؛ شَ-غَر) adj
کانج، احول، کج چشم.

چغزک (چُغ-زَک) n
نمام، سخن چین.

چغک (چُ-غَک) n
گنجشک، مرغ کوچکی که در دهکده ها بیشتر در بین دیوار خانه ها لانه می کنند.

چغل (چُ-غُل) adj
نمام، سخن چین، غماز، برنده خبر از یک جابه جای دیگر (برای ایجاد نزاع در بین دوکس).

چغل (چِ-غِل) n
سرند، آلتی مشبک و کلان تر از غربال که برای جدا کردن غله جات از کاه و ریگ استعمال میگردد.

چغله (چَغ-لَه) n
اندازه یا مقیاس دقیق (مخصوصاً برای پا یا قد و اندام).

چغله‌کدو (چَغ-لَه) vt
اندازه گیری کردن، مقیاس قد و اندام یاپای کسی را معلوم نمودن.

چغلی (چُ-غُ-لی) n
سعایت، نمامی، سخن چینی.

چغلی‌کدو (چُ-غُ-لی) vi
سخن چینی کردن، سعایت کردن، نمامی نمودن.

چغه؛ چخه (چَ-غَه؛ چَ-خَه) interj
گم شو، دور برو (خطاب عتاب آمیز به سگان).

چفتی (چُف-تی) adj
قطعه باریک چوب یا آهن که دو چیز را باهم جفت کنند.

چق (چَق) n
چک، قطره.

چقچق‌کدو (چُق-چُق) ژولیدن، درهم برهم نمودن، تاب چیز بافته شده یی را باز گشودن (مثل ریسمان وگیسو).

چقس (چِ-قَس) adj
چقدر، چه اندازه، چه مقدار.

چقک؛ چقق (چَ-قَک؛ چَ-قَق) n
چکک، ریزش قطرات آب باران یا برف (از سقف رخنه دار).

چقله (چَق-لَه) n
یک کمی آب؛ یک قطره آب

چقمق (چَق-مَق) n
چقماق، قطعه آهن که در قدیم به سنگ میزدند (برای ایجاد جرقه و برافروختن آتش)؛ فندک، آلت فلزی که دارای سنگ چقماق و

فتیله است و با آن آتش روشن کنند؛ نام قریه است در منطقه دایه.

چقندو؛ چقیندو (چَ-قَن-دو؛ چَ-قِین-دو) vt
قطره قطره ریختن، چکاندن؛ ساییدن، پوسیدن، فرسودن (لباس)، خراشیدن و سوزش بوجود آوردن در پوست بدن.

چقنی؛ چقی (چُق-نَی؛ چُ-قَی) n, adj
کودک ریزه، طفل شیرخوار؛ کوچک، خُرد، هر چیزی که جثه یا حجم کوچک داشته باشد.

چقور؛ چقر (چُ-قُور؛ چُ-قُر) adj
غفج، ژرف، عمیق.

چقوری (چُ-قُو-ری) n
گودال، فرورفتگی، چاله.

چقه (چَ-قَه) n
چکه، قطره.

چقی کدو؛ چک کدو (چِ-قی؛ چِک) vt
چپانیدن، به زور داخل کردن، چیزی را با فشار در میان چیز دیگر جادادن.

چقیدو (چَ-قی-دو) vi
شاریدن، کاملاً بهم مزج شدن (غذا در اثر پختگی زیاد)؛ خراش برداشتن، فرسایش یافتن (پوست بدن)؛ فرو افتادن (مثل قرص نان از جدار تنور).

چقیده (چَ-قی-دَه) n
کلوج، نانی که از روی تنور فروچکیده و در میان خاکستر پخته شده باشد.

چک (چُک) suff
گون (پسوندی که معنی تشابه تقریبی رنگ را افاده می کند، مثل اِسپیچگ، سرخ چگ وغیره).

چکاب (چَ-کاب) adj
منطقه و زمین های زراعی کم آب.

چک‌چک کدو (چِک-چِک) vt
دریدن، پاره پاره کردن.

چک‌چک کدو (چُک-چُک) vi
حیف خوردن، اظهارتأسف کردن.

چکر (چَ-کَر) n
گردش، هوا خوری، سیر، سفر کوتاه برای خوش گذرانی و تفریح.

چکرخوردو (چَ-کَر) vi
دورخوردن، چرخیدن.

چکررفتو؛ چکر زدو (چَ-کَر) vi
هوا خوری رفتن، گردش کردن، رفتن به سفر کوتاه برای ساعت تیری و تفریح.

چکری (چَک-ری) n
رواش، ریباس.

چک شدو (چِک) vi
درز کردن، رخنه‌دار شدن، پاره شده، چاک شدن.

چکک؛ چک‌چک (چَ-کَک؛ چَک-چَک) n
کف زنی، تصفیق.

چک کدو (چَک) vt
چاک کردن، دریدن، پاره نمودن (جامه، پارچه یا کاغذ)؛ شکافتن، درز ایجاد کردن (در سطح شیشه و غیره).

چکک‌زدو؛ چک‌چک کدو؛ چکوزدو (چَ-کَک؛ چَک-چَک؛ چَ-کو) vi
کف زدن (برای تشویق کسی یا تایید سخنی).

چکله (چَک-لَه) n
وسیله نقلیه باری، موتر سرکشاده و کلان و دراز برای انتقال محمولات سنگین (مأخوذ از 'چهکڑا' ی هندی).

چکله (چَک-لَه) n
فطیر، نانی که خمیر آن نرسیده باشد.

چکلی (چَک-لی) n
کفش کهنه چرمی.

چکمه (چَک-مَه) n
یک نوع بالا پوش که حالا متروک شده است.

چکن (چَ-کَن) adj
سفید، سپید، ابیض، هرچیزی که برنگ برف یا شیر خالص باشد، شکل متحول 'چغان' مغولی.

چکنی (چَک-نی) n

خورشتی که از ممزوج نمودن مرچ سبز، سر و ماست و سرکه بدست می آید.

چکوچکوکدو (چُ-کُو-چُ-کُو) vi
با فشار در ازدحام مردم به پیش حرکت نمودن، بزور در بین جمعیت یا جای تنگ درون شدن.

چکوره (چَ-کُو-ره) adj
آدم قوی و چالاک

چکه (چِ-کَه) pron (interr)
چرا، ازبهر چه.

چکه‌چور (چَ-کَه-چُور) adj
دستبرد زننده، مال مردم خوار.

چکی (چَ-کَی) n
دست (به زبان کودکان).

چکی (چَ-کِی) n
کلچه صابن، قطعه بزرگ قند، نمک و غیره.

چگر (چَ-گَر) interj
جان، عزیز (کلمه محبت آمیز به لهجه جاغوری).

چگس (چَ-گَس) n
قفس (برای پرندگان).

چگوچگو (چُ-گُو-چُ-گُو) interj
آواز مخصوص برای فراخواندن بز و بزغاله.

چگول (چُ-گُول) n
گوساله، گاوی تازه تولد شده.

چگوله (چُ-گُو-لَه) interj
صدای خاص برای راندن گوساله.

چگی (چَ-گی) n
چاک، ترک یا درزی که شکستگی چیزی را نمایان کند (بویژه در ظروف چینی، شیشه یی و سفالین).

چل (چَل) n
علف درازی که معمولاً در بستر رودخانه میروید وآن را پس از درویدن به خورد ماده گاو میدهند تا شیرش افزوده شود.

چل (چَل) n
چال، مکر، خدعه، فریب، حیله.

چل (چَل) n
مخلوط، ممزوج، آمیخته شده.

چلان (چَ-لان) n
عمل روشن نمودن ماشین آلات؛ اخلاق، برخورد خوب، گذران، ادامه دادن بزندگی.

چلان کدو (چَ-لان) vt
روشن نمودن ماشین آلات.

چل باز (چَل-باز) n, adj
حقه باز، نیرنگ ساز، چاره جو، حیله گر، مکار.

چلپس (چَل-پَس) adj
چلفس، کثیف، چرکین، بی نظافت (غالباً در مورد زن گویند).

چلپسکی (چَل-پَس-کی؛ چَل-پِس-کِی) adj
تخته به پشت، پشت بزمین.

چلپسکی افتدو (چَل-پِس-کی) vi
چت خوابیدن، درازکشیدن (به حالتِ تخته به پشت).

چلپک (چَل-پَک) n
چربک، یک قسم نانی که دربین روغن بپزند.

چلپول (چَل-پول) n
دروغگو، لاف زن، کسی که سخنش موجب اعتبار نیست.

چل تار (چِل-تار) n
ریسمان سیاهی که عرب ها برروی دستمال سر خود می نهند.

چلتغ؛ چَلتاغ (چَل-تَغ؛ چَل-تاغ) adj
تیره، گل آلود، ناپاک (آب)؛ کثیف، چرگین، بی نظافت (انسان).

چلتغ مل کدو (چَل-تَغ-مَل) vi
شستن ظرف وغیره با شتاب وبی احتیاطی بطوری که صفا و پاکیزه نگردد.

چلته (چُل-تَه) adj
آدم لاغر اندام

چلچقو (چَل-چِ-قُو) adj
آویزان

چل چل (چَل-چَل) onomo
آب نوشی صدادار سگ یا گربه که با حرکات پیهم زبان صورت می گیرد؛ حرف بیمعنی، سخن بیهوده.

چل؛ چل چبل (چَل؛ چَل-چَ-بَل) n

قشر آبگین سرگین و کثافات که در زیر پای چهار پایان بداخل طویله باقی بماند.

چلچل کدو (چَل-چَل) vi
یاوه گویی کردن، هذیان گفتن، سخنان بیهوده را پیوسته بر زبان راندن.

چلچله (چِل-چِ-لَه) n
نذر چهل روزه گی کودک.

چل‌دخترو (چِل-دُخ-تَ-رو) n
چهل دوشیزه ای هزاره که برای گریز از تجاوز عساکر عبدالرحمن با فروانداختن خویش از قله کوهی در ارزگان دست به انتحار دسته جمعی زدند.

چل‌دروغ (چِل-دُ-رُوغ) n
آدم کاذب ودروغ گو.

چلدی (چُل-دی) n
پرنده ای بسیار خورد شبیه صعوه؛ کنایتاً آدم خورد و کم جثه.

چل‌رفتو (چَل) vi
نیرنگزدن، مکر نمودن، حیله گری کردن (برای فریب دادن کسی).

چلریش (چَل-ریش) adj
کسی که دارای ریش ماش وبرنج (سفیدی آمیخته باسیاهی) است (مثلاً مرد کلان سال).

چلزار (چَل-زار) adj
محل رویش سبزه های دراز (معمولاً در بستر رودبار).

چلس (چَ-لَس) adj
کم عمق، چیزی که ساحه داخلی اش پهن و هموار باشد، مثل کاسه، تالاب و غیره.

چلش (چَ-لِش) adj
تاب، کجی اندک (مثل تخته دری که به چوکاتش جا نگیرد).

چلش (چَ-لِش) n
رونق، شگوفایی، پیشرفت.

چلغو (چَل-غُو) adj
اندازه مخلوط

چلغی (چَ-لَ-غَی) n
سطحی، کم عمق، ظرفیکه که ساحه داخلی اش پهن و هموار باشد.

چلقت (چِل-قَت) n
نام گیاه خودرو که در صحرا یافت میشود (هنگامیکه در خانه آویزان کنند مدت دراز سبز و شاداب باقی میماند).

چل‌قدمی (چَل-قَد-می) n
پیاده روی کوتاه، گردش، قدم زنی (برای ورزش وساعت تیری)، مأخوذ از 'چهل قدمی' اردو.

چلقو (چَل-قَو) n
دروغگو، لافزن، گزاف گو، زبان باز.

چل کدو (چَل) vt
آمیختن، مخلوط کردن؛ نیرنگ بکاربردن، فریب دادن.

چلگیاه (چِل-گیا) n

چلم (چِ-لَم) n
چهلم، مراسمی که چهل روزبعد از فوت یک شخص برگذار میگردد؛ ۲۰ ماه صفر یعنی چهل روز پس از عاشورا.

چلم؛ قلیان (چِ-لِم؛ قَل-یان) n
قلیان، وسیله یی برای کشیدن دود تمباکو.

چلم کش (چِ-لِم-کَش) n
چلمی، کسی که به کشیدن چلم معتاد است.

چلمه (چَل-مَه) n
کود یا سرگین خشکیده حیوانات که بعنوان مواد سوخت استعمال می شود؛ قشر فشرده سرگین که در زیر پای چهار پایان در طی مدت درازی باقی بماند (قطعات آن پس ازکندن خشک می شود وبعنوان مواد سوخت به مصرف می رسد).

چلمیش‌درگه (چَل-میش-ِ-دَر-گه) n
قشرسرگین مالیده شده بر روی دروازه بافته شده باترکه؛ بطور استعاری زن بسیار قبیح المنظر و بدشکل.

چلندو (چَ-لَن-دو؛ چَ-لِن-دُو) vt
چلاندن، به پیش راندن (موتر یا بایسکل و غیره)؛ بزندگی ادامه دادن، مشکلات زندگی را حل

نمودن.

چلنگ؛ چلنگی (چُ-لُنگ؛ چُ-لُنگ-گی) n

سوراخ، رخنه، حفره، شکاف.

چلو (چَ-لو) n

اخلاق، برخورد خوب؛ گذران، ادامه دادن بزندگی، ساختن با وضع بد.

چلوس (چَ-لُوس) adj

متملق، موزه پاک، چاپلوس.

چلوصافی (چَ-لَو-صا-فی) n

ظرف کلانی که دارای سوراخ های خورد است و به ذریعه آن برنج جوش داده شده را از آب جدا میکنند.

چل‌ول (چَل-وَل) n

درهم آمیخته، مخلوط شده، قاتی، ناخالص؛ نیرنگ باز، متقلب، ناراستگر.

چل‌ول کدو (چَل-وَل) vt

مخلوط کردن، درهم آمیختن، ممزوج نمودن؛ اظهارات متناقض کردن.

چلّه (چِل-لَه) n

چهله، مدت چهل روزه جهت کناره گیری زنان نوزائیده ازمعاشرت بانسوان غیر از اهل خانه خودشان؛ دوران چهل یوم گرمای زیاد تابستان یا سرمای سخت زمستان.

چلّه (چِل-لَه) n

برّه که درفصل خزان (تیرماه) تولد شده باشد

چله (چِ-لَه) n

حلقه یا انگشتر نامزدی.

چله بری (چِل-لَه-بُ-ری) n

هرگاه زنی دوباره آبستن نشود، عمل چله بری را برای اعاده روند حمل خویش انجام میدهد لااقل به سه طریق (اولاً بر سر جمجمه الاغ مرده غسل کند، ثانیاً ازحفره سنگ سوراخ بگذرد، وثالثاً از زیر شکم شتر عبورکنند).

چله‌خوردک (چِل-لِ-خُور-دَک) n

بیست روز اول چلّه زمستان (معمولاً بیست روز اول ماه جدی).

چله کلو (چِل-لِ-کَ-لو) n

بیست روز دوم چله زمستان (معمولاً ده روز اخیر ماه جدی بمعه ده روز اول ماه دلو).

چله گرفتو (چِل-لَه) vi

کناره گیری کردن ازمعاشرت اجتماعی برای مدت چهل روز (معمولاً زنان نوزائیده چنین کنند تا طفلش از چشم زخم مصون بماند).

چله‌وو (چِ-لَه-وو) n

لک لک، مرغی است با گردن و پاهای دراز که بیشتر در بالای آب بسرمی برد.

چلی (چَ-لَی) adj

یاوه گو، کسی که عادتاً سخنان بیهوده گوید.

چلی‌زدو (چَ-لَی) vt

دست خود را در بین آب غوطه کردن و بدین ترتیب به بازی وشوخی پرداختن (مخصوصاً در مورد کودکان).

چلیدو (چَ-لِی- دو) vi

گذشتن، جریان داشتن (روند زندگی)؛ رفتار خوب داشتن، با مردم گذاره نیکوکردن.

چم (چَم) n

یک خط شیار، یک رسته از بریدگی عمیقی که بوسیله نوک قلبه بر سطح زمین ایجاد میگردد.

چم (چُم) adj

ابرآلود، تیره وتار (هوا)؛ بدخلق، عبوس، ترشرو.

چم (چَم) n

صرفه جوئی

چم (چَم) n

توانایی، وسع، قدرت.

چمبر (چَم-بَر) n

قلعه کوچک مسکونی (بلون برج و بارو) که دارای دیوارهای گلی است و در آن معمولاً اعضای یک خانواده گسترده بطور یکجا زندگی می کنند.

چمبر (چَم-بَر) n

چنبر، چوکات ملور چوبی (مربوط به داره یا دف و غربال).

چمبک کری (چَم-بَک-کِ-رِی) vi
پرت کردن، خراشیدن دست و صورت یک دیگر با ناخن (در وقت جنگ).

چمبک‌کشیدو (چَم-بَک) vi
شخودن، خراشیدن، کندن با ناخن یا پنجال.

چمبول (چَم-بُول) n
آدمی که پاهایش کج و خمیده باشد.

چمبول (چَم-بُول) n
آدم سرخ چهره.

چمبه (چَم-بَه) n
تورم، پندیدگی شکم، نفخ زیاد شکم.

چمبه (چَم-بَه) n
پنجه، کف دست با انگشتان.

چمبه‌ددو (چَم-بَه) vt
مصافحه کردن، باهم دست دادن (به نشانه ملاقات یا بدرود)؛ پنجه دادن، دست هم رافشردن (برای زورآزمایی و رقابت).

چمبه دلجی‌کدو؛ چَمبلجی کدو (چَم-بَه-دِل-جی؛ چَم-بَل-جِی) caus vb
متورم ساختن، پندانیدن شکم برخی از حیوانات (با دادن علق نفخ آور مانند یونجه).

چمبه کدو (چَم-بَه) vi
بادکردن معده، پندیدن بطن، متوّرم شدن شکم (مخصوصاً گاو، بزوگوسفند در اثرخوردن برخی ازعلفها).

چمبه کش‌کدو (چَم-بَه-کَش) vt
خارش نمودن، با ناخن یا پنجه خراشیدن.

چمته (چِم-تَه) n

چمچم کدو (چَم-چَم) vi
خود را آماده کردن به انجام دادن کاری.

چمچه؛ چنچه (چَم-چَه؛ چَن-چَه) n
قاشق کلان که غالباً از چوب یا ارمنی ساخته میشود و دسته دراز دارد.

چمچه کمو؛ چمچه کی؛ چمچه کلوخ (چَم-چَه-کَ-مو؛ چَم-چَه-کِی؛ چَم-چَه-کُ-لُوخ) n
نوزاد بقه که سر کلان و دم دراز دارد و در بین آبهای راکد زندگی میکند.

چم چینه (چَم-چِی-نَه) adj
توان، نیرو، قدرت برای اجرای کاری.

چم دشتو (چَم) vt
گنجایش داشتن، جا شدن؛ موافقت کردن، سازگار بودن، توافق داشتن.

چمرس تو (چَم-رَس-تُو) adj
ماهر، آدم چیره دست و دارای مهارت (مخصوصاً برای انجام دادن کارهای عملی).

چمرس کدو (چَم-رَس) vi
آماده ساختن برای اجرای کار.

چم شدو (چَم) vi
گنجیدن، جاگرفتن (چیزی درجایی)؛ سازگار بودن، با مردم ساختن و گذاره کردن.

چمقو (چِم-قو) n
چندک، نیشگان، ایجاد فشار بر بخشی از بدن کسی در بین شست وسبابه.

چمقو کندو (چِم-قو) vt
چندک گرفتن، نیشگان گرفتن، به بخشی از بدن با دوناخن فشار واردکردن.

چم کدو (چُم) vi
متراکم شدن، تیره و تار گردیدن در اثر غلظت زیاد (فقط در مورد ابر گفته میشود)؛ چهره خود را کاملاً با چادری یا مقنعه پوشانیدن (در مورد زنان).

چمکلی (چَم-کَ-لی) n
گردن بند زنانه از نقره یا طلا.

چمکه اندختو (چِم-کَه) vi
کنایه از نفاق انداختن و تفرقه ایجاد نمودن.

چم گرفتو (چُم) vt
خود را قهر و خشمگین نشان دادن.

چملوک (چُم-لُوک) adj

قات قات شدن، چین دار گردیدن، از اطو افتادن.

چمن (چَ-مَن) n
علف زار، ساحه یی از زمین هموار که سبز و خرم باشد؛ جزئی از نام زنان و مردان هزاره مثل "گل چمن" و "چمن علی"،

چمندی (چَ-مَن-دی) n
چمن، سبزه زار، مرغزار.

چنار (چِ-نار) n
سفیدار، از درختان بی میوه که پوستش سفیدگون است و بسیار بلند و تنومند میشود.

چناغ؛ چوناغ (چِ-ناغ؛ چو-ناغ) n
جناغ، استخوان دوشاخه که در پیش سینه خروس یا ماکیان قرار دارد و دو تن به منظور شرط بندی آن را باهم در سر سفره میشکنند، بعداً هریکی که شرط را از یاد ببرد و چیزی را از دست طرف مقابل بگیرد بازی را باخته است.

چناغ میده کدو (چِ-ناغ) vt
شکستانیدن چناق (برای شرط بندی).

چند (چَند) adj, interr adj
چقدر، چه اندازه؛ تعداد زیاد، مقدار زیاد.

چندک (چُن-دُک) n
نیشگان، فشار دادن حصه ای از بدن با دو انگشت.

چندو (چِن-دو) vt
چیدن، برگزیدن، انتخاب نمودن؛ رویهم گذاشتن، در بالای یکدیگر بطور منظم چیدن.

چندو (چَن-دو) adv
آن قدر، آن اندازه.

چندو کدو (چِن-دو) vi
زورآزمائی

چندول (چِن-دَ-وُول) pn
محله شیعه نشین در کابل؛ چنداول، موخرة الجیش (درترکی).

چنده؛ چانده (چَن-دَه؛ چان-ده) n
صندوق تعاونی مشترک که سرمایه آن به شکل ماهوار از همه اعضای مربوط به یکی از واحدهای قومی هزاره مقیم کویته اخذ میگردد و مخارج مردگان هر شاخه طایفوی که وجوه مقرره را بطور منظم داده اند ازآن پرداخته میشود.

چنده کدو (چَن-دَه) vt
اعانه جمع کردن، پول تهیه نمودن (برای آدم تهیدست).

چنقش (چَنگ-قِش) n
خرچنگ، جانوری است با چنگهای دراز که در آب زندگی می نماید و در خشکی نیز را می رود با یک پهلو حرکت می کند.

چنقشده کدو؛ چنقشک کدو (چَنگ-قِش-دَه) vt
با پنجه کشیدن، با چنگ خراشیدن.

چنکشک (چَنگ-کَ-شَک) n
شن کش، آلتی فلزی با دسته چوبین برای جمع نمودن سنگهای کوچک از روی زمین.

چنگ (چَنگ) adj
منحنی، خمیده؛ قلاب،

چنگ (چَنگ) n
آهن سرخمیده مثل چنگ ماهیگیر؛ یکنوع آلتی موسیقی؛ چنگال، پنجه دست.

چنگ (چَنگ) n
گرد و غبار که توسط باد در هوا پراگنده شود و باعث ایجاد تیرگی در شعاع دید انسان گردد؛ مه.

چنگ (چِنگ) adj
محکم، راسخ، قایم؛ چنگیز لقب تموجین پس از سال ۱۲۰۶ م، از [چِنگ] یعنی محکم و [یِز]، پسوند زیادت در مغولی، ترکیب شده است و هردو جزء مرکباً مفهوم 'بسیار محکم' را افاده میکند.

چنگ (چِنگ) adv
محکم، سخت، استوار.

چنگ (چُنگ) n
فشار، شدت (مخصوصاً سرما یا کار).

چنگالی (چَنگ-گا-لی) n

غذای که ازنان و روغن ساخته می شود.

چنگدروش (چَنگ-دِ-روش) n
درفش سرچـگ برای دوختن کلاه زرتاری هزارگی.

چنگک (چَنگ-گک) n
قطعه فلزی زنجیر که هر دو سر آن چنگ است.

چنگک (چِنگ-گک) adj
چاق، خوشنما، تازه، سرحال.

چنگ کدو (چِنگ) vt
محکم کردن (در مورد بستن چیزی).

چنگکزدو (چِنگ-گک) vt
امپلق، با سر انگشت زدن؛ ریگ درشتی را از بین انگشت ابهام و وسطی پرتاب کردن.

چنگک کری (چِنگ-گک-کَ-ری) vi
عمل با سر انگشت زدن، نوک انگشت را بر شست قرار داده بشدت به چیزی زدن؛ پرتاب نمودن ریگ درشتی را از بین انگشت ابهام و وسطی.

چنگل (چَنگ-گَل) n
چنگال درندگان و پرندگان؛ پنجه دست انسان.

چنگو (چِنگو) n
سبزه خورد و نرم در بالای کوه و دشت که در اول بهار میروید.

چنگوشدو (چَنگ-گیو؛ چَنگ-گَو) vi
اصرارورزیدن، پافشاری کردن؛ پرداختن، چسپیدن (به کدام کار).

چنگوی کدو (چَنگ-گِ-وی) vt
پنجه درانداختن و زدن یکدیگر (در جنگ مختصر).

چنگیزخان (چَنگ-گیز-خان) n
فاتح وخان اعظم مغول (۱۱۶۲-۱۲۲۷م)، (مرکب از 'چِنگ' محکم و 'ایز' پسوند زیادت درمغولی).

چنگیزی (چَنگ-گیِ-زی) n
لفظاً منسوب به چنگیزخان؛ تخلص چند تن از مردان معتبر هزاره در کویته، مخصوصا آنانی که صاحب‌منصب نظامی بوده اند (مثل برگڈیر خادم حسین چنگیزی، ایرمارشل شربت علی چنگیزی و غیره).

چنی‌چینی (چَ-نی-چی-نی) n
رفتار بسیار کند و آهسته (در موقع صرف طعام یا انجام دادن کاری).

چنیدو (چیِ-نی-دو) vi
زور آزمایی.

چو (چَو) n
صیت، آوازه، افواه.

چوانداز (چَو-اَن-داز) n, adj
پهلوان یا بازیگر پرآوازهٔ مسابقات بزکشی (این کلمه در سالهای اخیر بغلط 'چاپ انداز' نوشته شده است).

چوب (چوب) n
جزغاله، ججق، دنبه برشته شده.

چوب‌جوش (چوب-جوش) n
قطعه مدور خمیر که در بین روغن جوشانده میشود.

چوبجی (چو-بَ-جی) n
خراش، جرح سطحی چنانچه که فقط پوست را بردارد.

چوبجی کدو (چو-بَ-جی) vt
خراشیدن، شاراندن، اندکی پوست کندن.

چوبچک؛ چپچک (چوب-چَک؛ چَپ-چَک) n
چوب باریکی که بر آن تار پشمی پیچ است و در جریان گلیم بافی با آن "پود" را از درون "تار" می گذرانند؛ چوب باریکی که پشم نرشته را به دور آن پیچ میدهند؛ شَفش، چوبی باریکی بطول یک مترونیم برای حلاجی و واکردن پشم و پنبه.

چوب؛ چیو (چوب؛ چیو) n
تنه خشکیده درخت، جسم سختی که با پوست درختان پوشیده است، آنچه که از تنه و شاخه درختان برای ساختن خانه لوازم خانگی بدست می‌آید.

چوبکاری‌کدو (چوب-کا-ری) vt
زدن با چوب، لت و کوب کردن (باچوب).

چوبی؛ چویی (چو-بی؛ چو-یِی) adj
چوبین، ساخته شده از تنه یا شاخه درختان (دروازه، پل، ظرف و امثالهم).

چوپو؛ چیپو (چو-پو؛ چی-پو) n
چوپان، شبان، نگهبان رمه گوسفند و بز.

چوتار (چَو-تار) adj & adv
چاره جو، زیرک، نیرنگ باز، حیله گر، زرنگ، چالاک؛ در مغولی آدم بد نام و کسی که دارای شهرت منفی باشد.

چوتره (چَو-ترَه) n
آلونگ، خانه ایلاقی.

چوټه (چو-ټَه) n
شلوار کوتاهی که در زیر لباس پوشیده می شود.

چوټی (چو-ټی) n
گیسوی بافته شده زنان.

چوچله (چُو-چِ-لَه؛ چُو-چَ-لَه) n
آتشکاو، چوب درازی که با آن هیزم را میشورانند تا روند سوختنش تیزتر شود (به مغولی زرنی نیز "چُچول" آتشگیر را گویند).

چوچلی (چو-چِ-لی) n
یک نوع پرنده (شبیه لک لک کوچک) با پاهای دراز که غالباً در آب رودخانه ها بسر میبرد.

چوچوله‌دوزخ (چُو-چُو-لِ-دو-زَخ) n
کنایتاً آدم بسیار لاغر و سیاه رنگ؛ شخص فاسد و گناه کار.

چوچه (چُو-چَه) n
جوجه، بچه حیوانات، نوزاد حیوانات.

چوچه (چو-چَه) n
چول، آلت تناسلی کودکان نرینه.

چوچه‌له‌کدو (چُو-چَه-لَه) vi
تولید نسل کردن، جوجه زائیدن (در مورد حیوانات).

چوچینک؛ چیوچینک (چو-چی-نَک؛ چیو-چی-نَک) n
چوب چینک، عمل چیدن شاخچه های خشک درختچه های کوهی (برای هیزم).

چوخل؛ چیوخال؛ چوغال (چَو-خَل؛ چیو-خال؛ چَو-غال) n
تخته نازک چوبینی که در زیر پاها بسته میشود تا از فرورفتن به داخل برف مانع گردد.

چودسته (چو-دِس-تَه) n
کارد اشپزخانه با دسته چوبین.

چور (چُور) n
تاراج، یغما، غارت، سرقت.

چور (چُور) adj
قد خمیده، کپ، کوزپشت، دارای ستون فقرات منحنی.

چوربتی؛ چولبتی (چور-بَ-تی؛ چول-بِ-تی) n
چراغ قوه، چراغ دستی که توسط بطری روشن میشود.

چورپشت (چوُر-پُشت) adj
گوژپشت، کسی که پشتش خمیده شده باشد (بواسطه پیری یا عارضه جسمانی دیگر).

چورپه (چور-پَه) n
جوجه کبک یا مرغابی؛ قد کوتاه، خورد قامت (مخصوصاً پسر نو جوان).

چورت (چورت) n
چرت، فکر، اندیشه، تأمل.

چورت (چورت) adj
تیزهوش، زیرک، زودفهم.

چورت‌انداز (چورت-اَن-داز) adv
تخمیناً، بدون محاسبه دقیق (برای تعیین قیمت یا شمار چیزی).

چورت‌زدو (چورت) vi
اندیشیدن، غم خوردن، به تفکر فرورفتن (بخاطر موضوع مهمی).

چورت‌کدو (چورت) vi
فکرکردن، اندیشیدن (برای اتخاذ تصمیم مهم).

چورتی (چور-تی) adj
چرتی، فکرمند، روحاً رنجور و پریشان.

چورجیب (چور-جیب) n
جیب بغل، جیب مخفی در واسکت یا کرتی که دهنش به سمت

صندق سینه انسان باز میشود.

چورچپ‌کدو (چُور-چَپ) vt

از چپاول ممانعت کردن (هنگامی که کسی به نزد جمعی از بازی کنندگان بیاید باید به او چنین گفته شود، و اِلّا او به اشیای موجود در میدان دستبرد خواهد زد).

چورغه (چور-غَه) n

نل چوبین که آلت تناسلی کودک نرینه در آن جابجا میشود تا در موقعی که او در گهواره خواب است بتواند گمیزش از آن طریق به بیرون جاری گردد.

چورک (چُو-رَک) n

سوت، اشپلاق.

چورکدو (چُور) vt

تاراج کردن، به یغما بردن.

چورکدو (چُور) vi

خم کردن، خود را کج نمودن برای برداشتن چیزی.

چورله‌رفتو (چُو-رلَه) n

بشکل خمیده راه رفتن (تا توسط کسی دیده نشود).

چورم (چو-رُم) n

باتلاق، مرداب، لجنزار.

چورو (چو-رو) adj

عموماً

چوره (چو-رَه) n

آدم سیاه چهره.

چوره (چُو-رَه) n

مرض فتق.

چوری (چو-ری؛ چُو-ری) n

دستبند، النگوی عریض زنان که غالباً از نقره ساخته میشود.

چوسی (چو-سَی؛ چیو-سَی) n

چوبسای، سوهان بسیار درشت که برای ساییدن و صاف کردن چوب بکار میرود.

چوش (چوش) n

تراوش، نشد، عمل بیرون رفتن آب از رخنه های نا معلوم در حوض یا جوی آبیاری.

چوشک (چو-شَک) n

پستانک، چیزی پلاستیکی شبیه نوک سینه زنان که به دهن کودکان شیرخوار میگذارند تا بچوشد و نگرید.

چوغچلو (چورغ-چَ-لو) adj

بردبار

چوغ؛ چوق؛ چق (چُرغ؛ چُوق؛ چُق) n

نخ پشمی، تار ریسیده شده از پشم بز و گوسفند (برای بافتن پوشاک کشباف، ساختن گلیم وغیره).

چوغک‌زدو (چُو-غَک) vi

حرکت کردن بطورسریع (مانند شهاب ثاقب) که خط باریک و نورانی برای کمتر از یک ثانیه به جا میگذارد.

چوغک‌شدو (چُو-غَک) vi

حرکت کردن بطورشتاب آمیز (مثلاً چند نفر از دنبال هم دریک قطار).

چوغک‌کدو (چُو-غَک) vt

صاف درو نتوانستن، بجا ماندن تنه های ایستاده (تنه گندم، جو و غیره بعد از درو).

چوغه (چُو-غَه) n

چوخا، لباس پشمی ضخیم وکشاد که از کرک یا نرمترین پشم بز (موجود در زیر موهای دراز آن) ساخته میشود.

چوغه (چُو-غَه) adv

بکلی، کاملا (مخصوص رنگ سفید).

چوقو (چو-قُو) n

پیشانه، ناصیه، جبین، قسمت پیش سر بالاتر از ابرو.

چوقوسفید (چو-قُو-سَ-فِید) n

زنی که موهای سَرش سفید شده است.

چوقه (چو-قَه) n

صخره نرم، کتله عظیم سنگی که از اختلاط سنگ ریزه باگِل تشکیل یافته است (مثل جدار کلان بامیان که برروی آن دو بت غول پیکر کَنده شده است).

چوک (چوک) adj

خم یا کرنش کامل (در برابر زیارات متبرکه یا سادات صحیح النسب)

چوک (چَوک) n, adj
میدان یا فلکه یی که چهار یا چند سرک به آن منتهی شود؛ پررونق، شگوفا، کامیاب (در باره کسب و کار)؛ آسوده، مرفه، آرام (در مورد وضعیت ذهن یا زندگی).

چوکات؛ چیوکات (چَو-کات؛ چیو-کات) n
چوکات، چوب بندی، چار چوب، چوب یا آهنی که به چهار دور چیزی برای استحکام یا تزیین نصب شده باشد.

چوک‌چوک‌شدو (چوک-چوک) vi
چهارغوک کردن، راه رفتن بر روی پاها و دستان (کودک نوپا).

چوکره (چوک-رَه) n
چاکر، نوکر، خدمتگار (پسر).

چوک کدو (چوک) vt
به رو خوابانیدن، کسی را وادار به خم کردن نمودن؛ به پشت خابانیدن، بر زمین زدن (هنگام کشتی گیری یا برخورد تن به تن).

چوکلی (چَو-کِ-لی) n
یک قسم گردن بند زنان.

چوکنک (چوک-نَک) n
چوب کُنک، کارد اشپزخانه.

چوکنه (چو-کِ-نَه) n
بی اهمیّت،

چوکور (چو-کُور) adj
نالائق

چوکه (چُو-کَه) n
میخ چوبی یا آهنی که نوک تیز دارد و بذریعه آن الاغ و غیره را به پیش میرانند.

چوکه‌ددو (چَو-کَه) vi
خیزکردن از پشت کس دیگر که به حالت خمیده قرار دارد (یک نوع بازی کودکانه).

چوکه کدو (چُو-کَه) vt
سیخ زدن، خلانیدن با آله نوک تیز میخ کردن، سیخ کردن چوب یا آهن نوک تیز برای تیز راندن مرکب یا اسپ.

چوکی (چَو-کی) n
کرسی، صندلی.

چوکیدار (چَو-کی-دار) n
نگهبان، عسس، کسی که شبهنگام از دکان های بازار یا شماری از خانه‌ها محافظت کند.

چول (چول) n
آلت تناسلی کودکان نرینه.

چولغا (چول-غا) n
دقت گوش گرفتن، دقت کردن (ع.ن)

چولک (چو-لَک) n
سبد کوچک

چوله (چُو-لَه) n
شکاف، سوراخ، حفره خورد.

چوله دل (چو-لِه-دِل) n
شکاف یا چاک دل (که بنا بر نداشتن پسر یا کمبود کلان در زندگی حس گردد).

چوله کدو (چولَه) vi
برطرف شدن مانع

چوله کور (چو-لَه-کور) n
پسریگانه یی که در واپسین مرحله عمر والدین تولد شود (وباعث التیام جراحت قلبیِ پدر و مادر رنج دیده گردد)؛ طایفه معروف هزاره درشمال قندهار که توسط سربازان امیر عبدالرحمن قتل عام شدند وسرزمین شان را تصرف کردند (سراج، ج۳، ق ۱، ص۶۲)؛ شاخه های همنامی درنقاط مختلف هزاره جات (مثلاً در بندر دیکندی، قریه سیدخو در نی قلعه قرباغ وغیره).

چوله‌مجل (چُو-لَه-مَ-جَل) n
وقت فراغت از کار و وظیفه.

چولی (چَو-لی) n
معلقه سوراخ سوراخ، ظرف دسته داری که دارای سوراخ های خورد است و توسط آن شیر و دیگر مایعات را صاف می کنند.

چولی (چُو-لی) n
تاجر گوسفند و بز و گاو که حیوانات را از مناطق دوردست میخرد و به شهر ها میفروشد.

چولیدو (چو-لی-دو) vt

مکیدن و دندان زدن، چشیدن مزه چیزی با فشردن در دهان (مثلاً قطعه استخوان پرگوشت)؛ مجازاً به معنای بهره کشی از کسی نیز بکار میرود.

چونـټه (چون-ټَه) adj
چنته، کسی که دست یا ناخن هایش معیوب یا بریده باشد.

چونـجی کـدو (چُون-جی) vt
خراشیده

چونـدی (چُون-دی) adj
متعهد

چونـکه (چُون-کَه) n
استخوان ران.

چونـگگ (چُونـگگ) n
دمغوزه

چونـه (چُو-نـه) n
آهک، ماده سفید و نرمی که از پختن یکنوع سنگ بدست می آید.

چوونـد؛ چیوو (چو-وَنـد؛ چیـ-وو) n
یک نوع فلز سخت وشکننده که ذوب شده و در قالب ریختانیده میشود.

چهره (چیـ-رَه؛ چه-رَه) n
صورت، رخسار، قیافه.

چهره تـو (چیـ-رَه-تُو؛ چه-رَه-تُو) adj
آدم زیباروی، خوب صورت، قشنگ.

چهره خط (چیـ-رَه-خَط) n
برگه ای که مشخصات یک شخص در آن درج باشد.

چهره شدو (چیـ-رَه) vi
ثبت نام کردن، شامل شدن (در خدمت عسکری).

چی (چی) suf
پسوندی نسبت که در آخر برخی از کلمات می‌آید و دلالت بر داشتن آن چیز یا انجام کاری میکند (مثل توی‌چی، غزنیچی، بامیانچی).

چی (چی) adj, adv
چه، کدام، کلیمه استفهامی برای پرسیدن چیزی یا عملی.

چی بـر (چَی-بَر) n
ظرف دسته داری که در آن چای دم کنند.

چی جوش (چَی-جوش) n
چای جوش، ظرف فلزی با سرپوش و نوله و دسته که در آن برای دم کردن چای آب میجوشانند.

چی؛ چای (چَی؛ چای) n
چای، برگهای خشکیده یی که از یک درختچهٔ همنام می چینند و پس از جوش دادن با آب مینوشند، و آن دارای ماده اتئوفیلین او اتئین است. نوشابهٔ دم کرده چای به سبب رایج نبودن قهوه در هزاره جات جزیی از فرهنگ ضیافت مردم آن سامان را تشکیل میدهد، و در بعض مناطق برای مهمانان معتبر معمولاً چای سبز تهیه میکنند، و الا برای مصرف داخل خانواده همیشه چای سیاه استعمال میشود.

چی چی (چَی-چَی) n
صدایی است که برای راندن بز گویند.

چی سوز (چَی-سَوز) n
چای سبز، برای تهیه کردن چای سبز برگها را پس از چیدن فوراً در هوای آزاد بدون تخمیر خشک میکنند و چای سبز در میان هزاره ها به مثابه یک نوشیدنی تجملی تصور میشود.

چی سیا (چَی-سِ-یا) n
چای سیاه، برای تهیه کردن چای سیاه برگها را پس از چیدن فوراً تخمیر میکنند و چای سیاه در میان هزاره ها به مثابه یک نوشیدنی معمول تصور میشود.

چی صلا زدو (چَی-صَ-لا) n
دعوت کردن کسی برای اینکه بیاید وبا او یکجا چای بنوشد.

چیبری رو (چیب-ری-رو) adj
بدنبال آمدن یا رفتن.

چیت (چیت) n
پارچه پنبه یی چاپی و براق که معمولاً رنگهای شوخ دارد و در عربی مصری 'شیت' و در گویش ایرانی 'قلمکار' گویند.

چیجی (چیـ-جی) n
سینه، صدر، قسمتی از بدن که

در بالای شکم است.

چیجی‌گیر (چِی-جی-گِیر) n
سینه بغل، ذات الرئه.

چیجیکش (چِی-جی-کَش) adj
بلازده

چیچک (چِی-چَک) n
آبله یا یک قسم مرض ساری است که بیشتر در کودکان بروز میکند، وباعث پیداشدن تاول های کوچک بر روی پوست صورت شده داغ های همیشگی بجا میگذارد.

چیچو؛ تیچو (چِی-چُو؛ تِی-چو) n, adj
ماهر، سبک دست، کسی که چیزهای شکننده را با مهارت حرکت دهد و کارهای پیچیده دستی را بخوبی اجرا نماید.

چیچی (چی-چی) adj
دست کوچک.

چیر (چِیر) n
دریده، پاره.

چیر (چِیر) n
راه باریکی که از چاک کردن ضخامت برف کشیده میشود.

چیرکدو (چِیر) vi
راه را باز کردن (از بین برف ضخیم)؛ پاره کردن، دریدن، شکافتن، چاک دادن (جامه و پارچه).

چیرکه (چِیر-کَه) n
سوختگی نازک بر روی نان.

چیرکه‌کدو (چِیر-کَه) vi
سوزش کردن، خله زدن، خارخارشدن.

چیره کدو (چی-رَه) vt
پاره نمودن، دریدن، چاک کردن.

چیز (چیز) n
شی، متاع، جنس.

چیز (چِیز) interrog adj
چه، چیست، کدام.

چیزه (چی-زَه) n
چیز، شی (وقتی اسم چیزی را فراموش کنند و آن را بی اهمیت جلوه دهند این کلمه را بکار میبرند).

چیستو (چِیس-تو) n
چیستان، معما.

چیغ (چِیغ) n
فرش بافیده از نَی که از آن بعنوان یک حایل یا دیوار برای نگهداشتن شبانهٔ گوسفندان نیز استفاده میکنند.

چیغچروکدو (چِیغ-چِ-رو) N
شور بپاکردن، غوغا نمودن، سروصدا ایجاد کردن.

چیغلا (چِیغ-لا) n
شور، غوغا، سروصدا.

چیغه (چی-غَه) n
قدرت

چیق (چِیق) n
نَسل نبیره

چیقلجی‌کدو (چی-قِل-جِی) vt
بافشار وارد نمودن، تیلا کردن (درجای تنگ یا مزدحم).

چیقی‌کدو (چی-قِی) vt
چپانیدن، چیز کلانی را با فشار در جایی تنگ فرو بردن، از عقب زور دادن، با فشار راه خود را باز نمودن؛ پرخوری کردن.

چیک (چیک) n
فکر، اندیشه، تفکراضطراب آمیز.

چیک (چیک) n
چک، حواله یی که کسی توسط آن مبلغی را از بانک اخذ کند.

چیک (چِیک) adj
پر، مملو، مشحون.

چیک‌زدو (چِیک) n
اندیشه کردن، به فکر فرو رفتن.

چیک‌شدو (چِیک) vi
برجسته شدن، متورم گشتن (مثل پستان مادر از شیر).

چیک کدو (چِیک) vt
درون کردن، چیز کلانی را بافشار در جایی تنگ فرو بردن، از عقب زور دادن، با فشار راه خود را باز نمودن؛ پرخوری کردن.

چیک کدو (چیک) vt/ vi
معاینه نمودن، بررسی کردن.

چیکه (چی-کَه) n

جیک، طرف بطن بجل، سمت گود یا میان تهی بجل (ضد 'پوکه').

چیکه (چی-کَه) adj
چرا، به چه دلیل، به کدام سبب، برای چه؟

چیگک (چَی-گَک) n
نام یک پرنده بسیار کوچک.

چیگک (چے-گَک) adj
اندیشمند، پریشان، سرگردان.

چیگمن (چیگ-مَن) n
عبا

چیگی (چے-گی) adj
بسیارمتفکر، اندیشمند، پریشان.

چیل‌شدو (چیل) vi
جمع شدن آب، راکد ماندن آب.

چیلو (چی-لُو؛ چی-لو) n
وار، سان (پسوندی که در آخر کلمه می چسپد و معنی مثل و مانند را میرساند).

چیلو (چی-لُو) n
کتف، شانه.

چیلور (چی-لور) n
ریسمان چرمی؛ ریسمان پوست خام

چیلوقنجی‌کدو (چے-لو-قَن-جی) vt, vi
اداره کردن

چیلوکدو (چی-لُو) vt
بار یا کودکی را بر کتف حمل کردن.

چیله؛ چلیه (چَی-لَه؛ چَل-یَه) n
حائل، یکنوع فرشی که از بافتن ترکه های باریک درخت درست میشود.

چیلی (چے-لی) n
جای عمیقی که در آن آب دریا راکد باشد یا به آرامی حرکت کند.

چیم‌بخشیگر (چِیم-بَخ-شی-گَر) n
بوف، جغد، مرغی که دو چشم بسیار کلان دارد ومعمولاً شب پرواز میکند.

چیم‌بندک (چِیم-بَن-دَک) n
شعبده بازی، عملی که شعبده بازان برای نمایش انجام میدهند و اکثر می‌پندارد که آنان توسط سحر و جادو چشم انسانها را میبندند و کس نمیتواند نیرنگ آنان را بفهمد.

چیم‌پتک (چِیم-پُ-تَک) n
چشم پتکان، نوعی بازی و تفریح کودکان است، طوریکه چشم کودکی را ببندند و دیگر اطفال در گوشه ها پنهان شوند و بعد آن کودک چشمانش را باز میکند و در جستجوی دیگران می پردازد. هرگاه یکی از هم باز یهارا پیدا نموده دستگیر نماید، بازی تمام میشود و باردیگر بابستن چشمان طفل دستگیر شده به عین ترتیب آغاز و انجام میپذیرد.

چیم‌پر (چیم-پُر) adj
کسی که در رفاه و نعمت کلان شده و چشم طمع بمال دیگران نداشته باشد.

چیم‌پره (چِیم-پَ-رَه) adj
گستاخ، بی باک، جسور، دلیر (بعد از رویا روی با مشکلات).

چیم‌تنگ (چِیم-تَنگ) adj
چشم تنگ، بخیل، حسود، فرومایه.

چیم‌تنگی (چِیم-تَنگ-گی) n
تنگ چشمی، بخیلی، حسادت.

چیم‌چرغی؛ چیم چیگی (چِیم-چِر-غَی؛ چِیم-چِی-گَی) n
دم جنبانک، پرنده کوچک و خوشرنگی که معمولاً در اول بهار به هزاره جات میاید و هنگام قلبه کردن معمولاً حشرا ت را از شیارهای زمین یا کنار جوی آب شکار میکند و دراین جریان دم خود را بطرف بالا و پائین مرتباً میجنباند.

چیمچیری‌کدو (چیم-چی-ری) vi
بطور مخفیانه رفتن، پنهانی گذشتن.

چیم‌خالی (چِیم-خا-لی) adj
حریص، طماع.

چیم‌درا (چِیم-دَ-را) adj
منتظر، انتظار آمدن کسی یا

رسید کدام خبر.

چیم‌زدو (چیم) vi
ترسیدن، از کسی هراس داشتن، شخصی را بمشابه یک منبع بالقوه خطر دانستن.

چیم‌سرخ‌کدو (چِیم-سُرخ) vi
بفکر بدست آوردن چیزی شدن، چشم طمع به چیزی داشتن.

چیم‌سفید (چِیم-سَ-فید) adj
سفید چشم، گستاخ، چشم پاره، بی حیا.

چیم‌سوخته (چیم-سوخ-تَه) adj
هراسیده، ترسیده (در نتیجه شکست یا بد بختی کلان).

چیمسوزشدو (چِیم-سوز) vi
ترسیدن، به وحشت افتادن، هراسیدن.

چیم‌سیر (چِیم-سیر) adj
کسی که در رفاه ونعمت کلان شده وچشم طمع بمال دیگران نداشته باشد.

چیم‌شدو (چیم) vi
نظرشدن، چشم زخم رسیدن.

چیم‌قیله‌کدو (چِیم-قی-لَه) vi
خیره شدن، بدقت نگریستن، قوه باصره خود را متمرکز کردن (مثلاً در وقت خامک دوزی کردن بر تکه بسیار نفیس بافته شده یا خواندن مطلب با نوشته پیچیده و نامرتب).

چیمک (چِے-مُک) n
استخوان ران و بازو

چیمک (چی-مَک) n
چشمک، سوراخ مدوری که بر پشت بام است و از آن دود آتش تنور بیرون میشود.

چیم‌کدو (چِیم) vt
حسدکردن، نظرنمودن.

چیمکله‌کدو (چِیم-کَه-لَه) vt
بند از بند جدا ساختن (حیوانات تازه ذبح شده).

چیمکه (چِیم-کَه) n
استخوان ران، استخوان بین مفصل زانو و کفل؛ استخوان مغزدار، استخوانی که مقدار کافی مغز را در جوف خود احتوا کند؛ استخوان کلان دست وپا.

چیم‌گشنه؛ گشنه‌چیم (چِیم-گُش-نَه) adj
چشم گرسنه، طماع، حریص.

چیملوک؛ شیملوک (چِیم-لُوک) n
بهم فشرده، قات قات شده (مثلا لباسی که تازه اتو نشده باشند).

چین (چَین؛ چین) n
زنجیری که بر گرد تایر موتر بسته میشود تا در امتداد سرک پر برف بدون اصطکاک حرکت کند.

چینس؛ چونَس (چی-نَس) pron (interr)
چطور، چگونه، چه قسم، از ادات استفهام است.

چینک (چِی-نَک) n
چاینک، ابریق چای، ظرف چینی نوله دار با دسته که در آن چای به نزد مهمانان میبرند.

چینکی (چَی-نَ-کی) n
آب گوشت، یک نوع شوربا که بیشتر در هوتل های اطراف به داخل چاینک میپزند.

چینه (چے-نَه) adj
نیرو، طاقت، توان، قدرت.

چینه‌تو (چے-نَه-تُو) adj
توانمند، قوی، پرقدرت.

چینه‌چمبول (چے-نَه-چَم-بُول) adj
زور، طاقت، توانایی.

چینه‌زدو (چے-نَه) vi
چانه جنبانیدن، زیاد حرف زدن در موقع خریدن (برای کاهش دادن قیمت چیزی).

چیوخی (چیو-خَی) adj
حیوانیکه ضعیف شده باشد.

چییر (چَ-ییر) n
ساجق طبیعی، صمغی که از شیره درختچه خنجک بدست میاید (معمولاً آن را حرارت داده میان ترکیدگی دست یا پا را پرمیکنند).

حاجت (حا-جَت؛ آ-جَت) n
سامان، افزار، وسیله یی که در خانه بکار میرود.

حاجی؛ آجی (آ-جی) n
لقب کسی که خانه خدا را زیارت کرده است؛ کودک نرینه یی که زیاده از نه ماه در شکم مادر درنگ کند، وچون زاده شود وی را حاجی حسین، حاجی محمد وغیره نامند (باایـن تصور عامیانه که او در مدت غیبت به حج رفته بوده است).

حاشیه (آ-شِ-یه) n
کناره، لبه گلیم که به اندازه ده سانتی متر با رنگ سیاه بافته میشود.

حاصل (آ-صِل؛ حا-صِل) n
عدد نهایی (در مسابقه).

حاصلات (آ-صِ-لات؛ حا-س-ِلات) n
پیداوارهای کشاورزی درکل.

حاصل‌کدو (آ-صِل؛ حا-صِل) vt
بدست آوردن، تهیه نمودن، تدارک دیدن.

حاضر (آ-ضِر؛ حا-ضِر) n
آماده، مهیا؛ موجود، در پیش روی کسی.

حاضرجواب (آ-ضِر-جُ-واب) adj
کسی که بطور فی البدیهه وبی محابا پاسخ تندو هوشیارانه یی را در مقابل گفته شخصی اظهار نماید.

حاضرکدو (آ-ضِر) vt
فراخواندن، احضارنمودن.

حافظ (آ-فِظ؛ حا-فِظ) n
شخص کور که معمولاً حافظ قرآن باشد؛ لقب شاعر بزرگ فارسی، خواجه حافظ شیرازی.

حاکم (آ-کِم) n
ولسوال، سرکرده حکومت محلی که تابع ولایات مختلف است؛ هر نوع حکمران.

حال (آل؛ حال) n
حالت، وضعیت، کیفیت بدن، چگونگی زندگی.

حالت (آ-لَت) n
وضعیت، چگونگی، کیفیت زندگی.

حامله (آ-مِ-لَه؛ حا-مِ-لَه) adj
باردار، شکم دار، زنی که طفل به شکم دارد.

حامله‌دار (آ-مِ-لَه-دار) adj
شکم دار، باردار.

حتماً (حَت-مَن) adv
حتماً، قطعاً، یقیناً، بطور واجب و لازم.

حتمی (حَت-می) adv
یقینی، لابد، قطعی.

حتّی (حَت-تا) prep
تا، تا آنکه.

حج (آج) n
طواف بیت الله، مراسمی که یک شخص متمول و بالغ مسلمان در دوران سه روز معیین در کعبه اجرا میکند.

حجّت (حُج-جَت) n
سند، اقرارخط.

حجّةالاسلام (حُج-جَ-تُل-اِس-لام) n
لقبی است که برای روحانیون بلند رتبه پایین تر از آیت‌الله در بین مردم هزاره در دوران انقلاب بکار میرود.

حدیث (حَ-دیث) n
خبری که از پیغمبر اسلام و ائمه اطهار نقل شده باشد.

حرام (حَ-رام) adj
منع، ناروا، مردود، عملی که در اسلام ممنوع است.

حرام‌خور (حَ-رام-خور) n
کسیکه مال و هستی دیگران را غصب کند یا رشوه بگیرد و یا در تجارت خیانت کند.

حرامزاده (حَ-رام-زا-دَه) n
ولدالزنا، فرزند نا مشروع؛ نیرنگ باز، متقلب، بسیار زرنگ.

حرامی (حَ-را-می) n
مرادف حرامزاده است (معمولاً بصورت دشنام بکسی گویند).

حرف (حَرف) n
سخن، گپ؛ هرکدام از الفبا که در نوشتن و خواندن استعمال

میشود.

حرکت (حَ-رَ-کَت) n

جنبش، تکان، (ضد سکون).

حرکت‌کدو (حَ-رَ-کَت) vi

جنبیدن، تکان خوردن، از جا برخواستن.

حروف (اُ-رُوف) n

هریک از الفبای یک زبان که توسط آن مینویسند و میخوانند.

حزب (اِزب؛ یِزِب) n

گروه، تنظیم، سازمان، تشکیلات سیاسی.

حساب (اِ-ساب؛ حِ-ساب) n

شمار، شمار گیری؛ علمی که از قواعد و اصول اعداد و شمار بحث میکند.

حساب‌کدو (اِ-ساب) vt

شمارکردن.

حسابی‌کدو (اِ-سا-بی) vi

تصفیه حساب کردن؛ شمار نمودن پول و درآمد (دو یاچند شخص شریک در تجارت).

حسد (اَ-سَد) n

چشم زخم، چشم بد.

حسدشدو (اَ-سَد) vi

چشم زخم دیدن، آسیب دیدن از چشم بد.

حسن (اَ-سَن) n

نام پسر بزرگ حضرت علی، امام دوم شیعان؛ نام مردان.

حسن‌غمکش (اَ-سَن-ِ-غَم-کَش) n

آنکه در باره هر کار معمولی باندیشد، کسی که همه تکالیف را بدوش خود فکرکنند.

حسین (اُ-سَین) n

نام دومین پسر حضرت علی، امام دوم شیعیان؛ نام پسران و مردان.

حصه (اِص-صَه) n

سهم، بخش، قسمت.

حضرت (اَض-رَت) n

عنوانی است برای تعظیم که پیش از نام پیامبران و بزرگان دینی می‌آید.

حق (اَق) n

درست، راست (ضد باطل).

حقیقت (اَ-قی-قَت) n

درستی، راستی، صداقت.

حکم (اُکم) n

امر، فرمان، دستور.

حکمت (اِک-مَت) n

علم، دانش، دانایی؛ اهمیت، خوبی، ارزش.

حکمران (اُ-کُم-ران) n

والی، حاکم، کسی که حکم اش در یک منطقه واجب الادا باشد.

حکمرانی (اُ-کُم-را-نی) n

ولایت، فرامان راوائی، منطقه ای که توسط یک شخص برگزیده از طرف دولت مرکزی اداره شود.

حکومت (اُ-کُ-مَت) n

دولت، نظامی که یک کشور را اداره کند.

حکومتی (اُ-کُو-مَ-تی) adj

دولتی، آنچه که به نظام حاکم تعلق داشته باشد.

حکومتی (اُ-کُو-مَ-تی) n

ولسوالی، دفتر دولتی که اهالی یک منطقه مشخص برای حل و فصل مسایل خویش در آنجا مراجعه نمایند.

حکیم (اَ-کِیم) n

طبیبی که ادویات سنتی درست نماید و از آن استفاده کند.

حلال (اَ-لال) adj

مجاز، روا، عملی که از نگاه مذهبی درست باشد.

حلال؛ الال (اَ-لال) n

ذبح، بریدن گلون حیوان بمطابق شریعت اسلام.

حلال‌زاده (اَ-لال-زا-دَه) adj

دختر یا بچه ای که پدر و مادر اش باهم ازدواج کرده باشد.

حلق (اَلق) حلقوم، گلو، حنجره، مجرا خوراک بین دهن و معده.

حلقه (اَل-قَه) n

دایره، چنبر، هر چیز مدور که میانش خالی باشد.

حل‌کدو (اَل) vt

پاسخ دادن (پرسش های امتحان)؛ فروبردن، بلعیدن (غذا)؛ هضم

کردن، جذب نمودن خوراک در نظام گوارشی بدن.

حلوا؛ الوا؛ هلوا (اَل-وا؛ هَل-وا) n

سمنو، این خوراک چند نوع میباشد و یک قسم آن شیرین میباشد که از آمیختن آرد با روغن و شیره گندم خشک کرده (مخصوصاً در نذرهای زنانه مثل چهارشنبه سوری وغیره) پخته میشود.

حلوای‌اسپی (اَل-وا-یِ-اِس-پی) n

حلوای سفید، غذای شیرین مرکب از آرد برنج، بوره و روغن.

حلوای‌چیم کوری (اَل-وا-یِ-چیم-کو-ری) n

حلوایی که بطورنذر بروز چهارشنبه سوری در آخر ماه صفر فقط به زنان میدهند (عقیده بر اینست که هرگاه مردان به آن بنگرند فوراً نا بینا میشوند).

حلوای‌سرخ؛ حلوای سیا (اَل-وا-یِ-سُرخ) n

یک نوع حلوای است که آب را میان روغن ذوب شده می‌اندازند و پس از آمیختن قدری سمنک آن را تا دیر گاهی با چوب دستی کوچک به شدت بهم میزنند و آنگاه می‌جوشانند که پخته شود. هنگامیکه پزیده شد رنگش شبیه رنگ جگر میگردد.

حلوای‌سوجی (اَل-وا-یِ-سُو-جی) n

حلوای لذیذی که از آرد برنج و آمیختن آن با شکر و روغن طبخ میگردد.

حمام (اَم-مام) n

گرمابه عمومی یانمره یی.

حمایل (اَ-ما-یِل) n

تسمه شانه یی برای گذاشتن مرمی در سوراخ هایش.

حمل (حَمل؛ اَ-مَل) n

فروردین، نام ماه اول سال خورشیدی؛ بره، یکی از صور فلکی.

حمله (اَم-لَه) n

یورش، هجوم.

حمله‌حیدری (اَم-لِه-اَی-دَ-ری) n

کتاب شعر توسط میرزا رفیعا در باره غزوات و شجاعت حضرت علی که در دوران سرمای زمستان در مساجد یک شخص با صوت بسیار زیبا اشعار آنرا میخوانند و کسی دیگر به حاضرین تشریح میکنند.

حمله کدو (اَم-لَه) vi

یورش بردن، هجوم آوردن.

حواله؛ حوله (اَ-وا-لَه؛ اَ-وَ-لَه) n

برات، سفته، حکم کتبی (برای پرداخت وجه یا مبلغی).

حواله‌کدو؛ حوله کدو (اَ-وا-لَه؛ اَ-وَ-لَه) vt

فرستادن، انتقال دادن (پول)؛ زدن، کوبیدن.

حوت (اُوت) n

ماهی، یکی از صور های فلکی؛ اسفند، نام داوزدهمین ماه سال هجری شمسی.

حوصله (اَو-صِ-لَه) n

بردباری، صبر، تحمل.

حولی؛ حویلی (اَو-لی) n

(شکل تعدیل شده 'حوالی' عربی) خانه یی که دارای صحن یامحوطه باشد.

حیا (اَ-یا) n

شرم، آزرم، دوری جستن از انجام کاری برای اینکه مورد توبیخ و سرزنش دیگران قرار نگیرد.

حیدری (اَی-دَ-ری) n

منسوب یا متعلق به علی ابن ابیطالب (مثل حمله حیدری یا سیدان حیدری).

حیض (اَیض) n

طمث، قاعده ماهانه زنان.

حیوان؛ حیوو (اَی-وان؛ اَی-وو) n

موجود، زنده، جاندار؛ چارپایان (گاو، گوسفند و غیره)؛ کنایه از شخص احمق و دیوانه.

خاتو (خا-تُو) n

زوجه، همسر مرد؛ خانم، زن، شخص

مؤنث.

خاتوکدو (خا-تُو) vi

زن گرفتن، ازدواج کردن.

خاد (خاد) n

نام تشکیلات مخفی و مخوف پولیسی در هنگام حکومت کمونیست ها در کابل (مخفف 'خدمات اطلاعات دولتی').

خادم (خا-دِم) n

اسم خاص مذکر در بین مردم هزاره.

خاده (خا-دَه) n

چوب ویا تنه درخت که برای پوشاندن سقف بکار میرود و به آن "مُشتک" نیز گویند.

خار (خار) n

شاخه ای باریک و نوک تیز گیاه، تیغ درخت.

خار (خار) adj

فقیر، تنگدست، کسی که از تهی دستی نتواند غذای خوب بخورد.

خارپشتک (خار-پُش-تَک) n

خارپشت، جوجه تیغی، جانوری است که پوست بدنش پوشیده از خارهای کوچک میباشد و در هنگام احساس خطر خود را مانند توپ کلوله میکند.

خارج (خا-رِج) n

بیرون از کشور، کشورهای اروپای و امریکای شمالی.

خارجی (خا-رِ-جی) n

اجنبی، اروپایی، اهالی امریکای شمالی و خاور دور.

خارچیم (خار-ِ-چِیم) n

خارچشم، چیزی که عامل حسادت و رشک ورزیدن رقیبان گردد.

خارخوردو (خار-خور-دو) vt

بدبردن، احساس بیگانگی کردن.

خارشدو (خار) vi

ذلیل شدن، به ذلت و تنگدستی زندگی کردن؛ بمشکل دچار شدن، پریشان گشتن.

خاره (خا-رَه) n

خره، توده، انبار، کاه یا علف خشک که بر روی هم انباشته شده باشد.

خاره (خا-ره) n

زمین بایر و کاشت نشده (همریشه با 'خاره' فارسی بمعنی 'سنگزار').

خاری (خا-ری) n

زحمت، محنت، کوشش در کار؛ تهی دستی، فقر، تنگدستی.

خاری‌کدو (خا-ری) vi

زحمت کشیدن، محنت نمودن.

خازه (خا-زَه) n

ذخیره خوراک زمستانی بز و گوسفند (شاخچه های بوته، سرخ شِلبید، گُنگو وغیره).

خازه‌پوشک (خا-زَه-پو-شَک) n

آلونک، کلبه موقتی که با شاخچه ها و خاشاک پوشانده شده باشد.

خاس (خاس) n

جفت جنین که پس ازولادت از زهدان حیوانات اهلی فرومی افتد.

خاستو (خاس-تو) vt

خواستن، تمنی نمودن، خواهش کردن.

خاس‌مار (خاس-مار) n

زخم صعب العلاج و عفونت گرفته.

خاشنه (خاش-نَه) n

خواهرزن کسی.

خاشه (خا-شَه) n

بوته، هیزم، بوته های مختلف که بعنوان مواد سوخت بکار میرود؛ (مجازاً) گناه، وبال، عواقب کار بد، ذنب (به اثر ظلمی که موجب کیفر در آخرت و مآلاً منجربه سوختن در آتش دوزخ گردد).

خاشه‌چی (خا-شَه-چی) n

کسی که هیزم جمع آوری میکند.

خاشه‌کار (خا-شَه-کار) adj

آدم ناروا وستمکار.

خاشه‌کش (خا-شَه-کَش) n

کسی که بوته وهیزم جمع کند یا بر پشت حمل کند.

خاصل (خا-صِل) رک به "حاصل".

خاطر (خا-طِر) n

لحاظ، اعتبار، آبرو (شخصی که بر کسی محترم و معتبر باشد).

خاطر (خا-طِر) conj
جهت، دلیل، علت.

خاطرات (خا-طِ-رات) n
خاطرات (جمع خاطره)، یادگاری‌ها.

خاطرجمع (خا-طِر-جَم) adj
مطمئن، آسوده خاطر.

خاک (خاک) n
خاک، غبار، گرد؛ ملک، زمین، وطن؛ قبر، گور، آرامگاه، محل دفن میت؛ بعض اوقات بعنوان لقب غالباً پیش از نام آید (در مقام شکسته نفسی و تواضع).

خاکاو؛ خاکیو (خاک-آو؛ خا-کِیو) n
اولین آبیاری کشت گندم و جو در فصل بهار.

خاک‌باد (خاک-باد) n
گرد و خاکی که بوسیله وزش باد شدید، حیوان دونده یا عبور موتر یا و سایل نقلیه دیگر به هوا برمیخیزد؛ هوای گرد آلود.

خاک‌بخش (خاک-بَخش) n
سرحد، مرز، حد فاصل میان دو کشور.

خاک‌پتکی؛ خاک پخگی؛ خاک‌موتکی (خاک-پَت-کی؛ خاک-پَ-ت-گی؛ خاک-موت-کی) n
جایی که خاک نرم زیاد باشد.

خاک‌چنگ (خاک-چَنگ) n
گرد و غبار زیاد که بوسیله وزش باد در هوا برخیزد.

خاک‌ددو (خاک) vt
انداختن خاک در بیخ بته کچالو وغیره جهت تقویت و ازدیاد تولیدات آن.

خاکریز (خاک-ریز) n
کنایتاً مستراح، جای که انسان رفع حاجت نماید.

خاک‌زدو (خاک) vt
خاک افشاندن، پاشیدن گل خشک یا خاکستر (در اواخر برج حوت برروی برفی که در بالای زمین کاشت شده قرار دارد تا زودتر ذوب شود).

خاک‌سر (خاک-سَر) adj
خاکسار، مظلوم، بیچاره (بیشتر برای تقبیح کسی استعمال میشود).

خاکشتر؛ خکشتر؛ خشتر (خا-کِش-تَر؛ خ-کِش-تَر؛ خَش-تَر) n
خاکستر، رماد، آنچه پس از سوختن چیزی باقی بماند.

خاکشتری؛ خشتری (خا-کِش-تَ-ری) adj
خاکستری، برنگ خاکستر، رمادی.

خاکشو (خاک-شَو) n
گرد، غبار معلق در هوا، خاکی که توسط وزش باد برمیخیزد.

خاک‌شورنی (خاک-شور-نی) n
جستجو در توده خاک (چنانچه که مرغی برای یافتن دانه کند)؛ مجازاً هرگونه تفحص، جُستار یا پژوهشِ دقیق و وقت طلب.

خاک‌کدو (خاک) vt
دفن نمودن، به خاک سپردن کسی.

خاک‌کدو (خاک) vt
نرم کردن، ساییدن، تبدیل به گرد نمودن.

خاک‌مرس (خاک-م-رَس) n
خاک وخس، گرد و خاشاک؛ کنایتاً زهر مار (برای خوردنِ مهمان ناخوانده یا کسی که مورد خشم قرار دارد).

خاکنداز (خا-کَن-داز) n
خاک انداز، مستراح، مبرز، مکان قضای حاجت؛ بیلچه یی با دسته کوتاه برای برداشتن گرد و زباله یی که از کف خانه جارو کنند.

خاکی (خا-کی) adj
برنگ خاک.

خاگا (خا-گا) n
قبرستان، محل دفن اموات، حظیره، گورستان.

خاگاور (خا-گا-وَر) int
دفن شده بخاک (بعنوان نفرین

به کسی گویند).

خاگچارراه (خاگ-ِ-چار-راه) n

برای دفع حسد یاچشم زخم معمولاً کسی یک مشت خاک از هر چهار معبر عام با دست چپ بر میدارد و در حین بازگشت به عقب نمینگرد (سپس آن را بر روی آتش و دود اسپند و بدره در پیش روی شخص مصاب میپاشند).

خال (خال) n

نقطه سیاه، خال مادرزاد (بر رخسار)؛ نبیره، زاده، اعقاب.

خال بینی (خال-ِ-بی-نی) n

میخک زینتی (برای بینی زنان).

خالص (خا-لِص) adj

ناب، بی غش، پاک، غیر مخلوط.

خالق (خا-لِق) n

آفریدگار، خلاق، پرودگار؛ اسم خاص برای مردان.

خالکو (خال-کو) n

چیچک، آبله یا یک قسم مرض ساری است که بیشتر در کودکان بروز میکند، و باعث پیداشدن تاول های کوچک بر روی پوست صورت شده داغ های همیشگی بجا میگذارد.

خال گل (خال-گُل) adj

ابتر، مقطوع النسل، بی پسر. مردی که فرزند نرینه ندارد تا پس از مرگش نام وی را زنده نگهدارد.

خاله (خا-له) n

ماما، دایی، خواهر مادر؛ مادر اندر را نیز بدین لقب فراخوانند.

خالی (خا-لی) n

ماهی که بیست ونه روز دارد (نقیض پُر).

خالی (خا-لی) adj

درون تهی؛ ظرفیکه در آن چیزی نباشد؛ فارغ؛ بدون استفاده؛ بیکار.

خالی کدو (خا-لی) vt

تهی نمودن، بار را از بالای وسائل نقلیه پایین کردن؛ آتش نمودن تفنگ.

خام (خام) n

نا پخته، میوه ای که دوران طبیعی اش پوره نشده باشد.

خام پخته (خام-پُخ-تَه) n

پخت و پز، طبخ، پختن غذا.

خامک (خا-مَک) n

نوع گل دوزی دستی روی پارچه.

خامک‌دوزی (خا-مَک-دو-زی) n

یکنوع گل دوزی (بر روی دستمال، یخن پیراهن و انواع پرده).

خامک کوک کدو؛ خمک کدو

(خا-مَک؛ خَ-مَک) vi

خامک دوزی کردن.

خام کوک (خام-کوک) n

کوک های گذرا و کلان که خیاطان موقتاً به لباس میزنند (تا بعداً کار تعدیل و اصلاح آن امکان پذیر باشد).

خام گرفتو (خام) vt

پوست حیوان تازه ذبح شده را برای تداوی در بدن بیمار پوشاندن.

خان؛ خو (خان؛ خو) n

مهتر، ارباب رئیس یا سرکرده کلان یک طایفه؛ همچنین لقبی که پس از اسامی مردان معتبر استعمال میشود؛ پادشاه، سلطان، فرمانروا (درمغولی).

خان‌خیل (خان-خیل) n

دودمان خوانین یا طبقه اشراف هزاره که افراد آن بطور سنتی در راس امور اجتماعی قرار دارند.

خاندان (خا-نَ-دان) n

خانواده، دودمان، اهل خانه.

خاندو (خان-دو) vt, vi

خواندن؛ مطالعه کردن؛ شعر خواندن؛ مرثیه خواندن، موعظه نمودن.

خانده (خان-دَه) adj

باسواد، شخصیکه توان خواندن و نوشتن را داشته باشد.

خانگی (خا-نَ-گی) n

زن، زوجه، همسر مرد.

خانگی (خا-نَ-گی) adj

اهلی؛ خوراکی که در خانه ساخته شده باشد.

خانگیو (خا-نَ-گی-یو) n
زن، زوجه؛ عضو خانواده، افراد خانواده.

خانم (خا-نُم) n
زن، زوجه؛ در شهرها بعنوان لقب نازدانگی زنان نیز استعمال میشود، مانند 'خانم گل'؛ (شکل مؤنث 'خان' ترکمغولی).

خانواری؛ خنوری (خا-نَ-وا-ری؛ خَن-وَ-ری، خَ-نَ-وَ-ری) n
خانواده، خاندان.

خانه آباد (خا-نَه-آ-باد) adj
خانه شما آباد باد (در هنگام ترک گفتن خانه کسی برای سپاس گذاری بکار بُرده میشود).

خانه بیرو (خا-نَه-بی-رو) adj
مردی که زنش مرده یا طلاق شده باشد.

خانه پرپلیو (خا-نَه-پُر-پَ-لیو) interj
بدبخت (بصورت مطایبه بجای خانه خراب بکسی گویند).

خانه پری (خا-نَه-پُ-ری) n
نوشتن معلومات مطلوب در خانه های فورمه.

خانه تلاشی (خا-نَه-تَ-لا-شی) n
بازرسی یا معاینه آشیای داخل منزل کسی بزور برای یافتن اسلحه وغیره (چنانچه که اعضای مربوط به گروه های جهادی غالباً در هزاره جات انجام میدادند).

خانه تکانی (خا-نَه-تَ-کا-نی) n
صفا نمودن خانه، پاک کردن خاک و خاشاک خانه و لوازم خانگی.

خانه جفا؛ خانه داماد (خا-نَه-جَ-فا؛ خا-نه-دا-ماد) n
کار برای کسی مدت چند سال تا با دخترش بدون پرداخت شیربها عقد کرده و ازدواج کند.

خانه جفا ششتو؛ خانه دامادششتو (خا-نَه-جَ-فا؛ خان-نه-دا-ماد) vi
کارکردن تا یک مدت معین در خانه پدر زن تا با دخترش بدون پرداخت شیربها ازدواج کند.

خانه خدا (خا-نِه-خُ-دا) n
بیت الله، کعبه؛ مسجد، امام بارگاه.

خانه خراب (خا-نَه-خَ-راب) interj
بد بخت، سیه روز (در هنگام سرزنش بکار میرود).

خانه؛ خنه (خا-نَه؛ خَ-نه) n
مسکن، رهایشگاه؛ خانواده، اهل منزل.

خانه دار (خا-نَه-دار) adj
متاهل، زندار.

خانه داری؛ خانه دری (خا-نَه-دا-ری؛ خا-نه-دَ-ری) n
اجرا کارهای خانه، پیشبرد مسایل خانوادگی؛ جماع، مقاربت جنسی در بین زن و شوهر.

خانه دامد (خا-نَه-دا-مَد) n
خانه داماد، کسی که پس ازدواج برای همیشه درخانه خسرش سکونت پذیر گردد.

خانه دیدو (خا-نَه) vi
نگریستن منزل داماد (در هزاره جات پس از نامزدی معمولاً مادر عروس از خانه خویشاوند نوشان بازدید میکند تا از وضعیت زندگی آنان مستقیماً اطلاع کسب کند)؛ در شهرها این معاینه مرسوم قبل از نامزدی صورت میگیرد.

خانه کدو (خا-نَه) vi
جاگزین نمودن و تنظیم نمودن اسباب و لوازم در خانه؛ کنایه از فروبردن و بلعیدن لقمه های غذا.

خانه گیر (خا-نَه-گیر) n
زن یا دختری که در اجرای کارهای داخل خانه کمک کند.

خانه والا (خا-نَه-وا-لا) n
اعضای خانواده در مجموع (بشمول زن و فرزندان).

خانه واله (خا-نه-وا-له) n
صاحب خانه، آنکه زن و بچه همرایش است؛ کنایه از زن، زوجه.

خانه وله (خا-نه-وَ-له) صاحب خانه، آنکه زن و فرزن همرا دارد.

خاوبرده (خاو-بُر-ده) adj

آدم بی فکر، تنبل و غافل.

خاوخرگوش (خاو-ِ-خَر-گوش) n

بی ملاحظگی، غفلت، بی توجهی.

خاو؛ خو (خاو؛ خَو) n

خواب، خفته؛ رویا، آنچه که در عالم خواب ببینند.

خاودیدو (خاو) vi

رؤیا دیدن، در عالم خواب چیزهایی را نگریستن (که در بین هزاره ها قابل تعبیر است به بدی وخوبی).

خاورفتو (خاو) vi

خواب فرو رفتن، خواب شدن.

خاوری (خا-وَ-ری) n

نامی که لفظاً "شرقی" معنی میدهد، و از سنه ۱۳۱۶ ه ش (۱۹۳۷م) ببعد بر هزاره های شیعه در خراسان ایران اطلاق شده است.

خاوشیله (خاو-شی-لَه) adj

تنبل، کاهل (لفظاً کسی که بیشتر بخوابد و کمتر کار کند).

خاوکدو؛ خوکدو (خاو؛ خَو) vi

خوابیدن، خواب کردن، خسپیدن، درازکشیدن؛ کنایه از پشیمان شدن، ازقول خود برگشتن (در معامله).

خاوکلجی‌کدو؛ خاولجی کدو؛ خولجی کدو (خاو-کَل-جی؛ خا-وِل-جی؛ خَ-وِل-جی) caus vb

خوابانیدن، باعث خواب نمودن کسی شده.

خاوگرک (خاو-گَ-رَک) n

کسی که در مسابقات شرط بندی ها بخوابدو از قول خود برگردد.

خاولوج (خاو-لُوج) adj

خواب آلود، خوابناک، آنکه تازه از خواب بیدار شده است یا در حالت فرورفتن بخواب باشد.

خامخاه (خا-مَ-خا) interj

خواه مخواه، خواهی نخواهی، در هر حال، به هر صورت، چار و ناچار، طوعاً و کرهاً.

خاهش (خا-یِش) n

خواهش، تمنا، التجا.

خاهش‌کدو (خا-یِش) vt

خواستن، تقاضاکردن، تمنا نمودن، التجا کردن.

خاین (خا-یین) n

آنکه خیانت کند، شخصی که صداقت به مملکت و قوم یا تشکیلات اش نداشته باشد و در پی فریب باشد.

خایه (خا-یَه) n

بیضه، خصیه، تخم مربوط به آلت تناسلی انسان و حیوان نر.

خایه‌مالی (خا-یَه-ما-لی) n

چاپلوسی، مداهنه، تملق بسیار.

خبر (خَ-بَر) n

معلوماتی که از رادیو پخش شود یا بر کاغذ نشر گردد.

خبربر؛ خبرگوی (خَ-بَر-بَر؛ خَ-بَر-گوی) n

نمام، سخن چین، غماز، برنده خبرازیک جابه جای دیگر.

خبرشدو (خَ-بَر) vi

دریافتن، آگاهی حاصل نمودن، اطلاع پیدا کردن، مطلع شدن.

خبرکدو؛ خبر ددو (خَ-بَر) vt

آگاه ساختن، اطلاع داد.

خبرگرفتو (خَ-بَر) vt

در باره صحت کسی اطلاع حاصل نمودن، حال و احوال کسی را پرسیدن.

خبرنگار (خَ-بَر-نِ-گار) n

نویسندهٔ خبر، آنکه اطلاعات روز را جمع کرده و به رادیو و روزنامه میدهد.

خپک (خَ-پَک) n

آدم کم گوی وپنهانکار که ظاهراً از دهنش کم سخن صریح براید، مگر در خفا هدف خود را برآورد.

ختخچی (خَ-تَخ-چی) n

لغزشکار

ختنه (خَت-نَه) n

عقیقه، سنّت.

ختول (خُ-تُول) adj

کوچک

خٹک (خَ-ٹَک) n

چکری یا رواش نورسته؛ خربوزه یی که تازه خوردنی شده باشد.

خثلی (خَ-ثَ-لَی) n

آدم کوتوله، قدکوتاه.

خثلی (خَث-لَی) adj

طعام خام

خجالت (خِ-جا-لَت) n

شرمنده گی، شرمساری، شرم زدگی.

خجور (خَ-جُور) n

بسراق، روغن جوشی، یک قسم کلچه مستطیل که از جوشانیدن خمیر آرد گندم در بین روغن ساخته میشود.

خجی (خَ-جَی) n

نام زنان و دختران هزاره.

خجیل (خَ-جِیل) adj

شرمسار، خجالت زده؛ رنگباخته، مغلوب، شکست خورده.

خجیل‌شدو (خَ-جِیل) vi

تیره شدن (رنگ چهره)، بسیار شرمنده گشتن، مغلوب گردیدن، شکست خوردن.

خچوچک (خُ-چُو-چَک) adj

عصبانی، برانگیخته، خشمگین.

خچوک (خُ-چُوک) n

اندک، ذره، قلیل، به اندازهٔ بسیار کم (در مورد مقدار چیزی بکار میرود).

خدا (خُ-دا) n

پروردگار، آفریدگار، خالق؛ حصه ای از نام مردان مانند خدا بخش، خداداد و غیره.

خدابیامرز (خُ-دا-بِ-یا-مُرز) adj

شادروان، فقید، مرحوم (لقب احترام آمیز برای مردگان).

خداتو (خُ-دا-تُو) adj

خداپرست، پرهیزگار، متدین.

خداحافظ (خُ-دا-حا-فِظ) n

خدانگهدار، الوداع، بدرود (به کسی که از خانه خارج شود یا به سفر برود گویند).

خداراس (خُ-دا-راس) adj

آدم صادق و راستگو.

خدازدگی (خُ-دا-زَ-دَ-گی) n

سلوک نا درست، رفتار تقلب آمیز.

خدازده (خُ-دا-زَ-دَه) adj

آدم فلاکت زده و بد بختی که گویا خدا وی را زده است.

خداشرمنده (خُ-دا-شَر-مَنده) adj

بدبخت، فلاکت زده.

خداناترس (خُ-دا-نا-تَرس) n

ظالم، ستمگر، جفاکار.

خدایی (خُ-دا-یی) adv

طبیعی، پیدایشی، اصلی (مثل خال یا نقص جسمی وغیره).

خدسیر (خَد-ِ-سیر) n

تیره پشت، دقیقاً وسط پشت.

خدک (خَ-دَک) adj

زیبا؛ فریبنده.

خدمت؛ خزمت (خِد-مَت؛ خِز-مَت) n

پذیرای، مهمان نوازی؛ نوکری، چاکری، کلفتی، کار کردن برای کسی.

خدمت‌کدو؛ خزمت کدو (خِد-مَت؛ خِز-مَت) vt

پذیرایی نمودن، کسی را بگرمی در خانه خود بمدت کوتاهی پذیرفتن؛ کاری کسی، تنظیمی یا حکومتی را انجام دادن، نوکری نمودن.

خدمتگار؛ خزمتگار (خِد-مَت-گار؛ خِز-مَت-گار) adj

خدمت گزار داوطلبانه، کسی که در مراسم عمومی (مثل خیرات یا محفل عروسی) کمر همت به خدمت بندد و کارهای گوناگون را انجام دهد.

خدمتی؛ خزمتی (خِد-مَ-تی؛ خِز-مَ-تی) adj

مهمان نواز، آنکه از دیگران به خانه اش خوب پذیرایی کند؛ موظف به کار موقتی.

خر (خَر) n

الاغ، مرکب، بارکش، حیوان درازگوش برای بردن بار؛ کنایه از شخص کودن و نادان؛ سمت هموار بجل (ضد اسپ در بجل بازی).

خراب (خَ-راب) adj

ویران، خانه یا سختمانی که از پا در افتاده باشد؛ دستگاهی که ضرورت به تعمیر داشته باشد؛ زن بدکار، فاحشه.

خراباتکدو (خَ-را-بات) v
خرج کردن با اسراف ، مصرف نمودن با سخاوت غیر معمول.

خرّاج (خَر-راج) adj
بسیار خرج کنند، مصرف، آنکه صرفه جوی نداشته باشد.

خراج (خِ-راج) n
نام زنان و دختران هزاره مثل "خراج بیگم"؛ مالیه زمین (لفظاً).

\\le خربوزه
(خَر-بُو-زَه) n
خربزه، آنچه که شبیه تربزاست، دارای پوست زردگون وخشن و زمخت، و مغز شیرین و آبدار آن خورده میشود.

خربه (خَ-رَ-بَه؛ خَر-بَه) n
زمین بکرو بایری که سنگ هایش برداشته شده وتازه به زمین زراعی تبدیل گردیده است.

خربه کدو (خَ-رَ-بَه؛ خَر-بَه) vt
زمین سنگزار و بایر را برای بهره برداری و کاشت آماده ساختن (از طریق استخراج سنگهای آن).

خرپاچ (خَر-پاچ) n
گیاهی است کوهی با شاخ و برگ خاکستری و گل بنفش، در ترکی به آن "آقغوز" گوید در تابستان که شاخ و برگ این گیاه از رشد می ماند در عوض بیخ آن چاق و آبدار میشود و آنرا خام میخورند در یکاولنگ به آن گوگ گوید

خرپشتکددو (خَر-پُش-تَک) vt
بر روی زانو خم شدن تا کسی بر پشت وی بایستد و دستش بجای بلندتر برسد.

خرپشتککدو (خَر-پُش-تَک) vt
کسی دیگر را بطور سرچپه بر پشت حمل کردن و از بازوان او گرفتن (یک نوع بازی کودکانه).

خرتاخری (خَر-تا-خَ-ری) n
هرج ومرج، بی نظمی، درهم برهم.

خرتار (خَر-تار) n
سیم خاردار، سیم سختی که نیش های آهنی دارد وآن را بر گرد محوطه یی که نخواهند افراد غیرمجاز داخل شوند میکشند.

خرتخمی (خَر-ِ-تُخ-می) n
الاغ کلان جثه و سفید رنگ، مرکب قوی جثه.

خرتله؛ خرت (خُر-تَ-لَه؛ خُرت) adv
به زودی، عاجلاً (فقط برای به خواب رفتن استعمال میشود).

خرتورو (خَر-تو-رو) n
یکنوع پیاوه که از داغ کردن پیاز قطعه قطعه شده معمولاً با تخم، کچالو یا کِشته طبخ میگردد و همرای نان تناول میشود.

خرج (خَرج) n
مصرف، هزینه.

خرجخانه (خَرج-ِ-خا-نَه) n
هزینه روزمره یک خانواده؛ مصارف مراسم عروسی که می باید از سوی پدر داماد بر حسب قراردا د منعقد شده در اولین لحظات خواستگاری تهیه گردد.

خرجکدو (خَرج) vt
مصرف کردن.

خرجی؛ خورجی (خُر-جی؛ خور-جی) n
خورجین، کیسه کلان پشمین که دو خانه دارد.

خرچی (خَر-چی) n
خرجی، مصارف پولی خانه یا سفر.

خرخر (خُر-خُر) n
خرناس (در خواب).

خرخرکدو (خُر-خُر) vi
خرناس کشیدن (در حین خواب).

خرخره (خَر-خَ-رَه) n
برس و قشویی که با آن پشت اسب و گاو را بخارانند و قشو کنند؛ کنایتاً تسلی، استمالت، دلجویی.

خرخره کدو (خَر-خَ-رَه) vt
خاراندن پشت اسپ، گاو و مرکب؛ دلآسا کردن.

خرخشپش (خَر-خَش-پَش) n
اشیا و چیزهای اضافی که به شکل نا منظم در جایی افتاده باشد.

خرخشه (خَر-خَ-شَه) n
شک، ابهام، اضطراب (در باره شخص یا چیزی).

خرخور (خَر-خور) n
آدم بسیار شکمبو، کسی که بیش از حد غذا بخورد.

خردماغ (خَر-دَ-ماغ) adj
ننگی، غیرتمند؛ خود خواه، خودستا.

خرڈول (خَر-ڈول) n
آدم احمق، کودن، زمخت، مغفل، بی خرد.

خرس (خِرس) n
جانور وحشی، تنومند و قوی که میتراند با دو پا بایستد و بدنش پر پشم میباشد (با رنگهای سیاه، سفید، نسواری و زرد یافت میشود).

خرسک (خُ-رُ-سَک؛ خُر-سَک) n
خروسک، خناق، مرضی که غالباً کودکان به آن مبتلا میشوند و صدای شخص در وقت سرفه با مانند آواز خروس از گلو خارج میگردد.

خرسک (خِر-سَک) n
لباس ضخیم کودکان که تمام اعضای بدن بجز روی را میپوشاند، کوتی که کلاهش به آن نصب باشد.

خرسنگ (خَر-سَنگ) n
سنگ خارا؛ گرانیت؛ یکنوع سنگ آذرین

خرسنگ (خَر-سَنگ) n
سنگ درشتی که با مالیدن آن چرک و کثافت را از پاشنه و حصه های دیگر پا جدا کنند.

خرشت (خَ-رِشت) n
خارش، پیدا شدن حالتی در نقطه یی از پوست بدن که انسان را مجبور کند تا با سر ناخن آن را فوراً بخاراند.

خرغول (خَر-غول) n
خرخول، بارتنگ، یک قسم گیاه خودر و که برگهای پهن دارد.

خرفام‌کدو (خَر-فام) vt
مطلبی را با توضیحات کافی و مکرر به کسی فهمانیدن.

خرفه (خُر-فه) n
کندو، ظرف بسیار بزرگ گلین برای انباشتن آرد وغله.

خرک (خَ-رَک) n
وسیله است در دنبوره و آسیاب.

خرک (خَ-رَک) n
آهن بین دو سنگ آسیا، آهنی با دو سر پهن که در زیر گُلی آسیاب قرار میگیرد تا سنگ فوقانی را بچرخاند.

خرک (خَ-رَک) n
سه پایه، دیگدان آهنین دارای سه پا که دیگ را بر آن نهند و آتش در زیرش آتش بر افروزند.

خرک (خَ-رَک) n
خام، پخته نشده (مخصوص دانه های توت).

خرکار (خَر-کار) n
خربنده، تاجکی که بر پشت الاغ تجارت کند.

خرکٹک؛ خرمٹک (خَر-کَ-ٹک؛ خَر-کَ-ٹُک؛ خَر-مَ-ٹک) n
حلقوم، گلو، حلق.

خرکٹوک (خَر-کَ-ٹُوک) adj
خیره سر

خرک؛ خرکِ‌خدا (خَ-رَک) n
خرخاکی، خرک خاکی، خرخدا، حشره یی است به اندازه دانه لوبیا و در جاهای تاریک- نمناک یا در زیر سنگ بسر میبرد.

خرکس (خَر-کُس) n
آدم یاوه گو و سبک مغز که دهنش بسان شکافتگی زیر دم الاغ برای بیرون دادن سخنان هرزه گشاد باشد (از تشبیهات شنیع عامیانه).

خرکوتر (خَر-کَو-تَر) n
فاخته، قمری.

خرکوده (خَر-کو-دِه) n
گیاهی است کوهی از خانواده گندمیان که هیچ گونه مصرف سوختی، دارویی و علوفه ندارد.

خرکی (خَ-رَ-کی) n

گیاهی است خار دار که در چمنزار ها و زمین های مرطوب میرویند، برگاهایش روی زمین پهن میشود و گل بنفش دارد.

خرگاڈی (خَر-گا-ڈی) n

وسیله نقلیه یی (برای حمل بار) که با یک الاغ کشانیده میشود.

خرگری (خَر-گِ-ری) n

حماقت، ابلهی، جهالت شدید.

خرگوش (خَر-گوش) n

ارنب، حیوان علف خوار با گوشهای خرگونه و دراز؛ یکنوع بازی است با سنگریزه و خطوطی که بر روی زمین کشیده میشود، درین بازی هر بازی گر سعی دارد که سنگریزه خود را طبق مقرراتی که دارد، از روی سنگریزهٔ رقیب عبور دهد و آنرا مات کند.

خرلمبر (خَر-لَم-بَر) n

شماره زمخت یا نوشته درشت انگلیسی (که معمولاً بر روی تفنگ های کم اصل نقر میشد).

خرما (خُر-ما) n

نخل، میوه یی است با پوست نازک شیرین و دانه دار که بصورت خوشه از درختی که در آن میروید آویزان می گردد.

خرمزاغ (خَر-مَ-زاغ) n

کسی که به نحو زمخت و زننده شوخی کند یا فکاهی نا مطلوب بگوید.

خرمستی (خَر-مَس-تی) n

شوخی و عربده کشی.

خرمو (خَر-مو) n

خرمن، راش، تودهٔ غلهٔ پاک شده (مخصوصاً گندم و جو).

خرمواِستدو (خَر-مو-اِس-تَ-دو) vi

خرمن ستادن، برداشت کردن دانه های غله (بدنبال سواکردن کاه از دانه).

خرموجوی؛ خرمه جوی (خَر-مو-جوی؛ خَر-مه-جوی) n

خرمن جای، خرمن گاه، محل هموار و صفا برای جمع کردن نبات گندم یاجو تا درآنجا کارِ کوبیدن و جدا کردن کاه از دانه صورت بگیرد.

خرموره (خَر-مو-ره) n

مهره کلان و زمخت (از قشر سخت حلزون).

خرموکدو (خَر-مو) n

خرمن نمودن، راش کردن، دانه های غله پاک شده را بشکل گنبد روی هم انباشتن.

خرمه (خُر-مه) n

دیگ سفالین خورد برای پختن گوشت قدید، (شکل متحول 'خمره' عربی).

خرنگنگ (خَ-رَنگ-گَنگ) n

کرم درخت، کرم صدپا.

خروار (خَر-وار؛ خِر-وار) n

مقیاس وزن معمول در هزاره جات که معادل چهل سیر به وزن کابل است و مجموعاً ۲۸۶/٤۲۰ کیلوگرام میشود (این کلمه لفظاً 'یک بار خر' معنی میدهد).

خروجنگی (خُ-رُو-جَنگ-گی) n

خروس جنگی، مرغ جنگی (یک قسم مسابقه عامیانه).

خرو؛ خورو (خُ-رُو؛ خو-رو) n

خروس، مرغ خانگی (مخصوصاً خروس و ماکیان).

خروشت (خُ-رُوشت) n

خاکستر سوزانی که هنوز ذرات آتش در آن بجا مانده باشد.

خروشت؛ غروشت (خُ-رُوشت؛ غُ-رُوشت) n

هیاهو، سروصدای بسیار.

خروشندو (خُ-رُو) vt

نشاندن ماکیان بر تخم ها (بمنظور چوچه کشی).

خروی کلنگی؛ خرون کلنگی (خُ-رُو- یِ-کُ-لَنگ-گی؛ خُ-رُون- ـِ-کُ-لَنگ-گی) n

خروس کلان جنگی (مثل کلنگ از لحاظ عظمت جثه).

خرویل؛ خروویل (خَ-رو-یِیل؛ خَر-وو-یِیل) n

یولاف وحشی، علف هرزی است از خانواده گندمیانکه با رویش در

مزارع باعث کاهش محصولات زراعی میشود.

خره خره (خَ-رَه-خَر-رَه) n
توده، انباشته، کوت کلان (چیزهای گوناگون).

خریچ (خِ-ریچ) n
مخلوطی از خاکستر و خاک.

خریدار (خَ-ری-دار) n
مشتری، کسی که خواستارخریدن متاعی باشد؛ وابستگان نزدیک یا اقرب المقربین.

خریداردوست (خَ-ری-دار-دوست) adj
اقرباپرور، کسی که نسبت به قوم و وابستگان نزدیک خود خیلی مهرو محبت داشته باشد.

خریدو (خَ-ری-دو) vt
خریدن، با پرداخت بها بدست آوردن، خریداری کردن.

خریز (خِ-ریز) n
اهرم، چوب ضخیم (برای از جا حرکت دادن سنگ های کلان).

خریزله کدو (خِ-ریز-له) vi
باخریز یا دیلم بلندکردن (سنگ کلان).

خریمپش (خِ-ریم-پِش) n
کشمکش، منازعه (توأم با غالمغال زیاد).

خزاندار؛ خزانه چی (خَ-زا-نَ-دار؛ خَ-زا-نه-چی) n
خزانه دار، تحویلدار نقدی، کسی که مبالغ کلان بنامش حواله میشود (برای پرداخت معاشات مامورین و مصارف دولتی).

خزانه (خَ-زا-نَه) n
مالی، بیت المال.

خزک (خَ-زَک) n
اجاق آهنی که دارای سه پا میباشد.

خزک کدو (خَ-زَک) vi
خزیدن، چارغوک نمودن، با دست یا سینه رفتن (کودکانی که تا هنوز ایستاده حرکت نتوانند).

خزلی کدو (خَز-لَی) vi
چارغوک کردن، باسینه خزیدن، خود را بر روی زمین کشال نمودن (در مورد کودکان بسیار خورد گویند).

خساره (خَ-سا-رَه) n
زیان، نقصان، ضرر.

خس پوشک (خَس-پو-شَک) n
آلونک، کلبه پوشیده باخس و خاشاک و گیاهان خشک.

خسته (خَس-تَه) adj
مانده، ذله، کوفته.

خسته تلخ (خَس-تے-تَلخ) adj
دارای هسته تلخ (صفتی است که روستائیان هزاره نسبت به درخت زردآلوی که مغز هسته اش شیرین نباشد اطلاق کنند).

خسته تلخک (خَس-تے-تَل-خَک) n
هسته یی که دارای مغز تلخ باشد.

خسته جیل (خَس-تَه-جیل) n
مغز هسته زردآلو یا بادام که همچون دانه های تسبیح به تار کشیده باشند (معمولاً در هزاره جات یکی از اقلام اهدایی زنان راتشکیل میدهد).

خسته؛ خستک (خَس-تَه؛ خَس-تَک) n
هسته داخل میوه که پوش سخت دارد؛ مغزی که پس از شکستانیدن از درون قشر هسته بیرون میشود.

خسته شیرنک (خَس-تے-شِیر-نَک) n
هسته یی که دارای مغز شیرین باشد (ضد خسته تلخک)

خسته شیری (خَس-تَه-شی-ری) adj
دارای هسته شیرین (صفتی است که روستائیان هزاره نسبت به درخت زردالوی که مغز هسته اش تلخ نباشد اطلاق کنند).

خس دوز؛ خسکر (خَس-دُوز؛ خَس-کَر) n
دله دزد، آن که هر چیز کم بها بیابد به سرقت برد.

خسر (خُ-سُر) n
پدرزن، پدرشوهر.

خسربره (خُ-سُر-بَ-رَه؛ خُ-سُر-

بِ-رَه) n
برادر زن یا برادر شوهر؛ خسرزاده، برادر زن یا خواهر زن کسی.

خسرخیل (خُ-سُر-خیل) n
خانواده خسر یا کلیه خویشاوندان یک مرد از طرف زن وی.

خسرمادر (خُ-سُر-ما-دَر) n
خشو، مادر زن و یا مادر شوهر؛ کنایتاً به مرد کم طالعی که در آخر غذا برسد گویند.

خسک (خَ-سَک) n
سرخک، ساس، حشرهٔ است برنگ مایل بسرخی و بیضوی شکل که از خون انسان تغذیه میکند.

خسیل (خَ-سِیل) n
نی گندم سبز

خش پش (خَش-پَش) n
گرد و خاشاکی از جارو کردن روی خانه جمع شود؛ توده زباله و خاکروبه مختلف.

خشپشله کدو (خَش-پَش-لَه) vt
پالیدن و جمع کردن لباسها یا چیزهای مندرس و کهنه.

خشپه کدو (خِش-پَه) vt
شپلیدن، چِلاندن، فشردن با دست (مثلاً لباس نوشسته که آب آن فروبریزد).

خشت (خِشت) n
زاو، آجر خام (در هزاره جات استعمال خشت پخته بخاطر نبودن داش مروج نیست).

خشت پخته (خِشت-ِ-پُخ-تَه) n
آجری که در داش پخته شده باشد.

خشت خام (خِشت-ِ-خام) n
خشت ناپخته که در زیر نور آفتاب خشک شده باشد.

خشتک (خِش-تَک) n
آن قسمت از درز ایزار یا پتلون که در تماس مستقیم با اعضای تناسلی انسان قرار دارد.

خشتک گنده (خِش-تَک-گَن-دَه) adj
آدم کثیف و بسیار چتل (که گویا خشتک ایزارش همواره با ادرار و مدفوعات آلوده باشد).

خشت مال (خِشت-ِ-مال) n
کسی که پیشه اش مالیدن گل و قالب زدن خشت است.

خشره (خَ-شَ-ره؛ خَش-رَه) adj
آدم فرومایه، پست سویه؛ نا پسندیده، متاع ناسره که جنسیت پائین دارد.

خشره کاری (خَش-رَه؛ خَ-شَ-رَه کا-ری) n
کارهای پست با معاش ناچیز (مانند منطقه پاکی در خدمت بلدیه و غیره).

خشک (خُشک) adj
بی آب، زمین یا چیزی دیگری که مرطوب نباشد، ضد تر؛ نازا، بدون جوجه (برای حیوانات اهل بکار برده میشود).

خشک آوی (خُشک-آ-وی) n
بی آبی، خشک سالی، سالیکه بارندگی نکند.

خشک پرندو (خُشک) vt
محروم گردانیدن، از دسترسی بچیزی وا داشتن (در مورد کسی که قبلاً شخص برسیدن و تصاحب چیزی امیدوار بوده است).

خشکه (خُش-کَه) n
بلاعوض، مفت، رایگان.

خشکه پتان (خُش-کَه-پَ-ٹان) adj
آدم خشک مغز، نزاع طلب، بدخو، مغرور، بی خرد، جاهل.

خشکی پای (خُش-کی-پای) n
قسمت پیشروی استخوان پا از عینک زانوبه پائین.

خشیم (خِ-شِیم) n
قهر، خشم، آزرده گی.

خشیم کدو (خِ-شِیم) vi
قهرنمودن، خشم گرفتن، رنجیدن، با کسی ترک معاشرت کردن و سخن نگفتن.

خصوصاً (خُ-صُو-صَن) adv
مخصوصاً، بویژه، علی‌الخصوص.

خصوصی (خُ-صُو-صی) adj
شخصی، متعلق به یک شخص.

خصی (خَ-صی) adj, n
اخته، حیوانیکه خصیتین اش را

کشیده باشد (مخصوصاً گوسفند، بز و گاب که جهت فربه و گوشت آلود شدن شان).

خصّی (خَص-صی) adj
خواجه، انسانی که خایه آن را ازبیخ برکشیده باشند.

خصی کدو (خَ-صی) vt
اخته کردن، کشیدن خصیتین (گاب، گوسفند، بز، الاغ).

خضر (خِضر) n
نام پیغمبری است که بیشتر در داستانها آمده است (در فرهنگ هزاره بعنوان یک حامی غیبی، برای کسانیکه مشکل دارد ویا مسافر است، از آن یاد میکنند).

خط (خَط) n
سطر، رده باریک مستقیم؛ نامه، ملطفه، پیام مکتوب شخصی؛ پشت سکه که برآن عدد یا کلمه یی نوشته است.

خطا (خَ-طا) n
اصابت نکردن، بهدف نخوردن.

خطاچیلو (خَ-طا-چی-لُو) adv
اشتباهاً، سهواً.

خطاشدو (خَ-طا) vi
بر زمین افتادن، سقوط کردن (در اثر لغزش پا که منجر به عدم تعادل جسمی میگردد).

خطاطی (خَط-طا-طی) n
هنر خط نویسی، خوشنویسی.

خطاکدو (خَ-طا) vt, vi
شلیک نتوانستن، اصابت نکردن (به هدف)؛ مرتکب اشتباه شدن؛ کسی را بزمین زدن، باعث افتادن کسی شدن.

خط بروت اوردو (خَط-ـِ-بَ-رُوت) vi
روئیدن موهای ریش و بروت (در اوایل جوانی).

خطر (خَ-طَر) n
چیزیکه عامل از بین رفتن کسی یا چیزی شود.

خطرناک (خَ-طَر-نـاک) adj
پر خطر، هولناک.

خط زدو (خَط) vt
خط بطلان کشیدن؛ دو جویچهٔ باریک و موازی بمنظور آبیاری در زمین شخم زده کشیدن (بعد از هموار کردن زمین).

خط کش (خَط-کَش) n
آلت چوبی، پلاستیکی یا فلزی که توسط آن خط مستقم رسم کنند.

خط کش (خَط-کَش) n
افزار دهقانی است بشکل کلند و دو نوک تیز دارد (برای خط کشی کردن شدیار بکار میرود).

خط کشیدو (خَط) vt
زیر سطری خط مستقیم کشیدن.

خط نه (خَط-ـِ-نو) n
خط ترقین یابطلان (چنانچه که دکانداران هزاره بر روی نام کسی کشند که قرض خویش را کاملاً اداکرده باشد).

خطور (خَ-طُور) n
بیاد آمدن چیزی که قبلاً فراموش شده باشد.

خفت (خِف-فَت) n
توهین، تحقیر، تذلیل.

خفت ددو (خِف-فَت) vt
کسی را با اظهارات توهین آمیز در ملای عام سبک کردن، تحقیر نمودن، خجالت دادن.

خفک (خَ-فک) n
گربه کرهی، دله، جانوری است گوشتخوار به اندازه گربه.

خف کدو (خَف) vi
پنهان شدن، مخفی شدن.

خک سر (خَک-سَر) n, adj
بیچاره، مظلوم، درمانده.

خکمٹکی (خَک-مَٹ-کی) n
جایی که خاک نرم زیاد باشد.

خکمل (خَک-مَل) adj
خاک آلود، مملو از خاک.

خکیو؛ خکاو (خَ-کیو؛ خَ-کاو) n
اولین آبیاری برای مزرعهٔ که بتازگی کشت شده باشد.

خلاص (خَ-لاص) adj
ختم، تمام.

خلاص شدو (خَ-لاص) vi
ختم شدن، تمام گشتن، به آخر

رسیدن.

خلاصه (خُ-لا-صه) n

خلص، مختصر، موجز.

خلایق (خَ-لا-یِق) n

مردم، عوام الناس.

خلپخلی (خَل-پَخ-لی) پختن غذای عاجل از مواد مختلف

خلپل (خَل-پَل) adj

مخلوط

خلپلتو (خَل-پَل-تُو) adj

مریض عصبی؛ به گفتار و باور عامیانه انسانیکه جن در پوستش حلول کرده باشد.

خلتی (خِل-لَ-تی) n

خلعتی، دستمال، چادر و یا لباس که خانواده های عروس و داماد به مناسبت ازدواج فرزندان شان به وابستگان همدیگر هدیه کنند.

خلج (خَ-لَج) n

طایفه معروف هزاره که در ظرف یک مدت بسیار طولانی به سمت غرب هزاره جات سکونت داشتند (حداقل از دوران غزنویان گرفته تا زمان امیرعبدالرحمن)؛ نام اسماعیل خان بعنوان رئیس قبیله خلج در سراج التواریخ آمده است (مخفف "قال آج" ترکی).

خلخلی (خَل-خِ-لی) adj

خال خالی، دارای رنگ های سیاه وسفید (بیشتر به لباس یا تکه گویند).

خلخندگی (خَل-خَن-دَ-گی) n

آبرو ریزی، مایه ننگ، شرمساری.

خلخنده (خَل-خَن-دَه) adj

رسوا، مورد تمسخر همگان.

خلخنده‌کدو (خَل-خَن-دَه) vt

رسوا نمودن، مورد تمسخر قرار دادن.

خلخوت (خَل-خوت) n

جنجال

خلطوم (خَل-طوم) n

خرطوم، بینی دراز فیل.

خلطه (خَل-طه) n

خریطه، توبره، کیسه یی که از پوست یا تکه درست کنند.

خلطه‌خلوم (خَل-طَه-خُ-لُوم) adj

لباس بد دوخت.

خلطه‌مور (خَل-طِه-مور) n

خریطه مهر، کیسه خورد گل دوزی شده که در بین آن مهر ساخته شده از تربت کربلا را مینهند و هزاره های شیعه در حین سجود برآن پیشانه خود را تماس میدهند.

خلفه (خَل-فَه) n

خرفه، نوعی از سبزیجات خوردنی.

خلق (خَلق) n

مردم، عوام الناس.

خلقی (خَل-قی) n, adj

اَعضای حِزب خَلق افغانستان.

خلم (خ-لِم) n

آب بینی، ماده لزجی که در میان دو سوراخ بینی میباشد.

خلمک (خِ-لِ-مُک) adj

خلمی، کسی که مرتباً آب بینی اش تراوش کند.

خلو؛ خلیو (خَ-لَو؛ خَ-لیو) adj

آمیخته نیمه مایع مواد گوناگون، (شکل متحول 'خلاب' فارسی).

خلوک (خَ-لَ-وَک) n

یک نوع نان بسیار نازک و ملور که بالای تابه پزیده میشود، آنرا چپاتی نیز گویند.

خلوک (خَ-لَ-وَک) adj

لغزان، لغزنده، لزِج.

خلیشت (خِ-لیشت) adj

لجوج، لج باز، خیره سر.

خلیفه (خَ-لی-فَه) n

لقب پیشه وران مختلف در هزاره جات (خیاط، موتروان، مسگر و سلمانی).

خم (خَم) adj

کج، منحنی.

خم (خَم) interj

کلمهٔ که دهقانان برای راندن گاو آهن، بطرف حصهٔ شخم زده، استعمال میکنند.

خمبور (خُم-بُور) n

غنبر، بغبغو، صدای خواندن

کبوتر.

خمبورزدو (خُم-بُور) vi

نوعی رقصی که در آن رقاص صدایی شبیه صدای کبوتر از گلو خارج میکند؛ نزدیک هدف رفتن، به اطراف مقصود دور زدن.

خمبه (خَم-بَه) adj

کاهل، تنبل.

خمبه (خَم-بَه) n

تپه، سطح مرتفع.

خمپخلی (خَم-پَخ-لَی) adj

غذای خام، خوراکی بصورت درس پخته نشده باشد؛ غذای عاجل، خوراکی بسیار سریع درست شده باشد.

خم‌پره؛ خامپره (خَم-پِ-رَه؛ خام-پَ-ره) adj, n

خام پاره، دختری که در خوردسالی شوهر کرده و پرده بکارتش پاره شده باشد (غالباً بطور دشنام استعمال میشود).

خمپلک‌کدو (خَم-پَ-لَک) vi

خاک بازی کردن، خاک تنی نمودن، خاک آلود کردن.

خمس (خُمس) n

پنج یک، یکی از پنج حصهٔ مازاد بر درآمد سالانه (هزاره شیعه آنرا حق سادات شمرده به سید میدهند).

خمشک (خَ-مُ-شک؛ خَم-شک) n

رشد نمودن نسج بسیار سخت در درون مهبل ماده گاو که آنرا بریده و زخمش را میسوزانند تا ماده گاو آبستن گردد.

خمشور (خَم-شور) n

غذای بسیار ساده.

خم‌طما؛ ختتما (خَم-طَ-ما؛ خَم-طُ-ما؛ خَن-تَ-ما) adj

متکبر، مغرور، بسیار پرنخوت.

خم‌کوتلی؛ خام کوتلول

خمکدی (خَم-کو-تَ-لی؛ خام-کو-تَ-لو؛ خَم-کُ-دِی) n

خانه و گنبدیکه اطفال از گل میسازد.

خمل (خَم-مَل) n

ضماد یا مرهم ساخته شده از گیاه طبی که پس از کوبیدن با روغن بر غده و یا زخم میگذارند.

خملینگو (خَم-لِینگ-گو) n

لحد، گور، قبر.

خمنڈک (خَ-مَن-ڈُک) n

خسک، ساس، حشرهٔ است برنگ مایل بسرخی و بیضوی شکل که از خون انسان تغذیه میکند.

خموج؛ قوموج؛ قومود؛

غموج؛ خیریج (خَ-مُوج؛ قُو-مُوج؛ قُو-مُود؛ غُ-مُوج؛ خِی-رِیج) n

خاکسترآتشدار، خاکسترسوزانی که هنوز ذرات آتش در آن بجا مانده باشد.

خم وچم کدو؛ چم وخم کدو (خَم-وُ-چَم؛ چَم-وُ-خَم) vi

عرض ادب نمودن، با تواضع خود را خم نمودن؛ کج کیل نمودن، تیار شدن (برای اجراء و یا آماده شدن بکاری)؛ حرکات کسی در هنگام خرامیدن و رقصیدن.

خمیر (خَ-مِیر) n

مادهٔ نرمی که از مخلوط نمودن و سرشتن آرد و آب بدست می‌آید.

خمیرکدو (خَ-مِیر) vi

سرشتن، عجین کردن (آرد با آب).

خمیشت (خَ-مِیشت) n

سرکش، لجوج، نا فرمان.

خمینه (خَ-می-نَه) n

آدم چاق؛ بدنما؛ سرزور؛ تنبل

خمیه (خَم-یَه) n

در آسیا جائیکه اول گندم میاندازد؛ کاهل؛ خمیدگی.

خن (خُن؛ خَن) prep

با، همراه، معه، یکجا.

خنج (خِنج) n

خط یا دایره یی که توسط جسم سخت و نوکدار بزمین بکشند (مخصوصاً برای بازی).

خنجر (خَن-جَر) n

کارد، چاقوکلان، دشنه.

خنجرو (خَن-جَ-رُو) n

خاک روبه، خاشاکی که از جاروب زدن خانه جمع گردد.

خنجک (خِن-جَک) n

یکنوع درختچه کوهی که در فارسی اون ا و در عربی حبة الخضراء گویند و آتش بیخ و ریشه اش بسیار دیر روشن و برافروخته میماند؛ هستهٔ خوردآن که رنگ سبز دارد و مغز ش خوردنی است.

خندق (خَن-دَق) n
گودال عریض و عمیقی که در گذشته در گرداگرد قلعه ها برای جلوگیری از یلغار دشمن حفر میکردند و درون آن را از آب می‌انباشتند.

خندلجی‌کدو؛ خوندلجی کدو (خُن-دِل-جی؛ خون-دِل-جی) vt, caus vb
تصاحب نمودن، مالک چیزی شدن.

خندله‌کدو (خُن-دَ-لَه) vt
قبضه نمودن، تصرف کردن، چیزی را تصاحب کردن، خود را مالک چیزی پنداشتن.

خنده (خَن-دَه) n
مضحک (ضد گریه).

خنده‌خانه؛ خونده خانه (خُن-دِه-خا-نَه؛ خون-دِ-خا-نه) n
صاحب خانه، مالک مکان.

خنده؛ خونده (خُن-دَه؛ خون-دَه) n
مالک، صاحب، دارنده، ارباب.

خنده دلجی کدو (خَن-دَه-دَل-جی) caus vb
خنداندن، به خنده آوردن.

خنده‌کدو (خَن-دَه) vi
خندیدن (ضد گریستن).

خندیدو (خَن-دی-دو) vi
خندیدن (ضد گریستن).

خنک (خُ-نُک) adj
سرد، برد، یخ.

خنک‌روی (خُ-نُک-رُوی) adj
غیر جذاب، سرد.

خنکی (خُ-نُ-کی) n
سردی، برودت، یخی، سرما (هوا).

خنکی‌تو؛ خنلکی تو (خُ-نُ-کی-تُو؛ خُ-نُل-کی-تو) adj
کم حو صیله؛ کسیکه طبیعت خنک داشته باشد.

خنگ (خِنگ) adj
خاکستری، رمادی (رنگ).

خنگ (خِنگ) n
لجوج، حرف ناشنو، سرکش.

خنگ‌بت (خِنگ-بُت) n
نام یکی از دو مسجمهٔ بودا در بامیان (معروف به بت نر).

خنگ‌شدو (خِنگ) vi
رنگ صورت خود را باختن، خاکستری شدن چهره (به هنگام احساس شرمندگی زیاد).

خنوده (خَ-نَ-وَ-دَه؛ خَن-وَ-دَه) adj
خاندانی، معزز، موقر، مودب (چنانچه که از خانواده اشرافی و نجیب باشد).

خو (خُو) refl/poss pron
خود (ضمیر تملیکی و انعکاسی در هزارگی)

خوار (خوار) n
خواهر، همشیره، لقب برای مخاطب قرار دادن شخص مونث.

خوارانـدر (خُ-وار-اَن-دَر) n
دختر پدر یا مادر (که از ازدواج قبلی اش باشد).

خوار؛ خووار (خوار؛ خُو-وار) adj
تنگدست، فقیر، کسیکه بخاطر تهی دستی نتواند غذای کافی بخورد.

خواردختر (خوار-دُخ-تَر) n
خواهر شوهر، نسبت خواهر شوهر به زن برادر؛ وابستگان مؤنث، اقارب یا متعلقین مادینه؛ زنی که با مردی ازقبیسله بیگانه ازدواج کرده و از قبیله خود جدا شده باشد، قبیله پدری به این زن "خواردختر" گویید.

خوارزده؛ خوارزاده (خوار-زَ-دَه؛ خوار-زا-دَه) n
خواهرزاده، پسر یا دختر همشیره کسی.

خواری‌کش؛ خاری کش (خوا-ری-کَش؛ خا-ری-کَش) adj
زحمتکش، کسی که کارهای شاق و طاقت فرسا را با سعی و رنج زیاد از پیش میبرد.

خواستگاری؛ خاستگاری

(خاست-گا-ری) n

طلبگاری از دختری به قصد ازدواج.

خوال (خَ-وال) n

غار، کهف، غاو، شکاف کلان درکوه.

خوال (خ-وال) n

جای خواب حیوانات در چراگاه.

خوانین (خَ-وا-نین) n

خانها، اشراف، (جمع خان).

خوایستدو (خُو-ایس-تَ-دو) vi

خون ستادن، فصد کردن، رگ زدن مخصوصاً در پیشانه یا روی آرنج (برای درمان دوران سر که اغلب در آغاز بهار عاید حال مردم هزاره میشود).

خوب (خوب) adj

نیک، احسن، به؛ سالم، تندرست، صحتمند.

خوب شدو (خوب) vi

بهبود یافتن، شفا یافتن (از بیماری).

خوب کشی کدو (خوب-کَ-شی) vi

تهدید کردن، اخطار لفظی دادن.

خوبی (خو-بِی) n

نیکویی، مهربانی، رفتار شایسته.

خوبی کدو (خو-بی) vi

با نیکویی و مهربانی رفتار کردن.

خوجه (خو-جَه) n

بادار؛ سرمایه دار، بای؛ لقبی است که بعنوان ادای احترام برای اشخاص مقدس و سادات بکار برده میشود، مانند مزار خوجه احمد در دره گل کوه قرباغ؛ حصهٔ نام بعضی از اقوام مثل خوجه احمد (که یک قسمت بزرگ سه پای شهرستان را تشکیل می دهد) و محمد خوجه قرباغ.

خوجه یین (خو-جَه-یین) n

پرلدار، سرمایه دار.

خوچشک؛ خوچچک؛ خوچک (خُو-چُ-شک؛ خو-چُ-چک؛ خو-چک) adj

خونجگر، عصبانی، برانگیخته.

خوچشکله؛ خوچچکله؛ خوچکله (خُو-چُ-شک-له؛ خو-چُ-چک-له؛ خو-چک-له) n

عصبانیت، خونجگری، دلخونی.

خوچشکله کدو؛ خوچچکله کدو؛ خوچکله کدو (خُو-چُ-شک-له؛ خو-چُ-چک-له؛ خو-چک-له) vi

خونجگری کردن، دلخونی نمودن، باسوز و عصبانیت عمل نمودن و سخن گفتن.

خو؛ خا (خو؛ خا) interj

آری، بلی، درست است، هان، احسن، نیکو، خوب (کلمه یی که در مقام ابراز موافقت گفته میشود)، (شکل تغییر خورده 'خوب' پهلوی).

خو؛ خون (خُو؛ خُون) n

خون، دم.

خود (خود) pron

ذات شخص؛ ضمیر انعکاسی.

خودآموز (خود-آ-موز) n

کتابی برای فراگیری زبان انگلیسی (بدون معلم از آن استفاده میشود).

خودبخود (خود-بَ-خود) adv

بدون واسطه، به خودی خود، بدون علت و سبب.

خودخواه؛ خودخا (خُود-خا) adj

خود پرست، کسی که تنها خود را بخواهد.

خودخوش (خود-خوش) adj

خود پرست، از خود راضی.

خودسر (خود-سَر) adj

خود رأی، سرکش، کسی که همه چیز را به فکر خود اجرا نماید و به نصایح و اوامر بزرگان توجه نکند.

خودگو؛ خودو (خود-گُو؛ خُو-دو) pron (pl)

خودما، خودشان.

خودگوی (خود-گُوی) adj

شخص مجذوبی که به حالت خلسه فرو میرود و از اوضاع آینده پیشگویی میکند.

خودگی (خود-گی) n

خودی، قوم، متعلقین (ضد غیر و بیگانه).

خودمانی (خود-ِ-ما-نی) n
خودی، متعلقین، قوم (نقیض غیر و بیگانه).

خودمختار (خود-مُخ-تار) adj
مستقل، آزاد، آنکه در وظایف خود خود رای میباشد.

خودنمای (خود-نُ-مای) n
خود ستا، کسی که خود را در انظار دیگران جلوه بدهد (برای جلب تحسین یا تحریک حسادت).

خودنمایی‌کدو (خود-نُ-ما-یی) vi
خودستایی کردن، افاده فروختن (برای تاثیر گذاری مثبت بر دیگران).

خور (خور) n
پسوندی است بمعنی نوشنده و خورنده (مانند: شیرخور، رشوت خور، قسم خور، الخ).

خور (خور) n
سوراخ یا شکاف باریکی که دانه های غله از درون آن بداخل سنگ آسیاب فرو ریزد؛ زاج، مواد نمکین که برای دباغی کردن پوست خام حیوانات بکار میرود؛ جای دباغی پوست و چرم سازی؛ طبیعت، مزاج، خوی و خاصیت.

خورآو (خور-آو) n
زاج، مواد نمکین که برای دباغی کردن پوست خام حیوانات بکار میرود؛ محل دباغی کردن پوست.

خوراک (خو-راک) n
غذا، خوردنی، طعام، مقدار طعامیکه یک انسان بخورد.

خوراکه (خو-را-کَه) n
ذخیره غذایی، پس انداز مواد غذای برای یک فصل.

خورد (خُورد) n
مقیاس وزن در هزاره جات معادل ۱۱۲ گرام (یک پاو متشکل از چهار خورد است).

خورددو (خور-دَ-دو) vt
دباغی کردن، پوست را توسط عملیهٔ دباغی به چرم یا مشک تبدیل نمودن.

خوردضابط (خُورد-ضا-بِط) n
خوردضابط، صاحب منصب خورد رتبه.

خوردو (خور-دو) vt
خوردن، جویدن و بلعیدن چیزی.

خوردو (خور-دو) vt
خوردن، ازبین بردن، فرسودن.

خورفه (خُور-فَه) n
مخزن، انبار، گدام (برای گندم یا جو).

خورکه (خور-کَه) n
خواهر، همشیره.

خورمه (خور-مَه) n
ظرفی شیردوشی.

خورند (خو-رَند) adj
پرخور، آنکه زیاد غذا بخورد (اعم از انسان و حیوان).

خوروده (خَو-رو-دَه) n
رودهٔ بزرگ، قولون، رودهٔ فراخ (مخصوص حیوانات).

خوره (خو-رَه) n
بیماری های باعث فاسد شدن واز بین رفتن گوشت و پوست صورت مخصوصاً دهن و بینی میگردد.

خوس‌بزی؛ خوسته بزی
(خوس-بِ-زی؛ خوس-ته-بَ-زی) n
(مخفف 'خوسته بازی') نامزد بازی، معاشقه یا مرحله القاء و تبادل عواطف دو جانبه قبل از از دواج که منحصر به بوسیدن و در آغوش گرفتن.

خوسته (خوس-ته) n
نامزاد، دختری یا پسری که قرار ازدواجش با کسی تعیین شده باشد (در مسوده زرنی به املای "خُسته" نیز ضبط گردیده است).

خوش (خوش) adj
شاد، خرم، خرسند.

خوش‌امادی (خوش-آ-ما-دی) int
این یکنوع تعارف هزارگی میباشد که معمولاً میزبان برای پذیرائی از مهمانان تازه وارد به آواز جهر می گوید "خوش آمدی!"،

و پاسخ متقابل آن "خوش بَشی!" هست.

خوش‌امد؛ خوشمد (خوش-اَ- مَد؛ خو-شَ-مَد؛ خوش-مَد) n
مداهنه، چرب زبانی، چاپلوسی.

خوش‌امد کدو؛ خوشمد کدو (خوش-اَ-مَد؛ خو-شَ-مَد؛ خوش-مَد) vi
مداهنه نمودن، چرب زبانی کردن، چاپلوسی نمودن.

خوش‌امد گفتو؛ خوشمد گفتو (خوش-اَ-مَد؛ خو-شَ-مَد؛ خوش-مَد) vi
تملق کردن، سخنان خوشایند گفتن.

خوش‌امدگوی (خو-ش-اَ-مَد-گوی) adj
متملق، آنکه برای کسی سخنان خوشایند گوید (بخاطر نیاز و ضرورت به آن شخص).

خوش‌باور (خوش-با-وَر) adj
زود باور، فریب خور، ساده دل.

خوشچه (خوش-چَه) n
خواهرزن

خوش‌خوی (خوش-خُوی) adj
خوش مزاج، کسی که خلق نیکو و مزاج شایسته دارد.

خوشدامن (خوش-دا-مَن) n
مادرزن، خسرمادر.

خوش‌سکّه (خوش-سِک-کَه) adj
خوش قیافه، خوش نما، خوب صورت.

خوش‌طاب (خوش-طاب) adj
خوش طبع، شوخ طبع، بذله گو، خوش اخلاق.

خوش‌قیافه (خوش-قیا-فَه) adj
خوش روی، خوش سیما، قشنگ، کسی که دارای چهره زیبا باشد.

خوش‌کشک (خوش-کَ-شک) n
میخی است استوار برای محکم نگهداشتن مسمار (در گلیم بافی در عقب میخ اولی کوبند و هردو به اندازه دو متر فاصله دارند).

خوشکی؛ خوشنه کی (خوش-کی؛ خوش-نه-کی) conj
حالآنکه، در حالیکه.

خوش‌لوجه (خوش-لو-جَه)
خواهرزن

خوش‌مزه (خوش-مَ-زَه) adj
خوشگوار، خوش طعم، آنچه از میوه جات یا خوردنی هاکه ذایقه نیکو داشته باشد.

خوش‌نمای (خوش-نُ-مای) adj
خوش سیما، زیبا، دارای صورت قشنگ.

خوشنواز (خوش-نَ-واز) n
پادشاه غرجستان (وهمچنین بلخ و تخارستان) ازسلاله هفتالیان در دوران ماقبل اسلام.

خوشنود (خوش-نُود) n
شادمان، راضی، خوشحال.

خوشنودی (خوش-نُو-دی) n
شادمانی، خوشی، رضایت.

خوشه (خو-شَه) n
چندین دانه حبوبات که در پهلوی هم بر روی ساقه قرار گرفته باشند (مثل خوشه گندم وجو)؛ دانه متعدد میوه که بهم پیوسته است (مثل خوشه انگور)؛ نام یکی از دسته جات طایفوی در جاغوری.

خوشی (خو-شی) n
سرور، شادی.

خوک (خُوک) n
خوک، خنزیر، گراز.

خو کدو (خُو) vt
خون کردن، مجروح ساختن.

خو گرفتو (خُو) vi
خون خواهی کردن، انتقام گرفتن؛ فصدکردن، خون کشیدن (توسط نیشتربابرش سیاه رگ).

خوگی (خَو-گی) خواب گین، الاغ بدی که عادتاً در زیر بار میخوابد.

خوگیر (خُو-گیر) n
خون گیر، انتقام ستان، کسی که از بابت قتل اقاربش خونخواهی کند.

خوگیرک (خَو-گی-رَک) n
کابوس، بختک، خواب وحشت ناک.

خوگیرک گرفتو (خَو-گی-رَک) vt
دچار کابوس شدن، خواب وحشتناک

و تکان دهنده دیدن (که در نتیجه آن انسان خفته دندان میخاید و هذیان میگوید).

خول (خول) n

تاج پرنده.

خول‌خول (خول-خول) n

مصاف بجنگ، دعوت به جنگ (در خروس جنگی).

خوله (خو-لَه) n

صمغی که از شیره بعض گیاهان مانند کما و بدره بدست می‌آید.

خون خر (خُون-ِ-خَر) n

خس الحمار، شنگار، گیاه کوهی با ریشه سرخ رنگ.

خون دَجوش امدو (خُون-دَ-جوش) vi

شدیداً به خشم آمدن، عضبناک شدن.

خوندو (خُون-دو) کم عقل، کردن.

خُونده؛ خنده شدو (خون-دَه؛ خُن-دَ) vt

تصاحب شدن، خود را مالک چیزی پنداشتن؛ بعهده گرفتن (انجام دادن وظیفه ای را).

خونده‌مرده (خون-دَه-مُر-دَه) adj

صاحب مرده (در وقت خشم به الاغ یا حیوانات دیگر گویند).

خونده یی کدو؛ خندی کدو (خون-دَه-یی؛ خُن-دِی) vt, vi

تصاحب نمودن، مالک چیزی شدن، تصرف کردن؛ قبضه کرد، اشغال نمودن (بمنظور تصرف آن).

خونی (خُو-نی) adj

کینه و دشمنی که ناشی از کشتن وابستگان نزدیک کسی باشد.

خوی (خُوی) n

خو، خلق، خصلت، مزاج، مشرب.

خوی (خُوی) n

عرق، مایعی که از زیر پوست بدن تراوش میکند.

خوی کدو (خُوی) vi

خوگرفتن، عادت کردن.

خوی گیر (خُوی-گِیر) n

عرق گیر، تکه کلفتی که در زیر زین اسپ یا پالان الاغ میگذارند.

خه (خَه) interj

خوب، درست! (جواب مثبت).

خیاط (خَی-یاط) n

کسی که برای مردم لباس میدوزد.

خیال (خیال) n

آرایش، تمایل تزئینی نسبت به رخسار و لباس خود؛ گمان، تخیل، نظریه.

خیال‌کدو (خیال) vi

فیشن کردن، آرایش نمودن؛ فکر کردن، پنداشتن، حدس زدن.

خیالی (خیا-لی) adj

آنچه که شخصی تصور کند؛ فیشنی، کسیکه به آرایش خود علاقه داشته باشد.

خیانت (خیا-نَت) n

نادرستی، عهد شکنی، بیوفایی.

خیټ؛ خیډ (خِیټ) adj

تیره، گل آلود (آب)؛ رسوب مایعات، مواد ته نشین شده که از میان روغن بعد از گداختن پیدا گردد؛ مکدر، گرفته، افسرده (مزاج).

خیټ کدو (خِیټ) vt

آب را گل آلود کردن؛ در صحبت و مباحثه شکست دادن.

خیجه (خَی-جَه) n

گرد و خاشاکی از جارو کردن روی خانه جمع شود؛ توده آشغال و زباله مختلفی که باخاک نرم آمیخته است.

خیدو (خَی-دو) vt

جویدن طعام؛ گزیدن، با دهن گرفتن.

خیر (خَیر) adj

نیک، خوب، آنکه برای فقرا اعانت و یاری نماید.

خیر (خَیر) n

نیکویی، خوبی (ضد شر).

خیرات (خَی-رات) n

غذای مجانی که به همگان داده میشود (برای کسب عفو و مرحمت الهی نسبت به شخص مسافر یا تازه در گذشته).

خیرپی (خیر-پی) n
بوته ای است نیمکره ای شکل با خارهای ریز و بهم چسپیده که از آن برای سوخت استفاده میکنند.

خیرتو (خَیر-تُو) adj
دارای خیر، نیکوکار، کسی که خوبی وفایده اش به دیگران برسد.

خیرجله (خِیر-جی-لَه) adj
خیره سری، سرکشی، لجاجت.

خیرک (خی-رَک) n
لجاجت، خیره سری، سرکشی، امتناع ورزیدن به انجام کاری.

خیرکدو (خِیر) vi
لج کردن، امتناع ورزیدن، پافشاری در مخالفت.

خیرک‌کدو (خی-رَک) vi
لج کردن، ضد کردن، از انجام کاری امتناع کردن.

خیرو؛ خیری (خی-رو؛ خی-ری) n
خیری، خطمی (نام یک قسم گل).

خیره (خی-رَه) adj
سگ (یا آدم) متجاوز و درنده خو؛ رنگ کدر و تیره که فاقد روشنی و درخشش باشد.

خیره تی (خی-رَ-تی) adj
مرض دورانی که هر از چند گاه یکبار عود کند.

خیریت (خَی-رِ-یَت) adj
سالم، صحتمند (بیشتیر در هنگام احوال پرسی استعمال کنند).

خیریز (خی-ریز) n
اهرم؛ میله آهنی یا چوبی که به کمک آن اجسام سنگین را از جایش حرکت دهند ویا بغلطانند

خیز (خیز) n
دوش، حرکت سریع، رفتار تند.

خیز کدو (خیز) vi
دویدن، بسرعت رفتن، بتندی حرکت کردن.

خیش؛ خویش (خیش) n
وابسته، اقارب، سرکرده مذکر دو خانواده که از طریق زناشویی پسران و دختران شان باهم رابطه خویشاوندی بر قرار کرده باشند؛ پدر داماد یا عروس؛ این واژه برای مخاطب ساختن آنان نیز گفته میشود.

خیشی؛ خویشی (خے-شی) n
قومی، خویشاوندی؛ خواستگاری، طلبگاری؛ مراسم خواستگاری.

خیک (خِیک) n
کیسه کلان چرمی برای نگهداری و انتقال دادن روغن از یک جا بجای دیگر.

خیگینه (خَی-گی-نَه) n
بیضه، تخم پرندگان و خزندگان.

خیگینه‌تافه (خَی-گی-نَه-تا-فَه) n
پیاوه تخم مرغ، یکنوع غذای بسیار ساده که از آمیختن روغن و آب و پختن تخم مرغ در بین آن بدست آید.

خیگینه‌جنگی (خَی-گی-نَه-جَنگ-گی) n
تخم جنگی (یک نوع بازی پسران و نوجوانان).

خیگینه‌جوشی (خَی-گی-نَه-جو-شی) n
غذایی که از پختن تخم مرغ با روغن درست میشود.

خیگینه‌گلگلک (خَی-گی-نَه-گَل-گَ-لَک) n
خاگینه، غذایی که از پختن تخم مرغ در بین روغن درست میشود.

خیل (خیل) n
ایل، قبیله، مجموعه نژادی همخون، مجموعه از فامیل های مربوطهٔ یک قوم.

خیل (خَ-یل) n
پاک کردن مزرعه گندم از علف هر زه.

خیل (خیل) n
شی، چیز؛ (ماخوذ ازاسم جمع عربی 'خَیل' که مفرد ندارد) گروه یا دسته یی از کوچیان پشتون.

خیل‌خَتک (خیل-خَ-ٹک) n
متعلقین یا اعضای خانواده یک مرد (متشکل از زوجه، پسران، دختران وامثال آن).

خیلخندی (خیل-خَن-دی) n

استهزاء، تمسخر.

خیله (خـِ-لَه) adj

سست، آبگین؛ سست درمزه؛ بیهوده، بی اثر، کم ارزش؛ احمق، لوده؛ خنده دار.

خیلی (خـِ-لی) adj

زیاد، کثیر، افزون، متعدد، بسیار.

خیلّی؛ خیرلی (خِیل-لَی؛ خِیر-لَی) n

یکنوع سماروغ، قارچ خوراکی (در جاهای مرطوب مخصو صاً به مجاورت ریشه های گندیده ای درختان میرویند).

خیمچه (خیم-چَه) n

جگن، ترکه، شاخچه نازک و باریک بید، ارغوان، چاکه، الترغنه وغیره که در بافتن سبد و وسا یل دیگر بکار میرود؛ باریک، نازک (بیشتر در اشعار عشقی).

خیمه (خَی-مَه) n

خرگاه، سایبان بزرگ تیکه ای.

خینج؛ خیند (خِینج؛ خِیند) n

خط، خط باریکی که روی سطح هموار یا دیوار کشیده شده باشد.

خینج کشیدو (خِینج) vi

خط کشیدن، کشیدن خطی به سطح هموار یا روی دیوار.

خینه (خی-نَه) n

حنا، مواد نرمی که از برگ درختی بنام حناء درست میشود و آنرا برای رنگ کردن ناخن ها، موی سر و ریش، دست و پا استعمال میکنند (مخصوصاً در ایام عید نوروز و مراسم عروسی).

خینجک (خِین-جَک) n

نام درخت میوه دار کوهی است که دانه و روغن خوشمزه دارد.

د (دَ) prep

در، به.

دابسته (دا-بَس-تَه) adj

دهن بسته، گنگ، خاموش (در نتیجه وحشت عظیم و ناگهانی)؛ کنایه از حیوانات است که فاقد قوهٔ نطق میباشند؛ روزه دار، آنکه روزه دارد و نباید سخن زشت بگوید و دشنام دهد.

دابسته‌شدو (دا-بَس-تَه) vi

ازحرف زدن باز ماندن، نیروی گویایی خود را ازدست دادن (بخاطر رعب و هراس فراوان).

دابند (دا-بَند) n

دهان بند، ریسمان یا تاری که برای بستن دهن جوال وغیره استعمال میشود.

داپاره (دا-پا-رَه) adj

دهن پاره، کسیکه راز و سخن را نگاه نتواند.

داپرآو (دا-پُر-آو) adj

خجلت زده، شرمنده، منفعل، سرافکنده (در نزد کسی بخاطر ارتکاب کار بدی).

داخل (دا-خِل) adv, n

درون، اندرون (ضد خارج).

داخلی (دا-خِ-لی) adj

درونی، اندرونی، متعلق به داخل.

داد (داد) n

دهش، بخشش.

دادا؛ داده (دا-دا؛ دا-ده) n

برادری بزرگ، داداش، برادر ارشد، اخوی کلان.

دا؛ دان (دا؛ دان) n

دهان، عضو بدن انسا یاحیوان که خوراک را در آن میجوند.

دادزدو (داد) vi

فریاد کشیدن، آواز دادن، صدای بلند برآوردن.

داد و بیداد (داد-وُ-بی-داد) n

شکوه و شکایت، ناله و زاری.

دار (دار) n

حلقه ریسمان آویخته به چوب که در آن محکومین بمرگ را می آویزند.

دار (دار) suff

پیسوندی است بمعنی مالکیت و تصاحب.

دار (دار) n

خانه، مسکن، مکان (مثل دار

دنیا، صواب دارین، وغیره).

دارا (دا-را) adj

ثروتمند، متمول، توانگر.

دارایی (دا-را-یی) n

ثروت، سرمایه؛ جایداد، ممتلکات.

داردار (دار-دار) n

هیاهو، غالمغال، سروصدا.

دارغه؛ داروغه (دار-غَه؛ دا-رو-غه) adj

داروغه، سرکرده، مهتر، آدم کلان قریه، مجری اوامر خان.

دارو (دا-رَو) adj

خوش باور، فریب خور، ساده دل.

دارو (دا-رُو) n

باروت، مواد منفجره یی که در کارتوس تفنگ وغیره بکار میرود.

داروکاله کدو (دا-رُو-کا-لَه) n

باروت ساختن (سابقاً مردم هزاره خاک شوره را میجوشانیدند و با زحمت مقدار مورد ضرورت باروت خود را تولید میکردند).

داری (دا-ری) n

زخم، خراشیدگی یا جرحی که در زیر زین اسپ یا پالان الاغ و سایر جانوران بارکش ایجاد میشود.

داس (داس) n

آلت آهنی سرکج با دسته چوبین که با آن گیاهان و حاصل کشتزارها را درو کنند.

داس‌اولنگی (داس-ِاو-لَنگ-گی) n

داس کلانی که با آن علفهای دراز، رشقه و شبدر را با ضربات متواتر قطع میکنند.

داسو (دا-سُو) n

خار خوشه گندم و جو، ستیغ های درازی که در بالای خوشه گندم و جو میرویند.

داش (داش) n

کوره آجرپزی، تنور بسیار فراخی که در آن خشت گِلی پخته شود.

داشت‌دشتو (داشت) vi

دوام داشتن، پایدار بودن (پار چه و یا چیز دیگری که در برابر استهلاک مقاومت بیشتر داشته باشد).

داغ (داغ) n

حرمان، آرمان، آروزو؛ لکه، نشانی؛ سوگ، غم؛ سوزاندن نقطهٔ از بدن شخص بیمار (بمنظور درمان).

داغ‌ایشتو (داغ-ایش-تو) vi

نقطه های مخصوص از بدن را بمنظور علاج سوزاندن.

داغدار (داغ-دار) n

سوگوار، کسی که قریب و غزیز اش مرده باشد؛ لکه دار، نشانی شده.

داغ‌کدو (داغ) vt

روشن کردن، چالان نمودن؛ بر افروختن شمع، آتش و غیره.

داغو (دا-غو) n

کره نوجوان الاغ در بین یک و دوسال.

داغی (دا-غی) n

مرهم

داقی (دا-قی) adj

گره خورده، بطور نامرتب باهم محکم شده (موهای دراز).

داقی‌شدو (دا-قی) vi

بهم پیچیدن، درهم گره خوردن (موهای سر).

داکتر؛ دکتر؛ ڈاکٹر (داک-تَر؛ دَک-تَر؛ ڈاکٹر) n

معالج، پزشک، جراح یا معالج امراض انسان.

دال (دال) n

غذای است که از حبوبات نیم کوب درست میشود؛ زمین زراعتی لاغر، زمین کم حاصل و ریگزار.

دال (دال) n

توان، وسع، قدرت، زور (بیشتر در جملات منفی استعمال میشود).

دال پاتی (دال-پا-تی) n

مشنگ نیمه کوبیده (برای پختن غذا).

دال‌چینی (دال چی-نی) n

دارچینی، یک قسم مساله دیگ.

دالر (دا-لَر) n

واحد پول ایالت متحده آمریکا.

دالو (دا-لو) n

خانه ای تابستانی، جایگاه باز که در فصل گرما در آن زندگی کنند.

دالو (دا-لُو) n

کتف، استخوان شانه انسان وحیوان.

دالوبی؛ دالوچی (دا-لُو-بِی؛ دا-لُو-چی) n

دالوبین، غیب گو، کسی که تحولات آینده را با مشاهده نمودن برعلایم روی استخوان شانه گوسفند معلوم می کند [ک. فردیناند دنمارکی به پروفیسر شهرستانی گفته بود که این شیوه فال بینی در میان قبایل بومی امریکای جنوبی نیز رایج است].

داله (دا-لَه) n

میدان چمنزار

داله (دا-لَه) n

موضعی است در مالستان و ولایت قندهار.

دالیز (دا-لیز) n

دالان، دهلیز، راهرو.

داماد؛ دوماد؛ دامد (دا-ماد؛ دوماد؛ دا-مَد) n

شوهر عروس در روز عروسی، مردی که با دختری نامزد شده یا تازه عروسی کرده است؛ شوهر دختر کسی.

دامرده (دا-مَر-دَه) n

نام یک طایفه یی هزاره که در جاغور، بیهسود و دیگر مناطق هزارجات سکونت دارد.

دامنه (دا-مَ-نَه) n

دامنه کوه؛ بیماری محرقه، تیفوس که بوسیله شپش به انسان سرایت میکند.

دامو (دا-مو) n

دامن، قسمت پایین جامه؛ به اندازه گنجایش در دامن (مثل 'یگ دامو' گندم)؛ تخفیف ویژه (بخاطر حرمت یا آبروی کسی).

دامو (دا-مو) n

مقدار ده سیر بوزن کابل.

دانا و دم (دا-نا-وُ-دَم) adj

گرسنه، کس بینوایی که شدیداً محتاج غذا باشد.

دان پیچه (دان-ِ-پیَ-چَه) n

دهن پاچه (مثلاً ایزار یا پتلون).

دانش (دا-نِش) n

دانایی، علم، معلومات.

دان مره (دان-ِ-مَ-رَه) n

طماع، ممسک (کسی که همیشه از دهنش عبارت 'مره' یعنی 'برایم بدهید' بیرون میشود.

دانه (دا-نَه) n

دمل، آبسه، برآمدن زخم بر روی پوست بدن.

دانه بزرکو؛ دانه بزاکو (دا-نِه-بُ-زُر-کُو؛ دا-نِه-بُ-زا-

کو) n

چیچک، یک قسم مرض ساری که بیشتر در کودکان بروز میکند و باعث پیداشدن تاول های کوچک برروی پوست صورت شده داغ های همیشگی بجا میگذارد.

دانه جوانی؛ جوانی دانه (دا-نِه-جُ-وا-نی؛ جَ-وا-نی-دا-نَه) n

جوش صورت، دانه های خوردی که بیشتر بر رخسار نوجوانان ظاهرمی شود.

دانه خال؛ دانه گل (دا-نِه-خال؛ دا-نِه-خال) آبله یا یک قسم مرض ساری است که بیشتر در کودکان بروز میکند، و باعث پیداشدن تاول های کوچک بر روی پوست صورت شده داغ های همیشگی بجا میگذارد.

دانه خنجک (دا-نِه-خِن-جَک) n

دانه های خوردنی که ازیک قسم درختچه کوهی حاصل میشود.

دانه؛ دنه (دا-نَه؛ دَ-نَه) n

تخم (گندم، جو و غیره)؛ تا، عدد.

داواد (دا-واد) n

تصدق؛ قربان

داواز (دا-واز) adj

دهن باز، کسیکه دهن اش بیش از حد معمول کشاد باشد یا از روی عادت دائماً دهن خود را باز

نگهدارد.

دای‌بردوازده (دا-ی-بر-دُ-واز-دَه) n
معمول ترین نرخ سود یابهره قرضه نقدی درهزاره جات (به معدل ۲۰ فیصد درسال).

دای‌چوپان (دای-چو-پان) n
نام منطقه است در ولایت زابل.

دای‌فولاد (دای-فو-لاد) n
نام منطقه است در ولایت غزنی.

دای‌کُنڈی (دای-کُن-ڈی) n
نام منطقه است درولایت ارزگان.

دای‌میرداد (دای-میر-داد) n
نام منطقه است در ولایت غزنی.

دایمی (دای-می؛ دا-یِ-می) adj
همیشگی، ابدی، همیشه.

دایه (دا-یَه) n
زن قابله؛ زن شیر ده؛ نام دیگر ولسوالی اجیرستان (هزاره های که در دوران عبدالرّحمن از ازین سرزمین (دایه) کوچ داده شده بود را نیز قوم دایه گویند).

دایی (دا-یی) n
قابله، زن با تجربه یی که خانم های حامله را در وقت زائیدن کمک کند.

دَب (دَب) n
راحتی، آسایش، زندگی آرام آسوده.

دبته کدو (دَب-تَه) vi
مرتباً لاف زدن، به نحو پیهم خودستایی کردن.

دبجی کدو (دَب-جی) vt, vi
مزاحمت ایجاد کردن، داخل اقدام خصمانه شدن (بر علیه کسی).

دبجی کدو (دَ-بِ-جی) vi
اثر بخشیدن؛ درد کردن.

دبدبه (دَب-دَ-بَه) n
راحتی، شان و شَوکَت، زندگی با سرمایه و آسایش.

دب دشتو (دَب) vi
راحت بودن، آسایش داشتن، دارای سرمایه و زندگی آرام بودن.

دبسو؛ دپسو (دَب-سُو؛ دَپ-سُو) nd
عانه، زهار، شرمگاه، قسمت پائین‌تر از شکم در بدن زنان، (ماخوذ از 'دبسونگ' مغولی).

دب کدو (دَب) vi
راحت نشستن، آسوده آرام نشستن.

دَبلا اندختو (دِه-بَ-لا-اَن-دَخ-تُو) vt
کسی را بمشکل و مصیبت دوچار ساختن.

دبلجی کدو (دَ-بَل-جی) vt, caus vb
از نظر غایب کردن، مفقودالاثر نمودن؛ از کوتل گذراندن، به آنسوی کوه بردن.

دبه کدو (دَ-بَه) vi
ناپدید شدن (در آنسوی کوتل، درعقب صخره یا دیوار و غیره).

دتا؛ دوته؛ تتا (دُ-تا؛ دو-تَه؛ تُ-تا) n
فرار، گریز.

دتا کدو؛ دوته کدو؛ تتا کدو (دُ-تا؛ دو-تَه؛ تُ-تا) vi
گریختن، فرار کردن، متواری شدن.

دتلجی کدو؛ دوتلجی کدو؛ تتلجی کدو (دُ-تَل-جی؛ دو-تَلجی؛ تُ-تَل-جی کدو) caus vb
فرار دادن، گریختانیدن، وادار به گریز نمودن، کسی را به فرار واداشتن (بیشتر در مورد فرار نمود دختر و پسر جوان استعمال میشود).

دته‌ول (دُ-تَه-وُل) adj
فراری، گریزی، کسی که از محل اصلی اش گریخته است (مثل کودک مکتب گریز و غیره).

دجال (دَج-جال) n
مردی دروغگوکه گویند در آخرالزمان برای گمراه کردن مردم پیدا شود و خروج او نشانه ظهور امام مهدی (ع) ومقدمه رستاخیزاست.

دَجان رسندو (دَ-جان-رَ-سَن-دو) vt
به ستوه آوردن، عذاب دادن، برکسی سخت ستم کردن (به حدی که از زندگی بیزار شود).

دَجای آوردو (دَ-جای-آ-ورَ-دو) vt
شناختن، شناسایی کردن، به معرفت رسیدن (نسبت به چهره و نام شخص آشنا).

دَچارامدو (دَ-چار-اَ-مَ-دو) vi
مساعد شدن، آماده گردیدن (زمین آبیاری شده برای قلبه کردن و کاشتن).

دختر (دُخ-تَر) n
دخت، بنت، فرزند مادینه کسی؛ دختر، خانم جوان که هنوز فاقد تجربه جنسی باشد؛ باکره، دوشیزه یی که پرده بکارتش دست نخورده وسالم است.

دخترانـدر؛ دختـنـدر (دُخ-تَر-اَن-دَر؛ دُخ-تَن-دَر) n
دختر زن یا دختر شوهر کسی (که از ازداج قبلی اش باشد).

دخترطلبستو (دُخ-تَر-طَل-بِس-تو) vt
دختر طلبیدن، خواستگاری کردن.

دخترعذر (دُخ-تَر-عُذر) n
دختری را گوید که بمثابهٔ معذرت خواهی از کسی، بخاطر ارتکاب جرم نسبت به یک خوانواده یا شخص، به ازدواج او درآورند.

دخترفروش (دُخ-تَر-فُ-روش) n, adj
کنایتاً بکسی گفته میشود که دخترش را در مقابل پول و جایداد به کسی تزویج کند.

دخترفروشی (دُخ-تَر-فُ-رو-شی) n
عمل تزویج دختر در مقابل پول.

دختری (دُخ-تَ-رَ-کی؛ دُخ-تَ-ری) n
پرده بکارت که قسمتی از مهبل دوشیزه جماع نکرده را میبنند.

دخشی (دَخ-شی) interj
حیف، افسوس.

دخل (دَخل) n
جای ذخیره پول، صندق چوبی برای نهادن پول.

ددو (دَ-دو) vt
دادن، سپردن، تسلیم کردن.

در (دَر) n
درخت، شجر (مخفف 'دار' پهلوی).

دراز (دِ-راز) adj
طویل، بلند.

درازچوکی (دِ-راز-چوَ-کی) n
چوکی دراز و طویلی که برای نشستن در باغها و یا صنوف درسی بکار میرود.

درازکشیدو (دِ-راز) vi
بر پشت خوابیدن و پاها را دراز کردن (بمنظور استراحت و رفع خستگی).

درافتدو (دَر-اُف-تَ-دو) vi
درگیرشدن، برخورد کردن (در طی یک جنگ لفظی).

درامدو (دَر-اَ-مَ-دو) vt
درآمدن، داخل شدن؛ بزور به خانه کسی وارد گردیدن؛ منقبض و کوتاه شدن (لباس نخی در اثر شستن).

دربدر (دَر-بَ-دَر) adj
بینوا، تهیدست، بسیار بی بضاعت.

درپوک (دَر-پوک) adj
بزدل، کم دل، ترسو، شخصی که بسیار زود و بیهوده دچار وحشت شود.

درج کدو (دَرج) vt
ثبت کردن، در دفتری شامل نمودن.

درجن (دَر-جَن) n
دوجن، ۱۲عدد از هر چیزی، بستهٔ دوازده دانه یی.

درجه (دَر-جَه) n
اعدادی که بر روی یک آلت برای تعیین اندازه چیزی نوشته شده باشند؛ رتبه، پایه.

درچل (دَر-چَل) adv
آغاز، شروع؛ عنقریب، نزدیک (کار یا حادثه ای).

درچل کدو (دَر-چَل) vi
شروع شدن کدام مصروفیت، آغاز گردیدن کاری.

درخت (دِ-رَخت) n
شجر، دار.

درخواست (دَر-خاست) n

خواستن، التماس، خواهش، نامه ای که در آن از کدام شخص یا اداره تقاضای کار، دادرسی، یا داخله شده باشد.

درد (دَرد) n
الم، رنج جسمی که ناشی ازبیماری باشد؛ بقصد توهین به کسی گویند (درحالت ندائیه).

دردانه (دُر-دا-نَه) adj
عزیز، ناز پرورده.

دردانه (دُر-دا-نَه) pn
نام زنان و دختران.

دردخوردو (دَرد) vi
دچاردردزایمان شدن، به رنج وضع حمل مبتلا بودن (به زنی که درشرف زائیدن کودک است گویند).

دردخونده (دَرد-خون-دَه) adj
کسی که همیشه بیماراست وبه محض اینکه ازیک دردشفایابدآناً آفت جسمانی دیگری بسراغش آید.

درد دل (دَرد-ِ-دِل) n
غم، رنج، اندوه.

درد دل کدو (دَرد-ِ-دِل) vi
رنج و اندوه خود را با کسی درمیان گذاشتن.

درددو (دَر) vt
سوزاندن، آتش زدن.

دردرسیده (دَرد-رَ-سی-دَه) adj
مصیبت دیده، رنج کشیده.

دردزا (دَرد-ِ-زا) n
درد زاییدن، درد حمل، رنج وضع حمل.

دردسهفتا؛ درد سرلغک
(دَرد-ِ-سِه-اَف-تا؛ دَرد-ِ-سَر-لَ-غَک) n
محرقه، مرض ساری که تب شدید، سردردی، و اختلالات شکم دارد.

دردکلجی‌کدو (دَرد-کَل-جی) vt, caus vb
متألم کردن، به دردآوردن.

درز (دَرز) n
رخنه، شکاف باریک؛ محل بخیه در لباس.

درزوکدو (دَر-زو) vt
ترکردن، نرم نمودن، آغشتن، لقمه نان خشک را در بین مایع یا سالن غوطه دادن تاپس ازسرایت کردن رطوبت به آن ، عمل جویدن و بلعیدن آسان شود.

درزه (دَر-زَه) n
دروازه، باب، مدخل کلان قلعه.

درزی (دَر-زی) n
خیاط، کسی که برای مردم لباس می دوزد.

درس (دَرس) n
سبق، چیزی که معلم به شاگرد یاد دهند، بخش یا حصه ای از کتاب که یکبار به شاگرد درس داده شود.

درست (دُ-رُست) adj
صحیح، راست.

درسو (دَر-سو) n
کمک

درسوز (دَر-سوز) adj
دل تپیدن برای غذا

درشت (دُ-رُشت) adj
خشن، زبر، زمخت.

درشتک (دُ-رُش-تَک) n
نام نبات خود روست

درشته (دُ-رُش-تَه) n
یکنوع علف (مخلوط کاه ورشقه که به خورد گاو، الاغ و اسپ دهند).

درشو (دَر-شَو) n
عائد، درآمد.

درشوبورشو (دَر-شَو-بُور-شَو) adj
رفت آمد، برو بیا.

درغان (دَر-غان) n
استا کاران و اصحاب پیشه های مختلف که در قلمرو حکومت چنگیز خان از پرداختن به هر نوع بیگاری یا تادیه مالیات معاف بودند؛ نام طایفه هزاره در کالو (مورکرفت، ج ۲، ص ۳۸۵) و همچنین در حوالی بامیان به داخل درّه های کلان کالو، ایراق، بلوله و غیره (میتلند ج ۲، ص ۳۹۵).

درغ‌درغ (دَ-رَغ-دَ-رَغ) anomo
غرش ابر، آواز گوشخراش تندر (که پس از پرتو افگندن آذرخش

از آسمان بر میخیزد).

درغ‌درغ‌کدو (دَ-رَغ-دَ-رَغ) vi
بانگ بر آوردن (تندر یا رعد)، غریدن آسمان ابر آلود.

درغل‌کدو (دَر-غَل) vt
دو پاره کردن، بدو قسمت بریدن.

درک (دَ-رَک) n
ردپا، نشان، اثر؛ آگاهی، معلومات (در بارهٔ کاری یا چیزی).

درک (دَ-رَک) n
سبب، لحاظ، خاطر، وجه، از حساب یا قیمت چیزی، راجع به موضوعی.

درک‌دشتو (دَ-رَک) vi
موجود بودن، بدست آمدن.

درک‌شدو (دَ-رَک) vt
فهمیدن، درک کردن؛ پیدا نمودن، ردپای چیزی را یافتن.

درک‌کدو (دَ-رَک) vt
ردپای چیزی را پیدا کردن، دربارهٔ چیزی آگاهی و معلومات حاصل نمودن.

درگایی (دَر-گا-یی) adj
ولگرد، آدم بیکاره یی که بیهوده در اینجا و آنجا راه برود و به هر دری سر بزند.

درگد (دَر-گَد) adv
مداوم، پیوسته، مستمر.

درگرفتو (دَر) vi
سوختن، آتش گرفتن، شعله ور شدن (لفظاً)؛ خشمگین شدن، برآشفتن (مجازاً).

درگه‌بغدادی (دَر-گِه-بَغ-دا-دی) n
تخته در نازک که با چپراسی به چهار چوبه متصل است.

درگه؛ دروازه؛ در (دَر-گَه؛ دَر-وا-زه؛ دَر) n
باب، مدخل (مأخوذ از 'درگاه' پهلوی).

درگه‌گیری (دَر-گَه-گی-ری) n
رسم مسدود کردن دهن دروازه که معمولاً در روز طوی برای جلوگیری از خروج عروس به ذریعه اقارب نزدیک مشاراليها صورت میگیرد و سپس راه را باز کنند به محض اینکه مبلغ قلیلی به ایشان داده شود).

درگیر (دَر-گیر) adj
گرفتار، دچار، مصروف.

درگیرو (دَر-گی-رو) n
آتشگیره، درگیران، گیاه خشک، لته یا شاخچه بوته که برای روشن کردن آتش استعمال میشود.

درگیری (دَر-گی-ری) n
برخورد، تصادم نظام بین دو گروه مخالف.

درگیری‌کدو (دَر-گی-ری) vi
برخورد نمودن، جنگ کردن.

درمند (دَر-مَند) adj
محتاج، نیازمند، درمنده، تهی دست.

درمندخسونی (دَر-مَن-دَخ-سو-نی) n
احتیاج، نیاز، ضرورت؛ فقر، تهی دستی.

درمندو (دَر-مَن-دو) vi
ضرورت داشتن، نیاز داشتن؛ محتاج شدن، فقیر و تهی دست گشتن.

درمنده‌کدو (دَر-مَن-دَه) vt
مصروف نگهداشتن، مشغول کردن (طفل شیر خوار).

درندو (دَ-رَن-دو) vt
درون کردن، داخل نمودن.

درنگ (دَ-رَنگ) adj
منطقهٔ سخت، سنگزار و بدون گیاه، زمینی که برای کشت مناسب نباشد.

درو (دَ-رَو) adv
مداوم، پیوسته، مستمر؛ همین حالا، الآن.

درو (دُ-رُو) adv
درون، داخل، میان.

درو (دَ-رَو) adv
بزودی، فوراً، بدون تأخیر؛ مستمر، مداوم، کلمه یی که قبل از فعل بکار میرود، برای بیان کردن زمان جاری ومشغول بودن فاعل به اجرای کاری.

دروانه؛ درونه (دُر-وا-نَه؛ دِ-رَو-نَه) n
چوبهای باریک شاخهای درمنه.

درورو؛ درون رو (دُ-رُو-رَو؛ دُ-رُون-رَو) adj
پیچ، شکم رو، اسهال.

دروش (دِ-روش) n
درفش، ابزار آهنی نوک تیز با دسته چوبی که در کفش دوزی و پالان دوزی بکار میروند.

دروغ (درُوغ) adj
کذب، نادرست، گفتاری که حقیقت نداشته باشد (ضد راست).

دروغشاخدار (دُ-رُوغِ-شاخ-دار) n
دروغ غیر قابل باور.

دروغ گوی (دُ-رُوغ-گو-ی) adj
کذاب، کسی که راست نگوید.

دره بله (دَ-رَه-بَ-لَه) adv
بالا رود، بسمت بالای رود خانه، بسوی سرچشمه.

دره پولادی (دَ-رِه-پو-لا-دِی) n
وسیع ترین دره در سمت جنوب وادی با میان که در زیر ستیغ کوه بابا واقع است و هزاره های پولادی دران نشیمن دارند (میتلند، ج۲، ص ۳۹۷).

درّه؛ دره (دَرّ-رَه؛ دَ-رَه) n
وادی، زمین پست و طویل بین دو سلسله کوه.

درّه شیو (دَر-رَه-شیو) adv
پائین دره، سر نشیب، به سمت جریان رود خانه.

دریا (دَر-یا) n
رودخانه، بحر، جویبار بسیار کلان آب.

دریچه؛ درچه (دَ-ری-چَه؛ دَر-چه) n
کلکین، پنجره، روزنه.

دریشی (دِ-رے-شی) n
یک دست لباس رسمی، کوت شلوار (کرتی، پتلون و یخن‌قاق).

دریغ کدو (دَ-رِیغ) vt
دریغ نمردن، مضایقه کردن.

دریو؛ درو (دِ-ریو؛ دِ-رَو) n
عمل درویدن و قطع کردن ساقه گندم، رشقه وغیره.

دریو کدول؛ درو کدو (دِ-ریو؛ دِ-رَو) vt
درویدن، با داس قطع کردن نباتات (مانند گندم، جو وغیره).

دریه؛ دی‌ره (دَر-یَه؛ دَی-ره) n
داره، دف، نوعی ازآله موسیقی زنانه که دارای چنبر چوبی و پوست نازک است و با سر انگشتان نواخته میشود.

دز؛ دوز (دُز؛ دُوز) n
دزد، سارق، کسی که مایملک دیگران را بطور مخفی ببرد.

دزی (دُ-زی) n
سرقت، دزدی.

دست‌آویز (دِست-آ-ویز) n
دلیل، مدرک، سند کتبی.

دست‌اسپی (دِست-اِس-پی) n
کنایه از زن نهایت بی‌کار و تنبل.

دست‌اسیه (دِست-آ-سِ-یَه) n
دستاس، آسیای دستی که زنان هزاره با دست می چرخانند (برای آرد کردن گندم یا آشیای دیگر).

دست‌اندازی (دِست-اَن-دا-زی) n
تعدی، دست درازی.

دست‌بسته (دِست-بَس-تَه) adj
دامادی که در اثر تعویذ زیانبار یا جادو دفعتاً از شب زفاف ببعد عنین گردد و دیگر قادر به جماع کردن با نوعروس نباشد.

دست بند کدو (دِست-بَند) n
پیمان نامزدی کسی را بستن، دختری را بعنوان زن آینده برای پسری خواستگاری کردن.

دست‌بی‌نمک (دِست-ِ-بی-نَ-مَک) n
کنایتاً در مورد کسی گفته میشود که در برابر نیکی خود به عکس‌العمل بد مواجه شود.

دست‌پای‌دراز (دِست-پای-دراز) adj
متجاوز، دستبرد زننده، دزد، متعدی.

دست پناه (دِست-پَ-نا) n
بیلچه یی که بنّاها با آن ملاط

را بر روی خشت یا سنگ میگذارند.

دست پیچه (دِست-پِی-چَه) adj
دست و پاچه، وارخطا، سراسیمه.

دست تنگ (دِست-تَنگ) adj
تهیدست، فقیر، محتاج، کسی که برای مخارج عاجل خود پول موجود نداشته باشد.

دست؛ جست (دِست؛ جِست) n
ید، عضو بدن انسان (مخصوصاً کف دست و انگشتان).

دستخط (دِست-خَط) n
امضا، توقیع، نام کسی که با خط خودش به نحو پیچیده نوشته شده باشد.

دستخوش (دِست-خوش) interj
مرحبا، آفرین (به قمار باز برنده گویند).

دستخیر (دِست-ِ-خیر) n
کمک و اعانت به فقرا.

دستدو (دِست) vi
مصافحه کردن.

دستدرازی (دِست-دِ-را-زِی) n
تعدی، دست اندازی.

دستدرازی کدو (دِست دِرازی) vt
بناموس کسی تجاوز نمودن؛ دستبرد و دزدی کردن؛ بکسی حمله کردن، تعدی کردن.

دستدَکارشدو (دِست-دَ-کار) vi
اقدام کردن، شروع کردن، بکاری آغاز نمودن.

دسترخو (دِس-تَر-خو) n
دسترخان، سفره کلان که در بالای آن غذا صرف کنند.

دسترند (دِست-رَند) n
افزار نجاری برای صاف نمودن و همرار کردن سطح تخته چوبین.

دست شور ددو (دِست-شور) vi
اجرا کردن، انجام دادن؛ عملی کردن، اقدام عملی نمودن.

دست شویی (دِست-شو-یی) n
جای شستن دست و روی؛ کنایه از مستراح، جایی که رفع حاجت نمایند.

دستغاله (دِست-غا-لَه) adj
داش

دست فروش (دِست-فِ-روش) n
فروشنده دوره گرد، کسی که اجناس سبک را بر روی دست میگیرد و در کوچه و بازار برای فروش میگرداند.

دستکاری کدو (دِست-کا-رِی) vi

دست کته؛ کته دست (دِست-کَت-تَه؛ کَت-تَه-دِست) adj
کنایتاً انسان جوانمرد و سخی را گویند.

دستکش (دِست-کَش) n
پوشاکی تکه ای، پلاستیکی یا چرمی که دست را بپوشاند.

دستکول؛ دسکول (دِست-کول؛ دِس-کول) n
بکس چرمی یا پلاستیکی زنانه که معمولاً با تسمه دراز برشانه آویزان میشود.

دستگیر (دِست-گیر) n
کمک، یاری؛ بدام افتادن؛ دسنگ دروازه.

دستگیرکدو (دِست-گِر) vt
گرفتار کردن، بدام انداختن.

دستلاف؛ دسلاف (دِست-لاف؛ دِس-لاف) n
دَستلاف، دست فال، نخستین فروش به پول نقد در اول صبح.

دستمالجان پاکی (دِست-مال-ِ-جان-پا-کی) n
دستمال کلفت یاهوله کلان که پس ازغسل باآن بدن را خشک کنند.

دستمالدست (دِست-مال-ِ-دِست) n
دستمال پرزدار کلان که دست و رو را پس از شستن با آن خشک کنند.

دستمال؛ دسمال (دِست-مال؛ دِس-مال) n
پارچه چهار گوش برای پاک کردن بینی، لبان و غیره که در هزاره جات بطرز مخصوصی گلدوزی و تزئین میگردد.

دستمالگردو (دِست-مال-ِ-گَر-دو) n

دستمال گردن، پارچه دراز و ضخیمی که دروقت سردیِ هوا به دَور گردن میپیچند.

دستمغو (دِست-مُ-غُو) n
دستکش کلفت پوستی که فقط برای شصت و چهار انگشت دو جای جداگانه دارد و در وقت درویدن بوته های خار مورد استعمال قرار میگیرد.

دستملککدو (دِست-مَ-لَک) n
دست مالی نمودن، با دست مالیدن.

دستنماز؛ دستماز (دِست-نَ-ماز؛ دِست-ـِ-ماز) n
وضو، طهارت بمعه شستشوی دست و رو (که اجرای آن پیش از اقامه نماز یا تلاوت قرآن یک امر الزامی است).

دستنمازگرفتو (دِست-نَ-ماز) vi
وضوگرفتن، شستن دست و رو توأم با طهارت به ترتیب مخصوص قبل از خواندن نماز.

دستواز (دِست-واز) adj
سخی، ضد حریض.

دست و دا (دِست-وُ-دا) vi
کنایه از اینکه هرچه کار کند شب آنرا میخورد و ذخیره ندارد.

دستور (دَس-تُور) n
فرمان، امر، حکم.

دسته (دِس-تـه) n
چوبی که بدست گرفته شود (مانند دسته تبر، تیشه وغیره)؛ بخش، گروه، شاخه (مربوط به یک طایفه).

دستهآونگ (دِس-تِه-آ-وَنگ) n
دسته اسطوانه یی شکل از برنج که با آن مواد را در درون هاون میکوبند.

دستهتو (دِس-تَه-تُو) adj
دسته دار (مثل پیاله وغیره).

دستی (دِس-تی) adj
بادست، چیزی با دست درست شود، کاری توسط دست اجرا شود، غیر ماشینی.

دستی (دِس-تی) adv
بزودی، فوراً، بدون تأخیر.

دستیار (دِست-یار) n
مددگار، کمک کننده.

دَ سرکسی ثَب شدو (دَ-سرـِ-کَ-سی-ـثَب) vi
مال بی ارزش و یا تهمت ناحقی بگردن کسی بار شدن.

دسالنهگُله (دِست-مال-ـِ-نَه-گَ-لَه) n
دستمال نخی چاپی که رنگ سرخ و گلهای سفید دارد.

دشت (دَشت) n
صحرا، بیابان؛ هموار، زمینی که تپه و کوه نداشته باشد.

دشتارزنه (دَشت-ـِ-اَر-زَ-نَه) n
صحرای بی گیاه و آب.

دشتو (دَش-تو) vt
داشتن، صاحب چیزی بودن.

دشغل (دَش-غَل) n
اجناس غیر قابل استفاده، چیزهای که قابل استعمال نیست.

دشقر (دُش-قَر) adj
صعب، دشوار، مشکل، سخت، (شکل متحول 'دشخوار' دری).

دشلمه (دَش-لَ-مَه؛ دَش-لِ-مَه) n
دانه های شیرینی که شکل های مختلف دارد ومعمولاً با چای یکجا خورده میشود.

دشمو؛ دشمن (دُش-مو؛ دُش-مَن) n
عدو، خصم، دو شخصی که از یگدیگرد نفرت دارند.

دعاتعویذ؛ دووا تاییذ (دُ-عا-تَع-وِیذ؛ دُو-وا-تا-یِیذ) n
دعا وتعویذ، سحر و جادو نمودن برای حصول مطلبی.

دعاخاندو؛ دووا خاندو (دُ-عا؛ دُو-وا) vi
دعاخواندن، قرائت کردن (دعای خیر پس از ختم نماز و طعام و غیره).

دعا؛ دووا (دُ-عا؛ دُو-وا) n
دعا، نیایش، طلب خیر و برکت برای کسی، خواستن آمرزش کسی از پیشگاه خداوند.

دعوا (دَ-وا) n
مرافعه، دادخواهی، حضور در

محاکمه برای احقاق حقوق.

دعواجلّاب (دَ-وا-جَل-لاب) adj
مرافعه گر، آدم جنجالی که علاقمند به اقامه دعاوی نا حق در محاکم عدلیه برعلیه دیگران باشد.

دعواکدو (دَ-وا) vi
مرافعه داشتن، داد خواهی نمودن، نزد قاضی برای اخذ حقوق رفتن.

دغدغلاکدو (دَغ-دُغ-لا) vi
بصدا آوردن ظروف.

دغدغله؛ دغله دغله (دَغ-دَغ-لَه؛ دَغ-لَه-دَغ-لَه) n
اشد گرمی آفتاب در نصف النهار.

دغدنه کدو (دَغ-دِ-نَه) vi
لرزیدن، دچار ارتعاش شدن (بنا بر تب یا سرمای شدید).

دغل (دَ-غَل) adj
مکار، حیله گر، کسی که در پی فریب دیگران باشد.

دغلباز (دَ-غَل-باز) adj
متقلب، فریبکار، حیله گر.

دغنگیو (دَ-غَنگ-گیو) n
گاب نر که عمر اش میان یک تا دو سال باشد، گوساله نر که عمرش از یکسال گذشته باشد و هنوز دو ساله نشده باشد.

دفتر (دِف-تَر) n
دفترخانه، شعبه، دایره، اطاق کار کاتبان یا مامورین دولتی یا بخش خصوصی.

دفعه (دَ-فَه) n
بار، کرت، رکعت، مرتبه.

دفن (دَفن) n
گذاشتن به قبر، عمل به خاک سپردن.

دق؛ دغ (دِق؛ دِغ) adj
خفه، افسرده، حزین.

دق شدو؛ دغ شدو (دِق؛ دِغ) vi
خفه شدن، دلتنگ شدن، محزون گردیدن، رنجیدن.

دقیق (دَ-قِیق) adj
درست، بعینه؛ باریک بین، نکته باریک.

دقیقه (دَ-قی-قَه) n
واحد اندازه گیری برای زمان، شصت یکم یک ساعت، یک شصتم یک ساعت.

دقیقه گشت (دَ-قِی-قَه-گَشت) n
دقیقه شمار، عقربک باریک ساعت که دقیقه ره نشان میدهد.

دکان آیینگر (دُ-کان-ِ-آین-گَر) n
کارگاه آهنگر، جای که آهنگر کار کند و آلات دست ساخته خود را بفروشد.

دکاندار (دُ-کان-دار) n
مغازه دار، مسؤل خرید و فروش در یک مغازه.

دکان؛ دوکان (دُ-کان؛ دُو-کان) n
مغازه، حجره ای که در آنجا اجناس داد و ستد میشود، وتاق متصل براهی عمومی که در آن اجناس برای فروش موجود میباشد.

دک ددو (دَک) vt
جنباندن، بحرکت در آوردن، تکان دادن.

دکل (دَ-کَل) n
موجود خیالی، اجنه، روح پلید.

دل (دِل) n
قلب، عمده ترین عضو در درون بدن انسان؛ خواست، خواهش؛ شهامت، شجاعت، دلیری.

دل آساکدو (دِل-آ-سا) vt
تسلی دادن، دل داری دادن، دلجوی نمودن.

دلاک (دَل-لاک) n
سلمانی، حجام، مردی که مو و سر و ریش اشخاص را کوتاه کند یا بتراشد (مأخوذ از 'دلاک' عربی بمعنای مالش کننده) .

دلال (دَل-لال) n
سمسار، میانجی بین خریدار و فروشنده.

دلالی (دَل-لا-لی) n
پیشه وساطت در معاملات؛ اجرت معمولی که به دلال میدهند.

دل اندختو (دِل آن-دَخ-تو) vi
از فرط غصه بیمار شدن، شهامت خود را باختن، در اثر غم افسرده و بد حال گردیدن.

دلاور (دِل-آ-وَر) adj
دلیر، شجاع، نترس.

دل‌بد (دِل-بَد) adj
قهر، رنجیده، دل آزرده (از کسی).

دل بدشدو (دِل-بَد) vi
مبتلای تهوع و استفراغ بودن؛ خفه گردیدن، از کسی متنفر شدن.

دل‌بدگی (دِل-بَد-گی) n
رنجش، دلخوری، کدورت.

دل‌بسته (دِل-بَس-تَه) adj
علاقمند، بسیار مشتاق (مثل کودکی به پدرش).

دل بله (دِل-بَ-لَه؛ دِل-بِ-لَه) adj
بد دلی، دچار تهوع.

دل‌بند (دِل-بَند) n
چند عضو درونی بدن حیوانات ذبح شده (مثل دل، جگر، قصبة الریه و شش).

دلبی (دَل-بَی) n
پوشاک نازک

دل بی ددو (دِل-بَی-دَدو) vi
دل باختن، عاشق شدن.

دل‌بی‌دل (دِل-بی-دِل) adj
مردد، دودِل، دودله، در شک و تردید.

دل‌پر (دِل-پُر) adj
مطمئین، خاطر جمع، بی فکر.

دل‌پره (دِل-پَ-رَه) \le

دل پری (دِل-پَ-ری) n
اطمینان، خاطرجمعی.

دل پری ددو (دِل-پَ-رِی) vt
اطمینان دادن، خاطر جمع ساختن.

دل تو (دِل-تُو) adj
دلیر، باشهامت، باجرأت.

دل جگر دشتو (دِل-جِ-گَر) vi
شجاع و دلیربودن، شهامت داشتن.

دلجو؛ دلِ جو (دِل-جو؛ دِ-لِ-جو) adv
با ذوق وشوق، از دل و جان، از روی میل ورغبت.

دل جویی (دِل-جو-یی) تسلیت دادن کسی که یکی از اقارب نزدیک اش فوت شده باشد.

دلجی (دَل-جی؛ دِل-جی) suff
پسوندی است که معنی باعث انجام کاری میباشد.

دل چرخ کدو (دِل-چَرخ) vi
شک کردن، گمان بردن، به تردید افتادن (در مورد اجرا کدام امری یا نحس بودن ایام ابتدا کار).

دل چلانی (دِل-چَ-لا-نی) n
مهربانی، خوش رفتاری، رویه نیکو.

دل‌ششپه؛ دل‌شخپه؛
دل شخپه (دِل-خِش-پَه؛ دِل-شِخ-پَه؛ دِل-شِخ-پَه) adj
تهوع، دل بدی، احساس سختی و سنگینی در معده.

دلخگ (دَل-خَگ) adj
دلقک، مسخره، بذله گو، کسی که کارهای خنده دار بکند، یا سخنان نغز و فرح آور بگوید (حدس زده اند که شاید کلمه دلقک اصلا ماخوذ ازنام 'تلخلک' از مسخرگان در بار محمود غزنوی برده است).

دلخگله (دَل-خَگ-لَه) n
مزاح، مسخرگی، شوخی، خوش طبعی.

دلخنه (دِل-خَ-نَه) n
صندق سینه که جایگاه قلب انسان است.

دل خوش کدو (دِل-خوش) vt
خرشحال کردن، شادمان نمودن (خرد یا شخصی دیگری را).

دل‌خوشی (دِل-خو-شی) n
تسلی، رضایت سطحی.

دلدار (دِل-دار) n
عزیز، معشوقه، دلبر.

دلداغی (دِل-دا-غی) n
خوراک خفیفی که در بین ناشتای بامداد و غذای ظهر صرف میگردد.

دل‌درد (دِل-دَرد) adj
شکم درد، معده درد.

دلدرون؛ دلدورنه (دِل-دُ-رُون؛ دِل-دُور-نَه) n
احشاء، اعضای درون بدن (دل، شُش،

جگر، طحال، گُرده و غیره).

دلدل (دَل-دَل) adj

لایستان، باتلاق، دلدلزار هم میگویند.

دلدلک (دِل-دِ-لک) adj

تردید، دودلی، شک.

دلده (دَل-دَه) n

برغول، غذای متشکل از دانه های گندم نیمه کوبیده که زنان آن را بعنوان نذر در روز چهارشنبه سوری طبخ کنند؛ عمل زدن و کوبیدن (در مغولی).

دلده میده؛ میده دلده (دَل-دَه-مَی-دَه؛ مَی-دَه-دَل-دَه) adj

مکسور، شکسته (به پاره های ریزه وخورد).

دل ڈگڈگ؛ دل ڈگڈگه (دِل-ڈگ-ڈگ؛ دِل-ڈگ-ڈِ-گه) adj, adv

مذبذب، متردد، دودل (در میان خوف و رجا)؛ با ترس و لرز عمل کردن.

دل زدو (دِل) vi

مشکوک بردن، تردید داشتن، دودل بودن.

دل زده (دِل-زَ-دَه) adj

خسته، ملول، بی رغبت (پس از خوردن زیاد یک نوع غذا یا معاشرت بیحد باکسی).

دل زده شدو (دِل-زَ-دَه) vi

بی رغبت شدن، اشتهای خود را از دست دادن (نسبت به غذای بسیار چرب و شیرین یا افراط درعیش و عشرت وافر).

دل سرد (دِل-سَرد) adj

بی رغبت، بی علاقه، مأیوس، نا امید.

دل سوختو (دِل-سوخ-تو) vt

ترحم آوردن، بحال کسی رحم کردن، احساس همدردی پیدا نمودن.

دل سوز (دِل-سوز) adj

غمخوار، مشفق، آنکه دلش بحال دیگری بسوزد.

دل کدو (دِل) vi

جرئت به خرج دادن، قصد کردن (برای گفتن سخن یا اجرا نمودن کار مهمی).

دل کش (دِل-کَش) adj

با ذائقه، خوشمزه.

دل گرفتو (دِل-گِ-رِف-تو) vi

جرأت پیدا نمودن، اطمینان حاصل نمردن.

دل گرم (دِل-گَرم) adj, adv

علاقه مند، با امید، با شوق و ذوق.

دل گرمی (دِل-گَر-می) n

تمریذی که معمولاً بارنگ زعفرانی مینویسند (برای جلب محبت زن یا دختری).

دل گیر (دِل-گیر) adj

غمگین، خفه.

دل مرده (دِل-مُر-دَه) adj

کسیکه به عیش و ظرافت شوق نداشته باشد.

دلمل (دِل-مَل) adj

بی مزه، دارای مزه سست؛ مقاوم، کسیکه پشکار داشته باشد، آنکه وظیفه یا پیشه ای را ترک نکند؛ سست، شخصی که جدی نباشد.

دلمله (دِل-مَل-له) n

معطلی، درنگ، مکث.

دلمول (دُل-مُول؛ دِل-مُول) n

کباب خوشه تر گندم و جواری.

دل میده (دِل-مَی-ده) adj

دل شکسته، مأیوس، نا امید.

دل ناخاه (دِل-نا-خا) adj

ناراضی، بی میل، مخالف (بیشتر در مورد کسانیکه ازدواج میکنند).

دلنگ (دَ-لَنگ) n

هرچیزی برآمده و دلنگان که مثل سر پستان حیوانات به سمت پایین آویخته شده باشد؛ گوشت زیر گلوی مرغ (خروس، فیل مرغ، گاو وغیره)؛ غبغب، گوشتی که در زیر زنخ آدم چاق آویزان است.

دل نگرو (دِل-نِ-گَ-رو) vi

منتظر، چشم براه؛ غمگین، سرگردان، اندیشمند (در باره کدام واقعه).

دلنگو (دَ-لَنگ-گَو) vi

نگران بودن، در تشویش بودن؛

در پی کس بودن؛ اصرارکردن

دلنگو (دَ-لَنگ-گو) adj
آویزان، آویخته، دلنگان؛ کنایه از کسی که در پی چیزی منتظر بماند؛ شلّه، آنکه مستمر برای اخذ چیزی اصرار بورزد.

دلنگو (دِ-لَنگ-گو) adj
نگران، مشوش.

دلو (دَلو) n
نام یکی از صور فلی؛ بهمن، نام یازدهمین ماه سال هجری شمسی.

دلوایه؛ دیلوایه (دِل-وا-یه؛ دِیل-وا-یه) adj
هوسانه، چیزی مطابق میل، آنچه که دل بخواهد.

دلوایی‌خور (دِل-وا-یی-خور) adj
آنکه غذای مطابق میل خود را بخواهد، کسی که هر نوع خوراک را نخورد.

دلّه (دَل-لَه) n
جانوری است از راسته جوند گان که به آن خفک و دله خفک نیز گویند؛ کنایتاً آدم احمق و بی غیرت؛ وسیله ارتبارط نامشروع زن و مرد؛ کسیکه ناموس خود را بفروش رساند و یا وسیله پیشرفت کار خود بکار برد؛ کلیمهٔ است که بعنوان دشنام بمردان استعمال میشود.

دله‌خفک؛ دلده خفک (دَل-لَه-خَ-فَک؛ دَل-دَه-خَ-فَک) n

سبز، خز.

دلی (دِ-لی) adj
کسی که مطیع خواستهای زودگذر باشد و تصمیم قاطع و طولانی مدت نداشته باشد.

دلی (دَ-لی) n
مانند، مثل.

دل یخ کدو (دِل-یَخ) vi
عقده دل برآوردن، قلباً آرام گرفتن (پس از ستانیدن انتقام یا مقاربت جنسی).

دلیر (دَ-لیر) adj
شجاع، دلاور، شهم، نترس.

دلیل (دَ-لیل) n
برهان، حجت، آنچه که برای ثبوت چیزی گفته میشود.

دم (دَم) adj
از جریان افتادن هوا، هوای کسل کننده و خفقان آور؛ آب راکد، آبیکه بوسیله کدام سد در یک گردی از جریان افتاده باشد.

دم (دَم) n
آغاز، شروع (روز یا شب)؛ پیش (سیل، یا آفات دیگر)؛ لبه تیز تیغ.

دم (دَم) n
زندگی، جان؛ نفس، هوایی که در حال استنشاق از بینی و دهان به شش وارد میشود؛ خوانش آیات چند از قرآن یا سایر کتب ادعیه و دمیدن آن در جایی که مار یا

زنبور گزیده است (تا بزودی بهبود یابد).

دم (دَم) adj
دوره میل شدید به جفت گیری (فقط ماچه سگ).

دم (دُم) n
دمب، عضوبدن حیوان که در انتهای تنه اش واقع است؛ آخر، منتهی الیه (جوی آب و غیره)؛ ارتباط، یک نوع ربط معنوی.

دم (دَم) n
آلتی شبیه انبان که در کنار کوره آهنگری، زرگری و مسگری نصب است و دمیدن آن باعث شعله‌ور گشتن آتش میشود.

دم‌آس (دُم-ـِ-آس) n
یکنوع گیاه کوهیست از خانراده گندمیان، شبیه دم اسپ و ازآن جارودرست کنند، درمشهد به آن قیاغ کوهی گویند.

دم‌آو (دَم-آو) n
جائیکه آب دریا و یا جوی استاده باشد یا بسیار به آهستگی حرکت کند؛ آب با روغن و مصالحی که بعد از صاف کردن، برنج با آن دم میشود.

دماغ (دَ-ماغ) n
بینی، اعضای بدن انسان که توسط آن نفس بکشند و بو را درک کنند.

دماغ‌کدو (دَ-ماغ) vi

قهرکردن، خشم گرفتن.

دماغی (دَ-ما-غی) adj

متکبر، مغرور.

دم بال آمدو (دَم-بال) vi

احساس ملل کردن، دچار ستوه و بیزاری شدن (مثلاً از نشستن در بین افراد نا باب و گستاخ).

دم بشته (دَم-بُش-تَه) adj

مرده، هلاک شده (در مورد حیوان حلال گوشت که بدون ذبح شرعی از بین برود استعمال میشود).

دم بله قرغم (دُم-بَ-لِه-قَر-غَم) adj

خود مختار، کنایه از کسیکه سخت مست و مغرور است و کسی را به حساب نمی‌آورد.

دمبله کدو (دَم-بَ-لَه) vt

گیج نمودن، بیزار ساختن، به تنگ آوردن، خسته کردن (بخاطر بوی متعفن یا سخنان بیهوده).

\lle دمبوره

(دَم-بُو-رَه) n

یک قسم آله موسیقی است که دو تار دارد، و از گذشته های بسیار دور در بین هزاره ها سابقه استعمال داشته است چنانچه ناصر خسروبلخی (در حدود سنهٔ ۳۳۵ هق مصادف با ۱۰۰۷ م) آن را در یکی از اشعارش صریحاً به مردم هزاره نسبت داده است:

هزاران قول خوب و نغزو باریک

ازو یابند چون تار هزاره

دیوان اشعار، ص ۳۹۵.

...سبوره زدو (دَم-بُو-ره) vi

نواختن دمبوره.

...م پسوک (دَم-بوک) n

...سیله یی که با آن عمل انسداد ...رای چیزی صورت میگیرد (مثلاً ...رای بستن سوراخ ته حوض آب و ...غیره).

... (دُم-بَه) n

...لبه، عضو آویخته درا نتهای ...تنه گوسفند که تمامش چربی است.

...سبه غزک (دُم-بَه-غَ-زَک) n

...نبلیچه، دمغزه، استخوان بیخ ...ستون فقرات انسان وحیوان.

...بی ددو (دَم-بَی) vi

...ردن، درگذشتن، فوت کردن.

...بیگا (دَم-ِ-بیِ-گا) adv

...نگام شام، شبانگاه.

...پخته (دَم-پُخت) n

...ش و بی صدا و بی نشاط؛ ...یکه بر آتش خفیف سر آنرا ...پوشند تا در بخار آب پخته ...شود؛ کنایه از دختری که به ...خانه دیر مانده و شوهر نکند.

...پخته شدو (دَم-پُخت) vi

...نه از خفه شدن در فضای ...

...مشت کدو (دَم-پُر-مُشت)

...مردن، فوت کردن، از دنیا رفتن.

دمپی‌ددو؛ دم ددو (دُم-پَی؛ دُم دِدو) vi

طفره زدن، در موقع دویدن آناً تغییر جهت دادن (بمنظور جلوگیری از حمله تعقیب کننده).

دم توغل (دَم-ِ-تو-غَل) n

بمحضی‌که پروین از ماه بگذرد (نجومی).

دم چاشت (دَم-ِ-چاشت) adv

هنگام چاشت، سرظهر.

دم چاق (دَم-چاق) adj

بانشاط، سرحال؛ خوشبخت، خوش قسمت، زندگی موفقانه، بی‌فکر ونگرانی

دم چل (دُم-چَل) n

پرهای درازی که در آخر بدن پرندگان آویخته است.

دم چی (دُم-چی) n

دُم چین، تسمه یی که به عقب زین بسته است و در زیر دم اسپ قرار میگیرد.

دم دار (دَم-دار) n

جاندار، زنده جان، زنده.

دم ددو (دَم) vi

منبسط شدن، امتداد یافتن (رابر و پوست خام).

دمدسر (دَم-دَ-سَر) adj

بیزار، خسته (از انجام دادن کاری).

دمدسرله (دَم-دَ-سَر-لَه) adj

بیزاری، خستگی (از انجام دادن کاری).

دم دغڎغڎک (دَم-دَ-غڎ-غَ-ڎک) adj
محتضر، در حال نزع، در شرف مرگ (در باره بیمار گویند).

دمدم (دَم-دَم) adv
آغاز، شروع (مخصوص اوقات صبح، ظهر، پیشین، شام).

دمرس (دَم-رَس) adj, adv
آسوده، راحت، در آسایش؛ آهسته، آرام.

دمرس کدو (دَم-رَس) vi
لحظهٔ کوتاهی در جریان کار توقف نمودن (برای رفع خستگی).

دمرسی؛ دمراس (دَم-رَ-سی؛ دَم-راس) n
مکث یا توقف کوتاه برای تجدید قوا.

دم روزوز (دَم-ِ-روز-وَز) adv
هنگام نماز صبح، وقتیکه در سمت مشرق سفیده صبح پدیدار میشود (هنگام صبح صادق).

دم ریز (دُم-ریز) adv
بطور پیهم، در یک صف، مسلسل و بلا انقطاع.

دم زدو (دَم-زَ-دُو) vt
دم زدن، سخن گفتن، گفتگو کردن (با لاف و گزاف).

\|e دَ مُسافیرت خاتُو سُور اسـ

[illegible] (دَ-مِش) n
[illegible]رکرد و عدم جریان هوا.

دم صبو (دَم-ِ-صُ-بُو) adv
هنگام نماز صبح، وقتیکه درسمت مشرق سفیده صبح پدیدار می شود، هنگام صبح صادق.

[illegible] (دَم-قَ-تی) n
[illegible]، هم آغوش، دوست جانی.

[illegible] کدو (دَم-قَ-تی)
[illegible]انقه کردن، بغل کشی نمودن، [illegible]یگر را در آغوش گرفتن.

[illegible] (دُم-کَ-جَک) n
[illegible]دم، عقرب، حشره یی با دم کج [illegible] آخرش به یک نیش زهرآگین [illegible] میشود.

[illegible] (دَم) vt,vi
[illegible]دن، پختن، در معرض تراکم [illegible] قراردادن؛ افسون کردن؛ [illegible] آلتی هوا را با فشار در [illegible] داغ دمیدن؛ راکد بودن [illegible] یا هوا.

[illegible] (دَم-کَش) n
[illegible] از افزار بافندگی که در [illegible] آن تار ها از همدیگر [illegible] و بافت دیگری را بوجود [illegible].

[illegible] (دَم-کی) vt
[illegible]، ترساندن.

[illegible] (دَم-کَی؛ دَ-مَک)
[illegible] (واژه محبت آمیزکه معمولاً برای اطفال خورد استعمال می شود).

دم کیلک (دُم-کی-لک) n
کژدم، عقرب، حشره یی با دم کج که آخرش به یک نیش زهرآگین منتهی میشود.

دم گوسله (دُم-ِ-گو-سَ-لَه) n
بابونه، اقحوان، علف هرزی است که بیشتر در کنار رود خانه ها، جویبار ها و زمینهای مرطوب میرویند، شاخهای باریک و برگهای بریده بریده و گل زرد و طعم تند دارد، ساقه های تازه روئیده آنرا میخورند.

دمگیره (دَم-گی-رَه) n
نفس تنگی، مرضی که در اثر آن تنفس مشکل میشود.

دم منٹی (دُم-مُن-ٹی) adj
دم بریده (سگ وغیره).

دم نخت (دَم-نَخت) adv
فعلاً، اکنون، حالا.

دمو (دَ-مُو) pron
در آن، در همان.

دندان‌شکن (دَن-دان-شِ-کَن) adj
قاطع، مدحش، خشن (همیشه با جواب استعمال میشود).

دندغر (دَن-دَه-غَر) n
ولگرد

دندو (دَن-دو) n
دندان، هریک از استخوان های

خورد در دهان برای جویدن غذا.

دندوخلال (دَن-دو-خ-لال) n

دندان خلال، سیخ باریک فلزی یا چوبی که در میان دندانها خلانیده میشود (برای بیرون کردن باقیمانده غذا).

دندوخیدو (دَن-دو-خَی-دو) vt

فشردن دانها بهم دیگر در اثر قهر، کنایه از خشم و غضب.

دندودردی (دَن-دو-دَر-دی) n

درد دندان، وجع اسنان.

دندوزدو (دَن-دو) vt

با دندان کندن و جویدن (مثل 'چمکه' یا استخوان پرگوشت)؛ سخن نیشدار گفتن، کسی را غیر مستقیم مورد مسخره قرار دادن.

دندوساز (دَن-دو-ساز) n

دندان ساز، کسی که دندان مصنوعی بنشاند، آنکه پیشه اش درس نمودن دندان مصنوعی باشد.

دندوکندو (دَن-دو) vi

دندان کشیدن، بیرون آوردن دندان.

دندون‌ارّه (دَن-دون-ِ-اَر-رَه) n

دندان های کلانی که با آن عمل جویدن غذا صورت میگیرد.

دنڎه (دِن-ڎَه) رک به "ڎنڎه". اول یا دُوم؟؟

دنگ؛ دنگه (دَنگ؛ دنگ-گه) n

دانگ، قبیله، شاخه یا گروه کوچک مردمی (کلان‌تر از خانوار و خوردتر از قبیله).

دنگ‌مندو (دَنگ-مَن-دو) adj

مات و مبهوت ماندن، گیج شدن.

دنیا (دُن-یا) n

جهان، عالم.

دنگر (دَن-گَر) n

ساقه خشک نبات.

دو (دُو) num

دُو، عدد بعد از یک.

دو آو (دُو-آو) n

محل تلافی دو رود خانه، جای که دو دریا باهم ملحق یا از همدیگر جدا میشوند.

دواپاشی (دَ-وا-پا-شی) n

سم پاشی، پاشیدن مواد حشره کش (برای نابود کردن حشرات مضر).

دوات؛ دویت (دَ-وات؛ دو-یت) n

دویت، مرکب دان، ظرف کوچک فلزی یا شیشه یی که در آن مرکب را نگهدارند.

دواخانه (دَ-وا-خا-نَه) n

دکان دوا فروشی.

دوا؛ دوایی (دَ-وا؛ دَ-وا-یِی) n

دارو، ادویه، آنچه که بخورد بیماران برای معالجه بدهند.

دوا کدو؛ دوایی کدو (دَ-وا؛ دَ-وا-یِی) vt

درمان کردن، معالجه نمودن.

دواله (دُو-اَ-لَه) n

زمینی که دو مرتبه قلبه شده باشد.

دوام‌دار (دَ-وام-دار) adv

مداوم، ادامه دار، مستمر، عملی که برای مدت دراز در جریان باشد.

دوباره؛ دوبیه (دُو-با-رَه؛ دُو-بَ-یه) adv

بازهم، بار دوم، برای مرتبه ثانی.

دوبیتی (دو-بَی-تی) n

دوبیتی های عامیانه هزارگی که به طرز آهنگ معمول چهار بیتی خوانده میشود و غالباً بهمین اعتبار دو بیتی را نیز چار بیتی خطاب کنند (مصاریع اول، دوم و چهارم آن قافیه دارد، ولی مصراع سومش ازاین قید آزاد است).

دوپاره‌شدو (دُو-پا-رَه) adj

دوتکه شدن، بدوحصه تقسیم شدم؛ کنا یه از به خشم آمدن و غضبناک گردیدن

دوپسته (دُو-پوس-تَه) n

حامله، باردار.

دوپشته (دُو-پُش-تَه) adv

سواری دو نفره در بالای یک الاغ، بایسکل وامثالهم.

دوتار (دو-تار) n

یکی از آلات موسیقی که بیشتر مانند دنبوره است، مگردسته آن دراز تر و کاسه اش خوردتر

میباشد.

دوتر (دو-تَر) n

آسترلباس، پارچه یی که در زیر جامه و پوشاک دیگر بدوزند.

دوترکدو (دو-تَر) vt

استر گذاشتن، دوختن پارچه یی در زیر جامه یا البسه دیگر.

دوتله کدو (دُو-تَ-لَه) vi

با امید مطالبه کردن، به کسی ملتمسانه تقرب جستن، حصول چیزی را توقع نمودن.

دوتنگی (دُو-تَن-گی) adj

باری که دو قسمت هموزن دارد و بر پشت الاغ حمل میشود.

دوتو (دُو-تَو) adj

دولا، دارای دوتار (ریسمان تابیده).

دوجو؛ دوجینه (دُو-جو؛ دو-جِی-نه) adj

باردار، حامله، شکم دار.

دوختو (دوخ-تو) vt

بخیه زدن، دوختن.

دود (دود) n

نان جواری

دوُد (دُود) n

دودمان، خانواده، خانوار (این واژه بیشتر برای جمع نمودن مالیات بکار میرود).

دود (دُود) n

جسم سیاهی مانند بخار که در موقع سوختن چیزی از آن بر خیزد.

دو؛ داو (دَو؛ داو) n

دشنام، فحش؛ بار، مرتبه، رکعت (در قمار بازی).

دودپر؛ پردود؛ دودزده (دُود-پُر؛ پُر-دُود؛ دُود-زَ-ده) adj

دود آلود، چیزی که دود با آن رسیده و رنگش مثل دود شده باشد.

دود کدو (دُود) vi

ایجاد نمودن دود؛ برآشفتن، بخشم آمدن، غضبناک گردیدن.

دود کسی ره بور کدو (دُود-کَ-سی-رَه-بُور) n

کنایه از توانائی به جانشینی کسی، نام پدر و کسی دیگری را زنده نگهداشتن، از پدر و پدر کلان خود هوشمندتر بودن.

دودکش (دُود-کَش) n

سوراخی که برپشت بام است و دود آتش تنور را فرا میکشاند.

دودگل (دُود-گُل) adj

ابتر، مقطوع النسل، بی پسر، مردی که فرزند نرینه ندارد تا پس از مرگش نام وی را زنده نگهدارد.

دودگل‌رفتو (دُود-گُل) vi

نابود شدن، از بین رفتن؛ بدون پسر از دنیا رفتن.

دودگی (دود-گِی) n

میراث

دودل گوی (دُو-دِل-گوی) n

ریاکار، مکار، دورنگ.

دودله (دُو-دِ-له) adj

مردد، آنکه به یک کاری تصمیم قاطع گرفته نتواند.

دودندو (دُو-دَن-دو) adj

گوسفند یا گاب دو ساله.

دوده (دُو-دَه) n

عمل ایجاد دود با دردادن دانه اسفند یا ریشه گیاهی بنام "بدره" (برای دفع بلا، آفات و چشم زخم) ؛ قشر سیاه رنگی که از تراکم زرات دود بوجود می‌آید.

دودی (دُو-دی) n

دعا یا ورد مخصوصی که بر کاغذ تحریر میگردد و قاعدتاً میباید در پیش شخص بیمار برای حصول شفا و دفع چشم زخم سوزانیده شود.

دوڎلی (دُو-ڎَ-لی) n

دودستگی، گروه گرایی، نفاق.

دوڎول کدو (دُو-ڎول) vt

چاک کردن، دریدن، پاره نمودن (جامه، پارچه یا کاغذ).

دور (دَور) n

سو، سمت، طرف، جهت؛ عصر، زمان، دوران.

دور (دور) n

مهارت، استادی، زیرکی؛ روش، سبک، شیوه، طرز.

دور (دُور) adj

پرمسافه، بعید (ضد نزدیک).

دوراهی (دُو-را-یی؛ دُو-را-هی) n
دوراهی، جایی که دو راه بهم ملحق شده باشند.

دوربی؛ دوربین (دُور-بی؛ دُور-بِین) n
آلتی برای واضح دیدن چیزها از فاصله دور.

دورخوردو (دَور) vi
برگشتن، برگردیدن، رجعت نمودن، واپس آمدن.

دورد (دورد) n
رسوب، ته نشین (که از میان روغن بعد از گداختن پیدا گردد).

دورددو (دَور) vt
کسی یا حیوانی را وادار به بازگشت کردن؛ مهار نمودن، به زیر سلطه در آوردن.

دوردراز (دُور-دِ-راز) adj
دُور و دراز، پرمسافت، با فاصله زیاد.

دوردنی (دُور-دِ-نِی) n
مسابقه پرتاب سنگ (هرکس که سنگش از همه دور تر برسد برنده است).

دورگه (دُو-رَ-گَه) adj
اکدش، حیوان یا انسانی که پدر و مادرش از دو نژاد متفاوت باشد.

دورله‌کدو (دور-لَه) vt
خود را بزمین مالیدن.

دوروبر (دَور-ُو-بَر) adv
اطراف، گردوبَر، دور.

دوروی (دُو-رُوی) adj
ریاکار، دورنگا، منافق.

دوره (دَو-رَه) n
عصر، زمان، وقت؛ سیر، گردش.

دوره (دَو-رَه) n
حمله صرع توأم با غش و بی‌هوشی که معمولاً بر کودکان عارض میشود.

دوره‌بازی (دور-رَه-با-زی) n
طرّه بازی، یک نوع بازیی اطفال است بشکلی که پسران نا بالغ پارچه یی را مثل تازیانه تاب داده بر یکدیگر میزنند.

دوره؛ دوره سر (دو-رَه؛ دو-رَه-سر) n
رکابی که از ریسمان در دو سوی پالان الاغ میسازند تا زنان و مردان سالخورده در هنگام سفر طولانی بتوانند پاهای خود را در درون حلقه آن براحتی قرار بدهند.

دوره له کدو (دو-رَه-لَه؛ دور-لَه) vi
مهمیز زدن، برانگیختن، با دو پا در بغل شکم خر زدن تا با شتاب به پیش بتازد.

دوری (دَو-ری) n
بشقاب، ظرف مدور و پهن برای صرف پلو.

دوزخ (دو-زَخ) n
سقر، جهنم.

دوزخی (دو-زَ-خِی) n, adj
جهنمی، کسی که مستحق سوختن در آتش سقر باشد.

دوزدو (دَو) vt
فحش دادن، دشنام دادن.

دوزده‌امامی (دوز-ده-اِ-ما-می) n
اثناعشری، شاخه عمده شیعه که معتقد امامت علی و یازده فرزندش میباشد.

دوزده؛ دوازده (دُوز-ده) num
دوازده، عددی مساوی با ده جمع دو (۱۲).

دوزنوکدو؛ دوزانوکدو (دُو-زُ-نُو؛ دو-زا-نو) vi
بر روی دو زانو نشستن (در وقت فریاد کشیدن بر سر شخص جانب مقابل).

دوزنه (دُو-زَ-نَه) n
کسی که دو زن داشته باشد.

دوست (دوست) n, pn
رفیق، یار، همدم.

دوست‌آبست (دوست-آ-بَست) n
دوست و اقارب، احباب و وابستگان در مجموع.

دوستی (دوس-تی) n
رفاقت، ارتباط گرم بین دو شخص.

دوسیه (دو-سِ-یَه) n

دو ورقه ای کاغذ ضخیم یا پلاستیک که در آن یک مجموعه از اوراق نگهداری شود؛ پرونده، نوشته ها و اسناد در باره یک موضوع حقوقی.

دوش (دَ-وِش) n

دویدن، رفتار بسیار سریع.

دوشاخ (دُو-شاخ) n

چهار بند، قسمت اتصال دو پا، مفصل ران.

دوشمبه (دو-شَم-بِه) n

دوشنبه، روز دوم هفته.

دوشی (دو-شی) n

شیر دهنده، بز و گوسفند مادی که در عمر شیردهی باشد، حیوان ماده که برای شیر گرفتن از آن نگهداری شود (مخصوص بز و گوسفند).

دوشی (دو-شِی) n

محور، اتکاء، قطعه چوب یا سنگی که در زیر میله آهنین یا چوبی برای تکیه دادن گذاشته میشود تا با فشار دادن میله روی آن جسم سنگین را به آسانی حرکت دهند.

دوشیخلی (دُو-شِیخ-لی) adj

چوب دو شاخه درخت (مثل دسته غولک)؛ آن حصه بدن که از پائین لگن خاصره به دو شاخه مجزا منشعب میشود.

دوغ (دوغ) n

مایع ترشی که پس از جدا کردن مسکه از ماست باقی میماند.

دوغ‌تافه (دوغ-تا-فَه) n

غذای ساده هزاره گی (پارچه های خورد نان را در میان دوغ بسیار گرم ریزه کنند و اندک روغن در آن بیامیزند).

دوغ‌دوغ (دوغ-دوغ) n

سوارکار سست، آنکه مانند مشک دوغ در پشت اسپ یا الاغ به این سو و آن سو تکاب بخورد.

دوقوشلی (دُو-قُوش-لی) adj

دوشاخه، دوشاخ، چوبیکه دارای دوشاخ باشد.

دوک (دَ-وَک) n

قطعه زمین جدا از دیگر مزرعه.

دوکری (دَو-کَ-ری) n

فحش، دشنام.

دوکری‌کدو (دَو-کِ-ری؛ دَو-کَ-ری) n

دشنام دادن، دو زدن، فحش دادن.

دوکسه (دُو-کَ-سَه) adv

سواری دونفره در بالای یک الاغ، بایسکل و امثالهم.

دوکو (دُو-کو) n

کره آهنگری، جای که در آن آهن را حرارت دهند.

دوکه (دو-کَه) adj

مرد کوتاه قد؛ نام یکی از چهار دسته هزاره های قره باغ که در دو دره گلکوه و نی قلعه بود و باش دارند (مأخوذ از "دُکّه" مغولی زرنی).

دوگبه (دُو-گَ-بَه) n

دو زبانه، اختلاف در بین حرف اول و دیگر سخنها.

دوگنی؛ دوگنی‌چی (دُو-گَ-نی؛ دُو-گَ-نی-چی) n,adj

دوگانه، جنابه، دوتایی، دوقلو (دوکودک در شکمی واحد)؛ دو مغز بادام یا زردآلو در یک پوست.

دوگوینچی (دُو-گو-وِین-چی)

دوگانگی.

دولا (دُو-لا) adj

دوقات، دارای دو لایه.

دولاغ (دُو-لاغ) n

جراب پشمی بسیار بلند که تا زانو میرسد.

دولاغ (دُو-لاغ) n

شلواری گشاد و چین دار زنانه که از کمر تا مچ پا را میپوشاند.

دولت (دَو-لَت) n

حکومت، تنظیمی یک منطقه مشخص را کنترول کند؛ ثروت، سرمایه، دارایی.

دولت‌دار (دَو-لَت-دار) n, adj

ثروتمند، متمول، دنیادار، غنی، سرمایه دار.

دولتی (دَو-لَ-تی) adj

حکومتی، آنچه که به سستم حاکم تعلق داشته باشد.

دولنه (دول-نَه) n

دولانه، یک نوع میوه گِرد، خورد و سرخرنگ.

دولّه؛ دوره؛ دورله (دَ-ول-لَه؛ دَو-ره؛ دَ-ور-لَه) n

تقلید، پیروی کردن بی چون و چرا از رفتار و گفتار دیگران.

دوم (دوم) n

ورد یا روش سحرآمیزی که بیماری را درمان و بدبختی ها را دفع کند.

دومی (دو-می) adj

ادبار

دون (دَ-وَن) adj

دونده، اسپ سریع و تند رفتار.

دوناخوخط (دُو-نا-خُو-خَط) n

طلاق نامه (لفظاً پرزه کاغذ خورد به اندازه دو ناخن).

دوندو (دَ-وَن-دو) vt

گریزاندن، فرار دادن، راندن، بیرون کردن.

دونقیغ (دون-قِیغ) نجات یافتن.

دونگه (دونگ-گَه) n

نام موضعی است در اَجِرستان.

دو نمبر (دُو-نَم-بَر) adj

جعلی، ضد اصل.

دووث (دَ-وُوث) n

دیوث، دلّه، مرده گاو (دشنامی که برای مَردان استعمال میشود).

دوی‌دوی؛ دی‌دوی (دوی-دوی؛ دَی-دُوی) n

دلنگان، آویزان، آویخته.

دوی‌گک (دُوی-گَک) n

آواز خوانی که دو نفر باهم هم‌آواز گردیده غزل عشقی را میسرآیند (این نوع آواز خوانی مخصوص هزاره های جنوب میباشد).

دویدو (دَ-وِی-دو) vi

خیز زدن، بسیار تند و سریع حرکت نمودن.

دویی به دو (دُو-یی-بَه-دُو) adv

فقط دو نفر با هم، بدون کس سوم.

ده (دِ) n

قریه، قشلاق، دهکده.

ده بزن (دِه-بِ-زَن) n

لت وکوب (چنانچه که در جریان برخورد دوکس رخ میدهد).

ده؛ دا (دَه؛ دا) num

ده، یک عدد بیشتر از نه.

ده یک؛ دایک (دَه-یَک؛ دا-یَک) n

عشر، ده یکم چیزی (لفظاً)؛ اندک بریان ویا از خود همان خرمن که هنگام رفع خرمن به اطفال دهند؛ انعام بر سر خرمن جای (هنگام برداشت خرمن به کسانی که در آنجا حاضرند یک مقدار گندم بگونه بخشش داده میشود).

دهمزنگ (دِ-مَ-زَنگ) n

نام محلیست در کابل.

دهنه (دَ-هَ-نَه) n

دهن دره، موضعی که از آنجا وادی شروع میشود.

دی (دَی) adj

بزرگ، کلان در مغولی [فقط در ترکیبات با اسامی دیگر بکار میرود]؛ در هزارگی بمعنی یک مجموعه قومی یا یکی از تقسیمات الوسی وابسته بهم است، و معمولاً بعنوان پیشوند با نامهای قبایلی یکجا استعمال میشود، مثل (۱) دی زینیات [هزاره ایماغ] (۲) دی کنڈی (۳) دی زنگی (۴) دی میرداد (۵) دی چوپان (۶) دی میرکشه (۷) دی دیغو (۸) دی ختای (۹) دی کلو و غیره.

دی (دَی) vt

انباشته، کوت، توده (هیزم، علف وغیره).

دی بوته (دَی-بُو-تَه) n

توده ای از بوته برای سوخت.

دی‌دو (دَی-دُو) n

غزل کوه نشینان هزاره که معمولاً بوسیله زنان و مردان بدون همراهی کدام آلات موسیقی به آواز بسیار بلند خوانده میشود (این نوع آواز خوانی فقط در جنوب هزارجات رایج است).

دی کدو (دَی) vt

توده نمودن، رُوی هم رده رده چیدن، انباشتن، جمع کردن.

دیار (دِ-یار) n

ده، دهکده، قریه، محیط مسکونی.

دیارگی (دِ-یار-گی) n

هم قریه، کسانیکه در یک دهکده بسر میبرند، دوکس که در یک دهکده نشیمن دارند.

دیانت (دِ-یا-نَت) n

اتفاق، همبستگی، اتحاد.

دیانت‌راس (دِ-یا-نَت-راس) adj

راست کار، صادق، مخلص.

دیبه (دِ-بَه) n

پشته، تل خاکی، گریوه؛ نام چندین دهکده در هزارجات.

دیپو (دِ-پو) n

انبار اسلحه، ذخیرهٔ سلاح.

دَیخ نمیشته کدو (دَ-یخ-نَ-میش-تَه) vi

کار بی‌فایده کردن، زحمت بیهوده کشیدن (چون چیزی که بر روی یک قطعه یخ نوشته شود بمحض قرار گرفتن در برابر تابش آفتاب بزودی محو و زدوده میگردد).

دیدکور (دید-کور) adj

آدم خسیس و ممسک.

دیدگو (دید-گو) n

اجاق، دیگدان، یک قسم آتشدان گلین برای پختن غذا و جوشانیدن آب.

دیدو (دِی-دو) vt

نگاه کردن، مشاهده نمودن، نگریستن.

دیده (دَی-دَه) n

دوش، حرکت سریع؛ تلاش، کوشش.

دیده‌دانسته (دی-دَه-دا-نِس-تَه) adv

قصداً، تعمداً، بطور آگاهانه.

دیده کدو (دَی-دَه) vi

دویدن، با شتاب و سرعت تمام راه رفتن.

دیده نک؛ دیدینک (دی-دَه-نَک؛ دِی-دِی-نَک) n

مردمک چشم، نقطه سیاهی در وسط حلقه چشم.

دیدی؛ دایدی (دَی-دِی؛ دای-دِی) adj

زیاد، فراوان، بسیار.

دیر (دیر) adv

ناوقت، تاخیر، گذشته از وقت تعیین شده.

دیر (دیر) adv

نزد، نزدیک، پیش (کسی یا چیزی).

دیربر (دیر-بُر) adj

مداوم، ادامه دار، چیزی که اختتام اش بدرازا بکشد.

دیررس (دیر-رَس) adj

آنچه دیرتر ثمر بدهد، آنچه که نتیجه اش دیر حاصل شود.

دیرروشدو (دیر-رَو) vi

مزمن شدن، طولانی گردیدن، مدت درازی در بدن بیمار پاییدن (در مورد امراض).

دیرشی‌بودو (دیر-شی) vi

قصد اقامت داشتن، ماندن طولانی در جای ماندن.

دیرمنده (دیر-مَن-دَه) adj

چیزی که مدت زیادی بجا مانده باشد.

دیرنه (دیر-نَه) adj

کهن سال، آدم پخته سال، آن که دوران اول جوانی را گذرانده است.

دیروز (دی-روز) adv

دی، روز گذشته.

دیره (دِ-رَه) n

دیوار، جدار.

دیزنگو (دَی-زَنگ-گو) n

مردمی که در منطقه دیزنگی (مرکز هزارجات) زندگی میکنند.

دیزنگی (دَی-زَنگ-گی) n

نام یک قوم هزاره؛ مردمی که در منطقه دیزنگی زندگی میکنند.

دیشکه (دیشکه) n

دوشاب، دیگ سفالین سیاه رنگ (برای جادادن دوغ و ماست و آب دادن حیوانات).

دیشو (دی-شَو) adv

دیشب، دوش.

دیغنی (دِ-غَ-نی) n

دهقانی، بزرگری؛ عمل آبیاری زراعت، پیشهٔ کاشتن و برداشتن محصولات زراعتی؛ سهمی از محصولات زراعتی که برای کارگران مزرعه داده می شود.

دیغو؛ دیقو (دِ-غو؛ دِ-قو) n

کارگری که مدت یکسال در مزرعه برای اخذ سهمی از محصولات آن زمین کار کند، کسی که در زمین دیگران باسهم رایج از حاصلات سالانه آن زمین زحمت بکشد؛ کدیور، زارع، بزرگر، کشاورز.

دیکتور (دیک-تُور) n

هموار بالای تپه، کوه بچه یی که بالای آن مسطح و هموار باشد.

دیکشنری (دیک-شِ-نَ-ری) n

قاموس، فرهنگ لغات.

دیک‌شوی (دیک-شوی) n

آنچه با آن ظرف را صابون زده و بشویند.

دیگ (دیگ) n

ظرفی که در آن غذا بپزند.

دیگ‌بخار (دیگ-ِ-بُ-خار) n

دیگ زودپزی که مواد خام غذایی را در تحت فشار بخار بسرعت طبخ کنند.

دیگ‌پردنی؛ دیگ بردنی

(دیگ-پُر-دَ-نی؛ دیگ-بُر-دَ-نی) n

پارچه یی که برای گرفتن دیگ داغ بکار میرود، تکهٔ کوچکی که با آن دیگ و دیگر ظروف گرم را میگرد.

دیگدیگ‌کدو (دیگ-دیگ) vi

تلوتلوخوردن، حرکت متزلزل به چپ و راست کردن (مثل راه رفتن آدم مست).

دیگری (دیگ-ری) adj

چپه، وارونه، دیگرگون، سطح دگرگون یا سمت مخالف لباس یا پارچه.

دیگری کدو (دیگ-ری) vt

دیگرگون نمودن، وارونه کردن؛ طرف درون لباس را بیرون آوردن.

دیگلله‌کدو (دیگ-لَ-لَه) vi

طفره کردن.

دیگله‌کدو (دیگ-لَه) vi

کرینشمه، ناز، غشوه

دیگلی (دیگ-لی) n

دیگچه، دیگ خورد فلزی (برای دوشیدن حیوانات و پختن غذا).

دیگه (دی-گَه) adj

دیگر، بعدی، بیشتر، متعاقب، سپس، بار دیگر.

دیگه (دی-گَه) adv

باردیگر، باز، دوباره.

دیگه‌صبا (دی-گَه-صَ-با) adv

پس فردا، دو روز بعد.

دیل (دیل) n

یال، موهای درازی که بر گردن اسپ یا هر چهار پای دیگری مثل الاغ یا قاتر میروید.

دیل (دِیل) adv

در معرض آفتاب؛ سطح، سمت هموار (کوه، سخره دیوار).

دیل‌تو (دیل-تُو) adj

یالدار، حیوانی که از فرازگرد فش موهای دراز آویزان باشد.

دیل‌مه (دیل-مَه) n

کار بنا درنگ

دیمدیم‌کدو (دیم-دیم) vi

در انجام کاری تنبلی و تردید از خود نشان دادن.

دیمنه (دَ-یم-نَه) adj

پیشین، گذشته، قدیمی، کهن.

دیمه (دَی-مَه) n

للمی، مزرعه ای که متکی به آب باران است.

دین (دَین) n

قرض، وام؛ واجب الادا، آنچه که اجرا اش لازم و ضروری باشد.

دین (دِین) n

آیین، کیش، مذهب.

دیندار (دین-دار) adj

قرض دار، بدهکار.

دینگی (دین-گی) adj

افزونی

دینمو (دَی-نِ-مو) n

دستگاه تولید کننده برق،

دستگاهی که نیروی برق برای ماشین ها تولید میکند.

دینمیڈ؛ دینامیڈ؛

دیلیمیٹ؛ لیلمیٹ (دی-نِ-میڈ؛ دِ-نا-میڈ؛ دَی-لِی-میٹ؛ لَی-لِی-میٹ) n
دینامیت، مواد منفجره، موادی که جایی یا چیزی ره بترکاند.

دیو (دِیو) n
هیولای وحشی، موجود خیالی در افسانه ها.

دیوال (دِ-وال) n
دیوار، جداری که از گل، سنگ یا خشت بسازند.

دیوزده (دیو-زَ-دَه) n
مفلوک، فلک زده، بخت گشته؛ تنبل، کاهل، سست.

دیوشتک‌خور (دِ-وُش-تک-خور) n
کاسه لیس، نوکر؛ آنکه بنفع کسی کار کند.

دیوشتک؛ دوشتک؛

دیگشتک (دِ-وُش-تک؛ دِ-وُش-تک؛ دِ-گِش-تک) n
آب مضاف، آبی که در آن ظرف شسته شده باشد و یا پسخورده را ریخته باشد، آبی که در بین آن کمی نان و آرد ریخته شده باشد.

دیونگی (دِ-وَن-گی؛ دیو-نَ-گی) n
دیوانگی، جنون، احمقی.

دیونگی‌کدو (دِ-وَن-گی) vi
مانند دیوانگان عمل کردن، رویه جنون آمیز در پیش گرفتن.

دیونه (دِ-وَ-نَه؛ دیو-نَه) adj
دیوانه، مجنون، مخبوط الحواس، سفیه العقل؛ (مجازاً) احمق، غبی، ساده لوح، کودن.

ڈابه (ڈا-بَه) n
ظرف پوستی (برای نگهداری روغن).

ڈابه‌گرگ (ڈا-بِه-گُرگ) n
نوعی از سمارق.

ڈاڈه؛ داده (ڈا-ڈَه؛ دا-دَه) n
سنگ اضافی در یک کفه ترازو برای تعیین کردن اندازه ثقلیت ظرفی که در آن قرار است روغن یا چیز دیگری وزن شود.

ڈاره (ڈا-رَه) n
گروه، دسته، جمعیت (برای جنگ و نزاع)، (مأخوذ از "ڈار" هندی).

ڈاک (ڈاک) adj
زمین بایر، سنگزار و کم حاصل؛ زمین خالی از گیاه و علوفه.

ڈاگی (ڈا-گی) adj
سخن چین، کسی که عادتاً حرف های حساس را به نزد افراد ذیربط میبرد و میاورد (مأخوذ از هندی ڈاگی بمعنی پوسته رسان).

ڈالر (ڈا-لَر) n
واحد پول ایالات متحده آمریکا.

ڈانگ (ڈانگ) n
چماق، چوب کلفت و سخت که معمولاً بعنوان حربه در نبردهای تن به تن برای زدن حریف مورد استفاده قرار میگیرد.

ڈانگه‌یی (ڈانگ-گَه-یِی) adj
آدم لاقید، لات، بدمعاش، انسان مجردی که مغرور و ولخرج باشد.

ڈانگی (ڈانگ-گی) n
بدمعاش، لات، آدم پست فطرت و متجاوز.

ڈب (ڈَب) adv
ناگهان، یکدم (از حرکت یا فعالیت ماندن)؛ کند، آهسته، سست؛ نیمه راکد، جریان کند آب در جویبار بعلت نداشتن نشیبی کافی یا انسداد بعض حصه های آن.

ڈبسه؛ دبوس (ڈَب-سَه؛ دَ-بُوس) adj
ضخیم، کلفت.

ڈبل (ڈَ-بَل) adj
ضخیم، کلفت، ستبر.

ڈبل‌ڈبل (ڈَ-بَل-ڈَ-بَل) adv
دویش، عمل خیز زدن.

ڈبل‌کدو؛ دبل کدو (ڈَ-بَل؛ دَ-بَل) vi
دویدن، خیز زدن، با شدت حرکت کردن.

ڈبلی (ڈَب-لَی) n

قوطی، ظرف کوچک حلبی.

ڈبنگ (ڈَ-بَنگ) adj
کاهل، تنبل، سست؛ فربه، چاق (آنکه گوشت بدنش سست و آویخته باشد).

ڈبی (ڈَ-بی) n
قوطی فلزی، حلب کوچک (که مواد خوراکه یا آشامیدنی در آن حفاظت میشوند).

ڈق‌مندو (ڈق-مَن-دو) vi
ناگهان از رفتار ویا گفتار ماندن، یکدم از کار و فعالیت باز ایستادن.

ڈک‌خوردو (ڈک) vi
تماس حاصل نمودن، شیئی به شیئی دیگری بر خورد و تصادف جزئی کردن.

ڈک‌ددو (ڈک) vt
جنباندن، تکان دادن (گهواره)؛ لمس کردن، تماس دادن (مثلاً دست به جان کسی).

ڈک؛ ڈکه (ڈک؛ ڈَ-که) n
تصادف، تماس و برخورد جزئی دو شی بهم.

ڈک‌رفتو (ڈک) vi
لرزیدن (از شدت ترس یا ضعف).

ڈکل (ڈَ-کَل) n
جن، سایه؛ به اصطلاح فال بینان و رمّالان مرضی است که در اثر خوردن غذاهای نجس و یا در اثر رسیدن باد اجنبیه و ارواح به انسان برسد.

ڈکلجی‌کدو (ڈَ-کَل-جی) vt, caus vb
تماس دادن، لمس کردن؛ چیزی را با چیزی دیگر تکیه دادن.

ڈکه‌خور (ڈَ-که) vi
زخم و صدمه یی که در دست و پا وارد شود و به اثر تصادم به هر چیزی ایجاد درد کند.

ڈگ (ڈگ) adj
پر، لبریز، مملو.

ڈگ‌ڈگ‌کدو (ڈگ-ڈگ) vi
باگام های لرزان راه رفتن (ازشدت پیری یا ضعف جسمی).

ڈگری (ڈگری) ساحه یا زمین سخت.

ڈگ‌شدو (ڈگ) vi
لبریزشدن، پرشدن؛ مالا مال گردیدن.

ڈگ‌کدو (ڈگ) vt
پرکردن، لبریز نمودن، مالامال کردن.

ڈل (ڈل) n
دسته، گروه (که برای نزاع داخلی پایه ریزی شده باشد).

ڈلباز (ڈل-باز) n
گروه گرا، آنکه به تشکیل دادن تنظیم و گروه نو علاقه دارد.

ڈلڈل؛ ڈلڈلک (ڈل-ڈل؛ ڈل-ڈَ-لک) adv
دسته دسته، فوج فوج، گروه گروه.

ڈلڈل‌گشتو (ڈل-ڈل) vi
دسته دسته گشتن، گروه گروه حرکت نمودن.

ڈل و گون (ڈل-و-گون) n
دِسته، گروه (برای نفاق وتنازع).

ڈم (ڈم) adj
مهلکه

ڈمبک (ڈم-بَک) n
دائره، دف، طبله کوچک (اکثراً با ڈول استعمال می گردد).

ڈمبک؛ دمبک (ڈم-بَک؛ ڈم-بُک؛ دَم-بُک) n
پندیدگی، برآمدگی در بدن در اثر ضربه یا ساییدگی زیاد.

ڈمبک‌ڈول (ڈم-بَک-ڈول) n
طبله و ساز، آلات موسیقی (مخصوصاً دف و طبله).

ڈمبک‌شدو (ڈم-بَک، ڈم-بُک) vi
آماسیدن، پندیدن (در اثر فشار یا ضربه).

ڈمڈولی‌کدو؛ ڈنڈولی‌کدو (ڈم-ڈو-لی؛ ڈن-ڈو-لی) vt
چهاردست بردن، از چهار سو برداشتن (برای انتقال کسی یا چیزی).

ڈنڈ (ڈنڈ) adj
آب راکد، آبی که حرکت و منبع نداشته باشد.

ڈنڈغر (ڈَن-ڈَ-غَر) adj
بسیار کلان، بد هیکل، کسی که قد دراز و استخوانی داشته باشد

ڈنڈل (ڈَن-ڈَل) n
چوبهای باقی مانده در پسخوردهٔ حیوانات.

ڈنڈل‌کدو؛ دندل کدو (ڈَن-ڈَل؛ دَن-دَل) vt
پالیدن، جستجوکردن، تلاش نمودن برای یافتن چیزی (همریشه با "ڈھونڈنا"ی هندی).

ڈنڈله‌کدو؛ دندله کدو (ڈَن-ڈَل-لَه؛ دَن-دَل-لَه) vt
جستجوکردن، پالیدن، تلاش نمودن برای یافتن چیزی (همریشه با "ڈھونڈنا"ی هندی).

ڈنڈوپنڈ (ڈَنڈ-وُ-پَنڈ) n
دنده پنج، کنده چوبی که در زیر تایر عقب لاری (در موقع بالا رفتن بر کوتل) میگذارند تا از حرکت تند ارتجاعی اش جلوگیری گردد.

ڈنڈه (ڈَن-ڈَه) n
چوبی که با آن توپ را در حین بازی میزنند (مثلاً در مسابقه توپ ڈنڈه).

ڈنڈه (ڈَن-ڈَه) adj
لباس بسیار کهنه، مندرس، فرسوده و خلقان (شکل متحول 'ژنده' فارسی).

ڈنڈه‌پوش (ڈَن-ڈَه-پوش) n
ژنده پوش، آنکه لباس کهنه و مندرس بر تن دارد.

ڈنڈه‌کدو (ڈَن-ڈَه) vi
تحمیل کردن، با تزویر یا زور قبولاندن (مثل خریدن متاع بی ارزش یا تن دردادن به مصاحبت کس نااهل وغیره).

ڈنڈی‌زدو (ڈَن-ڈی) n
تقلب کردن، فریب کاری نمودن (در حین وزن کردن جنس).

ڈنگر (ڈَنگ-گَر) n
چوب تر، چوبی که بتازگی از درخت قطع شده باشد.

ڈنگرداغ (ڈَنگ-گَر-داغ) adj
کسی که قامت خیلی دراز و جثه استخوانی دارد.

ڈنگوره (ڈَنگ-گو-رَه) n
آوازه، شایعه، خبر پراگنده شده در بین مردم که نسبت به صحت و درستی آن شک و تردید وجود داشته باشد.

ڈوبی؛ دوبی (ڈو-بِی؛ دو-بِی) n
رختشوی، کسی که شغلش رختشویی باشد.

ڈوپه (ڈو-پَه) n
مفلس، ورشکسته، خساره دیده ازحیث مالی؛ کسیکه مال و متاع خود را به بهای کم یا رایگان بدیگری بدهد و منفعت خود را نسنجد.

ڈوڈ (ڈود) adj
غذای نیم خام و سردستی.

ڈوڈخور (ڈوڈ) n, adj
پرخور، آدم شکم پرست که فقط بفکر شم بوده هرچه میسر شود میخورد.

ڈوڈه (ڈو-ڈَه) n
نان مخلوط از گندم و خبوبات؛ لبهای آویزان و دراز مخصوصاً هنگامی که حالت گریه را بخود بگیرد.

ڈوڈی (ڈو-ڈی) n
نان جوین و جواری، نانی که غیر از گندم از دیگر حبوبات درست شده باشد.

ڈوڈی‌خوردو (ڈو-ڈِی) vi
شکم پرست، پنهان نان‌خوردن.

ڈوکه (ڈو-کَه) adj
آدم یا حیوان گردن کوتاه.

ڈوکه (ڈو-کَه) n
افزاری است از چوب، برای شکستاندن خوشه های سخت حبوبات و کوبیدن کاه گل بام تا در مقابل نفوذ آب مقاوم شود و نیز برای سخت ساختن اخرمن جای بکار میرود.

ڈوکه (ڈو-کَه) n
چکش کلان چوبین (برای درهم کوبیدن پوست درخت زردالو برای رنگ کردن مشک).

ڈوگ‌خوردو (ڈوگ) vi

غلطیدن، بزمین افتادن.

ڈوگ‌ددو (ڈوگ) vt

بزمین انداختن، غلطانیدن.

ڈوگل (ڈو-گُل) n

اُفت و سقوط (لفظاً)؛ دشواری، سختی، روند نشیب و فراز روزگار (استعاراً).

ڈوگل‌خوردو (ڈو-گُل) vi

به مشکل راه رفتن، لنگان لنگان قدم زدن (مثل آدم پسیر و سالخورده).

ڈول ۱ (ڈول) n

دهل، طبل، آلت ضربی موسیقی که میانش تهی است وبر هردو طرف باز آن پوست نازک کشیده شده است.

ڈول ۳ (ڈَول) n

زیبایی، خوبصورتی، قشنگی.

ڈول ۲ (ڈول) n

گودی کلان قیف مانند که در بالای سنگ آسیاب قرار دارد و از سوراخ زیرین آن دانه های غله انبار شده به تدریج به سوراخ وسط آسیاب فرو میافتد تا آرد شود.

ڈولڈیغک؛ دولڈغک (ڈول-ڈی-غک؛ ڈول-ڈُ-غک) n

تکلیف، ترتیبات دشوار، کش و فش.

ڈولک (ڈو-لک) n

سبد خورد که ازترکه چاکه درست کنند وبه دهن نرگاو در وقت چپار یا قلبه بندند تا از خوردن علف و چیزهای دیگر بازداشته شود.

ڈول کدو (ڈَول) vi

فیشن کردن، لباس زیبا و تجملی پوشیدن، آرایش نمودن.

ڈوله؛ ڈولی (ڈو-لَه؛ ڈو-لِ) n

دلو، سطل رابری (برای کشیدن آب از چاه).

ڈولی (ڈو-لی) adj

پر زرق و رنگ، تزئین یافته، ملون (در مورد تکه، لباس وغیرو)؛ زیبا، خوشنما، جذاب (راجع به کودک و حیوانات کوچک).

ڈوم (ڈوم) n

حاذق بودن دوا

ڈونگ (ڈونگ) adj

آدم کودن، کند ذهن و فاترالعقل.

ڈویی (ڈُو-یِی) n

ملاقه چوبی

ڈیپو (ڈ‍ِ-پو) n

انبار بزرگ دولتی (برای اسلحه و ادویه).

ڈیڈی (ڈی-ڈی) n

یک نوع حلقه خورد که در گوش دختران نابالغ می‌آویزند.

ڈیمک (ڈی-مَک) n

دیمک، موریانه، چوب خوارک.

ذاکر (ذا-کِر) n

روضه خوان، نوحه خوان، کسی که ذکر مصیبت امام حسین و دیگر افراد خانواده ایشان را کند.

ذخیره (ذَ-خی-رَه) n

انبار، پس انداز، آنچه که برای استعمال در وقت ضرورت نگهداری شود.

ذرّه (ذَر-رَه) n

مقدارکم، به اندازه اندک وقلیل.

ذغال (ذُ-غال) n

ذغال سنگ، انگشت.

ذلّه (ذِل-لَه) adj

مانده، خسته (بعلت کار زیاد یا راه رفتن بسیار).

ذمّه (ذِم-مَه) n

مسؤ لیت، وظیفه، عهده دار.

ذمّه‌زدو (ذِمه) vt

بعهده گرفتن، بگردن گرفتن، انجام وظیفه ای را پذیرفتن.

ذولفقار (ذُول-فِ-قار) n

نام شمشیر حضرت علی که حضرت پیغمبر در جنگ احد به او داد.

ذهن (ذین؛ ذِهن) n

ذهن، عقل.

ذیل (ذَیل) n

قسم، نوع.

را (را) adv

دفعه، بار، نوبت.

را (را) n

راه، سبیل، ره، محل عبور، گذرگاه؛ روش، سبک، طرز.

رابطه (را-بِ-طَه) n
ارتباط، پیوند، بستگی.

رابلد (را-بَ-لَد) n
راه نما، کسی که به مسیرهای محلی آشنا است و شخص نابلد را همراهی و هدایت میکند.

راپورددو (را-پور) vi
گذارش دادن، خبردادن، مطلع نمودن مقامات دولتی (راجع به کردارهای غیرقانونی کسی).

راپور؛ رپوٹ (را-پور؛ رَ-پوٹ) n
گذارش، روایت، پیام شفاهی یا کتبی در باره یک حادثه.

راپورکدو؛ رپوٹ کدو (را-پور؛ رَ-پوٹ) vi
گذارش دادن، مطلع نمودن مقامات دولتی (راجع به کردارهای غیرقانونی کسی).

راحت (را-حَت) adj
آرام، آسوده، در آسایش.

راددو (را) vt, vi
اجازه دادن، ازن دادن؛ روا دانستن، جایز شمردن؛ سردادن، آغاز کردن (شعر یا گریه).

رادیو (را-دِ-یو؛ را-دیو) n
دستگاهی که امواج صدا را بدون سیم انتقال میدهد و قبل از اختراع تلویزیون یگانه منبع صوتی برای شنیدن اخبار جهان بود.

رارو (را-رَو) n
دهلیز، دالان؛ عابر، راه گذر.

راز (راز) n
درد دل، سر، آنچه که در قلب انسان و میخواهد که مخفی نگهداشته شود.

راس‌امدو؛ رس امدو (راس؛ رَس) vi
راست آمدن، خوش قدم بودن.

راست‌کنی (راست-کَ-نی) adv
براستی، حقیقتاً، واقعاً.

راستی ۱ (راس-تی) n
درستی، صداقت، راستکاری؛ سوگند، تحلیف (به قرآن مجید).

راستی ۲ (راس-تی) interj
واقعاً، حقیقتاً.

راستی‌کار (راس-تی-کار) adj
راستکار، صادق، کارگر راست کار که با خلوص و صداقت برای کسی کاری را انجام دهد (ضد قلف).

راس؛ راست (راس؛ راست) adj
درست، صحیح؛ مستقیم؛ یمین (ضد چپ).

راس‌کدو؛ رس کدو (راس؛ رَس) vt
راست کردن، راست ساختن، از کجی بیرون آوردن؛ درست کردن، ساختن (کلوله خمیر، قلبه و غیره)؛ هدف گرفتن، نشانه کردن؛ هدایت نمودن، جهت دادن (آب به جوی یا زمین زراعتی).

راش‌بیل (راش-بیل) n
بیل پهن برای آبیاری یا انداختن گِل و کود حیوانی بدرون جوالی.

راضی (را-ضی) adj
قانع، خوشنود، خرسند.

راضی‌بازی (را-ضی-با-زی) n
آشتی کردن، راضی شدن به رفع خصومت.

راف (راف) n
نام گیاه خودروست.

رافضی (را-فِ-ضی) n
لفظاً بمعنی ردکننده؛ در نزد اهل سنت هریک از افراد شیعه (این کلمه در اعلامیه تکفیر هزاره ها توسط امیرعبدالرحمن و کشتار دستجمعی آن قوم نقش کلیدی داشت).

راکیٹ (را-کیٹ) n
یکنوع صلاح سنگین که قدرت تخریب زیاد دارد.

راگرفتو (را) vi
سد راه شدن، محل عبور را قطع نمودن؛ موافقه کردن، سازش نمودن.

راگشت‌شدو (را-گَشت) vi
نو پاگذاشتن، تازه براه افتادن (کودک خورد سال).

راگم (را-گُم) adj
آنکه راه را گم کرده باشد،

کسیکه راه درست را دنبال نکنند.

راگیر (را-گِیر) n
آنکه راه کسی را سد نماید، قاطع الطریق، راهزن.

راگیری (را-گی-رِی) n
مسدود کردن سر راه عروس با ریسمان (چون داماد هدیه یا مبلغ اندکی بدهد راه را باز کنند).

رام‌کدو (رام) vt
تابع نمودن، در زیر کنترول آوردن، مطیع ساختن؛ آشتی نمودن، آموخته کردن.

ران (ران) n
حصه از پای انسان از مفصل زانو تا مقعد و آلت تناسلی.

رانده (ران-دَه) adj
رد شده، مردود.

راو (راو) adv
زود، بطور عجله، تیز، تند.

رائی (را-ئی) n
چپاتی

راینده (را-یِن-دَه) adj
رونده، آنکه عازم مسافرت میباشد.

رایی‌خانه (را-یِی-خا-نَه) n
رسمی است در باره عروسی که چند گاه به خانه شوهر میروند وبعد بخانه پدر برمیگردند تا تحفه از پدر ویا مادر خویش دریافت کند.

رباط (رَ-باط) n
کاروانسرا، محل اتراق کاروان؛ نام چندین موضع در هزارجات.

ربر؛ لبر؛ رابٹ (رَ-بَر؛ لَ-بَر؛ را-بَٹ) n
رابر، پلاستک کشدار.

ربل (رَ-بَل) n
ٹیر، لاستک موتر که از آن برای ساختن زیر پاپوش استفاده میکنند.

رتبه (رُت-بَه) n
مقام، منصب، درجه دولتی که به کارکنان مهم نظامی و انتظامی داده میشود.

رجوع‌کدو (رُ-جو) vi
ارتباط گرفتن، مشاهده نمودن منبعی برای کسب اطلاعات.

رجه (رَ-جَه) n
ریسمان بنایی که دو سر آن را در وقت بر افراشتن دیوار به دوسو میبندند.

رخ (رُخ) n
چهره، صورت؛ گوشه، کناره، پهلو؛ شانس، بخت، طالع.

رخ \le
(رَخ) n
خان، شیارهای مارپیچی در داخل میل تفنگ.

رخت (رَخت) n
پارچه، تکه، هرچیز بافیده (ازپنبه، ابریشم وغیره. برای ساختن لباس، پرده وپوشاک گوناگون).

رخت‌خاو (رَخت-ِ-خاو) n
بسترخواب که از سه قسمت عمده (بالش، توشک ولحاف) تشکیل شده است.

رخ‌ددو (رُخ) vi
پیش آمد حادثه، واقع شدن حادثه؛ رونق پیدا کردن، سر و سامان گرفتن کار و کسب.

رخرخی (رَخ-رَ-خِی) adj
هر چیزیکه دارای رَخ باشد.

رخش (رَخش) n
اسپ رستم (قهرمان داستان شهنامه)؛ هر آسپ زیبا اندام و یورغه رفتار.

رخ‌شدو (رُخ) vi
تماس حاصل شدن؛ مواجه شدن، مقابل شدن.

رخصتی (رُخ-صَ-تی) n
تعطیل، روزی که رسماً کار نباشد، مدت زمانیکه برای استراحت اختصاص داده شده است.

رخ‌کدو (رُخ) vi
روبرو کردن، مواجه کردن (دوشخص)؛ به طرفی رو آوردن.

رد ۳ (رَد) adv
عقب، دنبال.

رد ۲ (رَد) n
لایه، رگه؛ نشان، اثر؛ دوره کوتاه بارندگی مخصوصاً در فصل

بهار.

رد ۱ (رَد) n

انکار، امتناع.

رد کدو (رَد) vt

انکار نمودن، امتناع کردن.

رده (رَ-دَه) n

ردیف، خط راست.

ردّی (رَد-دِی) adj

آدم پست، مطرود، مردود؛ آدم لوده و بیکار؛ زن بی باک و بی کار.

ردی کدو (رِ-دِی) vi

چالاکی کردن، زرنگی بخرچ دادن (برای فریب دادن کسی).

رذیل (رَ-ذِیل) adj

پست، فرومایه.

رزق (رِزق) n

روزی، خوراک هر روزه، وسیله امرار معاش.

رس (رَس) n

وسایل، تدارکات؛ مواد و مصالح ساختمانی؛ مهمات، اسباب و لوازم جنگی.

رسام (رَ-سام) n

کسی که با قلم تصویر میکشد.

رست؛ روست (رُست؛ رُوست) adj, adv

راست، مستقیم، بی پیچ وخم (در مورد مسیر رفتن)؛ صریح، رُک، پوست کنده، بی پرده، بدون تقیه و ملاحظه (راجع به گفتن سخن جدی).

رست کدو (رُست) vt

بلند کردن، بالاآوردن؛ تکمیل نمودن، پوره کردن.

رست گوی (رُست‌گوی) adj

آدمی که رُک و پوست کنده سخن گوید، کسیکه هیچ کدام تقیه و ملاحظه در حرف اش نباشد.

رستم (رَس-تَم) n

یکدسته علف دروشده؛ یک رسته یا رده به وسعت چند متر از زمین زراعتی که یک شخص گیاه آن را درو کرده به پیش میبزند.

رستم (رُس-تَم) n

تهمتن، قهرمان اسطورهٔ شهنامه فردوسی.

رسته (رَس-تَه) n

رده، صف، قطار؛ دکان های هم پیشه که در یک ردیف واقع شده باشند.

رس‌رسان (رَس-رَ-سان) n

اکمال کننده، کسی که مواد ضروری (مثل اسلحه ومصالح ساختمانی) به شخص یا گروهی در بحبوحه کار یا پیکار برساند.

رسم (رَسم) n

رواج، عنعنه، روش زندگی، عرف؛ نقاشی، تصویرکشی (به عنوان یک مضمون درسی در مکتب).

رسم‌گذشت (رَسم-ـِ-گُ-ذَشت) n

رسم گذشت عسکری، عبور نیروی مسلح با حرکت منظم پاها و دستها در روز جشن از برابر مقامات بلند پایه حکومت.

رسندو (رَ-سَن-دو) vt

رساندن، بردن، منقل ساختن (به جای مورد نظر).

رسوا (رَس-وا) adj

مفتضح، بی آبرو، فاقد عزت نفس.

رسواشدو (رَس-وا) vi

مفتضح شدن، بی عزت گردیدن، شرمنده شدن.

رسواکدو (رَس-وا) vt

مفتضح کردن، بی آبرو کردن، شرمنده نمودن.

رسوایی (رَس-وا-یِی) n

افتضاح، بی آبروی، شرمندگی، بدنامی.

رسید (رَ-سِید) n

سندی که در مقابل تحویل چیزی از کسی بگیرند.

رسیدو (رَ-سی-دو) vi

آمدن، درآمدن، بدست آمدن، نزدیک شدن و پیوستن چیزی بچیزی دیگر.

رسیده (رَ-سی-دَه) adj

پخته، ناخام، آماده برای خوردن (میوه)؛ فهمیده، دانا.

رش؛ راش (رَش-راش) n

عمل توده نمودن خرمن.

رش شدو (رَش) vi

کوت یا تودهٔ مخروطی شکل غله.

رشقه (رِش-قَه) n

یرنجه، اسپست، گیاهی است دارای برگهای نازک و گل های بنفش که در هزارجات بفراونی کشت میشود.

رشک (رَ-شک) adj

کوهی صاف، لغزنده و مخروطی شکل.

رشک (رِشک) n

تخم شپش که گاهی در بین موهای انسان پیدا میشود.

رشک (رَشک) n

رم، هراس، ترس (مخصوصاً برای حیوانات).

رش کدو (رَش) n

راش کردن، دانه های غلهٔ پاک شده را بشکل قبه فراهم آوردن، خرمن نمودن.

رشک‌زدو (رِشک) vi

پیدید آمدن تخم شپش، زیاد شدن تخم شپش (در بین موهای سر یا بر روی لباس).

رشک کدو (رَشک) vi

رمیدن، فرار نمودن (چنانچه آهویی دفعتاً آواز پای شکاری را بشنود).

رشوت (رِش-وَت) n

آنچه که برای کسی بدهند تا حکمی را به باطل اجرا کند، بر خلاف وظیفه کار کند یا حق کسی را غصب کند.

رشوت‌خور (رِش-وَت-خور) n

کسیکه رشوت گیرد، شخصیکه برای انجام دادن کاری به ناحق پول گیرد.

رضا (رِ-ضا) adj

موافق، قانع، راضی.

رضاکار (رِ-ضا-کار) n

خدمتگار، کسیکه دیگران را بدون مزد برای رضا خدا کمک میکند.

رضایت (رِ-ضا-یَت) n

موافقت، قناعت، پذیرش.

رعیت (رَ-عِ-یَت) n

شهروند، تابع (جمعش اتباع)؛ آدم مطیع و فرمانبردار (نقیض یاغی).

رغس (رَ-غَس) adj

متفرق، پاشان، پراگنده.

رف (رَف) n

رف، طاقچه.

رفت (رَفت) n

لحن، سبکِ خواند غزل، قاعده، قافیه.

رفتار (رَف-تار) n

سلوک، رویه، طرز برخورد یک شخص.

رفت‌تو (رَفت-تُو) adj

موزون، باقاعده، آهنگ دار.

رفتو (رَف-تو) vi

رفتن، ترک نمودن، نقل مکان کردن.

رفت و آمد (رَفت-ُو-آ-مَد) n

ارتباط، گشت و گذار؛ حرکت منظم و متواتر از یک جای معین بجای مشخص دیگر.

رفت و آمد دشتو (رَفت-ُو-آ-مَد) vi

ارتباط داشتن، دید و باز دید نمودن (دو شخص یا چند فامل از همدیگر).

رفک (رَ-فک) n

طاقچه؛ جاروی است از پوست و صوی برّه که در آسیاب برای جارو کردن آرد بکار میرود.

رفه (رَفه) n

لایه ای از کوه، حصه از کوه که روی هم قرار گرفته باشده (مثل کوها).

رفیده (رَ-فی-دَه) n

رفاده، پارچه گِرد و متراکم از پنبه که زنان بر روی آن زغاله را تُنُک کنند و آنگاه در درون تنور بشکل نان پزند.

رفیق (رَ-فِیق) n

دوست، همدم، همراز.

رفیق‌نیم‌راه (رَ-فِیق-ِ-نِیم-راه) n

دوست یا یار بی‌وفا و غیر قابل اعتماد.

رقاص (رَق-قاص) n

رقصنده، کسی که پیشه اش

رقصیدن باشد.

رقص (رَقص) n
پاکوبی، حرکات منظم بدن همرا با موسیقی.

رقص کدو (رَقص) vi
رقصیدن، جنباندن بدن همرا با صدای موسیقی.

رقعه (رُ-قه) n
قطعهٔ کاغذ که در آن پیامی درج باشد.

رقم (رَ-قَم) n
قسم، نوع، طور؛ وتیره، مثل، طریق، روش.

رکاب (رِ-کاب) n
حلقه فلزی که به هردو طرف زین اسپ آویزان میباشد و سوارکار در هنگام سواری پای خود را در آن میگذارد.

رکعت (رَ-کَت) n
مرتبه، دفعه؛ هرباری که یک نماز خوان قیام کند و به رکوع و سجده رود.

رگ (رَگ) n
ورید؛ عِرق و ریشه نسبی؛ رده.

رگ ارقنو (رَگ-اَر-قَ-نُو) n
رگ خیالی که بزعم هزاره ها در طی یکماه پیوسته در اعضای مختلف بدن گردش میکند (در وقت دندان کشیدن باید اطمینان حاصل شود که رگ مذکور در محل درد نباشد).

رگ بندی (رَگ-بَن-دِی) n
قرابت نسبی، هم خونی، تعلق خونی، ارتباط نزدیک قومی.

رگ خاو (رَگ-ِ-خاو) n
کنایه از نقطه ضعف انسان.

رگ دشتو (رَگ) vi
سابقه مرض جزام داشتن داشتن بگونه ارثی (بعقیده عوام برای قطع شدن رگ این مرض وحشتناک میباید یک فرد از خانواده مصاب بوسیله تیر تفنگ هلاک گردد).

رگه تو (رَ-گَه-تُو) adj
دلاور، دلیر، شجاع، باشهامت.

رمبش (رَم-بَش) n
نام گیاه خودرو.

رمبه زدو (رَم-بَه) vt
قطع کردن رشقه، شبدر و علفهای دراز با داس کلان.

رمبی (رَم-بِی) n
آلتی تیزآهنین که در بریدن چرم بکار میرود.

رموز (رَ-مُوز) n
رمز، اشاره لفظی موجز، تذکر نزاکت آمیز.

رمه جگه؛ رامه جگه (رَ-مَه-جَ-گَه؛ را-مَه-جَ-گَه) n
جایی در وسط قریه که گوسفندان و بزها را در آن قبل از بردن به چراگاه جمع کنند.

رمه؛ رامه (رَ-مَه) n
گَله گوسفند یابز، گروه یا دستهٔ از حیوانات.

رنج (رِنج) n
آچار، افزار فلزی برای باز و بسته کردن پیچ‌های موتر وغیره.

رنج بریک (رَنج-ِ-بَ-رِیک) n
مرض سل، یک نوع بیماری عفونی انسان و حیوان.

رند (رِند) adj & adv
زرنگ، تیزکار، چابک دست، زیرک، چالاک.

رندو (رَندو) vt
کاشتن؛ راندن، خارج نمودن.

رنده (رَن-دَه) n
افزار نجاری برای هموار کردن سطح تخته چوبین.

رنگ (رَنگ) n
لون، کیفیتی که ظاهر شئ را میسازد مانند زردی، سیاهی، سفیدی و غیره.

رنگ (رَنگ) n
تقلب

رنگارنگ (رَنگ-گا-رَنگ) adj
مختلف اللون، درای چندین رنگ.

رنگ زرد (رَنگ-زَرد) adj
سرافگنده، خجالت زده، رسوا.

رنگ مال (رَنگ-مال) adn
آنکه شغل اش رنگ نمودن ساختمان و خانه باشد.

رو (رَو) adv
زود، سریع، تـند.

روا (رَ-وا) adj
مشروع، جایز.

رواج (رِ-واج) n
عنعنات، عرف ورسم معمول (که در بـین جامعه معینی بـرقرار است).

رواج‌چیلو (رِ-واج-چِی-لو) adv
هماهنگ باراه ورسم همگانی، مطابق با عرف وعادات عامه.

رواش؛ رواس (رَ-واش؛ رَ-واس) n
چکری، و قتی چکری را خاک بدهند و دارای ساقه سفید، چاق، آبدار وخشمزه میشود این چکری پرورش یافته را رواش گوید

روانی (رَو-ا-نی) n
خواندن سلیس متن قرآن.

روایت (رِ-وا-یَت) n
نقل کردن، باز گفتن حدیث یا سنت پیغمر.

روبا (رو-با) n
جانوری است گوشتخوار کمی بزرگتر از گربه و دارای دم پرمو و بزرگ.

روبراه (رُو-بَ-را) adj
تیار، آماده، مهیا.

روپیه؛ روپی (رُو-پِ-یه؛ رو-پی) n
پیسه، پول (اعم ازسکه بهادارياپول کاغذی).

رودتو؛ رووددتو (رَ-وُد-تُو؛ رَ-وُود-تو) adv
باروش خوب، باسبک خوب؛ طرح زیبا، نقشه قشنگ (خانه و ساختمان).

رود؛ روود (رَ-وُد؛ رَ-وُود) n
طرز، سبک، روش؛ طرف، سمت، جانب؛ نما، شکل (خانه).

روده (رو-دَه) n
امعا، قسمت لوله مانند جهاز هاضمه که در شکم انسان وحیوان بین معده و مخرج قرار دارد.

رورو (رَو-رَو) adv
زود زود، سریع، بسرعت، با عجله.

روروکی (رَو-رَ-وَ-کی) adv
عاجل، سرسری، از روی سهل انگاری.

روز (روز) n
یوم، وقت معین از طلوع تا غروب آفتاب؛ قرص آفتاب، خورشید، شمس، مهر.

روزآلس (روز-آ-لُس) adv
یک روز در میان.

روزبرآمد (روز-بَر-آ-مَد) n
شرق، مشرق، سمت طلوع آفتاب.

روزبرشد (رُوز-بُر-شُد) n
شرق، مشرق، سمت طلوع آفتاب، هنگام طلوع آفتاب.

روزچلو (روز-چَ-لُو) adj
فقیر، تهی دست، آنکه بزحمت مخارج روزانه خود را تهیه میکند.

روزگار (روز-گار) n
سریه زیست، وضعیت زندگی کسی در مجموع؛ عصر، زمان، دوران

روزگردو (روز-گَر-دو) n
گل آفتاب گردان.

روزگرفتگی (روز-گِ-رِف-تَ-گی) n
کسوف، تاریک شدن قرص خورشید در روز.

روزنامه (روز-نا-مَه) n
چند ورق کاغذی که اخبار روز در آن چاپ شده منتشر میگردند.

روزنک (رو-زَ-نک) n
پرتو آفتاب که از شکاف یا دریچه بدرون خانه میتابد.

روزنه (روزَنَه) adv
روزانه، یومیه، روزمره.

روزوزگشت (روز-وَز-گَشت) n
شروع فصل سرما یا آغاز چله کلان زمستان که مصادف با اول جدی یا ۲۲ دسمبر میباشد.

روزه (رو-زَه) n
صوم، اجتنباب از خوردن، آشامیدن و کارهای زشت از صبح تا شام.

روزه‌تو (رو-زَه-تُو) adj
روزه دار، صائم، کسی روزه دارد.

روزه‌خور (رو-زَه-خور) adj
کسی روزه خود را بخورد، آنکه در ماه رمضان روزه نگیرد.

روزه واز کدو (رو-زه-واز) vi
افطار نمودن، روزه گشودن، باز کردن روزه.

روزی (رو-زِی) n
رزق، قسمت، بهره، خوراک هر روزه، وسیله امرار معاش.

روزی‌رسان (رو-زِی-رَ-سان) adj
روزی دهنده، رزاق (یکی از صفات خداوند).

روش (روش) adj
روشن، هویدا، واضح، معلوم، ظاهر، آشکار.

روشق (رو-شَق) n
روشنی، جلا.

روشندان (رَو-شَن-دان) n
دریچه، روزنه، منفذ خورد برای ورود روشنایی به داخل خانه.

روشن؛ روشو (رَو-شَن؛ رو-شو) adj
روشن، منور، درخشان.

روشنک (رَو-شَ-نَک) n
مردمک، سوراخی مدور در مرکز عنبیه چشم که گذشتن روشنی را تنظیم میکند.

روشنه یی؛ روشنیگی (روش-نه-یِی؛ روش-نی-گی) n
روشنایی، روشنی، نور.

روشنی (روش-نی) n
آتش، نار، حرارت و روشنی که از سوختن به وجود میاید.

روضه‌خوانی (رَو-ضَه-خا-نی) n
قرائت شرح مصایب ائمه شیعه بخصوص تعزیت امام حسین ابن علی (ع).

روغنده (رو-غُن-دَه) adj
روغندار، براق، صاف.

روغن‌زرد (رو-غَن-ِ-زَرد) n
روغنی که از شیر گاو گوسفند و بز بدست می‌آید.

روغن‌کرچی (رو-غَن-ِ-کَر-چی) n
روغن دومبه، روغن پیه.

روغنی (رو-غَ-نی) adj
روغن دار، نان کلفت و ملوری که خمیرش با روغن عجین شده باشد.

روغنی‌کدو (رو-غَ-نی) vt
چرب نمودن، روغن در سرو صورت مالیدن.

روغو (رو-غو) n
چرب، روغن.

روغون‌زرد (رُو-غون-ِ-زَرد) n
روغن خالص حیوانی هزارگی که رنگ زرد دارد و از مسکه ذوب شده بدست میاید.

روغون‌نباتی (رو-غون-ِ-نَ-با-تی) n
روغنی که از دانه نباتات بدست آمده باشد.

روک (رَ-وَک) n
جعبه، کشو؛ چوب بزرگی که بطوری افقی (برای بستن دروازه) در عقب آن انداخته میشود.

رو کدو (رَو) vi,vt
عجله نمودن، زود اجرا کردن، سریع عمل نمودن.

روک‌راس (رُوک-راس) adv
مستقیم، راست؛ پوست کنده، صریح، روشن.

روماتیزم (رُ-ما-تی-زُم) n
درد مفاصل، مرضی که بندها متورم شده درد میکنند.

رون (رَون) n
نوبت، فرصت، هنگام اجرای وظیفه یا کاری که هر شخص بطور نوبت عمل میکنند.

روی (رُوی) n
گونه، چهره، صورت، رخسار؛ آبرو، عزت، اعتماد؛ سطح هموار، طرف صاف و پهن چیزی؛ صفحه، یک طرف برگ کتاب؛ ظاهر، طرف بیرون چیزی (ضد پُشت).

روی بال کدو (رُوی-بال) vi
التماس کردن، جداً خواهش نمودن (از کسی در باره انجام دادن کاری).

روی بندی (رُوی-بَن-دی) n
روبند، برقع، روپوش زنان، پارچه نازکی که زنان با آن چهره خود را میپوشانند.

روی پوش (رُوی-پوش) n

پارچه ای که به روی چیزی انداخته شود.

روی تو؛ روی دار (رُوی-تُو؛ روی-دار) adj
صاحب رسوخ، با نفوذ، با اعتبار.

روی چکو (رُوی-چَ-کو) adv
نگونسار، واژگون؛ باصورت بزمین خوابیدن.

روی خنک (رُوی-خُ-نُک) adj
زنی که قسمت های مختلف صورتش (مثل چشم، بینی وغیره) بطور علیحده قشنگ است، مگرچهره اش درمجموع غیر جذاب و سرد معلوم میشود.

روی ددو (رُوی) vt
روی خوش نشان دادن، خوبی ومهربانی کردن.

روی د روی کدو (رُوی-دَ-رُوی) vt
رو برو نمودن، باعث ملاقات دو شخص شدن.

رُوی دیدنی (رُوی-دِی-دَ-نِی) n
پول یا چیز دیگر که در موقع نخستین دیدن صورت عروس یا کودک نوزاد برسم تحفه میدهند.

روی روز (رُوی-روز) adv
اکنون، فی الحال، زمان جاری، در وضعیت کنونی.

روی سیاه (رُوی-سیا) adj
شرمنده، خجیل؛ درغگو، ریاکار.

روی سیاهی (رُوی-سِ-یا-یِی) n
شرمندگی، خجالت، گناه بد.

روی شناس (رُوی-شِ-ناس) adj
شناخته، آشنا (بطور بسیار سطحی و کم).

روی شویی (رُوی-شو-یِی) n
شستن غبار مصیبت و اندوه از چهره کسی (مهمانی مرسوم برای آن اقارب و دوستی که اخیراً یکی از اعضای خانواده اش فوت کرده است).

روی کدو (رُوی) vi
خواهش کردن، تقاضا نمودن، التماس کردن؛ میان گیری کردن، جدانمودن دو کسی که باهم آناً مشغول جنگ تن به تن میباشند.

روی کش؛ روی جایی (رُوی-کَش؛ روی-جا-یِی) n
تکه یی که غالباً سفید رنگ است و در وقت خواب بر روی توشک هموار کنند.

روی کی (رُوی-کِی) adv
به روافتادن، دمرخوابیدن، برروی سینه و شکم درازکشیدن.

روی گر (رُوی-گَر) n
مصلح، آشتی دهنده، شخص صاحب نفوذی که در حل نمودن اختلافات، بین دو یا چند نفر توسط آبروی خود، بپردازد.

روی گردو (روی-گَر-دو) adj
بیزار، آزرده، شخصی که از چیزی یا عملی نفرت داشته باشد.

روی گرم (رُوی-گَرم) adj
انسانی که چشم، بینی یا حصه دیگر چهره اش بطور جداگانه چندان زیبا نیست، اما صورتش رویهمرفته جذاب و چشمگیر بنظر برسد.

روی گیر (رُوی-گِیر) adj
محجوب، زن یا دختر جوانی که در بیرون خانه چادر نقاب دار بر تن میکند و رخسارش را از مردان نا محرم میپوشاند.

روی لچ (رُوی-لُچ) adj
بدون رو پوش، زن یا دختر جوانی که بیرون از خانه صورت خود را نپوشاند.

روی لو (رُوی-لو) adj
سطحی (ضد عمیق).

روی ماخی (رُوی-ما-خِی) n
عمل بوسیدن صورت همدیگر (در حین ملاقات و احوال جویی).

روی مال (رُوی-مال) n
دستمال چاپی که با آن رخسار نو عروس را میپوشانند تا صورتش از انظار مردم در پرده یی از حجاب مستور بماند.

رَه (رَه) postpos
را، حرف اضافه که بعد از مفعول واقع میشود.

رهبر (رَه-بَر) n
پیشوا، قاید (احزاب سیاسی).

رئیس (رَ-یِس) n

سرپرست، سردار، سرکرده، مدیر.

ری ری کدو (ری-ری) vi
تعمق نمودن، فکرکردن، تامل نمودن (در باره کاری یا چیزی).

ری زدو (ری-زَ-دو) vi
فکرکردن، پروا داشتن، تشویش داشتن در باره امر مهمی (بیشتر در جملات منفی بکار میرود).

ریخ (ریخ) n
ماده آبگین فاذورات.

ریختندو (ریخ-تَن-دو) vt
قالب زدن، فلز ذوب شده راه در قالب انداختن.

ریختو (ریخ-تو) vt
ریختن، چیزی نرم یا مایعی را به پایین افکندن.

ریز (ریز) n
قطعه آهنی که در زیر پای راست موتروان قرار دارد (برای افزایش شتاب موتر).

ریزددو (ریز) vt
فشاردادن اکلسیتر موتر تا بر درجه سرعتش افزوده شود.

ریزش (رِ-زِش) n
مرض سرما خوردگی که باعث ریزش آب از بینی میشود.

ریزش کدو (رِ-زِش) n
حواله کردن، اخذ نمودن (مبلغ معینی از هرخانه یا نفر برای پرداخت مصارف جمعی)؛ اعانه جمع کردن، پول تهیه نمودن (برای آدم بینوا و مستمند)؛ زکام شدن، سرماخوردن (که توأم با سرفه - تب و ریزش آب ازبینی است).

ریزگک (ریز-گک) adj
کوچک، خورد، ریز.

ریزه (رِ-زَه) adj
ریز، خورد، کوچک.

ریزه پای؛ ریزپای (رِ-زَه-پای؛ ریز-پای) adj
حیوانات اهلی از قبیل بز و گوسفند که دارای پاهای خرد میباشند (این اصطلاح در مقابل 'کته پای' بکار میرود).

ریزه کدو (رِ-زَه) vt
خورد نمودن، قطعه قطعه کردن، بحصه های کوچک قطع نمودن.

ریزه گی؛ ریزگگی (رِ-زَه-گی؛ ریز-گَ-گی) n
طفولیت، دوران کودکی.

ریسپو (ریس-پو) n
ریسمان، رسن، طناب.

ریش (رِیش) n
محاسن، موهای که بعد از سن بلوغ در قسمت های پائین صورت و کرمه (گونه) میرویند.

ریش تو (رِیش-تُو) adj
ریش دار، دارای محاسن.

ریشتو؛ رشتو (رِیش-تُو) vt
رسیدن، به ریشته ای باریک تبدیل نمودن.

ریشته بافته (ریش-تَه-باف-تَه) adj
اقارب، خویشاوند؛ رشته، ارتباط پچیده میان عوامل مختلف.

ریشخند (رِیش-خَند) adj
استهزا، تمسخر.

ریشخندکدو (رِیش-خَند) vt
مسخره نمودن، مورد استهزا قرار دادن.

ریشخندی (رِیش-خَن-دِی) n
آنچه موجب استهزا و تمسخر باشد.

ریش سفید (رِیش-سَ-فِید) n
محاسن سفید، مرد سالخورده؛ شخص صاحب نفوذ و اختیاردار یک خانواده یا قریه.

ریش کلی (رِیش-کَ-لِی) n
پارچه گلدوزی شده یی که مردان هنگام تراشیدن ریش به زیر زنخ خویش می بندند تا لباس شان چرک یا لکه نشود.

ریشمه (ریش-مَه) n
ریسمان، رشته کلفت (برای بستن بار رشقه یا پای و گردن حیوانات اهلی).

ریشه (رِی-شَه) n
آن قسمت از گیاه که در زیر زمین قرار دارد.

ریکشه (ریک-شَه) n
ریکشا، وسیله نقلیه کوچک سه چرخه که بیشتر برای سواری استعمال میشود.

ریگ (ریگ) n
شن، سنگریزه، سنگهای کوچک باندازه دانه باقلا یا کمی بزرگتر؛ ماسه، زرات بسیار کوچک سنگ که در بیستر دریا یافت میشود.

ریگ‌ریشن (ریگ-رِ-شَن) n
دستگاهی که سنگ را به پارچه های خورد میشکنند.

ریگشوی‌کدو (ریگ-شوی) vt
صاف کردن حبوبات از خاک و سنگ بتوسط آب، غله را از سنگ و خاشاک ریز بوسیله حرکت آب جدا ساختن.

ریگمال (ریگ-مال) n
کاغذی که یک طرف اش مواد برنده ریز دارد و برای صاف نمودن سطح آهنین یا چوبین استعمال میشود.

ریل‌گاڈی (ریل-گا-ڈِی) n
قطار، خط آهن.

ریم (رِیم) n
چرک، مایع غلیظ زرد رنگی که از زخم چرکین بیرون آید.

ریو (ریو) n
حیله، فریب، مکر.

ریوخوردو (ریو) vi
بطور سطحی اصابت نمودن، کج اصابت نمودن.

ریوددو (ریو) vi
طفره زدن، حرکت انحرافی نابه هنگام نمودن، آناً تغییر جهت دادن (در موقع دویدن بمنظور دور شدن از تعقیب کننده).

ریودشتو (ریو) adj
مائل

ریوک؛ ریو (رِ-وُک؛ ریو) adv, adj
سطحی، کَج (اصابتی که فقط باعث خراش یا از بین بردن جلد شده باشد).

ریی؛ رهی (رَ-یی؛ رَ-هی) adj, part
روان، عمل فرستادن و ارسال نمودن.

ریی‌شدو (رَ-یی) vi
راهی شدن، به راه افتادن ، حرکت کردن، عازم یا رهسپار گشتن.

ریی‌کدو (رَ-یی) vt
راهی کردن، فرستادن، ارسال داشتن.

زابت (زا-بِت) adj
جرار، بیدار؛ سخت گیر، جدی، شدید.

زابر (زا-بُر) n
گودالی که در کنار زمینهای مرطوب زراعی حفر کنند تا رطوبت زمین های مجاور در داخل گودال جمع شوند.

زاچه‌باد (زا-چَه-باد) n
مرض بعد از وضع حمل، بیماری که زنان بعد وضع حمل گرفتار آن میشود (بفکر عوام باد عامل اصلی آن مرض شمرده میشود).

زاچه؛ زچه (زا-چَه؛ زَ-چه) n
زاج، زائو، زنی که وضع حمل کنند تا مدت یک یا دو هفته زاچه گفته میشود.

زاچه‌گی (زا-چَه-گی) n
مدتی که زن پس از وضع حمل در بستر میماند.

زاد (زاد) n
نسل، دودمان.

زادوزریاد (زاد-ُو-زُر-یاد) n
اولاده، زاده، نسل؛ اجداد، نیاکان.

زار (زار) n
حرمان، عاطفه، رحم.

زار (زار) n
زهر، مایع کشنده یی که از نیش مار و برخی حشرات دیگر تراوش مینماید؛ سم، ماده سمی که خورنده را هلاک کند.

زارتو (زار-تُو) adj
سمی، زهرآگین، زهرآلود.

زاره (زا-رَه) n
هراس، ترس (که از حضور یک شخص معتبر و معروف عاید کسی شود).

زاره‌چو (زا-رَه-چَو) adj
زهره کف.

زاری (زا-رِی) n
عذر، تضرع، التماس (با ناله و خواری).

زاری‌زوا (زا-ری-زُ-وا) n
عذر و تضرع، التماس و تملق لفظی به نزد کسی.

زاری‌کدو (زا-ری) vi
عذر نمودن، تضرع کردن، التماس نمودن، سخنان خوشایند گفتن.

زا؛ زه (زا؛ زَه) n
نم، رطوبت، ترشح خفیف آب، آب زیر زمین که بیرون تراود و زمین را همیشه مرطوب نگهدارد.

زاغ ۱ (زاغ) n
کلاغ، پرنده ای است باندازه مرغ خانگی و سیاه رنگ.

زاغ ۲ (زاغ) n
جای شاخه بریده شده در چوب که ساختمان لایه هایش از دیگر مواضع آن مختلف میباشد.

زاغ‌پیچ (زاغ-پیچ) n
پای پیچ، پای تابه، نوار پیشمی که از بجل پا تا عینک بشکل مار پیچی (برای جلوگیری از سرما) پیچیده میشود.

زاغ‌تو (زاغ-تُو) adj
اسپ مصاب به یکنوع بیماری در ناحیه پا، اسپی که پایش ورم کرده باشد.

زاغ‌زمبورشدو (زاغ-زَم-بُور) adj
ازدحام کردن، جمع شدن (به تعداد زیاد در جایی).

زاغ‌نول؛ زغنول (زاغ-نُول؛ زَغ-نُول) n
کلنگ، کدال، آلتی با دسته چوبی که یک سر آن پهن میباشد، اما نوک دیگرش همچون منقار زاغ تیز است و با آن زمین را حفر میکنند.

زاکدو؛ زه کدو (زا؛ زه) vi
زه کردن، تراوش نمودن (مثلاً آب و روغن از درزهای خورد).

زاله (زا-لَه) n
لانه؛ آشیانه

زاله (زا-لَه) n
ژاله، تگرگ، قطره های یخ بسته باران که از آسمان به زمین میبارد.

زامت‌کش (زا-مَت-کَش) adj
زحمتکش، کسی که با سعی و رنج زیاد به انجام دادن کارهای شاق و طاقت فرسا میپردازد.

زانو (زا-نُو) n
حصهٔ بین ران و ساق پا، مفصل بین ران و ساق پا.

زانوزدو (زا-نُو) vi
زانو را بزمین گذاشتن، با زانو تکیه نمودن در هنگام کار؛ تابع گردیدن، مطیع شدن، سر تسلیم خم نمودن.

زبانی؛ زبونی (زُ-با-نی؛ زِ-بو-نی) adj, adv
شفاهی، تقریری (غیرتحریری).

زبته؛ ضبطه (زَب-تَه؛ ضَب-طه) adv
دوام دار، پیهم، پیگیر (مثلاً کار کردن در مزرعه و غیره).

زبر (زَ-بَر) n
فتحه، یکی از حرکات که در بالای حروف فارسی- عربی قرار میگیرد.

زبردست (زَ-بَر-دَست) adj
قوی، نیرومند؛ قوی هیکل، تنومند، دارای جثه بزرگ.

زبرزنگ (زَ-بَر-زَنگ) adj
کلان، بدریخت، سیاه رنگ (شخص).

زبل (زُبل) adj
ظلم، فشار، عذاب، زجر، ستم، اجحاف، بار سنگین بر دوش کسی یا پشت حیوانی گذاشتن.

زبل‌کدو (زُبل) vt
ظلم نمودن، آزار رساندن، در زیر فشار قرار دادن.

زبوبسته (زِ-بو-بَس-تَه) adj
زبان بسته، گنگ، کسی که سخن گفته نتواند؛ کنایه از حیوانات.

زبودُدو؛ زبان ددو (زِ-بو؛ زِ-بان) vi
وعده نمودن، قول دادن، موافقه کردن برای انجام کاری.

زبو؛ زبان (زِ-بو؛ زِ-بان) n
عضو بدن آدمیان و جانوران در دهان که با آن مزه خوراکها

احساس میشود، و مخصوصاً انسان به ذریعه آن گپ میزنند؛ لسان، گویش، لهجه گفتار هر قوم و طایفه.

زبو کدو؛ زبان کدو (زِ-بو؛ زِ-بان) vi
قول دادن، وعده نمودن؛ بلبل زبانی نمودن، حکم حاکم یا شخص بزرگ خانواده را رد نمودن، بحث و جنجال کردن برای سرباز زدن از وظیفه؛ قابل به سخن گفتن شدن (نوزاد).

زبون بیری (زِ-بو-نِ-بی-رِی) n
یک نوع گیاهی که برای بهبود سرفه کلان با آب آمیخته به کودکان بیمار میدهند.

زبون زرگری (زِ-بو-نِ-زَر-گَ-رِی) n
گویش ویژه یی که سادات دریوزه گر ششپر بدان گفتگو کنند.

زحمت؛ زامت (زَح-مَت؛ زا-مَت) n
زحمت، مشقت، کار سخت و دشوار.

زخم (زَخم) n
جرح، بریدگی یا خراشی که توسط اشیا تیز یا ضربه شدید به بدن وارد شده باشد.

زخم زبو (زَخم-ِ-زِ-بو) n
زخم زبان، سخن زشت و رکیک که دل کسی را جریحه دار کند.

زخمی (زَخ-مِی) adj
مجروح، زخمدار.

زدگا (زَد-گا) adj
مقدار زیاد، کثیر، فراوان.

زدگی (زَ-دَ-گِی) n
ساییده گی، سوراخی درتکه یا لباس.

زدنک (زَ-دَ-نَک) adj
زننده، کسی یا حیوانیکه به زدن و گزیدن مهارت داشته باشد.

زدو (زَ-دو؛ زِ-دو) vt
زدن، کفتن، ضربه وارد کردن؛ خوردن، بلعیدن، فرو بردن.

زدوبند؛ ساخت وباخت (زَد-وُ-بَند؛ ساخت-ُ-باخت) n
سازش، توطئه، تلاش مخفی برای بدست آوردن چیزی یا انجام کاری.

زدوخورد (زَد-وُ-خورد) n
درگیری، جنگ، برخورد نظامی.

زدوگیر (زَد-وُ-گیر) n
کُشتی، زدوخورد، کشمکش.

زده (زِ-ده) n
کلوله مسکه که یکبار از مشک بدست آید.

زَر (زَر) n
طلا، مال و دارایی.

زربرک (زَر-بِ-رَک) n
نام گیاه خود روست

زرتار (زَر-تار) n
گلابتون، تارهایی برنگ زرین یاسیمین.

زرترق؛ زرتراق (زَر-تَ-رَق؛ زَر-تَ-راق) n
زهره ترک، زهره کفک، هراس شدید، وهم بسیار زیاد.

زرترق‌شدو؛ زرتراق شدو (زَر-تَ-رَق؛ زَر-تَ-راق) vi
زهره کف شدن، زهره ترک گردیدن، هلاک گشتن (دراثروحشت بسیار).

زرخرید (زَر-خَ-رِید) adj
زمینی که با پول خرید شده باشد.

زرد (زَرد) adj
اصفر، رنگی شبیه رنگ طلا و زعفران.

زرداو (زَرد-آو) n
مایع تلخ وزردی که استفراغ گردد؛ چرک، آب زرد رنگی که از زخم بیرون آید؛ آب مشابهی که ازقسمت غلیظ دوغ جدا شود.

زرد پیچک (زَرد-پی-چَک) n
یکنوع گیاه انگلی است با رنگ زرد، نارنجی و ندرتاً قهوه ای با شاخه های باریک سیم مانند که بیشتر در مزارع رشقه به وجود می‌آید و با پیچیدن بدور گیاهان دیگر باعث خشک شدن آن گیاه میشود در ایران به این گیاه سیس وسیم گویند

زردچوبه؛ زرچووه (زَرد-چو-

بَه؛ زَر-چِر-وَه) n
یکنوع گیاه که در آسیای جنوبی کشت میگردد و ریشه آن پس از سائیده شدن ماده زرد رنگ درست میشود که بعنوان ادویه یا مصالح غذا مورد استعمال قرار میگیرد.

زردچه (زَرد-چَه) adj
زرد رنگ، کنایتاً بکسی گفته میشود که موهایش زرد باشد؛ نوعی پرنده به جسامت گنجشک که همه پرهای آن زرد میباشد.

زردک (زَر-دَک) n
هویج، گیاهی که ریشه آن پخته یا خام خورده میشود.

زردی (زَر-دِی) n
یرقان، مرضی که در اثر آن پوست بدن و سفیدی داخل چشم زرد میشود.

زردی‌بری؛ زردی گیری (زَر-دِی-بُ-رِی؛ زَر-دِی-گِی-رِی) n
عمل تعویذ دادن و دعا خواندن برای رفع مرض یرقان.

زرزدو (زِر-زَ-دو) vi
نالیدن، داد زدن، فریاد برآوردن؛ اظهار عجز و تهی دستی کردن.

زرق و برق (زَرق-و-بَرق) n
درخشش، تزیین، آرایش.

زرگ (زِرگ) n
زرشک

زرگر (زَر-گَر) n
آنکه شغل اش ساختن زیور زنانه باشد، کسی که گردنبند - انگشتر و چوری درست نماید.

زرورق؛ زربرق (زَر-وَ-رَق؛ زَر-بِ-رَق) n
کاغذ مشعشع برنگ نقره یی یا طلایی برای تزئین بعض چیزها.

زغچی؛ زغچی‌غی (زَغ-چَی؛ زَغ-چی-غَی) n
عکه، عَقعَق، کشکره، یک نوع پرنده ای است مانند کلاغ با بالهای سیاه و سفید.

زغزغ (زِغ-زِغ) adj
قطعات گوشت حیوانات لاغر که کیفیت بسیار نا مرغوب دارد.

زغیر (زَ-غِیر) n
گیاهی است که از دانه آن روغن میگیرد.

زغیی (زَ-غَ-یِی) n
زاغ آبی، یکنوع کلاغ کوچک که بیشتر در بالای آب زندگی میکند.

زفت (زَفت) adj
شرزه، خیره، خشم آلود (تنها در مورد سگ بکار میرود).

زکات (زَ-کات) n
زکوة، مقدار پول یا جنسی که از مایملک کسی شرعاً به شخص فقیر تعلق میگیرد.

زکام (زُ-کام) n
مرض سرما خوردگی که باعث ریزش آب از بینی میشود.

زلزله (زِل-زِ-لَه) n
زمین لرزه، لرزش زمین.

زلزنگک‌کدو (زُل-زُنگ-گَک) vi
زمزمه کردن، آهسته آوازخواندن.

زلفی؛ زلفک (زُل-فِی؛ زُل-فَک) n
حلقه کوچک که به چهارچوب در میکوبند و زنجیر یا چفت را به درون آن فرو میبرند.

زلم (زَ-لَم) adj
پسندیده، خوش آیند، قابل تحسین.

زلمه (زَل-مَه) interj
چه خوب، چه نازنین (در ستایش از چیز مطلوبی گویند).

زله (زَ-لَه) n
زره، خورد، ریزه، کوچک.

زلّه (زِل-له) adj
خسته، از پا درآمده، فرسوده (بعلت طی کردن راه طولانی یا کار زیاد).

زلیدو (زَ-لِی-دُو) vi
نازیدن، افتخار کردن.

زم (زَم) n
پیوسته؛ موافق

زمان (زَ-مان) n
دور، عصر، عهد.

زمانه (زَ-ما-نَه) n

روزگار، دوران، عصر.

زمانه‌ساز (زَ-ما-نَه-ساز) n

کسیکه ظواهر امر را بیاراید و رواجی زمانه را درست بجای آورد.

زمبور (زَم-بُور) n

زنبور، یکنوع حشرهٔ کوچک دارای چهار بال شفاف و نازک که دسته جمعی زندگی میکند.

زمبیل؛ زنبیل (زَم-بیل؛ زَن-بیل) n

وسیلهٔ چوبی یا خمچه‌ای (بافیده از شاخهای نازک درخت) دسته دار که جهت حمل ونقل گِل، خشت، سنگ و امثال آن از جای بجایی بکار میرود.

زمخت (زَ-مُخت؛ زُ-مُخت) adj

عبوس، ترشرو؛ کند، کودن.

زمرّد (زَ-مَر-رُد) n

یکی ازسنگ های قیمتی؛ آخندک، گهواره جنبان، یک نوع حشره سبز رنگ (به لهجه قره باغ).

زمزم (زَم-زَم) n

آب مقدس، آبی که حاجیان از چاهی واقع در مکه برای تبرک می‌آورند.

زمستو (زِ-مِس-تو) n

زمستان، سه ماه سرما و برودت، چهارمین و آخرین فصل سال هجری شمسی.

زمّه (زَم-مَه) n

وبال، بازتاب بد ظلم، انعکاس بی رحمی.

زمی (زَ-مَی) n

زمه، زاج سفید، جسم معدنی شبیه نمک با طعم بسیار تند که در آب حل میشود.

زمی (زِ-می) n

زمین، روی خاک، سطح کره ارض؛ کشتزار، زمین مزروعی (این واژه عیناً در قصیده یی قدیم در تاریخ بیهقی ذکرشده است: "هزار کاخ فزون کرد با زمی هموار").

زمین‌دار (زِ-مِین-دار) n

صاحب زمین، کسی که زمین زراعتی دارد.

زمینی (زِ-می-نی) adj

چیزی که بزمین تعلق داشته باشد، مرتبط بزمین، از سطح زمین (ضد هوایی).

زن (زَن) n

خانم، انسان مونث؛ همسر مرد، زوجه، جفت مرد.

زنا (زِ-نا) n

مقاربت جنسی نامشروع، نزدیکی با غیر همسر.

زناکار (زِ-نا-کار) n

زانی، آنکه مقاربت جنسی نا مشروع انجام دهد.

\\le زنانه

(زَ-نا-نَه) adj

نسائی، هرچیزی که به زنان تعلق داشته باشد (مثلاً ساعت زنانه، بیماری زنانه، آواز زنانه وغیره).

زنج (زَنج) n

زمه، زاج سفید، جسم معدنی شبیه نمک با طعم بسیار تند که در آب حل میشود.

زنجپیل؛ زنجفیل (زَنج-پِیل؛ زَنج-فِیل) n

زنجبیل، یکنو گیاهی است که برای معطر ساختن خوراک استعمال میشود.

زنجیر (زَن-جِیر) n

حلقه های بهم پیوسته ای فلزی کج توسط آن چیزی را میبندند؛ چفت زنجیردار دروازه که از درونش حلقه زلفیین به بیرون سر میکشد تا قفل به آن زده شود.

زنجیرک (زَن-جِی-رَک) n

زنجیر خورد و باریک با حلقه های ریز و ظریف (که ساعت، ناخن گیر، کلید وغیره به آن محکم ساخته و در جیب گذارند).

زنجیرکدو (زَن-جِیر) vt

بستن، محکم نمودن (دروازه با زنجیر آن).

زنچه (زَن-چَه) adj

زن صفت، مردی که دارای خصلت نسوان باشد؛ کنایه از آدمی کم جرات، بزدل، ترسو.

زندار؛ زن‌تو (زَن-دار؛ زَن-تُو) adj

متأهل، دارای زن، مردی که ازدواج کرده باشد.

زندگی (زِن-دَ-گی) n

حیات، زندگانی (ضد موت).

زنده (زِن-دَه) adj

حی، جاندار، آنکه حیات دارد.

زنکه‌باز (زَ-نَ-کَه-باز) adj

زنباره، مردی که بیشتر از حد معمول مشتاق معاشرت وجماع بازنان هرزه باشد.

زنگ (زَنگ) n

مادهٔ سرخ و نسواری رنگی که بر روی آهن در معرض رطوبت و هوا پدید می‌آید.

زنگ (زَنگ) n

زنگلهٔ میکانیکی یا برقی (برای آگاه ساختن افراد مورد نظر) مانند زنگ در - زنگ تلفن و غیره.

زنگ‌زدو (زَنگ) vi

بصدا درآوردن زنگ، نواختن زن.

زنگوله (زَنگ-گو-لَه) n

درا، جرس، زنگی که به وسکت کودکان یا گردن چهارپایان آویزان کنند.

زنگی (زَنگ-گی) n

تاکتیکی است در کشتی‌گیری که در آن کشتی‌گیر ماهر زانو را میان هردو ران حریف برده و بایک حرکت سریع او را بزمین میزند.

زنی (زَ-نی) n

خصومت شدیدی که از تجاوز به ناموس کسی پیدا شود.

زو (زَو) n

خالیگاه عمیق و تنگ در بین دو کوه.

زوّار (زَ-وار) n

زیارت کننده، طواف کننده؛ کسی که حرم امام هشتم شیعیان دوازده امامی را زیارت کرده باشد.

زوال (زَ-وال) n

سقوط، اضمحلال، نابودی.

زوبار (زو-بار) adj

متروکه، میراثی، آنچه که از پدر به ارث مانده باشد.

زودرنج (زُود-رَنج) adj

رقیق المزاج، شخص حساسی که احساس وی آسان و زود جریحه‌دار شود.

زود؛ زو (زُود؛ زُو) adv

زود، تند، سریع، باعجله.

زور (زور) n

نیرو، طاقت، قدرت، قوت.

زورآور (زور-آ-وَر) adj

نیرومند، قوی، پرقدرت.

زوربازو (زور-ِ-با-زُو) n

قدرت بازو، توان جسمی.

زور به جلجی (زُور-بَه-جَل-جِی) n

انجام کاری از روی زور

زورپای (زور-پای) n

پرنفوس، دارای جمعیت زیاد (در مورد دسته جات قبایلی بکار میرود).

زورتو (زور-تُو) adj

پرقدرت، نیرومند، قوی؛ زیاد و انبوه (در مورد روییدن گیاه و موهای بدن).

زورچیو (زور-چیو) n

اهرم، چوبی ضخیم (برای از جا حرکت دادن سنگ های کلان).

زورچیوله‌کدو (زور-چیو-لَه) vt

سخره یا چیزی سنگیر دیگری را توسط چوب حرکت دادن.

زورده (زور-دَه) n

تا کید

زورده (زور-دَه) n

زورآزمائی

زورگای (زور-گای) n

تجاوزجنسی، زنای بعنف.

زورگای‌کدو (زور-گای) vt

تجاوز جنسی نمودن، بزور بازنی عمل جنسی انجام دادن.

زورگده‌کدو (زو-رَگ-ده) vi

زور زدن، زورآزمایی نمودن.

زورگرفتو (زور-گِ-رِف-تو) vi

قوی شدن، نیرومند گردیدن، پرقدت گشتن.

زوری (زو-ری) adj

اکثر، بیشتر، اغلب.

زوزاد (زَو-زاد) n

طفل، کودک، پسر یا دختر خورد سال.

زوزادله (زَو-زاد-لَه) n

تقلید نمودن کردار طفل خرد سال.

زوزادله‌کدو (زَو-زاد-لَه) vi

رفتارکردن بمانند کودکان، مانند کودکان سخن گفتن.

زوف (زوف) n

گیاهی است که دانه های خورد و لعاب دارش در طبابت بکار میرود.

زولانه (زَو-لا-نَه) n

زنجیری که به پای زندانیان میبندند.

زوله؛ زله (زو-لَه؛ زَ-له) n

زواله، زغاله، پردازه، چونه، قطعه مدوری از خمیر آرد گندم یا جو برای پختن یک قرص نان.

زوله کدو (زولَه) vt

مدور نمودن (خمیر).

زولی (زَو-لی) n

(منسوب به "زاول" یا "هزاول") قوم قدیم هزاره که فعلاً درصفحات جنوب غرب هزاره جات سکونت دارند، بقول بیهقی "وازچند ثقه زاولی شنودم که....": گمان میرود که مردم زاولی از بقایای هیاطله اند که در عهد ساسانیان برجسته ترین حصص خراسان بزرگ (قندز، بامیان وبادغیس) را در اختیار داشتند.

زوم (زوم) adj

تند، تیز، تلخ (طعم چیزی).

زونچه (زون-چه) adj

خسیس، پول دوست.

زونگ‌زونگ (زُونگ-زُونگ) anomo

زمزمه زیر لب، صحبت خفیف که تشخیص داده نشود.

زونگ‌زونگ‌کدو (زُونگ-زُونگ) vi

زیرلب سخن گفتن، با خود زمزمه کردن.

زونگه؛ زونکه (زُونگ-گَه؛ زونگ-کَه) n

سخن رمزی و زیر لب که فقط مخاطب بفهمد.

زیاد (زِ-یاد) adj, adv

خیلی، کثیر، افزون، متعدد، بسیار.

زیارت (زیا-رَت) n

مزار، مقبره سید که مورد بازدید همگان قرار میگیرد.

زیارت‌نامه (زیا-رَت-نا-مَه) n

دعایی که در هنگام زیارت آرامگاه امام رضا در مشهد ویا در کربلا و جاهای دیگر میخوانند.

زیبا (زِ-با) adj, n

قشنگ، خوبصورت؛ اسم زنان در بین هزاره.

زیت (زِ-ـَ-ت) adj

خوبتر، بهتر، نیکوتر.

زیت؛ زیج (زِیت؛ زِیج) adj, adv

کاملاً پروانباشته؛ اشیای سخت بهم فشرده شده (درسوراخ یامحل تنگ).

زیتون (زَی-تُون) n

نام درختی است که از دانه آن روغن زَیتون را میگیرند.

زیتی (زِ-تِی) adj

اضافی، زاید، باقیمانده از خرج یا مصرف، علاوه بر احتیاج.

زیتی‌غو (زِ-تی-غُو) adj

اضافه، مازاد بر احتیاج، افزون از نیاز.

زیج‌ورنا (زِیج-وَر-نا) adj

دختر و پسری کاملاً جوان و بالغ.

زیخنه (زِیخ-نَه) adj

بخیل، خَسیس؛ کم جرات، بزدل، ترسو.

زیدو (زَی-دو) vt

زائیدن، وضع حمل کردن (بیشتر در مورد جانوران).

زیر (زیر) n

تحت، ته، پائین؛ کسره، یکی از علایم انشایی که در زیر حروف فارسی- عربی نوشته میشود.

زیربلک (زیر-بِ-لَک) adj

هشیار، زیرک.

زیرپیرنی (زیر-پے-رَ-نی) n
زیرپیراهنی، عرق گیر.

زیرخانه (زیر-خا-نه) n
زیر زمینی، وطاقیکه در بین زمین ساخته شده باشد (بطوریکه سقف آن برابر با سطح زمین باشد).

زیرزدو (زیر-زَ-دو) vt
پنهان کردن، مخفی نمودن چیزی.

زیرک (زِی-رَک) adj
خسیس، ممسک؛ ذکی، تیزهوش؛ نام شاخه یی از قوم گری جاغوری.

زیرک‌بیرک (زِی-رَک-بِی-رَک) adj
مذبذب، فاقد عزم استوار، دودل، متردد.

زیر کدو (زیر) vi
عزم وجزم کردن.

زیر کدو (زیر) vt
فشردن، بزور فروبردن؛ لگدکردن، پا گذاشتن به بالای چیزی.

زیره (زِی-رَه) n
یکنوع گیاهی یک ساله که دانه اش برای معطر ساختن نان استعمال میشود.

زیش (زَ-یش) n
عمل زئیدن و تولید نسل نمودن.

زیکویک (زِی-کو-یَک) n
توپ ضد هوایی (ساخت چین).

زَیل (زَیل) n
گونه، قسم، نوع.

زین (زِین) n
جایگاهی که از چرم و چوب میسازند و بر پشت اسپ میگذارند تا سوار بر آن بنشیند؛ چوکی بایسکل یا موترسایکل.

زینب (زَی-نَب) n
نام دختر بزرگ حضرت علی (ع)؛ اسم زنان در بین مردم هزاره.

زینه (زِی-نَه) n
نردبان؛ راه پله.

زینی (زِ-نی) n
زیان، نقصان، آسیب، خساره.

زینی‌رسو (زِ-نی-رَسو) adj
زیان رسان، ویران کار، کسی که آشیای کارآمد خانه را خراب کند (مخصوصاً کودکان نابالغ).

زیور (زِ-وَر) n
جواهر، آنچه زنان برای تزیین به خُود می‌آوزند.

زیو؛ زو (زیو؛ زَو) n
زاو، خشت خام (در هزاره جات استعمال آجر پخته بخاطر نبودن داش مروج نیست).

سابقه (سا-بِ-قَه) adj
قدیمی، کهنه، آنچه که تعلق به دوران گذشته داشته باشد.

سابه ۱ (سا-بَه) adj
بوقه طلب (گاوماده).

سابه ۲ (سا-بَه) n
بستر دریا.

سات (سات) adj
سعادت، ایام نیکو، زمان نیک (برای انجام دادن یا آغاز کاری)، ضد نحس.

سات‌تیر (سات-تیر) adj
آدم ساعت تیر که نسبت به گفتن سخنان طنز آمیز و اجرای شوخی هائ عملی علاقمند است.

سات‌تیری (سات-تے-ری) n
سرگرمی، تفریخ.

سات‌گشت (سات-گَشت) n
ساعت گشت، شاعت شمار، عقربک باریک ساعت که با حرکت اش ساعت را نشان میدهد.

ساتی‌کدو؛ سی‌تی‌کدو (سا-تی؛ سَی-تی) vt
پروارکردن، فربه ساختن، علف یا خوراک خوب دادن (مثلاً به حیوانات اهلی قابل ذبح بویژه گوسفند).

ساج (ساج) n
ساچ، سار، یک قسم پرنده کوچی که در موسم بهار از هزاره جات عبور میکند.

ساجیق؛ ساغج (سا-جیق؛ سا-غج) n
یکنوع شیرینی چسپناک برای جویدن؛ ماده چسپناکی که از

یکنوع بوته خار و بعضی گیاهان دیگر میگیرند و آز آن برای جویدن و در درمان ترکیدگی دست و پا در اثر سرما استفاده میکنند.

ساختگی (ساخ-تِ-گی) adj
مصنوعی، غیر حقیقی (دندان، مو وغیره).

ساده (سا-دَه) adj
ساده، پارچه یی که نقش های مختلف نداشته باشد، یک رنگ؛ ساده دل، مخلص، گول خور.

ساده‌پتان (سا-دَه-پَ-ثان) adj
آدم ساده لوح، آنکه تیز هوش و زرنگ نباشد.

ساذه‌گان؛ سذه‌گان (سا-ذَه-گان؛ سَ-ذَ-گان) n
مجرد، از دواج نکرده وفارغ البال؛ کودک نزائیده، وارسته از بار پرورش طفل (زن جوان).

سارو (سا-رو) n
ساروان، ساربان، نگهبان شتر (در فارسی قدیم 'سار' بمعنی شتراست).

ساروغ (سا-رُوغ) n
کیسه پوستی، خریطه ای که از چرم حیوانات درست شده باشد.

ساز (ساز) n
یکنوع آلت موسیقی، ساز دهنی که از چوب و صفحه فلزی ساخته میشود و کودکان به سوراخ های کوچک آن میدمند.

سازمان (ساز-مان) n
تشکیلات، تنظیم، گروه سیاسی، حزب.

ساطول (سا-طُول) n
ساطور، افزار آهنی دسته دار که دهقانان با آن علوفه را برای خوراک چهارپایان قطعه قطعه میکنند.

ساطول‌قصّابی (سا-طُول-ِ-قَص-صا-بِی) n
ساطوری که در قصابی استعمال می شود، افزار آهنی پهن و دسته دار که قصابان با آن گوشت را قطعه قطعه میکنند.

ساعت؛ سات (سا-عَت؛ سات) n
ساعت، دستگاهی که با آن وقت را معلوم کنند؛ واحد زمان مساوی با یک بیست و چهارم حصه از یک شبانه روز.

ساعت‌ساز؛ سات‌ساز (سا-عَت-ساز؛ سات-ساز) n
ساعت ساز، کسی که عوارض ساعت را ترمیم کند.

ساغری (سا-غَ-رِی) n
سرین

ساف (ساف) n
شیر حیوانات، لبن.

ساکو (سا-کُو) n
سکُو، تختگاه، جای بلندتری در نزدیک خانه یا زیر سایه درخت که از خشت یا سنگ برای نشستن و خوابیدن درست کنند.

سال ۲ (سال) adj
سیاه نام، بدنام.

سال ۳ (سال) n
گاز، تاب، ریسمانی که دو سر آن را به شاخهٔ درخت می بندند و در وسط آن نشسته در هوا به پیش وپس حرکت کنند.

سال ۱ (سال) n
مدت زمان مصادف با دوازده ماه یا ۳۶۵ روز میباشد.

سال‌بر؛ ساربر (سال-بَر؛ سار-بَر) adj
درختیکه یکسال در میان میوه دهد.

سال‌پوره (سال-پُو-رَه) adv
تمام سال، سال مکمل (دوازده ماه)

سال‌تردیگه (سال-تَر-ِ-دِی-گَه) adv
دوسال بعد.

سال‌ترکدیگه (سال-تَ-رَک-ِ-دِی-گَه) adv
سه سال بعد.

سال‌دیگه (سال-ِ-دِی-گَه) adv
سال دیگر، سال آینده.

سال‌زدو (سال) vi
گاز زدن.

سال‌سقوی (سال-ِ-سَق-قَ-وِی) n
سال بچهٔ سقو، سالیکه حبیب

الله اول برای مدت نه ماه بر تخت حکمرانی افغانستان نشست (۱۹۲۹ میلادی).

سالم‌دیگه (سا-لُم-ِ-دی-گه) adv
بعد از یک سال

سالی (سا-لی) adv
یکنوع قرارداد در داد و ستد، معامله نسیه که بهایش به نرخ گران پس از یک سال از سوی خریدار تادیه میشود.

سام (سام) n
ترس، خوف، وحشت.

سامان (سا-مان) n
افزار، اسباب، وسائل، هر آلتی که توسط آن کاری صورت بگیرد؛ لوازم خانه (ظرف و فرش) در مجموع.

سامتو (سام-تُو) adj
خیلی، زیاد، بسیار؛ وهمناک، خوفناک، مدهش.

سام‌خوردو (سام) vi
ترسیدن، وحشت نمودن، هراس کردن.

سامو (سا-مو) adj
پوره، انجام داده.

سامو‌شدو (سا-مو) vi
اجراشدن کار، برآورده شدن هدف.

سامو‌کدو (سا-مو) vt
حاصل کردن، برآوردن، انجام دادن، به پایه اکمال رسانیدن.

سان (سان) n
صحن، یکنوع پارچه سفید پنبه یی که بافتش از کرباس ملایمتر است و در قدیم از شهر کالیکوی هند می‌آوردند؛ سان سفید، تکه پخته یی نرم؛ سان کوره، پارچه درشت مایل به سفیدی.

سانچه (سان-چَه) n
قالب، بخصوص قالب کارتوس (فشنگ) که در قدیم هر پوکه کارتوس را بار دوم پر میکردند و این کار نیاز به سانچه داشت.

سان‌کوره (سان-کُو-رَه) n
یکنوع پارچه نخی سفید.

ساو (ساو) adj
گیج، کند فهم، کم هوش.

ساودل (ساو-دِل) adj
سهودل، فراموش کار، کسی که حافظه ضعیف دارد.

ساوکدو (ساو) vi
سهو نمودن، از روی خطا کاری را انجام دادن.

سای‌کدو (سای) vi
احتیاط نمودن، محتاط بودن.

سایخنه (سای-خِ-نَه؛ سَای-خَ-نَه) adj
سایه رخ، سمتی که آفتاب نتابد.

سایره (سا-یِ-رَه) n
سهره، صعوه (یک نوع پرنده خوش آواز).

سایه (سا-یَه) n
ظل، جای که نور خورشید نتابد؛ کنایه از جن، روح پلید؛ کابوس، خواب وحشتناک.

سایه‌تو (سا-یَه-تو) adj
کسی که دارای مرض صرع باشد و گاه بیگاه غش کند، جن زده، کسی که ارواح خبیثه مثل جن وپری وغیره بر او گذر کرده باشد.

سایه‌گرفتو (سا-یه) vt
دچار حمله شدن، فرارسیدن نوبت جنون و نا آرامی (در اثر مرض صرع).

سبابه (سَ-با-بَه) n
دومین انگشت دست از طرف شست.

سبت؛ سبد (سَ-بَت؛ سَ-بَد) n
تکری، کواره، ظرفی بافته شده از ترکه یا شاخه نرم درخت.

سبچو (سَب-چو) n
شَفش، چوب باریک برای کوبیدن پشم.

سبده‌کدو (سَب-دَه) vt
کوبیدن، کفتن، محکم زدن (با چوب وغیره).

سبرال (سَب-رال) n
مرغ هما

سبزه (سَب-زَه) n
گیاه تازه روئیده، گیاه که سر از زیر خاک بیرون آورده باشد یا از شاخهٔ تازه بیرون آمده باشد

که چیده نشده باشد.

سبزی (سَب-زِی) n
گیاه که خام و پخته آن خورده شود مانند تره، ملی سرخک، پیاز سبز و غیره.

سبق (سَ-بَق) n
درس، پاره یی از کتاب که استاد به شاگرد برای آموزش یاد میدهد.

سبک (سُ-بُک) adj
کم وزن، خفیف، ضد سنگین.

سبورگه (سِ-بُور-گَه) n
استخوان نرم سر سینه.

سبوس (سُ-بوس) n
پوستک های شکسته (دانه های گندم و جو).

سبه (سَ-بَه) n
چوب باریکی که باآن پشم را بکوبند و از هم باز کنند.

سبیت (سَ-بِ-یَت) n
تربیه، نگهداری، محافظت، مواظبت از طفال.

سبیل (سَ-بِیل) n
خیرات، صدقه (راه در عربی).

سبیل‌منده (سَ-بِیل-مَن-دَه) n
بی صاحب، آنچه که بغیر صاحب مانده است (با خشم در مورد زشتی چیزی گفته میشود).

سپایی؛ سپاهی (سِ-پا-یِی؛ سِ-پا-هِی) n
عسکر؛ پولیس.

سپورت (سِ-پورت) n
ورزش، نرمش، تمرین های جسمی برای تقویت و استحکام بدن.

سپی‌ریش (سپی-رِیش) adj
محاسن سفید، ریش سفید، شخص بزرگ و اختیار دار یک فامیل یا قریه.

سپی‌لو (سِ-پی-لو) adj
اسپی

ستاره؛ اِستره (سِ-تا-رَه؛ اِس-تَ-رَه) n
ستاره، نجم، کوکب، اختر.

سترکی؛ سیترکی (سِ-تِر-کَی؛ سی-تِر-کَی) n
سوزن کلان بی نیفه.

سترگی (سُت-رَ-گِی) n
پاکیزگی، نظافت، پاکی از چرک و کثافت (همریشه با 'ستهرا'ی هندی).

ستره (سُت-رَه) adj
پاک، تمیز، صاف، نظیف.

ستره‌کدو (سُت-رَه) vt
پاک کردن، صاف نمودن، تمیز کردن.

ستم‌کش (سِ-تَم-کَش) adj
رنجبر، زحمت کش، کسیکه نسبت به هم قطارانش تکالیف و مشکلات بیشتر در کاری متحمل میگردد.

سجّاد (سَج-جاد) n
لقب امام چهارم شیعیان، نام مردان در بین مردم هزاره.

سجده؛ شزده (سُج-دَه؛ سَج-دَه؛ شَز-دَه) n
عمل بزمین نهادن پیشانی در عبادت.

سجمه (سَج-مَه) n
چره، ساچمه، دانه های مدور و کوچک سربی که در تفنگهای شکاری استعمال میشوند.

سچ (سُچ) adv
پوست کنده، واضح، صریح، بی پرده.

سچّی (سُچ-چی) n
اسکنه، آلت نوک‌تیز فولادی که با آن چوب را حفر و سوراخ کنند.

سچّی‌کدو (سِچ-چِی) vt
پاش دادن، افشاندن (مثلاً نمک یا مرچ سائیده بر روی طعام).

سخت (سَخت) adj
دشوار، شاق، مشکل؛ اجسام سخت، درشت، خشن؛ آدم سختگیر و جدی؛ شخص خسیس و ممسک.

سخت‌جان (سَخت-جان) adj
آدم پرطاقت و مقاوم در قبال دشواری های زندگی.

سخت‌کوشش (سَخت-کو-شِش) adj
پراستقامت، آنکه در مقابل مشکلات پرطاقت ومقاوم باشد

سخت‌گیر (سَخت-گِیر) adj
جدی، آنکه قوانین را دقیقاً اجرا

کند، کسیکه قیودات زیاد وضع کند.

سخ؛ سوخ (سُخ؛ سُوخ) n
طماع، حریص، آزمند.

سخ‌شدو؛ سوخ شدو (سُخ-سُوخ) vi
چشم طمع به مال دیگران دوختن، از روی اشتها چشم به غذای دیگران نهادن.

سخن (سُ-خَن) n
حرف، گپ، صحبت، گفتار.

سخی (سَ-خِی) adj
بخشنده، جونمرد، آنکه دست باز دارد؛ لقبی محلی برای حضرت علی (روضه سخی).

سدکله (سَد-کَ-لَه) n
منت، سرزنش.

سدکه (سَد-کَه) n
تکان، لرزیش، جنبش.

سدکه‌خوردو (سَد-کَه) vi
تکان خوردن، بطور شدید لرزیدن، جنبش ناگهانی در اثر فشار بیرونی.

سدکه‌ددو (سَد-کَه) vt
تکان دادن، لرزاندن، بحرکت در آوردن؛ قهرشدن، غضب نمودن، بر کسی حمله لفظی نمودن.

سر (سَر) n
راس، کله؛ بالا، بلند ترین نقطه چیزی؛ ریس، رهبر.

سرآو (سَر-آو) n
سرچشمه، منبع آب، جای که آب رود خانه یا جوی از آن بجوشد.

سراچه (سَر-آ-چَه) n
اتاق وسیعی که در طبقه دوم مخصوصاً در بالای دروازه عمده قلعه برای پذیرایی از مهمانان ساخته میشود؛ موتر کرایی (بیشترکرولای باکس) که مسافران را در مسیرهای دور مثلاً از کابل به غزنی یا جاهای دیگر انتقال میدهد.

سراستین؛ سراستی (سَر-اَس-تِین) n
سرآستین، قسمت آخر آستین پیرهن وغیره که بند دست را میپوشاند.

سراسیمه (سَ-را-سِی-مَه) adj
وارخطا، دست پاچه، مبهوت، آشفته فکر.

سرای (سَ-رای) n
مسافر خانه، کاروانسرا، محل اتراق مسافرین.

سرب (سُرب) n
یکنوع فلز بسیار سنگین، نرم و خاکستری رنگ.

سرباد (سَر-باد) adj, n
نوعی از عارضه روحی که فرد مبتلا به آن قسمت زیادی از هوش خود را از دست میدهد و پیوسته سخنان بی جا و فاقد معنی میگوید.

سربادشدو (سَر-باد) n
دیوانه شدن، فاقد هوش گردیدن، هزیان گفتن.

سربار (سَر-بار) n
آنکه مخارجش را دیگران تهیه کنند، کسیکه تکالیف زندگی اش بدوش دیگران باشند.

سربال (سَر-بال) adv
بطرف بالا.

سربدل (سَر-بَ-دَل) n
مبادله دو دختر برای ازدواج (در هزاره جات معمول است که دو خاندان با مصرف اندک دختر یکی رابه پسرش و دختر خود را به بچه آن دیگر میدهند و غالباً مراسم عروسی را در یک روز بر گزار میکنند).

سربرزدو (سَر-بَر) vi
سرموقع ظاهر شدن، حضور یافتن (در مهمانی یا محل مطلوب)؛ انجام دادن، اجرا نمودن (در کارهای منفی و غیر منتظره).

سربری ۲ (سَر-بَ-رِی) n
سرباری، محموله اضافی بردوش کسی (مثل آدم طفیلی وغیره).

سربری ۱ (سَر-بَ-رِی) n
کسی که مخارج زندگی اش را بر امکانات محدود مادی شخص دیگری تحمیل کند.

سربسر (سَر-بَ-سَر) adj
مساوی، برابر، مجرا.

سربلکی؛ سربله (سَر-بَ-لَ-کی؛ سَر-بَل-کِی) adv
سربالایی، مقطع صعودی بربلندی کوه.

سربند (سَر-بَند) n
محل جدا شدن جوی فرعی از رودبار اصلی که در میان دره جریان دارد؛ تکه درازی که زنان در بالای سرغُج یا کلاه خود میبندند.

سربیدیا (سَر-بی-دِ-یا) adv
آزاد، بدون چوپان (حیوانات اهلی).

سرپرست (سَر-پَ-رَست) n
شخصی که ناظر امور یک خانواده میباشد، کسی که اختیار کلی یک خانواده را بعهده دارد.

سرپرستی (سَر-پَ-رَس-تی) n
مسؤ لیت اداره یک خانواده یا دفتر.

سرپرورفتو (سَر-پُ-رُو) adj
مفقودالاثر شدن، رفتن و برنگشتن (بی آنکه دلیل ناپدید شدن روشن باشد).

سرپس‌پل‌کدو (سَر-پَس-پَل) vi
طفره رفتن، از انجام کاری سر باز زدن، بکار تن ندادن.

سرپناه (سَر-پَ-نا) n
کلبه، خانه محقر.

سرپو (سَر-پَو) adj
گیج، ذهناً آشفته برای مدت کوتاه (در نتیجه درس گرفتن زیاد یا سخن گفتن مستمر).

سرپوش (سَر-پوش) n
آنچه که بر سر ظرف و نوک قلم بگذارند.

سرپی (سَر-ِ-پَی) adj
آتش مزاج، عصبانی، زود رنج، آنکه زود بخشم آید.

سرپیچله (سَر-پیچ-لَه) n
سرپرستی کردن.

سرپیچو (سَرپی-چو) adj
مضطرب، پریشان، سرگردان.

سرپیچه (سَر-پَی-چَه) n
طفل، کودک، اعضای فامیلی که همه کوچک باشند؛ بدون سر پرست.

سرپیچی (سَر-پِی-چِی) n
مخالفت، تمرد در اجرای عملی.

سرترجی (سَر-تُر-جِی) adj
سرکش، کله شق، خودرای، لجوج.

سرتشه (سَرتُش-شَه) adj
خودرای، سرزور، لجوج.

سرتک‌تک (سَر-تِک-تِک) n
جنبیدن سر، لرزش سر، حرکت سر به پیش و پَس.

سرتیر (سَر-تیر) adj
دلیر، باجرئت، کسی که از مرگ ترس نداشته باشد.

سرٹمبه؛ سرٹنبه (سَر-ٹَم-بَه؛ سَر-ٹَن-بَه) adj
کله شق، خودرای، لجوج.

سرجمع (سَر-جَم) adj
جمع کل، شماره نهایی که از افزودن اقلام و اعداد متفرقه بر روی هم حاصل میشود.

سرجه (سُر-جَه) n
سطح منجمد شده برف که بتواقد وزن انسان رونده را بردارد، برفی که سطحش منجمد شده است و انسان تا هنگام قبل از ظهر میتواند بدون زحمتِ فرورفتن بر بالای آن راه برود.

سرچپه (سَر-چَ-پَه) adv, adj
وارونه، معکوس، واژگون (مثل اینکه کسی بگونه مقلوب بر الاغ سوار شود).

سرچربی بی بی (سَر-چَر-بِی-بِی-بِی) n
حواله روغن از سوی حکومت پشتون بر هزاره ها (در زمان امیر عبدالرحمن معمولاً سپاهیان دولت به دهات هزاره میرفتند و از مردم نادار بومی بزور برای مطبخ شاهی روغن اخذمی کرند وبه لهجه غلیظ میگفتند: "لا ما برای چرب کردن سربی بی می دپاره ببریم"! منظور از بی‌بی همانا زوجه عبدالرحمن بود.

سرچرخی؛ سرچرخگی (سَر-چَر-خِی؛ سَر-چَر-خَ-گِی) n
دوران سر، سرگیجه (مرضی که بفکر عوام با فصد درمان میشود).

سرچرغو (سَر-چَر-غُو) n
کاسنی، گیاهی است دارای مزه تلخ که در کنار نهرها و مزارع میروید.

سرچلی؛ سه چلی (سَر-چِ-لِی؛ سِه-چِ-لِی) n
گندم بریان مخلوط باکشمش، شیرنی، نقل یا سکه های پولی که بر سر داماد، عروس یا مسافر تازه از سفر برگشته بعنوان ابراز شادمانی میپاشند.

سرچنده (سَر-چَن-دَه) n
رئیس صندوق تعاونی مشترک قومی.

سرچور (سَر-چُور) adj
شرمنده، خجل.

سرچوک (سَر-چوک) n
طفل شوخ؛ طفل حرف ناشنو.

سرچی‌شدو (سُر-چِی) vi
واشدن، رها گردیدن گسیختن (ریسمان از میخ یا چیزی دیگر).

سرچی‌کدو (سُر-چِی) vt
رها دادن از بند، خلاص کردن (ریسمان از میخ یا گردن حیوانات).

سرخ (سُرخ) adj
احمر، قرمز (رنگ)؛ داغ، سوزان، دارای حرارت زیاد.

سرخ‌آوو (سُرخ-آ-وُو) n
بز کوهی.

سرخ‌امدو (سُرخ-اَ-مَ-دو) vi
گرم آمدن، حرارت گرفتن؛ بشوق آمدن، علاقه شدید برای بدست آوردن چیزی پیدا نمودن.

سرخاو؛ سرخ آو؛ سرخوی
(سُر-خاو؛ سُرخ-آو؛ سُر-خَ-وِی) n
آب گل آلود و سرخ رنگ اول بهار؛ فیضان آب آمیخته باگِل درموسم بهار (بدلیل ذوب شدن برفها ازفرازکوه ها).

سرخ‌بت (سُرخ-بُت) n
شاه مامه، نام بت ماده واقع در وادی بامیان.

سرخ‌بوده (سُرخ-بو-دَه) n
کهیر، مرض جلدی که باعث خارش و ایجاد برجستگی های سرخ رنگ در بدن میشود.

سرخ‌جرو (سُرخ-جُ-رُو) n
نام نبات.

سرخ‌چو (سُرخ-چو) n
قطعه مدور خمیر که در بین روغن جوشانده میشود.

سرخشک (سَر-خُشک) adj
ابتر، مقطوع النسل، بی پسر؛ سبک (در مورد کفه ترازو که در آن جنس برای وزن کردن قرار دارد گفته میشود).

سرخ‌شل‌بید (سُرخ-شِل-بِید) n
یک نوع گل سرخ رنگِ خودرو.

سرخط (سَر-خَط) n
سرمشق، نمونه خط خوشی که استاد بنویسد تا شاگرد از روی آن مشق کند؛ قرارداد کتبی که بموجب آن آخندی دردهکده های هزاره جات بکار گماریده میشود و مستلزم تجدید سالانه است.

سرخک (سُر-خَک) n
خَسَک، ساس، حشرهٔ است برنگ مایل بسرخی و بیضوی شکل که از خون انسان تغذیه میکنند.

سرخ‌کدو (سُرخ) vt
در بین روغن پختن، باروغن غلیان طبخ نمودن.

سرخ‌کنه (سُرخ-کَ-نَه) n
نسترن کوهی، درخت چه ایست کوهی خاردار.

سرخکو (سُر-خَ-کو؛ سُرخ-کو) n
سرخکان، حصبه، بیماری که اغلب در کودکان بروز میکنند و موجب ظاهر شدن دانه یا لکه های سرخ رنگ در پوست چهره و بدن میگردد.

سرخ‌مرج (سُرخ-مُرج) n, adj
فلفل سرخ خشکیده؛ کنایه از پسرک بسیار شوخ و چالاک.

سرخ‌مرج‌بارکدو (سُرخ-مُرج-بار) vi
عصبانی بودن، حالتی که انسان

زود برنجد یا قهر کند.

سرخ‌نفس؛ سرخ‌نوس (سُرخ-نَفس؛ سُرخ-نَوس) adj
حریص، طماع؛ شکم پرست، آنکه بخورد غذای خوب نهایت علاقه دارد.

سَرخِنه (سَر-خِ-نَه) n
یکنوع نقش گلدوزی با دست که مانند اشکال چند ضلعی بنظر می‌آید.

سرخو (سُر-خو) n
اسپ سفید دارای لکه های سرخ.

سرخوردو (سَر-خور-دو) vt
مواجه شدن، همدیگر را دیدن (با کسی تصادفاً بر سر راه)؛ مشابه بودن، بهمدیگر شباهت داشتن.

سرخورده (سَر-خور-دَه) adj
جوانمرگ (بکسی در مقام نفرین و تنبه گفته میشود).

سرخی (سُر-خِی) n
ژنگه، یکی از آفت های مخصوص گندم که برگها و خوشه هایش خرمایی یا سرخ گون میشود و منجربه ضیاع حاصل آن میگردد.

سرخی (سُر-خی) n
حجاب حاجز، پرده شکم، پردهٔ که در بین شکم و قفس سینه قرار دارد.

سرخی (سُر-خِی) n
قبرستان

سرخی (سَر-خَی) n
نکوهش، سرزنش، تنبیه لفظی.

سرخی‌کدو (سَر-خَی) vt
ززنش نمودن، نکوهش کردن، مورد حمله لفظی قرار دادن.

سرد (سَ-رَد) adj
سرد سیر، منطقه ای که سرد باشد.

سرد (سَرد) adj
آب و هوای خنک، بارد (ضد گرم).

سردار (سَر-دار) n
رئیس، سرکرده، قبیله سالار.

سرددو (سَر) vt,vi
تطبیق دادن، مقابله کردن(دو نسخه باهم)؛ بهای اضافی پرداختن (در صورت معاوضه جنس به جنس)؛ تظاهر نمودن، وانمود کردن (به دیوانگی یا بیماری)؛ از خود گذشتن، سرفداکردن (در دفاع از ناموس و وطن).

سرددو (سَر) vt
آزاد گذاشتن، خود مختار نمودن، رها کردن (در مورد کودکان و مواشی)؛ شروع کردن، آغاز نمودن (گریه، آواز خوانی و غیره).

سردرد (سَر-دَرد) adj
گرفتار دردسر، آنکه سرش درد کند.

سردردی (سَر-دَر-دِی) n
صداع، درد سر.

سردرزی (سَر-دَر-زِی) n
سردروازه یی، پول اضافه از قرارداد که پدر عروس بطور دلخواه از پدر داماد در روز عروسی اخذ میکند.

سَردَرگُم (سَر-دَر-گُم) adj
نامشخص، نامعلوم (در مورد کار یا امری).

سردست (سَر-ِ-دِست) n
نوکر پسر یا خدمتگار دخترکه برای پیشبردن کارهای مختلف یک خانواده برای یک سال استخدام میشود.

سردکدو (سَرد) vi,vt
تکان دادن دست برای تسکین درد؛ باد کشیدن، ریختن غله از مسافت بلندی برای تصفیه خاک و کاه ریز آن.

سرده‌غاو (سَر-دَه-غاو) n
سرخمیده، سر فرو افگنده (از تشویش و افسردگی روحی).

سردیدگونی (سَر-ِ-دِید-گو-نِی) n
سر دیگدانی، مبلغی که خسر یا داماد بر دیگدان یا اجاق پدر دختر تیمناً مینهد.

سررفتو (سَر-رَف-تو) vi
سرازیر شدن مایعات مخصوصاً شیر در حال جوش از لب دیگ.

سررک (سَر-ِ-رَک) n
قوم، آنانیکه باهم تعلقات خونی

دارند، کسانیکه از یک نیاکان یا فامیل است.

سرریزه؛ سرریزی (سَر-رِ-زَه؛ سَر-رِ-زِی) n
لبریزی، آبی که پس از پرشدن حوض از لب آن جاری شود، مایعی که از ظرفیت ظرفی بیش باشد و از لبه آن بطرف بیرون در جریان بافتد.

سرزبو (سَر-ِ-زِ-بو) n
گنگلاج، الکن، کندزبان، کسی که زبانش در خلال حرف زدن دچار لغزش و بندش شود (مثلاً (ر) را (ل) و(ش) را(س) وغیره تلفظ کند).

سرزدو (سَر-زَ-دو) vi
طلوع کردن، بالا آمدن (خورشید)؛ خبر گرفتن، از کسی دیدار نمودن (در مورد اطلاع از صحت و سلامتی کسی).

سرزنش (سَر-زَ-نِش) n
نکوهش، ملامت، کسی را بخاطر اشتباه اش تنبیه لفظی نمودن.

سرزور (سَر-زور) adj
لجوج، خود رأی، سرکش، کله شق.

سرزیتی (سَر-زِ-تِی) adj
بسیار غیر معمولی، فوق العاده (بخت و طالع)؛ اضافه، بیش از نیاز، زیادتی، آنچه که از حد ضرورت زیاد باشد.

سرسری (سَر-سَ-رِی) adv
سهل انگاری، کاری که بدون توجه و تأمل انجام بگیرید.

سرسمبل (سَر-سَم-بَل) n
قد و قامت، قیافه، شکل و صورت، هیکل.

سرسنگی؛ سرسنگ (سَر-سَنگ-گی؛ سَر-سَنگ) n
سنگری بالای دیوار، سنگهای پهنی که برای محافظت دیوار از باران در بالای دیوار بطور منظم میگذارند.

سرسوجی (سَر-ِ-سو-جِی) n
یک هنر کشتی گیری که حریف را با زور مفصل ران بلند کرده و بزمین میکوبند.

سرسوقار (سَر-سو-قار) n
مرغ لاشخور

سرسوقار (سَر-سُو-قار) adj
دارای سرِ دراز و فراکشیده.

سرشته (سَ-رِش-تَه) n
نظم ونسق.

سرشناس (سَر-شِ-ناس) adj
مشهور، معروف، نامدار.

سرشورددو (سَر-شور) vt
سرتکان دادن (به تائید سخنی)؛ جنبانیدن سربگونه جانبی (به تردید حرفی).

سرشیو (سَر-شیو) adv, adj
سراشیب، سرپایان، سرنشیب؛ کلیمهٔ است که درحالت نفرین بکسی گویند.

سرشیوه (سَر-شی-وَه) adv
سرنشیب، روبه پایین.

سرطان (سَ-رَ-طان) n
خرچنگ، یکی از صور فلکی؛ تیر، چهارمین ماه سال هجری شمسی، اولین ماه در فصل تابستان.

سرغج؛ سرغت (سَر-غُج) n
یک قسم کلاه گلدوزی شده که زنان برسر مینهند و در میان خریطه دراز عقبی آن گیسوان بافته شان را جا میدهند.

سرغڈ (سَر-غَڈ) adj
گیج، ذهناً آشفته برای مدت کوتاه (در نتیجه درس گرفتن زیاد یا سخن گفتن مستمر).

سرغمبک (سَر-غُم-بَک) n
غوطه خوردن با سر(درآب) ؛ عمل غلتک زدن باسر (بر روی زمین).

سرغمبکزدو (سَر-غُم-بَک) vi
غوطه خوردن، شیرجه رفتن در آب، از سر در آب فرو رفتن، از سر بطرف پایین آب رفتن.

سرغنه (سَر-غَ-نَه) adj
بز نری که در پیشاپیش رمه حرکت میکند.

سرفراز (سَر-فَ-راز) adj
سرافراز، باعزت، سربلند.

سرقلفی (سَر-قُل-فی) n
سرقفلی، مقدار پولی که اولین صاحب دکان یا دیگر جای تجارتی

از صاحبان بعدی اخذ میکند.

سرقند (سَر-قَند) n
قطعه درازی از مواد قندی (قیفی شکل و پیچیده با زر ورق).

سرقوٹلی (سَر-قو-ٹَ-لی) n
عمل غلتک زدن با سر (بر روی زمین).

سرقوش (سَر-قوش) n
رئیس قوم، سرکرده قوم.

سرک (سَ-رَک) n
جاده، راه هموار و عریض موتر رو (مأخوذ از 'سڑک' هندی).

سرک (سَ-رَک) n
سرک، نوک کمبر تخم مرغ، ضد "کونگ" (این اصطلاح در وقت تخم جنگی گفته میشود).

سرک (سُ-رُک) n
طالع، شانس.

سرکاتب (سَر-کا-تِب) n
کاتبی که چندین کاتب دیگر در زیر دست او کار میکنند.

سرکاته (سَر-کا-تَه) adj
حواس باخته

سرکاری (سَر-کا-رِی) adj
دولتی، حکومتی، چیزی که به حکومت تعلق داشته باشد.

سرکاوشک (سَر-کاو-شَک) n
بوت سرپایی، پاپوشی که در موسم گرما استعمال میشود.

سرکایشتو (سَ-رَک) vt
چیزی را بر لبه چیزی گذاشتن.

سرکبرشده (سُ-رُک-بُر) adj
کم شانس، کم طالع.

سرکپخته (سَ-رَک-ِ-پُخ-تَه)
n
سرک قیر ریزی شده.

سرکٹا (سَر-کَ-ٹا) n
رادمردان، سران (وابسته به تقسیمات مختلف قبایلی).

سرکدو (سَر) vt
پوشیدن، بر سر گذاشتن (کلاه یا دستار)؛ پاره شدن در نتیجه فشار درونی (صرفاً در باره دنبل یا دانه و زخم عفونی گویند)؛ شروع کردن، آغاز نمودن.

سرکرده (سَر-کَر-دَه) n
مهتر، رئیس، نفرعمده (در راس جمعی از مردم یا قریه).

سرکش (سَر-کَش) adj
توسن، اسپ شوخ و غیر قابل اداره.

سرکلی (سَر-کَ-لی) n
مراسم هزارگی بمناسبت تراشیدن موی سر کودکان نوزاد (بخصوص فرزندان نرینه) برای نخستین بار.

سرکوبکدو (سَر-کوب) vt
فروکوفتن، سرزنش کردن، منهزم نمودن.

سرکوی (سَر-کوی) n
جای بلندی که ناودان آسیاب بطور مائل به آن نصب میباشد و آب از آنجا بشدت پایین آمده چرخ آسیاب را بحرکت در می‌آورد.

سرکوی‌اسیه (سَر-کوی-ِ-اَس-یَه) n
جوی ساختگی برای انتقال دادن آب جهت گردانیدن چرخ آسیاب.

سرکویله (سَر-کوی-لَه) n
پدیدار گشتن دانه، ظاهر شدن جراحات خفیف در بالای دانه.

سرکه (سِر-کَه) n
سکنجبین.

سرگبرکدو (سُ-رُگ-بُر) vt
تحریم کردن، خارج ساختن (از حوزه معاشرت اجتماعی یا همکاری داخل قریه).

سرگردو (سَر-گَر-دو) adj
پریشان، مضطرب، مشوش.

سرگرگی (سَر-گُر-گی) n
رسمی که هرگا قریه ای گرگ شکار کند سر یا تمام لاشه گرگ آنرا در یک قریه مجاور میبرند اهالی آن قریه باید گرگی به آنان بدهند که در غیر آنصورت آنها مجبور به برگذاری مهمانی و دعوت قریهٔ اولی خواهند بود.

سرگله (سَر-گَ-لَه) n
بزنری که در پیشاپیش رمه حرکت میکند.

سرگم (سَر-گُم) adj
مفقودالاثر، ناپدید.

سرگم‌رفتو (سَر-گُم) vi
مفقودالاثر شدن، گم شدن، ناپدید گشتن (بی آنکه دلیل ناپدید شدن روشن باشد).

سرگی (سَر-گی) n
سرگین، فضلهٔ اسپ.

سرلاغ؛ سرلغ (سَر-لاغ؛ سَر-لَغ) adj
سرطاس، دارای سر بیمو.

سرلرزو (سَر-لَر-زو) adj
آنکه در اثر پیری وضعف سرش لرزش پیدا کرده باشد.

سرلو (سَر-لو) adv
در بلندی کوه یا تپه، در قله کوه.

سرماغ (سَر-ماغ) n
ملعقه، چمچه کلان، قاشق بسیار بزرگ چوبی یا فلزی؛ مجازاً ضربه محکم بامشت.

سرمایه (سَر-ما-یه) n
ثروت، دارایی.

سرمعلّم؛ سرمالم (سَر-مُ-اَل-لِم؛ سَر-ما-لِم) n
آنکه مدیریت معلمینِ یک مکتب را بعهده دارد.

سرموندو (سَر-مُون-دَو) n
نام بیخ گیاه است

سرمه (سُر-مَه) n
کحل، گرد سیاه رنگی که توسط آن مژگان را سیاه کنند.

سرمه‌چیو (سُر-مَه-چیو) n
سرمه چوب، میل، چوبی که با آن سرمه را بچشم میمالند.

سرناپاک (سَر-نا-پاک) adj
جُنب، غسل نکرده (پس از جماع یا انزال منی).

سرناخو (سَر-ِ-نا-خُو) n
نوک انگشت.

سرنگ (سُ-رُنگ) n
مقدار مواد منفجره که در بین سخره بزرگ حفر کرده و توسط انفجار آن سنگ را قطعه قطعه کنند.

سرنمه (سَر-نَ-مَه) n
تهدید؛ تنبیه

سرنوکسر (سَر-نوک-سَر) n
واژگون، سرنگون، نگونسار (بیشتر در مورد ظرف استعمال میشود).

سرنی (سُر-نَی) n
سرنا، یک قسم ساز میان‌تهی با دو سوراخ که ساختن آن از گِل توسط چوپانان و پسران هزاره صورت میگیرد و سپس در آتش برای کسب حد اکثر استحکام گذاشته میشود، و موقعی که در شکاف عمده آن پُف گردد، نوایی شبیه نَی از درون خود بیرون میدهد.

سرنی‌آواز (سُر-نَی-آ-واز) n
زن یا پسری که دارای صدای باریک و قشنگ است و آوازش بخوبی از عهده خواندن غزل عامیانه هزاره گی برآید.

سرواز (سَر-واز) adj
سرباز، بی سقف، سرگشاده (مثل گادی اسپکی یا موتر لاری)؛ رها، آزاد، غیرمقید (حیوانات).

سروپی؛ سروپای (سَر-ُو-پَی؛ سَر-ُو-پای) n
سرتاپا، از فرق سر تا به کف پا (لفظاً)؛ یک دست لباس مکمل که معمولاً بمناسبت جشن عروسی یا مواقع دیگر به زنان اهدا میگردد.

سروشک (سَر-ُو-شَک) adj
گیج، سرگشته، مضطرب و هراسان.

سروکار (سَر-ُو-کار) n
تعلق، ارتباط، تماس نزدیک.

سرویز (سَر-ویز) n
موتر بس.

سره (سَ-رَه) adj
آدم بلند سویه و کارآمد؛ اعلی، بهترین، جنس مرغوب و مورد پسند.

سره خشره کدو (سَ-رَه-خَش-رَه) vt
دسته بندی کردن، جدانمودن به دو طبقه (درجه اول و دوم از لحاظ کیفیت).

سره کدو (سَ-رَه) vi

برنده شدن، فایق آمدن، پیشی گزیدن.

سست (سُست) adj

تنبل، کاهل؛ نرم، ملایم (ضد سخت).

سست کدو (سُست) vi,vt

آبگین کردن، ضد سخت؛ با شتاب حرکت کردن، به تندی براه افتادن، با شدت و با پای پیاده راه را پیمودن.

سطرنجی (سَط-رَن-جی) n

شطرنجی، تکه نخی که نقش اش مانند خانه های شطرنج میباشند.

سطل (سَطل) n

ظرف فلزی دسته دار برای آب.

سغاو؛ سغو (سَ-غاو؛ سَ-غَو) n

سراجه، مشمشه، مرض خطرناکی که اسپ والاغ به آن مبتلا میشوند و مکروب آن از راه حلق و بینی داخل بدن میگردد و گلویش را سوراخ میکنند.

سغره (سَغ-رَه) n

پوسته نازک بر روی زخمی که در حال التیام یافتن میباشد.

سغره کدو (سَغ-رَه) vi

قشری روی زخم بوجود آمدن، پوسته نازکی در بالای زخم درحال التیام پدیدار شدن.

سغره له کدو (سَغ-رَه-لَه) vi

رو به بهبود گذاشتن، قشری روی زخم بوجود آمدن، پوسته نازکی در بالای زخم در حال التیام پدیدار شدن.

سغری (سَغ-رِی) n

زمین سخره مانند، قشر نازک در روی زخم در حال التیام.

سغود؛ سوغود (سُ-غُود؛ سو-غود) adv

مانند، مثل، شبیه، گون.

سغیردا (سِ-غِیر-دا) adj

دهن باز، کسی که دهن اش بیش از حد معمول کشاد باشد، یا از روی عادت پیوسته دهن خویش را باز نگهدارد.

سفارت (سِ-فا-رَت) n

ساختمانی که در آن دفتر سفیر یک کشور میباشد.

سفارش (سِ-فا-رِش) n

توصیه، تقضا از شخصی برای کمک نمودن کسی در اجرا کار اش یا انتصاب وی در جای.

سفال (سُ-فال) n

تخم مرغ.

سفر (سَ-فَر) n

مسافرت، ترک گفتن جایی بمقصد جای دیگر.

سفرخرج (سَ-فَر-خَرج) n

مقدار پولی که در هنگام مسافرت بمصرف میرسد.

سفره (سَف-رَه) adj

غش، بیهوش، عارضهٔ است که در اثر گریه شدید طفل برای چند ثانیه یا چند دقیقه غش میکند.

سفره؛ سفره پوست (سُف-رَه؛ سُف-رَه-پوست) n

قطعه یی از پوست بز و گوسفند را که بر روی زمین میگسترانند تا در بالای آن خمیر را قبل از پختن به شکل زغاله درست کنند.

سفره کدو (سَف-رَه) vi

غش کردن، بیهوش گردیدن (در مورد اطفال).

سفید (سَ-فِید؛ سَ-فید) adj

سپید، ابیض، هرچیزی که برنگ برف یا شیر خالص باشد.

سفیدچوک (سَ-فِید-چُوک) adj

سفید گون، رنگ باخته.

سفیدکاری (سَ-فِید-کا-رِی) n

شغل سفیدکار، عمل قلعی نمودن ظروف مسی.

سفیدکدو (سَ-فِید) vt

سفید نمودن، مالیدن رنگ سیفید یا آب آهک بدیوار خانه؛ سفید کردن ظروف مسی با قلع.

سفیدمندو (سَ-فِید-مَن-دو) vi

لامزروع ماندن، زمین زراعتی که کشت نشده باشد.

سقاو؛ سقو (سَ-قاو؛ سَق-قَو) n

سقاء، آبکش، کسی که آب را به

داخل مشک بیندازد و برای فروش به خانه‌ها ببرد.

سقرنی (سُ-قُر-نَی) n

صراحی؛ چلیم

سقوط (سُ-قُوط) n

بزمین افتادن، فروآمدن، از اتفاع بلند پایین پرت شدن.

سقّه (سِق-قَه) adv, adj

درست، صحیح (آموختن و یادگرفتن چیزی بطور درست که فراموش نشود).

سقّه (سُق-قَه) adj/adv

قاطع، مصمم.

سقّه (سَق-قه) n

بجل کلان پای گوسفند خصی شده جسیم؛ پلاستیک ضخیم و مدور (با آن بجل های خوردتر یا سکه پول را که در مرکز دایره قرار دارد میزنند).

سقه (سَ-قَه) n

مقیاس، اندازه، وزن نامعیین در تقسیم نمودن چیزی که در آن چند شریک سهیم باشند.

سقه‌خاندو (سِق-قَه) vt

آموختن، یاد گرفتن (بطور درست که فراموش نشود).

سک (سک) n

کلب، حیوان اهلی (برای محافظت خانه، پاسبانی رمه وغیره) ؛ آدم پست، فرومایه و زبون؛ شخص خسیس، ممسک ولئیم.

سکته؛ سیتکه (سِت-کَه؛ سیت-کَه) n

حمله قلبی، بیهوشی یا مرگی که بخاطر بندش یکی از شریان های دِل عارض انسان میگردد.

سکته کدو؛ سیکته کدو

(سِک-تَه؛ سیک-تـه) vi

سکته قلبی، انسداد یکی از رگهای عمده قلب که باعث بیهوش شدن یا مرگ شخص میشود.

سکسک؛ سکسه (سَک-سَک) n

کاسه کهنه یا ظرف سفالین برای تغذیه سگان.

سکسک‌کدو (سَک-سَک) vt

پارچه پارچه ساختن چیزی.

سک‌سکور (سَک-سُ-کُور) adj

افراد پست و فرومایه؛ لفظاً سگ و سگور (کلب و قنفذ تیر انداز).

سکه (سَک-کَه) adj

عینی، حقیقی، اعیانی، از یک والدین (همریشه با 'سگا'ی هندی).

سگ‌آوی (سَگ-ِ-آ-وی) n

بیدستر، حیوانی که پوست نرم باموهای خرمایی دارد و در آب به خوبی شنا میکند.

سگ‌ـتیگر (سَگ-ِ-ٹی-گَر) n

سگ بسیار قوی و خیره.

سگریت؛ سگریت (سِگ-ریت؛ سِگ-ریت) n

سگریت، سیگار، برگهای تمباکو در بین کاغذ بشکل استوانه که آنرا افروخته دودش را مانند چلم میکشند.

سگریت‌کش (سِگ-ریت-کَش) n

کسی که به کشیدن سیگار معتاد است.

سگ‌سنگدو (سَگ-ِ-سَنگ-دَو) n

سگی که عادتاً در وقت حمله به دنبال سنگی میدود که شخص به دفاع از خود میزند؛ کنایه از کسی که بیهوده تکاپو و جستجو کند.

سگک (سَ-گَک) n

یک نوع قلاب یا چنگک آهنین که برای بستن تسمه چرمی کفش بکار میرود.

سگی (سَ-گی) n

پست فطرتی، فرومایگی.

سل (سِل) n

بیماری که انواع مختلف دارد و یک قسم آن که شش ها به آن متبلا میشوند و اختلال تنفس بوجود می‌آید عمومیت بیشتر دارد.

سلاته (سَ-لا-تَه) n

سلاد، خورشی که از بادنجان رومی، پیاز ملی و سائر مواد سبزیجات تهیه میشود.

سلاح؛ اسلحه (سِ-لا؛ اَس-لَ-حه) n

جنگ افزار، آلت محاربوی.

سلام (سَ-لام) n

تحیت، درود، تهنیت.

سلام‌علیکم (سَ-لام-اَ-لَی-کُم) n

سلام علیکم، سلام برشما، درود و تهنیت برای تان.

سلتراج (سِل-تِ-راج) n

سلدراج، زیر تنبانی دراز و ضخیم.

سلچی (سَل-چِی) n

تولید نسل

سلچی (سَل-چی) n

نورستهٔ نبات

سلچغ (سَل-چَغ) adj

حالت آویزان شخص در شاخه درخت یا چیزدیگر.

سلچغک‌خوردو (سَل-چَ-غک) vi

گازخوردن، درهوا به این سو و آن سو حرکت نمودن.

سلچغک‌کدو (سَل-چَ-غک) vi

خود را توسط دستهای خود بشاخ درخت یا جای دیگر آویزان ساختن.

سلچی (سُ-لَ-چِی) n

سؤ تغذی، به حال بی هوشی یاهلاکت (ازفرط گرسنگی).

سلچی‌کدو (سُل-چی) vi

دچار سؤ تغذی شدن، از گرسنگی و کمبودی مواد خوراکی رنج بردن یا جان دادن.

سل‌خوردو (سَل-خور-دو) vi

تکان خوردن، جنبیدن، حرکت کردن از یک سو به سوی دیگر (مثل شاخه های درخت در اثر وزش باد شدید).

سل‌ددو (سَل-دَ-دو) vt

جنبانیدن، لرزاندن، تکان دادن بسمت بالا وپائین (مثلاً شاخه درخت میوه دار).

سلسل‌کدو (سَل-سَل) vi

لَق بودن، جنبیدن (چیزی که در جایش سست باشد و در اثر حرکت خفیف حرکت کند).

سلسلی (سَل-سَ-لِی) adj

جنبنده، لق، آنچه که در جایش محکم نباشد و به اندک حرکت بجنبد.

سلطان (سُل-طان) n

فرمانروا، پادشاه، حکمران مطلق العنان (به عربی که مأخوذ از "شُلطان" آرامی بمفهوم چیرگی و تسلط است)؛ لقب متشخصین هزاره های جنوبی شبیه میر یا خان؛ دراین معنی از نام تاج محمدسلطان بعنوان رئیس یکی از دسته جات هزاره های مستقل در سراج التواریخ تذکر رفته است؛ جزئی ازنام مردان هزاره مانند سلطان علی.

سلطانی (سُل-طا-نی) adj

شاهی، پادشاهی؛ متعلق به پادشاه یا حکومت.

سلفه (سُل-فَه) n

سرفه، خارج شدن غیر ارادی و صدا دار هوای شش از دهن.

سلفه‌کدو (سُل-فَه) n

سرفه نمودن.

سلفه‌گک (سُل-فَه-گک) n

سیاه سرفه، کبود سرفه، مرض واگیری که بیشتر کودکا به آن مبتلا میشوند و پیاپی سرفه میکنند.

سل‌گرفته (سِل-گِ-رِف-تَه) adj

دچار بیماری سل، لاغر.

سلما (سَل-ما) adj

آویزان.

سلماچوکدو (سَل-ما-چو) vt

آویزان نمودن؛ کشاله کردن.

سلمت (سَل-مَت) n

درست، صدمه ندیده، ناشکسته (ظرف وغیره).

سلمه‌کدو (سَل-مَه) vi

خود را بشاخ درخت با دست آویختن.

سلنسر (سَ-لَن-سَر) n

دودکش موتر، لوله ای که دود موتر از آن خارج میشود.

سلنغات (سَ-لَن-غات) adj

آدم طویل القامت

سلوغه (سَل-وُ-غَه) n

دلو، سطل رابری (برای کشیدن آب ازچاه).

سلوکت (سَ-لُو-کَت) n

صلح و آرامش.

سله (سَل-لَه) n

لنگی، عمامه، دستار.

سله‌مل (سِل-لَه-مَل) adj

لجوج، سرکش، کله شق، کسیکه به نصایح و حرفهای دیگران گوش ندهد.

سلی؛ شلّی (سِ-لِی؛ شِل-لِی) n

وتَر، زردپی، رشتهٔ سخت و محکم وزرد رنگ در دو طرف تیره پشت ویا در سر استخوانهای مفاصل که باعث پیوند و استحکام بندها مفاصل بهم میشود.

سلیپ (سلیپ) n

لغزش تایر عراده جات.

سلیپر (سِ-لِی-پَر) n

پاپوش، کفش کم عمقی که پوشیدن اش آسان باشد.

سم ۲ (سُم) n

سنب، قسمت سخت و شاخی پای الاغ، اسپ و قاطر.

سم ۱ (سَم) adj

راست، صحیح؛ دوست، دو یا چند نفری که باهم روابط حسنه و نیک داشته باشند.

سم ۳ (سُم) n

نقم، سمج، مجرای زیرزمینی، پناه گاهی که در زیر زمین درست کنند.

سماغ (سَ-ماغ) n

سبق، درس، پاره یی از کتاب که استاد به شاگرد می آموزاند.

سم‌امدو (سَم) vi

موافقت کردن، سازش نمودن، جور آمدن.

سمانه (سَ-ما-نَه) n

تهدید، ترساندن؛ شان وشوکت خود را بکسی نشان دادن.

سمبل (سَم-بَل) n

چهره، صورت، قیافه، هیکل.

سمبه (سُم-بَه) n

سنبه، میله آهنینی که توسط آن سوراخ تفنگ را صاف کنند، آلتی نوک تیزی که با آن فلزی را سوراخ کنند.

سمبه‌کدو (سُم-بَه) n

سنبه کردن، سوراخ نمودن (از طریق فشردن آلت نوک تیز)؛ کنا یه از سپو ختن، درون کردن آلت تناسلی در مهبل زن (درمعنی اخیرنزاکتاً مبتذل پنداشته میشود).

سم‌تراش (سُم-تَ-راش) n

آلتی که توسط آن نعل بند مرکب و اسپ را تراش کنند.

سمج؛ سوموج؛ سموج (سُ-مُج؛ سُو-مُوج؛ سُ-مُوج) n

سم، نقم، مجرای زیر زمینی، مغاره حفرشده در بطن کوه یا زیر زمین (نظیر آنچه که در بامیان زمانی پناهگاه راهبان بودایی یا در دره نی قلعه در قره باغ غزنی محبس شاعر معروف دوره غزنویان بود).

سمدستی (سَم-دِس-تِی) adv

حالا، اکنون.

سمسوک‌کدو (سَم-سُوک) vt

تپانیدن، چیز مطلوبی را نمایاندن ولی ندادن (بعنوان یک عمل عشوه گری یا اذیت و آزار ساده).

سمند (سَ-مَند) adj

اسپ زرد رنگ.

سمنداغیال (سَ-مَند-اَغ-یال) adj

اسپ سمند، اسپی که رنگ اش زرد گونه و یال اش سفید میباشد.

سمنک (سِ-مِ-نَک) n

جوانه گندم که دارای موادی قندی است، آنرا خشک نموده و مقدار کمی از آن را برای شیرین ساختن حلوا در بین حلوا می اندازند.

سمنو (سَ-مَ-نَو) n

غذای است شبیه حلوای سرخ که توسط "سمنگ" شیرین میشود.

سموات (سَ-مَ-وات) n

سماوار (مأخوذ از روسی (سمو - واریت) یعنی خود جوش)، ظرف کلان مسی که در درونش لوله یی جهت ذغال های مشتعل و در قسمت زیرین آن شیردهنی تعبیه شده

است وبرای جوشانیدن آب و دم کردن چای بکار میرود؛ چایخانه یا رستورانی که خدمات غذایی اش فقط به تهیه چای وپزیدن چاینکی اختصاص دارد.

سمواتچی (سَ-مَ-وات-چِی) n
کسی که به تهیه چای، پختن چاینکی میپردازد و امور چایخانه را اداره میکند.

سمیٹ (سِ-میٹ) n
سمنت، سیمان، موادی نرمی که یکی از مصالح عمده ساختمانی میباشد.

سمیدم (سَ-می-دَم) adj
وارخطا، سراسیمه، دست پاچه.

سن (سِن) n
عمر، دوران زندگی، مدت زمانی که یک زنده جان زندگی گرده است.

سناج (سَ-ناج) n
سناچ، انبان از پوست بز یاگوسفند.

سنبله (سُن-بُ-لَه) n
خوشه، یکی صور فلکی، شهریور، نام ششمین ماه سال هجری شمسی، آخرین ماه فصل تابستان.

سنبه؛ سمبه (سُن-بَه؛ سُمبه) n
ابزار و وسیله است استوانهٔ از آهن که در آهنگر بکار میرود و توسط آن آهن آلات را سوراخ میکند؛ میلهٔ آهنی برای پاک کردن لوله تفنگ.

سنت کدو (سُن-نَت) vt
ختنه کردن کودک نرینه.

سنجد (سُن-جِد) n
درختی است کوتاه، معطر و برگهایش مانند برگهای بید اما دارای رنگ سفید گونه.

سنجی؛ سونجی (سُن-جِی) n
عمل دراز کشیدن بازوها و به پیش فشار دادن سینه برای رفع خستگی.

سنجی کدو؛ سونجی کدو (سُن-جِی؛ سون-جی) vi
درازکشیدن بازوها (در حالت احساس خواب یا خستگی جسمی)؛ دراز شدن و از هم فاصله گرفتن (عارضه دندانهای زنان نوزائیده در اثر سرمای شدید هزاره جات).

سنجیدو (سَن-جِی-دو) vi
فکرنمودن، حدس زدن، روی یک مسئله تامل کردن.

سند (سَ-نَد) n
مدرک، نوشته ای که حقیقت مطلبی را تأیید کند.

سند (سَند) adj
مانند، مثل.

سندره (سَن-دَ-رَه) n
مشک آب، ظرفی از پوست بز یا گوساله که آب در آن نگهداری یا نقل داده شود؛ کنایه از آدم پرخور.

سندلی؛ صندلی (سَن-دَ-لی؛ صَن-دَ-لی) n
چهار پایه ای که بر آن مشک پر دوغ را مینهند؛ چهارپایه ای بلند به اندازه نیم متر که در فصل سرما در بالای اجاق یا تندور گرم میگذارند و یک لحاف بزرگ روی آن انداخته و از هر سو پاهای خود را بمنظور گرم ماندن در زیر آن دراز میکنند.

سندو (سَن-دو) n
سندان، آلتی آهنی ضخیمی که آهنگران فلز حرارت دیده را توسط چکش یا پتک در بالای آن میکوبند.

سندو (سَن-دو) n
سنگدان، معده دوم مرغ خانگی و پرندگان.

سنڈ (سُنڈ) n
سُند، تار شبیه ابریشم که در گلدوزی بکار میرود.

سنڈه سوبی (سَن-ڈَه-سُو-بِی) adj
نزائیده، آسوده از تکلیف تربیه کودک، آرام و فارغ البال (در مورد زنان تازه ازدواج کرده گویند).

سنڈه؛ شنڈه (سَن-ڈَه) n
عقیم، نازای، سترون (در مورد 'زن' استعمال میشود).

سن؛ سون (سُن) سمت، طرف،

جهت.

سنگ (سَنگ) n
حجر، صخره.

سنگ‌اسیه (سَنگ-ِ-اَ-س-یَه) n
سنگ کلان و مدور آسیاب (برای آرد کردن گندم و سایر حبوبات).

سنگ‌اندازی (سَنگ-اَن-دا-زی) n
مداخله، ایجاد اختلاف، عملی که دو شخص یا گروه را از همدیگر دور کند.

سنگ‌اوبه (سَنگ-او-بَه) n
سنگسار، عملی که شخص مجرم را تا نیم تنه در زیر خاک کنند و بعد آنقد با سنگهای کوچک بزنند که مجرم در زیر توده سنگ ناپدید گردد.

سنگ‌اوبه‌زدو (سَنگ-اُو-بَه) vt
سنگسار کردن بطوریکه مقتول در زیر توده سنگ مدفون گردد.

سنگ‌بقه (سَنگ-بَ-قَه) n
لاک پشت، سنگ پشت.

سنگ‌بلیو (سَنگ-ِ-بِ-لیو) n
فسان، سنگ صاف که با آن تیغهای مختلف اعم از چاقو، کارد و شمشیر را تیز کنند.

سنگ‌بیری (سَنگ-بی-رِی) n
بدن متحجر عروس، صخره یی که از دور بمثل انسان ماده معلوم میشود (بنا بر افسانه عامیانه هزاره در قدیم عروس جوانی قبل از افتادن بچنگ دشمن دعا کرده که خدا یا مرا سنگ بگردان)؛ نام جاهای متعدد در هزار جات، از جمله موضعی است در زیر مدخل دره الخشو (متعلق به ناوه گلوه در قره باغ غزنی).

سنگ‌پشت (سَنگ-پُشت) n
سنگ بقه، لاک پشت، ترازو پشتک.

سنگتول (سَنگ-تُول) n
مرغ سنگ شکن (حیوان شناسی)

سنگ‌ٹوٹوک؛ سنگ‌ٹوٹو
(سَنگ-ٹُو-ٹُوک؛ سَنگ-ٹو-ٹو) n
سنگ کوب، نام یک پرنده است اندکی از گنجشک بزرگ تر برنگ آبی یا فیروزه ئی که در حین خواندن منقار به سنگ میکوبد و بر صخره هاو سنگهای مرتفع لا نه های محکم میسازد و همه ساله از یک لانه استفاده میکنند.

سنگ‌ٹول (سَنگ-ٹول) N
توده سنگ، انباشته از سنگهای کوچک و بزرگ.

سنگ‌چل (سَنگ-چِل) n
سنگهای کوچک بستر رود خانه، سنگهای خورد به اندازه تخم مرغ.

سنگچیل (سَنگ-چِیل) n
سنگریزه، سنگهای کوچک، مجموع از سنگهای خرد به اندازه تخم مرغ یا بزرگتر از آن.

سنگ‌دل (سَنگ-دِل) adj
سنگین دل، بی رحم، سخت دل.

سنگر (سَنگ-گَر) n
پناه گاه، موضع جنگی، جایی که سربازان هنگام نبرد در بین یا عقب آن قرار میگیرند تا از گزند تیراندازی دشمن محفوظ باشند.

سنگرگیری (سَنگ-گَر-گی-رِی) n
سنگر بستن، در سنگر نشستن برای آمادگی به یک برخورد تسلحاتی.

سنگ‌روی (سَنگ-رُوی) adj, n
کودک شوخ و مردم آزار.

سنگ‌ریشتو (سَنگ-ریش-تُو) vi
ریسیدن، به درازاکشاندن وتاب دادن پشم تابه شکل نخ دربیاید.

سنگ‌ریشته (سَنگ-ِ-ریش-تَه) n
کلاف، کلوله تارهای ریسیده پشمین که بگونه توپ بر روی هم پیچیده شده باشد.

سنگ‌ریشی (سَنگ-رِ-شی) n
سنگ استوانه ای شکل که برای ریسیدن پشم در انجام ریشته آویزد.

سنگسفید (سَنگ-ِ-سَ-فید) n

کمپ تجمع و شکنجه مهاجرین افغانستان واقع در فریمان خراسان یکی از ولایت های سر مرزی ایران.

سنگسول (سَنگ-سول) n

سنگ پرتاب، یکنوع بازی است که دو تیم شرکت کننده در بازی سنگهای پهن و مدور را از نوبت بسوی بهدف مشخص پرتاب میکنند و هرکه سنگ اش قریبتر بهدف یا بهدف اصابت نمود برنده شمر ده میشود و نمبرش بالا میرود و هرتیم که نمرات اش به عدد از پیش تعیین شده پیشتر رسید برنده محسوب میشود.

سنگسولاخ (سَنگ-ِ-سو-لاخ) n

سنگ سوراخی که ازآن برای چله بری استفاده بعمل میاید، بدین ترتیب که هرگاه زنی آبستن نشود، او را از میان شکاف سنگ میگذرانند. این عمل به عنوان شگون نیک از سوی عامه مردم برای احیای روند باروری تلقی میگردد.

سنگشلمل (سَنگ-ِ-شَل-مَل) n

تخته سنگ داغ برای مالیدن شال (تابه سنگ کلانی در نزدیک مدخل صحن اکثر مساجد هزاره قرار دارد که پس از آتش افروختن در زیر آن بر رویش شال نوبافته لگدمال میگردد تا پرز برکشد).

سنگک (سَنگ-گک) n

خام، ناپخته (میوه نارسیده زردآلو).

سنگ کرپی (سَنگ-کِر-پِی) n

یکنوع بوته ای است نیمکره ای، سخت و خار دار به شکل خار پشت.

سنگکشدو (سَنگ-گک) vi

حبوباتی که بسیار دیرتر از حد معمول پخته شود.

سنگ کوشر (سَنگ-کُو-شُر) n

سنگ باران، سنگ سار.

سنگ کوشر کدو (سَنگ-کُو-شُر) vt

سنگسار کردن، باسنگ پاره زدن.

سنگ کویک (سَنگ-کو-یَک) n

یکنوع موجود خیالی و اجنه که شبها سنگ بزمین میکوبند؛ سنگ کوب، نام یک پرنده است اندکی از گنجشک بزرگ تر برنگ آبی یا فیروزه ئی که در حین خواندن منقار به سنگ میکوبد و بر صخره هاو سنگهای مرتفع لا نه های محکم میسازد و همه ساله از یک لانه استفاده میکنند.

سنگ گیرک (سَنگ-گِی-رَک) n

مسابقه نشان زدن به ترتیبی که یک قلوه سنگ با دست راست بسوی هدف معین افگنده میشود.

سنگلاخت (سَنگ-لاخت) n

سنگلاخ، سنگزار، زمینی که در آن قطعات کلان و خُرد سنگ بنحر زیاد موجود باشد؛ منطقه یی سید نشین در بین دره های پغمان و سرچشمه دریای کابل.

سنگوتی (سَنگ-گو-ٹی) adj

آدم بردباری که طعم ستم و بدبختی روزگار را بسیار چشیده و مثل سنگ مستحکم و سخت شده باشد.

سنگی (سَنگ-گی) adj

ساخته شده از سنگ، چیزی متعلق به سنگ.

سنگیر؛ سینگیر (سِنگ-گیر) n

وتَر، زردپی، بندها و رشته هایی در بدن که عضلات و استخوانهارا بهم پیوند میدهد.

سنگیرک؛ سینگیرک (سِنگ-گی-رَک) adj

محکم، قابل انعطاف، پایدار؛ آدم لاغر اندام اما پر نیرو و مقاوم.

سنگین (سَنگ-گین) adj

وزین؛ شخص آرام ، مودب، متین و موقر.

سنه (سَ-نَه) n

سال.

سنّی (سُن-نِی) n

اهل سنت و جماعت، کسی که پیرو یکی از مکاتب فقهی چهارگانه اسلام باشد (حنفی، شافعی، حنبلی و مالکی).

سو (سَو) adj
گیج، کند فهم، کم هوش.

سو (سُو) n
سؤ تفاهم، گمان.

سوا (سِ-وا) adj
علیحده، جدا.

سوابساز (سَ-واب-ساز) adj
سبب ساز، حل کننده مشکل (یکی ازصفات خداوند).

سواد (سَ-واد) n
توانایی خواندن و نوشتن.

سوادکاری (سَ-واد-کا-ری) n
نقش و نگاری که بر روی زیورات نقره یی (مثل انگشتری وغیره) بوسیله زرگران با رنگ سیاه کشیده میشود.

سوار؛ سوره (سَ-وار؛ سو-رَه) n
سوار، نشستن در بلای حیوانات (اسپ، الاغ، قاطر) یا وسائل نقلیه دیگر مانند موتر و از جایی بجای دیگری رفتن.

سوارشدو؛ سوره شدو (سَ-وار؛ سو-رَه) vt
در بالای وسائل نقلیه (اعم از ماشین و حیوان) نشستن.

سوارکار (سَ-وار-کار) n
آنکه در سواری مهارت داشته باشد.

سواکدو (سِ-وا) n
سقط نمودن (جنین)، طفل نارسیده زائیدن؛ جدا کردن، علیحیده نمودن.

سوال (سُ-وال) n
پرسش، استفسار، حرفی که ضرورت به جواب دارد.

سوال پیچ کدو (سُ-وال-پیچ) vt
پی‌هم سوال کردن، پاسخ مسائل پیچیده را از کسی خواستن (برای مغلوب ساخت حریف در بحث و مباحثه).

سوال‌کدو (سُ-وال) vi
پرسیدن، استفسار نمودن، در مورد مسئله ای جواب خواستن.

سوب (سُوب) le\ سوبه
(سو-بَه) n
سبزه نورسته.

سوبی (سُو-بَی) adj
گوسفند ماده یک ساله یا اندکی بیشتر از آن که هنوز بره نزائیده باشد.

سوٹک (سُو-ٹک) n
چکش، آلت آهنی بادسته چوبی که با آن آهن، میخ یا چیز دیگر را میکوبند.

سوٹکی (سوٹ-کِی) n
جلوس سرپایی، چمباتمه، حالتی از نشستن که دو کف پا بر زمین قرار بگیرد و زانوهای قات شده به بغل تماس کند.

سوٹکی‌ششتو (سوٹ-کِی-شِش-تو) vi
چمباتمه زدن، نشستن بر دو کف پا (خصوصاً در حالت عجله یا تر بودن سطح زمین).

سوٹّه (سوٹ-ٹَه) n
چماق، چوب کلفت وسخت که معمولاً بعنوان حربه در نبردهای تن به تن برای زدن حریف مورد استفاده قرار میگیرد.

سوٹّه کری (سوٹ-ٹَه-کَ-رِی) n
زدن با چماق یا چوب کلفت (دروقت جنگ).

سوٹّه کری کدو (سوٹ-ٹه-کَ-ری) vi
باچماق لت کردن، با چوب کلان زدن.

سوج‌کدو (سوج) vi
تأمل کردن، اندیشیدن، بدقت فکرنمودن.

سوجی (سو-جِی) n
سرسرین، قسمت بالای کفل.

سوجی؛ سجی (سُو-جِی؛ سُ-جی) n
معلقه سوراخ سوراخ، ظرف دسته‌داری که دارای سوراخ های خورد است و توسط آن شیر و دیگر مایعات را صاف میکنند.

سوجی‌کدو؛ سجی کدو (سُو-جِی؛ سُ-جی) vt

توسط معلقه سوراخ سوراخ مایعات مخصوصا شیر را صاف کردن.

سوچ (سُوچ) adv
صاف، واضح، پوست کنده.

سوچّه (سُوچ-چَه) adj
جدید، نو، پاکیزه، تمیز.

سوچی‌کدو (سو-چِی) adj
اشتهای شدید داشتن نسبت به برخی از خوراک ها (اخصاً زنان آبستن).

سوچیمل (سو-چِی-مَل) adj
مصر، آنکه پافشاری کند (توام با خوشطبعی و شوخی).

سوچیمله (سو-چِی-مَل-لَه) n
پافشاری، عذر، اصرار (با خوشطبعی و شوخی).

سوخ (سُوخ) n
ارواح.

سوخت‌کدو (سوخت) vi
بخشم آمدن، غضبناک گردیدن.

سوختگی (سوخ-تَ-گی) n
سوخته، آن موضعی که درگرفته باشد، بقایای از آنچه که آتش گرفته است.

سوختنک؛ سوختنک (سوخ-تَ-نَک؛ سوخ-تَ-نَک) n
گزنه، انجره، گیاهی که هرگاه به برگ آن کسی دست بزند موجب درد وسوزش میشود.

سوختو (سوخ-تو) vi
سوختن، آتش گرفتن؛ ساقط شدن، بیرون گشتن (بعلت ارتکاب اشتباه از روند مسابقه).

سوختی (سوخ-تی) adj
قهر، خشمگین، غضبناک.

سوختی‌شدو (سوخ-تی) vi
غضبناک گردیدن، قهر شدن، بخشم آمدن.

سوخیله؛ سوغیله (سُو-خِی-له؛ سُو-غِی-له) n
طمع، آز، حرص.

سود (سُود) n
ربا، ربح، فایده فاحشی که از بابت قرض اخذ میشود.

سودا (سَو-دا) n
جنس فروشی، متاع برای خرید و فروش، آنچه که در بازار داد و ستد میشود.

سودازدو (سَو-دا) vi
معامله کردن، انجام دادن عمل خرید یا فروش.

سوداکدو (سَو-دا) vt
فروختن، مبادله کردن متاعی با پول نقد.

سوداگر (سَو-دا-گَر) n
بقال، بزاز، تاجر سیار، کسی که قریه به قریه بمنظور اجرای معامله (خرید و فروش جنس) گردش میکند.

سوداگری (سَو-دا-گَ-رِی) n
تجارت، بقالی، بازرگانی.

سوداگری‌کدو (سَو-دا-گَ-رِی) vi
خریدن و فروختن، داد و ستد نمودن (بمنظور کسب منفعت).

سودایی (سَو-دا-یِی) adj
فروشی (در مورد اشیای مختلف بکار میرود).

سودخور (سُود-خور) adj
ربا خوار، قرض دهنده یی که سود گزاف از بابت پول طلب خود اخذ میکند.

سوده‌شدو (سُو-دَه) vi
آزرده شدن، احساس درد نمودن، ابراز ناراحتی کردن در پاها (مخصوص حیوانات در اثر مسافرت طولانی).

سور (سُور) adj
خاکی رنگ، کم رنگ؛ آدم بدفال، شوم، نحس؛ اسبی که سه ساق پاهایش برنگ سفید و یکی آن برنگ دیگری باشد.

سور (سُور) n
رونق، سامان، نظم.

سوربور (سُور-بور) adj
رنگ خاکستری، رنگی شبیه رنگ خاک و خاکستر.

سورت‌کدو (سورت) vt
طبقه بندی کردن، چند سنخ نمودن (از حیث نوعیت، جنسیت و اندازه).

سورچک (سُور-چَک) adj
مسخره، بذله گو، کسی که کارهای خنده دار بکند یا سخنان

نغز و مضحک بگوید.

سورچی کدو (سُور-چِی) vt
رها دادن از بند، خلاص کردن (ریسمان از میخ یا گردن حیوانات).

سورسات (سُور-سات) n
سیورسات، آذوقه هنگفت برای سپاه حکومت (در سابق از روستائیان هزاره که در نزدیک شاهراه ها ساکن بودند بزور اخذ میکردند)؛ در بعض مناطق مخارج جشن عروسی (از قبیل گوشت، آرد، روغن وغیره) را نیز سورسات گویند.

سورسمانه (سُور-سَ-ما-نَه) n
شان و شوکت، کش و فش، کر و فر.

سورسو (سو-رَ-سُو؛ سور-سُو) n
سیرکوهی، گیاهی کوهی دارای برگهای باریک و دراز که ریشه آن دارای چند غده کوچک است؛ مصالحی مخلوت از برگ وریشه ای خشک و کوبیدهٔ پیاز و نمک که در هنگام صرف غذا استعمال میشود.

سورسورکدو (سُور-سُور) vt
پاره پاره کردن، تارتار نمودن (در مورد جامه یا فرش).

سُورکدو (سُور) vt
آغاز کردن، شروع به آواز خانی و نغمه سرای نمودن.

سورنی (سُور-نَی) n
سورنای، سرنا، یک نوع آلت موسیقی که از نی درست میشود و دارای یک زبانه و چند سوراخ میباشد.

سوروغ (سَو-رُوغ) n
دامنه کوه

سوورولاکدو (سُو-رُو-لا) vi
باهم نوحه کردن، گریه و ماتم دسته جمعی نمودن.

سوره (سُو-رَه) n
بخش، فصل در قرآن مجید (جمعاً شامل یکصد و چهارده سوره میباشد).

سوره جریه (سو-ره-جَر-یَه) n
شغر، سُگور، سیخول، خارپشت بزرگ جبلی، قنفذ تیرانداز که از 'جوجه تیغی' کلان تراست.

سوز (سوز) n
قهر، غضب.

سوزبار (سوز-بار) adj
قهر، غضبناک، خشمگین.

سوزبارشدو (سوز-بار) vi
بخشم آمدن، غضبناک گردیدن، قهر شدن.

سوزده (سوز-دَه) n
قهر، غضب.

سوز؛ سووز (سَوز؛ سَ-وُوز) adj
سبز، اخضر، هرآنچه که به رنگ علف تازه روئیده باشد.

سوزش (سو-زش) n
درد در اثر سوختگی.

سوزشدو؛ سووزشدو (سَوز؛ سَ-وُوز) vi
سبز شدن، کنایه از خوشبخت گردیدن، بعزت رسیدن (در هنگام دعا کردن و طلب رحمت بر کسی استعمال میشود).

سوزش کدو (سو-زِش) vi
درد کردن عضوی از بدن (شبیه به دردی که در اثر سوختگی، سائیدگی یا خراش پوست تن احساس میشود).

سوزک (سو-زَک) n
آهوی دوساله سوری مغولی.

سوزک (سو-زَک) n
سوزاک، یکنوع مرضی که اختلالاتی در مجرای بول بوجود می‌آید و شخص بیمار بطور رضایت بخش پیشاب نمیتواند.

سوزکه (سَو-زَ-کَه) n
تعهدی است که برزگر در برابری مالک زمین مینما یند.

سوزله (سوز-لَه) n
عصبانیت، قهر، سرزنش، تقبیح.

سوزمه (سُوز-مَه) n
غذای است که از شیر سازند.

سوزنک (سو-زَ-نَک) n
گزنه، انجره، گیاهی که هرگاه به برگ آن کسی دست بزند موجب

درد وسوزش میشود.

سوزی (سَو-زِی) n
سبزی، غذای که از پزیدن برگهای سبز گیاهان خوردنی و روغن درست میشود.

سوسلفه (سَو-سُل-فَه) n
سیاه سرفه، مرض واگیر ی که بیشتر کودکا به آن مبتلا میشوند و هنگام حمله آن پیاپی سرفه میکنند و مهلت نفس کشیدن دست نمی دهد.

سو؛ سون (سُو؛ سُون) n
سمت، طرف، جهت.

سوسونور (سُو-سُو-نُور) adj
اجناس دست نخورده

سوغات (سَو-غات) n
تحفه، ارمغان، هدیه (آنچه که مسافری در حین بازگشت برای وابستگان و رفیقانش به ارمغان آورد).

سوغمه؛ سوقمه (سوغ-مَه) n
تیغه پهن ونوک تیزی از چُدن که در نوک کنده قلبه نصب میشود.

سوغونی کدو (سَو-غُو-نی) vt
تمرین دیده در ورزش

سوف (سُوف) n
نقم، سم، سمج، مجرای زیر زمینی؛ سوراخ مدور و سیاه رنگ برای رسانیدن هوا بدرون تنور.

سوف‌زدو (سُوف) vi
نقم زدن، سمج کندن.

سوکدو (سُو) vi, vt
هراس کردن، ترس خوردن؛ سؤ تفاهم داشتن، گمان بردن.

سوک‌سوک‌کدو (سوک-سوک) vi
سکسک کردن، بطور ناهموار راه رفتن.

سوکه (سَو-کَه) adv, adj
آهسته، آرام (کارکردن، راه رفتن)؛ گیج، کند فهم، کم هوش.

سوکه‌سوکه (سَو-کـه) adv
آهسته، بدون شتاب؛ با درنگ و تأمل، تدریجاً.

سُوگڈ (سُو-گڈ) adj
آدم مال دوست، حریص، سیه کاسه.

سوگل (سُو-گُل) n
چهره

سول (سول) n
آزخ، زگیل، دانه سخت و بی‌درد بر روی پوست بدن.

سولاخ (سُو-لاخ) n
سوراخ، شکاف.

سولبور (سول-بُور) adj
زخم سطحی

سولبی؛ سیلبی؛ شیلبی (سُول-بِی؛ سِیل-بِی؛ شِیل-بِی) n
ون، بنه، یک قسم درخت است با پوست سفید و کوهی بی‌ثمر و در مناطق سخت، کوهستانی و خشک میروید.

سولتسوشدو (سول-تُ-سُو) vi
باز شدن تارهای بافته شده از حاشیهٔ تکه یا درز لباس (در اثرسائیدگی و استعمال زیاد).

سولتسوکدو (سول-تُ-سُو) vt
تارکش نمودن، تارهای تکه را باز نمودن.

سولچنگ (سول-چَنگ) n
پیچ مرغ

سولچی‌کدو (سُو-لَ-چِی) vi
دچار سؤ تغذی شدن، هلاک شدن، مردن (از عدم تغذیه و گرسنگی).

سولخ (سُو-لِخ) n
آبدار

سوله (سو-لـه) n
طفل نا مشروع، کودک حرامزاده، ولد الزنا؛ همچنین به عنوان دشنام نیز به افراد گویند.

سوله (سُو-لَه) adj
نرم، سست؛ آهسته، بطی، کند؛ تنبل، عاطل.

سوله (سُو-لَه) adj
بدگمان

سوله کدو (سُو-لَه) vi
سست نمودن، آبگین ساختن.

سُولیچ (سُو-لِیچ) adj
آبزار؛ منطقه آب خیز

سونغو (سُون-غُو) adj

اعلا، بهترین، با کیفت عالی.

سونه (سو-نَه) n

خرمگس، یک نوع پشه کلان که از مگس معمولی بزرگتر است.

سونی (سُو-نی) n

چراگاه پرعلف، محل چرای که مملو از گیاه سبز باشد.

سونی‌خور (سُو-نی) adj

قَشم، کسی که معمولاً بهترین حصه نان یا غذا را تناول میکنند.

سووان (سُو-وان) n

سوهان، آهن درشتی که با آن فلز را صاف یا تیغی را تیز کنند.

سویه (سو-یَه) n

گیاه جوان، ساقه نورسته، نبات تازه روییده (از بذر یا شاخچه).

سویه‌کدو (سو-یَه) vi

روئیدن، سر از خاک کشیدن (مثلاً گیاه تازه رسته).

سویه‌نی (سُو-یِه-نَی) adj

کمرباریک، خوش اندام، لاغر و بلندبالا (در توصیف قامت و شمایل زنان).

سه (سِه) num

سه، یک عدد اضافه از دو.

سه (سَه) interrog

چه، کدام، کلمه استفسار.

سه‌پای (سِه-پای) n

نام یکی از شاخه های قوم هزاره دیزنگی است (یکی از معانی "پای" "دسته" یا "یکی از تقسیمات قبایلی" است) سه طایفه معروف بنام (خوشامدی، اخی و میرامور).

سه‌پیه؛ سه‌پایه (سِه-پَ-یَه) n

دیگدان آهنین سه پایه که دیگ یا چای جوش را بر آن نهند و آتش در زیرش برافروزند؛ سه چوب درازی که بهم بسته شده است و در آن مشک پر از ماست برای تکان دادن آویزان میشود.

سه‌شمبه (سِه-شَم-بِه) n

سه شنبه، روز سوم هفته.

سه‌کوټ (سِه کوټ) n

سه کوت، سه تقسیم، اختصاص یافتن دو حصه از سرجمع تولید خالص زراعتی به صاحب زمین ویک حصه آن به دهقان.

سه‌گک (سَه-گَک) n

حلقه کوچک و چنگک برای بهم نگهداشتن دو لبۀ لباس.

سه‌گنی (سِه-گِ-نی) n

سه گانه، سه دانه بره یا بزغاله ای که در یک زمان از یک مادر بدنیا آمده باشند.

سهم‌امام؛ سام (سَهم-ِ-اِ-مام؛ سام) n

مقدار پول یا جنسی که از در آمد سالانه یک شخص توسط نماینده کدام مجتهد فقط از هزارهای دوازده امامی اخذ میگردد.

سی‌پاره (سی-پا-رَه) n

قاعده بغدادی، کتاب عربی که در اول آن الفبای عربی و تدریجاً نحوۀ قرائت قرآن تدریس میشود؛ یکی از اجزای سی گانه قرآن مجید.

سی‌زار (سَی-زار) adj

ریگزار، بستر رودخانه.

سی؛ سای (سَی) n

سنگزار، شین زار، پوشیده از سنگهای کوچک، پوشیده از شن؛ رودخانه، زمینه جریان نهرآب، بستر جویبار عمده (در داخل یک دره)؛ دهن دره، جای که دو دره باهم یکجا میشوند.

سیا (سیا) adj

اسود، رنگی مانند رنگ زغال.

سیابار (سیا-بار) n

نام ماه است مصادف به برج جدی شمسی.

سیاپتور (سیا-پَ-تُور) adj

سیاه رنگ، کسیکه رنگ پوست اش بسیار تیره باشد.

سیاپل (سِ-یا-پَل) adj

نیم سوخته

سیاپل (سِ-یا-پَل) n

عمل گل انداختن و درست نمودن بام خانه.

سیاپل‌کدو (سِیا-پَل) vt

نیم سوخته کردن

سیاپل‌کدو (سیا-پَل) vt

درست نمودن بام خانه، ساختن سطح بلای خانه با گِل، گل انداختن در بالای چوبهای که بام خانه را استوار نگهمیدارند.

سیاپوست (سیا-پوست) n
کسی که رنگ پوست اش خیلی تیره باشد.

سیاتو (سیا-تَو) adj
سیاه چرده، سیاه فام، آنکه رنگ پوست اش تیره باشد.

سیاچرب (سیا-چَرب) n
مرهم مخصوص برای مالیدن بر زخم پشت الاغ که از سوختانیدن هسته تلخ زردآلو ساخته میشود.

سیاچرغو؛ سیچرغو (سیا-چَر-غُو؛ سی-چَر-غُو) n
کاسنی، گیاهی است دارای مزه تلخ که در کنار نهرها و مزارع میروید.

سیاچشم (سیا-چِشم) adj
چشم تنگ، بخیل، حسود، فرومایه.

سیاچشمی (سیا-چش-می) n
حسادت، بخیلی، فرمایگی.

سیاچورده (سیا-چور-دَه) adj
سیاه چهره، آنکه رنگ پوست اش خیلی تیره باشد.

سیاچیمکه (سیا-چیم-کَه) n
ران، قسمت بالایی پا از زانو تا مقعد، استخوان ران.

سیاچیو (سیا-چیو) n
درخت نارون.

سیاخانه (سیا-خا-نَه) n
چادر، خیمه ای که کوچی ها در زیر آن بسر میبرند.

سیاخنه (سیا-خَ-نَه) n
خانه قدیمی هزاره که مستقیماً در کف آن آتش می‌افروختند، گرچه که یک مقداردودش از تراغ درچه بیرون میرفت، ولی با آنهم سقف و دیوار آن در اثر برخورد با کمیت باقیمانده دود کاملاً سیاه رنگ بود.

سیادالوچی (سِ-یا-دا-لُو-چی) n
دالوبین، پیشگو، آن غیب گراست که کار شانه بینی را با تفسیر کردن درزهایی ناشی از سوختگی های کف استخوان کتف، با در نظر داشت بعض ضوابط معین از پیش میبرد.

سیادرو (سیا-دُ-رُو) adj
حسود، آنکه موفیقیت دیگران را نخواهد.

سیازبو (سیا-زِ-بو) adj
آنکه از غیب خبر بدهد و دعای نیک یا بدش در حق کسی بدون چون و چرا مستجاب باشد.

سیاست (سیا-سَت) n
دانش حکومت کردن، هنر حکم راندن بر دیگران؛ هراس، ترس (بخاطر حضور شخص معتبر).

سیاست‌کدو (سِ-یا-سَت) vt
سرزنش نمودن، نکوهش کردن؛ تهدید نمودن، ترساندن.

سیاستمدار (سیا-سَت-مَ-دار) n
آنکه علم سیاست داند، کسیکه هنر حکومت کردن را دارا باشد.

سیاسر (سیا-سَر) n
لفظاً کسی که چادر سیاه بر سر دارد؛ کنایه از نسوان یعنی زن و دختر بالغ در مجموع.

سیاسرکدو (سیا-سَر) vi
مصمم شدن

سیاسلفه (سیا-سُل-فَه) n
کبود سرفه، مرض واگیر ی که بیشتر کودکا به آن مبتلا میشوند و هنگام حمله آن پیاپی سرفه میکنند.

سیاسی (سیا-سی) adj
متعلق به سیاست، منسوب به هنر حکومت کردن و حکم راندن.

سیاقاغ؛ سیاقغ (سِ-یا-قاغ؛ سِ-یا-قَغ) n
یکی از آفات گندم که دانه اش را به گرد سیاه رنگ تبدیل میکند.

سیاقره (سیا-قَ-رَه) n
پرنده ای است سیاه رنگ و منقار اش سرخ به جسامت قمری.

سیاکدو (سیا) vt
رنگ سیاه مالیدن بر چیزی؛ نوشتن، ثبت نام کردن، نام

نویسی نمودن (در دفتر مکتب، سجلات دیگرحکومتی و غیره).

سیاگوش (سیا-گوش) n
حیوان درنده یی که به دنبال شیر حرکت میکند تا از بازمانده شکار او چیزی بخورد؛ به لهجه عوام هزاره این تسمیه به افراد وابسته به قبیله پشتون کنایتاً اطلاق میگردد.

سیال (سِ-یال؛ سیال) adj
رقیب، همطراز، کفوء، قرن (جمعش اقران)، دو شخص که باهم رقابت، همچشمی وحس هم شانی داشته باشد.

سیالدری (سیال-دَ-رِی) n
رقابت، همچشمی، رشک و ضدیت.

سیالدری‌کدو (سیال-دَ-رِی) vi
رقابت کردن، هم چشمی نمودن، حس رشک آمیز داشتن (با کسی).

سیامرج (سِ-یا-مُرج) n
فلفل، دانه های کوچک و سیاه رنگی که دارای مزه تند و تیز میباشد و سایدۀ آن در طبخ غذا بکار میرود یا هنگام صرف غذا در بالای خوراک میپاشند.

سیایی‌زیرکدو؛ سیایی پیچ کدو؛ سایه زیرکدو (سِ-یا-یِی؛ سا-یه) vt
دچار کابوس شدن، خواب و حشتناک و تکان دهنده دیدن (که در نتیجه آن انسان خفته دندان میخاید و هذیان میگوید).

سیایی؛ سیی (سِ-یا-یِی؛ سِ-یِی) n
رنگ سیاهی که برای مشق و تمرین خطاطی بر روی تخته چوبی بکار میرود و در هزاره جات از دانه های سوخته جو تهیه میگردد؛ کابوس، خواب وحشت ناک.

سیبت (سے-بِت) n
مژده، بشارت، خوشخبری؛ پولی که از رساندن خبر خوش برای آرنده خبر داده میشود.

سیبت‌خور (سے-بِت-خور) n
مژده رسان، بشارت دهنده، آورنده خبر مسرت بخش.

سیبت‌خوردو (سے-بِت) vi
چشم روشنی دادن، تبریک گفتن، مژده دادن (برای اخذ نمودن پاداش).

سیبتی (سے-بِ-تی) n
مژدگانی، انعام یا پاداشی که به آورنده خبر خوش دهند.

سیب‌چیو (سِیب-چیو) n
شفش، چوب باریکی که زنان با آن پشم را میزنند.

سیب‌شدو (سِیب) vi
نصب شدن، وصل شدن دو چیز بهم.

سیب‌کدو (سِیب) vt
دو تکه فلزی و چوبی را بهم نصب و وصل کردن.

سیب‌کشیدو (سِیب) vt
آهن را برمه کردن.

سیبل (سے-بَل) n
فضولات داخل شکنبه حیوانات.

سیبورکه (سے-بُور-کَه) n
استخوان نرم سینه.

سیت‌پریده؛ سید پریده (سِیت-پَ-رِی-دَه) adj
بی هوش، در حالت خلسه، آنکه بین خواب و بیداری باشد، مخمور (در اثر استعمال مواد موخدره یا بیماری شدید).

سیتره (سیت-رَه) n
عمل از هم گسیختن، ترکیدن و پاره شدن.

سیتره کدو (سِیت-رَه) n
هم گسیختن، پاره شدن، چاک گردیدن (مثل جوال پراز گندم وغیره).

سیت؛ سید (سِیت) n
هوش، حواس، فکر.

سیج (سِیج) n
سریش، شریشک، گیاهی است کوهی که از برگهای تازه و نورسته آن نوعی خورشت و نان پیرکی درست کنند و ریشه آن را کوبیده و خشک کنند. از مخلوط آرد ریشه ای آن با آب ماده چسپناک بدست می‌آید که در چسپ زدن کتاب بکار میرود.

سیجیمک (سی-جی-مَک) adj
چسپنده، چسپک، هرچیزکه ار تجاعیت و چسپندگی داشته باشد؛ شخص لجوج، خیره سر.

سیچی کدو؛ سیرچی کدو
(سے-چی؛ سیر-چی) vt
پاش دادن، افشاندن (مثلاً نمک یا مرج سائیده بر روی طعام).

سید (سَ-یِد) n
عنوانی است که برای اولاد امام علی (ع) و همسرش حضرت فاطمه (دختر پیغمبر اسلام) استعمال میگردد.

سیدو (سَی-دو) vt
سائیدن، سودن، آرد کردن، تبدیل به گرد نمودن.

سیده (سِی-دَه) adj
راست، مستقیم؛ هموار، سطح برابر.

سیڈ؛ سیٹ (سیڈ) n
چوکی داخل وسایط نقلیه، جایگاه موتروان (در لاری و پیکب).

سیڈ؛ سیٹ (سیڈ) adj
سرمایه دار، ثروتمند، غنی، پولدار.

سیر (سیر) adj
شکم پر، آنکه معده اش از غذا پر است، کسیکه خوراک کافی خورده است.

سیر (سِیر) n
گیاهی است شبیه پیاز با پوست بسیار نازک و نیمه شفاف که طعم و بوی تند دارد و در پختن غذا بکار میرود.

سیر (سِیر) n
راز، سخن یا کار پوشیده.

سیر (سیر) n
مقیاس وزن معادل ۷/۱۶۸ کیلوگرام (در هزاره جات) و صرفاً یک کیلو (در کویته).

سیرچیم (سیر-چِیم) adj
چشم پر، کسی که در رفاه و نعمت کلان شده و چشم طمع بمال دیگران نداشته باشد.

سیرخورده (سیر) adj
مترفع، آنکه در زندگی اش صاحب سرمایه و درآمد خوب بوده و مشکلات زندگی را ندیده است؛ کنایه از متکبر، خودخواه، مغرور (این کلمه معنی منفی دارد).

سیر؛ سییر (سیر؛ سی-یَر) n
ناحیه سفلای شانه تا کمر، پشت.

سیرغوخوردو (سیر-غُو) vi,vt
بطور شکم سیر طعام خوردن، خوب اشباع شدن از غذا.

سیرکلجی کدو؛ سیرلجی کدو (سیر-کَل-جِی؛ سے-رَل-جی) vt, caus vb
شکم سیرساختن، خوراک کافی دادن، بطور قناعت بخش تغذیه نمودن.

سیرکنگ (سیر-کُنگ) adj
بی میل، فاقد اشتها (در اثر سیری زیاد).

سیرکوی (سِیر-کوی) n
هاون سنگی، ظرف سنگی که در بین آن پیاز، سیر، نان خشکیده و دیگر مواد خوراکی را میکوبند.

سیرکه (سیر-کَه) n
نربز کلان که خصی شده باشد.

سیرله؛ سیرمله (سِیر-لَه؛ سِیر-م-له) n
کله شقی، لجاجت، خیره سری.

سیرله کدو (سِیر-لَه) vi
لجاجت نمودن، پافشاری کردن، اصرار ورزیدن.

سیرله مل (سِیر-لَه-مَل) adj
لجوج، خیره سر، سرکش، کله شق.

سیرم (سی-رَم) n
شگون، بخت، طالع.

سیرم (سے-رُم) n
مایعی که در انسان برای تعادل آب بدن تزریق کنند.

سیرم سیرم (سی-رَم سی-رَم) adv
بطور وقفه دار، بطور مکرر.

سیر و پودینه (سِیر-و-پو-دِی-نه) n

کنایه از جزئیات، راز، آن معلوماتی که به دیگران داده نشود.

سیروم (سی-رُوم) n
واهمه مرگ

سیره کدو (سی-رَه) vt
پاره نمودن، دریدن، چاک کردن.

سیری کدو (سی-رِی) vt
بخیه کردن، دوختن به گونه ظریف و منظم.

سیزده (سیز-دَه) num
عدد بعد از دوازده، (۱۳).

سیزله کدو (سِیز-لَه) vi
سخن آهسته

سیزو (سی-زو) n
سوزن، سیخ فلزی که آخرش سوراخ است وبرای دوختن بکار میرود.

سیزون چه (سِی-زون-چَه) n
سوزن لحاف دوزی (خوردتر از جوال دوز).

سیغله کدو (سِیغ-لَه) vi
حرکات شوخی.

سیف (سَیف) n
گاوصندق پولادین برای نگهداشتن پول و زیورات.

سیفال (سی-فال) adj
شاریده؛ مستعمل.

سیک (سِیک) n
کلیمه ای است برا تحریک نمودن حیوانات خصوصاً گاو هنگام جفت گیری.

سیک‌ددو (سِیک) vt
لقاندن

سیک سیک کدو (سِیک-سِیک) vt
تحریک نمودن نرگاو برای جفت گیری.

سیکل (سَی-کَل) n
دوچرخه، بایسکل، وسیله نقله ای است دارای دوچرخ که توسط پازدن حرکت میکند.

سیل (سیل) n
سیلاب، آب مخلوط با خاک و خاشاک که در اثر باران شدید بوجود می‌آید.

سیل (سَیل) n
نگاه، تماشا؛ تفریح، سرگرمی برای خوش گذراندن؛ گردش، حرکت، سیر.

سیلانی (سَی-لا-نی) adj
کسیکه دوستدار سیر و تفریح باشد.

سیل بی بارش (سیل-ِ-بی-با-رِش) adj
کنایه از آدم بسیار شکمبو و پرخور.

سیل بین (سَیل-بِین) n
بیننده، ناظر، تما شاچی.

سیلری (سی-لَ-رِی) n
جعفری؛ یکی از سبزی جات خوردنی است.

سیل کدو (سَیل) vt
دیدن، نگریستن، تماشاکردن، نظاره نمودن.

سیل گر (سَیل-گَر) n
بیننده، ناظر، تماشاچی.

سیلو (سی-لو) n
انبار حکومتی برای نگهداری گندم و تولید قرص های کلفت نان .

سیم (سِیم) n
تار فلزی، رشته ای بارک فلزی؛ رگه، ردهٔ معدن در بین کوه.

سیمرغ (سی-مُرغ) n
مرغ افسانه ای بسیار قدرتمند و زیبا که در افسانه های هزارگی اکثراً نقش مثبت دارد و حامی قهرمان افسانه در مواقع مشکل میباشد.

سیمسک (سِیم-سُک) adj
مایوس، ناامید.

سیمک (سِی-مَک) n
نل چوبین که ادرار طفل نرینه را به بیرون از گهواره انتقال میدهد.

سیم گل؛ سنگیل (سِیم-گِل؛ سِنگ-گِیل) n
یکنوع کاه گِل بسار لشم و صاف که برای اندود نمودن مهمان خانه ها استعمال میشود.

سینما (سی-نَ-ما) n
محل نمایش فلم، ساختمان بزرگی

که در بین آن قلم را بر روی پرده بسیار کلان به ناظرین نشان میدهد.

سینه (سی-نَه) n

صدر، حصه قدامی تن انسان یا حیوان از قسمت فوقانی شکم تا زیر گردن.

سینه بغل (سی-نَه-بَ-غَل) n

ذات الریه، مرض مهلک که باعث التهاب شش‌ها میگردد.

سینه‌زدو (سی-نَه) vi

برسینه زدن (برای عزاداری در ایام دهه عاشورا هنگام سالگرد شهادت امام حسین (ع) نواده پیغمبر اسلام).

سینه قیدی (سی-نَه-قَی-دی) n

دمه، یک نوع مرض مزمن سینه که باعث ایجاد دشواری شدید در روند تنفس بیمار میشود.

سینه گیری (سِی-نَه-گی-رِی) n

نفس تنگی، بیماری سینه که توام با ایجاد دشواری در روند تنفس میباشد.

سینه مالی (سی-نَه-ما-لِی) n

عمل مالیدن سینه (در حین معاشقه با زن).

سیو (سیو) n

سیب.

شاباس؛ شابش؛ شباز (شا-باس؛ شا-باش؛ ش-باز) interj

آفرین، خیلی خوب؛ به اصطلاع معماران معنی توقف و بس کردن را میدهد.

شابالا (شا-با-لا) n

رفیقان و همسالان داماد که اورا در وقت رفتن به خانه عروس مشایعت میکنند.

شاپر (شا-پَر) n

شهپر، چند پر بزرگ که در انتهای بال پرندگان موقعیت دارد و پرنده توسط آن پرواز میکند.

شاتو (شا-تُو) n

نردبان، زینه قابل انتقال چوبین.

شاتو (شا-تُو) n

نام قریه است در منطقه جاغوری.

شاتوت (شا-تُوت) n

توتی که میوه بسیار بزرگ دهد؛ توتی که ثمر ندهد.

شاجور (شا-جُور) n

خشاب، مخزن فلزی در اسلحه آتشین که برای چندین کارطوس جای دارد.

شاجوی (شا-جوی) n

جویبار کلان؛ نام منطقه هزاره نشین در ولایت زابل که سابقاً توسط پشتون ها تصرف شده است.

شاخ ۱ (شاخ) n

قرن، آنچه که بر سر بعض از حیوانات میبرآید؛ قله، بلندترین نقطه کوه؛ فرع، شاخه، چوبی باریکی که از تنه درخت رشد کرده و جدا میشود.

شاخ ۲ (شاخ) n

شغه، سخت شدن و ضخامت پوست دردست و پا که غالباً ایجاد درد میکند.

شاخ ۳ (شاخ) n

دکمه کلان برای بالاپوش.

شاخ ۴ (شاخ) n

وسیلهٔ لوله یی برای انتقال دا دن دانه غله از انبار بالای آسیاب "ڈول" به زیر سنگ آسیاب.

شاخ بلگ کدو (شاخ-بَلگ) vt

توضیح دادن، باشرح و بسط زیاد حرف زدن، بسیار طول دادن سخن در باره موضوعی واحد.

شاخبند (شاخ-بَند) n

طناب و ریسمانیکه در وقت بستن به شاخ گاب و میبندد.

شاخ تیزک (شاخ-تی-زَک) n

کنایه از کسیکه بزور و قدرت خود مغرور بوده هرکس را بزند و تهدید نماید.

شاخ جگل (شاخ-جَ-گُل) n

شاخ های خورد و کلان درخت و بوته.

شاخ درباد کدو (شاخ-دَر-باد) vt, vi

بطور پیهم ناسزا گفتن، به کسی بگونه متواتر دشنام دادن.

شاخ‌فولادی (شاخ-فو-لا-دی) n
شاخ فولادی، قله بلند پولادی‌یان، بلندترین قله در سلسله کوه بابا، تقریباً بیست میل دور تر از کوتل آقزرات.

شاخ‌گو؛ شاخ‌گوک (شاخ-ِ-گَو؛ شاخ-ِ-گَ-وَک) n
یک قسم گیاهی شبیه لوبیا که در بین گندم میروید.

شاخه (شا-خه) n
فرع، آنچه که از بدنه اصلی نبات رشد کرده و جدا شده باشد.

شاخی (شا-خی) n
چهارشاخ، بواشه، افشان، آلت چوبی چهارشاخه ودسته داری که دهقانان باآن خرمن کوبیده شده را باد می کنند تاکاه ازدانه جداشود.

شاخیله‌کدو؛ چرشخله کدو (شا-خِی-لَه؛ چَر-ش-خ-لَه) vt
ساقه های نیم شکسته گندم وغیره را با چارشاخ زیر و رو کردن.

شاد (شاد) n
شهد، عسل، انگبین.

شادی (شا-دی) n
میمون، بوزینه.

شادی‌مرگک (شا-دی-مَر-گَک) n
سراسیمه، وارخطا (بخاطر عجله و شتاب زیاد).

شار ۱ (شار) n
شهر، آبادی کلان دارای سرکها و بازار و نفوس بسیار؛ لانه، خانه (مورچه و زنبور).

شار ۲ (شار) n
شرابه زرت، رشته های خوشه مانندی که در قله گیاه جواری قرار دارد؛ نوعی از انواع نی که بین اش کوراست وبرای چغ ساختن بکاررود.

شار ۳ (شار) n
شهریار، لقب شاهان غرجستان در دوران سلطنت غزنویان ترک نژاد و تاجکان شنسبانی غور.

شاربی‌پرسو؛ شار خربوزه (شار-ِ-بی-پُر-سو؛ شار-ِ-خَر-بُو-زه) n
کنایه از جای که حکومت قانون نباشد، منطقه ای که در آنجا هرج و مرج حاکم باشد.

شارستان؛ شارستو (شا-رِس-تان) n
شهرستان، نام چندین مناطق در هزارجات.

شارغلغله (شار-ِ-غُل-غُ-لَه) n
شهر غلغله، یک جای ویرانه در میان دره بامیان.

شارک (شا-رَک) n
حبل الورید، رگ گردن.

شارم (شا-رُم) adj
شرمنده، خجل، شرمسار.

شارمورچه (شار-ِ-مُور-چَه) n
مورچه خانه، لانه مورچه.

شاریدو (شا-ری-دو) vi
متلاشی شدن، فرورختن از هم، وارفتن.

شاش (شاش) n
بول، ادرار، پیشاب، جواب چای.

شاشک (شا-شُک) adj
طفلی که در خواب عادت ادرار کردن داشته باشد.

شاعر (شا-عِر) n
آنکه نظم بگوید، کسیکه شعر بسراید.

شاغولجه؛ شاغلجه (شا-غُول-جَه) n
یکنوع آهو است که دارای شاخها و جثه بسیار قوی میباشد؛ یک نوع بوته که هیزم خوبی نیست، ولی از الیاف ریشه و شاخچه های آن 'الفی' یا ریسمان های کلفت در هزاره‌جات میبافند ('شغل' یا 'سغل' در مغولی بمعنی 'ریش' است، معادل 'سقال' ترکی).

شاکاسه (شا-کا-سَه) n
جام بزرگ، ظرف فلزی کلان که در میان آن غذا میخورند یا شوربا میبرند.

شاکی (شا-کی) adj
کسی که مورد سوٌظن قرار گیرد، آنکه مشکوک باشد.

شاگرد (شا-گِرد) n

متعلم، دانشجو؛ کار آموز، کسی که حرفه خاصی را از یک استاد فراگیرد، پسری که نزد استادی علم یا هنر بیاموزد؛ کارگر هوتل، حمام و غیره.

شاگم (شا-گُم) n
شگون بد، بدیمن، شوم.

شاگم‌دشتو (شا-گُم) vi
موجب شگون بد دانستن، نحس بودن، به فال نیک نگرفتن.

شاگوز (شا-گوز) n
گیاه کوهی است.

شال (شال) n
پارچه ضخیم راهدار که از پشم گوسفند بافته میشود و بیشتر برای ساختن کوت، وسکت و پتلون بکار میرود؛ بالاپوشی که از همین تکه پشمین خشن دوخته شده باشد؛ پارچهٔ پشمی و یا پنبه ای که در بالای شانه بگذارد یا در وخت خواب در بالای کسی اندازد.

شال‌ایشتو (شال) n
آغاز به بافتن شال نمودن، شال بافید.

شال‌بافتو (شال) vt
بافتن پارچه ضخیم پشمی، مثل برک و غیره، که بدست زنان هزاره انجام میشود.

شال‌برزو (شال-بَر-زو) n
پتلون پشمی که هزاره ها در موسم سرما میپوشند.

شال‌برک (شال-بَ-رَک) n
کوت برک، پوشاک پشمین ضخیمی که هزاره ها در زمستان برتن کنند.

شال‌پیجمه (شال-پَی-جَ-مَه) n
پتلون پشمی که در موسم برفباری و هوای بسیار سرد پوشیده میشود.

شال‌پیرو (شال-پے-رو) n
پیرهن دراز پشمی که هزاره ها آن را درقدیم میپوشیدند.

شال‌تمبو (شال-تَم-بو) n
تنبان یا پتلون پشمی که در موسم برفباری و هوای بسیار سرد پوشیده میشود؛ آنکه پتلون پشمی بپوشد.

شال‌دوندو (شال-دَ-وَن-دو) vi
کشیدن تارهای شال بر میله های چوبین که توسط چهار میخ محکم نگهداشته میشوند.

شال‌کونجیله (شال-کُون-جی-لَه) n
شال پشمی، لحاف ضخیم پشمی که هنگام خوابیدن در موسم سرما برروی خود می‌اندازند.

شال‌ملیدو (شال-مَ-لی-دو) vt
پارچه پشمی نو بافته را بر روی تخته سنگ داغ با پا مالیدن تا تار و پود آن بهم فشرده تر شود پرز پیداکند.

شالی (شا-لی) n
نبات در حال رشد برنج.

شالی‌زار (شا-لی-زار) n
مزرعه یی که در آن برنج کاشته شده است.

شالی‌کار (شا-لی-کار) n
کسیکه به کشت شالی مشغول است.

شام (شام) n
اول شب، سرشب، هنگامیکه تازه هوا تاریک شده باشد.

شامار؛ شاه مار (شا-مار) n
پادشاه ماران، ماری افسانوی با رنگ سفید و پیکر باریک که برطبق داستانهای عامیانه هزارگی همواره برماری سیاه زنگی سوار است و یک مهره مشکل کشا بنام شاه مهره را بر دهن دارد.

شامامه (شا-ما-مَه) np
شه‌مامه، مادر کلان بزرگ، سرخ بت، نام بت ماده در بامیان.

شامپو (شام-پو) n
یکنوع مایع صاف کننده که برای شستن موهای سر استعمال میشود.

شامت (شا-مَت) n
بخت، طالع، شانس.

شامل (شا-مِل) adj
فراگرنده، تحت پوشش در آورنده، به همه رسانده.

شامل‌کدو (شا-مِل) vt
در برگرفتن، در زیر پوشش قرار دادن، درج نمودن، حاوی کسی یا چیزی بودن.

شامهره (شا-مو-رَه) n
مهره سحری آمیز که گویابه دهن فرمانروای ماران است.

شامی (شا-می) n
دخمه مرده گان بشکل سموج کنده شده در زیر زمین.

شان (شان) n
خیال، گمان، فکر.

شانس؛ چانس (شانس؛ چانس) n
بخت، طالع، اقبال.

شانه ۱ (شا-نه) n
وسیله دندانه دار برای شانه زدن و ازهم باز کردن موی سر ریش؛ شانه بزرگ با دندانه ها آهنی و پایه چوبین که برای مرتب کردن و از هم باز نمودن پشم گوسفند و بز بکار میرود.

شانه ۲ (شا-نَه) n
کتف، دوش، قسمتی از بدن انسان که در سمت راست و چپ گردن واقع شده است.

شانه‌زدو (شا-نه) vt
مرتب کردن، از هم باز نمودن (موهای سر و ریش و پشم گوسفند و بز)

شانه شی (شا-نَه-شی) شانه نشین.

شانه‌کدو (شا-نه) vt
مرتب کردن، از هم باز نمودن موهای سر و ریش توسط شانه.

شاوبرات (شاو-ِ-بَ-رات) n
شب پانزدهم شعبان که هرسال بمناسبت تولد امام مهدی (ع) برگزار میگردد (همزمان شمار زیادی از پتاقی یا ترقه توسط کودکان و پسران جوان هزاره در کویته منفجر میشود).

شاوپشه؛ شوپشه (شاو-پَ-شه؛ شَو-پَ-شه) n
پشه، حشره کوچک و بالدار که ماده آن شبانه خون انسان یا حیوان را با نیش خرطومی خود میمکد.

شاوشینی؛ شوشینی؛ شوشینک (شاو-شی-نی) n
شب زنده داری (در کنار زن نوزاییده توأم با شادی و غزلخوانی یا بر بالین بیمار مردنی با اندوه و پریشانی).

شاوقدر (شاو-ِ-قَ-دَر) n
شب قدر (معمولاً هزاره ها شب های نوزدهم، بیست و یکم و بیست سوم ماه رمضان را با دعا و عبادت صبح میکنند).

شاوکور (شاو-کور) adj
شب کور، کسی که شبانگاه چشمش چیزی را نبیند.

شاول؛ شاقول (شا-وُل؛ شا-قُول) n
آهن مدور که بر تاری بسته است و برای معلوم کردن راستی دیوار بوسیله معماران استعمال میگردد.

شاولی (شا-وُ-لی) adj
راست و مستقیم، بصورت عمودی و مطابق شاول.

شاومعراج (شاو-ِ-مِ-راج) n
لیلة المعراج، شب ۲۷ رجب که حضرت رسول در آسمان عروج کرد.

شاوه (شا-وَه) n
شب افروز، حشره شب تابی که در تاریکی میدرخشد.

شاوی (شا-وی) adj
سیاگک

شاه (شا) n
سلطان یا فرمانروای مستقل؛ لقب داماد در روز عروسی اش؛ لقب پیران هزاره های اسماعیلی؛ لقب سیدان هزاره در دیزنگی.

شاه‌طوس (شا-ِ-طوس) n
نام قدیمی شهر مشهد، لقب اعتزازی برای امام هشتم شیعیان دوازده امامی؛ مزاری است واقع دربلند ترین قلهٔ مرز اجیرستان (دایه) و شهرستان..

شاه‌مردان (شا-ِ-مَر-دان) n
لقب حضرت علی (ع)؛ همچنین نام زیارت های متعدد در سراسر هزاره جات، از جمله یکی که در قسمت علیای دره نی‌قلعه قره باغ است.

شاه نامه (شا-نا-مَه) n
شهنامه فردوسی، کتاب ادبی و افسانوی که توسط فردوسی در دربار سلطان محمود غزنوی به نظم درآمد و در بین مردم هزار خوانندهٔ زیاد دارد (مخصوصاً در فصل سرد زمستان).

شاهد (شا-یِد؛ شا-هِد) n
گواه، آنکه اجرای کدام کار یا رخ دادن واقعه ای را بچشم دیده باشد.

شاهدی (شا-ِ-دِی؛ شا-هِ-دِی) n
گواهی، شهادت.

شاید (شا-یَد؛ شا-یِد) adv
احتمالا، ممکن، چیزی یا واقعه ای که بطور حتمی نباشد.

شبتورکدو؛ شبترکدو
(شُب-تُور؛ شِب-تُر) vt
لیسیدن، جمع کردن غذا از از داخل ظرف ویا چیز دیگر از روی زمین، بکلی جمع کردن، مثلاً گیاهی را درویدن ویا غذای را از ته ظرف جمع کردن و بلعیدن.

شبکری (شَب-کِ-رِی) n
آشوبکاری، جست و خیز (در وقت مزاح و شوخی چنانچه که کودکان کنند).

شبکری کدو (شَپ-کِ-رِی) n
آشوبکاری کردن، جست و خیز داشتن، شوخی نمودن.

شبّه (شِب-بَه) adv
به نحو دوام دار، پیهم، پیگیر؛ با عجله، سریع.

شپّاس (شَپ-پاس) anomo
آوازپا یا صدای افتادن چیزی بزمین.

شپتالو (شَب-تا-لو) n
شفتالو، هَلو.

شپتل؛ شفتل (شَب-تَل) n
شبدر، گیاهی است یکساله و برگهایش دارای سه برگچه است و گلهای سفید دارد این علف برای حیوانات شیرده مخصوصاً گاو کاشت میشود.

شپتلک؛ شپتلک الاف
(شَپ-تَ-لک؛ شَب-تَ-لک-اَ-لاف) n
شَبدر چمنی، گیاهی است از خانواده شبدر با گل سرخ یا زرد و برگهای ریزی که سه برگچه دارد و بشتر در چمنزارها میرویند.

شپتلی؛ شفتلی (شَپ-تَ-لی؛ شَف-تَ-لی) adj
رنگ سبز مثل رنگ برگهای شبدر.

شپ‌شپ؛ شرپ شرپ (شَپ-شَپ؛ شَ-رپ-شَ-رپ) onom
صدای پاها در حین قدم زدن.

شپشک؛ اشپشک (شِ-پِ-شک؛ اِش-پِ-شک) n
شته، حشرات وریزی که روی گلهاو برگهای گیاهان پیدا میشود و باعث پژ مردگی و نابودی گیاه میشود.

شپقال (شِپ-قال) n
منطقه کم آب.

شپقل کدو (شِپ-قَل) n
قطع ساختن جریان آب.

شپقه کدو؛ شپقلجی کدو
(شِپ-قه؛ شِپ-قَل-جِی) vt
شپلیدن، چلاندن، فشردن با دست (مثلاً لباس نوشسته که آب آن فروبریزد).

شپلیدو (شِپ-لِی-دو) vt
مشت کردن، فشار دادن، فشردن.

شتّا؛ شتّه (شَت-تا؛ شَت-تَه) n
عرف، سنت، حد و مرز (در عرف روابط افراد).

شتر (شُ-تُر) n
اشتر، حیوانی است دارای گردن دراز و نشخوار کننده که بیشتر برای حمل و نقل استعمال میشود.

شترنی کدو (شُ-تَر-نَی) vi
اظهار مسرّت نمودن، خوشحالی کردن.

شتره (شَت-رَه) adj
ذلّه شدن

شتره (شَت-رَه) n
مواد غایطه، فضله (معمولاً برای خرس استعمال میگردد).

شتره کدو (شَت-رَه) vi
فضله کردن، غایط نمودن؛ پیشاب نمودن، شاشیدن.

شتقار (شُت-قار) adj
بدبخت، بد شگون، بدفال.

شتل‌خوردو (شَ-تَل) vi
آسیب دیدن، صدمه رسید.

شتل‌زدو (شَ-تَل) vi
ضربت زدن، کوبیدن.

شتّه (شِت-ـتَه) adj
سست، برنجی که خراب پزیده شده باشد، میوه و سبزی جات پژمرده و گندیده.

شجاع (شُ-جا) adj
دلیر، باشهامت، نترس.

شجنگ (شِ-جِنگ) adj
لجوج، کله‌شق، ضدی، خودسر.

شجیر (شِ-جیر) adv
هروقت، مدام، همواره، همیشه.

شخ (شَخ) adj
سخت، جامد (اجسام)؛ زمین سنگلاخ و ناهموار؛ شاق و مشکل.

شخ (شَخ) n
قسمت بالایی، نوک، قله، بلند ترین نقطه کوه.

شخال؛ شخل (شَ-خال؛ شَ-خَل) n
شاخل، شاخول، یک نوع از حبوبات معمولی مانند ماش که به مصرف خوراک چهارپایان خانگی میرسد.

شخپه‌کدو (شِخ-پَه) vt
شپلیدن، چلاندن، فشردن با دست (مثلاً لباس نوشسته که آب آن فروبریزد).

شخچه (شَخ-چَه) n
شاخچه، فرع، شاخهٔ خرد درخت یا بوته.

شخ‌شخ‌کدو (شَخ-شَخ) vt
پاره پاره نمودن، قطعه قطعه کردن.

شخشول (شَخ-شول) adj
سرکش، شورشگر، متمرد؛ جسور، دلیر.

شخصی (شَخ-صی) adj
خصوصی، آنچه که مخصوص یک فرد است.

شخک (شَ-خَک) n
وسیله ای که دانه غله را از انبار کوچک بلای آسیاب به زیر سنگ آسیاب انتقال میدهد.

شخ‌کدو (شَخ) vt
شق کردن، چیزی را از طول اش بدوحصه تقسیم نمودن؛ سخت نمودن (آلت تناسلی).

شخکی (شِخ-کِی) adj
سراشیبی یا سربالایی تند و حاد.

شخ‌ناخو (شَخ-ـِ-نا-خُو) n
جسم استخوانی بسیار نازک بروی انگشتان دست و پا.

شخنک (شَخ-نَک) n
بظر، چوچوله، سنجدک، عضو نعوظی که در دهنه دستگاه تناسلی زن موجود است.

شد (شُد) adj
امکان، احتمال (راجع به امری که انجام دادنش آسان یاحتمی باشد).

شدری (شُد-رِی) n
شبنم یخ زده، رطوبت منجمد شده بر روی گیاهان یا زمین.

شدو (شُ-دو) vi
شدن، انجام گرفتن، اجرا گردیدن.

شدیار (شُد-یار) n
زمین شخم زده، زمین تازه قلبه شده.

شدید (شَ-دِید) adj
حاد، باشدت، قوی، زیاد، تند.

شر (شَر) adj
مرد شهوت ران و عیاش.

شر (شَر) n
بدی، پلیدی.

شرآبی (شَر-آ-بِی) n, adj
مَی‌خوار، آنکه عادت بنوشیدن شراب داشته باشد.

شراب (شَر-آب) n
می، باده، خمر.

شراره (شَ-را-رَه) n
شعله، زبانه آتش.

شرافت (شَ-را-فَت) n
اخلاق نیک، بزرگواری.

شراکت (شِ-را-کَت) n
کاری که با حصه گرفتن چند شخص صورت گیرد، عمل سهیم شدن در یک کاری که چند نفر در

آن همکار باشد.

شرام؛ شیرام (شِ-رام؛ شی-رَم) n

برودت شدید، شدت سرمای زمستان (بیشتر در مورد سرمای دشت ناور استعمال میشود).

شربت (شَر-بَت) n

ادویهٔ نوشیدنی؛ هر نوع عصارهٔ میوه یا مایع شیرین دیگر مخصوص نوشیدن.

شرت (شَرت) onom

سریع، تند (مخصوصاً در بریدن چیزی با یک آلت تیز استعمال میشود).

شرختو؛ آرد شرختو (شِ-رَخ-تو؛ آرد-شِ-رَخ-تو) vt

سرشتن، عجین کردن و با دست مالیدن خمیر.

شرشدو (شُر) vi

باز شدن تارهای بافته شده از حاشیهٔ تکه یا فرش.

شرشر (شَر-شَر) anomo

صدای خفیف جریان آب.

شرشررفتو (شُر-شُر) vi

جریان آب بسیار کم، آبی که بسیار کم بوده و از سوراخی به زیر حرکت کنند.

شرشک؛ شرش؛ شریشک؛ سریش (شِ-رِشک؛ شِ-رِش؛ شِ-ریشک؛ س-رِش) n

سیج، گیاهی است کوهی که از برگهای تازه و نورسته آن نوعی خورشت ونان پیرکی درست کنند و ریشه آن را کوبیده و خشک کنند. از مخلوط آرد ریشه ای آن با آب ماده چسپناک بدست می آید که در چسپ زدن کتاب بکار میرود.

شرشلته (شَر-شَل-تَه) n

لباس و فرش کهنه.

شرشم (شَر-شَم) n

خردل، اسپندان، آهوری، گیاهی است با گل های زرد و دانه های کوچک مدور و نسواری رنگ که از آن روغن استخراج کنند (همریشه با 'سرسون' هندی).

شرشمبو؛ شورشمبو (شُر-شَم-بو؛ شُور-شم-بو) n

بوف، جغد، بوف، جغد، مرغ زرد گونه یی که چشم و سر بسیار کلان دارد و معمولاً شب پرواز میکند (کلمه 'شیره' در مغولی بمعنی 'زرد رنگ' است.

شرشک (شَر-شَ-مَک) n

علف هرزی است شبیه گیاه خردل که در بین کشت رشد میکند.

شرط (شَرط) n

پیمان، قرار، یکی از لازمه های یک موافقه.

شرط کدو (شَرط) vi

شرط بندی کردن، شرط گذاشتن.

شرعی؛ شرّه یی (شَر-یی؛ شَر-رَ-یِی) adj

قانونی، مشروع، مطابق با دین، آنچه که مذهب میپذیرد.

شرفدشتو (شَ-رَف) vi

به بودن، برتری داشتن.

شرق (شَرق) n

سمت طلوع آفتاب، آفتاب برآمد، طرف مقابل غرب.

شرق کدو (شَرق) vi

صدا دادن، آوازی که از تصادم و بهم خوردن دو چیز بوجود آید.

شرکت (شِر-کَت) n

همکاری، در یک کاری حصّه گیری، همدست شدن با یگدیگر در کاری؛ تعاونی، گارگاه که سرمایه اش از چند نفر مشترک باشد.

شرکدو (شُر) vt

هجوم کردن، یورش بردن (به شکل ناگهانی و سریع برکسی).

شرکش کدو (شُر-کَش) vt

تارکش نمودن، تارهای تکه را باز نمودن.

شرلجی (شِ-رِل-جی) \le

شرم (شَرم) n

آزرم، حیا، خجلت.

شرم شدو (شَرم) vi

شرم شدن، حیا نمودن، خجالت کشیدن.

شرمش کدو (شِر-مِش) vi

معامله مخفی.

شرمش‌کنیک (شَر-مِش-کنِیک) معامله مخفی؛ دسیسه سازی

شرمگی (شَرم-گی) adj
باشرم، محجوب، کمرو، حیادار (دختر و زن جوان).

شرمنده (شَر-مِن-ده) adj
شرمسار، خجالت.

شرنگ‌شرنگ (شَ-رَنگ-شَ-رَنگ) onomo
صدای که از بهم خوردن فلزات کوچک مانند حرکت دادن سکه های فلزی وتکان دادن زنجیر بوجود می‌آید.

شروع (شُ-روع) n
ابتدا، آغاز.

شریدو (شَ-رِی-دو) vi
سائیده شدن، فرسوده گردید تکه؛ متلاشی شدن و از بین رفتن جلد و گوشت یک عضو بدن در اثر کدام مرض، خراب شدن نسج اطرف زخم یا دانه.

شریر (شَ-ریر) adj
بسیار پلید، خیلی کینه توز؛ دختر پر آشوب و جنجالی؛ زن سلیطه، پتیاره و پرخاشگر.

شریک؛ شیریک (شَ-ریک؛ شی-ریک) n
همکار، کسانی که در یک کار سهیم شده باشد؛ صاحب کار، نسبت صاحب زمین به دهقان.

شریکی؛ شیریکی (شَ-ری-کی؛ شی-ری-کی) n
عمل سهیم شدن در یک کاری که چند نفر در آن همکار باشد، کاری که با حصه گرفتن چند شخص صورت گیرد.

شست (شَست) n
انگشت ستبر پای انسان؛ انگشت کلان دست که به عربی ابهام گویند؛ نقش همین انگشت که بیسوادان بجای امضا بر کاغذ چاپ کنند.

شست‌کدو (شَست) vi
نقش انگشت را بروی کاغذ بعوض امضا چاپ کردن.

شستی (شَس-تی) n
یک قسم انگشتر کلان که زنان جوان هزاره در شست خود می‌اندازند؛ انگشتری پهن زنانه که بدون نگین است.

شش (شُش؛ شِش) n
ریه، عضو درونی که در دو طرف دل انسان و جانوران قرار دارد و توسط آن تنفس صورت میگیرد.

شش‌امامی (شَش-اِ-ما-مِی) n
اسماعیلی، شاخه شیعی اسلام که معتقد به شش امام است.

شش‌بند (شَش-بَند) n
سازی است میان تهی که از چوب، برنج یا نی سازند و چون در سوراخ عمده آن بدمند نوای سخت خوش از آن بشنوند (معمول ترین نی در نزد شبانان هزاره 'نی شش بند' است).

شش‌تافه (شِش-تا-فَه) n
قطعات شش گوسفند که با روغن و پیاز و آب بداخل دیگ طبخ کنند.

ششتو (شُش-تو) vt
شستن، چیزی را توسط مایعی صاف و پاک کردن.

ششتو؛ شیشتو (شِش-تو؛ شیش-تُو) vi
نشستن، جلوس نمودن.

ششماکار (شَش-ما-کار) n
خودکار (قلم).

شش‌موی (شَش-مُوی) n
کنایه از آدم کم موی.

شصت‌روز (شَصت-روز) n
روز شصتم زمستان، روز اول ماه حوط.

شصت؛ شست (شَصت؛ شَست) num
عدد "٦٠"، شش ده تا، عدد بعد از پنجاه ونه.

شصت‌شکست (شَصت-شِ-کَست) n
روز اول ماه سوم زمستان، روز اول ماه حوت، بسر رسیدن دو ماه بسیار سرد اول فصل سرما که بعد از این دوماه هوا نسبتاً گرم میشود و دهقانان برای آمدن فصل بهار آماده میشوند.

شعاردو (شُ-ار) vi
بانگ زدن، باصدای بلند گفتن (مخصوص گفته های گروه مظاهر کننده).

شعبه (شو-بَه) n
بخش، حصه، قسمت کوچک از یک تشکیلات بزرگ دولتی.

شعر (شیر) n
نظم، سرود، گفته های موزون، سخنان و نظریه های که تحت یک قافیه خاصی ادا یا نوشته شده باشد.

شعله یی (شو-لَه-یِی) adj
متعلق به یک گروه کمونیست (فقط پیرو مکتب مارکسیستیِ چین).

شغات (شُ-غات) adj
کسی که قد خیلی دراز و اندام استخوانی دارد.

شغال (شَ-غال) n
جانوری است گوشتخوار به جسامت روبا مانند سگ که صدای مخصوص از خود در هنگام شب میکشد.

شغرکدو (شِ-غَر) vi
دهن کج کردن.

شغلجی کدو (شِ-غِل-جِی) vt, caus vb
فشردن، در بغل فشردن.

شغلنگ (شِغ-لَنگ) n
زمین شخم زده، زمینی که قلبه شده باشد؛ شوغاره، محوطه سر کشاده یی که شبها بز و گوسفند را در آن جامیدهند.

شف (شَف) n
شُفعه (یک نوع حقی که پلوان شریک به موجب آن میتواند اقامه دعوا کند).

شفا (شِ-فا؛ شَ-فا) n
علاج، درمان.

شفاخانه (شَ-فا-خا-نَه) n
الشفا، خانه ای که در آنجا اشخاص بیمار بستر و علاج میشوند.

شفاعت (شَ-فا-عَت) n
درخواست یا خواهش برای عفو گناه کسی.

شفت (شَفت) vi
لاف و گزاف؛ سخنان مبالغه آمیز، توصیف مبالغه آمیز.

شفتالو؛ شبتالو (شَف-تا-لُو؛ شَب-تا-لُو) n
هلو.

شفت؛ شیفت (شِفت) adj
بسیار نزدیک، متصل بهم، چسپیده، پیوسته.

شفت کدو (شَفت) n
چرب گفتن، مبالغه کردن، لاف و کزاف زدن.

شفت کدو؛ شیفت کدو (شِفت؛ شِیفت) vt
نزدیک کردن، چیفت کردن، بهم متصل کردن.

شفتکله کدو (شِف-تَک-لَه) vi
خود را بسوی چیزی یا کسی نزدیک کردن، نزدیک شدن، تقرّب جستن.

شفت و شوفت (شَفت-ُو-شُوفت) n
مداهنه، مداحی، چرب زبانی، چاپلوسی لفظی.

شفدار (شَف-دار) n
همسایه، کسی که جوار خانه و زمین دیگری خانه و زمین داشته باشد.

شفر (شِفر) n
رمز، علامت یا گفتگوی مخصوص که از آن مخاطب مطلبی را درک کند.

شفق کدو (شَ-فَق) vi
روشن شدن، دمیدن صبح.

شق (شَق) n
رشته تحصلی؛ بخش، شاخه، حصه.

شقب (شَق-قَب) adj
شوخ، شرارت کننده (کودک)؛ نافرمان، سرکش (حیوان).

شقّه (شُق-قَه) n
شِقه، قطعه کاغذ.

شقّه (شَق-قَه) n
دندان کج، دانی که کمی بطرف داخل یا خارج از ردیف دیگر دادانها رشد کرده باشد.

شک (شَک) n

شبه، ظن (ضد یقین).

شکار؛ اشکار (شِ-کار؛ اِش-کار) n

صید، عمل با تیر زدن یا بدام انداختن حیوان وحشی.

شکارکدو؛ اشکار کدو (شِ-کار؛ اِشکار) vt

شکار کردن، بدام انداختن، با تیر زدن (حیوانات وحشی).

شکاری (شِ-کا-رِی) n

شکارچی، صیاد.

شکاف (شِ-کاف) n

سوراخ، رخنه، درز.

شکایت (شِ-کا-یت) n

شکوه، گله کردن از کسی به پیش دیگری، از جور، ظلم و ستم کسی با دیگری گله کردن.

شکر (شُکر) n

سپاس، اظهار تشکر.

شکرپاره (شَ-کَر-پا-رَه) n

یکنوع زرد آلو شیرین و خوشمزه.

شکرنجی (شَ-کَر-رَن-جِی) n

دلخوزی، کدورت، رنجش.

شکرک؛ شکلک (شَک-رَک؛ شَک-لَک) n

عسلک، شهد نباتی، ماده انگبینی که از تن برخی حشرات کوچک که در بالای درختان در ماهای آخیر تابستان و فصل تیرما زندگی میکند ترشح مینماید.

شکست (شِ-کَست) n

هزیمت، مغلوبیت (در رقابت یا جنگ).

شکسته (شِ-کَس-تَه) adj

مودب، فروتن، متواضع (ضد مغرور).

شکسته بند (شِ-کَس-تَه-بَند) n

آروبند، کسی که استخوان های شکسته بدن انسان یا حیوان را میبندد و معالجه میکند.

شک شک (شُک-شُک) n

نجوا، سخن گویی به آواز آهسته (بطوری که برای دیگران قابل شنیدن نباشد).

شکشکه (شَک-شُ-کَه) n

آوازه، افواه، شایعه (بطور مخفی).

شک کدو (شَک) vi

تردید کردن، شبهه داشتن (در باره درستی چیزی یا کسی)؛ منفجرنشدن، بازماندن از انفلاق (در مورد مرمی پس از فشردن ماشه تفنگ گفته میشود).

شکل (شَکل) n

قیافه، چهره، صورت؛ خصوصیت بیرونی یک شئ، آنچه که از ظاهر یک جسم بنظر میرسد.

شکلک (شَک-لَک) n

جیغه، شف دستار و لنگی؛ بخشی از عمامه و بین عمامه و کلاه قایم میشود و گوشه ای از آن به شکل تاج بالای سر قرار میگیرد.

شکلکک (شَ-کَل-کَک) n

گیاهی کوهی با گلهای زرد که یکنوع شیرابه شیرین در ته لوله گل آن جمع میشود.

شکمبه؛ اشکمبه (شکَم-بَه؛ شِ-کَم-بَه؛ اِش-کَم-بَه) n

شکنبه، معده جانوران نشخوار کننده؛ بطور تحقیر آمیز انسان شکم کلان را گویند.

شکمپره (شِ-کَم-پَ-رَه) n

یکنوع ادویه ای که از نظر عوام باعث فربه شده و بزرگ شدن شکم میشود.

شکمرو (شِ-کَم-رَو) n

اسهال، پیچش، مرضی که باعث سست شدن مواد غایطه میگردد.

شکنج (شِ-کَنج) n

آلتی چوبی که توسط آن کتاب را فشرده نگهمیدارند تا به آسانی صفحه هایش یکجا دوخته شود.

شکنجه (شِ-کِن-جَه) n

اذیت، آزار، رنج؛ آلت فلزی که توسط آن چوب یا فلز را فشرده و استوار نگهمیدارند.

شکونک (شَ-کُو-نَک) n

نوعی از سبد نیین که هردو سری آنرا بسته میانش انگور اندازند.

شکیل (شَ-کِیل) adj

آدم زیبا و خوش صورت.

شگور (شُ-گُور) n

سبد هموار، ظرف پهنی که از بافیدن ترکه های نازک درخت درست کنند.

شل (شَل) adj

نیمه باز، اندکی کشوده (دروازه و کلکین)؛ تکه یا فرشی که تار پودش از هم فاصله داشته باشد و بطور محکم بهم چسپیده نباشد.

شل (شَل) adj, n

کسی که پایش معیوب و از کار افتاده باشد.

شل‌بند (شُل-بَند) n

ایزار بند، رشته یی که با آن تنبان را به کمربندند تا فرونیفتد.

شلبو (شِل-بُو) n

ون، بنه، یک قسم درختچه کوهی (به عربی حبة الخضراء وبه ترکی چاتلانقورش گویند).

شلپر (شَل-پَر) adj

سست، بیحال از لحاظ جسمی و روحی (در اثر اندوه یا بیماری).

شلپیدو؛ شلپستو (شِل-پِی-دو؛ شِل-پِس-تو) vt

فشاردادن، فشردن (توسط دست یا در بغل).

شلتاغ (شَل-تَاغ) adj

آب گل آلود و تیره.

شلته ۲ (شَل-تَه) adj

آدم سست، کاهل وغیرفعال؛ میوه ای پژمرده.

شلته ۱ (شَل-تَه) n

لته، قطعه پارچه مستعمل یا کهنه.

شلته‌شدو (شَل-تَه) vi

سست و پژمرده شدن گیاهان.

شلجه (شَل-جَه) n

یک نوع حشره خوردتر از کنه که معمولاً بر بدن حیوانات خانگی میچسپد و خون آن را میمکد.

شلغم؛ شغلم (شَل-غَم) n

بیخ گیاهی است شبیه کچالو و مزه اش اندکی تند و تیز که پخته آن خورده میشود.

شلغمک (شَل-غَ-مَک) n

نام نبات

شلغور (شَل-غور) adj

سست، تنبل، کاهل، بیکار.

شلک (شَ-لَک) adj

آدم مفلوج، آنکه دست یا پیش درست حرکت نکند؛ گیاهانی که تارتار روییده باشند، ضد انبوه؛ پارچه ای که تار پود آن در اثر سایدگی نخ نما شده باشد.

شل کدو؛ شلک کدو (شَل؛ شَ-لَک) vt, vi

فاصله ایجاد نمودن، از هم دور ساختن.

شلکی (شَل-کِی) n

یک نوع کمپل پشمین راهدارکه توسط زنان هزاره بافته میشود و معمولاً بوسیله مردان به عنوان پوشاک بیرونی مورد استعمال قرار میگیرد.

شلم‌آو (شِلم-آو) n

جامنک بقه، جلبک، گیاهی است سبز رنگ و بدون ریشه و برگ که در آبهای راکد رشد میکند و چون ابر آسمان آب را میپوشاند.

شلوک (شُ-لُوک) n

کرم خاکی، کرم سرخ رنگ و دراز و باریگی که در زیر خاکهای مرطوب بسر می برد؛ کرم روده، کرمهای دراز که در درون امعا انسان زندگی میکنند.

شلوکتو (شُ-لُوک-تُو) adj

کرم دار، آنکه مصاب به کرم روده باشد.

شلّه (شَل-لَه) adj

مُصر، سماجت کننده، کسی که بکار یا چیزی محکم بچسپد و در حفظ و اجرای آن بگونه سر سختانه پافشاری نماید.

شله‌شدو (شَل-لَه) vt

اصرار ورزیدن، پافشاری نمودن، بگونه قاطع و پیگیر تقاضا کردن.

شلی (شِ-لِی) n

صمغ، مادّه مایعی که از درخت

زردالو خارج و در روی پوست آن میچسپد.

شلیطگی (شَ-لی-طَ-گی) n
سلیطه گری، بی حیایی، بی شرمی، فحاشی.

شلیطه؛ شلیخطه (شَ-لی-طَه) adj
بی حیا، بد زبان (در فحش و دشنام بر زنی استعمال میشوند).

شمال (شَ-مال) n
باد نرم و ملایم؛ سمت پیش روی کسیکه طرف راست به مشرق استاده باشد، مقابل جنوب.

شمبه (شَم-بِه) n
شنبه، روز هفته، روز هفتم هفته.

شمشیر (شَم-شیر) n
تلوار، سیف، حربه فولادی که تیغه آن دراز و منحنی و برنده است.

شمشیرزن (شَم-شیر-زَن) adj
کارکن، فعال (اشخاصیکه در وظیفه اش صداقت و جدیت داشته باشند).

شمشیرکدو (شَم-شیر) vi
دلیری بخرج دادن، از خود شجاعت و شهامت نشان دادن.

شمع (شَمع) n
شمع، چراغ، جسمی که از موم درست شوند با یک فتیله ای نخی در وسط آن و از آن برای روشنایی استفاده کنند و در شبهای جمعه در مزارها بر افروزند.

شمله (شَم-لَه) n
عمامه، دستار، لنگی.

شملی (شَم-لی؛ شِ-مَ-لی) adj
جمع، مرتب، ضد پراکنده؛ کنایه از شخص بی حیا و بی آبرو.

شملی کدو؛ شیملی کدو؛

شیبلی کدو (شِ-مَ-لی؛ شیِ-مَ-لی؛ شیِ-بَ-لی) vt
برزدن، بالا کشیدن (کف آستین، یا دهن ایزار)؛ آماده حمله و یورش بردن بر کسی یا چیزی شدن.

شمنڈیو؛ سمنڈیو (شَ-مَن-ڈیو؛ سَ-مَن-ڈیو) n
مارچوبه، گیاه است خود رو و بشتر از ریشهٔ گیاهان دیگر میرویند و ساقه اش خوردنی میباشد.

شمو؛ شیمو؛ شو (شُ-مو) pron
شما (ضمیر مخاطب برای جمع یا مفرد که به طور احترام آمیز گفته میشود).

شمه (شَم-مَه) n
تفاله چای، باقیمانده برگ های چای پس از جوش خوردن در آب.

شمیلک (شِ-می-لک) n
صمغ، موم نبات، مایعی که از درخت زردالو خارج میشود و در روی پوست آن سخت شده میچسپد.

شناس (شِ-ناس) adj
شناخته، آشنا.

شنختو (شِ-نَخ-تو) vt
شناختن، شناسایی کردن، به معرفت رسیدن (نسبت به چهره و نام کسی).

شنخته (شِ-نَخ-تَه) adj
شناخته، شناسا، آشنا، واقف.

شندو (شَن-دو) vt
نهال نشاندن، غرس کردن (درخت جوان).

شنده (شَن-دَه) adj/adv
قاطع، واضح، صاف.

شنڈقله کدو (شَن-ڈَق-لَه) vi
چرک و کثافت گرفتن، موهای سر یا حیوانات در اثر کثافت باهم چسپیدن و کلوله شدن.

شنغ (شُنغ) n
گوشه، کنج، زاویه.

شنقر؛ شنقار (شُن-قَر؛ شَن-قار) adj
آدم شریر و جنگوجو، فساد پیشه.

شنگ (شِنگ) n
کنج، زاویه، گوشه؛ لبه یا کناره چیزی.

شنگ؛ شانگ (شَنگ؛ شا-نَک) n
کاسه گلین مصقول (برای خوردن شوربا وغیره).

شنگک (شَنگ-گَک) n
ناخن، استخوان نازک روی انگشت دست و پا؛ سم شکافته، قسمت سخت و آخر پای چهارپایان مانند گاو، بز و گوسفند.

شنگول (شَنگ-گُول) n
سم شکافته گاو، گوسفند، بز و آهو.

شنیه؛ شینیه (شِن-یَه) n
محل تقاطع دو یا چند رودخانه؛ نام چندین موضع در هزاره جات و جاهای دیگر (مثلاً 'چارشنیه دهراود'، و نیز نام دهکده یی در شرق شهر کابل در کرانه راست دریای کابل).

شوال (شُ-وال) n
سنگریزه، سنگهای کوچک، مجموع از سنگهای خرد به اندازه تخم مرغ یا بزرگتر از آن.

شوب (شُوب) n
جرعه، اندازهٔ آبی که یکبار فروبرده میشود.

شوباش؛ شاوباش (شَو-باش) n, adv
جایی برای شب گذرانیدن مسافر؛ مسافرتیکه شب برنگردد، رفتن در جای که شب در آنجا بماند.

شوبدله؛ شوبده (شو-بَ-دَ-لَه؛ شو-بَد-لَه؛ شو-بَ-ده) n
مبالغه، افراط (در بیان نمودن و توضیح دادن چیزی).

شوبدله کدو (شو-بَ-دَ-لَه) vi
بیش از واقعیت گفتن، زیاد از آنچه که حقیقت است خبردادن.

شوبشک (شَو-بَ-شَک) n
اتراق، جای که شب در آنجا بماند.

شوب کدو؛ شب کدو (شُوب؛ شُب) vt
آشامیدن، فرو بردن مایع.

شوپرک‌چرمی (شَو-پَ-رَک-چَر-مِی) n
خفاش، جانوری است باندازه گنجشک و شبیه موش که در تاریکی پرواز میکند.

شَوپرک؛ شاپرک (شَو-پَ-رَک؛ شا-پَ-رَک) n
شب پره، فراشه، پروانه.

شوپوش (شَو-پوش) n
بستر خواب، رختخواب.

شوخ (شوخ) adj
کودک سرکش، طفل گستاخ و بی‌شرم.

شوخ‌طبع (شُوخ-طَب) adj
بذله گو، خوش طبع، زنده دل، اهل مزاح.

شوخون؛ شوخم (شَو-خُون؛ شَو-خُم) n
حمله شبانه و شتابان بر دشمن (شکل متحول 'چبقون' هزارگی و مغولی بمعنی برفباد).

شوخی (شو-خی) n
گستاخی، بی‌شرمی (کودک)؛ مزاح، خوش طبعی.

شوخی کدو؛ شوخیله کدو (شو-خی؛ شو-خی-لَه) vi
شوخی کردن، شرارت نمودن (در مورد کودکان گفته میشود).

شوده (شو-دَه) adj
بدمعاش، لات، آدم پست فطرت و زورگوی (همریشه با 'شهدا'ی هندی) .

شوده (شو-دَه) adj
آدم ساده دل.

شور ۲ (شُور) n
حمله، یورش ناگهانی.

شور ۱ (شور) n
غوغا، غالماغال، سروصدا؛ حرکت، جنبش.

شور ۳ (شور) adj
نمکین، خاک یا مایعی که نمک داشته باشد، خاک نمکین که در پیش بز و گوسفند برای لیسیدن مینهند؛ ترش مزه، حامض، نمکدار.

شورپرو (شور-پُ-رُو) adj
ایلاگرد، بی‌قرار، هرزه و پرشهوت (در مورد زنان گفته میشود).

شورتی ۱ (شور-تی) adj
ایلا گرد، هرزه، زن چالاک و خودنمای که زیاد بگردد.

شورتی ۲ (شور-تی) n
به یک جهش فرار کردن؛ به

چالاکی بیرون پریدن.

شورخوردو (شور) vi
تکان خوردن، جنبیدن، حرکت نمودن.

شورددو (شور) vt
تکان دادن، بحرکت آوردن، لرزاندن، جُنباندن.

شورزبو (شور-زِ-بو) adj
کسی که تند و بی‌پرده سخن گوید و اظهارات رنجاننده اش به اشخاص بربخورد.

شورش (شو-رِش) n
سرکشی و حرکت عده زیاد بر خلاف حاکم یا قیودات حکومتی.

شورش‌کدو (شو-رِش) vi
سرکشی نمودن، برخلاف حاکم حرکت کردن (جنبش دستجمعی مردم).

شورشوم (شُور-شُوم) adj
بدطالع، کم شانس.

شور کدو ۲ (شُور) n
کلاوه نمودن، بطور مرت و سست طناب را جمع نمودن.

شور کدو ۱ (شُور) vi
یورش بردن، خیز کردن برکسی، حمله نمودن بطور غیرمترقبه.

شورکس‌کدو (شُور-کَس) vi
آهسته صحبت کردن.

شورکش (شُورکَش) n
تارکش، تاری که به دهن خریطه جا گذاری شده باشد که باکشیدن آن دهن خریطه بهم آید و بسته شود.

شورکی (شو-رَ-کی) n
سلمه تره، علف هرزی ست که در اکثر مزارع میروید و از برگهای تازه آن خورشت و پیرکی درست کنند.

شورماشور (شور-ما-شور) n
غالمغال، هیاهو، غوغا، سروصدا.

شورماغ (شور-ماغ) n
خاک نمکین که در قدیم بعنوان مواد چرک زدا برای شستن لباس بکار میرفت.

شوروا؛ شوره (شور-وا؛ شو-رِه) n
شوربا، آبگوشت، خوراک آبدارکه باگوشت و کچالو و مواد دیگر میپزند و پس از ترکردن قطعات خورد نان میخورند.

شوروی (شو-رَ-وِی) n
شوروی، روسیه.

شوره ۱ (شو-رَه) n
ماده سفید نمکین که در قدیم برای ساختن باروت بکار میرفت.

شوره ۲ (شو-رَه) n
کود حیوانی متشکل از مدفوعات چهارپایان اهلی (برای حاصلخیز کردن زمین).

شوره‌خاک (شو-رَه-خاک) n
خاک خانه های قدیمی، خاکی که مدت یک یا دو دهه در معرض بخار و دود مانده باشد و بعنوان کود برای تقویه کشتزار استعمال میشود.

شوزده‌پولی؛ شانزده پولی (شوز-دَه-پُو-لِی؛ شانز-دَه-پُو-لِی) n
شانزده پلی، ۲۵ پیسه، ربع یک افغانی؛ هر سِکّه خورد و کم ارزش.

شوزده؛ شانزده (شوز-دَه) num
شانزده، ۱۶، عدد یک بالا تر از پانزده.

شو؛ شاو (شَو؛ شاو) n
شَب، لیل، از غروب تا طلوع آفتاب که خورشید ناپدید میگردد و هوا تاریک است.

شوشمار (شُوش-مار) n
سوسمار.

شوغو (شَو-غُو) adv
رفتن در مسافرت یا کاری که شب به خانه برگشته نتواند و در همانجا بماند؛ شبهنگام، شباشب، در جریان شب.

شوق (شَوق) n
علاقه، عشق و محبت، میل بسیار، رغبت زیاد.

شوقی (شَو-قِی) adj
زنده دل، کسیکه زینت و آرایش را دوست دارد، آنکه به نگهداری چیزهای تزیینی و مرغوب علاقمند است.

شوقـیـن (شَو-قِـین) adj
علاقمند، آرزومند، بامیل و رغب.

شوک (شوک) n
صدای است برای راندن گوساله.

شوکار (شَو-کار) n
شب کار، آنکه شبانه کار میکند.

شوکور (شَو-کور) adj
شب کور، کسی که شبهنگام چیزی را نبیند.

شول (شُول) adj
لجوج، کینه توز، خبیث؛ دلیر، گستاخ، نترس.

شولدر (شول-دَر) adj
سست، بی غیرت، بی همت.

شول‌شدو (شُول) vi
سست شدن؛ باز شدن گره.

شولو؛ شاولو (شَو-لو؛ شاو-لو) adv
شبهنگام، درجریان شب، شباشب.

شوله (شُو-لَه) n
خوراکی که از برنج درشت پزیده میشود بطوریکه دانه های برنج سالم نمی ماند و در بین آن سوراخی جهت انداختن روغن ساخته میشود.

شوله‌بند؛ شولبند (شُو-لَه-بَند) n
بند ایزار، ایزاربند، رشته یی که با آن تنبان را به کمر بندند تا فرونیفتد.

شوم (شُوم) adj
پلید، شریر.

شونامه (شَو-نا-مَه) n
شب نامه، ورقه یی مشتمل بر تبلیغات سیاسی که شبهنگام مخفیانه پخش میشود.

شون کدو (شَ-وَن) vi
برسینه زدن، شیون نمودن (برای عزاداری در ایام دهه عاشورا هنگام سالگرد شهادت امام حسین (ع) نواده پیغمبر اسلام).

شونگاه (شَو-نِ-گا) n
لیلةالقدر، شب قدر (معمولاً هزاره ها شب های نوزدهم، بیست و یکم و بیست سوم ماه رمضان را با دعا و عبادت صبح میکنند).

شونوروز (شَو-نَو-روز) n
شب افروز، حشره شب تابی که در تاریکی میدرخشد.

شونه (شَو-نَه) adj
شبانه، شبهنگام، شبانگاه؛ علوفه ای که در هنگام شب به حیوانات بدهند.

شوی (شُوی) n
شوهر، زوج، مردی که همسر زنی است.

شوی (شوی) n
(به واو معروف) عمل شستسوی یکباره گی لباس.

شوی‌تو (شُوی-تُو) adj
زن متاهله، شوهردار.

شوی‌خور (شُوی-خور) adj
زنی که شوهرانش یکی از پشت دیگر بمیرد.

شوی‌خورده (شوی-خور-دَه) adj
مستعمل، تکه یا لباسی که شسته شده باشد.

شوی‌ددو (شُوی-دَ-دو) vt
تزویج کردن، به شوهر دادن.

شوی کدو (شوی) vi
شوهر کردن، ازدواج نمودن.

شویش؛ شویست (شو-یِش؛ شو-یِست) n
دعای نوشته شده بر کاغذ که باید آبش را شخص بیمار بغرض یافتن شفا بنوشد.

شهادت‌نامه (شَ-ها-دَت-نا-مَه) n
گواهی نامه، مدرک تعلیمی، سندی که به متعلم در آخر دورهٔ تحصیلی داده میشود.

شهریه (شَه-رِیَه) n
جیره یا مواجبی که ماه به ماه از سوی حوزه علمیه به طلبه داده میشود.

شهید (شَ-هِید) n
آنکه در راه دین بقتل رسیده باشد.

شی (شِی) pron
اش (پسوند ملکی برای ضمیر مفرد غایب مذکر و مؤنث).

شی‌دشتو (شِی-دَش-تو) vi

سازگار بودن، زیبا بنظر آمدن (لباس یا عمل).

شیبر (شی-بَر) n,adj
سست، آبگین؛ مخلوط شدن چیزی با مایع؛ لای، لجن، گل سیاه رنگی که در عمق دریا یا حوض آب ته مینشیند؛ نام چندین منطقه در هزاره جات (مثلاً 'کوتل شیبر'، منطقه 'شیبرتو' وغیره).

شیبک (شی-بَک) adj
مرطوب و ورم کرده (مثلاً زخم متعفن یا ب کشیده).

شیبه (شیِ-بَه) n
هنگام

شیپقلجی (شِیپ-قَل-جِی) n
خود کشی، انتحار

شیته (شِ-تَه) n
نان باسی یا شب مانده.

شیخ (شَیخ؛ شیخ) n
شخص روحانی که از ملایی معمولی هزاره در مراتب علم و فضیلت برتر است.

شیخ (شِیخ) adj
برافراشته، عمودی، نوک تیز، شامخ.

شیخ تفنگ (شِیخ-ِ-تَ-فَنگ) n
سنبه تفنگ، میله آهنین باریکی که توسط آن چرک و بندش درون تفنگ را صاف کنند.

شیخ تندور؛ شیخ تنور (شِیخ-تَن-دُور؛ شِیخ-تَ-نُور) n
میلهٔ آهنینی که یک سر اش پهن می باشد و با آن آتش درون تنور را حرکت دهند و تیز کنند.

شیخچه (شِیخ-چَه) n
سیخ کلفت آهنین برای شورددادن آتش.

شیخ؛ سیخ (شِیخ؛ سِیخ) n
میخ آهنین؛ میلهٔ آهنین (برای پختن کباب یا تیز نمودن آتش).

شیخ شدو (شِیخ) vi
سیخ شدن، برخواستن (مثلا موها)؛ بلند شدن، بپا ایستادن.

شیخکی (شِیخ-کی) adj, adv
سراشیبی یا سربالایی تند و حاد؛ حرف رُک و پوست کنده.

شیخله کدو (شِیخ-لَه) vi,vt
سیخ زدن، خلاندن؛ سوزن سوزن شدن، درد شدید مانند درون کردن سوزن در بدن.

شیخ میخی (شِیخ-مے-خِی) n
کنایته از حرف رک و پوست کنده یا دروغ آشکار.

شیخنتک (شِیخ-نَ-تَک) adj
بلند و پائین شدن.

شیخنک (شِیخ-نَک) n
چوچوله، بظر، سنجدک، عضونعوظی که در دهنه دستگاه تناسلی زن موجود است.

شیخی (شی-خِی) n,adv
نوک، قله، بلندی ، بلند ترین و برجسته ترین نقطه چیزی؛ بالا، قسمت فوقانی چیزی.

شیخی (شِی-خِی) n
هرچیزی عمودی و نوک تیز؛ قله، نوک، بلند ترین نقطه چیزی.

شیر (شیر) n
اسد، غضنفر، حیوان شجاع و درنده؛ روی سکه که برآن تصویر عمده منقوش است؛ لقب ملوک بامیان، تخمیناً تا اواخر قرن سوم هجری قمری (شیرمه نیزگفته شده است، و 'مه' (همریشه با 'مها'ی سانسکریت) بمعنی 'بزرگ' و 'عظیم' صفت وی می باشد).

شیر (شِیر) adj
رنگ زرد، رک به 'شیرداغ'، 'شیرگِل' و 'شُرشمبو' (مأخوذ از 'شیره' مغولی).

شیر (شِیر) n
ماست، شیر مایه زده شده که مزه ترش دارد.

شیرآوچوشیده (شِیر-آو-چو-شی-دَه) adj
شیرزده، کودک انسان یا چوچه جانوران که هنگام شیرخوارگی بسیار کم شیر مکیده و در نتیجه آن لاغر و ناتوان مانده باشد.

شیراج (شی-راج) n
یکنوع بخیه در لبهٔ سوراخ دکمه

برای جلوگیری از سست شدن تارهای پارچه.

شیرامتو (شي-رام-تُو) adj
با مدّو تشدید گفتن

شیربرنج (شِیر-بِ-رِنج) n
غذایی که از آمیختن شیر با برنج پخته میگردد و دربین آن سوراخی جهت انداختن روغن ساخته میشود.

شیربز (شیر-بُز) n
بازی دو نفره شبیه شطرنج بطوریکه بیست عدد ریگ درشت بنام بز و دو پارچه سنگ نسبتاً کلانتر به اسم شیر بر روی خطوط مختلف که در سطح زمین رسم گردیده است حرکت داده میشود و هرگا بز بجای مناسب آید شیر از بالایش گذشته آن دانه را از بازی خارج میکند.

شیربزک (شِیر-بُ-زَک) n
(شیرک): فرفیون، گیاهی است سمی باشیر آبه سفید که اگر برگ یا شاخه آن بریده شود شیرآبه سفیدی ترشح میکند. این گیاه مصرف علوفه ندارد، درطب برای معالجه استسقاء و قولنج و عرق النساء بکار میرود. در ایران به آن فرفیون، شیرلوک وشیر لیک و در قونک و شیر سگ گویند

شیرپوڈری (شِیر-ِ-پو-ڈَ-رِی) n

شیرخشک، شیری که بشکل آرد در بین پاکت یا قوطی بفروش میرسد.

شیرتکک (شِیر-تَ-کک) n
نام نبات خودرو.

شیرتو (شِیر-تُو) adj
شیردار، شیردهنده (ماده گاو، میش، بزماده).

شیرجه (شِیر-جَه) n
شیر کثیف

شیرجه (شِیر-جَه) n
بخیه

شیرچایی (شِیر-چا-یِی) adj
رنگ گل میخک، میخکی رنگ.

شیرچوش (شِیر-چوش) adj
کودک شیرخوار، نوزاد.

شیرچی؛ شیرچای (شِیر-چَی؛ شِیر-چای) n
چای مخلوط با شیر، چای که باشیر درست شده باشد.

شیرخط (شیر-خَط) n
بازی انداختن سکه و گفتن که کدام جانب بالا می آید، (در سکه عهد صفوی یک جانب شیر بود و یک جانب خط).

شیرخط کدو (شیر-خَط) vt
شیر یا خط کردن، در هوا افگندن سکه (برای فیصله کردن یک موضوع در بین دوتن).

شیرداغ (شِیر-داغ) n
نام منطقه یی در جاغوری (لفظاً

این کلمه در مغولی به معنی 'کوه زرد' میباشد).

شیردان (شِیر-دان) n
شیردهن، لوله ای که با باز کردن آن آب فرو میریزند.

شیردانی (شِیر-دا-نی) n
ظرف فلزیی شیردار که برای ذخیره نمودن آب و مایعات دیگر استعمال میشود.

شیرروغو (شِیر-رو-غو) n
غذای هزاره گی متشکل از شیر و روغن (معمولاً قطعات خورد نان را در میان کاسه یی که مملو از شیر جوشانه است تر میکنند و پس از انداختن قدری روغن بر روی آن آنرا تناول می کنند) .

شیرسوخته (شِیر-سُوخ-ته) adj
شیر زده، کودک انسان یا چوچه جانوران که هنگام شیرخوارگی بسیار کم شیر مکیده و در نتیجه آن لاغر و ناتوان مانده باشد.

شیرغه؛ شرغه (شِیر-غَه؛ شِر-غه) adj
زردگون، رنگ مایل به زردی (مأخوذ از 'شیرغل' مغولی).

شیرقتی (شِیر-قَ-تی) adj
حیوان شیردهنده ای که پیوسته شیر بدهد و صرفاً برای مدت کوتاهی پیش از زائیدن خشک شود.

شیرک (شی-رَک) n
دکمه خورد برای پیرهن.
شیرگرم (شِیر-گَرم) adj
نیم گرم، ولرم، آبی که نه گرم باشد نه سرد.
شیرگل (شِیر-گِل) n
یک نوع گل چسپنده و مقاوم که رنگ آن سفید یا زرد گونه میباشد.
شیرمست (شِیر-مَست) adj
کودک صحتمند ی که شیر کافی خورده است، آنکه خوب تغذیه شده باشد، طفلی که تندرست و فربه باشد.
شیرنی (شِیر-نِی) n
شیرینی، دانه های قند و نبات (غالباً در حین نوشیدن چای به دهن انداخته میشود)؛ مراسمی که در آن یک دختر به بچه ای نامزد میشود.
شیرنی (شِیر-نی) n
یکنوع زخم های عفونی و واگیر که در صورت اطفال بروز میکند.
شیرنی‌تای‌خانه (شِیر-نی-تای-خا-نَه) n
نامزدی دختری که بدون انعقاد مراسم کلان باشتاب صورت بگیرد.
شیرنی‌خوری (شِیر-نِی-خو-رِی) n
محفلی که بمناسبت نامزدی رسمی پسر و دختر برگزار میگردد.
شیرنیگک (شِیر-نی-گَک) n
دانه های سختی که مزه قند وشکر می‌دهد و غالباً در حین نوشیدن چای به دهن انداخته میشود.
شیره (شی-ره) n
آب سفید رنگی که با شکستاندن شاخه بعض نبات ترشح میکند؛ عصاره، آبی که از میوه توسط فشردن یا جوشانده بدست می‌آید؛ دانه نارسیده نبات، دانهٔ که آب سفید بصورت شیر در درون خود دارد که تاهنوز سخت نشده و نرسیده باشد.
شیری (شی-رِی) adj
شیرده، حیوان اهلی که شیر میدهد.
شیرین؛ شیری (شی-رین؛ شی-رِی) adj
هر چیزی که طعم قند و شکردارد؛ همچنین 'شیرین' نام دختر هزاره بود، همان قهرمانی که در وقت یلغار عبدالرحمن (حوالی ۱۸۹۲) خود را دلیرانه کشت، ولی تن به ننگ دشمن نداد.
شیشک (شی-شَک) n
گوسفند ماده دو ساله.
شیشک (شی-شَک) adj
تیزفهم، دراک، چالاک (کودک).
شیشه (شی-شَه) n
آیینه، جسم شفافی که در کلکین خانه ها و موتر ها استعمال میشود، آنچه که در آن صورت را می‌بینند.
شیطان؛ شیطو (شَی-طان؛ شَی-طو) n
ابلیس؛ حیله گر، منافق، بهم انداز، اخلال گر.
شیطانی‌کدو (شَی-طا-نی) vi
منافقت نمودن، بهم انداز، اخلال گری کردن.
شیعه (شی-یَه؛ شِی-عَه) n
دسته ای از مسلمانان که معتقد به امامت حضرت علی (ع) و پسران او است.
شیغڈ؛ شیرغیڈ (شی-غَڈ) adj
اشباع، آغشته، کاملاً آگنده (از آب یا روغن).
شیغی (شِی-غَی) n
شتالنگ، کعب، استخوان خوردی که در حصه بندگاه پا و ساق است (آن که از پاهای عقبی بز و گوسفند بدست میاید در قمار بازی بکار میرود).
شیغی‌بازی (شی-غَی) n
نوعی از قماری که در آن شتالنگ یا استخوان پاشنه بز و گوسفند مورد استعمال قرار میگیرد، وسابقاً بسیار زیاد درهزاره جات معمول بود.

شیغی تو (شی-غی-تُو) n
قسمت از پای خلفی حیوان که در بین خشکی پا و زان حیوان قرار دارد.

شیغیک (شی-غَ-یَک) n
بجلک، در رفتگیٔ قوزک پا از جای اصلی اش.

شیگد (شی-گَد) n
شن، سنگریزه، سنگهای کوچکتر از تخم مرغ؛ ماسه و گلی که در کنار رود خانه رسوب میکند.

شیله (شی-لَه) n
گودال، بستر دریا، فرو رفتگی عمیق در سطح زمین توسط سیلاب.

شیمه (شی-مَه) n
خوراک باسی و شب مانده؛ پس خورده غذا.

شیمه (شی-مَه) n
طاقت، نیرو، زور (در بنیه انسان)؛ قوت، توانایی (در خوراک یا گیاه)؛ حالت چسپندگی و کشش یک ماده.

شیمه تو (شی-مَه-تُو) adj
طاقت دهنده، مقوی، نیروبخش (در مورد علف های خودرو یا خوراک مخصوص گفته میشود)؛ لزج، چسپناک (خاصیت آرد مرغوب).

شیندو (شین-دو) vt
شنیدن، استماع کردن، صدای را توسط گوش درگ نمودن.

شینغ (شِینغ) n
تحفه عروس و خوانواده مسافر، سوغات.

شینک (شی-نَک) n
برج ترصد، برج دفاعی که در بالای تپه مشرف به ده که درست میشود و دارای چندین سوراخ میباشد که تیر اندازان بتوانند دشمن را هدف قراردهند.

شینک (شی-نُک) n
کنج، گوشه، زاویه؛ یکنوع درخت کوهی با چوب سخت که از شاخهٔ آن دسته بیل و تبر و تیشه درست کنند.

شین کدو (شِین) vi
غلو کردن، مبالغه نمودن (در ساختن و پرداختن شایعات بی اساس).

شینگلجی کدو (شِینگ-گِل-جِی) vi, caus vb
در جایی با لجاجت درنگ کردن، پا برجا ماندن.

شینگه کدو (شِینگ-گَه) vi
بهم پیوستن، بهم چسپیدن، محکم شدن (در مورد گره بسیار سخت).

شیو (شیو) adj, adv
پائین، سفلی، پخچ (ضد بلند).

شیو پریدو (شیو-پَ-رِی-دو) vi
فرو افتادن، به زمین خوردن.

شیوریوشدو (شیو-ریو) vi
ضعیف شدن، ناتوان گشتن.

شیو شدو (شیو) vi
پایین آمدن، بطرف نشیب حرکت نمودن؛ افتادن، ریختن، سرازیر شدن بزمین (در مورد مایعات).

شیو کدو (شیو) vt
پائین انداختن، ریختن (مایع).

شیونه (شیو-نَه) adj
تحتانی، پایینی.

شیوه (شیِ-وَه) adv
بسمت سراشیب، بطرف نشیب، بسوی پایین.

شیوه کدو (شیِ-وَه) vt, vi
سرازیر نمودن، بسمت پایین انداختن؛ سرازیر شدن، بطرف پایین آمدن، بسوی نشیبی رو آوردن.

صابو؛ صابون (صا-بو؛ صا-بُون) n
صابون (در مغولی نیز سابُنگ گویند).

صاحب (صا-یِب؛ صا-حِب) n
عنوانی است که بمنظور احترام یک شخص بعد از نام اش ذکر میشود.

صاحبزاده (صا-ـِب-زا-دَه) n
کسیکه به خاندانهای بزرگ و پر افتخار منسوب باشد.

صاحب‌منصب (صا-ـِب-مَن-صَب) n

رتبه دار، درجه دار، آنکه رسماً دارای مقام بلندِ نظامی است.

صادق (صا-دِق) n
لقب امام ششم شیعیان دوازده امامی؛ نام مردان در بین مردم هزاره.

صادق (صا-دِق) adj
راست، مخلص، آنکه تقلب نکند.

صاف (صاف) n
سطح هموار بدون نشیب و فراز؛ شیر، لبن.

صاف (صاف) n
خالص، پاکیزه، زلال، تمیز

صاف‌شدو (صاف) vi
صفاشدن (آسمان از ابر)؛ پاکیزه شدن، تمیز شدن.

صاف‌کدو (صاف) vt
پالودن، از کفگیر یا ململ گذرانیدن، پاک کردن مایعات غذایی (از کف، دُرد وغیره)؛ پاک کردن، تمیز نمودن.

صافی (صا-فی) n
قطعه ای تکه یا چیزی دیگری که در شستن ظروف بکار میرود.

صبا (صَ-با) adv
صبح، بامداد؛ فردا، روز بعد از امروز.

صبر (صَبر) n
شکیبایی، بردباری، تحمل پذیری.

صبرکدو (صَبر) vi
تحمل نمودن، شکیبا بودن؛ انتظار کشیدن.

صبورگل؛ صابره؛

صبورجان (صَ-بُور-گُل؛ صا-بِ-ره؛ صَ-بُور-جان) n
اسم دختران هزاره (این نام وقتی انتخاب میگردد که در خانواده کسی بگونه مسلسل دختر تولد شود).

صبینه؛ صباینه (صَ-بَی-نَه؛ صَ-بای-نه) n
آنچه که برای صبح باشد، متعلق به بامداد؛ منسوب به فردا، آنچه که مخصوص روز آینده باشد.

صحبت؛ صوبت (صُح-بَت؛ صو-بَت) n
صحبت، تکلم، عمل حرف زدن.

صحبت‌کدو؛ صوبت کدو
(صُح-بَت؛ صو-بَت) vi
حرف زدن، سخن گفتن.

صحت (صِ-حَت؛ صِ-َت) n
تندرستی، سلامتی، حالت بدون مرض.

صحیح (صَ-یی) adj
درست، بدون عیب (ضد غلط).

صدا (صَ-دا) n
آواز، نعره، ندا.

صدری (صَد-ری) n
واسکت، نیم تنه کوتاه و بی آستین که در بالای پیرهن میپوشند.

صدقه (صَ-دَ-قَه) n
چیزی که برای رضای خدا به فقیران هدیه کنند.

صدقه‌شدو (صَد-قَه) vi
قربان شدن، فدای کسی گشتن، برای سالمیت کسی جانباختن (در هنگام اظهار عشق و محبت گفته میشود).

صدگپ‌زدو (صَد-گَپ) vi
عیب گرفتن، نقص کسی را گفتن، بسیار خورده گیری نمودن.

صرّاف (صَر-راف) n
صرف کننده، کسی که پول خرید و فروش کند.

صرّافی (صَر-را-فی) n
جا یا شعل خرید و فروخت پول.

صرف نظر کدو (صِرف-ِ-نَ-ظَر) vi
چشم پوشیدن، واگذار نمودن، دست کشیدن.

صغیر (صَ-غِیر) n
کودک یتیم، طفل بی‌پدر و مادر؛ خرد، کوچک، آنکه به سن بلوغ نرسیده باشد.

صف (صَف) n
قطار، ردیف.

صفا (صَ-فا) adj
باکیزه، تمیز، پاک.

صفایی (صَ-فا-یی) n
پاکی، نظافت.

صفحه (صَف-حَه؛ ص-فَه) n
یک طرف ورق.
صفر (صِ-فَر) num
هیچ، خالی، پوچ، در حساب نشانی است مانند (.) که نمایانگر فقدان عدد میباشد.
صفر (صَ-فَر) n
نام ماه دوم هجری قمری؛ نام مردان در بین قوم هزاره.
صف‌کشیدو (صَف) vi
صف بستن، در یک قطار ایستادن.
صفه؛ سفه (صُ-فَه؛ سُ-فه) n
تختگاه، نشستگاه، جای بلندتری در بین یا اطراف خانه که از خشت یا سنگ برای نشستن و خوابیدن درست کنند.
صلاح (صَ-لا) n
دعوت، درخواست برای صرف غذا.
صلاح‌چیلو (صَ-لا-چِی-لو) adv
از روی صلاح و مصلحت با دیگران کاری را انجام دادن یا سخنی را گفتن (نقیض خود سرانه).
صلاح‌دیدو (صَ-لا-دِی-دو) vi, vt
صلاح دانستن.
صلاح‌زدو (صَ-لا) vt
دعوت نمودن، کسی را برای خوردن نان و نوشیدن چای گفتن.
صلاح‌کدو (صَ-لا) vi
صلاح اندیشیدن، کنکاش کردن، مشوره نمودن (در باره موضوعی مهم).
صلح (صُل) n
مصالحه، آشتی، آرامش.
صله‌رحم؛ صله‌رام (صِل-لِ-رَحم؛ صِل-لِ-رام) n
ترحم، دلسوزی به اقوام و خویشاوندان.
صندوق (صَن-دُوق) n
جعبه کلان چوبی یا فلزی برای نگهداری البسه و دیگر اموال قیمتی.
صنف (صِنف) n
کلاس، وطاقی که در آنجا محصلین تدریس میشوند؛ درجهٔ تحصیلی، دورهٔ تعلیمی یکساله (در مکاتب و دانشگاها).
صواب (صَ-واب) n
درستی، حقیقت، انجام عملی که دین آنرا حکم کند.
صورت (صُو-رَت) n
چهره، روی، رخسار.
صورتی (صُو-رَ-تی) adj
زن زیبا و قشنگ.
صوفی (صُو-فی) n
مرد پرهیزگار و ریش دار.
صیغه (صی-غَه) n
ازمنه فعل (در صرف عربی چنانچه که در مکاتب دینی در هزاره جات تدریس میشود)؛ ازدواج موقت، همبستری قصیرالمدت (منحصراً بازن بیوه) برطبق آئین متعه در مذهب شیعه.
صیغه‌کدو (صی-غَه) n
ازدواج موقت نمودن، همبستری قصیرالمدت کردن (این عمل منحصراً بازن بیوه بر طبق آئین متعه در مذهب شیعه صورت میگیرد).
ضابط (ضا-بِط) n
رتبهٔ نظامی در افغانستان که یک رتبه بلندتر از خرد ضابِط میباشد.
ضامی (ضا-می) n
ضامن، آنکه ضمانت کنند؛ لقب امام هشتم شیعیان دوازده امامی؛ نام مردان در بین قوم هزاره.
ضد (ضِد) n
ضدیت، مخالفت.
ضدمل (ضِد-مَل) adj
آدم کله شق، خودسر، لجباز.
ضرب (ضَرب) n
ضربت، عملیه ضرب.
ضربه‌کدو (ضَر-بَه) vt, vi
رگبار کردن، بطور مسلسل شلیک نمودن (با تفنگهای خودکار).
ضرر (ضَ-رَر) n
زیان، نقصان، خساره.
ضرور (ضَ-رُور) adv
قطعی، حتمی، بایست.
ضرورت (ضَ-رُو-رَت) n

احتیاج، نیاز مبرم.

ضرورت‌دشتو (ضَ-رُو-رَت) vt
نیاز داشتن، به چیزی محتاج بودن.

ضروری (ضَ-رُو-رِی) adj
عاجل، لازم بگونه فوری؛ لازم، مورد نیاز.

ضعف‌کدو (ضُعف) vi
غش کردن، از هوش رفتن.

ضعیف (ضَ-عِیف؛ ضَ-یِف) adj
ناتوان، نحیف، لاغر اندام.

ضعیفه (ضَ-یِی-فَه) n
زن، انسان ماده بقول سیدها و ملایان هزاره (این کلمه در مسوده زرنی به شکل "زیپه" ذکر شده است).

ضمانت (ضَ-ما-نَت) n
عمل بعهده گرفتن، آنچه که شخصی را در باره راستی و درستی کسی یا چیزی اطمینان میدهند.

ضمانت‌خط (ضَ-ما-نَت-خَط) n
ضمانت نامه، ورقه ای که در آن راستی و درستی چیزی یا کسی درج و تعهد داده شده است.

طاب (طاب) n
طبع، مزاج، سرشت.

طاس (طاس) adj
اصلع، کسیکه حصه بزرگی از قسمت قدامی سرش موی نداشته باشد.

طاغه؛ طاقه (طا-غَه؛ طا-قَه) n
طاقه، یک دانه (نه جفت)، لنگه، یک دانه کفش؛ کنایه از حریف و انباز.

طاقت (طا-قَت) n
تاب، توان؛ صبر، بردباری.

طاق؛ تاق (طاق؛ تاق) n
ساختمان مربع یا محراب مانندی که در درون دیوار اطاق سازند.

طالب (طا-لِب) n
تلمیذ، محصل، پسری که در یک مدرسه مذهبی درس میخواند.

طالع (طا-لِع؛ طا-لِے) n
بخت، اقبال؛ عملی که در آن از طریق علم نجوم در باره سرنوشت کسی سخن بگویند و ستاره وی را معلوم کنند.

طالع‌دیدو (طا-لِع؛ طا-لِے) vt
در باره آینده کسی پیشگوی نمودن، از سرنوشت شخصی خبر دادن.

طالع‌کدو (طا-لِع؛ طا-لِے) vi
بخت یاری کردن، چانس آوردن و از صدمه رستن.

طام (طام) n
طعام، خوراک، غذا.

طانه (طا-نَه) n
سرزنش، ملامت، طعنه.

طانه‌کری‌کدو؛ طنکری کدو (طا-نَه-کَ-رِی؛ طَن-کِ-رِی) vi
طعنه زدن، سرزنش کردن، عیبهای کسی را گفتن (بطور متقابل در بین دوتن).

طایفه (طای-فَه) n
جماعتی از یک عشیره عمده (کلان ترین تقسیمات قومی پس از قبیله).

طبیب (طَ-بِیب) n
داکتر، پزشک، آنکه امراض را معالجه کنند.

طبیعت (طَ-بِ-یَت) n
وضعیت جسمی، مشرب، حالت ، مزاج.

طبیله؛ تبیله؛ طویله (طَ-بِی-لَه؛ تَ-بِی-له؛ طَ-وِی-له) n
خانه ای که در آنجا حیوانات را نگهداری کنند.

طپک؛ طپندک (طَ-پَک؛ طَ-پَن-دُک) adj
طپنده، بیقرار و شوخ (معمولاً کودک).

طپیدو (طَ-پِی-دو) vi
شوخی کردن، جست و خیز نمودن (بیشتر در مورد کودکان گفته میشود).

طرّار (طَر-رار) n
دزد، سارق، رهزن.

طرح (طَرح) n
نقشه، پلان، پی ریزی یک عمل.

طرف (طَ-رَف) n

سمت، جهت؛ فریق، یکی از دو گروه مخالف.

طرفدار (طَ-رَف-دار) n
جانبدار، حامی، پشتیبان.

طرفداری (طَ-رَف-دا-ری) n
جانبداری، پشتیبانی.

طره بسته کدو (طُر-رَ-بَس-تَه) vi
سنگر گرفتن، موضع محاربوی اتخاذ کردن، کسی را آماج تیر قرار دادن.

طریز؛ تریز (طریز؛ طِ-ریز؛ تِ-ریز) n
درز یا چاک در هردو سمت دامن پیرهن مردان.

طشت (طَشت) n
ظرف کلان برای شستن لباس.

طغ (طَغ) n
مشت، آن مقدار از چیزی که در میان یک کف دست جابگیرد؛ طاق، ضد جفت، فرد، نقیض زوج.

طغ و جفت (طغ-وُ-جُفت) n
یک نوع قمار (چنانچه که شخص اول چند عدد از چیزی را بدرون مشت خود میگیرد و جانب مقابل باید طاق یا جفت بودن آنرا حدس بزند).

طفل؛ طلف (طِفل؛ طِلف) n
کودک، پسر یا دختر خوردسال.

طلا (طِ-لا) n
زر، فلز زرد رنگی که بسیار کمبیاب و قیمت میباشد.

طلاق (طَ-لاق) n
عمل جدا شدن یک زن از شوهرش، آزاد شدن یک زوج از بند نکاح.

طلاق‌خط (طَ-لاق-خَط) n
طلاق نامه، ورقه ای که در آن نکاح یک زوج منسوخ شده باشد.

طلاق‌ددو (طَ-لاق) vt
طلاق گفتن، طلاق کردن، آزاد نمودن زَن از قید نکاح.

طلبستو؛ طلپستو (طَل-بِس-تو؛ طَل-پِس-تو) vt
طلبیدن، جستن، خواستن

طلب کدو (طَ-لَب) vt
خواستن، تقاضا کردن.

طلبکار (طَ-لَب-کار) n
خواستگار زن یا دختر؛ بالای دیگری قرض داشتن.

\lle طلبگر

(طَ-لَب-گَر) n
گدا، دریوزه گر، سایل سیار، کسی که برای گدایی خانه به خانه میگردد.

طلسم (طِ-لِسم) n
سراب، زمین همواری که از دور همه آب بنظرمی رسد و حتی تصویر انعکاسی بعضی اجسام نیز در بین آن دیده میشود.

طلعت (طَل-لَت) n
صورت، شکل، چهره.

طلفوتین (طَل-فو-تَین) adv
(شکل متحول طرفةالعین)، در یک چشم برهم زدن، بیدرنگ.

طنیو (طَ-نیو) n
ریسمان، طناب.

طوطی (طو-طی) n
یک قسم پرنده یی که میتواند در اثر تمرین برخی از کلمات را بازگو کنند (در مغولی نیز طوطی گویند).

طی کدو (طَی) vt
پیمودن، درنوردیدن؛ فیصله کردن، مشخص ساختن، در باره مسئله ای وعده و پیمان داشتن.

طیاره‌چرخی؛ طیره چرخی
(طَ-یا-رِ-چَر-خی؛ طَ-یَ-رِ-چَر-خی) n
هلی کوپتر، چرخ بال، نوعی از طیاره چرخدار که در ساحه کوچک بر زمین مینشیند ونیز از همان جای محدود در هوا برمیخیزد.

طیاره؛ طیره (طَ-یا-رَه؛ طَ-یَ-ره) n
هوا پیما، وسائل نقلیه ای که از هوا حرکت میکنند.

طیاره‌وان؛ طیره وان (طَ-یا-ره-وان؛ طَ-یَ-ره-وان) n
طیاره ران، خلبان؛ آنکه طیاره را به پرواز درآورد.

ظالم (ظا-لِم) adj
بیدادگر، ستمگر، بیرحم.

ظرف (ظَرف) n

آنچه که توسط آن غذا بپزند و بخورند.

ظرفشوئی (ظَرف-شو-یِی) n
آنچه در بین آن ظرفها را بشویند.

ظلم (ظُلم) n
ستم، جور، بیداد.

ظلم کدو (ظُلم) vi
ستم کردن، جور و جفا نمودن (بر کسی یا مردمی).

ظهور (ظُ-هُور) n
عمل پدید آمدن، ظاهر گردیدن از غیب (در مورد امام مهدی دوازدهمین امام شیعیان اثنی عشری).

عاجز؛ عجیز (آ-جِز؛ عَ-جیز) adj
بی آزار، حلیم، آرام، ملایم، سربزیر، سست وبیحال.

عاجل (آ-جِل) adj
سریع، تند، زود، آنچه که باید به سرعت اجرا گردد.

عادت (آ-دَت) n
خصلت، خلق، آنچه که کسی به آن خو گرفته است.

عارض (آ-رِض) n
شاکی، متظلم، آنکه طلب بازخواست نماید.

عاشق (آ-شِق؛ آ-شُق) n
دلبسته، شیفته، دلباخته، مرد یا زنی که کس دیگری رابه حد افراط دوست دارد.

عاشق‌شدو (عا-شِق؛ آ-شُق) vi
دلباختن، شیفتهٔ کسی شدن.

عاشقی (آ-شُ-قی) n
محبت، شیفتگی قوی (چنانچه که در بین دو جنس مخالف غالباً اتفاق می‌افتد).

عاشورا؛ آشورا (عا-شُ-را؛ آ-شُو-را) n
دهم محرم سنه ٦١ هـ ق که در آن واقعه بزرگی در میان دوقشون حضرت امام حسین (ع) و یزید بن معاویه در صحرای کربلا نزدیک دریای فرات در عراق فعلی رخ داد.

عاصی (آ-صِی) n
گناهکار، مذنب، خطاکار.

عاقبت (آ-قِ-بَت) n
فرجام، پایان کار، نتیجه نهایی، انجام، نهایت.

عاقل (آ-قِل) adj
هوشیار، خردمند، دانا و با تدبیر.

عاقلانه (آ-قِ-لا-نَه) adv
با اندیشه و فکر درست.

عالم (آ-لِم) adj
دانشمند، ماهر دانش فلسفه، اصول و منطق.

عالم (آ-لَم) n
جهان، گیتی، دنیا؛ بسیار، زیاد، خیلی (از حیث تعداد).

عام (عام؛ آم) adj
معمول، رایج؛ طبقه معمولی جامعه؛ غیرسید.

عایدات (آ-یِ-دات) n
درآمد، دخل مالی یک فرد که رویهمرفته از منابع تجارت، زمین یا معاش کسب شود.

عباس (اَب-باس) n
نام یکی از پسران حضرت علی (ع)؛ اسم خاص برای مردان.

عبدل (اَب-دُل) n
نام مردانْ (مخفف عبدالعلی، عبدالحسین یا هر اسم دیگری که با 'عبد' شروع شود).

عبرانی (اِب-را-نی) adj
اسرائیلی، متعلق به فرهنگ اسرائیل؛ زبان عبرانی، زبان مردم عبری و یا مردم که در زمین اسرائیل زندگی میکنند

عبرت (اِب-رَت) n
درس، مثال، پند (در مورد پیامد عمل زشت).

عبری (اِب-ری) n
نسل مردم اسرائیل، نسلی که از حضرت ابراهیم و پسرش حضرت اسحاق مانده است؛ اسرائیلی، شخصی متعلق به سرزمین اسرائیل.

عبور کدو (اُ-بُور) vi
گذشتن، رد شدن، گذر نمودن.

عجائب؛ عجیب (اَ-جا-یِب؛ اَ-جیب) adj

شگفت انگیز، تعجب آور.

عجله (اَ-جَ-لَه) n

شتاب، سرعت، تندی.

عدالت (اَ-دا-لَت) n

انصاف، دادگری، رعایت اصل برابری و بیطرفی در داوری.

عدس (اَ-دَس) n

نسک، دانچه، مرجمک، گیاهی که دانه هایش کمی از ماش کلانتراست و پخته آن خورده میشود.

عدّه (عِد-دَه) n

عدت، مدت زمانیکه زَن بعد از طلاق یا مرگ شوهر قبلی اش ازدواج نمیکنند.

عذاب؛ آذاب (اَ-ذاب؛ آ-ذاب) n

رنج، درد، الم.

عذاب‌کدو؛ آذاب کدو (اَ-ذاب؛ آ-ذاب) vt

اذیت نمودن، آزار دادن، تکلیف دادن.

عذر (اُذر) n

معذرت، پوزش (برای ارتکاب اشتباه).

عذرا (اُذ-را) n

عذراء، پاکدامن، باکره؛ لقبی که معمولاً نسبت به حضرت مریم بکار میرود؛ نام نسوان در بین هزاره ها.

عذرکدو (اُذر) vi

التماس نمودن، تضرع کردن.

عذرکوتاکدو (عُذر-کو-تا) vt

اتمام حجت نمودن، برای آخرین بار پیشنهاد کردن.

عرابه (اَ-را-بَه) n

چرخ، عراده موتر و امثال آن.

عرب (اَ-رَب) n

عربی، آنکه از ملک عرب باشد.

عربی (اَ-رَ-بی) n

منسوب به عرب، آنچه که متعلق به عرب باشد.

عرض (اَرض) n

اقامه دعوا، شکایت.

عرض‌کدو (اَرض) vi

اظهار نظر نمودن؛ عارض شدن، شکایت نمودن، اقامه دعوا کردن.

عرفه (اَ-رَ-فَه) n

روز نهم ذی الحجه، روز پیشین عید قربان.

عرق (اَ-رَق) n

خوی، مایعی که از زیر پوست بدن تراوش میکنند.

عرقچی؛ ارقچی؛ ارخچی (اَ-رَق-چی؛ آ-رَخ-چی) n

عرق چین، یک نوع کلاه گرد وسخت که مخصوص زنان است و در زیر چادر بر سر مینهند.

عرق‌ددو (اَ-رَق) vt

بیماری را در جای گرم بمنظور بیرون آمدن عرق آن خواباندن.

عرق‌کدو (عَ-رَق) vi

عرق ریختن.

عرق‌گیر (اَ-رَق-گیر) n

زیر پیراهنی، آنچه که در زیر پیرهن بپوشند.

عروس؛ اروس؛ آروس (اَ-رُوس؛ آ-رُوس) n

زن تازه شوهر کرده؛ پسرزن، همسر پسر کسی.

عروسی؛ اروسی؛ آروسی (اَ-رُو-سی؛ آ-رُو-سی) n

جشن ازدواج، مراسم عروسی.

عروسی‌کدو (اَ-رُو-سی) vi

توی کدو، ازدواج کردن.

عریضه (اَ-رِی-ضَه) n

ورقه ای که در آن شکایت شاکی درج است.

عزا (اَ-زا) n

مصیبت، ماتم، سوگ.

عزادار (اَ-زا-دار) adj

سوگوار، ماتم زده، مصیبت دار، کسیکه در مرگ کسی سوگواری کند.

عزرایل (اِز-را-یِل) n

ملک الموت، فرشته موکل بر قبض روح انسان.

عزیز (اَ-زِیز) n

محبوب، دوست، مشفق؛ نام مردان در بین هزاره.

عسکر؛ اسکر (اَس-کَر) n

سرباز، آنکه در خدمت نیروی مسلح یک کشور است.

عسکری؛ اسکری (عَس-کَ-رِی؛ اَس-کَ-رِی) n
سربازی، دوره خدمت در حکومت.

عشق (اِشق) n
محبت، دوستی مفرط، دلبستگی بیش از حد.

عشق‌زدو (اِشق) vi
معاشقه کردن، دست زدن به ران یا جان کسی (بخاطر انگیزه شهوانی).

عصبانی (اَ-صَ-با-نی) adj
آدم عصبی که به زودی خشمگین شود.

عصری (اَص-رِی) adj
پیشرفته، ضد زندگی قدیمی، آنکه سطح زندگی اش مطابق با پیشرف روز باشد.

عطر (اَطر) n
مادهٔ خوشبو، مایعی که بوی خوش دارد.

عقب‌نشینی (اَ-قَب-نِ-شِی-نی) n
رها نمودن موضع در مقابل دشمن، پس آمدن از جای قبلی (در مورد جنگ).

عقبی (اُق-با) n
آخرت، رز قیامت.

عقد (اَقد) n
عقد ازدواج، کلماتی که توسط ملایان بمنظور بستن پیوند ازدواج مشروع در بین عروس و داماد قرائت میشود.

عقرب (اَق-رَب) n
گژدم، در نجوم هشتمین ماه در منطقةالبروج؛ آبان، ماه هشتم سال هجری شمسی.

عقل (اَقل) n
خرد، هوش، شعور، مغز، شعور، قوه ذهنی.

عقیده (اَ-قِی-دَه) n
باور، اندیشه، ایمان؛ نظریه.

عقیقه (اَ-قِی-قَه) n
مراسم ختنه کردن کودک نرینه که با ذبح یک راس قوچ معمولاً در روز هفتم تولدلش برگزار میشود.

عکّاس (اَک-کاس) n
آنکه تصویر میگیرند، پیشه ور حرفه عکس.

عکّاس‌خانه (اَک-کاس-خا-نَه) n
جای که در آنجا تصویر برمیدارند، دکان عکاسی.

عکس (اَکس) n
فوتو، تصویر.

علاج (اِ-لاج) n
درمان، تداوی؛ چاره، راه حل (برای آفت، قصور یا غلط).

علاج‌دشتو (اِ-لاج) vi
چاره داشتن، دارای راه حل بودن.

علاج‌کدو (اِ-لاج) vt
درمان نمودن، مداوا کردن؛ حل مشکل کردن.

علاف (اَل-لاف) n
غله فروش، تاجر مواد خواربار (مخصوصاً آرد و گندم).

علاقه (اَ-لا-قَه) n
دلبستگی، دلچسپی، توجه.

علاقه (اَ-لا-قَه) n
منطقه، ساحه، ناحیه؛ قسمت معینی از هزاره جات که عرفاً توسط مردم از نام و نشانِ مردم مسکون دَر آن [شاخه، طایفه و قبیله] باز شناخته میشود.

علاقه‌دار (اَ-لا-قَه-دار) n
حاکم، متصدی امور وابسته به یکی از تقسیمات اداری که خوردتر از ولسوالی است.

علاقه‌داری (اَ-لا-قَه-دا-رِی) n
یکی از تقسیمات اداری خوردتر از ولسوالی.

علّت (اِل-لَت) n
عیب، نقص؛ دلیل، وجه.

علف؛ الف؛ آلاف؛ الاف (اَ-لَف؛ آ-لاف؛ اَ-لاف) n
اعلاف، گیاه، هرگونه رستنی خودرو؛ آذوقه و خوراک حیوانات (گیاه تر یا خشک).

علف‌کو؛ الاف‌کو (اَ-لَف-کو؛ اَ-لاف-کو) n
ساحه معین کوه که از آن فقط صاحبش میتواند علوفه زمستانی برای حیوانات خود تهیه کند.

علم (اِلم) n

دانش، معرفت.

علمدار (اَ-لَم-دار) n

بیرق دار، حامل رایت (لقب عباس پسر حضرت علی (ع)؛ جاده یی در سمت شرق شهر کویته است که از میان محلات هزاره نشین بسوی بازار میگذرد.

علی (عَ-لی؛ اَ-لِی) n

بلند قدر؛ پسر ابوطالب، اسم داماد پیغمبر اسلام، اولین امام شیعیان.

علیده (اَ-لَی-دَه) adj

جداگانه، یکه یکه، تنها، سوا.

عمر (اُمر) n

سن و سال، دوران زندگی.

عمربر (عُمر-بَر) adv

در تمام زندگی، همیشه، تا وقت مرگ.

عمل (اَ-مَل) n

کردار، کُنش.

عملیات (اَ-مَ-لِ-یات) n

کار ضربتی و حساس (اعم از شکافتن اعضای بدن بیمار بواسطه جراح یا فعالیت و یورش نظامی بر مواضع دشمن).

عملیاتخانه (اَ-مَ-لِ-یات-خا-نَه) n

اطاق عمل جراحی (در داخل شفاخانه).

عمه؛ امّه (اَم-مَه) n

خواهر پدر کسی.

عنوان (اِن-وان) n

دیباچه کتاب، سرنامه، آنچه که در ابتدای کتاب یا نامه آمده باشد.

عود کدو (اَود) vi

عفونی شدن و تازه گردیدن زخم.

عوض (اِ-وَض) n

بدل، جانشین، آنچه که در جای چیزی دیگری داده شود.

عهد؛ آد (اَهد؛ آد) n

قسم، پیمان، میثاق.

عیّاش (اَی-یاش) adj

شهوت ران، خوشگذران، آنکه مشغول عیش و نوش میباشد.

عیال (اَ-یال) n

زن و اطفال، متعلقین یا اعضای خانواده، کسانیکه در یک خانه زندگی میکنند و مخارج زندگی اش نیز یکجا میباشند.

عیال بار؛ عیال زیر (اَ-یال-بار؛ اَ-یال-زیر) adj

عیال دار، دارای زن و فرزندان زیاد (به حدی که تأمین هزینه زندگی شان دشوار باشد).

عیب (اَیب) n

بدی، نقص.

عیبتو (اَیب-تُو) adj

ناقص، آنچه که از حیثیت جسامت درست نباشد.

عیبی (اَی-بِی) adj

معلول، ناقص العضو، کسی که به کدام ناتوانی عضوی مبتلا باشد.

عید (اِید) n

جشن، برگزاری شادمانی، مراسمی که در هر سال در وقت معین برای اظهار مسرت و خوشی بپاکنند.

عیدروزه (اِید-ِ-رو-زَه) n

عیدالفطر (حلول آن موکول به رؤیت هلال برج شوال است که بر پایان یافتن ماه رمضان و دوران روزه داری دلالت میکند. معمولاً تجلیل های این مناسبت فرخنده تا سه روز دوام دارد و مردم به خانه های همدیگر برای عرض تبریک میروند).

عیدریزه (اِید-ِ-رِی-زَه) n

عید الصغیر (حلول آن موکول به رؤیت هلال برج شوال است که بر پایان یافتن ماه رمضان و دوران روزه داری دلالت میکند. معمولاً تجلیل های این مناسبت فرخنده تاسه روز دوام دارد).

عیدغدیر (اِید-ِ-غَ-دیر) n

جشن برای یاد بود خم غدیر (روز هجدهم ذی حجه) که بعقیدهٔ شیعیان حضرت محمدؐ حضرت علیؑ را بعنوان جانشین خود منصوب نمود.

عیدقربو؛ عید قربان

(اِید-ِ-قُر-بو؛ اِید-ِ-قُر-بان) n

عید قربان که مصادف با دهم

ذوالحجه و نیز موقع طواف حاجیان بر گرد خانه خدا در مکه است.

عیدکټّه (اِید-ِ-کَټ-ټَه) n
عید کلان، عید قربان که مصادف با دهم ذوالحجه و نیز موقع طواف حاجیان بر گیرد خانه خدا در مکه است.

عیدمرده (اِید-ِ-مُر-دَه) n
این مراسم دقیقاً دوشب پیشتر از عیدهای رمضان و قربان منعقد میگردد. به گونه یی که هر خانواده هزاره در آن شب به همسایگان خود غذا بر سبیل نذر میدهد و برای شادی ارواح اموات خود قدری روغن بر روی آتش میپاشند و همزمان به آوازبلند این دوجمله رامی خوانند:
پیر و پیشوا اروای شی خوشنود، جنین مردا اروای شم خوشنود.

عیدنوروز (اِید-ِ-نَو-روز) n
جشن نخستین روز سال نو (که مصادف به روز اول حمل در جنتری هجری شمسی و ۲۱ مارچ در تقویم مسیحی است).

عیدی (اِی-دِی) n
پول یا تحفه ای که بمناسبت حلول عید بکسی بدهند.

عیش و نوش (اَیش-وُ-نوش) n
لذت و خوشحالی، خوشگذرانی، شادمانی.

عینک (اَی-نَک) n
شیشه یا جسم شفاف دیگری که برای تقویهٔ دید یا حفاظت چشم بر بالای چشم مینهند.

غابیش (غا-بِیش) n
حوصله، استقامت، پشت کار.

غاڎ؛ غاد (غاڎ) n
جسم کوچک مدور پلاستکی، چوبی یا سنگی؛ توپیکه برای بازی اطفال از پشم میسازند.

غار (غار) n
کهف، سوراخ یا شکاف طبیعی در کوه.

غارت (غا-رَت) n
چپاول، تاراج.

غارت‌شدو (غارت) ناپدیدشدن، غیب گشتن (از نظر).

غارت‌کدو (غا-رَت) vt
به یغمابردن، چپاول نمودن، تاراج کردن.

غارچه؛ غارچه گک (غار-چَه؛ غار-چَه-گَک) n
سوراخ و شافتگی کوچک در کوه.

غاردِل (غار-دِل) adj
ترسو، جبون.

غاز (غاز) n
گاز، ریسمانی که دو سر آن را به شاخه درخت میبندند و در وسط آن نشسته برای ساعت تیری به پیش وپس حرکت کنند.

غال (غال) n
فضله چهارپایان که به شکل قطعات ملورپهن میگردد و پس از خشک شدن بعنوان مواد سوخت مورد استفاده قرار میگیرد.

غالب (غا-لِب) adj
نیرومند، قوی، پرقدرت.

غالب‌شدو (غا-لِب) vi
پیروز شدن، چیره گردیدن، فایق آمدن، غلبه کردن.

غالماغال (غال-ما-غال) n
قیل‌وقال، شور، غوغا، سروصدا، دادوفریاد.

غاله (غا-لَه) n
غله، حبوبات خوردنی مثل گندم وجووغیره.

غاله کټّگی (غا-لِه-کَټ-ټ-گی) n
مقدار آردی که برا فصل سرما تهیه کنند.

غاور (غا-وَر) adj
مسلط، قوی، چیره، زورآور؛ انسان و یا حیوان تنومند و قوی هیکل.

غاوغولا (غاو-غُو-لا) n
آشوب، غوغا، عوعو سگان.

غایب (غا-یِب) n
غیرحاضر، ناموجود.

غب (غَب) n
شکم

غبار (غُ-بار) n
گرد، خاک نرمی که بعد از خیزش باد تا یک مدت کوتاه در هوا میماند.

غبدو (غَب-دَو) n
شکم پرست

غبیش (غَ-بِیش) n
حوصیله، پشتکار، استقادمت، پایداری.

غپس (غَپس) adj
آدم بسیار چاق و فربه.

غٹ (غَٹ) adj
کلان، بزرگ؛ آدم قوی هیکل و فربه.

غٹغول (غَ-ٹَ-غول) adj
ارهم برهم، نامرتب، بی‌نظم، پراکنده.

غٹغول (غَٹ-غول) adj
مایع گل آلود؛ مخلوط، ممزوج.

غٹغول کدو (غَ-ٹَ-غول) vt
بهم زدن، درهم برهم کردن، پراکنده و پاشان ساختن.

غٹلی (غَٹ-لَی) ربودن، تصرف کردن (در قمار).

غٹول (غَ-ٹول) adj
تیره، گل آلود.

غجر (غَ-جَر) آدم پرو و بی حیا

غجر؛ غجورک (غُ-جُر؛ غُ-جُو-رَک) n
شُوره زار، نمکی، شوره و نمک، یک نوع مخلوط تشکیل یافته از خاک و نمک که بشتر در شوره زارها و در کنار چمنزارها بوجود می‌آید.

غجری؛ غجیری (غَ-جَ-رِی؛ غَ-جِی-رِی) n
سکه های نقره ای که زنان هزاره برای تزیین در وسکت خود نصب کنند؛ پارچه قشنگی که در زیر زین اسپ سواری نهاده میشود (شکل متحول قاجاری).

غچ‌غچ (غُچ-غُچ) onoma
آواز گنجشک؛ آوازهای نامفهومی که طفل قبل از به سخن آمدن تولید میکند.

غچک؛ غیچک (غِ-چَک؛ غی-چَک) n
غژک، یک نوع آلت موسیقی که تارش را از موی دم و یال اسپ میسازند و ذریعه یک کمانچه که تار آنهم از موی اسپ است مینوازند.

غچی (غُ-چِی) n
پرستو، پلاشترک، ابابیل، پرنده یی با پرو بال سیاه (این کلمه صوتی است و برگرفته شده، از یک نوع غُچ غُچی که بوسیله همین مرغک تولید میگردد، است).

غخر (غَ-خَر) adj
آدم بی حیا و پررو.

غدر (غَ-دَر) adj,adv
زیاد، خیلی، کثیر، افزون، متعدد، بسیار (هم از حیث کمیت وهم از لحاظ تعداد).

غدر کدو (غَ-دَر) vi
افزودن، اضافه کردن، زیاد نمردن (در شماره یا مقدار چیزی).

غدل (غَ-دَل) n
وقت، زمان، هنگام.

غڈ (غَڈ) adj
کودک لجوجی که ازنصیحت و فرمان افراد بزرگسال خانواده خود اطاعت نکند.

غڈپ (غَ-ڈُپ) onoma
صدای فُرورفتن و یا فرو افتادن یک شئ در بین آب.

غڈپ شدو؛ غوڈپ شدو (غَ-ڈُپ؛ غو-ڈُپ) vi
غرق شدن، فرورفتن در آب عمیق.

غڈ؛ غوٹ (غُڈ؛ غُوٹ) n
بیضه، خایه، خصیه، تخم مربوط به آلت تناسلی انسان وحیوان نر.

غڈم (غَ-ڈَم) adj
چاق، فربه؛ پرخور، شکم پرست.

غر (غَر) adj
زن بی عفت

غراز؛ غرزی (غَ-راز؛ غَ-رَ-زِی) n
افزار، سامان، وسیله یی که در خانه بکار میرود.

غراضه (غُ-را-ضَه) adj
قراضه، کهنه، از کار افتاده (درمورد دستگاه‌ها و آلات فلزی).

غربنگ (غِر-بَنگ) n

سحر، سپیده دم، صبح صادق، اول صبح (هنگامی که خروس آذان میدهد) (احتمالاً شکل مخفف و دگرگون شده 'خروس بانگ').

غرت‌کدو (غَرت) vt
بدندان کندن.

غرجستان (غَر-جِس-تان) n
سر زمین بین بامیان و هرات؛ منطقه ای کوهستانی.

غرجستانی (غَر-جِس-تا-نی) n
منسوب به غرجستان، آنچه که متعلق به غرجستان میباشد.

غرچه (غَر-چَه) n
لفظاً بمعنی آدم کوه نشین؛ نام هزاره هایی که اصالت ترک-مغولی و زبان فارسی دارند و در سرزمین کوهستانی غرجستان سکونت داشتند، و فرخی در شعر خودازآنان نام برده است:
"دراین دیار به هنگام شار
چندین بار
پلنگ وارنمودند غرچگان
عصیان"
(این نام فعلاً ازاستعمال افتاده است).

غرزدو (غُر) vi
داد زدن، غریدن، با آواز بلند و خشین صدا نمودن.

غرض (غَ-رَض) n
سروکار؛ مزاحمت.

غرضدار (غَ-رَض-دار) adj
مزاحم، زحمت دهنده، آنکه باعث آزار و اذیت کسی شود.

غرض‌ددو (غَ-رَض) vt
مزاحم کسی شدن، آزاردادن.

غرغب (غِر-غَب) n
قال مقال، شوروغوغا، آشوب یا جنجال پرسروصدا (برای چیزهای جزئی).

غرغر (غَر-غَر) onoma
خراره، آواز آبشار یا صدایی که از جریان تند آب رود خانه بوجود می‌آید.

غرغرکدو (غُر-غُر) vi
بقهر گفتن، با صدای خشین حرف زدن.

غرغره (غَر-غَ-رَه) n
مضمضه، کولی (آب نمک یا دوای مایع را در گلو گرداندن)؛ آبشار کوچک (در جویبار).

غرغره‌کدو (غَر-غَ-ره) vt
حلق آویز کردن، بر سر دار کشیدن (چنانکه حلقه تناب به دور گلو فشار واردکند و روند نفس کشیدن را از کار بیندازد).

غرغشتک (غُر-غُش-تَک) n
شوخی بچگانه

غرغلجی‌کدو (غَر-غَل-جی) vt, caus vb
بزور نوشاندن.

غرغمبی (غُر-غُم-بِی) onoma
صدای حرکت آب در رود خانه.

غرغور (غَر-غُور) onoma
صحبت نمودن با خشم و غضب، تهدید کردن از روی قهر.

غرغیچک (غِر-غی-چَک) onoma
غوغا، مجادله، نزاع پرسروصدا (درباره مطلب جزئی).

غرغیچک‌کدو (غِر-غی-چَک) vi
نزاع کردن پر سروصدا در باره مطلب جزئی.

غرغیری (غَر-غی-رِی) n
آبشار، ریزش آب از محل مرتفع.

غرفه (غُر-فَه) n
دکه چوبین کوچک (برای تلفون یا فروش اجناس متفرقه وکم بها).

غرقاوی (غَر-قا-وِی) n
غرقاب، آن قسمت از رودخانه که آبش بسیار عمیق است و گذشتن از آن برای آدمی و چهارپایان ناممکن یا خطرناک میباشد.

غرق‌شدو (غَرق) vi
در زیر آب فرورفتن، در آب عمیق رفتن و خفه شدن.

غرم‌پشک (غِ-رِم-پِ-شَک) n
هیاهو، قیل وقال، مجادله لفظی (برای چیزهای جزئی).

غرناو (غَر-ناو) adj
فراخ، گشاده (مخصوص میل تفنگ).

غروپیش‌کدو (غَ-رو-پِیش) vi
مجادله لفظی داشتن، حرف خشین

رد و بدل نمودن، با خشم و غضب و از روی دشمنی با همدیگر سخن گفتن.

غروت (غُ-رُوت) adj
مرطوب، تر، آنچه که نَم دارد.

غرور (غُ-رُور) n
تکبر، نخوت، خودخواهی.

غرول (غُ-رُول) n
سخت، کم آب (در مورد خمیر یا طعام مانند شوربا و غیره).

غریب (غَ-ریب) adj
فقیر، نادار، مسکین، بی پول، تهیدست؛ بیکس.

غریب‌آزار (غَ-ریب-آ-زار) adj
آنکه سبب آزار و اذیت بیچارگان شود.

غریب‌آزاری (غَ-ریب-آ-زا-ری) n
آزار دادن تهی دستان و بیچارگان.

غریبانه (غَ-رِی-با-نَه) adj, adv
فقیرانه، منسوب به تهی دستی، آنچه که متعلق به بیچارگان باشد.

غریب‌چیله کدو (غَ-ریب-چی-لَه) vi
خود را مظلوم و بینوا نشان دادن، تظاهر به غریبی و بیچاره گی کردن.

غریب‌غربه (غَ-ریب-غُر-بَه) n
تهی دست، فقیر، بیچاره.

غریب‌کار (غَ-ریب-کار) n
زحمت کش، کارگر، کسیکه کارهای دشوار و شاق کند.

غریبه (غَ-رِی-بَه) n
بینوا، فقیر، تهی دست.

غریبی کدو (غَ-رِی-بِی) n
کار کردن، زحمت کشیدن (برای کسب رزق و روزی).

غریو؛ غلو (غِ-ریو؛ غُ-لُو) n
جنگ، پرخاش، دشمنی.

غزت (غِزت) صدای آروغ.

غزل (غَ-زَل) n
یکنوع غزل یا دوبیتی عاشقانه هزارگی که از سروده های شفاهی است و متشکل از چهار فرد هموزن ولی مصراع سوم آن از قید قافیه آزاد است ومعمولاًبطور تکی یا دونفری خوانده میشود، اما آواز دمبوره نیز گاهگاهی با آن هماهنگ میگردد.

غژدی (غِژ-دی) n
خیمه سیاه رنگ کوچی های پشتون که از موی بز بافته میشود.

غژغلا (غَژ-غُ-لا) n
غالمغال، سروصدا، غوغا.

غژغو (غَژ-غو) n
دیک کلان فلزی برای پختن غذا (مخصوصاً در مراسم بزرگ مانند عروسی).

غژغو (غِژ-غَو) n
گیاهی خود رو و یکساله که بیشتر در دیمه زارها میروید و قتی خشک میشود دانه های بذر در داخل کپسول در اثر بهم خوردن صدای غژوغژ ایجاد می کندو در ایران به این گیاه جغجغک و جیغ جیغه گویند؛ گیاهی دیگری است چند ساله باشاخه های تال مانند و کپسولهای که صدای غژوغژ تولید میشود. این گیا را جهت تعلف دام درو و جمع آوری میکنند

غژگو (غِژ-گَو) n
غژگاو.

غژّه غژّه شدو (غِژ-ژَه-غِژ-ژَه) vi
ریزریز گردیدن، خورد شدن، بقطعات ریز تبدیل گردیدن.

غسل (غُسل) n
شستن بدن، پاک نمودن بدن با آب؛ شستن بدن مطابق احکام شرع.

غسل میّت (غُسل-ِ-مَی-یِت) n
غسل مسح میت، شستن بدن طبق مقررات شرعی پس از دست زدن به جسد.

غش (غَش) n
تقلب، فریب، فسخ قرارداد.

غش (غَش) n
حالت بیهوشی.

غش کدو (غَش) vi
تقلب نمودن، فریب دادن، حیله

کردن (در بازی)، ازهوش رفتن، بیهوش گردیدن.

غشو (غَ-شَو) n
قشو، خرخره، آلت فلزی دندانه دار که به بدن اسپ میکشند تا چرک آن پاک شود.

غشوکدو (غَ-شَو) vt
قشو کردن، شانه فلزی کشیدن بر پوست بدن اسپ یا گاو (برای زدودن کثافت) (مأخوذ از "قشیکو"ی مغولی زرنی بمعنی محکم مالیدن) .

غصب‌کدو (غَصب) vt
ناحق تصرف نمودن، بزور گرفتن، بدون اقامه دعوا یا دلیل شرعی مال کسی را اخذ نمودن.

غصّه (غُص-صَه) n
حزن، اندوه ، رنج (بویژه برای فقدان یا درگذشت شخص دوست داشتنی).

غصّه‌کدو (غُص-صَه) vi
غم خوردن، احساس اندوه کردن.

غضب (غَ-ضَب) n
خشم، غیظ، قهر شدید.

غضب‌خدا (غَ-ضَب-ـِ-خُ-دا) n
خشم الهی، قهرشدید خداوند؛ مجازاً بمعنی هرآفت مخرب وغیرمترقبه که علت آن نامعلوم باشد (مثل زلزله، جنگ و سیلاب).

غضبناک (غَ-ضَب-ناک) adj
قهر، خشمگین.

غغ‌زدو (غَغ) vi
عوعو نمودن، پارس کردن؛ غوغا بپاکردن، دادو فریاد کردن، سروصدا نمودن.

غغلجی‌کدو (غَ-غَل-جِی) caus vb
صدای ناله سگ را بلند نمودن (توسط ضرب و شتم)؛ گریستاندن، باعث گریهٔ اطفال گردیدن.

غغلدا (غَ-غَل-دا) n
آشوب، سروصدا، غوغا.

غغی (غَ-غِی) adj
قالمقالی، شورماشورگر، غالماغالی.

غل (غَل) n
یکبار جوش شدید (مثلاً تخم مرغ در بین آب).

غل (غَل) adj, adv
اشتباه، غلط، نادرست.

غلّات (غَل-لات) n
(جمع 'غالی' عربی) گروه افراطی شیعه که مقام امام ایشان را به درجه الوهیت ارتقا می دهد.

غلاف‌کدو (غِ-لاف) vt
پوش کردن تعویذ (با تکه های سرخ، سبز وغیره بر حسب دستور ملای نویسنده اش).

غلام (غُ-لام) n
بنده، برده، آنکه خریداری شده است.

غلبیل (غَل-بیل) n
میده بیز، آلهٔ برای بیختن آرد که دارای سطح مشبک و سوراخ سوراخ میباشد و آرد را از نخاله اش جدا میسازد.

غلجه‌مار (غَل-جَه-ماز) n
نوعی مار؛ کنایتاً آدم حیله گر.

غل‌خوردو (غَل) vi
گم شدن، ناپدید گردیدن، از نظر دور شدن.

غلڈنگ (غَل-ڈِنگ) adj
آدم بی اعتبار ؛ بی چیزو بی ملاحظه

غلط (غَ-لَط) adj
اشتباه، نادرست؛ نیرنگ باز، متقلب، ناراستگو.

غلطی (غَ-لَ-طی) n
اشتباه، سهو، خطا؛ نیرنگ، حیله، فریب.

غلغریو (غَل-غِ-ریو) n
غوغا، شور، سروصدا.

غلغل؛ غلماغل؛ غلغله (غَل-غَل؛ غَل-ما-غَل؛ غُل-غُ-له) n
غوغا، سروصدا، شورماشور.

غلغوری (غَل-غَو-رِی) adv
یکجا، همه باهم، در یک گروپ.

غلک (غِ-لک) n
غربال، میده بیز.

غلو (غِ-لو) adj

لق، جنبنده، دسته ای که محکم نباشد.

غلّه (غَل-لَه) n

حبوبات مانند گندم، جو، جواری.

غلی‌خر (غِ-لَی-خَر) n

یک نوع سمارق نامرغوب و سمی که زیر چترآن سیاه رنگ است.

غلّی؛ غرلی (غِل-لَی؛ غِر-لِی) n

سمارق، قارچ خوردنی، یک نوع قارچی که در کوه یا پهلوی درخت میروید و پس از طبخ کردن تناول میگردد.

غلی؛ غولی (غُ-لَی؛ غُو-لَی) n

غلام، اسم مردان در بین مردم هزاره.

غلیل (غِ-لِیل) n

کرک، پشم نرمی که در بیخ موهای بز است.

غلیمت (غَ-لِی-مَت) n

به، مفید، سودمند، آنچه که بفایده کسی تمام شود.

غلینگ (غُ-لِینگ) n

یکنوع زردآلوی خشک شده، نوعی کشته ای که بسیار نرم و مرطوب است.

غم \lle

(غَم) n

اندوه، حزن، غصه؛ خراج، مالیات زمین که توسط حکومت به پیمانه بسیار گزاف بر هزاره ها حواله میشد و نام 'غم' از سوی مردم نظریه این اجحاف تبعیض آمیز بر آن اطلاق گردید.

غمّاز (غَم-ماز) n

نمام، سخن چین، کسی که سخن یا سِر کسی را به نزد دیگری ببرد و هرد و را جنگ بیندازد.

غمبر (غَم-بَر) n

غنبر، بغبغو، صدای مخصوص کبوتر؛ یکنوع بازی زنانه که بازنده صدای مانند صدای کبوتر خارج می کنند.

غمخورد (غَم-خورد) n

نگهداری و تعلیف حیوانات اهلی دیگران در مقابل مزد معین در فصل زمستان.

غم‌خوردو (غَم) n

احساس اندوه کردن، غصه خوردن.

غمزیر (غَم-زِیر) adj

غمزده، اندوهگین، مبتلا به رنج و غصه.

غم‌شریک (غَم-شِ-رِیک) n

افراد هم قریه که در خوشی و مصیبت و مخارج عمومی مانند پرداخت مالیات باهم شریک و همکار اند.

غم کدو (غَم) vt

نسبت به کسی یا چیزی کار بد کردن، آسیب رساندن.

غمگین (غَم-گِین) adj

غمزده، پریشان، افسرده خاطر.

غنج (غُنج) n

انبال کلان، جوالی بسیار بزرگ، خریطه ای پشمی کلان که در آن علوفه و گندم للمی درو شده را به پشت الاغ یا نرگاو انتقال دهند.

غنجک (غُن-جَک) n

آدم شکم کلان و کوتاه قد، آنکه شکم اش خیلی بزرگ و برآمده باشد.

غنجل (غِن-جَل) adj

موی مجعد

غندک (غُن-دَک) n

قنداقه، گهواره طفل.

غنڈ (غِنڈ) n

ذکر، آلت تناسلی مرد؛ بیضه، خایه، خصیه، تخم مربوط به آلت تناسلی انسان.

غنڈال (غُن-ڈال) n

یک قسم عنکبوت بزرگ و زهرآگین برنگهای زرد و نسواری.

غنڈخیر (غُنڈ-ِ-خَیر) n

لفظاً به معنی تپه خیر است؛ کنایه از جایگاهی شامخ که بدور از شعاع خطر قرار دارد.

غنڈی (غُن-ڈِی) n

تپه، پشته، تل.

غن‌زدو؛ غم زدو (غُن؛ غُم) vi

از روی خشم و به آهستگی با خود سخن گفتن.

غو (غُو) suff

برای، مقدار مواد برای ساختن

چیزی (معمولاً این پسوند در پایان برخی از واژه ها میاید مثل "پیروغو" یعنی تکه به قد ریک ثوب پیرهن، "چاقو غو" یا آهن به اندازه یی یک قبضه چاقو و امثالهم).

غو (غَو) n

سنگ پهن و مدور که در "غَوبازی" بکار میرود.

غو (غَو) n

دره خرد، تنگ و عمیق در بین دو کوه بلند، جر یا گودالی که از جریان سیلاب بر سطح زمین پیدا میشود.

غوبازی؛ غوسول (غَو-با-زِی؛ غو-سول) n

مسابقه سنگ اندازی (معمولاً هر شرکت کننده در بازی یک یا دو قطعه سنگ پهن و مدور دارد که بسوی هدف پرتاب میشود و هرکس سنگش به نشانه اصابت کند و یا نزدیکتر به آن بیفتد نمبر اش بالا میرود و همین طور بازی ادامه پیدا میکند. هرشخص یا تیمی که نمره اش اولتر به آن نمبر از پیش تعیین شده برسد برنده میشود).

غوټه خوردو (غو-ټه) vi

در بین آب فرو رفتن.

غوټه؛ غوټ (غو-ټَه؛ غوټ) n

عمل غوطه نمودن یا فروبردن چیزی در بین مایع.

غوټه کدو (غو-ټه) vt

غوطه کردن، فروبردن چیزی در مایع.

غوجا (غَو-جا) n

دامنه کوه

غوجنَو؛ غووج نو (غُوج-نَو؛ غَ-وُوج-نَو) n

دره عمیق، وادی که در بین دو کوه بلند واقع شده باشد.

غوچک (غَو-چَک) n

چاه، حفره.

غَوچی (غَو-چِی) n

عمق، ژرفا، گودی، چقری.

غوڈمبی (غُو-ڈُم-بَی) adj

کلفت، چاق، کسی که قامت یا صورتش کلوله و فربه است.

غوڈی؛ غوڈه (غُو-ڈَی؛ غوڈ-ڈَه) adj, n

قدکوتاه، فربه وکلفت.

غور (غور) n

فرورفتگی، چاله، حفره، گودال.

غور (غور) n

سرزمین مشهوری که فیمابین هزاره جات و هرات قرار دارد و در آن عمدتاً تاجیک های شنسبانی و قسماً هزاره ها از زمان های بسیار کهن زندگی میکردند و همین باشندگان بومی خطه مذکور در متون تاریخی بنام 'غوری' ها ذکر گردیده اند.

غورده کدو (غو-رَ-دَه) vt

سخن گفتن همرا با گریه، عارض گردیدن، شکایت کردن همرا با گریه و زاری.

غورسنگ (غُور-سِنگ) adj

چاق بدنما.

غورسنگ (غور-سَنگ) n

تخته سنگ کلان و سخت که میله چرخ آسیاب در بالای آن اتکا دارد.

غورّسی (غُور-رَ-سی) adj

آدم چاق و بدنما؛ خشن، پرخاشگر؛ غالماغالی، پرسروصد.

غورغی (غور-غِی) n

حلقه آهنین (زنجیر).

غوره (غو-رَه) n

میوه زردالو (اعم از خام یا پخته).

غوری (غو-رِی) n

سینی، طبق مستطیل کلان برای خوردن پلو یا خوراک دیگری که از برنج پخته شده باشد.

غوری (غُو-رِی) n

قطعه خمیری که حین پختن نان از آن جدا شده افتاده باشد.

غوزبه (غُوز-بَه) n

بوته ای است با خارهای ریز و بهم چسپیده و نیمکره ای شکل که از آن برای سوخت استفاده کنند.

غوزدی (غُوز-دِی) n

نام گیاه است

غوزه (غو-زَه) n

شگوفه، پندوق گل و کپسول گیاهان.

غوزه (غو-زَه) adv
وسط

غوغو (غَو-غَو) n
عوعو، پارس، آوازسگ در هنگام یورش.

غوغی‌شدو (غو-غَی) vi
شکستن، سوراخ گردیدن، کهنه وفرسوده شدن (در مورد آلات و ظروف فلزی).

غوغی؛ غاغی (غو-غَی؛ غا-غَی) adj
کهنه و فرسوده، شکسته، فرورفته (ظروف فلزی).

غول (غول) n
مابین، وسط حد میانه چیزی.

غول (غول) adj
ابله، بی فرهنگ و بی ادب، حیوان صفت.

غول‌بیابو (غول-ِ-بیا-بو) n
دیوی که صحرای فاقد آدمیزاد باشد؛ کنایه از آدم بسیار جاهل و بیخرد.

غولجه (غول-جَه) n
آهوی‌نر سالخورده، گوسفند وحشی، آهوی که شاخ های دراز و پیچاپیچ دارد (مأخوذ از "غُلجه" مغولی زرنی بمعنی نخجیر) .

غولجه‌زار (غول-جَه-زار) adj
کوهی که در آن آهو یافت شود.

غولجی‌کدو (غو-لَ-جی؛ غول-جِی) vi
رمیدن، دوری گزیدن، اجتناب کردن، بیزار شدن (چنانچه گوسفند یا گاب شیرده گاهی بره اش را از خود طرد میکنند).

غولچی (غول-چی) adj
کمری شدن حیوانات، شکستن ستون فقرات حیوان جوان بر اثر بار زیاد یا سواری سنگین.

غول‌خدا (غُول-ِ-خُ-دا) adj
احمق، انسان قوی هیکل و کم هوش.

غولدے (غُول-ِ-دے) n
صحن حویلی

غولڈنگ (غول-ڈِنگ) n
اشتق، زردآلوی خشک شده (بی آنکه هسته اش بیرون گردد).

غولگ‌باز (غُول-لگ-باز) n
کسیکه با غولک پرندگان را صید میکنند.

غولگ؛ غولیله؛ غُلیل (غول-لک؛ غو-لی-له؛ غُ-لِیل) n
چوب دوشاخه با تسمه رابری که توسط آن قطعه سنگ کوچک را بهدف پرتاب میکنند و برای شکار کردن پرندگان کوچک بکار میرود.

غولنه؛ غولگنه (غول-نَه؛ غول-گِ-نه) n
میانه، وسطی.

غولو (غُو-لُو) n
جنگ، پرخاش

غوله (غو-لَه) n
کنده چوب؛ آهن ذوب شده.

غوله‌کدو (غولَه) n
شکل تقریبی چیزی را درست کردن؛ پیشک انداختن سوقمه، تیز نمودن تیغ قلبه.

غونجی (غو-نَ-جی؛ غون-جِی) n
ماده گاو نوجوان دوساله که تا هنوز گوساله نزائیده است.

غووج؛ غَوج (غَ-وُوج؛ غَوج) adj
عمیق، ژرف، چقر.

غوینه (غُوی-نه) n
نام محلیست

غویه (غُو-یَه) n
ران، ضخیم ترین حصه پا از زیر مقعد تا خمیدگی زانو.

غیبت‌کدو (غَی-بَت) vt
در عدم حضور کسی بد گویی نمودن و اعمال زشت اش را بزبان آوردن.

غیت (غَ-یَت؛ غَیت) n
وقت، موقع، زمان، دور (شکل مخفف اغایت' عربی).

غیر (غَیر) n, adj
بدون، سوا، جز، کلمه ای نفی که با هر کلیمه آید معنی آنرا نهی کند؛ بیگانه، غریبه، بدون رشته قومی، آنکه همخون کسی نباشد.

غیرت (غَی-رت) n

حمیت، تمایل شدید برای تحفظ عزت و اعتبار؛ استقامت، پایداری (در مورد کار و زحمت).

غیرت‌تو (غَی-رَت-تُو) adj

پراستقامت، کوشا، پرکار؛ آنکه برای حفظ عزت و اعتبار شدیداً پای‌بند است.

غیرحاضر (غَیر-آ-ضِر) adj

غایب، ناموجود (در سر صنف مکتب، شعبه یا کارخانه).

غیرمحارب (غَیر-ما-رِب) adj

کسیکه برای خدمت عسکری یا فعالیت رزمی بعلت نقص جسمانی مناسب نیست.

غیری (غی-ری) n

یکنوع غذای است که از نان و دوغ ویا قُوروت میسازند.

غیزنه (غِیز-نَه) adj

ممسک، خسیس.

غیژ (غِیژ) onoma

صدای وَزوَز مگس و پشه.

غیس (غِیس) adj

حیوان بسیار فربه.

غیغلجی‌کدو (غی-غِل-جِی) caus vb

به گریه آوردن، به غوغا واداشتن.

غیغو (غی-غو) n

نام گیاه است که در مناطق سرد و سایه رو (گیرو) میروینـد و مایع اش اسیدی است که به انسان مالیده شود در جای مالیده شده شاریدگی بوجود می‌آورد.

غیلو (غِی-لو) adj

لق، جنبان، آنچه که در جای خود محکم و استوار نباشد.

فابریکه (فاب-رِی-کَه) n

کارخانه، کارگاه تولیدی.

فاتحه؛ فاتیا؛ پاتیا (فا-تِ-َه؛ فا-تِ-حَه؛ فا-تِ-یا-پا-تِ-یا) n

بمعنی سورهٔ مبارکهٔ فاتحه و نیز در کابل بمعنی عزاداری و ترحیم و در تلفظ عامیانه (فاتیا) گفته میشود.

فاتیاخاندو؛ پاتیاخاندو

(فا-تِ-یا-خان-دو؛ پا-تِ-یا-خان-دو) vi

فاتحه خواندن (بمنظور عرض تسلیت).

فاتیاکدو؛ پاتیاکدو

(فا-تِ-َه؛ فا-تِ-حَه) vt

فیصله کردن، تصمیم گرفتن بر انجام کاری.

فاحشه (فا-حِ-شَه؛ فای-شَه) adj

قحبه، روسپی، زن بدکار.

فارسی (فار-سی) n

پارسی، زبان عمده یی که باآن هزاره ها، تاجیکان، قزلباشها، طوایف ایماق وغیره به داخل افغانستان و نیز ایرانی ها و مردم تاجیکستان گفتگو میکنند.

فاسق (فا-سِق) n, adj

آدم عیاش، شهوت ران، زناکار، گناهکار.

فاش‌شدو (فاش) vi

ظاهر گردیدن، آشکارشدن، آنچه در خفا بوده و برملا گردیده است.

فاطمه (فا-طِ-مَه) n

نام دختر حضرت محمدؐ؛ نام زنان در بین مردم هزاره.

فاکولته (فا-کُول-تَه) n

دانشکده، کالج، آنجای که متعلمین بعد از فارغ شدن صنف دوازده تحصیل میکنند.

فامیدو (فا-می-دو) vt

فهمیدن، درک نمودن، ردیابی کردن.

فامیده (فا-می-دَه) adj

فهمیده، تحصیل کرده، رسیده، آنکه معلومات زیاد داشته باشد.

فایده (فای-دَه) n

منفعت، سود، مفاد.

فتنه (فِت-نَه) adj

فساد پیشه، جنگ طلب، نزاع انداز، آنکه در بین چند شخص کدورت و دشمنی ایجاد میکند.

فتوا (فِت-وا) n

فتوی، حکم مذهبی که از سوی مجتهد یا عالی ترین مرجع دینی

شیعه در باب امور اعتقادی یا شروع جهاد بر علیه کفار صادر میشود.

فخر (فَخر) n
مباهات، غرور، سربلندی.

فدا (فِ-دا) n
قربان، عمل جان دادن برای حصول هدفی یا چیزی.

فداشدو (فِ-دا) vi
قربان شدن، صدقه گشتن (برای کس عزیز).

فداکار (فِ-دا-کار) adj
جانثار، آنکه زندگی اش را وقف برآوردن یک هدف کرده است.

فرار (فَ-رار) n
گریز، عمل دور رفتن و اجتناب از چیزی؛ بی زمین، آنکه خانه و زمین زراعتی از خود نداشته باشد و در مزرعه دیگری کار کند.

فرارکدو (فَ-رار) vi
گریختن، جایی را ترک نمودن، دوری جستن.

فراری (فَ-را-رِی) n
گریزی، کسیکه از زندان یا جای اصلی اش گریخته است.

فرسخ (فَر-سَخ) n
فرسنگ، واحد مسافت بطول سه و نیم میل (٥.٦ کیلو متر).

فرش (فَرش) n
گستردنی، آنچه در جای برای نشستن بگسترانند.

فرش‌کدو (فَرش) vt
پهن کردن، گستردن؛ کنایه از زدن، لت و کوب کردن.

فرصت (فِر-صَت) n
مجال، موقع مناسب، وقت درست برای انجام دادن کاری.

فرض (فَرض) n, adj
واجب، آنچه که اجرا اش از نگاه شرعی لازمی و ضروری باشد.

فرغون (فُر-غُون) n
فرقان، کراچی خورد دستی (برای انتقال دادن بارهای اندک).

فرق (فَرق) n
تفاوت، اختلاف؛ میان سر، خطی که سر را بدو حصه راست و چپ تقسیم کند.

فرمایش (فَر-ما-یِش) n
توصیه، پیشنهاد، سفارش؛ حکم و دستور.

فرنی (فِر-نِی) n
غذایی که از شیر، آرد، برنج و شکر ساخته شود.

فروش (فِ-رُوش) n
فروخت، عمل سودا نمودن، ضد خرید.

فروشی (فِ-رو-شِی) adj
سودائی، آنچه که برای فروختن باشد.

فریاد (فَر-یاد) n
بانگ، آواز، صدای بلند.

فریادکدو (فَر-یاد) vi
ندا زدن، آواز برآوردن صدا نمودن.

فریب؛ پریب (فِ-ریب؛ پِ-ریب) n
ترفند، چال، نیرنگ.

فریب‌خوردو (فِ-ریب) vi
گول خوردن، بازی خوردن.

فریب‌ددو (فِ-ریب) vt
گول زدن، بازی دادن.

فریفته (فِ-ریف-تَه) adj
گرویده، دلباخته، دلبسته.

فساد؛ پساد (فِ-ساد؛ پِ-ساد) n, adj
جنگ، پرخاشگری، شرارت؛ شریر، نفاق انداز، جنگ طلب، ستیزه جو، مجادله گر، نزاع برانگیز.

فسادپیشه (فِ-ساد-پی-شَه) adj
نفاق انداز، جنگ طلب، شریر، کینه توز.

فشار (فِ-شار) n
عمل فشردن، زور و سنگینی.

فشاردو (فِ-شار) vt
فشردن، در زیر قدرت و سنگینی زیاد قرار دادن.

فشس (فِش-شَس) onoma
صدای خارج شدن با فشار هوا از سوراخ.

فصل (فَصل) n
یکی از چهار تقسیمات طبیعی سال (مانند: بهار، تابستان،

تیرما و زمستان)؛ محصولات زمین، تولیدات زمین زراعتی.

فضل (فَضل) n
رحمت، برکت، بزرگواری.

فضول (فُ-ضُول؛ فَ-ضُول) adj
بی فایده، عبث، بیهوده (در مورد اشخاص و اشیا بکار رود)؛ نادان، احمق.

فضول‌خرچی (فُ-ضُل-خَر-چِی) n
مصرف بیهوده، خرج بی جهت.

فطر (فِطر) n
زکات فطر، یکنوع صدقه یی که در آخر ماه مبارک رمضان به مستحقین داده میشود.

فطره؛ پطره (فِط-رَه؛ پِط-رَه) n
فطره، زکات فطر، یکنوع صدقه یی که در آخر ماه مبارک رمضان به مستحقین داده میشود.

فطیر؛ پطیر (فَ-طِیر؛ پَ-طِیر) n
قرص نان کلفت و کلان.

فعلاً (فِی-لَن) adv
حالا، اکنون.

فغان (فِ-غان) n
ناله، فریاد، داد و بیداد.

فقط؛ پقط (فَ-قَط؛ پَ-قَط) adv
تنها، صِرف، منحصراً، لاغیر.

فقیر (فَ-قِیر) n
ندار، تنگ دست، تهی دست، محتاج.

فکر (فِکر) n
اندیشه، درک، تصور، عقیده، نظر.

فکر کدو (فِکر) vi
اندیشیدن، اندیشه نمودن.

فلانی؛ فلان (فَ-لا-نی؛ فَ-لان؛ فُ-لان) adj
همان، شخص نامعلوم، اشاره به شخص نا معلوم.

فلم (فِلم) n
فیلم، نوار پلاستیکی با مواد خاص خود که با آن توسط دوربین عکس برداری میکنند؛ تصاویر متحرکی که توسط یک دستگاه نشان داده میشود.

فنّی (فَن-نِی) adj
ماهر، وارد، ورزیده (مثل نجار، بنّا و دیگر اصحاب حرف).

فوت (فَوت) n
درگذشت، مرگ، هلاکت، ممات.

فوتبال (فوت-بال) n
فتبال، یکنوع بازی که دو تیم شرکت کننده در آن توپ را با پا یا سر خود بسوی هدف جهت میدهند.

فوت؛ پوت؛ فت (فوت؛ پوت؛ فُت) n
پا، واحد اندازه گیری طول که معادل ۳۰/۵ سانتی متر و ۱۲اینچ میباشد.

فوج (فَوج) n
دسته، گروه.

فوج (فَوج) n
ارتش، قشون، سپاه (گروهی از قوای نظامی که برای نبرد بر علیه دشمنان سازماندهی شده اند).

فوراً (فَو-رَن) adv
عجالتاً، بزودی، بدون درنگ.

فورمه؛ فارم (فُور-مَه؛ فارم) n
ورقی که خانه های خالی برای درج کردن معلومات و تفاصیل دارد.

فولادیان (فو-لا-دِ-یان) n
شیخ میرزا احمد وحیدی، متعلق بقوم پولاد.

فی گرفتو (فِی) vi
ایراد گرفتن، انتقاد کردن، اعتراض نمودن.

فیتّه (فِیت-تَه) n
نوار درازی که با آن اندازه طول را بگیرند؛ آلتی کوچکا با پوش پلاستیکی و دارای رشته پهن و درازی که صدا و تصویر را در آن ضبط کنند.

فیر کدو (فَیر) vi
شلیک کردن، آتش گشودن (بوسیله اسلحه).

فیس (فِیس) n
اجوره، مزد، حق الزحمه (یی که به داکترها، مکاتب شخصی و

کورس های آموزش زبان انگلیسی پرداخت میگردد).

فیشن کدو (فی-شَن) vi, vt
خود آرایی کردن، لباس شیک پوشیدن.

فیشنی (فی-شَ-نی) adj
شیک پوش، آنکه به خود آرایی و پوشیدن لباس زیبا علاقمند است.

فیصله؛ پیصله (فَی-صَ-لَه؛ پَی-صَ-لَه) n
تصمیم حل یک قضیه متنازعه.

فیصله کدو (فَی-صَ-لَه) vt
حل و فصل نمودن، حکم قطعی صادر کردن؛ از بین بردن، نابود کردن.

فیض (فَیض) n
برکت، رحمت، قداست.

قاب (قاب) n
غلاف، نیام؛ پوش، تکه ای که توسط آن چیزی را بپوشانند؛ بشقاب غذا، ظرف پهن و مدوری که در بالای آن پلو صرف کنند.

قابل (قا-بِل) adj
فنی، ماهر، وارد، ورزیده (مثل نجار، بنّا و دیگر اصحاب حرف).

قابله (قا-بِ-لَه) n
دایی، نرسی که در ایام بارداری و ولادت زنان حامله را کمک میکند.

قابو؛ قبو (قا-بُو؛ قَ-بُو) adv
قریب، جنب، نزدیک؛ عنقریب، تقریباً.

قابو کدو؛ قبو کدو (قا-بُو؛ قَ-بُو) vt
عنقریب بودن، نزدیک کردن.

قابه (قا-بَه) adj
کوپ شده، شکاف، درز، سطح فرو رفته.

قابه (قا-بَه) n
زن غر.

قاتر؛ قاطر (قا-تِر؛ قا-طِر) n
استر، خچر، جانور بارکش که از جفت شدن خر نر با مادیان بوجود میاید.

قاتی؛ قاتیگک (قا-تی؛ قا-تی-گَک) adv
یکجا، باهم.

قادور (قا-دُور) n
داس، آلت آهنی سرکج با دسته چوبین که با آن گیاهان و حاصل کشتزارها را درو کنند.

قاده (قا-دَه) n
صخره، سنگ سخت و کلان.

قار (قار) adj
قعر، عمق، اوج (مخصوصاً سرما، گرما).

قار (قار) adj
قهر، خشمگین، غضبناک، برآشفته.

قاردلجی کدو (قار-دَل-جی) caus vb
آزرده ساختن، خشمگین کردن.

قارقلی (قار-قُ-لی) n
قره قلی، کلاه مردانه از پوست بره ترکستان با موهای مجعدی که دارای نقش یکنوع گل های سیاه بگونه طبیعی میباشد.

قارنوک (قار-نُوک) adj
عبوس، تروشرو؛ سرقهر، خشمگین، غضبناک.

قاری ۱ (قا-ری) n
ساعد، قسمت از پاهای پیشین حیوانات از مفصل زراع تا زانو.

قاری ۲ (قا-رِی) n
تلاوت کننده، آنکه آیات قرآن مجید با صدای بلند و زیبا بخواند، کسی که تجوید قرآن را درست بلد باشد.

قاش (قاش) n
ابرو، خط قوسی از مو که در پیشانه بالای چشمان میروید؛ چمن، واحه خورد یا بقعه شاداب و سبز رنگ با چشمه کوچک در بغل کوه که از دور همچون خط ابرو معلوم میشود؛ قطعه یا برشی از تر بوز وغیره.

قاش پنڈی (قاش-پِن-ڈِی) adj
ابرو ترش، بد خلق، عبوس، ترشرو.

قاش روی ددو (قاش-رُوی) vt
پیشامد خوب کردن، روی خوش نشان دادن، مقدم کسی را گرامی داشتن.

قاشغک (قا-شُ-غک) n

نام گیاه خودرو است.

قاشق (قا-شُق) n

چمچه کوچک و کم عمق که توسط آب غذا بخورند.

قاشقاری‌کدو (قاش-قا-رِی) vt

زیبا؛ منقّش درست کردن

قاش قتی (قاش-قَ-تی) adj

آدمی که دارای ابروی بهم پیوسته باشد، آنکه ابروهایش با یکدیگر وصل است.

قاشق‌چی‌شوری (قا-شُق-ـِ-چَی-شو-رِی) n

قاشق خورد برای حل کردن شکر به داخل پیاله چای.

قاشق‌ماس‌خوری (قا-شُق-ـِ-ماس-خو-رِی) n

قاشقی که کلانتر از قاشق چای شوردادن است و معمولاً باآن ماست و غذا می خورند.

قاش‌کدو (قاش) vt

برش کردن به قطعات نازک (مثل تربوز، کیک وغیره).

قاش‌واز (قاش-واز) adj

ابروگشاده، خوشخو، خنده رو، خوش رو، خوش طبع.

قاصتی (قاص-تی) adv

عمداً، دانسته، از روی تعمد.

قاصد (قاصِد) n

پیام رسان، پیک.

قاضی (قا-ضی) n

دادرس، داور، منصف.

قاغذ؛قاغاس (قا-غَذ؛ قا-غاس) n

کاغذ، قرطاس، ورقهٔ نازکی که غالباً سفید رنگ است و بر آن مطلبی را می نویسند یا چاپ کنند. تلفظ چینی آن اکاکدزا و شکل متحول آن در مغولی اچَغَه سو است که جزء اوّلش اسفید ا معنی میدهد.

قاغذی؛قاغاسی (قا-غَ-ذِی؛ قا-غا-سِی) adj

کاغذی، متعلق و منسوب به کاغذ.

قاغ‌شدو (قاغ) vi

ازدحام کردن، سرازیر شدن (مثل گله مال بر جوی آب).

قاغ؛ قاق (قاغ؛ قاق) adj

آدم لاغر اندام؛ خشکیده، سخت شده در اثر ماندن در حرارت یا آفتاب.

قاغ‌کدو (قاغ) vt

کباب کردن، تندوری نمودن، در معرض حرارت مستقیم آتش پختن.

قاغمه؛ قغمه (قاغ-مَه؛ قَغ-مَه)

قاغوش (قا-غوش) n

اطاق بزرگ برای خوراک دستجمعی سربازان.

قاف (قاف) n

گیاهی است چند ساله دارای برگهای بزرگ و دراز مثل برگ چغدر، بذر سه پهلو و بیخ زرد رنگ که بیشتر در کنار مزارع و زمین های مرطوب میرویند و ارتفاع اش تا دو متر میرسد.

قاف (قاف) n

چرم، پوست.

قافله (قا-فِ-لَه) n

کاروان، یک دسته از مسافرین که باهم سفر میکنند.

قافی (قا-فِی) n

قسمت زیرین کفش یا بوت که بر زمین قرار میگیرد.

قاقا (قا-قا) n

گل، شگوفه بازشده، غنچه یی که شکفته است.

قاقور (قا-قُور) n

لاغر، خشکیده؛ انبان پوستی، مشکی راه پر کرده خشک کنند و بعداً آنرا در حالت خشکیده خالی کرده و بعنوان یک ظرف برای ذخیره بکار برند.

قاقی (قا-قَی) n

شیرینی، دانه های خوش رنگ شیرینی که مزه قند و شکر میدهند (به لهجه کودکان).

قالب (قا-لِب) n

ظرفی که درآن فلز یا پلاستیک گداخته را می‌اندازند تا به‌شکل و اندازه آن درآید؛ قطعه چوبی که به درون کفش میگذارند.

قالب‌کدو (قا-لِب) vt

شق کردن، از طول بدو حصه تقسیم نمودن؛ جدا کردن میوه از هسته (مخصوصاً زردآلو بمنظور کشته کردن).

قالپاق (قال-پاق) n

نوعی کلاه پوستی که در قدیم مردان بسر مینهادند و اما امروزه متروک شده است.

قالو (قا-لُو) n

بیدستر، سمور آبی، حیوانی که پوست نرم و موهای خرمایی دارد و درآب به خوبی شنا میکند.

قالین (قا-لِین) n

یکنوع فرش پشمی پرز دار و منقش که با دست بافته میشود.

قانع‌کدو (قا-نِع) vt

قانع ساختن، قناعت دادن.

قانقرو (قان-قُ-رُو) adj

درازقد و لاغر اندام.

قانون (قا-نُون) n

روش، آیین، قاعده، احکام یک مذهب یا حکومت.

قاوشاد (قاو-شاد) n

سروصداگر، هیاهوی گر، غالمغالی، کسیکه صدایش بلند باشد و یا با صدای بلند حرف بزند.

قایل (قایل) n

راضی، قانع.

قایل‌شدو (قایل) vi

قناعت نمودن، راضی شدن؛ اقرار کردن، اعتراف نمودن.

قایی؛ قیی (قا-یِی؛ قَ-یِی) adj

بدتر، خرابتر، زیشت تر؛ قوی، طاقت ور.

قبات (قَ-بات) n

قباحت، قبیح، شرم آور.

قباغ؛ قباق (قَ-باغ؛ قَ-باق) n

جفن، پلک، پوست بالای چشم.

قباغله‌کدو (قَ-باغ-لَه) vi

خشمگین نشان دادن، با قهر نگاه کردن، پیشانی را چین چین نمودن.

قبتر (قَب-تَر) n

درز چوب، شکافی که در اثر ترکیدن چوب به آن پدید می‌آید.

قبتل ۱ (قَب-تَل) n

پارچه چوب، قطعه ای بریده شده کوچک از تنه بزرگ چوب؛ بیلچه که باآن خاکستر و یا خاک روبه را جارو کنند.

قبتل ۲ (قَب-تَل) n

رحم، بچه دان گاو یا گوساله

ماده ای که تازه آبستن شده باشد.

قبتل کدو (قَب-تَل) vt
شق نمودن، شکافتن چیزی از طول اش، چیزی را از درازایش بدو نصف برید.

قبچرغی (قَب-چِر-غَی) n
نام محلیست در جاغوری.

قبچرغی (قَب-چِر-غَی) n
نام گیاه خودرواست

قبچرک گرفتو (قَب-چِ-رَک) vt
بزیر انداختن، در میان دوپا فروبردن (مانند دم سگ در حال فرار).

قبچی (قَب-چِی) adj
فشارداده شده، ضربت خورده، از شکل افتاده (مثل قوطی حلبی وغیره).

قبچی کدو (قَبچی) vt
فشردن، پچق کردن (ظرف فلزی).

قبدری (قَب-دَ-رِی) n
درز، پاره گی، شکاف مستطل، چاک (درمورد چوب، سنگ و شیشه).

قبر (قَبر) n
گور، لحد، جای دفن میت.

قبرداغ (قَ-بِرُ-داغ) n
ججق، جزغاله، دنبه و گوشت چربدار بریان شده.

قبرستان؛ قبرستو (قَب-رِس-تان؛ قَب-رِس-تو) n
گورستان، حظیره.

قبرستانی (قَب-رِس-تانی) n
مقبره، حظیره، گورستان، جایی که مردگان را دفن کنند.

قَبرغسگ (قَ-بَر-غَه-سَگ) n
حشره ایست آبزی به شکل میگو اما بسیار ریز تر ازآن که در چشمه سارهار و در داخل آبهای زلال زندگی میکنند.

قبرغه (قَ-بَر-غَه) n
دنده پهلو، هریک از استخوان های قوسی شکل که قفس سینه را تشکیل میدهد.

قبرک؛ قبله (قَب-رَک؛ قَب-له) ر
n
نکته یی معنی دار، بغرنج و نیشدارکه بطور غیر مستقیم برای توهین و استخفاف حریف گفته شود (این کلمه فقط در بین زنان مورد استعمال دارد).

قبرو (قَب-رُو) n
طعنه، حرفیکه کنایتاً بکسی گفته شود، سخن نیشداری که بطور غیر مستقیم ادا گردد.

قبره (قَب-رَه) n
ان شداد

قبض (قَبض) n
سخت شدن و بندش مواد غایطه، گرفتگی شکم و اشکال در دفع نمودن غایط.

قبضه کدو (قَب-ضَه) vt
تصرف نمودن، در کنترول خود درآوردن، مکانی را تصاحب کردن.

قبضیت (قَب-ضِ-یَت) n
یبوست، حالت قبض شدن.

قبغده کدو (قَ-بَغ-دَه) vi
از گوشه چشم با خشم و انزجار نگریستن، چپ نگاه کردن به کسی.

قبقو (قَب-قو) n
تله کُلان آهنین (برای گرفتن حیوانات وحشی مثل گرگ و روباه).

قب کدو (قَب) vt
قات کردن، بستن صفحات کتاب (پس از اتمام خواندن آن).

قب کدو (قَب) vt
قاپیدن، از هوا چیزی را با دهن گرفتن؛ شق نمودن، شکافتن از درازا، اشیاء میله ای یا چوبی را از طول نصف کردن.

قبل (قَ-بَل) adj
خانه یی که هوای آن گرفته باشد و انسان در آن دچار تنگی نفس شود.

قبل (قَ-بَل) n
محاصره، عمل احاطه نمودن.

قبل کدو (قَ-بَل) vt
محاصره کردن، احاطه نمودن، در وسط قرار دادن، اطراف چیزی یا کسی را حصر نمودن و اورا در

تنگنا قرار دادن.

قبلو (قَب-لو) n
یک نوع پلنگ کوهی؛ نام موضعی در ناور.

قبلو (قَب-لو) سلسله کوه

قبله (قِب-لَه) n
سمت کعبه، طرفی که به آنسو اقامه نماز کنند.

قبلّه کدو (قَ-بِل-لَه) vt
فحش و دشنام دادن.

قبله گاه (قِب-لَه-گاه) n
پدر، بابا، والد.

قبله گای مجازی (قِب-لَه-گاه-ِ-م-جا-زِی) n
خسر، پدرزن کسی (لفظاً پدر غیرحقیقی).

قبله نمای؛ قبله نما (قِب-لَه-نُ-مای؛ قِب-لَه-نُ-ما) n
قطب نما، وسیله یی شبیه یک ساعت کوچک که با سوزنی مقناطیسی اش سمت خانه کعبه یا قبله مسلمانان را نشان میدهد.

قبورغو بر کدو (قُ-بُور-غُو) vi
غذای سیر خوردن (پس از یک مدت گرسنگی).

قبول (قَ-بُول) adj
پذیرش، موافقت.

قبول کدو (قَ-بُول) vt
پذیرفتن، موافقت نمودن، راضی شدن.

قبه کدو؛ قابه کدو (قَ-بَه؛ قا-بَه) n
قاچ کردن، شق نمودن، چوب را از طول بدو نیم کردن.

قبیل (قَ-بِیل) n
نوع، قسم، سان، گونه (مردم، کار وغیره).

قبیله (قَ-بِی-لَه) n
قوم، هم خون، خویشاند، آنکه رشته خونی یا خویشی دارد؛ طائفه، دسته کوچک هم خون، گروهی که افراد اش فرزند یک پدر بوده است.

قپان (قَ-پان) n
قسطاس، ترازوی کلان برای وزن کردن بارهای سنگین.

قپترغی (قَپ-تُر-غَی) n
همیان، کیسه چرمینی که از پوست آش داده خصیه گوسفند سازند؛ نباتی است کوهی که برگ های زاحف و سفیدرنگ دارد.

قپس (قَ-پَس) n
قفس، جایگاه چوبی برای پرندگان.

قت (قَت) n
قات، چین.

قتاد (قَت-تاد) n
کمبود، نایاب، قحط (بیشتر در مورد مواد غذایی گفته میشود).

قتر (قِ-تِر) n
چرک، کثافتی که روی جلد دست و پا بوجود می‌آید یک پوستهٔ سخت تشکیل میدهد.

قترش؛ قیتریش (قِت-رِش؛ قِیت-رِیش) n
چرک، کثافتی که در روی جلد بدن مخصوصاً دست و پا جمع میشود.

قتره کدو (قَت-رَه) vi
یورتمه رفتن، دویدن با سرعت کمتر از تاخت یا چهار نعل (در مورد اسپ و الاغ گفته میشود).

قتقت (قَت-قَت) adj
چین چین، چیندار، دارای قات های کوچک و زیاد.

قتقت‌خندیدو؛ قتقت خندیدو (قِت-قِت؛ قِت-قِت خَن-دِی-دو) vi
با صدای پایین خندیدن (مانند خنده طفل شیر خوار).

قتقت‌شدو؛ قدقد شدو (قَت-قَت؛ قَد-قَد) vi
چیندار شدن، بطور نا منظم چین چین گردیدن، دارای قات های کوچک و زیاد شدن.

قتقتک؛ قتقتی (قَت-قَ-تَک؛ قَت-قَ-تَی) n
هزارخانه گوسفندان.

قتقرک (قُت-قُ-رَک) adv

بـتلاش وارد خانـه شدن.

قـتقلجی‌کـدو؛ قـتقـتک کـدو (قِت-قِل-جی؛ قِت-قِ-تـک) vt
خنداندن، وادار بـخنده نـمودن (تـوسط دست زدن بـه جاهای حساس بـدن مانـند زیر گـلو یـا کف پـا).

قـتقل‌کـدو (قُت-قَل) vt
پـالیدن، جستجو نـمودن (چیزی را در بـین اشیای دیـگر).

قـتقله‌کـدو (قُت-قَل-لَه) vt
جستجو نـمودن، پـالیـدن، لابـلای اشیـاء مختلف را بـرای یـافتـن یـک شیئی مخصوص زیـر و رو کـردن.

قـتقو (قُت-قُو) n
یـک نـوع خوراک هزارگـی کـه بـرای تـهیه آن آرد گـندم را در میان دوغ داغ می‌انـدازنـد و آنـگاه بـرای مدتـی میجوشانـند تـا خوب مخلوط گـردد.

قـتقوکـدو (قُت-قُو) vt
درهم آمیختـن، بـهم زدن (مثل آرد و روغن بـوسیـله زدن پـیـهم بـا چوب دراز).

قـتقوکـدو (قَت-قُو) vi
درد کـردن، تـکلیـف داشتـن (مخصوصاً در شُشها و نـاحیـه فوقانـی پـهلو).

قـت کـدو (قَت) vt
قات نـمودن، دولا کـردن، تـا نـمودن، تـکه یـا لـباس راه بـطور منظم و کـرچک پـیـچیدن؛ بـستـن کـتاب (پـس از اتـمام خوانـدن آن).

قـتل (قَـتل) n
عمل کـشتـن، گـرفـتـن جان یـک انـسان.

قـتلغ (قُ-تُ-لُغ) n, adv
یـکجا، همرا؛ مخلوط، عمل بـهم آمیختـن.

قـتلغ کـدو (قُ-تُ-لُغ) vt
مخلوط ساختـن، درهم آمیـختـن (مثلاً خاک را بـا آب).

قـتلمه (قَت-لَ-مَه) n
خجور، یـک قسم کـلچه مستـطیـل کـه از جوشانـیـدن خمیر آرد گـندم در بـیـن روغن ساختـه میشود (بـه لـهجه مردم دره تـرکمن).

قـتورکـدو (قَ-تُور) vi, vt
انـدود کـردن، کـاه گـِل نـازک نـمودن، مالـیـدیـن گـِل یـا چیزی دیـگر بـر سطح چیزی.

قـتورلـه کـدو (قُ-تُور-لَـه؛ قَ-تُور-لَـه) vt
محبت نـشان دادن بـه طـفل، علاقـه گـرفـتـن، بـوسیـدن و در بـرگـفتـن کـودک شیـرخوار.

قـتّه؛ قـتـت (قِت-تـَه) n
شکـم، بـطـن، معده، شکـمبـه، آن قسمت از شکـم انـسان و حیـوان کـه غذا در آن داخل و هضم میشود.

قـتـی (قَ-تـی) prep
همرا، یـکجا؛ مخلوط، ممزوج.

قـتـیـغ؛ قـتـغ (قَ-تـیـغ؛ قَ-تـغ) n
غذای مقوی و طـبـخ شده بـا روغن (مأخوذ از 'قـاتـِق' تـرکـی).

قـجقـجک؛ قـجقلـی (قِج-قِ-جَک؛ قِج-قِ-لَی) n
قـتـقـتـک، تـختـخک، غلغلک، خارش یـا مالـشی کـه بـا سر انـگشتـان بـه پـهلو یـا حصه حساس بـدن کـسی بـدهنـد تـا بـه خنـده افـتـد.

قـجقـجک‌کـدو؛ قـجقلـی کـدو (قِج-قِ-جَک؛ قِج-قِ-لَی) n
قلقلک دادن، قـتـقـتـک نـمودن، وادار بـخنـده نـمودن (تـوسط دست زدن بـجای حساس بـدن مانـنـد پـیـش گـردن، کـف پـا و غیـره).

قـجیـر (قَ-جیـر) n
کـرگـس، لاشخوار.

قـجیـمل (قَ-جِی-مَل؛ قِ-جی-مَل) adj
زن یـا دختـری کـه خود را هشیـار بـنمایـانـد.

قـجیـملّه کـدو (قِ-جِی-مَل-لَـه؛ قَ-جی-مَل-لَـه) vi
کـرشمه نـمودن، نـاز کـردن؛ خود را هوشیـار نـشانـدادن.

قـچاغ (قُ-چاغ) adj
فـربـه، تـنـدرست، پـرقـدرت.

قـچر؛ قـچار (قَ-چَر؛ قَ-چار) n
سمت صاف و سرآشیـب کـوه؛ گـونـه، قسمت صورت از زیـر چشم تـا سر چانـه.

قـچرکـنـده؛ قـچار کـنـده (قَ-چَر-کَـن-دَه؛ قَ-چار-کَـن-ده) adj

روسیاه، بی آبرو، بی عزت (کلمه ای که عموماً برای طعنه زدن به دختران و زنان استعمال میشود).

قچغو (قِ-چُ-غُو) گذرگاه کوهستانی، راهی که از قله کوه بگذرد.

قچ؛ قچقار؛ قـقچار؛ قشقار (قُچ؛ قُچ-قار؛ قُق-چار؛ قُش-قار) n
گوسفند نرینه شاخ دار (برای نسل گیری).

قچنغی؛ قچنغه (قُ-چَن-غی؛ قُ-چُنگ-غَه) n
گیاهی است از نوع شبدر و رشقه که گل زرد دارد و در بین کشتزار میروید.

قچه (قُ-چَه) n
پارس کردن سگ، عوعوسگ؛ کنایه از بی‌حیایی و بی‌شرمی.

قچّه (قُچ-چه) n
قچ، گوسفند نرینه شاخ دارد (برای جفت گیری و جنگ دادن).

قچّه کدو (قُچ-چَه) vi
عوعوکردن، پارس نمودن (صرفاً سگان).

قچیغ (قِ-چیغ) n
بغل، کنار، آغوش.

قحطی؛ قاطی (قا-طِی) n
قلت، کمبودی شدید.

قخ (قُخ؛ قَخ) n
سرفه، سلفه.

قخره (قَخ-رَه) n
سرفه، صدایی بلند و ناهنجاری که ناگهان از گلو برآید.

قخره رفتو (قَخ-رَه) vi
سرفه کردن بطور پیاپی (به آواز بلند و خشن).

قخره کدو (قَخ-رَه) vi
گلو صاف کردن، سرفه کردن.

قخ زدو (قَخ) vi
سرفه کردن.

قخی (قُ-خی) n
کسی که زیاد سرفه کند.

قخی؛ قاخی؛ قخی گک (قَ-خِي؛ قا-خِي؛ قَ-خِي-گَک) n
ریزش، زکام، مرض سرماخوردگی که باعث سرفه، تب و جریان آب از بینی میشود.

قد (قَد) prep
همرا، یکجا، با، معه.

قدانـدام گرفتو (قَد-اَن-دام) vt
مقیاس کردن، اندازه طول و عرض قامت کسی را معلوم نمودن (مثلاً برای دوختن لباس نو).

قدپخچ؛ قدپغچ (قَد-پَخچ؛ قَد-پَ-غَچ) adj
آدم قد کوتاه، آنکه قامت کوتا دارد.

قدر ۲ (قَدر) n
اندازه، مقدار.

قدر ۱ (قَدر) n
قیمت، ارزش، اهمیت.

قدراس (قَد-راس) adj
آرام، آسوده، راحت (مثلاً نشستن در جایی).

قدرت (قُد-رَت) n
توانایی، نیرو، زور.

قدرتی (قُد-رَ-تی) adv
از قضا، بدون پیش بینی.

قدرس (قَد-رَس) adv
بطور آسوده، آرام و راحت (یعنی بدور از عجله، سراسیمگی یا دغدغه خاطر).

قدرغه (قُ-دُر-غَه) n
طنابی که از عقب حیوان بارکش در زیر بار (برای استوار نگهداشتن بار مخصوصاً در راه های سرآشیب) دور داده بسته میشود؛ کنایه از جرأت، دلیری، شهامت.

قدرغه تو (قُ-دُر-غَه-تُر) adj
دلیر، شجاع، جرأت مند؛ با استقامت، پایدار.

قدغو؛ قودغو (قُ-دُ-غُو؛ قُو-دَ-غُو) n
سرکرده مونث دو خانواده که توسط ازدواج پسران و دختران شان باهم پیوند خویشاوندی قایم کرده باشند و برای مخاطب قرار دادن آنها نیز بکار میرود؛ مادر داماد یا مادر عروس؛ زنانیکه از

طرف خوانواده عروس و داماد در جشن عروسی شرکت میکنند که معمولا مادر عروس و داماد میباشند.

قدک (قَ-دَک) adj
کوتاه قامت، خوش اندام.

قدکشیدو (قَد-کَ-شی-دو) vi
دراز شدن، بلند گردیدن، رشد نمودن، نمو کردن، بزرگ شدن (انسان در حال رشد).

قدله (قُد-لَه) int
البته

قدم ۱ (قَ-دَم) n,adj
گام، خطوه؛ یورتمه، چهارنعل، یک نوع حرکت اسپ که شخص سوار بسیار تکان بخورد، ضد ایرغه..

قدم ۲ (قُ-دُم) n
طالع، بخت، اقبال.

قدم بال کدو (قَ-دَم-بال) vi
گام برداشتن.

قدم‌جای (قَ-دَم-جای) n
ساحه آزاد برای قضای حاجت.

قدم‌دشتو (قُ-دُم) vi
نیک قدم، آنکه از آمدن اش برای دیگران سود برسد یا خوشی نصیب شان شود.

قدمغله (قَد-مُغ-لَه) n
کیسه باروت که در کمر می‌بستند.

قدم نیک (قَ-دَم-نیک) n
خوش قدم، انسان یا حیوانی که خوشبختی بهمراه بیاورد.

قدنمای (قَد-نُ-مای) n
آیینه ای کلانی که انسان بتواند خود را بطور ایستاده در آن ببیند.

قد و قواره (قَد-وُ-قَ-وا-رَه) n
قد و اندام، جسامت و قیافه.

قدو کدو (قَ-دَو) n
مفاهمه، معلومات

قده (قَ-دَه) n
طوی چی، مردمی که از قومان و وابستگان داماد اند و در مراسم عروسی وی شرکت کرده سپس عروس را تا خانه ایشان همراهی میکنند.

قدّی (قَد-دِی) n
قرار، وعده قطعی، موافقه محکم، تعهد، پیمان.

قدی کدو (قَد-دِی) vi, vt
فیصله کردن، مشخص کردن، صریحاً معیین نمودن.

قدید (قَ-دید) n
لاندی، گوشت خشک کرده و نمک سود (مردم در قشلاق های هزارجات معمولاً گوسفند خصی شده یا گوساله چاقی را در آخر خزان میکشند و قطعات آن را پس از افشاندن نمک بر ریسمان آویخته خشک مینمایند و در هنگام برفباری زمستان از آن شوربا می پزند).

قدیفه (قَ-دِی-فَه) n
تکه کلانی که مردان تنه خود را در هنگام سردی هوا با آن می‌پیچند؛ گاهی چادر زنان را نیز گویند.

قدیم (قَ-دِیم) adj
کهن، کسی که مربوط به زمان دیرینه است.

قدیمی (قَ-دِی-مِی) n
عتیقه، باستانی، دیرینه.

قدُوم؛ غدُم؛ قرم، قلم (قُ-دُوم؛ غُ-دُم؛ قُ-رُم؛ قُ-لُم) onoma
صدای افتادن چیزی در بین آب.

قرآن‌خانی؛قرآن‌خوانی (قُر-آن-خا-نِی) n
محفل قرائت قرآن (که معمولاً همهٔ سی پاره آن در یک جلسه ختم شود).

قرآن؛ قرو (قُر-آن؛ قُ-رو) n
کتاب مقدس مسلمانان که به زبان عربی است.

قرار (قَ-رار) adv,n
آرام، خاموش، راحت؛ وعده، وقت تعیین شده برای دیدار؛ فیصله، حکم قطعی، رای کلی و حتمی.

قرارداد (قَ-رار-داد) n
قطع نامه، عهدنامه، پیمان دو یا چندتن در امری.

قراردادکدو (قَ-رار-داد) vi
موافقه نمودن، با اتفاق رای

فیصله کردن، عهد و پیمان سیاسی کردن.

قرارشدو (قَ-رار) vi
آرام گردیدن، خاموش شدن؛ فیصله شدن، حکم قطعی صادر گردیدن، موافقه صورت گرفتن.

قرارشِشتو (قَ-رار-شِش-تو) vi
آرام نشستن، ساکت ماندن؛ بی طرف ماندن، مداخله نکردن.

قرارکدو (قَ-رار) vt
آرام کردن، تسکین دادن، ساکت نمودن.

قراری (قَ-را-رِی) n
صلح، امنیت (نقیض جنگ).

قراغ؛ قوراغ (قُ-راغ؛ قُو-راغ) adj
هم سن، همسال، همعر، دارای سن و سال مساوی.

قربان (قُر-بان) n
صدقه، آنچه که در راه خدا بدهند؛ نام مردان.

قربانی (قُر-با-نی) n
شخصی یا چیزی که برای هدفی یا کسی نثار گردد؛ حیوانیکه در روز دهم ذی‌الحجه یعنی عید قربان ذبح گردد.

قربر (قُر-بُر) adj
رانده شده، مردود، آنکه از بین دوستان و خویشاوندان اش طرد شده باشد.

قربغره (قَر-بُغ-رَه) n

ریسمانی که از شاقه نبات میسازد.

قرت (قَرت) n
چرک، کثافت.

قرت‌زدو؛ قیرت‌زدو (قِرت؛ قیرت) n
بالا پریدن، جفتک زدن، جست آوردن، دویدن؛ برآشفتن، غضبناک گردیدن، بخشم آمدن.

قرتزک (قِر-تَ-زَک؛ قِر-تِ-زَک) n
جست و خیز، پرش، حرکت و دوش، شوخی کودکان.

قرت‌قورت؛ قتقورت (قَرت-قورت؛ قَت-قورت) adj
پست و بلند، زمین ناهموار، سطح پر از برآمدگی.

قرتقو؛ قدقه (قَ-رَت-قُو؛ قَد-قَه) n
مترسک، هیکل آدمی که از چوب و تکه کهنه در مزرعه گندم برای رم دادن مرغ و دیگر جانوران برپا کنند.

قرت؛ قیرت (قِرت؛ قیرت) n
پرش، جست و خیز، حرکت و دوش.

قرت‌کدو؛ قورت‌کدو (قُرت؛ قُورت) vt
بلعیدن، فروبردن.

قرتک‌کدو (قُر-تَک) vt
به سختی فروبردن، مشکل بلعیدن.

قرتنگی‌کدو (قِر-تِنگ-گی) vi
بالاپریدن، جست زدن (مثلاً اسپ و الاغ چنانچه که بخواهد سوار را فروافگند)؛ جست و خیز نمودن برای بازی و ساعت تیری (مانند اطفال یا بره وغیره)؛ پس جستن، پرش کردن (مثلاً توپ یا قطعه خورد سنگ بعد از برخورد به زمین یا چیز سخت).

قرتی (قِر-تِی) adj
کم حوصله، زود قهر، آنکه زود بخشم آید.

قرجی (قِر-جِی) n
نگاه معصومانه، نگرستن طفل بسوی کسی.

قرجی‌کدو (قِر-جِی) vt
دیدن، نگریستن، مشاهده کردن (مخصوص نگاه طفلانه).

قرچس‌کدو؛ قرتس‌کدو؛ غرچس‌کدو (قِ-رِ-چَس؛ قِ-رَ-تَس؛ غِ-رِ-چَس) vi
آواز ساییدن دندانها بهم با فشار.

قرچ؛ غرچ (قِرچ؛ غِرچ) onoma
آوازی که از سبب میده شدن ریگ و امثال آن در زیر دندان تولید میشود، آواز اصطکاک دندانها.

قرچیل (قُر-چِیل) adj
طفل شُوخ

قرخ (قَرخ) adj

نشیبی حاد، کوه یا تپه پرتگاه دار، صخره بسیار تند و سراشیب؛ نشستن یا ایستادن بشکل راست و عمودی در بالای چیزی.

قرسوب (قَر-سُوب) n
(احتمالاً شکل دگرگون شده "قره یسون" مغولی بمعنی "سیاه استخوان" یا "مغول ناخالص") یکی ازشاخه های طایفه جِغتو (شاید این همان هزاره و نکودری باشند که بقول بابر در زمان وی برخی از آنان به گویش مغولی حرف میزدند).

قرّسی؛ قورّسی (قَر-رَ-سِی؛ قور-رَ-سِی) adj
سروصداگر، هیاهوی گر، غالمغالی، کسیکه صدایش بلند باشد و یا با صدای بلند حرف بزند.

قرشدو (قُر) vi
هم کاسه شدن، در یک کاسه باهم غذا خوردن.

قرشی (قَ-رَ-شِی) adj
آرام، خاموش، آنکه بدون سروصدا و حرکت نشسته باشد.

قرص (قرص) adj
چیزی سخت شده، محکم بهم چسپیده، یک کتله جامد واستوار.

قرص یخ زدو (قُرص-یَخ-زَ-دو) vt
سخت یخ بستن، آب، غذا یا روغن را مثل سنگ منجمد کردن.

قرض (قَرض) n
وام بدون فائیده، دَین.

قرضدار (قَرض-دار) n
دَیندار، بدهکار.

قرض‌ددو (قَرض) vt
قرض دادن.

قرض‌سوخته (قَرض-ـِ-سوخ-تَه) n
دَین یا وامی که دیگر قابل حصول نیست.

قرض کدو (قَرض) vi
قرض گرفتن.

قرغال (قَر-غَال) n
بوره؛ خاره

قرغان (قُر-غان) n
قلعه ویرانه و دیرینه در منطقه دایه که بعنوان جایگاه آثار عتیقه تصور میشود و بنام شهر قرغان نیز یاد میگردد.

قرغل (قُر-غُل) adj
دارای گوش بسیار خوردتراز حد معمول (صرفاً برای بز و گوسفند بکار میرود).

قرغل (قُر-غُل) adj
بی حیا، بی شرم؛ زرنگ، چالاک.

قرغل‌کدو (قُر-غُل) vi
آماده حمله شدن، خود را برای یورش تیار نمودن.

قرغم؛ قرغام (قَر-غَم؛ قَر-غام) adj
سرین، کفل (اسپ).

قرغنه (قَر-غَ-نَه) n
درختچه ایست کوهی و خاردار که دارای گلهای ریز و بنفش به اندازه گل زردآلو میباشند.

قرغولاچ؛ قرقلاچ (قَر-غُو-لاچ؛ قَر-قُ-لاچ) n
غچی، پرستو، پلاشترک، ابابیل.

قرغه (قَر-غَه) n
نام مرغ شکاری است.

قرغه (قَر-غَه) n
نام محلیست در غرب کابل.

قرغی (قُر-غَی) n
عکس العمل مریض در برابری افراد بیگانه.

قرقتی (قُر-قَ-تِی) n
همکاسه، چند نفری که در یک ظرف نان بخورد.

قرقرکدو (قُرقُر) vt
تقسیم نمودن غذا در ظرفهای که چند نفر در آن یکجا غذا بخورند.

قرقرک؛ قره قولاق (قُر-قُ-رَک؛ قَ-رَ-قُو-لاق) n
بقه، قورباغه، بلبل آبی.

قرقره (قَر-قَ-رَه) adj, adv
راست، بطوری عمودی.

قر؛ قور (قُر؛ قُور) n
یک کاسه طعام، یک بشقاب

متعلق به قره قول میباشد.

قُرِیغِلِجی‌کَدو

قریب (قَ-ریب) adv

نزدیک، ضد دور.

قریب (قَ-ریب) n

اقوام، خویشاندان.

قریش (قَ-ریش) n

وجب، واحد اندازه است از نوک کلک تا نوک شست (تقریباً ۲۳ سانتی میتر).

قریل (قَ-ریل) n

غروب؛ نام محلیست درداپه.

قریه‌دار (قَر-یَه-دار) n

مَلک، سرکرده رسمی قریه.

قزقی (قَز-قِی) باروت دادن،

باروت دادن که شکل انبق رادارد باروت دان، باروت دان که شکل انبق دارد.

قزل (قِ-زِل) n

نام قریه ای کلان در منقطه لعل که کوه های اطرف اش سرخ رنگ میباشد؛ در ترکی این کلمه بمعنی (سرخ یا قرمز) میباشد.

قزلباش (قِ-زِل-باش) n

نام قومی است از نژاد ترک و لی فارسی زبان که در زمان نادرشاه افشار در افغانستان ساکن گردید.

قس (قَس) suff

پسوندی است که با ضمایر اشاره وصل میگردد و معنی اندازه و مقدار را میرساند.

قسبغه (قَس-بَ-غَه) n

لاک پشت، سنگ پشت.

قسته (قَس-تَه) n

شعر

قستی (قِس-تِی) n

کیسه باروت در کمربند

قسرو؛ قیسرو (قِس-رو؛ قِیس-رو) n

گاو و گوسفند یا بز ماده یی که آبستن نشده و شیر ندهد.

قسط (قِسط) n

یکنوع ادا نمودن قرض که در هر موعود معیین مقدار آن را شخص مقروض پردازد.

قسطوار (قِسط-وار) adv

از طریق قسط، در وقت های معیین.

قسقندک (قَس-قَن-دَک) n

قهقهه، خندۀ بلند.

قسم (قَ-سَم) n

سوگند، عهد، پیمان.

قسم (قِسم) n

نوع، رقم.

قسماغ؛قیسماغ (قِیس-ماغ) n

ته دیگی، آنچه که در هنگام پختن در روی دیگ بچسپد.

قسمت (قِس-مَت) n

نصیب، تقدیر، سرنوشت (گویا خداوند برای بندگان خود مقدر فرموده است).

قسم‌خوردو (قَ-سَم) n

سوگند یاد کردن.

قسمغه (قَس-مُ-غَه) n

باروت دانی، کیسه کوچک باروت (از پوست خصیه گوسفند).

قسم‌کدو (قَ-سَم) vi

عهدکردن، پیمان بستن.

قسوغ‌شدو (قِ-سُوغ) vi

کف دیگ یا چایجوش سوختن (این وقتی صورت میگیرد که غذا یا تفاله چای بچسپد).

قسّوغ؛ قِسی (قِس-سُوغ؛ قِ-سی) n

سوخته ته دیگ، آنچه در هنگام پختن در دیک بچسپد.

قسوکدو (قِ-سُو) vt

تراشیدن، جدا کردن (به پوسته های نازک).

قسول (قُ-سُول) n

انتقام، پاسخ دادن بعمل زشت کسی.

قسول‌گرفتو (قُ-سُول) vt

انتقام کشیدن، تلافی کردن، جواب عمل زشت کسی را دادن.

قشقل (قَش-قَل) adj

بی نظم و نامرتب؛ پارچه پارچه، ارهم برهم، بهم ریخته.

قشقلدغک (قَش-قُل-دَ-غَک) adj

نامنظم، نامرتب، بهم خورده، ارهم در هم.

قشقلک (قَش-قَ-لَک) n

بی‌نظمی و ارهم برهم بودن محل کار یا وطاق.

قشقل‌کدو؛ قشقلم کدو (قَش-قَل؛ قَش-قَ-لَم) vt

پارچه پارچه کردن، میده میده کردن، ارهم برهم نمود.

قشقو (قُش-قُو) n

پردم مرکب

قشقه ۱ (قُش-قَه) n

پشت کار، حو صیله، استقامت؛ شوق، علاقه.

قشقه ۲ (قَش-قَه) n

یک نوع اسپ (که هرگاه پیشانه و پای راست جلوی اش سفید باشد منحوس پنداشته میشود).

قشقه‌تو (قُش-قَ-تُو) adj, adv

پراستقامت، پایدار، مقاوم.

قشقه‌کشیدو (قَش-قَه) vi

خالی چون هندوان در پیشانی زدن.

قشلاغ؛ قشلاق (قِش-لاغ؛ قِش-لاق) n

قریه، روستا، دهکده (مأخوذ از قیش 'زمستان' و 'لاق' بمعنی محل و جای در ترکی).

قشله (قِش-لَه) n

سربازخانه، اطاق عساکر.

قشلی (قُش-لی) adj, adv

جمع، دریکجا، نزدیک هم، پهلوی هم.

قشمی (قُش-مَی) adj

اخمو، عبوس، حشمگین، ترش رو.

قشنگ (قَ-شَنگ) n

زیبا، خوبصورت.

قشو (قَ-شُو) n

آلتی است شانه مانند که با آن پشت اسب و یا الاغ را بخارانند.

قشی (قَ-شی؛ قِ-شی) adj

حیوانی که یک نشان سفید در پیشانی اش میباشد.

قصّاب (قَص-صاب) n

جزار، ذبح کننده گاو و گوسفند؛ آنکه گاو یا گوسفند را میکشد و گوشت آنها را میفروشد.

قصد (قَصد) n

عزم، نیت، تصمیم.

قصدداشتو (قَصد) vi

عزم داشتن، تصمیم داشتن.

قصر ۱ (قَصر) n

کاخ، ساختمان زیبای که در آن پادشاه یا فرزند آن زندگی میکند (در داستانهای هزارگی).

قصر ۲ (قَصر) adj

نمازقصر، نماز کوتاه، نماز مسافر که قصر میگردد (مثلاً نماز های چهار رکعتی دو رکعت خوانده میشود).

قصودگرفتو (قُ-صُود) vt

قصد (انتقام آمیز) خود را اجرا کردن، کسی را به سزای عمل بدش رساندن، تلافی نمودن.

قصور (قُ-صُور) n

اهمال، کوتاهی، خطا، گناه، مسامحه، فروگذاشت.

قصوربار (قُ-صُور-بار) adj

گناه بار، خطاکار، مجرم، ملزم.

قصّه (قِص-صَه) n

داستان، حکایت.

قصّه کدو (قِص-صَه) vi

صحبت نمودن، گپ زدن.

قضا (قَ-ضا) n

مرگ، اجل.

قضاشدو (قَ-ضا) vi

نماز یا روزه ای که وقت اش گذشته باشد.

قضا کدو ۱ (قَ-ضا) vt

نماز یا روز را در وقت معیین اش نگرفتن.

قضا کدو ۲ (قَ-ضا) vi

مردن، فوت نمودن، درگذشتن.

قضاوت (قَ-ضا-وَت) n

داوری، حکم در مورد چیزی که دو یا چند شخص ادعا دارند.

قطار (قَ-طار) n

صف، ردیف.

قطره (قَط-رَه) n

چکه، مقدار کمی از مایع که بطور مدور و یکجا پایین بافتد.

قطع و برید (قَطع-وُ-بُ-رِید) n

قطع روابط دوستی یا خویشاوندی.

قطّی (قُط-طِی) n
جعبه چوبین یا فلزی کوچک.

قطی پلته (قُط-طِی-پِل-تَه) n
صندق بسیار خورد برای نهادن چوبک های گوگرد.

قطی؛ قاطی؛ قَتی (قَ-طِی؛ قا-طِی؛ قَ-تی) prep, adj, adv
مخلوط، آمیخته، یکجا، باهم.

قطی کدو؛ قتی کدو (قَ-طِی؛ قَ-تِی) vt
یکجاکردن، مخلوط کردن؛ دوشیدن، شیر از پستان کشیدن.

قغزو (قغ-زو) n
خراشیدگی، ساییدگی، خراش سطحی در پوست بدن.

قغله (قَغ-لَه)

قغله کدو (قَغ-لَه) vt
پاره پاره کردن؛ خشک کردن

قف (قَف) n
کف، مواد سفیدی که در اثر صابون زدن لباس بوجود می‌آید.

قفت؛ قیفت (قِفت؛ قِیفت) n
تنگ، ضیق، چسپیده به بدن (مثلاً لباس یا کفش).

قفتک (قِف-تَک) n
تنگنا، محل بسیار ضیق و کم عرض؛ کنایتاً فرج یا شرمگاه نسوان.

قف؛ قاف (قَف؛ قاف) n
کف، رویه دست؛ سطح زیرین پا یا کفش؛ ساحه هموار درون خانه که بر آن فرش پهن کنند.

قفلجی کدو؛ قپلجی کدو (قَ-فَل-جی؛ قَ-پَل-جی) vt
باعث خفه شدن کسی شدن، گلوگیر ساختن، باعث ایجاد مشکل در تنفس گردیدن.

قفملک کدو (قَف-مَ-لَک) vt
با کف دست مالیدن و نرم کردن؛ کسی را بزمین زدن و با زور او را بروی زمین یا در بین خاک مالیدن.

قفه شدو؛ قپه شدو (قَ-فَه؛ قَ-پَه) vi
زرهٔ آب یا غذا در راه تنفس رفتن و باعث سرفه شدید گردیدن.

قفه؛ قپه (قَ-فَه؛ قَ-پَه) n
حالتی که زرهٔ آب یا غذا که در راه تنفس برود و باعث سرفه شدید گردد؛ انخناق، عمل گلو گرفته شدن، مثلاً چیزی سخت مانند غذا در گلو بند بماند و راه تنفس را سد کند.

قفه کدو؛ قپه کدو (قَ-فَه؛ قَ-پَه) n
خفه کردن، فشردن گلوی کسی تا جریان تنفس وی قطع شود.

ققروق (قَق-رُوق) n
پوست خشکیده حیوانات.

ققله (قَق-لَه) adj
با حرارت خشک شده

ققلی (قَق-لَی) n
نام گیاه خودروست.

ققلی؛ قوقله (قَ-قَ-لَی؛ قوق-لَه) adj
کثیف، چتل، آنچه که چرکین و سیاه شده باشد.

ققلی کدو (قَق-لَی) vt
نیچه پوست درخت که برای پیوند بکار میبرند.

ققی (قَ-قَی) adj
مردار، کثیف؛ مواد غایطه (در زبان طفلانه).

قل (قُل) n
جرعه، آن مقدار مایعی که یک مرتبه فرو برده میشود.

قلّاب (قُل-لاب) n
بلند جستن؛ خیزبلند.

قلات (قَ-لات) n
کلات یا کلاد، قلعه روی کوه (مثل آن یکی که در بین غزنی و قندهار قرار دارد و سابقاً بنام قلات برلوغ یاد میشد و متعلق به هزاره‌ها بود).

قلاج ایشتو (قُ-لاج-ایش-تو) vi
قدم بلند گذاشتن، گامهای بلند بلند برداشتن.

قلاج؛ قولاج (قُ-لاج؛ قُو-لاج) n
واحد اندازه گیری از یک سر دست

تا سر دست دیگر، تقریباً برابرا با قد یک شخص، درازای مسافهٔ بین دو دست.

قلّاش (قَل-لاش) n
بد بخت، کم طالع، کم شانس.

قلا؛ قله (قَ-لا؛ قَ-له) n
قلعه، یکنوع دژ بزرگ که کار ساختمان آن بطورکلی (خصوصاً قلعه های میران هزاره) به خوبی اتمام میبابد و بوسیله دیوارهای ضخیم پخسه یی در وضعیت دفاعی مستحکم قرار دارد.

قلب کدو (قَ-لِب) vt
شق کردن، از طول بدو حصه تقسیم نمودن؛ جدا کردن میوه از هسته (مخصوصاً زردآلو بمنظور کشته کردن).

قلبه ای؛ غولبه ای (قُل-به-اِی؛ غول-به-اِی) adj
گاو نر آماده برای شخم زدن، زمین آماده برای قلبه کردن.

قلبه؛ غلبه (قُل-بَه؛ غُل-به) n
گاو آهن، چوب خش، آلتی که آن به یک جفت گاو بسته و زمین را شخم بزنند.

قلبه کدو؛ غولبه کدو
(قل-به؛ غول-بَه) vi
شخم زدن، قلبه رانی کردن (در کشتزار).

قلبه گاو؛ غولبه گاو
(قل-به-گاو؛ غول-بَه-گاو) n
گاوی نر برای شخم زدن زمین، نرگاو برای قلبه کردن زمین زراعتی.

قلپاق (قُل-پاق) نوع کلاه پوستی که در قدیم مردان بسر مینهادند.

قلتری (قَل-تَ-ری) n
اصابت نزدیک مرمی.

قلت کدو (قَلت) vt
جذب کردن

قلجو (قَل-جو) adj
علامت، خال، نقطه (غالباً برنگ سفید در پیشانه اسپ، گوسفند و حیوانات خانگی دیگر).

قلجه (قَل-جَه) n
حیوان گرگ زده.

قلچه کدو (قَلَچَه) vt
چیدن، بر روی هم گذاشتن (مثلاً قطعات سنگ برای ساختن دیوار).

قلچی تو (قَل-چِی-تُو) adj
ساری، مسری (در مورد مرض قابل شیوع بکار میرود).

قلچی؛ قلجی (قَل-چِی؛ قَل-جِی) n
سرایت، واگیری (برخی از بیماری ها).

قلخ (قَ-لَخ) n
کلاغ زنگی، مرغ سیاه رنگ کلان.

قلخ دان گرفتو (قَ-لَخ-دان) vt
استهزا کردن، مسخره نمودن (از طریق سخن گفتن بمانند کسی یا ادا و اطوار وی را در آوردن).

قلخ ددو (قَ-لَخ) vt
مسخره کردن، ریشخند نمودن، استهزا کردن.

قلخ سنگ (قَ-لَخ-سَنگ) n
لوح قبر، سنگی که بر روی گور مردگان نصب است.

قلدنگ (قَل-دَنگ) adj
مالیخولیائی

قلدو کدو (قِل-دو) vt
حمل نمودن کودک در بالای شانه (بطوریکه طفل نشته و پاهایش از دو طرف گردن بسمت جلو آویزان باشند).

قل زدو (قَل) vi
سروصدا کردن، غالماغال نمودن، غوغا بپاکردن.

قلسنگ (قَل-سِنگ) adj
نازک، خفیف (در مورد رنگ کردن یا چسپانیدن قشر گلین بر روی دیوار وغیره).

قلعی؛ قله یی (قَل-عی؛ قَ-لَه-یِی) n
قلع، ارزیز.

قلغو (قَل-غو) n
برگ پهن و مدور رواش.

قلغی (قُ-لَ-غَی؛ قُل-غَی) n
دزد، سارق.

قلف (قَلف) adj

فریبکار، دغل، نیرنگباز، آدم یا کارگر متقلبی که وظیفه اش رابه درستی انجام ندهد (نقیض اراستی کارا)؛ سکه قلبی که فاقد ارزش باشد.

قلف (قُلف) n

قفل، آلت فلزی که به در صندوق یا خانه میبندند و بعداً به ذریعه کلید مخصوصی آن را باز میگشایند.

قلف (قَ-لَف) adj

کشتار انسان.

قلفک (قَل-فَک) adj

محتکر، قمت فروش؛ فریبکار، نیرنگباز.

قلفک (قُل-فَک) n

زنجیر یا چفت دروازه که از درون آن حلقه یا زلفین بیرون می آید تا قفل زده شود.

قلقنک (قَل-قَ-نَک) n

موری پوش، سرپوش دودکش، سرپوش دود کش خانه.

قلقی (قُل-قِی) adj

لق، سست، جنبنده.

قلقی‌شدو (قُل-قِی) vi

لق شدن، سست گردیدن، از جابیجا شدن.

قلم ۲ (قَ-لَم) n

پیشانه، ناصیه، جبهه؛ سطح دیوار یا کوه؛ فانه آهنی برای شکستاندن سنگ و سوراخ کردن یا بریدن آهن.

قلم ۱ (قَ-لَم) n

آلتی فلزی یا نیین که توسط آن بنویسند.

قلم پیچ (قَ-لَم پیچ) n

نواری است به اندازه نیم متر طویل که برای استوار نگهداشتن دستمال روی سری طفل بدور سرش بسته میشود.

قلم‌خودرنگ (قَ-لَم-ِ-خود-رَنگ) n

قلمی که نوک دو شق دارد و درون آن را با رنگ پرکنند.

قلم‌قچر (قَ-لَم-قَ-چَر) adj

مجروح و افگار، مضروب و زخمدار (مخصوصاً از ناحیه سر و صورت).

قلم‌قلجو (قَ-لَم-قَل-جو) adj

پیشانی سفید، آن حیوانی که در پیشانی اش یک نشان سفید میباشد.

قلم کدو (قَ-لَم) vt

قطع نمودن، یک دفعه بریدن.

قلم نی (قَ-لَم-ِ-نَی) n

کلک، قلم نیین (برای خطاطی).

قلندر (قَ-لَن-دَر) n

درویش، مرد گدا و تارک دنیا؛ نام پسران و مردان هزاره؛ اسم قوم مشهورهزاره که قبلاً در جاغوری و ارزگان بودوباش داشتند (ولی قسمت زیادی از افراد آنان در ضمن یلغار امیر عبدالرحمن نابود شدند).

قلوخ (قَ-لُوخ) n

کلوخ، قطعه سختی از خاک خشکیده.

قلوخ‌چیمتو (قُ-لُوخ-چیم-تو) adj

کنایتاً آدم عاجز و بی‌زبانی را گویند که در برابر سخنان مردم و وقایع مختلف جز نگاه کردن کدام عکس العمل دیگری را از خود نشان نمیدهد.

قلوخک (قُ-لُو-خَک) n

کرمک، کرمهای سفید رنگ که در روده ، معده زندگی مقعد زندگی میکند و بیشتر کودکان بدان مبتلا میشوند.

قلی (قَ-لَی) adj

سروصداگر، غالماغالی، آنکه صدایش بلند باشد و یا با صدای بلند حرف بزند.

قلیچ (قِ-لِیچ) n

شمشیر؛ سیلاوه

قلیخ (قِ-لِیخ) n

سلوک، رفتار (بیشتر در جملات منفی استعمال میشود).

قلین (قِ-لِین) n

شیربها، پول یا جنسی که میباید از طرف پدر داماد برای پدر عروس در آستانه برگزار نمودن مراسم عروسی تادیه گردد.

قمار (قِ-مار) n

یکنوع سرگرمیی که در آن یکی از دو طرف رقیب ببرد یا ببازد.

قماری (قِ-ما-رِی) adj
قمارباز، آنکه در عمل قمار شرکت میکند.

قمبر (قَم-بَر) n
قنبر، ازتابعان وغلام خاص حضرت علی (ع) که به امر حجاج بن یوسف کشته شد؛ نام مردان دربین هزاره ها (مثل قمبرعلی).

قمبیله (قَم-بیِ-لَه) n
دوای مسهل که برای بهبود هاضمه به حیوانات اهلی میخورانند.

قمچی؛ قمچین (قَم-چی؛ قَم-چین) n
تازیانه، شلاقی که از چندین تسمه چرمین ساخته میشود و معمولاً برای تیز راندن اسپ بکار میرود.

قناعت (قَ-نا-عَت) n
رضایت، بسنده نمودن به آنچه یک فرد دارد.

قناغ (قُ-ناغ) n
محلی برای گذراندن شب، شب جای، مهمان سرا؛ نام محلیست در ولسوالی ورس.

قنتر (قَن-تَر) n
خودداری موقتی علوفه وآب برای اسپ خسته و تازه از سفربرگشته.

قنتو (قَن-تُو) n
غسل آفتاب

قنتیرک؛ قترک (قِن-تی-رَک؛ قَ-تَ-رَک) adj
لاغر اندام و مقاوم.

قنته (قَن-تَه) adj
کسی که ناخن دستهایش در اثر سوختن باهم قطع یا جمع شده باشد که قادر به باز کردنش نباشد.

قنته (قُن-تَه) adj
کوتا قد، آنکه قدش بلند نیست.

قنجغه (قَن-جِ-غَه) n
فتراک، تسمه یا چرم باریکی که از عقب زین اسب می‌آویزند و با آن چیزی بترک میبندند؛ چوکات آهنین در عقب زین بایسکل برای بستن بارهای سبک؛ با، همراه، معه، یکجا.

قنجی (قَن-جِی) adj
عمل سیراب شدن، بسنده کردن از نوشیدن.

قنجی‌کدو (قَن-جِی) vi
سیرآب شدن، بقدر کافی آب نوشیدن، رضایت حاصل شدن (به حدی که تشنگی بکلی فرو نشیند).

قنجی‌کدو (قَن-جِی) vt
تأکید نمودن (در انجام دادن کاری ویا برحذر داشتن از انجام کاری).

قنچی (قَن-چِی) n
خرچنگ

قنچیغ (قَن-چِیغ؛ قِن-چِیغ) n
لاس، ماچه سگ، سگ ماده.

قند (قَند) n
کند، قطعه های بزرگ شکر.

قند ۲ (قَند) n
شهر، مانند سمرقند، قندهار.

قنداری (قَن-دا-رِی) n
کرد خورد زمین کاشت شده (مخصوصاً رشقه یا شبدر).

قنداق (قُن-داق) n
قنداقه، آنچه که طفل را بآن بندد.

قندانی (قَن-دا-نِی) n
قند دانی، ظرف خورد سرپوش‌دار برای گذاشتن شکر.

قندخشتی (قَند-ِ-خِش-تی) n
قطعه های چهار کنج و بزرگ شکر کلانتر از دانه نخود.

قندسیاه (قَند-ِ-سیا) n
گور، قطعات مدور شیره غلیظ نیشکر برنگ زرد گونه و سیاه.

قنّس؛ قونّس (قِن-نَس؛ قون-نَس) onom.
زوزه، غوغای سگان (بخصوص هنگامی که با سنگ یا چوب زده شود)؛ گریه کودکان.

قنّس‌کدو؛ قونّس کدو (قِن-نَس؛ قون-نَس) vi

زوزه کشیدن، غوغا نمودن (در مورد سگان هنگامیکه با چیزی زده شود).

قنغال (قِن-غال) n
نامزاد

قنقرا (قِن-قِ-را) n
زوزه، غوغای سگان (بخصوص هنگامی که با سنگ یا چوب زده شود).

قنیر (قَ-نِیر) n
قافیه سازی، ردیف نمودن الفاظ، عمل بنظم درآودن.

قنیر کدو (قَ-نِیر) vi
بهم بافتن، ردیف نمودن، بنظم درآوردن، قافیه ساختن (در مورد الفاظ و داستان).

قنغوزک (قُن-غُو-زَک) n
استخوان کوچک و نازک آخر ستون فقرات.

قواره (قَ-وا-رَه) n
شمایل، قیافه، طرح کلی صورت و هیکل انسان.

قواله (قَ-وا-لَه) n
قباله، سند مالکیت جایداد، کاغذ رسمیی که صورت تصاحب یک زمین را به شخص معین ثابت میکند.

قوبار (قو-بار) adj
آدم یا حیوانی که به دنبال یک مدت فاقه و گرسنگی ضعیف و ناتوان شده باشد؛ زمین بیحاصل که به علت نرسیدن کود حیوانی بتدریج استعداد باروری اش را از دست بدهد.

قوبچی (قوب-چِی) adj
مسدود، بند، بسته (بطوریکه کدام منفذ نداشته باشد که هوا مستقیماً از آن عبور کند).

قوبچی کدو (قوب-چِی) vt
مسدود کردن، بند نمودن؛ پیچاندن، توسط لباس بدن را و از آسیب سرما محفوظ نگهداشتن.

قوبچین (قوب-چِین) n
تار پشمی دبل.

قوبرده (قو-بُر-دَه) adj
حریص، چشم گرسنه، طماع.

قوبه (قو-بَه) adj
کثیف، آلوده، ملوث.

قوبی (قو-بِی) n
حفره ژرف، فرورفتگی، غور، گودی (در سطح زمین).

قوت (قَ-وَت) n
نیرو، طاقت، زور، قدرت، توانایی.

قوتو (قو-تو) n
طویله گاوها و چهارپایان اهلی، آغل گوسفندان، چهار دیواری که در بین آن حیوانات اهلی مانند گاو، بز و گوسفند را مخصوصاً در شب نگهداری کنند.

قوتو (قو-تو) n
کلنگ، پرنده کلانی است با گردن و پاهای دراز که در هوا به شکل دستجمعی و بسیار دور پرواز میکنند.

قوت و لایموت (قُوت-وُ-لا-یَ-مُوت) n
حد اقل خوراک، بخور نمیر.

قوتوله؛ قوتیله (قُو-تُو-لَه؛ قو-تِی-لَه) n
نوازش، عمل در آغوش گرفتن و بوسیدن طفل.

قوتوله کدو؛ قوتیله کدو؛ قوترله کدو (قُو-تُو-لَه؛ قو-تِی-لَه؛ قُو-تُر-لَه) vi
درآغوش گرفتن، نوازش کردن (کلمات محبت آمیز منظوم که زنان بویژه مادران در هنگام نازدادن طفل میخوانند).

قوته (قو-تَه) n
معده، جای که در آن علف یا غذا پس از بلعیدن جمع میشود.

قوثه (قوث-ثَه) adj
نیرومند، تنومند، انسان صحتمند و قوی جثه.

قوجقله کدو (قُوج-قِ-لَه) vi
پرس وجوکردن، زیادکنجکاوی نمودن (برای گرفتن اطلاعات ازکسی).

قوچاق بر (قُو-چاق-بَر) n
قاچاق چی، وارد کننده یا صادر کننده اموال تجارتی بطور غیر قانونی؛ کسی که کارگران هزاره

را از سرحد عبورمیدهد وبـه داخل شهرهای ایران میبرد.

قوخک؛ قخک (قو-خَک؛ قُ-خَک) n

کرمک، قلوخک، کرمهای سفید رنگ که در روده، معده زندگی مقعد زندگی میکنند و بیشتر کودکان بدان مبتلا میشوند.

قوخک‌گرفتو (قو-خَک) vt

مبتلا به کرم قلوخک یا قوخک گردیدن.

قودرغه (قُو-دُر-غَه) n

ریسمانی که از زیر دم الاغ میگذرد تا بار را در راه سرآشیب بر پشتش استوار نگهدارد.

قود؛ قوود (قَ-وُد؛ قَ-وُود) n

دور یخن پیراهن و کرتی.

قودل؛ قدل (قُو-دَل؛ قُ-دَل) n

حدس، تصور، گمان.

قودل‌کدو (قُو-دَل) vt

گمان بردن، تصور نمودن، حدس زدن برای شناخت کسی.

قودله (قَو-دَه-لَه) n

دسته بندی، عمل بسته بسته نمودن و جمع کردن.

قوده (قَو-دَه) n

بسته، یک بغل علف، یک دسته نبات درو شده.

قور (قور) n

پوشش کلفتی از چرگ و کثافت (بر روی دست وپا).

قوربچی‌دنه؛ قربچی‌دنه (قو-رَبچی؛ قور-بَ-چِی؛ قُر-بِ-چِی) n

گل مژه، دانه خوردی که در پلک چشم در پای مژه رشد میکند.

قوربچی؛ قربچی (قو-رَب-چِی؛ قُر-بِ-چِی) n

انگشتانه، کستبان، یکنوع قالب فلزی که زنان انگشت سبابه خویش را هنگام دوختن به داخل آن جامیدهند تا از گزند ته سوزن محفوظ بماند.

قورتک (قور-تَک) n

کلوله، بشکل مدور؛ سنگ‌های بزرگ تر از تخم مرغ خانگی، سنگهای مدور مانند توپ کوچک.

قورتی (قُور-تی) adj

بد کردار

قورجی (قو-رَ-جی) n

مرگ، وفات، عمل در گذشتن (در مورد کودکان).

قورجی‌کدو (قو-رَ-جی) vi

مردن، درگذشتن، وفات کردن (در مورد کودکان بکار برده میشود).

قورخ ۱ (قورخ) n

داغدار، آنکه صورت اش بخاطر ابتلا بمرض چیچک درشت شده باشد.

قورخ ۲ (قورخ) n

کندوی متصل به دیوار، انبار غله.

قورخچیله؛ قرقچیله (قو-رَخ-چی-لَه؛ قُ-رُق-چِی-لَه) n

بد خلقی، بد رفتاری، عصبیت.

قورخ‌شدو (قورخ) vi

شرمنده گشتن، خجالت شدن، سرمسار گردیدن.

قوردایشتو (قُورد-ایش-تو) vi

برآشفتن، غضبناک گردیدن، بخشم آمدن.

قورلی (قو-رَ-لَی) n

طفل یتیم، کودک بدون پدر و مادر.

قورماغ (قُور-ماغ) n

پارچه های یخ دریاچه.

قورمه (قور-مَه) n

خورشی است که از آمیختن گوشت و روغن وپختن آن با مصالح دیگ بدست می‌آید.

قوروت؛ قروت (قُو-رُوت؛ قُ-رُوت) n

کشک، چکه یا دوغ دلمه شده که پس از گرد کردن بشکل قطعات مدور خشک کنند (آنگاه با آب گرم میسایند و بجای دوغ تناول نمایند).

قوروتی؛ قرتی؛ قروتی (قُو-رُو-تی؛ قُر-تِی؛) n

دوغ تافه، یک قسم غذای هزاره گی، نان نازکی که دربین دوغ یامایع قروت ساییده ریزه کرده و یک مقدار روغن برآن افزوده

باشند.

قوره (قو-رَه) n
یکنوع کرم چوب که چوب را مانند اره نرم میکنند؛ سوهان؛ نام قریه است در ولسوالی ناهور.

قورّه (قُور-ره) adj
قوی، نیرو مند و تندرست، زنده، شوخ (بیشتر در مورد کودکان بکار میرود).

قوری؛ قاوری (قَو-ری؛ قاو-ری) n
سوهان، افزار فولادی برای سائیدن فلزات.

قوریغ؛ قرغ (قو-ریغ؛ قُ-رِغ) n
یک حصهٔ مصئون از کوه یا زمین که در آن کندن هیزم و جمع کردن علف مجاز نیست؛ نام جاهای بسیار بنا بر همین دلیل در هزاره جات؛ کوه قوریغ در کابل که در ازمنه قدیم صرفاً حق شکار کردن در آن برای پادشاهان محفوظ و برای دیگران ممنوع بود.

قوریه (قور-یَه) n
محل نگهداری بز و گوسفند در زمستان؛ نام دهکده یی در منطقه ناهور.

قوریه کدو (قور-یَه) vt
نهال شانی

قوزه (قُو-زَه) adj
سیاه چرده، سیا رنگ؛ تجمع حیوانات در یکجا.

قوس (قَوس) n
کمان، صورت نهم از دوازده برج فلکی؛ آذر، نام ماه نهم سال هجری شمسی.

قوش (قَوش) adj
تراکم، انبوه؛ تجمع گوسفندان در هنگام گرمی بطوریکه سرهای شان در وسط یا در زیر همدیگر باشد.

قوش بند (قوش-بَند) n
بند بوت، رشته محکمی که با آن مدخل کفش را بسته کنند.

قوشر؛ قوشاد (قَو-شَر؛ قَو-شاد) n
سر و صداگر، هیاهوی گر، غالمغالی، کسیکه صدایش بلند باشد و یا با صدای بلند حرف بزنند.

قوشغه (قَوش-غَه) n
آهوی یکساله

قوشقو (قُوش-قو) n
پاردم، تسمه یا نواری که در عقب حیوان بارکش محکم میشود تا پالان را استوار نگهدارد.

قوشلی (قو-شَ-لی) adv
نزدیک هم، جمع، پهلوی هم، در یکجا؛ دوگانه، دوتا.

قوشنک (قوش-نَک) n
نام محلیست در مالستان و نا هور.

قوشو (قو-شو) n
منقار، نوک یا نول پرندگان.

قوشی (قو-شِی؛ قو-شَی) adj
لب چاک، لب شکافته، آنکه یکی از دو لبش پاره باشد.

قوغ (قوغ) n
اخگر، آتشپاره برافروخته.

قوغتو (قوغ-تُو) adj
بوته یا هیزمی که آتشپاره آن پرحرارت باشد و مدت دراز برافروخته بماند.

قوغسرخ (قوغ-ِ-سُرخ) adj
پسر شوخ، کودک سرکش و گستاخ.

قوغقرغنه (قوغ-ِ-قَر-غَ-نَه) adj
آتش قرغَه که بسیار تیز و تند است؛ کنایتاً کودک تیز و هوشیار را نیز گویند.

قوغ؛ قووغ (قَ-وُغ؛ قَ-وُوغ) n
بوته خورد با شاخچه های سفیدرنگ و شیره دارکه در هنگام تازگی اش قابل خوردن است.

قوغ گیر (قوغ-گِیر) n
آلت فلزی که با آن آتش گداخته یا آهن داغ را میگیرند.

قوغمار (قَ-وُغ-مار) n
یکنوع علف هرزی که برگ وساقه آن دارای شیرآبه سفید رنگ میباشد و گلهای زرد میکند.

قوغنک (قَو-غَ-نَک) n
آب مشیمه، موکوس؛ مایعی

چسپنده و لشم که در اطراف بدن طفل یا جوجه حیوانات نوزاییده دیده میشود.

قوقری (قوق-ری) n
بقه، قورباغه، بلبل آبی، جانور جهش کننده و بی‌دُم که در خشکی و آب زندگی میکنند.

قوقیله (قَو-قِی-لَه) n
سروصدا، غالماغال، ناله و بیداد؛ زوزه، صدای ناله سک؛ صدای پارس سگ، عوعو سک.

قوقیله‌کدو؛ قوقله کدو
(قَو-قِی-لَه؛ قَو-قُ-له) vi
عو عو کردن، پارس نمودن؛ زوزه کشیدن، فغان کردن، سروصدا کردن.

قول ۱ (قَول) n
پیمان، عهد، وعده، قرار.

قول ۲ (قَول) n
ارتفاع، قله، بلند ترین نقطه کوه یا درخت.

قول ۳ (قول) n
قریه، دهکده؛ وادی تنگ، دره خورد (در میان دو سلسه کوه).

قول‌الس (قول-اَ-لُس) adv
یک یا چند قریه درمیان، با گذر از یک یا چند دهکده.

قولبله (قول-بَ-لَه) adv
بطرف بالای رود خانه، بسمت سرچشمه، بالارود.

قولبول (قول-بول) adj
زیرو رو، دیگرگون، بدون نظم، پراکنده، مضطرب.

قولته (قول-تَه) adj
چیچکی، کسی که پوست صورتش با آثار گودهایی از دانه چیچک لکه‌دار شده باشد.

قولچیو؛ قلچیو (قول-چِیو؛ قَل-چیو) adv
سرنشیب، پائین رود.

قولخسه (قو-لَخ-سَه) adj
بد شکل، کره المنظر؛ پست، فرومایه؛ یاوه سرا، هرزه درا، بیهوده گو.

قولغی (قُو-لَ-غَی) adj
دزد، سارق، آنکه مال مردم راه بطور مخفی برباید.

قولغی‌دندو (قُو-لَ-غَی-دَن-دو) n
دندانی که از پهلوی بیرونی دندان دیگر بطور مائل رشد کرده باشد.

قولقوبی (قول-قو-بِی) adj
پست و بلند، زمین نا هموار، سطح پر از فرورفتگی و برآمدگی.

قولقیسر (قول-قَی-سَر) adj
درهم برهم، پراکنده و پاشان، بهم ریخته، نامنظم.

قولقیسرکدو (قول-قَی-سَر) vt
درهم برهم نمودن، بهم ریختن، پراکنده و پاشان کردن، زیر رو نمودن.

قولک (قو-لک) n
دره کوچک، دره تنگ و عمیق.

قولنج؛ قلنج (قُو-لِنج؛ قَ-لِنج؛ قُ-لُنج) n
سخت شدن عضلات پشت انسان که معمولاً توام با درد در ناحیه شکم است.

قولنگی (قو-لَنگ-گی) حقوق و مواجب دائمی.

قوم ۱ (قَوم)
n
خویشاوند، آنانیکه باهم ریشتهٔ خونی و خویشی دارند، دسته ای از مردمی که از فامیل واحد میباشند؛ قبیله، طایفه.

قوم ۲ (قوم) n
پالان، پوشاک ضحیم که بر پشت الاغ در وقت سواری یا حمل بار می‌نهند.

قوم ۳ (قُوم) n
لباس، آنچه که انسان دربر کنند؛ فرش، قطعه خورد تکه که برآن کسی بنشیند.

قومبی (قوم-بِی) n
یورش

قوم‌دوست (قَوم-دوست) adj
اقربا پرور، آنکه متعلقین خونی و اقوام نزدیک خویش را دوست داشته باشد.

قومشقو (قُو-مِش-قُو) n

پردم مرکب

قومغی (قوم-غَی) adj
چشمه سار کوه.

قومندان (قو-مَن-دان) n
فرمانده (دسته نظامی یا گروه چریکی).

قومورغو (قو-مور-غُو) n
خیرات پخته

قومی (قَو-مِی) adj
قوم، خویشاوند نزدیک؛ عمل وابستگی و همدردی به متعلیقین خونی و خویشی.

قومی کدو (قَو-مِی) vi
کمک و همدردی با وابستگان و اقارب نمودن.

قونال (قو-نال) n
نام گیاه کوهی است خودرو

قونجری؛ قنجری (قُون-جَ-ری؛ قَن-جَ-رِی) n
کبک سی سی، یک نوع کبک کوچک که برخلاف کبک معمولی پاها و منقار اش سرخ رنگ ندارد.

قوندقسو؛ قندقسو (قون-دَق-سُو؛ قُن-دَق-سُو) n
درون مقعد، جدار درونیی راست روده یا رکتوم.

قونڈسه؛ قنڈسه؛ قندسه (قون-ڈَ-سَه؛ قُن-ڈَ-سه؛ قُن-دَ-سه) adj
کلوله شده، بهم چسپیده.

قونڈه بلیوکدو (قون-ڈَه-بَ-لیو) vt
روی هم چیدن، بالای هم انداختن، در یکجا توده نمودن.

قونڈی؛ قونڈیک (قون-ڈَی؛ قون-ڈَ-یک) adj
قد پخچ، کوتاه قامت، چارشانه.

قونغر؛ قنغر (قون-غَر؛ قُن-غَر) n
خرمایی، زردمایل به سرخی (رنگ اسپ یاگاو).

قونغشال؛ قونقشال؛ قنغسال؛ قنشال (قون-غَ-شال؛ قون-قَ-شال؛ قَن-غَ-سال؛ قُن-شال) n
حفره بینی و حفره های که در قسمت خلفی سوراخ بینی واقع میباشند.

قونغوزخالدار (قُون-غُوز-ِ-خال-دار) n
حشره ای ریزی است به شکل نیم کره باندازه یک نیمه نخود و برنگ قرموزو چند خال سیاه بر پشت خود دارد.

قونغوززرد (قُون-غُوز-ِ-زَرد) n
حشره است باندازه دانه با قلا برنگ زرد که در تمام مدت عمر در زیر خاک زندگی میکند و فقط در برج ثور و جوزا هنگام غروب از زیر خاک بیرون آمده در هوابه پرواز در می‌آیند و در هوا جفتگیری میکند ونرهای بعد از جفتگیری میمیرند و ماده ها در زیر خاک تخم ریزی میکنند.

قونغوز؛ قنغوز؛ قانغوز (قُون-غُوز؛ قُن-غُوز؛ قان-غُوز) n
سوسک، حشره است بال دار که انواع گوناگون دارد و با قشر سخت سیاه رنگ پوشیده شده است.

قونغوزگوغَلطو (قون-غُوز-ِ-گُو-غَل-طو) n
جغل، حشره است سیاه رنگ و بالدادر که سر گین گاو را بصورت گلوله در آورده، با پا آنرا می‌غلطاند و بسوی لانه اش میبرد و در داخل آن تخم ریزی میکند.

قونغه (قون-غَه) n
پوست آویزان در زیری گلوی حیوانات (گوسفند و بز).

قونلغو؛ قنلغو؛ قونرغو؛ قومرغو (قو-نَل-غُو؛ قُ-نُل-غُو؛ قو-نَر-غُو؛ قو-مُر-غُو) adj
شرمنده، منفعل، خجالت زده.

قوه (قُ-وَه) n
قوای ضربتی روس ها (که در دوران اشغال کمونیست بر قریه جات هزاره حمله میکردند).

قوه (قُ-وَه) n
بتری، لوله فلزی که درونش مجهز با نیروی الیکتریکی میباشد و برای فرستادن جریان

برق در چراغهای دستی یا رادیوهای کلان بکار میرود.

قوی ۱ (قوی) n
ممنوع، متوقف، قطع، آنچه که منع شده باشد.

قوی ۲ (قُوی) n
غلاف، نیام، پوش (برای خنجر، کارد خورد یا چاقو).

قوی ۳ (قَ-وِی) adj
نیرومند، تناور، زورآور.

قوی کدو (قوی) vt
ممنوع قراردادن، متوقف ساختن، محظور انگاشتن (از انجام کاری).

قوی کدو (قُوی) vt
پوشاندن، در غلاف کردن.

قویسه (قوی-سَه) n
زن سیاه بخت.

قویغله (قُوی-غَ-لَه) n
التیام زخم، بوجود آمدن بوسته نازک روی زخم.

قویغله‌کدو (قُوی-غَ-لَه) vi
رو به التیام نهادن، پوست نازک آوردن، قشره ای بر روی زخم پدید آمدن.

قویغه (قُوی غَه) n
بشره یا پوسته نازک روی پوست حیوانات که بتازگی از بدن کنده شده باشد.

قوینق‌باد (قُو-یَنق-باد) n
عرق النسا، اختلالاتی است در مهرهای کمر باعث درد شدید پاها میگردد.

قوینق؛ قوینغ (قُو-یَنق؛ قُو-یَنغ) n
غده خوردی در بین گوشت ران خلفی حیوانات قابل ذبح که خوردنش حرام است؛ (مجازاً) آدم نامطلوبی که حایز شایستگی برای صحبت یا همزیستی نیست.

قویه (قُو-یَه) adj
کثیف،آلوده

قهرمان (قَه-رَ-مان) adj
دلیر، شجاع، پهلوان، کار فرما.

قی (قَی) n
لِنگ، پای از سر انگشتان تا مفصل ران؛ لنگه، یک طرف شلوار یا پاجامه.

قی‌قی‌کدو (قَی-قَی) vt
قطعه قطعه کردن، پاره پاره نمودن، بند از بند جدا ساختن حیوان پس از ذبح نمودن آن.

قی‌کدو (قَی) vt
استفراغ نمودن، بیرون ریختن، بیرون آوردن چیزهای بلعیده شده از طریق دهن.

قیاغ (قِ-یاغ) n
نیزار؛ نی؛ نام محلیست در ولایت غزنی.

قیافه (قیا-فَه) n
چهره، شکل، طرح کلی صورت و هیکل کسی.

قیامت (قیا-مَت) n, adj
رستاخیز، روز قیام پس از مرگ همه مردگان؛ کنایه از عجیب، شگفت انگیز، حیرت آور.

قیتاز (قَی-تاز) adj
لنگ دراز، شخص یا حیوانی که ساقها و رانهایش خیلی دراز باشد.

قیتگ‌کالا (قَی-تگ-ِ-کا-لا) n
گیره چوبی یا پلاستیکی که با آن لباس های تازه شسته را روی طناب نگهمیدارد.

قیتله‌کدو (قِی-تَ-لَه) vt
در شکم زدن، در بطن فروبردن کارد یا چاقو.

قیتوم (قَی-تُوم) n
فیته، یکنوع نواری که برای زینت لباس استعمال میشود.

قیج (قِیج) adj
آنکه با چشم نیمه باز نگاه میکند، کسیکه یک چشم اش را عادتاً نیمه باز میگرد؛ احول، کج چشم، چپ چشم، آنکه سیاهی دیدگانش در جای معمول اش واقع نمیباشد.

قیج‌قیج‌کدو (قِیج-قِیج) vt
قتقتک کردن، وادار بخنده نمودن (توسط دست زدن بجاهای حساس بدن انسان مانند پهلو و گلو).

قیجی (قِی-جی) n
نوار باریک سیاه که از پشم بره میبافند.

قیچو (قِی-چُو) n
غالماغال، غوغا، سرو صدا.

قیچی (قَی-چی) n
قیچی، افزار دستی که تکه و کاغذ با آن بریده میشود.

قیچی‌مال‌کلی (قَی-چِی-مال-کَ-لی) n
قیچی کلان برای بریدن پشم گوسفند و موی بز.

قیچیغ (قِی-چِیغ) n
محل اتصال ران و بطن.

قیخ (قِیخ) n
آوازه، شایعه، خبر بی پایه و ثبوت.

قیخ‌افتدو (قِیخ) vi
آوازه افتادن، شایع شدن (خبر تازه یا سهمگین).

قیخ‌کدو (قِیخ) vt
صدا کردن، آواز دادن (برای جلب توجه کسی)؛ آوازه کردن، شایعه نمودن.

قیر (قِیر) n
مرض واگیر برای گوسفندان، این بیماری در اثر سرمای شدید شایع میشود و بسیاری از گوسفندان را تلف میکند.

قیر (قِیر) n
جسم سخت و سیاه رنگ که توسط آن جاده ها را سخت و اسفالت کنند.

قیر (قِیر) n
کولاک، توده بلندی از برف که در اثر وزش باد در یک سمت قله کوه جمع شده باشد.

قیراغ (قَی-راغ) n
فسان، سنگ درشتی که داس، تبر یا ساطور را به آن بمالند تا تیزشود.

قیرغه (قَ-یِر-غَه) n
موضوع بحث

قیرمه (قَ-یِر-مَه) adj
چسپناک

قیرو ۱ (قَی-رو) interj
افسوس، حسرت، حیف، دردا، دریغا! (معمولاً در مقام ابراز اندوه یا ندامت گفته میشود).

قیرو ۲ (قی-رَو) n
زمهریر، شدت سرمای زمستان دردشت ناهور.

قیزگرفتو (قِیز) vt
محکم گرفتن کسی (برای پرداخت بلا درنگ قرض وغیره).

قیزه (قَی-زَه) n
لگام، دهانه آهنینی که به عنان اسپ متصل است.

قیزه‌کدو (قَی-زَه) n
لگام کردن، دهنه زدن بر اسپ؛ زیر کنترول در آوردن؛ کاری را معکوس انجام دادن، عملی را برخلاف رونق عمومی بنا را حل ساده اش شروع کردن.

قیسر (قَی-سَر) n
مرضی است که عوام علت آنرا نوشیدن آب سرد یا خوابیدن در معرض هوای سرد و جای نمناک بعد از خستگی شدید میپندارند.

قیسرشدو (قَی-سَر) n
عرق گیر شدن، شدیداً سرماخوردن، مواجه به سردی زیاد شدن (پس از کار شدید یا بودن در فضای گرم داخل خانه).

قیسه (قِی-سَه) n
گوسفند چهار ساله

قیشخ (قَی-شَخ) adj
بهم ریخته، بی نظم، نامرتب، پاشان و پراکنده.

قیشی‌کدو؛ قسی کدو؛

قیسوکدو (قِی-شی؛ قِ-سی؛ قی-سُو) vt
تراشیدن، جداکردن، صاف نمودن توسط آهن یا چیزی سخت دیگر.

قیغ (قِیغ) n
فضلهٔ بز و گوسفند که در روی طویله بماند و سخت شود؛ قشر نازک چرگین روی لبها (طوری که در بحبوحه خستگی مفرط یا بیماری شدید بر روی لبان انسان شکل میگیرد).

قیغ (قِیغ) n
لبه دامن و کلاه، شیرازه و

قیطانی که دورادور نمد دوخته میشود.

قیغت (قی-غَت) n
کلاه زنانه

قیغج؛ قیغت (قی-غَج؛ قی-غَت) adj
کج، منحنی، متمایل به سمت دیگر.

قیغج‌کدو (قی-غَج) vi
یک طرفه کردن، راه کج نمودن (مثلاً موتر را از برخورد با چیزی).

قیغجی (قی-غَ-جِی) n
زخم بسیار سطحی، خراشیدگی، ساییدگی (در اثر آلت نوک تیز یا اصابت سطحی کدام جسم سخت پدید می‌آید).

قیغجی‌کدو (قی-غَ-جِی) vt
زخم بسیار سطحی نمودن، خراشیدن، تراش سطحی ایجاد کردن.

قیغسک (قی-غَ-سَک) onoma
صدای پرشور و هیاهو.

قیغک (قی-غَک) n
شکم برباد کردن.

قیغ‌گرفتو (قیغ) vt
لبه گرفته، کناره باریکی از نخ در چهار سمت نمد نصب نمود.

قیف (قِیف) n
آلتی فلزی یا پلاستیکی که دهانهٔ مخروطی شکل دارد و در پایین آن یک لوله کوتاه نصب میباشد و بوسیله آن مایعات در ظرفهای دهان تنگ ریخته میشود.

قیق (قَ-یِق) adj
شکستن شاخه نبات؛ عمل بیجا شدن یا شکستن پا از بیخ.

قیق‌کدو (قَ-یِق) vt
شق کردن دو شاخه چوب، توسط کشیدن از دو پا تنه بدو حصه پاره نمودن؛ مفصل ران را بیجا نمودن، پا را از بیخ شکستن.

قیکشک؛ قیقشک (قی-کَ-شک؛ قی-قَ-شک) n
دست و گریبان، کشاکش، گیرودار، کشاکش، جنگ و نزاع.

قیل (قِیل) adj
بلند و مرتفع.

قیل (قِیل) adv
کامل، تمام، مطلق (در توضیح درجه رنگهای عمده).

قیلجی (قِیل-جِی) فشردن گلو، خفه کردن.

قیلسو (قِیل-سُو) n
مایع لزجی داخل روده.

قیله‌کدو (قی-لَه) vt
بریدن، قطع نمودن؛ ریزه ریزه کردن، پاره پاره نمودن.

قیماغ (قَی-ماغ) n
سرشیر، خامه، چربی روی شیر.

قیمّت؛ قمّت (قِیم-مَت؛ قِم-مَت) adj
بها، ارزش.

قیمّت؛ قمّت (قِیم-مَت؛ قِم-مَت) adj
گرانبها، پربها.

قیمتو (قیم-تُو) adv
توأم؛ یکجا

قیمتو (قیم-تُو) adj, adv
خشمگین، غضبناک، قهر.

قیم؛ قایم (قَ-یِم؛ قا-یِم) adv
محکم، شدید.

قیم‌کدو؛ قایم کدو (قَ-یِم؛ قا-یِم) vt
بستن، مسدود نمودن؛ ذخیره کردن، پس انداز نمودن، در جای محفوظ نگهداشتن.

قیمه (قی-مَه) n
گوشت کوفته، گوشت کوبیده و ریزریز.

قیمه‌قیمه (قی-مَه-قی-مه) adj
ریزریز، پاره پاره، قطعه قطعه.

قیمه‌قیمه‌کدو (قی-مَه-قی-مَه) vt
ریزریزکردن، پاره پاره نمودن، قطعه قطعه ساختن.

قیناغ‌کدو (قی-ناغ) vi
فغان

قینایی (قی-نا-یِی) adj
سروصداگر، غالمغالی.

قینجی (قین-جِی) n
تاکید، عمل اخطار دادن کسی تا

پیام محرمانه را بدیگران بازگو نکنند.

قینجی کدو (قین-جی) vt
سخت تلقین کردن، شدیداً تأکید نمودن (تا کاری را نکنند یا سخنی را بکس دیگر باز نگوید) [قین در ترکی بمعنی سخت و مشکل است نظیر "قین" و "فانه" از وسایل شکنجه دادن زندانیان].

قینچی (قی-نَه-چِی) vt
سرزنش، نکوهش ، ملامت.

قین دشتو؛ قیم دشتو
(قِین؛ قیم) vi, vt
کین داشتن، حس انتقام کردن (نسبت به کسی).

قینغال بازی (قِین-غال-با-زِی) نامزد بازی، معاشقه یا مرحله القاء و تبادل عواطف دو جانبه قبل از از دواج که منحصر به بوسیدن و در آغوش گرفتن.

قین؛ قیم (قِین؛ قیم) n
کین، بغض، دشمنی، احساس شدید انتقام گیری.

قیو (قیو) n
چپاول؛ چور؛ آوازه؛ فریاد؛ صدای مهیب (ش)؛ آواز بلند

قیو افتدو (قیو) vi
آوازه افتادن، شایعه شدن، پخش شدن خبر بدون پایه و ثبوت.

قیی (قِ-یِی) n
بخیه؛ دوخت مکرر

کا (کا) n
کاه، تنه های خشک و کوبیده گندم و جو که بعنوان علوفه حیوانات بکار میرود.

کاپ (کاپ) n
پایه ظرف فلزی، حلق زیر ظرف، چیزی حلقه ای که زیر کوزه میگذارند تا از غلطیدن اش جلوگیری کنند.

کاپی (کا-پِی) n
کفش، پاپوش چرمی.

کاپی (کا-پی) n
کتابچه، دفترچه.

کاتب (کا-تِب) n
مامور خورد رتبه یی که درادارہ دولتی کارکند؛ تخلص ملافیض محمد (مورخ شهیر هزاره) که اثرقطورش سراج التواریخ است.

کاته کاته شدو (کا-تَه-کا-تَه) vi
بی حوصیله شدن، عصبانی گردیدن (دراثر سروصدای زیاد و شنیدن حرفهای ناهنجار).

کات کات (کات-کات) n
یک نوع بازی کودکان که درآن یکی به دنبال دیگری می دود ومی کوشد تادست خود رابه جان وی تماس بدهد.

کاچی (کا-چِی) n
غذایی است شبیه حلوای سرخ که از آرد، جوانه خشکیده گندم و روغن درست کنند.

کادو (کا-دو) n
کاه دان، محل سرپوشیده برای انبار کردن کاه و علوفه حیوانات.

کاڈ (کاڈ) n
بره رباش

کاڈو (کا-ڈو) n
کدو، گیاهی که میوه آن شبیه خربوزه است وپخته آن خوردو می شود.

کاڈوگک (کا-ڈو-گک) n
نوعی ازرستنی های هرزه که دربین نبات گندم می روید (در کابل آنرا گندمک گویند).

کاڈوی سر (کا-ڈو-یِ-سَر) n
کدوی سر، جمجمه انسان که ازهشت تکه استخوان تشکیل شده و مغزدرآن جادارد.

کار ۲ (کار) n
اسپ کهر، اسپی که رنگ اش نسواری باشد.

کار (کار) n
پیشه، عمل؛ تقلا، زحمت.

کارآمد (کار-آ-مَد) adj
مفید، مورد استعمال.

کاربیٹر (کار-بِی-ٹَر) n
یک آلتی است در درون انجین.

کارت (کارت) n
کاغذ ضخیم و سختی که نام یا

آدرس کسی در آن ثبت است یا برای دعوت عروسی و غیره استعمال می شود.

کارتن (کار-تَن) n

کاغذ ضخیم و سختی که در بسته بندی و مخافظت اشیاء بکار می رود.

کارتوس؛ کرتوس (کار-تُوس؛ کَر-تُوس) n

مرمی، فشنگ، لوله برنجی دارای باروت وگلوله (برای تیرندازی باتفنگ یاتفنگچه).

کارخامک (کار-ِخا-مَک) n

خامک دوزی، یکنوع گل دوزی (بر روی دستمال، یخن پیراهن و انواع پرده).

کارخانه (کار-خا-نه) n

جای که در آنجا کار گران مشغول ساختن و تولید چیزی باشد، ساختمانی که مخصوص تولید کدام چیزی ساخته شده باشد.

کارد (کارد) n

آلتی است مانند چاقو اما کلان تر از آن و دسته اش قات نمیشود.

کاردشتو (کار) vt

مصروف بودن، مشغول بودن؛ ضرورت داشتن، نیازداشتن؛ کنایتاً در تهدید و اخطار نیز بکار می رود.

کاردیِ‌زدو (کار-دِی) n

برپشت بدن خود زدن باکارد های خوردی که به زنجیرهای باریک متصل است (هزاره های شیعه درکویته معمولاًهنگام راهپیمایی در روز عاشورا بدین ترتیب ازشهادت امام حسین درکربلا عزاداری می کنند).

کارشکنی (کار-شِ-کَ-نِی) n

ممانعت و خلل اندازی در پیشرفت عملی.

کارکدو (کار) vi

کارکردن، زحمت کشیدن؛ اجرا نمودن، انجام دادن، بجا آوردن.

کارگاه (کار-گاه) n

دوحلقه چوبین مدوربرای کش گرفتن تکه یی که برآن عمل گل دوزی انجام می شود.

کارگراف (کار-ِگِ-راف)

یکنوع گُل دوزی دستی که بیشتر بر روی رخت های خشن صورت می گیرد.

کارگر؛ کاری‌گر (کار-گَر؛ کا-رِی-گَر) n, adj

مزدور، زحمتکش؛ آنکه بکار علاقمند باشد، کسیکه بصورت درست عملی را اجرا نماید.

کارنده (کا-رِن-دَه) n, adj

مزدور، کسیکه درمقابل حقوق معیین کار می کند؛ آنکه کارهای خانهٔ کسی را انجام دهد، مردیکی که برای کارهای خانگی گماشته شده است.

کاروبار (کار-ُو-بار؛ کا-رو-بار) n

شغل، پیشه؛ مصروفیت در بازار، دادو ستد، تجارت.

کاروکتار (کار-ُو-کَ-تار) n

شغل، پیشه، کسب؛ وظیفه، مسئولیت.

کاری (کا-رِی) n, adj

کارکن، کارگر؛ مؤثر، آنچه که بصورت عالی تاثیر نماید.

کاریز؛ کریز (کا-ریز؛ کَ-ریز) n

قنات، نقم یا مجرای زیر زمینی برای بیرون آوردن آب.

کاریزکن (کا-ریز-کَن) n

آنکه مهارت حرفهٔ برای کندن کاریز (قنات) دارد.

کاریزکنی (کا-ریز-کَ-نی) n

کندن و صاف کردن کاریز که معمولاً هرسال در اول بهار صورت میگیرد.

کاسب (کا-سِب) n

پیشه ور، آنکه حرفه ای را بداند.

کاسنی (کاس-نی) n

یکنوع گیاه که بیشتر در زمینهای مرطوب و اطراف کشت میروید و دارای طعم تلخ، برگهای بریده بریده و گلهای فیروزهٔ می باشد.

کاسنی‌زرد (کاس-نی-زَرد) n
گل قصدک، این گیاه دارای طعم تلخ، گل زرد، برگهای بریده بریده شبیه برگ کاسنی وساقه ای باریک ومیان تهی می باشد.

کاسه (کا-سَه) n
جام، ظرف کوچک که برای خوردن نان یا نوشیدن آب از آن استفاده میشود.

کاسه‌سر (کا-سِه-سَر) n
کدوی سر، جمجمه انسان که ازهشت تکه استخوان تشکیل شده و مغزدرآن جادارد.

کاسه‌لیس (کا-سَه-لیس) n, adj
چاپلوس، متملق.

کاشور (کا-شُور) n
نشان، هدف، آماج تیر (در تیر اندازی).

کافر؛ کاپیر (کا-فَر؛ کا-فِر) n
بی دین، لامذهب، کسی که بخدا و پیامبرش اعتقاد نداشته باشد.

کافو (کا-فو) n
کفن، پارچه سفیدی که پیکرمردگان راباآن می پیچند وبه خاک می سپارند.

کافه (کا-فَه) n
مواد حبوبات بویژه گندم که ازچغل (غربال کلان) باقی می ماند وباکاه وریگ آمیخته است.

کاک (کاک) n
کارک.

کاکا (کا-کا) n
عمو، برادرپدر.

کاکرتک؛ قانقورتک (کا-کُر-تَک) n
قصبة الریه، نای، مجرای غضروفی بین گلو و شش.

کاکرتک؛ ککورتک (کا-کُر-تَک؛ کَ-کُور-تَک) n
کُرکری، غضروف، استخوان نرم که آن رابتوان جوید.

کاکشو (کا-کَ-شو) n
کهکشان، مجره.

کاکشی (کا-کَ-شی) n
انتقال دادان کاه از خرمن جای به کاه دان.

کاکل (کا-کُل) n
زلف، موی درازتر درحصه بالاتراز پیشانه پسران جوان؛ قلّه درخت، بلند ترین نقطه درخت.

کاکوتی (کا-کُو-تی) n
کالونی، آویشن، صعتر، گیاه خود رو و خوشبو که ساییده آن را برروی ماست یا دوغ می اندازندومی خورند.

کاکه (کا-کَه) adj
زیبا، خوبصورت؛ آدم شیک پوش که زیاد به آرایش وطرزجامه های خود توجه دارد.

کاکی (کا-کی) n
مربوط به کس دیگر، متعلق به غیر(صرفاً مال یاپولی که ازآنِ خود شخص نیست).

کالا (کا-لا) n
لباس، پوشاک، جامه (آنچه ازپارچه های دوخته شده که درمجموع برای ستربدن استعمال گردد).

کالاکدو (کا-لا) vt
ساختن، درست کردن (باآمیختن وکوبیدن مواد مختلف باهم).

کاله (کالَه) n
پرورش، دادن غذای خوب، نگهداری و تهیه نمودن علف خوب برای حیوان؛ عمل ترکیب و مالش باروت (که در قدیم با دست درست می نمودند).

کاله‌کدو (کا-لَه) vt
پروارکردن، فربه ساختن، علف یاخوراک خوب دادن (مثلاً به حیوانات اهلی قابل ذبح بویژه گوسفند)؛ ساختن، درست کردن (باآمیختن وکوبیدن مواد مختلف باهم).

کالی‌سنجی (کا-لی-سُن-جی) n
خمیازه توأم باکشانیدن شانه ودستان (مانند کسی که تازه ازخواب برخواسته است).

کالی‌کشیدو (کا-لی) vi

خمیازه کشیدن، فاژیدن، حالتی که بخاطر خستگی دهن خود بخود باز رفته و انسان نفس عمیق بگیرند.

کالی گرفتو (کا-لِی) vt
دلگیرشدن، احساس ملال کردن ازکس یاچیزی.

کام (کام) n
حنک، سقف دهن؛ بمعنی مراد دل و آروزو نیز گفته میشود؛ مجموعه کاملی ازدندان های مصنوعی..

کامران (کام-ران) adj
خوشگذران، عیاش، آنکه زندگی باعیش و عشرت را دوست داشته باشد.

کامره (کا-مِ-رَه) n
دوربین عکاسی، دستگاهی که به ذریعه آن تصویر اشخاص، اشیاء و مناظررا می گیرند.

کامیاب (کام-یاب) adj
موفق، آنکه از امتحان با پیروزی بگذرد.

کان (کان) n
معدن، مواد قیمتی و مورد استفاده در زیر زمین؛ سمج درزمین برای استخراج کردن زغال، آهن وغیره.

کانترول (کانت-رول) n
اداره یاسلطه یی که برای انتظام، رهنمایی یاجلوگیری بکاررود.

کانج (کانج) adj
کج چشم، احول، چپ چشم، آنکه سیاهی دید گانش در جای معمول اش واقع نمی باشد.

کاندیدکدو (کان-دید) vt
در انتحابات حصه گرفتن، بعنوان یکی از نماینده های انتخابی در صحنه ظاهر شدن.

کانسرت (کان-سرَت) n
برنامه موسیقی که آواز خوانان در بالای استیج ظاهر گردد.

کانکریت (کان-کِ-ریت) n
پاخته، خانه ساخته شده از خشت پخته و سیمان.

کاو (کاو) n
دایره، خط گرد (که برسطح زمین برای بجل بازی وغیره می کشند).

کاور (کا-وَر) n
گیاه کوهی است خودرو

کاوکدو (کاو) n
کابیدن، کندن، حفر نمودن.

کاه گل (کا-گِل) n
گل آمیخته با کاه که برای پوشانیدن بام یا دیوار خانه بکار میرود.

کایش (کا-یِش) n
رنج، درد، ناخوشی، بیماری.

کایش کدو (کا-یِش) vi
رنج بردن، درد کشیدن، بیماری دیدن.

کباب (کَ-باب) n
تکه های گوشتی که به سیخ های دراز بکشند و بر روی آتش بریان کنند.

کباب شدو (کَ-باب) vi
از پریشانی و اضطراب زهره کف گردیدن.

کباب کدو (کَ-باب) vt
قطعه های گوشت را در بالای آتش بریان کردن.

کبچه مار (کَب-چَه-مار) n
کفچه مار، کبرا.

کبر (کِبر) n
نخرت، تکبر، خودخواهی.

کبرجان (کِ-بِر-جَن) adj
انسان متکبر و مغرور و خود پسند.

کبر کدو (کِبر) vi
تکبرداشتن، خودخواه بودن.

کپ (کُپ) adj
کوزپشت، کسی پشتش خمیده یا ستون فقراتش معیوب است.

کپته (کَپ-تَه) n
پیریی دندان، شخص سالخورده یی که دندان هایش در اثر کبر سن فرو افتاده باشد.

کپرک (کَ-پَ-رَک) n
کند، حفره، چاله (در سطح سرک عمومی).

کپرک کدو (کَ-پَ-رَک) vt

ربودن، بازور گرفتن؛ شکستن، خرد نمودن.

کپره (کَ-پَ-رَه) adj

ظروف کج شده و شکسته.

کپک (کَ-پَک) n

شوره سر که از بین موها میریزد؛ سبوس، پوست شکسته دانه گندم.

کپل (کَ-پَل) adj

تنبل، کاهل، آنکه سست و بیکار باشد.

کپو (کَ-پُو) adj

بیدندان، آنکه از کثرت سال دندانهایش ریخته باشد.

کپوس (کَ-پُوس) n

صورت، رخسار؛ چهره عبوس که آماسیده و ترسناک باشد.

کپوش ۱ (کَ-پُوش) n

پوشالی، میان تهی (مانند اسپنج).

کپوش ۲ (کَ-پُوش) adj

بی مزه، فاقد طعم (مثل میوه، زردک و امثالهم).

کپه (کَ-پَه) n

لقمه، آن مقداری که یکبار بدهن گذاشته شود (مخصوص چیزهای نرم و سائیده شده).

کپه کدو (کَ-پَه) vt

خوردن، بدهن انداختن (در مورد مواد نرم و پودری).

کتاب (کِ-تاب) n

ورقهای چاپ شده یا دست نویسی که باهم در یکجا محکم شده باشد.

کتابچه (کِ-تاب-چَه) n

کتاب کوچک، دفترچه، اوراق سفیدی که برای نوشتن باهم صحافی شده باشد.

کتابخانه (کِ-تاب-خا-نَه) n

ساختمان یا طاقی که در آن کتابها را با ترتیب برای خواندن میگذارند.

کتابفروشی (کِ-تاب-فرو-شِی) n

جای که کتاب فروخته میشود.

کتار (کَ-تار) n

بازی دو نفره بطوریکه نفر اول نه دانه ریگ درشت و نفر دوم عین تعداد پارچه خورد چوب را بر روی خطوط مربع در سطح زمین میگذارند و سپس مانند حرکات مهره شطرنج جا بجا میکنند.

کتال (کَ-تال) n

پالان، پوشاک ضخیمی که در هنگام بارکشی بر پشت حیوان بارکش میگذارند.

کتان (کَ-تان) n

پارچه کتانی، پارچه ای که از ریشته های تنه گیاه کتاب ساخته شود.

کتر (کَ-تَر) adj

کهنه، فرسوده (این کلمه عموماً با کهنه مرادف گفته میشود).

کترک (کَت-رَک) n

نعلین چوبین، کفشی که زیر اش از چوب و بالایش از نوارهای چرمی یا پلاستیکی ساخته میشود و در هنگام بارندگی که زمین گِل میگردد از آن استفاده میکنند.

کتره (کَ-تَ-رَه؛ کَت-رَه) n

طنز، متلک، تمسخر لفظی.

کتره رفتو (کَت-رَه؛ کَ-تَ-رَه) vi

طنزگفتن، مسخره کردن، کسی را مورد استهزای لفظی قراردادن؛ جنجال کردن، کشمکش نمودن، گیرو دار بپا کردن.

کتره گفتو (کَت-رَه) vt

طنز گفتن، مسخره کردن، کسی را مورد استهزای لفظی قراردادن.

کتل (کَ-تَل) n

پالان جانوران بارکش از قبیل قاتر، یابو و الاغ؛ تکه مندرس و کهنه.

کتله (کَ-تِ-لَه) adj

بیدرنگ

کٹ (کَٹ) n

قطع، برش.

کٹ (کَٹ) adj

کوتاه، موجز، مختصر.

کٹ کدو (کَٹ) vt

با دندان قطع کردن، اندک اندک

خوردن (زردک).

کـتوک (کَ-تُرک) n

گـلو، نـای، حلق، قسمت پـیشروی گردن.

کـتوک‌درد (کَ-تُرک-دَرد) n

گـلو درد.

کـتوگ‌دست؛ کـتوگ‌جور

(کَ-تُوگ-ِ-دِست؛ کَ-تُوگ-ِ-جُور) n

مچ، بـند دست.

کـتّه (کَـ-تَـه) adj

عظیم، کلان، بـزرگ (از حیث جسامت)؛ وسیع، فراخ (ساحه چیزی)؛ مهتر، بـزرگسال، ارشد (از حیث سن یا مقام) (شکل متحول "کُطُو"ی مغولی زرنی).

کـتّه‌بی‌خدا (کَت-تِه-بی-خُ-دا) adj

عظیم الجثه، بـسیار کلان، غول پـیکر.

کـتّه پای (کَت-تَه-پای) adj

چهارپایان اهلی [سوای بز و گوسفند] که دارای سم های کلان اند (در مقابل 'ریزه پای').

کـتّه‌خر؛ کوتـه خر؛ کوت خر (کَ-تَه-خَر؛ کُو-تَه-خَر؛ کوت-خَر) n

کره خر، جوجه الاغ، مرکب زیر یک سال.

کـتّه‌خور (کَت-تَه-خور) n

بـزرگ قوم

کـتّه‌خور (کَت-تَه-خور) adj

آنـکه بـه عایدات یا خرچ کم قناعت نـکند.

کـتّه کـلو (کَت-تَه-کَ-لو) n

اختیار دار، موسفید یک خانـواده، کسی که در یک خانـواده دارای صلاحیت کـلی است؛ بـا صلاحیت، صاحب اجازه، بـرگزیـده.

کـتّه گـفتو (کَت-تَه) vi

سخن کـبر آمیز گـفتن.

کـتّه گـوی (کَت-تَه-گوی) n

خود خواه، آدم متکبری کـه عادتاً سخنان کلان میگـویـد یا دیگران را بـدون وجه تـحقیر میکـند.

کـتّه گـیر (کَت-تَه-گِیر) n

کـنیز؛ خدمتگار زنـانـه

کـتّه‌مناش؛ کـتـه بـلاش

(کَت-تَه-مَ-نـاش؛ کَت-تَه-بَ-لاش) adj

کلان، بـسیارعظیم.

کـتّه هوش (کَت-تَه-اُوش) adj

کسی کـه تـنها چیزهای کـلان را بـنگرد و متوجه اشیای خوردتر نـگردد.

کـتّه یی (کَت-تَه-یِی) n

پـود گـلیم در گـلیم بـافی.

کـتی (کُ-تی) n

سرگـین اسپ.

کـج (کَج) adj

کژ، منحنی، میله ای کـه راست نـباشد.

کـجا (کُ-جا) adv

کدام جا، در چه سمت یا جا.

کـجاوه (کَ-جا-وَه) n

کـجابـه، محمل، هودج، عماری.

کـج قـبرغه (کَج-قَ-بَر-غَه) adj

کـنایـتاً آدم بـد اخلاق، بـدخلق، بـد نـیت.

کـجک (کَ-جَک) n

کـلید، مفتاح، آلـتی کـه بـا آن قـفل را بـاز کـنند.

کـج کـلند (کَج-کِ-لَند) n

کـجواج، کـج و معوج، نـاراست.

کـجل (کَ-جَل) n

دوده چراغ فـتیله دار تـیـلی کـه در تـرکـیب سیاهی بـرای مشق کـردن بـر تـخته یا کـاغذ در مکاتب قدیمه و همچنان زمستانـی هزاره جات بـکار میرود.

کـج وج (کَج-وَج) adj

کـجواج، کـج و معوج، نـاراست.

کـجه (کَ-جَه) n

نـرگـاو شش سالـه.

کـچاری (کَ-چا-رِی) n

موضع حکـومت نـشین، مرکـز حکـومت.

کـچالـو (کَ-چا-لُو) n

سیب زمینی، گـیاهی کـه در بـیـخش غده های مدور تـولـید میگـردد و پـخته آن خورده میشود.

کـچک (کَ-چَک) n

فشنگ خالی، کارتوس خالی؛ پول فلزی؛ پوسته سخت هسته و تخم مرغ.

کچک؛ کوچوک (کَ-چُک؛ کُو-چُوک) n

توله یا چوچه سگ.

کچل (کَ-چَل) adj

آدم کج پا که از راه رفتن به گونه تیز و متوازن عاجز باشد.

کچل‌رفتو (کَ-چَل) vi

حیوان که در حین رفتن پایش بهم مالیده میشود.

کچله (کَ-چُ-لَه) n

زهر

کچّه (کَچ-چَه) adj

خامه، خانه یا راهی که توسط سیمان یا قیر سخت نشده باشد؛ نامرغوب، جنس بدل.

کدم (کُ-دَم) pron

کدام، کدامین.

کدو (کَ-دو) vt

کردن، انجام دادن، اجرانمودن.

کدور (کَ-دُور) adj

ژرف؛ عمیق

کڈ (کَڈ) adj

ماکیانی 'کُرک' که موقتاً از زائیدن خاگینه یا تخم بازمانده باشد.

کڈال (کَ-ڈال) n

حفره، چقری، گودی.

کڈال‌شی (کَ-ڈال-شی) adj

کسی که بی پروا در جایی بنشیند و هرگز به فکر خانه یا کار عاجل خویشتن نباشد.

کڈال‌کدو (کَ-ڈال) vt

در گودال انداختن، در زیر خاک مدفون کردن (مثلاً زردک، شلغم یا کچالو را در فصل زمستان).

کڈک (کَ-ڈک) n

الماری، صندوقچهٔ روی دیواری.

کڈ؛ کٹ (کَڈ) n

تخت خوابی که چهارپا دارد و به آسانی از یکجا به جای دیگر انتقال‌پذیر میباشد.

کڈماله (کَڈ-ما-لَه) n

گردن بند زنانه (از سکه های نقره یی).

کڈول؛ کوڈول (کُ-ڈُول؛ کُو-ڈُول) n

کوخ، کلبه، خانه خورد و محقر.

کڈی (کَ-ڈِی) n

حفره، گودی، جای فرو رفته بر سطح زمین وغیره.

کڈی‌کوڈی (کَ-ڈِی-کُو-ڈِی) adj

ناهموار، پست و بلند، سطح پر از گودال های کوچک.

کڈیلی (کَ-ڈِی-لِی) n

حفره خورد، جای گود و فرو افتاده برسطح زمین وغیره.

کر (کَر) adj

اصم، کسی که گوشش نشنود.

کرا (کِ-را) n

اجوره، دستمزد، حق الزحمة (یی که به آخند، خیاط، آهنگر، چوپان وغیره پرداخت میگردد).

کراچی (کَ-را-چِی) n

ارابه دستی کلان برای حمل و نقل که بر روی دو تایر موتر لاری قرار دارد و توسط یک یا دو نفربه پیش کشانده میشود.

کراچی‌دستی (کَ-را-چِی-دِس-تِی) n

فرقان، یک نوع چرخ دستی برای انتقال دادن خاک، ریگ و هرگونه بارهای کم وزن.

کراچی‌وان (کَ-را-چِی-وان) n

مردی که ارابه دستی کلان را برای انتقال دادن بارهای سنگین به پیش میکشاند.

کراس (کَ-راس) n

نمد

کرای‌پای (کِ-رای-پای) n

مبلغی که به قاصد برای بردن پیغام یا نامه یی میپردازند.

کرایه (کِ-را-یَه) n

کرا، مصارف حمل ونقل؛ اجره، مزد، حق الزحمه (کارگر و غیره) ؛پول سکونت درخانه دیگران.

کرایه‌دار (کِ-را-یَه-دار) n

کرایه نشین، آنکه برای خانه ای که در آن زندگی میکنند

یکمقدار پول بپردازند.

کرایی (کِ-را-یِی) adj
آنچه که به کرایه داده میشود.

کرایی (کَ-را-یِی) n
طشت کلان برای شستن لباس؛ قطعات گوشت و تخم مرغ که با روغن در بین ظرف آهنی پخته میشود (همریشه با 'کڑاهی' هندی).

کرباس (کَر-باس) n
پارچه درشت پنبه یی.

کربلایی (کَر-بَ-لا-یی) n
کسی که آرامگاه امام حسین را در کربلا زیارت کرده است.

کرپک (کِر-پَک) n
مژه، مژگان، موهای پلک چشم.

کرپه (کَر-پَه) n
سنگها و صخره های که از لایه های نازک تشکیل یافته باشد.

کرپی؛ کیرپی (کِر-پِی؛ کیر-پِی) n
یکنوع هیزم خاردار و نیمکره ای شبیه خار پشت.

کرت (کَ-رَت) n
بار، دفعه، مرتبه.

کرته (کُرتَه) n
پیراهن.

کرتی (کُر-تی) n
کت، بالاپوش کوتاه.

کرجک (کِر-جَک) n

کارد خوردن.

کرخت (کَ-رَخت) adj
بی حس (در مورد اغضای بدن)؛ ساکت، آرام؛ گول، گیج.

کرد (کُرد) n
قطعه کشتزار، هر واحد از زمین که توسط بلوان به منظور آب خوردن از هم جدا ساخته شده باشد.

کرده (کِر-دَه) n
کردار، کنش، عمل (معمولاً ناستوده).

کرسک (کَر-سَک) onoma
قشر نازکی از یخ بر روی برف یا سطح زمین.

کرسی (کُر-سی) n
چوکی، صندلی؛ سریر، تخت، چهارپایه ای که روی آن می نشینند و در موسم سرما روی آن لحاف انداخته و در کنار آن زیر لحاف قرار میگیرند.

کرسی (کُر-سی) n
رحل، دوتخته وصل بهم برای گذاشتن قرآن و دیگر کتاب در هنگام خواندن.

کرش (کَ-رَش) n
شیب تند و لغزنده.

کرشنیل (کِ-رِش-نیل) n
آهنی باریک و قلابداری که توسط آن کلاه جراب و غیره ببافند.

کرک ۱ (کُرک) n
مدت کوتاهی که ماکیان از تخم دادن میمانند.

کرک ۲ (کُرک) n
یکنوع پشم بسیار نرم و لطیف که در سابق از بن موهای دراز بز با شانه میگرفتند و برای بافتن چوخا در هزارجات بکار میبردند.

کرک ۳ (کُرک) n
کندو، ظرف بزرگ گلِی برای انبار نمودن آرد و غله.

کرک ۴ (کَرک) n
کرگدن، حیوان بسیار تنومند و پرزور که بر روی بینی اش شاخی موجود است.

کرک (کَ-رَک) n
دارای گوشهای بسیار خورد (فقط در باره بزها و احیاناً گوسفندان استعمال میشود)؛ یک نوع گندم است با خوشه های بدون "داسو".

کرکدو (کَر) vt
کندن، حفرکردن (زمین)؛ خاریدن، خراشیدن (با ناخن برای رفع خارش پوست بدن یا سر).

کرکرک (کُر-کُ-رَک) n
سرگوشی، صحبت آهسته و مخفی بین چند شخص.

کرکشدو (کُرک) vi
مدت کوتاهی که ماکیان از تخم دادن باز میمانند.

کرک کدو (کَ-رَک) vt
خاموش ماندن، ساکت نشستن، خود را ناشنیده وانمود کردن؛ مخفی گردیدن، در گوشه ای پنهان شدن.

کرکلجی (کَر-کِل-جِی) n
بصدا آوردن، بحرکت در آوردن چیزی نازک که صدا در آورد (مانند برگ خشکیده درختان).

کرکی کورکی (کَر-کِی-کور-کِی) adj
درشت، خشن، ناهموار (مثل سنگی که با آن چرک پاشنه را بزدایند).

کرگرکدو (کَ-رَ-گَر) vi
کارگر افتادن، عمل کردن، موثر واقع شدن (مثل ضربه سنگ، تیر تفنگ یا افادیت دوا به جان کسی یا حیوانی).

کرم ۱ (کَ-رَم؛ کِ-رِم) n
کلم، یکی از سبزی ها که پخته آن خورده میشود.

کرم ۲ (کِ-رِم) n
حشره خزنده خورد که بدنش فاقد استخوان است.

کرمکزدو (کِر-مَک) vt
پیدا شدن کرم، بوجود آمدن کرمک های کوچک در بین آب چاه و امثال آن.

کرمک کدو (کُر-مَک) vt
شکستانیدن، خورد کردن (به قطعات بسیار ریز و کوچک).

کرمک کرمکشدو (کُر-مَک-کُر-مَک) vi
شکستن، ریز ریز شدن، قطعه قطعه گردیدن.

کرمک؛ کرمکی (کُر-مَک؛ کُر-مَ-کِی) n
شکستگی ریز، قطعه های خردی که از ریز ریز شدن چیزی بوجود می‌آیند.

کرمو (کِر-مو) n
کرمان، دشت وسیعی در هزاره‌جات (که در کتب جغرافیای تاریخی بقلم رخاله عرب وغیره به املای 'کِروان' یا 'رباط کِروان' ضبط شده است).

کرند؛ کرن (کَ-رَند؛ کَ-رَن) n
یک نوع افزاری که دسته چوبی و یک نوک تیز و پهن آهنی دارد و برای کندن بوته استعمال میشود.

کرندی (کَ-رَن-دِی) n
بیلچه یی که بنّاها با آن ملاط را بر روی خشت یا سنگ میگذارند.

کرنگ تیلی (کُ-رَنگ-تِی-لِی) adj
اسپ سرخ رنگ مائل به سیاهی.

کرنگ؛ کورنگ (کُ-رَنگ؛ کُو-رَنگ) n
نسواری، قهوه یی تاریک (رنگ اسپ).

کرنیل (کَر-نَیل) n
یک رتبه نظامی بالا تر از جگلن.

کرو (کُر-رُو) onoma
بانگ معمول برای پیش راندن الاغ.

کرور (کُ-رور) num
صد لک، ده ملیون (ماخوذ از 'کروڑ' هندی).

کرورپتی (کُ-رور-پَ-تِی) adj
صاحب یک کرور، آنکه ده ملیون پول دارد، ثروتمند.

کروش (کَ-رَوش) n
کرفس؛ یکی از سبزیهای خورشتی

کرّه (کَر-رَه) n
النگو، حلقه زینتی معمولاً نقره که زنان بدست کنند.

کرّه (کُر-رَه) n
کرّه، جوجه اسپ ویا خر.

کری (کَ-رِی) adj
خوب، عالی، نیک، احسن.

کریاب (کَر-یاب) adj
محتاج، نیازمند، کسی که از لحاظ پول و سایر ضروریات زندگی اش خود کفا نباشد.

کریابشدو (کَر-یاب) vi
محتاج گردیدن، نیازمند شدن، ضرورت پیدا نمودن.

کریڈ (کِ-ریڈ) n

کریت، صندوق چوبی (که برای انتقال دادن میوه، تخم مرغ و سایر اجناس شکستنی استعمال میگردد).

کرین (کِ-رین) n

جرثقیل، یکنوع ماشینی است که توسط آن اجسام بسیار سنگین را حرکت میدهند.

کرین کار (کِ-رین-کار) n

مردی که بتواند به ذریعه کرین یا جرثقیل کارکند.

کریه (کُر-یَه) n

قشرسفید گونه و بسیار سخت زمین که متشکل از ریگ های فشرده باخاک میباشد.

کس۱ (کَس) pron

شخص، نفر، فرد.

کسالت (کَ-سا-لَت؛ کِ-سا-لَت) n

ملالت و سستی بدنی.

کسب؛ کسم (کِسب؛ کِسم) n

حرفه، پیشه، مسلک کاری.

کسک (کَ-سَک) n

آرد خانه، حفرهٔ پیش تخته سنگ آسیاب برای جمع شدن آرد.

کس؛ کوس (کُس؛ کُوس) n

فرج، شلفینه، شرمگاه زنان.

کسمک کری (کَس-مَک-کَ-رِی) n

مسابقه نشان زنی (با سنگ یا تیر تفنگ و کمان).

کسی (کَس-سِی) n

زن شلیطه، زن بد کار (در هنگام فحش و دشنام بزنان استعمال میشود).

کش (کَش) n

عمل کشیدن؛ نوبت، بار، دفعه (در مورد حمل و نقل).

کشاد (کُ-شاد) adj

گشاد، فراخ (در هنگام فحش دادن به مردان استعمال میشود).

کشال (کَ-شال) adv

دراز، طولانی.

کشال کدو؛ کشل کدو (کَ-شال؛ کَ-شَل) vt

کشال کردن، کشانیدن، بزور کشیدن و به پیش بردن.

کشپل (کِش-پَل) n, adj

کنایه از فرزند، اولاد (کم سن)؛ لاغر، ضعیف الجثه، نزار (کودک یگانه خانواده).

کشپل (کَش-پَل) n

کفش، پاپوش.

کشت (کِشت) n

کاشت، زراعت، محصول.

کشت کدو (کِشت) vt

کاشتن، زرع کردن (زمین قابل کشاورزی).

کشتنی (کُش-تَ-نی) n

گوسفند نرینه چاقی که برای ذبح کردن در نظر گرفته شده است.

کشتو (کُش-تو) vt

کشتن، ذبح کردن، به قتل رسانیدن.

کشت و کار (کِشت-و-کار) n

زراعت، کاشت و بذر افشانی.

کشته (کُش-تَه) adj, suff

مقتول، قتیل، کشته شده (لفظاً)؛ مشهد، مقتل، کشتنگاه یک مرد هزاره بوسیله کوچیان پشتون (در ترکیبات بعنوان پسوند مکان استعمال میشود، مثل "قربان کشته"، "پیوندکشته"، "عوض کشته"وغیره).

کشته (کِش-تَه) n

زردالوی خشک شده (بدون هسته).

کشتی (کِش-تی) n

جهاز، زورق، سفینه، آلتی که از آن برای حمل و نقل و مسافرت در آب استفاده کنند.

کش کدو (کِش) vt

تاراندن، دور راندن (مثلاً مگس را با تکان سریع دست یا وسیله دیگر).

کش کدو؛ چش کدو (کَش؛ چش) vt

کشانیدن، کشال کردن، بزور کشیدن و به پیش بردن.

کشکل (کَش-کَل) n

جنجال، گیرودار، کشمکش.

کش که؛ کاشکه (کَش-کِه؛

interj (کاش-که)
کاشکی، ای کاش، کلمه ای است که برای اظهار تمنی و آرزو بکار می رود.

کشکیو (کَش-کیو) n
یک نوع آش، خوراکی است که از پختن دوغ، آرد و مصالح دیگر درست میشود.

کشگیر؛ کشگیرک (کَ-شَ-گیر؛ کَ-شَ-گی-رَک) n
کشمکش، گیرودار، کشاکش، جنگ و نزاع.

کشله‌چیشله (کَش-لَه چیش-لَه) n
عمل کشانید و انتقال چیزی.

کشله‌کدو (کَ-شَ-لَه) n
کشیدن بر روی زمین، تکیه دادن پشتاره علف یا هیزم در بالای چوب دستی کلف در سراشیب ها بطوری که یک سر چوب را بزمین میگذارند و در بالای آن سوار شده از سر دیگرش محکم میگرند و سنگینی پشتاره در وقت حرکت در بالای چوب می‌افتد.

کشمش (کِش-مِش) n
مویز، دانه های خشک شده انگور.

کشمش‌پلیو (کِش-مِش-پَ-لیو) n
پلوی که با کشمش طبخ شده باشد.

کشمیره (کَش-می-رَه) n
نام یکنوع تکه نخی راه دار (که در قدیم از پشم بز کشمیری درست میشد).

کش و فش (کَش-وُ-فَش) n
کروفر، شان و شوکت.

کشیدو (کَ-شِی-دو) vt
کشیدن، بطرفی خود با زور حرکت دادن؛ رسم نمودن، کشیدن باقلم (اعم از نوشتن یا رسم کردن).

کف (کَف) n
سرآستین پیرهن.

کِفت (کِفت) n
جیب، خریطه ای کوچکی که در لباس نصب باشد.

کفترگرگ (کَف-تَر-گُرگ) n
کفتارگرگ، هنبر، حیوان گرگ گونه موها یش برجسته و دوپای خلفی اش کوتاه تر میباشد و آوای گوش خراشی را شب هنگام سرمیدهد (به گمان هزاره ها این جانور گردن 'بیتی' یا مستقیم دارد که به این سو و آن سو قابل چرخانیدن نیست) (در مغولی 'دیلتوچِنوُ' یعنی 'گرگ یال دار' گویند).

کفگیر (کَف-گیر) n
کفلیز، چمچه سوراخ سوراخ که با آن کف روی پختنی ها را میگیرند یا دلده و برنج را به داخل دیگ شور میدهند.

کفلجی‌کدو (کَ-فِل-جی) vi
کفاندن، ترکاندن، پاره نمودن.

کفن‌کش (کَ-فَن-کَش) adj
کسی که شب ها گور را بشکافد و کفن مرده را ببرد؛ آدم بی وجدانی که حتی افراد مستمند جامعه را مورد استثمار و بهره کشی قرار دهد و در این راستا تابع هیچ گونه قیود اخلاقی نباشد.

کفیدو (کَ-فِی-دو) vi
پاره شدن، ترکیدن.

ککرسی (کَ-کَر-سی) n
قشر نازکی است بر روی زخم در حال التیام شکل میگیرد.

ککرک (کَک-رَک) adj
سخت، خشکیده، قاق شده؛ کنایه از آدم مغرور، خود خواه.

ککرک‌شدو (کَک-رَگ) vi
قاق شدن، زیاده از حد خشکیدن (مثلا گرده نان چه در اثر حرارت تنور یا دیر ماندن در بین دسترخوان).

ککرگی (کَک-رِ-گی) n
کرکری، غضروف، استخوان نرم که آن را بتوان خائید.

ککسه (کَک-سَه) n
اسپ یابو؛ اسپ پیرو ازکار افتاده.

ککشه (کَک-شَه) adj
آدم شیک پوش که زیاد به آرایش

و طرز جامه های خود توجه دارد؛ مغرور، خود خواه.

کـکورتـک (کَ-کُور-تَک) adj
متکبر، خودخواه، مغرور.

کل (کُل) adj
همه، جمیع، تمام.

کل (کَل) adj
سرتراشیده، تاس، کسی که سرش فاقدموی باشد.

کلال (کُ-لال) n
کوزه؛ کوزه گر، کسی که ظرف سفالی درست میکند.

کلام الله (کَ-لام-اُل-لا) n
کتاب خداوند، کتاب آسمانی؛ لقبی که به حضرت موسی اطلاق میگردد.

کلان (کَلان) adj
بزرگ، عظیم.

کلانتر (کَ-لان-تَر) n
مهتر، سردسته گروهی از جوالیان یا حمالان هزاره مخصوصاً در سرای های شهرکابل.

کلان کار (کَ-لان-کار) adj
آدم مغرور و خودخواه.

کل بچه (کَل-بَ-چَه) n
پسری که سرش کل است و یکی از شخصیت های داستانی را در افسانه های هزارگی تشکیل میدهد.

کلبی مقصود (کَل-بِی-مَق-صُود) n
اسم فرضی برای کسانی که نام شان معلوم نیست (مثل زیدوعمرو).

کلپک (کَل-پَک) n
حیوانی که درست صحیح ذبح نشده باشد.

کلتک کدو (کَل-تَک) vt
دور انداختن، پرتاب کردن.

کلته (کَل-تَه) adj
بی مو یا کم مو؛ سرخ رنگ، مایل برنگ قرمز؛ سک یا گربه دم بریده.

کلج (کَ-لَج) n
کلچ، پدال کلاچ (در موتر).

کلجک؛ کیلجک (کِل-جِک؛ کیل-جِک) n
کارد آشپزی، کاردی که در آشپزخانه بکار می رود.

کل جو (کَل-جَو) n
یک قسم جو بی‌موی که غالباً در جاهای گرمتر هزاره جات (غیر از ناور و نقاط مرتفع دیگر) میروید و جنسیت آن از جو مویه نازلتر است.

کلجی کدو (کُل-جِی) vt
پیچانیدن، محکم بستن (مثلاً سر و گوشها را به ذریعه دستمال گردن جهت جلوگیری از نفوذ سرمای شدید).

کلچه (کُل-چَه) n
کلیچه، یک نوع کیک؛ یک قطعه صابون.

کلچه (کَ-لَ-چَه) n
مشاجره لفظی شدید توأم با گفتن سخنان نیشدار.

کلچه زدو (کُل-چَه-زَ-دو) vi
چنبرزدن، به گرد خود حلقه زدن (مثل مار).

کلچه کدو (کَ-لَ-چَه) vi
زبان بازی کردن، جدل لفظی نمودن.

کلدار (کَل-دار) n
نام پول پاکستان، روپیه پاکستان.

کلشه (کَل-شَه) adj
متکبر، خود خواه، مغرور.

کلک (کَ-لَک) n
ارتباط؛ مناسبات؛ بیخ و بنیاد

کلک (کَ-لَک) n
عمل چاک چاک کردن پوست بدن توسط تیغ تیز برای درمان بعض از بیماری های که عامل اش باد تصور میشود.

کلکات (کَل-کات) adj
مرد و زن سالخورده، پیره مرد و پیره زن که دندانها یش ریخته باشد؛ سطح مرتفع و جای خالی از گیاه.

کلک چندو؛ کلک زدو (کَ-لَک-چِن-دو؛ کَ-لَک-زَ-دو) vi
کالک زدن، بطور سطحی چاک چاک کردن (این عمل بمنظور درمان

بعض امراض صورت میگیرد).

کل کدو (کَل-کَدو) vt
تراشیدن (سر و دیگر جاهای انسان)؛ قیچی زدن (پشم گوسفند و بز).

کلکک؛ چلکک (کِل-کَک؛ چِل-کَک) n
کلک، انگشت خورد دست و پای انسان.

کلکین (کِل-کِین) n
پنجره، دریچه، روزنه کلان در دیوار اتاق (مأخوذ از 'کهڑکی' هندی).

کلگی؛ کیلگی (کَ-لَ-گَی؛ کیل-گَی) adj
آنکه لکنت زبان داشه باشد، کسیکه کلیمات را بصورت درست ادا نتواند.

کلگیری (کَل-گی-رِی) n
غذا یا خیرات روز وفات کسی که به عنوان صواب به همگان داده میشود.

کل‌ماکل (کَل-ما-کَل) n
مباحثه، گفتگو؛ قیل و قال، غوغا، سروصدا.

کلمه (کَ-لِ-مَه) n
کلمه طیبه مسلمانان (لااله الاالله، الخ).

کلنگ ۱ (کُلَنگ) n
پرنده کلانی است با گردن و پاهای دراز که در هوا به شکل دستجمعی پرواز میکنند.

کلنگ ۲ (کُ-لَنگ) n
آلت کوبنده شبیه چکوش در تفنگ چقماقی قدیم.

کلنگ ۳ (کُ-لَنگ؛ کُ-لِنگ) n
کلند، کدال، آلتی دوسره با دسته چوبی برای کندن زمین.

کلنگک (کُ-لَنگ-گَک) n
تهدید، عمل ملامت و سرزنش نمودن کسی.

کلنگک کدو (کُ-لَنگ-گَک) vi
تهدید کردن، ترساندن؛ فریاد کشیدن، بانگ برآوردن، نعره زدن (برسرکسی برای ترسانیدن حریف).

کلنگی (کُ-لَنگ-گی) adj
بزرگ، قوی جثه، یک نوع خروس جنگی با پاهای بلند و جثه بزرگ (ضد خزک).

کلو (کَ-لو) adj
کلان، بزرگ، کهتر؛ بسیار، زیاد، متعدد.

کل و جغ؛ غل و جغ (کَ-لُو-جَغ؛ غَل-وُ-جَغ) n
قیل و قال، غوغا، سروصدا.

کلوش‌اروسی (کَ-لَوش-ـِ-اُ-رُو-سی) n
کفش رابراي روسی که به درون آن آستر نمدین تعبیه شده است.

کلوش؛ کروش (کَ-لَوش؛ کَ-لَوش؛ کَ-رَوش) n
پاپوش، کفش رابری.

کلوکار (کَ-لو-کار) adj
آنکه به کار های بزرگ دست میزند، آدمی که بکارهای بالاتر از قدرت و توان اش اقدام میکند.

کلوگوی (کَ-لو-گوی) adj
پرحرف، آنکه بسیار زیاد حرف بزند.

کلول (کُ-لُول) n
کلوک، خلر، حب البقر، گیاهی دارای دانه های گرد به اندازه نخود.

کلوله (کُ-لُو-لَه) n
کلافه، نخ که بصورت مدور، بیضوی و استوانه ای پیچ شده باشد.

کلّه (کَل-لَه) n
زنخ، زنخدان، ذقن (پائین ترین حصه صورت).

کله پیچه (کَل-لَه-پَی-چه) n
غذایی متشکل از سر و پاهای پخته شده بز یا گوسفند.

کله گی (کَل-لَه-گی) adj
همگی، جمیع، جمله، کلیه، تمامی.

کلّه‌منار (کَل-لَه-مَ-نار) n
ستونی که از سران بریده برافراشته شده باشد (منارهای متعددی از جمجمه های مردان هزاره در دوران حکمرانی امیر

عبدالرحمن در چندین جا برای تماشا و عبرت مردم بر پاشده بود).

کله‌وه ۲ (کَ-لَه-وَه) n
پرستو، غچی، ابابیل، پرنده یی با پرو بال سیاه (جزء اول آن 'کاله' در سانسکریت مفهوم سیاه را افاده میکند).

کله‌وه‌کدو (کَ-لَه-وه) vt
بطور سست و دراز کلاف نمودن، تارهای پشمی یا نخی را به طول بیست سانتی یا بیشتر پیچیدن.

کله‌وه؛ کلیوه (کَ-لَه-وَه؛ کَ-لی-وه) n
کلاوه، کلافه، آله یی که تار را بدان می‌پیچند؛ دسته نخ، نخی که بطور سست پیچ شده باشد.

کلّی (کِل-لِی) n
کلید، مفتاح، آلتی که باآن قفل را باز کنند.

کلّی‌بند (کِل-لِی-بَند) n
بند کلید، زنجیر باریکی با حلقه فلزی که در آن کلید را میبندند.

کلیفت (کِ-لِیفت) n
فیته دندانه دار برای باز و بستن (یخن لباس وغیره).

کلینک (کِ-لِی-نِک) n
مطب، درمانگاه، محل معاینه و مداوای مریضان.

کم (کَم) adj, adv
قلیل، اندک، ناکافی.

کم‌ازکم (کَم-اَز-کَم) adj
حداقل، کمترین اندازه که ممکن باشد.

کم اصل (کَم-اَصل) adj
بدگهر، پست نژاد (اشخاص)؛ متاع یا سامان بدساخت و نامرغوب.

کمال (کَ-مال) n
حرفه، پیشه، مسلک کاری (معمولاً با 'کسب' یکجا استعمال میشود).

کمان‌رستم؛ کمون رستم (کَ-مان-ِ-رُس-تَم) n
رنگین کمان، قوس قزح.

کمایی (کَ-ما-یِی) n
سود، منفعت، فائیده.

کمایی‌کدو (کَ-ما-یِی) vt
کسب کردن، حاصل نمودن، بدست آوردن (منفعت مادی).

کم‌بغل (کَم-بَ-غَل) adj
فقیر، تهی دست، تنگ دست، آنکه قادر به پرداخت مصارف اضافی نیست.

کمبل؛ کمپل (کَم-بَل؛ کَم-پَل) n
پتو، تکهٔ ضخیم که بعنوان لحاف استعمال میشود.

کمبو (کَم-بُو) n
کجاوه کوچک

کمبود (کَم-بُود) n
قلت، کمی، آنچه که از مقدار ضرورت یا تعیین شده کم باشد.

کمپ (کَمپ) n
اردوگاه، محل بود و باش آوارگان (این کلمه به لفظ هزاره در اثر مهاجرت های افراد آن قوم به پاکستان بعد از کودتای کمونیستی هفت ثور ۱۳۵۷ راه یافته است، مثل کمپ 'پنج پایی' وکمپ 'سرخاب' در ایالت بلوچستان).

کم پاس (کَم-پاس) adj
بی لحاظ، ناسپاس، کسی که پاس دوستی یا نیکویی را نگاه نمی دارد.

کم پشت (کَم-پُشت) adj
آدمی که خویش و قوم زیادی نداشته باشد.

کمپنی (کَم-پَ-نی) n
شرکت، تجارتی که بر مبنای حصه گرفتن چند شخص صورت گرفته باشد.

کمپیوتر؛ کمپیوتر (کَم-پ-یُو-تَر؛ کَم-پ-یُو-ٹَر) n
دستگاهی که توسط نرم افزار کارهای حساب شده ای را تحت فرمان مشخص انجام می دهد.

کم‌تم؛ کم چم (کَم-تُم؛ کَم-چُم) adv
کم و بیش، به اندازه قلیل.

کم‌جان (کَم-جان) adj
آدم خورد جثه ولاغر.

کم‌جرکه (کَم-جِر-کَه) adj
کم دل، جبون، بزدل، ترسو، بی جرئت.

کم‌خونی (کَم-خُو-نِی) n
فقرالدم، مرض کمبود خون کافی در بدن.

کم‌دل (کَم-دِل) adj
جبون، بزدل، ترسو، کم جرئت، کسی که بیهوده دچار ترس و بیم شود.

کمر (کَ-مَر) n
دورشکم، پشت، میان؛ اِستقامت، پشت کار، پی گیری.

کمربند (کَ-مَر-بَند) n
تسمه چرمی کلفت که عسکران بعنوان بخشی از دریشی به دور کمرخود می بندند؛ بند چرمی یا پلاستیکی برای محکم نگهداشتن پتلون مردان؛ فیته تکه یی عریض که زنان به کمر پیرهن خود بعنوان یک چیز تزئینی نصب میکنند.

کمرتو (کَ-مَر-تُو) adj, adv
پی گیر، باحوصیله، بااستقامت.

کمرک‌شدو (کَ-مَ-رَک) vi
آسیب دیدن ستون فقرات در اثر فشار زیاد.

کمرگاه (کَ-مَر-گاه) n
بغل کوه، پناگاهی در یک سمت صخره بسیار بزرگ.

کم‌زدو (کَم) vt
کسی را خرد حساب نمودن، تحقیر نمودن، خوار شمردن.

کم‌سن (کَم-سِن) adj
آدم خام عمر و خوردسال.

کم‌سوساغ (کَم-سُو-ساغ) adj
آدم ضعیف، کم جثه و بسیار لاغر.

کمسه (کَم-سَه) adv
چگونه، چطور، چه نوع.

کم‌طالع (کَم-طا-لِع) adj
کم شانس، کم بخت.

کمک (کَ-مَک) adj
کم، ناچیز، اندک.

کم‌کم (کَم-کَم) adv, adj
تدریجاً، آهسته آهسته.

کمکی (کَ-مَ-کِی) n
کمربند، نوار.

کم‌موند (کَم-مُوند) adj
کم دوام، آسیب پذیر (در مقابل استهلاک و گذشت زمان).

کمنچه (کَ-مَن-چَه) n
یک قطعه نمک.

کمند (کَ-مَند) n
گله اسب؛ طناب برای بدام انداختن حیوانات.

کمو؛ کمان (کَ-مو؛ کَ-مان) n
کمان، یک نوع سلاحی که در قدیم برای افگندن تیر بکار میرفت.

کمونست (کَ-مُو-نِست) adj
آنکه خواهان آیین اشتراکی میباشد (مخصوصاً اعضای احزاب کمونیستی مانند خلق، پرچم و شعله).

کمی (کَ-مَی) n
کما، انجدان، یک قسم گیاه کوهی که به مصرف خوراک و چهارپایان اهلی دیگر میرسد.

کمیت (کُ-مَیت) adj
اسبی که رنگش بین سیاهی و سرخ با شد.

کمیته (کُ-می-تَه) n
انجمن، اتحادیه کوچک، اولین هسته های مقاومت علیه حکومت کمونیستی در افغانستان.

کمیشن (کَ-مِی-شَن) n
حق العمل، اجرت معمولی که به دلال میدهند.

کمیشن‌کار (کَ-مِی-شَن-کار) n
دلال، آنکه معا مله ای را در مقابل یک مزد معیین براه می‌اندازد.

کمیل (کِ-مِیل) n
آدم بداخلاق؛ شریر و لجباز.

کمین (کَ-مِین) n
پنهان شدن در جایی به قصد شکار یا از پا درآوزدن دشمن.

کناراب (کِ-نار-آب) n
بیت الخلاء، مبرز، مستراح،

مکانی برای قضای حاجت.

کنارگرفتو (کِ-نار)

مصافحه نمودن، دست دادن.

کنایه (کِ-نا-یَه) n

سخن غیر مستقیم و معنی دار (برای تحقیر یا فهماندن مطلبی به کسی بطور رمزی).

کنایه گفتو (کِ-نا-یَه) n

نکته نیشدارگفتن، حرف دلالت کننده به مفهوم پوشیده یی بر زبان آوردن (بمنظور توهین و کسرشان شخصی).

کن بوربی (کُن-ِ-بور-بِی) n

پاشنه، قسمت عقب کف پای انسان که بر روی زمین قرار میگیرد.

کنت؛ کند؛ کنک (کَ-نَت؛ کَ-نَد؛ کَ-نَک) n

کپرک، کپر قارچی، ماده سبز یا سفید رنگی که در بالای نان و دیگر مواد خوراکی مرطوب در اثر فاسد شدن پدید می‌آید.

کن توغی؛ کن توقی (کُن-ِ-تو-غَی؛ کُن-ِ-تو-قَی) n

آرنج، مرفق، بندگاه میان کف دست و بازو.

کنتوک‌زدو (کُن-تَ-وَک) vi

کنایه از طفره رفتن، دفع الوقت نمودن، تعلل کردن (در انجام کاری).

کنته (کَن-تَه) adj

مثل، مانند، همگون.

کنتش (کَن-تِش) کَنتِشچِف

کنتلی (کَن-تَ-لَی) n

چوب خشکیده یی تنه رستنی ها، چوب میان خالی، چوب سبک (کمرزن).

کنج (کُنج) n

گوشه، ضلع، زاویه.

کنجد (کُن-جِد) n

یک نوع گیاهی است که از دانه های آن روغن استخراج کنند.

کنجر (کَن-جُر) n

عالم؛ آفاق؛ جهان

کنجکاو (کُنج-کاو) adj

متفحص، متجسس و باریک بین.

کنجل (کِن-جَل) adj

قاق؛ چین چین

کنجوس (کَن-جُوس) n

ممسک، خسیس، بخیل، فرومایه.

کنجه (کِن-جَه) n

بره یک ساله در فصل تیرما تولد شده باشد

کنجی (کَن-جِی) n

ظرف کوچک آب خوری

کنجیره (کُن-جِی-رَه) n

کنجاره، تفاله کنجد یا دانه دیگر که پس از گرفتن روغن آن به گاو و سایر حیوانات اهلی برای خوردن میدهند.

کنجیله؛ کنجله؛ کونجیله (کُن-جِی-لَه؛ کُن-جُ-لَه؛ کُون-جِی-لَه) n

پتوی ساخته شده از پشم گوسفند، لحاف کلان و ضخیمی پشمی که در دوران فصل سرما در هنگام خوابیدن بر روی خود می‌اندازند.

کنچینی (کَن-چِی-نِی) n

فاحشه، زن شلیطه و بدکار.

کند (کَند) n

گل کنه، گودی که از آنجا خاک برای درست نمودن گل کنده شده باشد؛ پرتگاه، آب خوردگی کنار رود خانه.

کنداغ (کُن-داغ) n

قنداق، قسمت تحتانی تفنگ یا ماشیندار که غالباً از چوب ساخته میشود.

کندزده (کَ-نَد-زَ-دَه) adj

فاسد شده، خوراکی که مملو از کپر قارچی شده باشد

کندلوزدو (کُن-دَ-لو) vt

در کشتی پای فشردن و حریف را برانداختن.

کندلو؛ کوندلو (کُن-دَ-لو؛ کون-دَ-لو) adv

در راستای افقی، در استقامت پهنا (مثلاً دامنه یا پهنای کوه که کسی مستقیماً از آن عبور کند)؛ به پهلو، به یک طرف.

کندنک (کَن-دَ-نُک) adj

سگی که دندان به بدن انسان فروبرد؛ کنایتاً آدم پرخاشگر و متجاوز.

کندو (کَن-دو) vt

کندن، حفرکردن؛ کشیدن، ریشه کن نمودن، از بیخ برکندن؛ گزیدن، نیش زدن؛ گریختن، فرار نمودن.

کندوکپر؛ کله کپر (کَند-و-کَ-پَر؛ کَ-له-کَ-پَر) adj

شکسته، تکه و پاره.

کنڈ (کُنڈ) adj

کند، تیغی که دم آن تیز نباشد؛ آهسته، بطی، سست (از لحاظ هوش و رفتار).

کنڈذهن (کُنڈ-ذین) adj

کم عقل، دیر آموز، ذهناً رشد نکرده.

کنڈم (کَن-ڈُم) adj

ماشین یا لوازم تخنیکی که بکلی خراب و از کار افتاده است (بی آنکه امکان ترمیم دوباره اش میسرباشد).

کنڈو (کَن-ڈو) n

کندو، کندوک، ظرف بسیار بزرگ برای انبار غله که از چوبهای باریک درختان میبافند و طرف بیرونی آنرا کاه گِل میکنند تا از آسیب رطوبت زمستان محفوظ بماند.

کنڈوبچه (کَن-ڈو-بَ-چَه) n

ظرف گلین برای انباشتن آرد وغله که از حیث ظرفیت خوردتر از کندوی بزرگ است.

کنڈه ۲ (کُن-ڈَه) adj

آرام، تسکین یافته، کاسته شده (در مورد درد شدید).

کنڈه ۱ (کُن-ڈَه) n

کنده، تنه درخت؛ قطعه چوب کلفت و سنگین؛ در بعضی افسانه های عامیانه هزارگی کنڈه بعنوان یک شخصیت افسانه یی عمل میکند که قادر به فهمیدن چند لفظ است.

کنڈه‌شدو (کُن-ڈَه) vi

تسکین یافتن، کم شدن (درد و غصه).

کُنڈه‌کُچه (کُن-ڈِه-کُ-چه) n

کنڈی (کُن-ڈِی)

کنسک (کِ-نِسک) adj

تند خو، بد اخلاق؛ بخیل، ممسک.

کن؛ کو (کُن) n

کون، مقعد، دبر؛ زیر یا انتها (گونی، خرجین، جوال و غیره).

کنکی‌ششتو؛ کونکی ششتو (کُن-کِی-شِش-تُو؛ کُو-نَ-کِی) vi

چهار زانو نشستن (به نحوی که حصه سرین انسان بر روی زمین قرار میگیرد).

کنگ (کَنگ) n

کنه، حشره است به اندازه دانه لوبیا که خون چهار پایان مخصوصاً گوسفند را میمکد.

کنگوره؛ کنگره (کَنگ-گُو-رَه؛ کَنگ-گَ-رَه) n

منقل آتش، دیگدان آهنی که برای تولید گرما در درونش آتش می‌افروزند.

کنه؛ کانه (کَ-نه؛ کا-نَه) n

حشرهٔ کوچک است دارای هشت پا که در روِی پوست بدن حیوان چسپد و خون آن حیوان را می مکد.

کنی بوف (کَ-نَی-بُوف) n

جولاه، بافنده گلیم.

کنی؛ کونی (کُ-نِی- کُو-نِی) n, adj

فغا، بچه بی ریشی که به لواط تن در بدهد؛ بعنوان دشنام به کسی گویند و در آنصورت "پست"، "بی غیرت" یا نظیر آن معنی میدهد.

کنیز (کَ-نِیز) n

برده مؤنث، خدمتگار زن؛ نام نسوان در بین هزاره ها مثل 'کنیزفاطمه' (خصوصاً در جامعه هزاره های کویٹه).

کنین (کُ-نَین) n

یک قسم تابلیت ضد ملاریا.

کو (کُو) adv

کجا است (یکی از ادوات استفهام در فارسی).

کوب (کوب) n

عمل کوبیدن، کوفتن.

کوبچه (کوب-چَه) n
کاسه فلاخن، نقطه ای عریض و پهن فلاخن که در آنجا سنگ را برای پرتاب کردن میگذارند.

کوبسه شدو (کوب-سَه) vi
آماس کردن ، ورم نمودن، بالا آمدن.

کوبسه؛ کوب سنگ (کوب-سَه؛ کوب-سَنگ) n
آماس، ورم، بالا آمدگی.

کوبنگ (کو-بَنگ) adj
متورم، پندیده، آماسیده (روی انسان).

کوبه (کو-بَه) n
لبه، وصلهٔ باریکی که در گوشه پیرهن یا تنبان بخصوص در امتداد کف آستین یا یخن برای جلوگیری از فرسایش دوخته میشود.

کوبی (کو-بَی) adj
گوژ پشت، کسی که ستون فقراتش خمیده باشد (در اثر کبر سن یا بیماری).

کوپ (کوپ) n
پیاله (برای نوشیدن چای).

کوپان (کو-پان) n
کوپون، کتابچهٔ کوچک برای توزیع مواد خوراکی در قیمت نازل.

کوت (کوت) n
توده، مقدار زیاد چیزی که بر روی هم انباشته شده باشد.

کوتا (کو-تا) adj
قصیر، کوته (ضد دراز).

کوتا کدو (کو-تا) vt
از طول چیزی کاستن؛ فیصله کردن، حکم نهایی دادن (در مورد دعوا بین دو شخص).

کوتر (کَو-تَر) n
کبوتر، پرنده یی است معروف (شکار کردن آن در هزاره جات شگون بد دارد).

کوتل (کو-تَل) n
کتل، معبری که از بالای گردنه کوهی بگذرد.

کوتل کدو (کو-تَل) adj
رهنمایی کردن، گرفتن و به پیش کشانیدن (مثلا از دست آدم نابینا یا جلو اسپ).

کوتلی (کو-تَ-لِی) adj
کسی که به آسانی در زیر تاثیر سخن دیگران قرار گیرد و بطور کورکورانه از دنبال آنان برود.

کوتنه (کو-تَ-نَه) n
زیرجامه، یکنوع شلوار، تمبان زنانه.

کوٹ (کوٹ) n
کوت، بالاپوش، جامه دراز و ضخیمی که در زمستان بر روی لباس های دیگر برتن کنند.

کوٹاو (کو-ٹاو) n
عقده، غصه، غم، اندوه.

کوٹلی؛ کوڈلی؛ کوٹی (کَو-ٹَ-لِی؛ کَو-ڈِ-لِی؛ کَو-ٹِی) n
گودالی، حفره، چاله خورد بر سطح زمین.

کوٹه (کو-ٹَه) n
اتاقی که احتصاصاً به پذیرایی و بودوباش مهمانان مذکر تعلق دارد؛ اطاق مجردین؛ کوخ، کلبهٔ که از گل بشکل موقتی سازند و بروی آن علف اندازند؛ چهار دیواری دور از دهکده.

کوٹه؛ کٹه (کُو-ٹه؛ کُ-ٹَه) n
سگ، کلب.

کوٹی (کَو-ٹِی) n
ظرف سفالین کوچک.

کوٹیو (کو-ٹیو) n
غصّه، غم، ا ندوه.

کوٹیوبار (کُو-ٹیو-بار) adj
غمزده، غمگین، اندوهگین، مبتلا به رنج وغصه.

کوٹیو کدو (کو-ٹیو) vi
غصه خوردن، اندوه گین بودن، غمگین بودن.

کوج کدو (کوج) vi
نقل مکان نمودن، اسباب و لوازم خود را از جایی بجای دیگر انتقال دادن.

کوج کشی (کوج-کَ-شِی) n
عمل انتقال دادن لوازم خانه از یک

مکان بمکان دیگری.

کوچگل (کوج-گَل) n

نام ماه است مصادف به برج عقرب شمسی ویا نومبر.

کوچی کدو (کو-چِی) vi

پندیدن، کلان شدن در اثر رطوبت زیاد (مثل دانه های 'دلده' یا تکه های خورد نان ترشده در میان 'دوغ').

کوچ (کَچ) n

چوکی پهنی که دو یا سه نفر بتوانند بر روی آن بنشینند و یا پشت بر آن تکیه کنند.

کوچکک (کُو-چِ-کک) n

زبان کوچک، زبانچه، گوشت خوردی که در حل آویزان میباشد.

کوچه (کَو-چَه) adj

غار

کوچه (کو-چَه) n

غذایی که از طبخ کردن دانه های گندم با مشنگ یا نخود مهیا میشود.

کوچه (کُو-چَه) n

خیابان، سَرک کوچکی که در دو طرف آن خانه باشد.

کوچه کدو (کُو-چَه) vt

از دنبال به کسی رسیدن، از عقب به کسی رسیدن، در مقابله دویش به کسی رسیدن.

کوچی (کو-چِی) n

قبایل خیمه نشین کوچی که عمدتاً از دو نژاد پشتون و گوجر میباشند، و همواره از یک جا به جای دیگری در حال گردش هستند، ومنزلگاه ثابتی ندارند، نقیض 'جایی'.

کودتا (کو-دَ-تا) n

عمل براندازی حکومت موجود از راه بغاوت نظامی.

کودری (کُود-رِی) n

زمین سخت

کوده (کو-دَه) n

علف کوهی شبیه جودار برای خوراک زمستانی حیوانات.

کوڈ ۲ (کَوڈ) n

کود کیمیایی، پاروی مصنوعی برای بارور کردن زمین زراعتی، (مأخوذ از هندی 'کهاد').

کوڈ ۱ (کوڈ) n

کوت، توده، مقدار زیاد چیزی که بر روی هم انباشته شده باشد.

کوڈال (کو-ڈال) adj

سخت کوش، پراستقامت، آنکه در برابر سرما و امراض و زندگی مشکل مقاوم باشد.

کوڈ بند (کوڈ-بَند) n

کوت بند، چنگکی که لباس بر آن آویزان شود.

کوڈی؛ کوڈه یی (کو-ڈِی؛ کو-ڈَه-یِی) n

چلپاسه، سوسمارکوچک، مارمولک.

کور (کور) adj

بسته، مسدود (مجرای چیزی)؛ نابینا، کسی که چیزی را نبیند؛ (مجازاً) بیسواد، اُمّی، آدمی که از نعمت نوشتن و خواندن محروم باشد.

کور (کَور) n

نکته یی معنی دار و نیشدار که مستقیماً برای تحقیر و استخفاف حریف گفته شود.

کوربلجی کدو (کور-بِل-جِی) vi

کاملاً ویران کردن، فرو ریختانیدن، باخاک یکسان نمودن (خانه یا دیوار).

کوربله کدو؛ کورمله کدو (کور-بَ-لَه؛ کور-مَ-لَه) vi

مراغه کردن، خاک تنی نمودن، خوابیدن و پشت مالیدن بر خاک وعلف نرم (عادت معمول اسپ، الاغ و شتر).

کوربه کدو (کور-بَه) vi

رُمبیدن، به زمین غلطیدن، ویران شدن، فرو ریختن (خانه یا دیوار).

کورپه (کور-پَه) n

نبات نورسته، گیاه تازه روییده (شفتل و رشقه).

کورپه کدو (کور-پَه) vt

پیراستن، کوتاه کردن موی سر پسران و مردان.

کورتوره (کور-تو-رَه) adj

سخن بغرنج و نیشدار که برای

تحقیرو استخفاف حریف گفته شود.

کورچی (کور-چِی) n
روغن که از پیه اطراف روده حیوانات بدست میاید و بسیار زود منجمد میگردد.

کورد (کورد) n
کندو، ظرف بزرگ ساخته شده از گِل برا نگهداری غله.

کورذهن (کور-ذِین) adj
کم شعور، دیر آموز (مثل شاگردمکتب وغیره).

کورس (کورس) n
مرکزتعلیمی که معمولاً بعد از ظهر یا شبانه تدریس میکند (برای آموزش زبان انگلیسی یا زبان ومضامین دیگر).

کورسو (کور-سو) n
قشر اندرونی چرم حیوانات.

کورشوپرک (کور-شَو-پَ-رَک) n
خفاش، شب پره، حیوان کوچکی شبیه موش که گِرد و اطراف خود را بروشنی دیده نمی تواند و درشب پرواز میکند.

کور کدو (کور) adj
بستن، مسدود کردن (مجرای چیزی)؛ میل کشیدن، کسی را ازحلیه بینایی عاری نمودن؛ پول خرج شده کسی رابه حساب آوردن، مصرفی راجبران کردن.

کورک راه (کو-رَک-را) n
کوره راه، مسیرباریکی که ازفرازیادرون کوه ها می گذرد.

کورک کدو (کو-رَک) vt
مجری نمودن، حسابی را بحساب دیگری جبران کردن.

کور گفتو (کَور) vi
طنزگفتن، بطور نیشدار گپ زدن، حرف دلالت کننده به مفهوم زننده یی بر زبان آوردن (بمنظور توهین و کسرشان شخصی).

کورگیری (کور-گِی-ری) n
گره کور که به آسانی قابل گشودن نیست.

کورمرگو (کور-مَر-گو) adj
کسیکه بدون مقدمه بی باکانه سخن میگوید و محاطب خود را آزرده میسازد.

کورمغز (کور-مَغز) adj
کند ذهن، دیر آموز (مثل شاگرد مکتب وغیره).

کورمک (کور-مَک) adj
خرد خردشدن؛ استخوان غضروفی

کورموش (کور-مُوش) n
یکنوع موش کوچکی که موهای نرم دارد و همیشه در زیر خاک زندگی میکند .

کورنان (کور-نان) adj
بخیل، ممسک، خسیس.

کورول (کُو-رُول) adj, n
سنگلاخ، صخره زار، زمینی در آن سنگهای کلان زیاد باشد؛ منصخره، سنگهای بسیار بزرگ.

کوره (کَو-رَه) n
شکم، بطن، آن قسمت از بدن انسان و حیوان که روده ها در آن قراردارد.

کوره پرغو (کَو-رَه-پُر-غُو) adv, adj
شکم سیر، هر قدر زیاد غذا و اشیا که دل انسان بخواهد.

کوره پرغوخوردو (کَو-رَه-پُر-غُو) vi
بطور شکم سیر طعام خوردن، خوب اشباع شدن از غذا.

کوره درد (کَو-رَه-دَرد) adj
شکم درد، آنکه تکلیف شکم داشته باشد.

کوره دردی (کَو-ره-دَر-دِی) n
درد شکم (بشکل خشک یا توأم با اسهال).

کوره کته (کَو-رَه-کَت-ته) adj
شکم گُنده، آن که بطن کلان و پیش برآمده دارد؛ پرخور، کسی که بحد افراط غذا تناول کند.

کوره له ۱ (کو-رَه-لَه) n
صخره بزرگ، سنگهای کلان و ضخیم؛ نام موضیعی است درولایت ناور.

کوری (کُو-ری) n
آن قسمت از کف بوت و کفش که زیر پاشنه واقع میشود.

کوری بلند (کو-ری-ب-لند) adj
پاشنه بلند (بوت یا چپلی زنانه).

کوریه (کور-یه) n
گار

کوزتنی؛ کوزنتی؛
کوزمه تنی (کو-ز-تِ-نی؛ کوز-نِ-تی؛ کوز-مه-تِ-نی) n
کرفس صحرایی، کرسف وحشی، گیاهی است که در جاهای مرطوب و در مناطق سردسیر بر لب جوی بارها می‌رویند و از آن مانند چای کار گیرند.

کوزلی (کو-ز-لی) n
ظرف گلی کوچک، کوزه خورد، ابریق سفالین خورد (برای وضو گرفتن یا دست شستن).

کوزه (کو-زه) n
ظرف گلین، ظرف سفالین برای آب.

کوس کیلی (کوس-کی-لی) n
جماع، مقاربت جنسی.

کوسه (کو-سه) n
کواسه، نواده فرزند.

کوسه (کو-سه) adj
مرد بی ریش، مردی که گونه هایش موی نداشته باشد.

کوشرزدو (کو-شر) vi
نشان زدن (با سنگ یا تیر تفنگ و کمان).

کوشر؛ کوشور (کو-شر؛ کو-شور) n
مسابقه ای نشان زدن توسط تفنگ یا کمان.

کوشره؛ کوسره (کو-ش-ره؛ کو-س-ره) n
پاپوش، کفش، بوت.

کوشش (کو-شِش) n
تقلا، سعی، جد و جهد، تلاش.

کوشش کدو (کو-شِش) vi
کوشیدن، سعی کردن، تلاش بخرج دادن.

کوشک (کو-شک) adj
درون خالی، میان تهی؛ عمل کابیدن و حفر نمودن.

کوشک (کوشک) n
کاخ، قصر، عمارت مجلل و کلان؛ نام دهکده خوردی بر فراز یک تپه در پائین دره نی قلعه (در عهد غزنویان و همزمان با دوره حبس سیاسی مسعود سعد سلمان در یکی ازمغاره های مقابل آن احتمالاً قصری در عین محل واقع بوده است).

کوشک کدو (کو-شک) vt
کابیدن، درون چیزی را خالی نمودن.

کوشکن (کوش-کن) n
کفش کن، پادَری، جایی در آستانه در که کفش ها را آنجا از پا درآورند.

کوشلواز (کو-شل-واز) adv
آزاد، بدون تکلیف (نشستن).

کوشلوازششتو (کو-شل-واز-شِش-تو) vi
آزاد و بدون تکلیف نشستن.

کوشه (کو-شه) n
برج، برج دیده بانی که معمولاً در بالای کوه ها ساخته میشود.

کوشیرکدو (کو-شیر) vt
لیم فلز

کوفتو (کوف-تو) vt
کوبیدن، با قدرت زدن.

کوفته (کوف-ته) n
قیمه، گوشت ریز ریز شده، گوشت کوبیده؛ نوعی خوراک که از گوشت کوبیده، آرد و پیاز بشکل دانه های کلوله شده تهیه میشود.

کوفته کدو (کوف-ته) vt
قیمه کردن، ریز ریز نمودن (گوشت).

کوک (کوک) n
زائیدن تولد گوسفند در فصل بهار

کوک (کَ-وَک) n
آسیابانک، نوزاد حشره مورچه خوار، حشره است برنگ خاکی با دوگیرهٔ نیرومند و لانه مخروطی مانندی در بین خاک میسازد که از آن بعنوان دام برای گرفتن مورچه و دیگر حشرات استفاده

میکند.

کوکبری (کوک-بُ-رِی) n

مسابقه اسپ دوانی

کوک پرو (کَ-وُک-پَ-رو) n

کبک پراندن، یک قسم شکار کبک که در هزاره جات مروج است (معمولاً چند نفر در روزی که برف میبارد باهم به دنبال کوک میدوند و هنگامی که کاملاً از پرواز یا خرامیدن خسته شد دستگیرش میکنند).

کوکٹی (کَو-کُ-ٹِی) n

نام گیاه خودرو است.

کوک جنگی (کَ-وُک-جَنگ-گِی) n

مسابقه جنگانیدن کبک.

کوکره (کوک-ره) n

تراخم.

کوک زری (کَ-وُک-زَ-رِی) n

کبک دری، یک نوع پرنده کلان شبیه کوک که در کوه های بلند زندگی میکنند.

کوک کدو (کوک) vt

دوختن، بخیه زدن؛ روشن کردن (رادیو یا ضبط صوت)؛ پیچ دادن کلید ساعت برای تداوم حرکت آن.

کوک کدو (کَ-وَک) adj

کابیدن، خالی نمودن (میان چیزی را).

کوک؛ کووک (کَ-وُک؛ کَ-وُوک) n

کبک، پرنده ای است با دم و تن کوتاه و منقار و پاهای سرخ که بخاطر گوشت اش شکار میشود.

کوکگر (کوک-گَر) n

دوزنده، آنکه بخیه نماید.

کوکل (کُو-کُل) n

بالاترین حصه، فوقانی ترین شاخچه ها (مربوط به درخت یا درختچه کوهی).

کوکنه (کو-کَ-نَه) n

قلاده، حلقه ریسمان که گردن گوسفند و بز با آن بسته میشود تا در یکجا در بین قوریه باقی بمانند.

کوکور (کو-کُور) n

بوتلی که سرپوش آن پستانک دارد تا بذریعه اش کودک خورد راشیر بچوشانند.

کوکه ۱ (کو-کَه) n

غرفه، دکه چوبین کوچک (برای فروش اجناس متفرقه وجزئی)، (ماخوذ از 'کهوکها' ی هندی).

کوکه ۲ (کو-کَه) n

میخ سرپهن و خورد (برای زدن به تخت کفش وغیره).

کوکه (کُو-کَه) n

یازنه، شوهر خواهر.

کوگجل (کوگ-جَل) n

بره یی که در موسم تیرماه بدنیا آید، جوجه گوسفند تا شش ماهگی.

کول (کول) n

خواب دراز

کولبه کدو (کُول-بَه) vt

چیزی را هرچی کردن

کولتو (کول-تَو) n

خوابیدن که زا نو به بغل نزدیک باشد و بدن بطرف جلو قدری کج شده باشد.

کولتو (کول-تو) adj

بسر ایستادن، بشاخ ایستادن بجولْ در بجول بازی.

کولتو کدو (کول-تَو) vi

درازکشیدن بمنظور خوابیدن مختصر و کوتاه.

کولجی (کول-جِی) adj

عمل پوشاندن، پنهان نمودن چیزی در زیر پارچه.

کولجی کدو (کول-جِی) vi

سر به زانو نشستن؛ زیر لحاف خزیدن، خود را بزیر لحاف پنهان نمودن.

کول کدو (کُول) خوابیدن

کوله (کو-لَه) n

کله، کلاه، آنچه از پوست یا پارچه میسازند و بر سر میگذارند.

کوله (کُو-لَه) n

آلونک، کلبه علفین، کوخی که دهقانان در موسم گرمان در چراگاه موقتاً میسازند.

کوله (کَو-لَه) n
غچی، پرستو، ابابیل.

کوله پلته پر (کو-لِه-پَل-تَه-پِر) n
کلاه مردانه که مملوازفتیله پشمین است (معمولاً پشم تابیده را باسیخ آهنی بدرون خطوط دوخته شده بر روی تکه فرو میبرند).

کوله قاغ؛ کوله پس پورتیو؛ کوله شردلی
(کو-له-قاغ؛ کو-له-پَس-پور-تیو؛ کو-له-شَر-دَ-لَی) n
مسابقه کلاه زدن با پا (بدین ترتیب که یک نفر کلاهی را با ضربه پا مرتباً بطرف بالا می‌اندازد و به مجردی که بر زمین بیفتد نوبتش ساقط میشود)، (جزء اخیرش "قاق" ترکی بمعنی "بزن").

کوله قرص (کو-لِه-قُرص) n
کلاه مردانه که سطح بالایی آن در اثر دوختن زرتار سخت و ضخیم است و اکثراً در زیر دستار یا لنگی بر سر گذاشته میشود.

کوله کدو (کَو-لَه) vt
اندوختن

کولی (کو-لِی) n
جذام، خوره، لیپروسی، (مأخوذ از 'کوڑھی' هندی).

کولی پر (کو-لِی-پِر) n, adj
جذامی، کسی که به مرض لیپروسی مصاب است.

کومتی کدو؛ کونتی کدو
(کُوم-تَی؛ کون-تَی) vt
بلند گرفتن، نیمه باز نمودن.

کومتی؛ کونتی (کوم-تَی؛ کون-تَی) adj
پوک، میان تهی؛ نیمه باز، اندکی کشوده (مثلاً تخته دروازه)؛ اندکی بالاتر از سطح زمین، کاملاً نچسپیده به کف خانه (مثلا صندوق یا چیز دیگری که قسمت تحتانی اش بگونه هموار بر روی فرش خانه ننشیند و بر افراشته تر بماند)؛ خود خواه، مغرور، متکبر.

کومرکی (کو-مَر-کَی) n
صندوقچه، جعبه کوچک چوبین برای گذاردن چیزهای گوناگون.

کومرو؛ کمرو (کوم-رُو؛ کُم-رُو) n
پیاز کوهی.

کومری (کوم-رِی؛ کو-مَ-رِی) n
بز ماده بعمر شش ماه که در فصل تیرما زایده شده باشد.

کومک؛ کمک (کو-مَک؛ کَ-مَک) n
مدد، تعاون، مساعدت، همکاری، یاری.

کوملی کدو (کو-مَ-لِی) vt
لقمه زدن، در دهان داوانیدن نان (کسی که دندان نداشته باشد).

کومه (کو-مَه) n
رخسار، وجنات، قسمتی از گونه انسان که دارای گوشت بیشتر است.

کومه پای (کو-مِه-پای) n
دلک پای، ماهیچه ساق پای انسان.

کومه کدو (کو-مَه) vt
لقمه بدهان نهادن، لقمه زدن.

کوندلوزدو؛ کندلوزدو
(کون-دَ-لو؛ کُن-دَ-لو) n
یکنوع مسابقه اسپ دوانیدن و نشان زدن، نشان زدن برهدف از پشت اسپ دونده توسط تفنگ (معمولاً هدف را در بغل یک جایگاه نشیب دار میگذارند و سوارکار در حالی که یک طرفه اسپ را میتازد میباید آن را آماج تیر قرار دهد).

کونک (کُو-نَک) n
پاچک، طرف پهن تخم مرغ، ضد "سرگ" (این اصطلاح در هنگام تخم جنگی استعمال میشود).

کونگ (کُونگ) n
پشتیبانی، مدد، حمایت.

کونگشو (کونگ-گُ-شُو) n
رسم کونگو شو چنین است که هرگاه در قبیله کدام فلاکت یا بلایی نازل شود، بعض هزاره ها آن

را ناشي از نا آرامی ارواح مردگان خود میپندارند. آنها در اینصورت بخاطر آمرزش و خشنودی روان اموات شان در میان سه سنگ کوچک "گلخن روشن میکنند" و در آن برای دوام آتش روغن داغ میپاشند.

کونگشو دود کدو (کونگ-گُ-شُو-دُود) vi
سوزانیدن غذای چرب نذری (هنگامی که در بهارمردم هزاره بخصوص زنان در گورستان بعزم زیارت قبور جد و آبای خود میروند، حلوا را بر روی آتش برافروخته میریزند تا دودش به هوا برخیزد، با این پندار که همچه عملی حتماً ارواح مردگان را از آنان خشنود مینماید).

کونگ گرفتو (کونگ) vi
مایه گرفتن

کونه بیر (کو-نَه-بیر) adj
ماده گاوی که شیرِدهد و گوساله اش بزرگ شده باشد و ضرورت به شیر نداشته باشد.

کونه پیخ (کو-نَه-پیخ) adj
مرد سالخورده، با تجربه و حیله گر.

کونه کتل؛ کونه کتر
(کو-نَه-کَ-تَل؛ کو-نَه-کَ-تَر)
n
کهنه، مندرس، فرسوده (تکه یا لباس).

کوور کدو؛ کور کدو (کَ-وُور؛ کَ-وُر) vt
کاویدن، حفرکردن، کندن (سطح زمین).

کوور؛ کور (کَ-وُور؛ کَ-وُر) adj
عمیق، ژرف، غفچ، گود.

کووری؛ کوری (کَ-وُو-رِي؛ کَو-ري) n
حفره، چقری، گودالی، فرورفتگی سطح زمین.

کوه (کو) n
جبل، برآمدگی بزرگ در زمین که از صخره های بزرگ و خاک تشکیل شده با شد و نسبت به زمین های اطرافش بسیار بلند باشد.

کوه بچه (کو-بَچ-چَه) n
کوه کوچک اندکی بزرگ تر از تپه.

کوه بند (کو-بَند) n
منطقه مرتفع و کوهستانی (غالباً در مورد هزاره جات صرفاً استعمال میگردد).

کوه پایه (کو-پا-یَه) n
پای کوه، دامنه کوه، نقطهٔ پایین کوه.

کوی (کُوی) n
محله و دیار.

کوی بردنی (کُوی-بُر-دَ-نی) n
مشک، مشک کوچکی که در آن به کوهپایه ها برای کارگران دوغ ببرند.

کوی کدو (کُوی) vt
صداکردن به صوت بلند، آوازدادن (برای جلب توجه کسی)؛ احضار نمودن، فراخواندن؛ دعوت کردن به مهمانی و جشن عروسی.

کویټه (کُوِ-ټَه) n
کویته، نام شهری که مرکز ایالت بلوچستان می باشد.

کویټه گی (کُوِ-ټَه-گِی) n
گویش هزارگی کویټه که آمیخته با کلمات دخیله انگلیسی و اردو میباشد (خصوصیات صوتی آن از لهجه فارسی زبانان قندهاری نیز تاثیر پذیرشده است).

کویک (کو-یَک) n
بره ماده یک ساله، گوسفندجوان نازائیده، گوسفند جوان چاق.

کویک (کو-یَک) n
قچ، گوسفند نر.

کویله کدو (کوی-لَه) vi
عودکردن زخم.

کویه (کو-یَه) n
نوزاد بیب، خشره ای که نوزاد آن پشم و یا پارچه پشمینه را میخورد.

کویه
(کو-یه) n
توده یا کوت کلان کاه، توده انباشته شده از محصولات درو

شده زراعی، وقتیکه دهقانان گندم و دیگر محصولات زراعی خویش را درو میکنند و آنرا در جای مرتفع تری انبار میکنند به این توده انباشته شده کویه گویند.

که (کِه؛ کے) rel pron; conj
حرف ربط یا موصول که یک قسمت از جمله را بقسمت دیگر وصل کند.

کهنه؛ کونه (کُه-نه؛ کو-نه) adj
قدیمی، دیرینه، فرسوده، مندرس، خیلی مستعمل.

کی (کَی) adv
چه وقت، در کدام زمان.

کی (کِی) interrog pron
چه کسی، کدام شخص.

کیال؛ کیاله (کَ-یال؛ کَ-یا-له) adv
هنوز، به این زودی، از هم اکنون ببعد.

کیبرک؛ کبرک (کے-بَ-رَک؛ کِب-رَک) adj
شکننده، ناپایدار، هرچیزی که زود بشکنند.

کیبک (کے-بَک) n
چوبی که با آن دروازه را ببندند.

کیبل (کے-بَل) n
طناب فولادی ضخیم.

کیپ (کیپ) n
عمل بستن و یا قلف کردن در هواکش و دریچهٔ خانه.

کیپ (کیپ) n
قالب، چوب کلفت بمانند سر انسان که در بین کلاه نو دوخته شده (با زَرتار یا ابر یشم) جهت شکل دادن درون میشود.

کیپتک (کیپ-تَک) n
کمین، پنهان شدن در جایی به قصد شکار یا از پا درآوردن دشمن.

کیپتک کدو (کیپ-تَک) vi
کمین کردن، در عقب چیزی جابجاشدن؛ خود را پنهان نمودن، مخفی ساختن.

کیپچه (کیپ-چَه) n
خواست، هدف، تقاضا؛ پول یا جنسی که پدر عروس در آستانه خروج دخترش بگونه اضافی از خانواده داماد مطالبه میکند؛ حرص ، طمع (در مغولی).

کیپچه کدو (کیپچَه) vt
خواستن، طلبیدن، تقضا نمودن (در مقابل براوردن حاجت کسی).

کیپچه گرفتو (کیپ-چَه) vt
تصرف نمودن اسپ، تفنگ یا اشیأ قیمتی دیگر از مهمانان جشن عروسی توسط پدر عروس (در هنگام ترک گفتن عروس خانه پدرش را) تا مطالبه اضافی وی را پدر داماد اعم از پول نقد و چیزی دیگر بپردازد.

کیپ چیو (کیپ-چیو) n
چوبیکه با آن در را محکم کنند، "کیپچیو" بعوض قلفک یا زنجیر که بتوسط آن دروازه را با قلف محکم میکنند بکار میرود.

کیپ کدو (کیپ) vt
بستن، قلف کردن (در مورد در، هواکش، و دریچهٔ خانه).

کیته (کے-تَه) n
چقماق، قطعه آهن که در قدیم به سنگ میزدند (برای تولید جرقه و برافروختن آتش)؛ فندک، آلت فلزی که دارای سنگ چقماق و فتیله است و با آن آتش روشن میکنند.

کیته زدو (کے-تَه) vt
برافروختن آتش با چقماق یا فندک.

کیته گک (کے-تَه-گَک) n
مشک کوچکی که در آن دوغ نگهداری یا در کوهپایه ها انتقال داده می شو تا کار گران در دوران کار از آن بنوشند.

کیج (کیج) n
زمین سخت و سنگ زار.

کیجلک (کیج-لک) adj
کوتا؛ نابلند؛ نارسا

کیجله کدو (کیج-له) vi

سخت شدن، قشر کلفت درآوردن (جای از بدن بعد از التهام یافتن زخم آ در اثر فشار کار).

کیچیو؛ کیچو (کے-چیو- کے-چَو) adj
بی‌مهارت، آدم ناشی و نا آشنا بکار، ضد ماهر.

کیدلک (کید-لک) n
دسته تیشه

کیدو (کَی-دو) vi
رنج بردن، مریضی کشیدن، درد دیدن.

کیڈ (کِیڈ) adv
کوتاه، صریح، مستقیم (مخصوص پاسخ).

کیڈکیڈکدو (کِیڈ-کِیڈ) vi
به آرامش دعوت کردن، به نرمی و ملایمت راغب نمودن، ترجه چیزی را جلب کردن.

کیڈه (کَی-ڈه) n
چهار دیواری بدون سقف که در نزدیک مزارع بپا میشود.

کیر (کیر) n
ذکر، قضیب، آلت تناسلی مرد.

کیر (کَ-یَر) adv
هنوز، ازاکنون ببعد، سرازحالا.

کیرجی کدو (کیر-جِی) vi
در گوشه ای خزیدن، در جای پنا بردن، مخفی شدن.

کیرچی (کیر-چِی) n
عمل سائیدن، برش، قطع یا سوراخ گردیدن چیزی در اثر اثابت سنگ یا جسم سخت دیگر.

کیرچی کدو (کیر-چِی) vt
بریدن چیزی (مثلی که در بین ضربت حاد دو جسم سخت واقع شود).

کیرشه (کِیر-شَه) n
علامت گذاری بر روی زمین تاکه افشاندن تخم بصورت درست انجام گیرد.

کیرشه کدو (کِیر-شَه) vt & vi
قلبه کردن

کیرک (کیرک) n
تنفر، کراهت، بیزاری، عمل دوری جستن از چیزی.

کیرک کدو (کیرک) vi
تنفر داشتن، دوری جستن، خود داری کردن (مخصوصاً از غذای بیگانگان و کفار).

کیرو (کے-رو) n
نعلینی که زیر اش از چوب و بالایش از نوارهای چرمی یا پلاستیکی ساخته میشود و در هنگام بارندگی که زمین گِل میگردد از آن استفاده میکنند.

کیس (کیس) adj
ساییده شده، نازک (در مورد بجل و در بجل بازی استعمال میشود).

کیسب (کے-سِب) n
استقامت

کیسمک کری (کیس-مُک-کِ-رِی) n
رقص باتفنگ

کیسه (کِیسَه) n
لیف، خریطهٔ کوچک بافته شده برای ستردن چرکهای بدن در حین جان شویی.

کیسه بر (کی-سَه-بُر) n
دزد، سارق، آنکه پول جیب مردم را میرباید.

کیش (کیش) n
پتو، تکه کلانی که مردان تنه خود را در هنگام سردی هوا با آن می‌پیچند.

کیشت (کَ-یشت) n
افسردگی روانی، غصه شدید و پیوسته (در نتیجه مفارقت پسر از مادرش وغیره).

کیش کدو (کِیش) onoma
صدای است برای راندن مگس و پرنده.

کیشکلجی کدو (کِیش-کِل-جِی) vi, vt
تحریک کردن، برانگیختن سگ بسوی کسی.

کیش کیش کدو (کِیش-کِیش) vt
تحریک کردن سک برای شکار یا هدف دیگر.

کیف (کِیف) n
کیسه ای کوچک چرمی که در آن

پول و لوازم کوچک یک شخص نگهداری میشود.

کیف کدو (کیف) vi
لذت بردن، خوشی یافتن، مزه چیزی را چشیدن.

کیک (کَ-یک) n
کیک، حشره ای است بسیار کوچک، برنگ قهوه ای و جهنده که از خون انسان تغذیه میکند.

کیک (کیک) n
کلچه، یکنوع نان شیرینی که از پختن آرد، روغن و شکر درست میشود.

کیکره (کیک-رَه) n
آروغ، باد صداداری که از راه گلو بیرون آید.

کیکره کدو (کیک-رَه) vi
آروغ زدن، خارج کردن بخار معده (از طریق گلو).

کیل (کِیل) adj
خمیده، کج، ضد 'راست'.

کیل (کیل) adj
کنایه از حیله‌گر، نیرنگ باز.

کیل (کیل) n
کارعجیب، عمل جالب (مأخوذ از "کهیل" هندی).

کیلاک (کی-لاک) n
دسته بیل.

کیل‌تو (کِیل-تَو) adj
کج، خمیده (نقیض راست).

کیلدک (کِیل-دَک) n
دسته

کیلس؛ کیلسک؛ گیلاس (کی-لَس؛ کی-لَ-سَک؛ گی-لاس) n
مارمولک، سوسمار، یکنوع چلپاسه خورد، سفید رنگ و سیقلی که پیشه و حشرات کوچک دیگر را شکار میکنند.

کیلو (کِی-لو) n
کیلو گرام، واحد اندازه گیری وزن.

کیله (کی-لَه) n
موز، یک نوع میوه دراز با پوست زردرنگ.

کیله (کِی-لَه) n
قطعه مزرعه

کیم (کیم) n
وقت معین، زمانبندی منظم؛ پایداری، ستقامت، پشتکار.

کیمتو (کیم-تَو) adj, adv
پایدار، پراستقامت؛ مرتب، پیگیر، بطور ثابت و منظم (در انجام کار).

کیمتوکش (کیم-تَو-کَش) adj
پایدار، مقاوم.

کیمجی (کیم-جِی) n
نشخوار، بازجویدن علف بلعیده شده (در مورد برخی از حیوانات اهلی).

کیمجی کدو (کیم-جِی) vi
نشخوار کردن، دوباره جویدن خوراک بلعیده شده (توسط حیوانات، مثل گاو، گوسفند وغیره).

کیمک (کی-مُک) n
طاقت جسمی، قدرتیکه توسط خوردن مستمر خوراک مقوی در بدن بوجود می‌آید.

کیمک گرفتو (کی-مُک) vi
نیرومند گردیدن، پرقدرت شدن، فربه و چاق گشتن.

کیمک منتی (کی-مُک-مُن-تی) adj
لاغر، ضعیف، آنکه بعلت کمبود خوراک ناتوان شده باشد.

کیمنی؛ کینی؛ کی‌ونی (کَی-م-نِی؛ کَی-نِی؛ کَی-وَ-نِی) n
زن، زوجه، همسرمؤنث؛ زن سال خورده، عجوزه؛ زن زشت صورت و سالخورده بخصوص آن که گمان میشود جادوگر است و در افسانه های عامیانه هزارگی همیشه مجری و مظهر اعمال شر میباشد.

کیموک (کی-موک) n
استخوان غضروفی؛ بد اخلاق، تند خو.

کیمول (کی-مُول) n
مغز استخوان.

کیمیل (کی-مِیل) adj
بد اخلاق، تند خو.

کینتیل (کین-تِیل) adj
به تعویق انداختن.

کینٹیل (کین-ٹِیل) adj
ناقص، ابتر، نامکمل، کمبود.

کینجه (کین-جَه) n
برّه که در آخیر ماه تولد شود.

کینو (کے-نَو) n
بی میل، فاقد اشتها (در اثر سیری زیاد).

کینو (کے-نَو) n
چربی روغن؛ روغن که چربی آن زیاد باشد.

کینه (کی-نَه) n
عداوت، دشمنی، بغض.

کیه‌تله (کَ-یَه-تَ-لَه) adv
بهمین زودی، الآن، هنوز، اکنون.

کییل؛ کیل (کَ-یِیل؛ کَ-یِل) n
تشت کلان چوبین برای خمیر زدن؛ کیل، پیمانه.

گا (گا) adv
زود، پیش از وقت.

گاج (گاج) n
نوعی پارچه نازک که زنان برای چادر از آن استفاده میکنند؛ کاج، سوراخ دکمه در لباس.

گاج‌کدو (گاج) vt
دوختن لبه سوراخ دکمه در لباس.

گاڈر (گا-ڈر) n
تیر آهنین برای پوشانیدن بام خانه.

گاڈی (گا-ڈِی) n
کراچی، گاری، ارابه ای که توسط آدم یا حیوان کشیده شود.

گاڈی‌وان (گا-ڈِی-وان) n
گادی بان، راننده گاری، آنکه گردونهٔ دوچرخه که با اسپ یا الاغ کشیده میشود براند.

گارنده (گا-رِن-دَه) n
وسیله ایست مرکب از دو چوب میلهٔ ای بطول تقریباً دو متر و یک تار ریسمان برای حمل و نقل کاه و علوفه و هیزم.

گاش (گاش) n
آغل گوسفندان، قوریه، محل خوابیدن بز و گوسفند در شب.

گال (گال) n
ارزن، یکی از غلاتی که دانه های بسیار خورد دارد و بیشتر به پرندگان میدهند.

گانٹه (گان-ٹَه) n
یک بسته کارتوس که شامل دَ عدد میشود.

گانه (گا-نَه) n
زیورات نقره ئین زنان.

گاوبند؛ گوبند (گاو-بَند؛ گَو-بَند) n
طویله، جای بستن و علف دادن گاوها در فضای گشاده؛ آغل گوسفندان، چهار دیواری بدون سقف برای نگهداری شبانه گوسفند و بز در موسم گرما.

گاوچرو؛ گوچرو (گاو-چَ-رو؛ گَو-چَ-رو) n
شارو، مرغ مشهور، ساری، و بعربی زرزور گویند.

گاوخنه؛ گوخنه (گاو-خَ-نه؛ گَو-خَ-نَه) n
طویله، گاوخانه، جای سرپوشیده یی که حیوانات اهلی کلان را در آن نگهداری و تعلیف کنند.

گاوصندوق (گاو-صَن-دُوق) n
صندوق بزرگ چوبین.

گاو؛ گو (گاو؛ گَو) n
بقر، حیوان بزرگ اهلی که از آن برای کار، گوشت و شیر اش استفاده کنند.

گاومری؛ گومری (گاو-مُ-رِی؛ گَو-مُ-رِی) n
گاومرگی، هر آفتی که موجب مرگ گاوها شود، مثل طاعون گاو.

گاومیش؛ گومیش (گَو-میش) n
گاومیش، یکنوع گاو بزرگ و با شاخهای دراز که در مناطق گرمسیر یافت میشود.

گاها (گا-ها) adv
زمان گذشته، دوران قدیم، (شکل جمع کلمه "گاه").

گاییدو؛ گیدو (گا-یی-دو؛ گَی-دو) vt
گاییدن، آمیزش جنسی کردن، جماع یا مقاربت نمودن با زن

(گفتن این کلمه نزاکتاً مبتذل است).

گپ (گَپ) n
سخن، حرف، صحبت، گفتار.

گپ زدو (گَپ) vt
سخن گفتن، حرف زدن، صحبت کردن.

گپ قبرغه تو (گَپ-ِ-قَ-بَر-غَه-تُو) n
سخن نیشدار.

گته (گَت-تَه) n
تخته ای که نامه یا سوالات امتحان را در بالای آن مینویسند.

گجونک (گَ-جَو-نَک) adj
پیچیده، سردرگم، مبهم، مختلف.

گجونه (گَ-جَو-نَه) adv
به کلی؛ تماماً.

گچه (گَچ-چَه) adj
گیج، راگم کرده؛ مبهم، پیچیده.

گخچایی (گَخ-چا-یِی) تهدید، سرزنش.

گدا؛ گدایی گر (گَ-دا؛ گَ-دا-یِی-گَر) n
دریوزه گر، سایل، شخص فقیری که در بدر بگردد و از دیگران پول یا مواد خوراکی بطلبد.

گدام (گُ-دام) n
(مأخوذ از هندی) انبار غله حکومتی؛ مخزن اجناس مختلف.

گدایی کدو (گَ-دا-یِی) vi
دریوزه کردن، دست تکدی دراز نمودن (برای اخذ پول یا غذا چنانکه فقرای دوره گردی کنند).

گدر (گُ-دَر) n
عمل باپا گذشتن از آب؛ حصه کم عمق دریا که عمل گذر کردن از آن بی‌خطر باشد.

گدرشدو (گُ-دَر) vi
به گدار زدن، گذشت از رودخانه با پا.

گدره (گُد-رَه؛ گُ-دَ-رَه) adv
سمت مقابل یا طرف روبروی (در داخل دره).

گڈرفتو (گَڈ) vi
باهم رفتن، یکجا به راهی روان شدن.

گڈشدو (گَڈ) vi
مخلوت گردیدن، ممزوج شدن؛ یکجا شدن، همرا شدن، باهم براه افتادن.

گڈکدو (گَڈ) vt
مخلوط کردن، ممزوج نمود.

گڈ؛ گٹ (گَڈ؛ گَٹ) adj
باهم، همرا، یکجا.

گڈگڈ (گُڈ-گُڈ) n, onoma
تپش دل، ضربان قلب (از شدت خوف یا اضطراب).

گڈم (گُ-ڈُم) adj
طفل فربه، کودک چاق.

گڈمپس (گَ-ڈَم-پَس) onoma
غُرنُب، صدای پر و درشت (مثل انفجار توپ).

گڈمغول (گَڈ-مُ-غول) adj
درهم و برهم، پیچیده (مثل تار دراز که سر آن قابل یافتن نباشد).

گڈم؛ گڈب (گَ-ڈَم؛ گَ-ڈَم) onoma
صدای فرو افتادن یک شی سنگین، صدای صلاحهای سنگین.

گڈوڈ؛ گڈولی (گَڈ-وَڈ؛ گَڈ-وَ-لَی) adj, n
درهم و برهم، نامرتب، مختل، بی نظم؛ آمیخته، مخلوط (ناخالص).

گڈوڈی (گَڈ-وَ-ڈِی) n
هرج و مرج، بی نظمی.

گڈوله (گَ-ڈو-لَه؛ گَ-ڈو-لَه) n
نان جوین، باقلی، نان حبوبات غیر گندم، در اکثر مناطق جو جز کڈوله به حساب نمیرود.

گڈوله (گَ-ڈو-لَه) n
غلات غیر گندم و جو، حبوباتیکه کیسه دارد.

گڈی (گَ-ڈِی) adj
مخلوط، درهم آمیخته وناخالص (مثل ممزوج کردن روغن زرد با کچالو).

گذاره (گُ-ذا-رَه) n
اخلاق، برخورد خوب؛ گذران، ادامه دادن بزندگی، ساختن با وضع

بد.

گذاره‌کدو (گُ-ذا-ره) n
ساختن، گذران کردن (با کس یا زندگی در فقر).

گذر (گُ-ذَر) n
آدم اثر پذیرشده از گذار جن (که معمولاً از ملا یا پالگر برایش تعویذ میگرند).

گذرشدو (گُ-ذَر) vi
گذرنمودن یا رخنه کردن ارواح خبیثه (در تن کسی).

گذرنده (گُذ-رَن-دَه) کلانکار و خودخواه.

گذرو (گُذ-رو) n
اخلاق، برخورد خوب؛ گذران، ادامه دادن بزندگی، ساختن با وضع بد.

گذشت (گُ-ذَشت) n
عفو، بخشش.

گذشته (گُ-ذَش-تَه) n
سپری شده، زمان ماضی، رویداد و چیزی که زمانش رَد شده باشد (ضد آینده).

گر (گَر) suff
کن، کننده، پسوندی است که معنی مجری عملی را میرساند.

گراف (گِ-راف) n
یکنوع گل دوزی، یک قسم بخیه با رنگهای مختلف که و اشکال گوناگون.

گرتله (گُرت-تَ-لَه) adv
فوراً، باشتاب، بزودی.

گرد (گَرد) n
خیزش خاک نرم بهوا توسط باد شدید یا انفجار.

گرد (گِرد) adj; adv
مدور، آنچه که بشکل دایره باشد؛ اطراف، دور و بری چیزی.

گردباد (گِرد-باد) n
ستون چرخانی باد که باعث خیزش خاک و خاشاک بهوا میشود.

گردش (گَر-دِش) n
حمله صرع توام باغش و بی هوشی که معمولاً بر کودکان عارض میشود.

گردش (گَر-دِش) n
سیر، تفریح، هوا خوری.

گردشدو (گَرد) vi
فوت کردن، دنیا را بدرود گفتن، مردن.

گردک (گَر-دَک) n
اندک، کم، مقدار ناچیز.

گردکک (گَر-دَ کَک) n
شپش های بسیار کوچک، جوجه های شپش.

گردگره (گِرد-گِ-رَه) n
محاصره، احاطه.

گردگره‌کدو (گِرد-گِ-رَه) vt
محاصره نمودن، دور و اطراف کسی یا چیزی راه گرفتن.

گردگله (گَر-دَگ-لَه) n
ریزش اندک برف بگونه نا متواتر.

گردلی؛ گردله (گِر-دَ-لَی؛ گِر-دَ-لَه) adj
مدور، گرد، آنچه که بشکل دایره باشد.

گردنامه (گِرد-نا-مَه) n
طلسم یا تعویذی که کسی از تعویذ نویسان میگیرد تا شخص دوست داشتنی اش بزودی از سفر یا شهر دیگر به نزد وی برگردد.

گردندو (گَر-دَن-دو) vi
استفراغ کردن، قی نمودن، برگرانیدن غذای داخل معده از راه گلو؛ سیردادن، گردش دادن (بمنظور تفریح و سرگرمی).

گردنه (گَر-دَ-نَه) n
میله، چوبی ضخیم، چوب بزرگی که برای استوار نگهداشتن سقف خاکی خانه بکار می رود.

گردو (گَر-دو) n
گردن، قسمتی ازبدن بین سروتنه؛ گردنه، نقطه بلند بر فرازکوه.

گردواندختو (گَر-دو-اَن-دَخ-تو) vi
کنایه از چاق شدن و فربه گردیدن.

گردوبر (گِرد-وُ-بَر) adv
اطراف، جوانب، چهار سمت.

گردوبند؛ گردبند (گَر-دو-

بند؛ گَر-دَ-بَند) n

گلوبند، گردن بند زینتی زنان؛ تسمه یا زنجیری که به گردن حیوانات خصوصاً سگ بسته میشود.

گردودو (گَر-دو) vt

متابعت کردن، مطیع بودن، فرمان برداری نمودن.

گردوقاز (گَر-دو-قاز) adj

آدم گردن دراز، آنکه گردن اش بلند باشد.

گردونک (گَر-دونک) adj

گردن شکسته (بطور دشنام به نوجوانان گویند).

گردوه (گَر-دَ-وَه) n

آردابه، آرد مخلوط با آب گرم برای نوشانیدن به گاو و گوسفند تا شیرش افزوده گردد.

گرده (گُر-دَه) n

کلیه، قلوه.

گرز (گُرز) n

گرز (گُرز) n

درجن، بسته، یک کارتن گوگرد یا سیگریت.

گرّس (گُر-رَس) adv

پیهم ، ممتد، بلا انقطاع، جاری با حدت و شدت.

گرفتو (گِ-رِف-تو) vt

ستادن، اخذ کردن.

گرگ (گَرگ) n; adj

یکنوع بیماری پوستی که پوست سخت شده پوسته های نازک و سفید از آن جدا میشود.

گرگ (گُرگ) n

جانوری است وحشی و گوشت خوار شبیه سگ و اما از او قوی تر و درنده تر.

گرگردراغ (گَر-گَر-دراغ) onoma

تندر، رعد، غرش ابرکه معمولا پس از ساعقه بگوش میرسد.

گرگک (گَر-گَک؛ گُر-گَک) n

جاسوس، مخبر، خبر رسان.

گر؛ گور (گُر؛ گُور) n

قند سیاه، قطعات مدور شیره خشکیده نیشکر برنگ های زرد و نسواری.

گرگی (گَر-گی) n

مرض جلدیی که قشر نازک بالای پوست دوچار فساد شده پوسته های نازک و سفید میدهد.

گرگی (گُر-گی) adj

سگی از نژاد خاص که به گرگ شباهت دارد.

گرگی گرگی (گَر-گی-گَر-گی) adj

درشت، خشن، ناهموار (مثل سنگ حمام که با آن چرک پاشنه را بزدایند).

گرم (گَرم) adj

دارای حرارت، ضد سرد.

گرم درو (گَرم-دَ-رُو) n

زنجبیل، بیخ یک نوع گیاهی است که برای خوش طعم کردن خوراک بکار میرود.

گرم سیل (گَرم-سیل) adj

گرم سیر، منطقه یی که در تابستان دارای هوای سوزان، ولی در زمستان از حیث وضعیت جوی گرم است.

گرمی (گَر-مِی) n

تابش آفتاب، نور خورشید؛ آفتابی، ضد ابر آلود یا سایه دار (روز یا جای)؛ حرار، گرما (وضعیت هوا).

گرمی‌زدو (گَر-مِی) vt

آفتاب زدن، از گرمایش آفتاب دچار بیماری شدن.

گرنگ؛ گیرنگ (گِ-رَنگ؛ گِی-رَنگ) adj

وزین، ثقیل، سنگین (ضد سبک).

گرو (گِ-رو) adj

کار دشوار، مشکل و صعب الاجرا؛ قیمت، پربها، نقیض ارزان.

گرو (گِ-رَو) n

موره نشان زنی

گروپ ۱ (گُ-رُوپ؛ گرُوپ) n

گروه، دسته، یک جمع از مردم.

گروپ ۲ (گرُوپ) n

لامپ، حبابی که توسط برق روشن گردد.

گروگان (گِ-رو-گان) n

اسیر، به اسارت بردن یک یا چند شخص توسط یک گروه تا تقاضای خود را در مقابل رها نمودن اسیران برآورده سازد.

گرو؛ گریو (گِ-رَو؛ گِ-ریو) n

رهن، قرار دادی که یک شخص خانه یا زمین دیگری را بمقابل پول و زمان معیین تصرف میکند و پس از اتمام وقت پول پس پرداخت شده و زمین یا خانه از تصرف وی خارج شده در تصرف صاحب اش در می‌آید؛ پول یا جنسی که بعنوان ضمانت در نزد کسی بماند.

گروه (گُ-رو) n

تنظیم، سازمان، تشکیلات سیاسی.

گروی؛ گریوی (گِ-رِ-وِی؛ گِ-رِ-وِی) adj

رهنی، یک مقدار پولی که برای تصرف خانه یا زمین کسی تا وقت معیین داده شده است و هرگاه وقت تمام شود پول پس پرداخته شده قرار داد ختم میشود.

گریزی (گُ-رِ-زِی) adj

قاچاقی، اموال و لوازمی که بطور غیر قانونی از مرز بین دو کشور انتقال داده شود.

گریس (گِ-ریس) n

یکنوع از تولیدات نفتی که برای لغزنده ساختن و تحفظ قطعات ماشین و دستگاه ها بکار میرود.

گریه کدو (گِر-یَه) vi

آبدیده ریختن، ماتم کردن، گریستن.

گز (گَز) n

واحد طول با اندزه سه فوت یا ۹۱ سانتی متر؛ ذراع، مقیاس طول چنانچه که در بین هزاره ها معمول است (از نوک انگشت میانه تا آرنج).

گز (گَز) n

همکاری متقابل در مراسم و عنعنات قومی بین یک یا چند خانواده.

گزدشتو (گَز) vi

رابطه دو جانبه داشتن (بر مبنای داد و ستد یا همکاری در مراسم و عنعنات قومی).

گزک ۱ (گَ-زَک) n

گزک ۲ (گَ-زَک) adj

گزک زده، عفونت و تشنج زخم در اثر آب رسیدن به آن.

گزکدو (گَز) vt

اندازه گیری کردن به حساب ذراع (مثلاً تکه نو).

گزکده کدو (گَ-زَک-دَه) vi

تکان خوردن، جست آوردن ناگهانی که در اثر ترس یا احساس سوزش در بدن.

گزک شدو (گَ-زَک) vi

آب گرفتن، عفونت برداشتن؛ دردناک و صعب العلاج شدن (راجع به زخم یا دندان متألمی که شدیداً سرما زده یا در آن آب رسیده باشد بکار میرود).

عفونیت گرفتن، فاسد شدن (زخم یادرد دندان دراثر سرمایه زدگی).

گزلک کدو (گَ-زَ-لَک) vt

بدور انداختن، پرتاب نمودن (چوب یا دیگر اشیاء میله ای شکل).

گزمه (گَز-مه) n

کشیک، پاس، نگهبانی که تا مسافه ای دور گشت بزند.

گزمه کدو (گَز-مه) vi

گشت زدن، حرکت نمودن دسته یا موتر انتظامی در یک ساحه معین.

گزیدو (گَ-زِی-دو) vt

با دندان گرفتن، نیش زدن.

گژدم (گَژ-دُم) n

عقرب، کج دم، حشره یی با دم کج که آخرش به یک نیش زهرآگین منتهی میشود.

گشت کدو (گَشت) vi

گدایی کردن، دست تکدی دراز نمودن (برای اخذ پول یا غذا چنانکه فقرای دوره‌گرد کنند).

گشت گر؛ گشتیگر (گَشت-گَر؛ گَش-تِی-گَر) n

گدا، دریوزه گر، سایل، شخص فقیری که از برای گدای خانه

بخانه میرود.

گشت‌گری‌کدو (گَشت-گَ-رِی) vi
گدایی کردن، دست تکدی بسوی کسی دراز نمودن.

گشتو (گَش-تو) vi
قدم زدن، گردش کردن، سیر نمودن.

گشت‌و گذار (گَشت-ُو-گُ-ذار) n
ارتباط، رفت و آمد؛ حرکت منظم و متواتر از یک جای معین بجای مشخص دیگر.

گشنه‌روی (گُش-نَه-رُوی) adj
پرخور، شکم پرست.

گشنه؛ گشنا (گُش-نَه؛ گُش-نا) adj
انسان وحیوانی که شکمش خالی ومحتاج غذا باشد.

گشنیز (گَش-نیز) n
کزبره، جلجلان، گیاهی است یکساله که خام و پخته آن خورده میشود.

گصبا (گَ-صَ-با) adv
صبح زود، بامداد، سحر.

گفتگوی (گُف-تُ-گوی) n
مباحثه، مکالمه، گفت و شنود.

گفتگوی‌کدو (گُف-تُ-گوی) vi
مباحثه نمودن، با همدیگر سخن گفتن، در باره مطلبی بحث کردن؛ فیصله کردن، ازدواج دختری را به پسری مشخص نمودن.

گفتو (گُف-تو) vi
گپ زدن، سخن گفتن، حرف زدن.

گگله (گَ-گَ-لَه) n
سخن گفتن با لکنت، حرف زدن با تردید.

گگله‌کدو (گَ-گَ-لَه) vi
بسیار بکندی و لکند حرف زدن.

گل ۱ (گُل) n
شگوفه بازشده، غنچه یی که شکفته است؛ جزیی از نام زنان و دختران هزاره (مثلاً گل بخت، گلبانو، گلندام، صبورگل، ماه گل وغیره).

گل ۳ (گِل) n
خاک مخلوط با آب.

گل ۲ (گُل) adj
عمل خاموش نمودن (چراغ، ماشین، یا آتش و غیره).

گلاباتون (گُ-لا-با-تُون) n
زرتار، نخی که پوشش فلزی دارد.

گل‌بخورک (گُل-بُ-خو-رَک) n
نوعی از علف خودرو که هزاره ها در قدیم بجای چای جوش داده می نوشیدند.

گلبیری (گُل-بیِ-رِی) n
شقایق، شقایق العنان.

گل‌بیگنه؛ گلگل (گُل-بیِ-گَ-نَه؛ گَل-گَل) n
جدا شو، صدای است برا علحیده نمودن حیوانات (معمولاً به شماری از گوسفند و بز گفته میشود تا خود را از رمه جدا کند).

گل‌پخته (گِ-لِ-پُخ-تَه) n
گل محکم که برای پخسه، ساختن تنور وکوزه وغیره در هزاره جات استعمال میشود.

گلپی (گُل-پی) n
گل کرم، گل کلم.

گلچیم (گُل-ِچیم) n
لکه سفید بر روی روشنک چشم.

گلخو (گُل-خو) n
گلخن، تنور وساحه گرد و اطراف آن.

گلدار (گُل-دار) adj
پارچه ای که نقشهای گل دارد.

گل‌دانی (گُل-دا-نی) n
گلدان، ظرف عمیقی که در میان آن دستهٔ گل بگذارند.

گل‌دختر (گُل-دُخ-تَر) n
گلبیری

گلدوزی (گُل-دو-زِی) n
پیشهٔ دوختن گل بر روی پارچه.

گلدی‌کدو (گَل-دِی) vt
ریزه ساختن

گل‌زنده (گُل-زِن-دَه) n
نام گیاه خودرو که در صحرا یافت میشود و برگهای گوشت دار دارد (آن را با ریشه از زمین در آورده با نخ از سقف اطاق آویزان کنند و ماهها سبز و شاداب میماند).

گل‌سرخ (گُل‌-ِ-سُرخ) n

میله معروفی که در محوطه آرامگاه حضرت علی (ع) در شهر مزارشریف برگزار میگردد و در آن جنده یا عَلَم که یکی از نمادهای رزم ظفرمند آن حضرت است در روز نوروز برافراشته میشود. زیرا عقیده عوام بر این است که آن حضرت زمام امور خلافت را در همین روز به دست گرفته است.

گل‌سرشوی (گِل‌-ِ-سَر-شوی) n

یک نوع گلی که مردم در شهرها (خصوصاً در کابل) با آن موهای سر خود را میشویند.

گل‌سنگ (گُل‌-ِ-سَنگ) n

رستنی یی که روی سنگها به رنگهای سبز و خاکی یا زرد میروید و در هزارجات آن را در ضمن اجزای ترکیبی چهار دارو شامل میکنند.

گل‌شدو (گَل) vi

جدا شدن، علیحده گشتن (چند راس گوسفند و بز از رمه).

گل‌شدو (گُل) vi

خاموش گردیدن.

گل‌صدبرگ (گُل‌-ِ-صَد-بَرگ) n

گل سرخ، یکنوع گل بسیار زیبا که دارای گلبرگهای متراکم میباشد و بوته آن خارهای کوچک دارد.

گلف (گُ-لُف) n

کاه بسیار نازک و ریز یا خاکستر بسیار نرم که با باد اندک بهوا بخیزد.

گلک (گَ-لَک) n

منجوق، مهره شیشه یی بسیار خورد که در ساختن ٹوپک تسبیح استعمال میگردد و یا بر روی کلاه مردانه دوخته میشود.

گل‌کار (گِل‌-کار) n

بنا، معمار، کسی که خانه گلین میسازد.

گل‌کدو (گُل) vi

خاموش کردن، فرونشاندن (شمع، چراغ یا آتش سوزی)؛ خط زدن، قلم بطلان کشیدن (برروی یادداشت یا کلمه یی بخاطر غلط یا بطلان آن).

گل‌کدو (گَل) vt

علیحده کردن، جدا نمودن.

گل‌کدو (گُل) vi

گُل دادن، شگوفه را باز کردن، غنچه باز نمودن (مخصوص گیاهان).

گل‌گدا (گَل-گَ-دا) adj

گدا و تهیدست، عاجز از پرداخت هزینه زندگی خود یا قرض دیگران.

گل‌گلاب (گُل‌-ِ-گُ-لاب) n

گلاب، مرسل.

گل‌گل‌کدو (گَل-گَل) vt

خورد کردن، ریز ریز نمودن، شکستن (مثلاً شیشه را به قطعات بسیار کوچک).

گل‌گل‌میری (گَل-گَل-مِی-رِی) n

هرج و مرج همگانی ، حالت بی ثبات و آشوب زده، بی نظمی کامل (لفظاً ملوک الطوایفی یا وضعیت ناهنجاری که هر میر بنحو جداگانه در آرامش و یگانگی مردم اخلال وارد کنند).

گل‌گوبی (گُل-گو-بِی) n

گل کرم، یک نوع از سبزیجات که پخته آن خورده میشود (مأخوذ از کلمه هندی 'گوبهی').

گلگورم‌کدو (گَل-گو-رُم) vt

بی نظم و بی ترتیب حرکت دادن (مانند حرکت گله گاو).

گل‌گیر (گِل-گیر) n

آهن نازک بالای ارابه موتر و دیگر آلات نقلیه که از پرت شدن گِل بطرف بالا در هنگام بارندگی جلوگیری میکند.

گل‌ماله (گِل-ما-لَه) n

دست افزار معمار برای مالیدن و هموار کردن لایه گِلی.

گلِمرو (گِ-لِم-رو) n

گل‌منگ (گِ-لِ-مَنگ) n

گِل رس

گلندو (گُ-لَن-دو) vt

تکان دادن، جنبانیدن (مثلاً بازوان خود را هنگام راه رفتن).

گل نشو (گُل-نِ-شو) n
نامزدی دختری که بدون انعقاد مراسم کلان و با شتاب صورت بگیرد.

گل نی (گُل-ِ-نَی) n
این اصطلاح برای زمانی استعمال میگردد که اصلاً وجود نداشته باشد.

گلو (گُ-لو) n
نای، حلق، قسمت خلفی دهان.

گل واز کدو (گُل-واز) vi
خون آمدن از رحم زن (مخصوصاً در دوران حاملگی که اغلب از برداشتن وزن سنگین ناشی میگردد).

گلودرد (گُ-لو-دَرد) n
آنکه حلقوم اش درد کند.

گلوله (گلُو-لَه) n
کارتوس، مرمی، تیر سربی (تفنگ یا تفنگچه)، (همریشه با 'گولی' هندی).

گله (گَ-لَه) n
رمه، دسته، خیل (پرنده گان یا دواب)؛ شیربها، پول یا جنسی که در هنگام نامزدی از سوی پدر دختر بر ذمه داماد یا پدرش محول میگردد و میباید در روز عروسی بتمام و کمال داده شود (این مطالبه از قدیم الایام در بین مردم هزاره رایج بوده و فعلاً شکل یک قانون عرفی را بخود گرفته است).

گله گذاری (گِ-لَه-گُ-ذا-ری) n
شکوه و گله.

گله؛ گیله (گِ-لَه) n
شکایت، شکوه، اظهارخفگی و عدم رضایت.

گله‌مند (گِ-لَه-مَند) adj
آنکه از کسی خفه و ناراضی باشد.

گلی (گِ-لی) adj
گلین، آنچه که از گِل ساخته شده باشد.

گلی (گَ-لی) n
گلوگاه، دره یا معبر بسیار تنگ؛ سوراخ مدوری که در وسط سنگ آسیاب میباشد و از آنطریق دانه زیر سنگ آسیاب می‌افتد.

گلی واز کدو (گَ-لی-واز) vi
آب در آمدن به ذخیره گاه آرد (از طریق شکاف گرد در حصه میانه سنگ زیرین آسیاب).

گلیتی (گِ-لے-تِی) n
یکنوع تفنگ قدیمی.

گلیڈ (گِ-لیڈ) n
گلیت،

گلیم (گِ-لیم) n
گلم، پلاس، نوعی از فرش خشن دست باف هزارگی که با تارهای تابیده شده از پشم گوسفند و بزساخته میشود.

گلیم جم (گِ-لیم-جَم) n
گلیم جمع، نامی که به گروه شبه نظامی ازبک های جوزجان مربوط به قوماندان عبدالرشید دوستم داده بودند.

گم (گُم) adj
مفقود، ناپدید، غائیب.

گم ۱ (گَم) n
گام، قدم، فاصله بین دو پا در وقت راه رفتن.

گم ۲ (گَم) n
خاصیت چسپندگی یا کشش.

گمان (گُ-مان) n
خیال، تصور، ظن، اندیشه ای که از روی یقین نباشد.

گمبد (گُم-بَد) n
گنبد، بامی که بشکل نیم کره ای ساخته شده باشد.

گمبزی (گُم-بَ-زی) n
گنبد مانند، اتاقی که سقف آن بشکل مقوس از خشت ساخته شده است.

گم‌تو؛ گمدار (گَم-تُو؛ گَم-دار) adj
لزج، چسپنده چسپناک، دارای خاصیت کشش (خاصیت آرد مرغوب).

گمراه (گُم-را) adj
گم شده، شخصی که از اعتقادات مذهبی خود فاصله گرفته باشد.

گم شدو (گُم) vi

ناپدید شدن، غایب شدن، مفقود گردیدن.

گم کدو (گُم) vt

ناپدید نمودن، مفقود کردن.

گمیز (گِی-میز) n

شاش، ادرار، پیشاب، بول.

گمیزدو (گِ-میز-دو) n

گمیزدان، مثانه، کیسه تجمع ادرار.

گمیزکدو (گِ-میز) vi

شاشیدن، ادرار نمودن.

گناه (گُ-نا) n

اثم، ذنب.

گناه کار (گُ-نا-کار) n, adj

ملزم، مقصر، خطاکار.

گنج (گَنج) n

زخیره سیم و زر، سکه های طلا و نقره که در جای در زیر زمین پنهان شده باشند؛ بازار فروش حیوانات، محل دام فروشان، محل مخصوص از بازار که برای بیع و شرای حیوانات اهلی میباشد.

گنجایش (گُن-جا-یِش) n

ظرفیت، وسعت؛ امکان، آنچه که عملی و ممکن باشد.

گنجشک (گُن-جشک) n

چغک، پرنده خورد خاکی رنگ و حلال گوشت.

گنجینه (گَن-جی-نَه) n

اطاق خوردی که دروازه اش از بین خانه نشیمن باز میشود و معمولاً در آن اشیای ارزنده و مهم نگهداری میگردد.

گندلی؛ گنتول (گَن-دَ-لَی)

n

گیاهی است کوهی از خانواده انجدان با گلهای زرد بوی زننده، بره و ساقه آن دارای شیرابه ایست که این شیرابه در مجاورت هوا برنگ زرد درمی‌آید و در آن حالت به آن "چَیِیر" گویند که مصرف داروی دار.

گندم (گَن-دُم) n

یکی از غلات که آردش برای پزیدن نان بکار میرود و خوراک عمده انسان است.

گندم بریو (گَن-دُم-بِر-یو)

n

دانه های گندم را بروی تابه آهنین بریان میکنند و آنگاه به تنهایی یا پس از مخلوط کردن مغز هسته زردآلو یا بادام و غیره میخورند.

گندمک (گَن-دُ-مَک) n

یکنوع علف هرزی است که بیشتر در مزارع گندم میروید و از برگهای تازه ای آن خورشت درست میکنند.

گندمی (گَن-دُ-مِی) n

گندم رنگ، گندم گون.

گندنه؛ گندنی (گَن-دَ-نَه؛ گَن-دَ-نَی) n

گندنا، تره.

گنڈاو؛ گنڈو (گَن-ڈاو؛ گَن-ڈو) n

گنداب، آب ایستاده و متعفن؛ نام چندین موضع در هزاره جات.

گنڈک؛ گینڈک (گَن-ڈُک؛ گِن-ڈُک؛ گین-ڈُک) n

سگ نر، ضد "قنچیغ".

گنڈه (گَن-ڈَه) adj

متعفن، فاسدشده، هرچیزی که بوی بد بدهد؛ گندیده، لق (تخم مرغ)؛ کنایه از شخص چتل.

گنڈه بغل؛ گنڈه بجن؛ گنڈه‌مزاق (گَن-ڈَه-بَ-غَل؛ گَن-ڈَه-بَ-جَن؛ گَن-ڈَه-مَ-زاق) n

گیاهی است که بیشتر در کنار جویبارها و زمینهای مرطوب میروید، دارای گلهای فیروزه ای کمرنگ و ساقه باریک و بوی زننده و شیر آبه سفید دارد.

گنڈه‌خیال (گَن-ڈَه-خِ-یال)

adj

خرخیال، کسی که بطور ناشیانه خود را آرایش کند؛ کسیکه حامی تغییرات در زندگی نباشد، آنکه مراسم و عقاید سنتی را بسختی رعایت کنند.

گنڈی (گَن-ڈِی) n

خرمن خوشه های وانشده جو وگندم.

گنگ (گَنگ) n

کنه، حشره گزنده و کلان به اندازه دانه لوبیا که بر بدن و

چهارپایان میچسپد و خون آنان را می‌مکد.

گنگاوش؛ گنگووش (گَنگ-گا-وُش؛ گَنگ-گَ-وُوش) adj

آدم گیج، منگ، کم هوش.

گنگس (گَنگس) adj

گیج، منگ، آشفته فکر، در حال نشه.

گنگلجا (گُنگ-گُل-جا) n

هیاهو، سروصدا، غالماغال، شور و غوغا که صداها از هم تشخیص نشود.

گنگو (گُنگ-گُو) n

نام گیاه است

گنگورک (گُن-گُو-رَک؛ گَن-گُو-رَک) n

سخنان خفیفی که طنین آن بگوش برسد، ولی مفهومش دانسته نشود.

گنگورله (گُنگ-گُور-لَه) n

طنین، پژواک، انعکاس صدا در بین کوهها.

گنگوره (گَنگ-گُو-رَه) adj

پرگوی، حراف، شخص زبانباز.

گنگه؛ گنگ (گُنگ-گَه؛ گُنگ) n, adj

اخرس، لال، بی زبان، کسی که از توانایی شنیدن و سخن گفتن عاجز باشد.

گو (گو) suff

گان، ها، ات (پسوند جمع که در میوه‌جات، سبزیجات می‌باشد).

گو (گُو) n

گوه، براز، مواد غایطه انسان و گاو.

گوبچه (گوب-چَه) n

نیم تنه ضخیم مملو از پشم یا پنبه.

گوپه (گو-پَه) adj

روی گوشتی، صورت چاق.

گوتک (گو-تَک) n

دانه شطرنج؛ روی گوشتی؛ کلوله نخ یا ابریشم.

گوتکه کدو (گوت-کَه) vt

جمع کردن، ذخیره نمودن، پس انداز کردن.

گودره (گُو-دَ-رَه) adj

روبرو، مقابل، آنطرف دره.

گوده (گو-دَه) n

سرگین، مواد سوخت از سرگین حیوانات.

گوده گک (گو-دَه-گَک) adj

انسان قدکوتاه و فربه.

گوڈدو (گوڈ-دَ-دو) vi

مجری نمودن، حسابی را بحساب دیگری جبران کردن.

گوڈ د گوڈ (گوڈ-دَ-گوڈ) adj

برابر، مساوی (هنگامیکه دو شخص شریک باهم تصفیه حساب کنند)؛ مجرا، تصفیه (حساب دوکس).

گوڈک (گو-ڈَک) n

کلوله، کلافه، تار پنبه ای یا ابریشمی که بطور مدور پیچیده شده باشد؛ گوتکی که بر گرد آن تار خیاطی پیچیده است (مأخوذ از 'گوته' هندی).

گوڈنک (گَو-ڈَنگ) n

طویله، جای تعلیف و نگهداری حیوانات.

گوڈونک (گَو-ڈونگ) adj

کودن، نفهم، کم هوش، ساده لوح.

گوڈی (گُو-ڈی) n

انبان، سناج، خریطه پوستی، کیسه چرمین.

گوڈی‌پران؛ گوڈی هوا (گُو-ڈِی-پَ-ران؛ گُو-ڈِی-هَ-وا) n

کاغذپران، تخته یی از کاغذ نازک که کودکان در آن تار میبندند و به هوا پرواز میدهند.

گوڈی؛ گڈی؛ گودی (گُو-ڈِی؛ گُ-ڈِی؛ گُو-دِی) n

عروسک، لعبت، بازیچه، اسباب بازی کودکان به شکل انسان.

گور (گور) n

قبر، لحد، جای دفن میت.

گوردم؛ گردم (گور-دُم؛ گُر-دُم) n

چرخ آسیاب، چرخ چوبیی که بقدرت آب بحرکت در آمده و سنگ بلایی آسیاب را بچرخش می‌آورد.

گورستو (گو-رِس-تو) m
حظیره، قبرستان، جایی که مردگان را دفن کنند.

گورکو (گور-کو) n
گورکن، حیوان وحشی که در زمین سوراخ هایی برای زیستن حفر میکند و شب ها بیرون میاید.

گورل (گو-رِل) n
دشمنی عداوت.

گورم (گو-رُم) n
گله گاو، مجموعهٔ کلانی از چهارپایان بزرگ (گاو و الاغ).

گورو (گو-رو) n
چوپان گاو، گاوچران، کسی که از گله گاو محافظت کند.

گوره (گو-رَه) n
گهواره، گاهواره، مهد کودک، تختخواب چوبین که کودک را بروی آن میخوابانند و تکان میدهند.

گوره (گو-رَه) adj
آدم سرخ چهره با موی زرد و چشمان آبی شبیه اروپائیان.

گوره ڎگ ددو (گَو-رَه-ڎگ) vi
جنبانیدن گهواره کودک (تابه خواب برود).

گوز (گوز) n
ضرطه، ریح، باد صداداری که از سوراخ مقعد به تندی خارج شود.

گوسپندی (گوس-پَن-دِی) adj
آدم آرام و خاموش، آنکه بزودی زیر تأثیر احساسات نرود.

گوسپو (گوس-پو) n
گوسفند، غنم، از حیوانات اهلی و علف خوار که از گوشت پشم آن استفاده کنند.

گوسله (گو-سَ-لَه) n
گوساله، جوجه گاو.

گوسله بر (گو-سَ-لَه-بَر) n
نان نازک یا فطیری که در کاسه فله میگذارند (به تصور زنان هزاره چنین عملی برای طول عمر گوساله خجسته ومیمون است).

گوسله‌چپچی (گو-سَ-لَه-چَپ-چِی) n
مسابقه زدن گوساله با قمچین (قبل از فرود آمدن عروس به خانه نوینش یک گوساله توسط کسان داماد بر سر راه توی‌چی‌ها آورده میشود و همزمان چند تن اسب میدوانند و هرکسی که برای نخستین بار تازیانه اش به گوساله بخورد شرط را برده است).

گوش (گوش) n
عضوی است در دو پهلوی سر که توسط آن صوت ها را میشنوند.

گوش اج کدو (گوش-اُج) vi
گوش برافراشتن (چنانچه که سگان و اسپان در حین متوجه شدن به چیز غیر عادی کنند).

گوشبرال (گوش-بَ-رال) n
نام نبات است.

گوشبره (گوش-بَ-رَه) n
سماروق، قارچهای خوراکی که در کوهها در زمین مرطوب نزد بوته ها میرویند.

گوش پال (گوش-پال) n
فال گوش، رفتن شبانه درعقب دریچه یا دروازه همسایه برای گوش دادن به گفتگوی جاری در درون خانه (شنونده سپس نیت خود را طبق سخنان آنان به فال نیک یا بد میگیرد).

گوشت (گوشت) n
جسم سرخ رنگی که در بدن زنده جان در زیر پوست و روی استخوان قراردارد.

گوشت‌دندو (گوشت-ِ-دَن-دو) n
لثه، گوشت بیخ دندانها.

گوشت‌کوچه (گوشت-کو-چَه) n
غذای معروف هزاره گی که از جوشاندن گوشت با گندم و نخود تهیه میشود و معمولاً نذر ظهر عاشورا را در بعض مناطق هزاره جات تشکیل میدهد.

گوش‌خر (گوش-ِ-خَر) n
یکنوع بازی که بین دو نفر اجرا میگردد و هر شخص داخل در بازی باید نُه عدد قطعهٔ کوچک چوب یا سنگ انتخاب کرده در

بالای خط دو گوشه ای که بر روی کدام سطح رسم شده جاگذاری نموده و به بازی میپردازد.

گوش‌خزک (گوش-خَ-زَک) n
چهلپایک، هزارپا.

گوش دَ آواز (گوش-دَ-آو-از) adj
آماده باش، انتظار و تیار برای دریافت آمر یا مقابله با خطر.

گوش‌قول (گوش-قول) n
دره خلوت و دور افتاده.

گوش کدو (گوش) vt
گوش دادن، استماع کردن، به سخن توجه نمودن.

گوش کوک (گوش-کَ-وَک) n
خلال گوش، سیخ سرپهن که درون گوش ها را با آن می کاوند (برای درآوردن چرک).

گوش‌کوله (گوش-کو-لَه) n
کلاهی که در حین سرما گوش را نیز میپوشاند.

گوش گرفتو (گوش-گِ-رِف-تو) vi
استراق سمع کردن، پنهانی گوش دادن (به سخنان محرمانه دیگران).

گوش گرک (گوش-ـِ-گُرک) adj
برافراشته، راست کرده شده بسمت بالا (مثل دو گوش گرگ).

گوش‌منتی (گوش-مُن-تِی) adj
گوش بریده (بیشتر به حیوانات گویند).

گوشواره (گوش-وا-رَه) n
حلقه گوش، گوشوار، زیور نقره یی یا طلایی که زنان در گوش خود می آویزند.

گوشه (گو-شَه) n
جای کناره و دور افتاده که از معرض تردد عامه دور باشد.

گوشه نشین (گو-شَه-نِ-شِین) adj
منزوی، گوشه گیر، آنکه در امور اجتماعی مداخلت نکند.

گوگ (گُوگ) n
نام یک نبات خودرو؛ نام محلیست در منطقه لیگان ولسوالی ورث.

گوگاڈی؛ گاوگاڈی (گَو-گا-ڈِی؛ گاو-گا-ڈِی) n
گاوکراچی (برای انتقال دادن چیزهای سنگین).

گوگڈی (گوگ-ڈِی) n
گوت خوردی که برگرد آن تار خیاطی پیچیده است.

گوگرد (گو-گِرد) n
چوبک های باریکی که یک سر آن گوگرد دارد و برای افروختن آتش بکار میرود.

گول (گول) adj
گیج و بیخود، سرسام؛ چیزی مدور؛ وقتی چند گاو را گردن بگردن بسته روی خرمن کا و یا خرمن علف میگردانند تا نرم شود، گاوی که در طرف چپا گواهای دیگر قرار دارد و مجبور است که روی پای خود بچرخد آن گاو را گول میگویند، معمولاً گاو پیر و تنبل برای گول شدن انتخاب میشود.

گولایی (گو-لا-یِی) n
پیچ، خمیدگی راه.

گول‌خوردو (گول) vi
بدور خود چرخیدن.

گولکه کدو (گول-کَه) vi
جمع کردن، ذخیره نمودن، پس انداز کردن.

گولمه (گول-مَه) n
عبای پشمی با آستین دراز.

گولوغود (گولوغود) n
آدم قوی هیکل، پهلوان و قوی چثه.

گوله (گو-لَه) n
لقمه؛ دم بافت؛ دهن درّه یا آغاز درّه

گولّه؛ گلّه (گول-لَه؛ گُل-لَه) n
تیر، مرمی، آنچه که از تفنگ و خمپاره انداز ها بیرون آمده و بهدف اصابت میکند.

گولی ۱ (گو-لِی) n
جای اقامت گاوان.

گولی ۲

گولی ۳ (گو-لِی) n
بجل یا شتالنگ کلان گاو.

گولی (گو-لی) n

قرص، تابلیت، حَب دوا.

گولی کارتوسی (گو-لی-کار-تو-سی) n

گولی لوله، کپسول، پوسته استوانه یی شکلی که درونش مملو از زرات دوا میباشد.

گومشتی (گُو-مُش-تی) adv

سهواً، غیرعمدی، اشتباهی.

گون (گُون) n

دسته، گروه، حزب، جماعت (برای نفاق وتنازع) (مأخوذ از 'گوند' پهلوی بمعنی قشون که معرب آن 'جند' است).

گونڈه (گون-ڈه) adj

آدم زرنگ

گونڈه‌زدو (گون-ڈه) vi

به زانو درآمدن، زانو خم کردن (چنانچه که شتر میخوابد).

گونی (گُو-نی) n

بوجی، حریطه کلان، بوری (خوردتر از جوال).

گوی (گُوی) n

آلهٔ که از کندهٔ ضخیم درخت ساخته شده و پایه های زیاد و کوچک در اطرافش نصب میگردَد و در بالای خوشه گندم که بسیار بسختی از غلاف خود بیرون می آید حرکت میدهند.

گوی‌خوردو (گوی) vi

بزمین خوردن، افتادن، غلطیدن.

گوی‌ددو (گوی) vi, vt

لولاندن، باعث افتادن کسی شدن، غلطاندن، خاباندن.

گوی‌گله (گوی-گَ-لَه) n

مشاجره، دعوای زبانی، مباحثه، گفتگو؛ آوازه، افواه، شایعه.

گوی‌گیره (گوی-گیـ-رَه) n

آوازه، افواه، شایعه.

گوی‌گیره‌کدو (گوی-گیـ-رَه) vi

آوازه افگندن، شایعه نادرست پراگندن.

گویه (گو-یَه) suff

پسوندی است که بعد از اسم می‌آید و بیانگر گروه یا دسته ای از اشیا میباشد مانند رخت گویه، غله گویه.

گویه‌گفتار (گو-یَه-گُف-تار) n

دادوفریاد، شور و غوغا.

گی (گَی) adv

گاهی، بعض اوقات.

گیا (گِ-یا) n

سامان، اسباب کار نجاران وغیره.

گیاز (گی-از) n

چوب بار کشی

گیبی (گیـ-بِی) n

یکنوع جامه زنانه.

گیت (گیت) n

نام گیاه است

گیته (گیـ-تَه) n

مراقبت، کمین، تعقیب دزدانه.

گیته‌کدو (گیـ-تَه) vt

دزدکی رفتن (از دنبال کسی)، درکمین نشستن، مخفیانه تعاقب کردن.

گیٹس (گیـ-ٹِس) n

پاپوش تکه یی یا چرمین که سربازان آن را از حصه پاشنه ببالا بر گرد پا بسته میکنند.

گیج (گِیج) adj

سرگشته، آشفته فکر، مبهوت؛ بوته ای است با خارهای باریک شبیه سوزن و ریشهٔ دراز و پوسته پوسته مانند پارچه توری به رنگ سفید که از آن طناب درست کنند.

گیجگه؛ گیدگه؛ کدگه (گیج-گَه؛ گید-گَه؛ کِد-گَه) n

قفا، پشت گردن.

گیجگی‌کدو (گیج-گِی) vi

بناز رفتن

گیدرگو (گیـ-دَر-گُو) adj

هرزه، بیهوده، چیزی بیکاره.

گیڈ (گیڈ) n

گیڈکل (گَی-ڈَ-کَل) adv

گاهی، بعض اوقات.

گیڈی (گی-ڈِی) n

یک دسته کوچک از گندم تازه

قطع شده (برای بریان نمودن).

گیر ۲ (گِیر) n

شکرک، عسلک، شهد نباتی، ماده انگبینی که از تن برخی حشرات کوچک که در بالای درختان در ماهای آخیر تابستان و تیرما زندگی میکند ترشح مینماید؛ درقدیم نوعی تبر بوده که بنام گیر یاد میشده.

گیر ۱ (گِیر) adv

نزد، نزدیک، پیش (کسی یا چیزی).

گیر (گیر) جعبه که در آن چرخهای دانه دار جاگذاری شده است و توسط حرکت دادن دسته یی که در آن چرخها نصب است راننده سرعت و حرکت موتر را تغییر میدهد.

گیرک ۱ (گی-رَک) n

مشتری، خریدار دایمی.

گیرک ۲ (گی-رَک) n

نشانه، هدف (در مسابقه سنگ اندازی).

گیرک‌زدو (گی-رَک) vi

نشان زدن (یکنوع بازی بچگانه).

گیرو (گی-رُو) n

نسر، سمت سایه رخ کوه یا دره، ضد 'پیتاو'.

گیرودار (گی-رُو-دار) n

سروصدا، آشوب؛ مصروفیت، مشغولیت.

گیرویچی (گیر-وِی-چی) n

چهار پایه ای که بر آن مشک پردوغ را مینهند.

گیره (گی-رَه) n

وسیله چوبین برای ثابت نگهداشتن کلاه زر تاری در هنگام دوختن؛ دو حلقه چوبین مدور برای سخت گرفتن تکه یی که برآن عمل گللوزی انجام میشود.

گیری (گی-رِی) n

عقده، گره، بند.

گیری‌خوردو (گی-رِی) vi

بهم وصل گردیدن، گره خوردن.

گیزل؛ گزل (گی-زَل؛ گِ-زَل) n

تیل دیزل.

گیشو (گی-شُو) adj

ناچیز.

گیشو (گیشو) n

دستها و پاها.

گیگله‌کدو (گی-گَ-لَه) vi

سخن گفتن با مکث زبان، حرف زدن با لکنت.

گیلن (گی-لَن) n

ظرفی که به اندازه ۳،۵۳۶ لیتر میگیرد بخود جا میدهد؛ همان اندازه نفتی که در آن ظرف جا میگیرد را به این نام یاد میکنند.

گیم (گیم) n

آرزو، آرمان، حرمان، هدف (برآورده نشده).

گیمری (گیم-رِی) n

ناله بیمار؛ ناله در زیر فشار بار.

گیمل (گی-مَل) adj

زن طلاق شده، زن سیا بخت.

گینک (گی-نَک) n

مقیاس، اندازه، وزن نامعیین در تقسیم نمودن چیزی که در آن چند شریک سهیم باشند.

گینه (گی-نَه) adj

دخترساده لوح، خوشباور و نادان.

گینه (گَی-نَه) adj

قدیمی، کسی که مربوط به زمان دیرینه است.

گینی (گی-نِی) n

جواز، دستگاه تیل کشی از حبوبات روغندار (مثل شرشم، تربک، ارزن وغیره).

گییه (گی-یَه) n

تبر وتیشه چوبشکن، دسته تبر و تیشه.

لاتری (لات-رِی) n

جایزه مالی (که بر اساس قرعه به خریداران تکت انعام دار تعلق میگیرد).

لاثه (لا-ثَه) n

چادر زنانه، تکه کلانی که زنان بر سر می‌اندازند و با آن قسمت بیشتر اندام شان را می

پوشانند؛ لته، هرقسم پارچه و تکه مستعمل.

لاثه‌اندختو (لا-ثَه-اَن-دَخ-تو) vi
چادر افگندن بر سر دختر جوان (با این عمل علناً نامزدی او با پسر مورد نظراعتبار پیدا میکند).

لاثه‌خار (لا-ثَه-خار) n
یکنوع خاری نرمی است که بیشتر در مزارع میرویند.

لاچین (لا-چِین) n
نام قبیله قدیم هزاره که حضرت امیرخسرو دهلوی به آن تعلق داشت؛ عقاب (در ترکی).

لاحول‌گفتو (لا-حَول) vi
فرونشاندن طیش و غضب.

لاخ‌کوه (لاخ-کوه) n
قله و ستیغ کوه.

لادرک (لا-دَ-رَک) adj
ناپدید، مفقود لاثر، نامعلوم.

لاڎو (لا-ڎُو) n
قطعه سنگ کلانی که با دست قابل حمل باشد.

لاڎو (لا-ڎُو) n
عمل دور انداختن سنگ، عمل با سنگ زدن.

لاڎوزدو (لا-ڎُو) vi
سنگی کوچکی را به مصافت دور پرتاب نمودن.

لاڎوسنگ (لا-ڎُو-سَنگ) n
قطعه سنگی به اندازه تخم مرغ، سنگی کوچکی که با دست دور پرتاب شود.

لاڎوکری‌کدو (لا-ڎُو-کَ-رِی) vi
سنگهای کوچکی را بسو همدیگر پرتاب کردن، با سنگهای کوچک از مسافت دور همدیگر را زدن.

لار (لار) n
توان، حرکت و جنبش (در جملات منفی بکار میرود).

لاره (لا-رَه) n
طرح، تمهید، خط مشی، نحوه برخورد (معمولاً سر از نو ارزیابی شده).

لاری (لا-رِی) n
وسیله نقلیه باری، موترسرکشاده، کلان و دراز برای بردن محمولات سنگین.

لازم (لا-زِم) adj
ضروری، واجب، آنچه به آن نیاز مبرم باشد.

لازمی (لا-زِ-مِی) n
تنبان، شلوار، پاجامه؛ زیرجامه.

لاسپیکر؛ ناسپیکر (لاس-پی-کَر؛ ناس-پی-کَر) n
بلندگو، وسیله یی که درجه آواز را افزایش میدهد.

لاش ۱ (لاش) n
نعش و جسد انسان؛ جیفه یا لاشهٔ حیوانات ذبح ناشده.

لاش ۲ (لاش) n
سرازیری، سرپایینی، نشیبی تند کوه.

لاشتیک (لاش-تِیک) n
لاستیک (دمدار و کشش پذیر)، تسمه رابری برای بند جراب شلوار اطفال و امثال آن.

لاش‌خور (لاش-خور) n
عقاب، کرکس، مرغ بزرگی که لاشه جانوران را میخورند.

لاشه (لا-شَه) n
ضعیف، بیحال، بسیارلاغر، کسي که فقط گوشت و استخوان در تنش باقی مانده باشد.

لاغارشدو؛ لغار شدو (لا-غار؛ لَ-غار) vi
لاغرشدن، ضعیف گشتن.

لاغار؛ لغار (لا-غار؛ لَ-غار) adj
لاغر، نزار، نحیف.

لاغ؛ لغ؛ لاخ؛ لاق (لاغ؛ لَغ؛ لاخ؛ لاق) adj
راغ، زمین بایر و کاشت نشده؛ زمین بدون گیاه؛ بیمو، سری که مونداشته باشد؛ برهنه، فاقد پوشش، انسانیکه جامه بر تن نداشته باشد.

لاغو؛ لیلاغو (لا-غُو؛ لَی-لا-غُو) n

روغن داغ، ماهی تابه دسته دار، ظرفی است دارای دسته دراز جهت ذوب کردن روغن و مسکه.

لاک (لاک) n

یک نوع موم برای مهرکردن دهن پاکت بسته شده وغیره.

لاکن: لیکن (لا-کِن؛ لی-کِن) conj

اما، ولی، لیک، مگر.

لاکیت: لاکت (لا-کیت؛ لا-کِت) n

قطعه کرچک فلز معمولی یا گرانبها که دارای شکل تزئینی است و بر روی آن یا کلمه 'الله' به خط جلی نوشته شده یا نگینی نصب گردیده است (معمولاً بر گرد گردن توسط زنجیرکی آویخته میشود).

لالتین (لال-تین) n

چراغ طیل خاکی که دارای جعبه فلزی و شیشه برای حفاظت روشنی از وزش باد است.

لالک: للک (لا-لَک؛ لَ-لَک) n

شقایق، لاله کوهی (با گلهای خورد برنگ سرخ آتشین).

لاله: لالا (لا-لَه؛ لا-لا) n

برادر، اخوی، فرزندانی که به یک پدر و مادر تعلق دارند.

لام (لام) n

ریش زیر لب، مقدار کمی موی که زیرلب مردان یکجا میروید.

لامذهب (لا-مَذ-هَب) adj

بی دین، کافر (غالباً بحیث دشنام استعمال میشود).

لامو (لا-مو) adj

رنگ نسواری.

لاندی (لان-دِی) n

گوشت خشک کرده و نمک سود.

لاوبالی (لاو-با-لی) adj

آدم لاقید و ایلاگرد که نتوان بر وی اعتماد کرد.

لایق (لا-یِق) adj

با استعداد، تیزهوش؛ سزاوار، شائسته، درخور.

لایه (لا-یَه) n

قشر نازک، طبقه از زمین یا کوه.

لب (لَب) n

کناره چیزی (مانند کناره دهان، کناره دیگ و غیره).

لباس (لِ-باس) n

جامه، کالای که به تن کنند، پارچه که با آن خود را بپوشانند.

لبالب (لَ-با-لَب) adj

پر، مملو، لبریز.

لب برابر (لَب-بَ-را-بَر) adj

لبالب، لبریز، کاملاً مملو (مثلاً حد اکثر مقدار آب که در بین کاسه یی بگنجد).

لبریزه (لَب-رِی-زَه) n

سر ریزی، آبی که پس از پرشدن حوض از لب آن جاری شود، مایعی که از ظرفیت ظرفی بیش باشد و از لبه آن بطرف بیرون در جریان بافتد.

لبلبو (لَب-لَ-بو) n

چغندر، یکنوع گیاه است با برک و بیخ کلان و شیرین که دهقانان آنرا مانند شلغم میکارند.

لبو: لبلوی (لَ-بُو؛ لب-لوی) adj

آدم لب کلفت.

لپنڈ (لَ-پَنڈ) n

گیاهی است کوهی با برگهای پهن و دراز و شیره آن بوی ناخوش آیند دارد.

لپنڈ (لَ-پَنڈ) adj

تنبل، کاهل، گران تن، کند و بطی (در راه رفتن یا کار کردن).

لپه (لَپ-پَه) n

موج دریا.

لپه خوردو (لَپ-پَه) vi

موج زدن دریا.

لت (لَت) n

سیلی، لطمه.

لترمه (لَ-تَر-مَه) adj

تنبل، بیکار؛ سست؛ آهسته در گشتار.

لت کدو (لَت؛ لَ-دُو-کوب) vt

زدن، کوبیدن، مورد ضرب و شتم قرار دادن.

لتنبر؛ لتمبر (لَ-تَن-بَر؛ لَ-ثَم-بَر) adj

سست، تنبل، کاهل، آدم تنبلی که عادتاً در خوردن غذا افراط کند.

لت و کوب کدو؛ لدو کوب کدو (لَت-ُو-کوب؛ لَد-ُو-کوب)

کوبیدن، زدن، مورد ضرب و شتم قرار دادن.

لتّه لونڈ (لَت-ثه-لَ- وَنڈ) adj

اشخاص فاسق و هرزه.

لج (لَج) n

لجاجت، سرسختی، کله شقی.

لج اسکلا (لُچ-اِس-کَل-لا) adj

لخت و بدون لباس.

لچ بباو (لُچ-بَ-باو) adj

کاملا لخت و برهنه.

لچ کدو (لُچ) vt

برهنه نمودن، عریان کردن، لباس را از بدن کشیدن؛ بسرقت بردن، مال و اموال کسی را دزدیدن؛ از غلاف یا پوش کشیدن.

لج کدو (لَج) vi

ستیزه کردن، از خود پافشاری نشان دادن (در عناد و مخالفت).

لچ؛ لوچ (لَچ؛ لُوچ) adj

لُچ، لخت، برهنه، عریان.

لجوج؛ لجی (لَ-جُوج؛ لَ-جِی) adj

آدم کله شق، خودسر، متمرد.

لجور (لَج-وَر) n

لاجورد، یک نوع سنگ قیمتی آبی رنگ؛ نام زنان درمیان هزاره.

لجی (لَ-جِی) adj

خصی

لچر (لَ-چَر) n

آدم آشوبگر و پرسروصدا.

لچری کدو (لَ-چَ-ری) vi

زشت گویی کردن.

لچک (لَ-چَک) n

چادر کلانی که زنان بر سر می‌اندازند و قسمت زیاد اندام شان را میپوشانند.

لچک (لُ-چَک) adj

پست فطرت گستاخ، آدم هرزه و شریر که عاری از عزت نفس باشد.

لچکغو (لَ-چَک-غُو) n

تکه چادر، پارچه ای که مخصوص برای ساختن چادر زنانه میخرند.

لچ و پچ (لُچ-ُو-پُچ) adj

برهنه و عریان؛ مفلس و نادار.

لحاف (لِ-اف؛ لِ-حاف) n

لحاف، پوشش ضخیمی که مملو از پنبه است و در هنگام خوابیدن بر روی خود می‌اندازند.

لحظه؛ لاظه (لا-ظَه) n

آن، لمحه، مدت کوتاه.

لخ (لَخ) adj

برهنه، عریان؛ منطقه بدون گیاه، کوهای سخت و تند.

لخ (لُخ) n

یکنوع کیاهی است شبیه نی و در ناحیه چمنزارها میرویند بیشتر از آن برای ساختن ریسمان استفاده میکنند.

لخت (لُخت) adv

به کلّی

لخت شدو (لِخت) vi

ایستادن، برخواستن؛ به حالت نعوذ درآمدن (مثلاً آلت رجولیت).

لختک کدو (لِخ-تَک) vi

کلان کاری

لخت؛ لیخت (لِخت؛ لیخت) adj

راست، بطور عمودی؛ سخت و برافراشته (مثل دم برخی از حیوانات).

لخشان؛ لخشومک (لَخ-شان؛ لَخ-شُو-مَک) adj

لغزان، لزج دار.

لخشک (لَخ-شَک) n

اسکی بازی، یخ مالک (لغزش سریع بر روی برف منجمد یا سطح آب یخ زده برای تفریح و ساعت تیری).

لخشک زدو (لَخ-شَک) vi

بازی لغزیدن روی برف.

لخشندک (لَخ-شَن-دُک) adj

چپچله، زمین سراشیب یا یخ زده که پا در روی آن لغزش کند.

لخشوم (لَخ-شوم) adj

صیقلی، هرچیزی که دارای سطح صاف و هموار باشد؛ نرم و لغزنده (مثل پوست ماهی که بدست گرفتنش دشوار است)؛ خود آرا، فیشنی، دارای لباس و سر و وضع مرتب (مثلاً زن و دختر).

لخشوم بلول قورت (لَخ-شُوم-بَ-لُول-قُورت) n
کنایتاً غذای است بنام "آبجوشک" این غذای بنام دوازده نام دیگر یاد میشود.

لخشومله (لَخ-شُوم-لَه) n
آرایش نمودن، خود را زینت دادن؛ دل آسا کردن.

لخشیدو (لَخ-شِیدو) vi
لغزیدن، لیزخوردن، از بالای زمین لشم و مرطوب بطور سریع حرکت نمودن.

لخک (لَ-خَک) n/ adj
آدم و یا حیوان لاغر کم مو.

لخک (لَ-خَک) n
پاشنه، پایه یی که در برروی آن میچرخد.

لخ کدو (لَخ) vt
برهنه کردن، لخت نمودن؛ زمین را از گیاه خالی کردن؛ ربودن، مال و اجناس مسافرین را بسرقت بردن.

لخک شدو (لَ-خَک) vi
پاشنهٔ در از جا بیجا شدن.

لخک کدو (لَ-خَک) vt
پاشنه در را از جایش بیجا کردن.

لخلخ کدو (لُخ-لُخ) vi
هوس کردن، میل داشتن.

لخ؛ لوخ (لُخ؛ لُوخ) n
لاخ، سر پستان، نوک های آویخته پستان حیوانات.

لخم (لُ-خُم) n
قطعه گوشت بدون چربی و استخوان باشد.

لڈ (لَڈ) adj
تنبل، کاهل، تن پرور؛ کند رفتار، آنچه که آهسته حرکت کند.

لڈنگ (لَ-ڈِنگ) adj
آدم فربه، سنگین وزن و بدهیکل.

لڈو (لَ-ڈو) adj
مرکب بد رفتار، الاغی که کند حرکت کند.

لر (لُر) adj
آدم ساده لوح، زمین چونه زار.

لرزیدو (لَر-زِی-دو) vi
تکان خوردن، جنبیدن، مرتعش شدن.

لرکدو (لَر) vi
سرازیر شدن مائعات.

لر؛ لار (لَر؛ لار) n
پرتگاه، سیلاب زدگی، آبکند، شیاری که در اثر جریان سیل یا رودخانه در سطح زمین بوجود میاید؛ مجرا یا جوی سرپوشیده آب (برای اینکه در هنگام سردی زمستان یخ نبندد)؛ گذرگاه دود که در زیر کف تاوخانه است، کانالی که موجب جریان دادن گرما و حرارت در زیر اطاق نشیمن میشود.

لرلور (لَر-لور) adj
بی آلائش.

لش (لَش) n
نعش، جسد انسان؛ جیفه یا لاشهٔ حیوانات ذبح ناشده.

لش کدو (لَش) vt
بریدن، قطع کردن.

لشکر (لَش-کَر) n
فوج نامنظمی که برای نبرد یا درگیری مسلحانه فراهم آمده باشند؛ شمار کثیری از مردم که برای اجرای کدام کار تجمع کرده اند.

لشم (لَشم) adj
صیقلی، هرچیزی که دارای سطح صاف و هموار باشد.

لشم زبو؛ لخشوم زبو (لَشم-زِ-بو؛ لَخ-شُوم) adj
ترزبان، ملایم گفتار، آنکه زبان روان دارد و قادر به فریفتن شنونده میباشد (بیشتر برای فریب دادن مخاطب).

لشّه (لَش-شه) adj
ضعیف، ناتوان، لاغر؛ تنبل، عاطل، سست.

لشی (لَ-شی) adj
سراشیب تند و لغزنده.

لطیفه (لَ-طی-فَه) n
نکته نغز، گفتار نیکو یا مطلب پرمعنی که با شوخی آمیخته باشد.

لعنت؛ نالت؛ لانت (لَع-نَت؛ نا-لَت؛ لا-نَت) n, interj
نفرین، التماس بدی یا بدبختی برای کسی.

لغام (لَ-غام) n
لجام، قیزه، دهانه آهنینی که به عنان اسپ متصل است.

لغث؛ غث (لُ-غث؛ غُث) adj
ضخیم؛ کنایه از آدم چاق و کلفت.

لغلی (لَغ-لَی) adj
ضعیف البنیه، لاغر.

لغمه (لُغ-مَه) n
لقمه، آن مقدار غذا که یک بار در دهن گذاشته شود.

لغندک (لَ-غَن-دُک) adj
چموش، خر یا اسپ لگدانداز.

لغ و ڎغ (لَغ-وُ-ڎَغ) adj
اشیای قراضه واز کار افتاده در اثر استهلاک که معمولاً آواز ناهنجار تولید میکنند (خصوصاً موتر و لوازم خانه).

لغه ۲ (لَ-غَه) adj
اجبار

لغه‌زدو؛ لغدزدو (لَ-غه؛ لَ-غَد) vt
لگد انداختن، با پا زدن (مخصوص حیوانات).

لغه‌کدو؛ لغدکدو (لَ-غه؛ لَ-غَد) vt
لگدکردن، پایمال نمودن، بر روی چیزی پا گذاشتن.

لغه؛ لغد (لَ-غَه؛ لَ-غَت) n
لگد، ضربه محکم باپا.

لفافه (لِ-فا-فَه) n
پاکت، پوش کاغذی برای خط یا نامه؛ موی بر، موادی که موی بدن را صاف میکند.

لق‌زدو (لُق) vi
به ضربان افتادن، دچار طپش شدن (مثل سرکسی که بشدت درد کند).

لقلق (لَق-لَق) n
آب خوردن سگ.

لقلق‌کدو (لَق-لَق) vi
آبخوردن سگ؛ جنبیده رفتن؛ آویزان بودن؛ بطور آویخته این سو و آن سو حرکت نمودن.

لقو (لَ-قو) adj
لق، جنبان، آنچه که در جای خود محکم و استوار نباشد.

لقی (لَ-قَی) adj
لاغر، نحیف.

لقی (لَ-قَی) n
قبیله ای از قبایل ازبک.

لک (لَک) n
یکصد هزار؛ نعوظ آلت تناسلی.

لک (لِک) adj
ناخواسته آمدن.

لکتو؛ لکتیو (لَک-تَو؛ لَ-کَ-تیو) adj
آویزان، آویخته، معلق.

لکچیو (لَک-چیو) n
چوب قوی و قطوری که از آن برای استوار نگهداشتن و بحیث جبل کار گیرند؛ چوب ضخیم برای کوبیدن حبوبات.

لکلک‌کدو؛ لکلکی کدو (لَک-لَک؛ لَک-لَ-کی) vt
پرتاب کردن، دور انداختن.

لک؛ لوک (لُک؛ لُوک) adj
قطور، ضخیم، ستبر، کلفت.

لِک‌مندو (لِک-مَن-دو) vi
بدون حامی و مددگار ماندن.

لکندر (لَ-کَن-دَر) adj
تنبل، کاهل، ایلاگرد.

لکور (لُ-کُور) adj
آدم تنومند، قوی هیکل؛ قطور، چیزی ضخیم، جسیم.

لکوری (لَ-کَو-ری) adj
آدم بد هیکل و کج اندام.

لکّه (لَک-کَه) n
نشانی، علامت؛ داغ یا رنگی که روی تکه یا لباس بماند.

لکٔ‌شدو؛ لیگدٔ شدو (لِ-

گَت؛ لِی-گَڎ) vi

فروریختن، منهدم شدن، ویران گشتن.

لگٹ کدو؛ لگت کدو؛

لیگڈ کدو (لِ-گَٹ؛ لِ-گَت؛ لِی-گَڎ) vt

خراب کردن، ویران نمودن، بهم ریختن.

لگٹ؛ لگت؛ لیگڈ؛

لولیگڈ (لِی-گَٹ؛ لِ-گَت؛ لِی-گَڎ؛ لَو-لِی-گَڎ) adj

خراب، ویران، فروریخته.

لگن (لَ-گَن) n

طشت، ظرف کلان برای شستن لباس یا سرشتن آرد و یا آب؛ ظرف برنجی یا مسی برای شستن دست (قبل و بعد از صرف غذا).

للدا (لَل-دا) adj

لجوج، سر کش، پسری که از وظایف خانه به بهانه های مختلف شانه خالی کند.

للم (لَلم) adj

بی زحمت، راحت، آسوده.

للمی (لَل-می) adj

کاشت گندم و دیگر مزرعه که فقط متکی به آب باران است (نقیض 'آوی').

للوو؛ لاله وو؛ لالوان؛

لالان (لَ-لَ-وو؛ لا-له-وو؛ لا-لَ-وان؛ لالان) n

پریشان، سرگردان؛ پرخور، زیاد شدن اشتها.

للّی (لَل-لَی؛ لُل-لَی) n

للو، لالایی، بنگره، آوازی که خواهران و مادران برای خوابانیدن کودک شیرخوار خوانند.

للّی شدو (لَل-لَی) vi

استراحت کردن، خسپیدن، به بستر خواب رفتن (به زبان کودکان).

للیتر (لِ-لے-تَر) n

لم (لَم) adj

پایین افتاده، خمیده (مثلاً گوشهای برخی از حیوانات یا بار سست بسته شده).

لمباوزدو؛ لمبوزدو؛ لَمبو کدو (لَم-باو؛ لُم-بَو؛ لَم-بَو) vi

غطه خوردن، شنا کردن، در آب فرورفتن.

لمبر ۱ (لَم-بَر) n

سرین، کفل الاغ یا اسپ.

لمبر ۲ (لَم-بَر) n

شماره، نمره.

لمبو (لُم-بو) n

آلتی است متشکل از یک سنگ گود و یک سنگ مدور که از آن مانند هاونگ استفاده میکنند.

لمبو (لُم-بو؛ لَم-بو) n

ریگشوی گندم، عمل شستن و صاف نمودن گندم که در آن گلیم یا پارچه کلان را بطور مستطیل در جای که کمی آب جریان داشته باشد نصب کنند و غله را در درون آن ریخته و گلیم را آهسته حرکت دهند تاکه آب غله را به پیش حرکت داده و ریگهای بین گندم در زیر رسوب کنند.

لمبوز (لَم-بُوز) n

شاخه پربرگ درخت (برای پوشش سقف).

لمبو کدو (لُم-بو) vt

سایدن در داخل سنگ لمبو.

لمبه ۱ (لَم-بَه) adj

فربه، چاق، گوشت آلود.

لمبه ۲ (لَم-بَه) n

شعله، شراره، زبانه (آتش).

لمبه باریدو (لَم-بَه-با-رِی-دو) vi

شدید باریدن، پرزور آمدن باران و باریش.

لمبیدو (لَم-بِی-دو) vi

سقوط کردن، فروریختن، ویران شدن (دیوار وغیره).

لمپه (لَم-پَه) n

فانوس، چراغی است دارای یک لوله شیشه یی که شعله فتیله را احاطه مینماید تاکه باد آن را خاموش نکند.

لمشت (لَ-مِشت؛ لَ-مَشت) n

زن بیکاره، انسان تنبل و سست.

لمشتک (لَ-مِش-تَک) adj

کودن، طفل تنبل و کند ذهن.

لم گوش (لَم-گوش) adj

دارای گوشهای خمیده و به پائین افتاده؛ کنایه از الاغ، مرکب، خر.

لمیه (لَم-یَه) n
مرد بیکار و تنبل.

لنجور (لَن-جُور) adj
رنجور، آزرده، بیمار، کسل.

لنجه (لَن-جَه) n
اصرار، پافشاری، لجاجت و خیره سری.

لنجه کدو (لَن-جَه) vi
اصرار ورزیدن، پافشاری نمودن.

لنڈه ۱ (لُن-ڈَه) adj
آدم شریر، انسان پست.

لنڈه ۲ (لُن-ڈَه) n
یار، عاشق، مرد فاسقی که جای شوهر کدام زنی را بگیرد و با او پیوند جماع ناروا برقرار کند.

لنڈه غر (لَن-ڈَ-غَر) adj
آدم بیکار، تن پرور و ایلاگرد.

لنڈی (لَن-ڈَی) adj
جلد، چابک، چالاک؛ آدم قد کوتاه.

لنڈی کدو (لَن-ڈَی) vt
بالا زدن، جمع آستین و تنبان برای آماده شدن بکاری.

لنڈیک (لَن-ڈَ-یَک) adj
قد کوتاه، قد پخچ.

لنگ (لَنگ) adj
آنکه پایش معیوب است.

لنگ (لُنگ) n
تکه یی که در حمام عمومی به کمر میبندند.

لنگ (لِنگ) n
پا، حصه بدن از مفصل ران کف پا، لنگه.

لنگر ۱ (لَنگ-گَر) n
طعام‌خانه زیارت که مسافران و مساکین را صواباً خوراک می دهد؛ آشپزخانه (در معادن ذغال سنگ بلوچستان پاکستان).

لنگر ۲ (لَنگ-گَر) n
وزنه، سنگینی، ثقالت.

لنگر کدو (لَنگ-گَر) vi
فشار آوردن، وزن چیزی (که به یک سمت فشار وارد کند).

لنگری (لَنگ-گَ-رِی) n
آشپز، کسی که خوراک کارگران معدن ذغال سنگ را بپزد (در بلوچستان پاکستان).

لنگک (لِنگ-گَک) n
یک نوع بازی که بایک پا می استد و با یگدیگر مقابله میکنند، معمولاً این بازی در تیم های ۵، ۱۰ و۱۲ نفری اجرا میگردد.

لنگک کری کدو (لِنگ-گَک-کَ-رِی) vi
پا زدن، پاها را حرکت دادن (حیوان یا انسان خوابیده که برای نجات یا در وقتیکه زیر فشار پاهای خود را بهوا حرکت دهد).

لنگوته (لَنگ-گو-ته) n
عمامه، دستار، مندیل، تکه درازوکم پهناکه مردان به دور سر می‌پیچند و در قدیم زنان نیز چنین پارچه ای را بسر می‌پیچیدند.

لنگور (لِنگ-گُور) adj
آدم بسیار قد دراز و سست.

لینگه (لِنگ-گَه) n
طاقه، فرد، یک دانه ای از جفت کفش یا یکطرف شلوار.

لنگی (لُنگ-گِی) n
عمامه، دستار، مندیل، تکه درازی راکه مردان به دَور سر خود می‌پیچند.

لنگی‌چورتی (لَنگ-گِی-چور-تَی) n
جزبازی، یک نوع بازی کودکان که قطعه سنگی را از روی خط های کشیده شده بر زمین بانوک پا میزنند.

لنگی‌زدو (لَنگ-گی) vi
یک پا یک پا رفتن، جست و خیز کردن.

لوب (لوب) n
فریب، نیرنگ، چال.

لوبازی (لَو-با-زِی) n
یکنوع بازی که چوب کوچک و کوتاهی را توسط یک چوب دستی

بهوا انداخته و میکوبند و شخص مقابل چوبک دور پرت شده را پس بطرف شخص اولی پرتاب میکند تا در بین دایره، که شخص اولی نزد اش ایستاده است و از آن دفاع میکنند، بیفتد هر زمانی که شخص پرتاب کننده چوبک کوچک را در بین دایر پرت کرد نوبت زدن او فرا میرسد و بازی همین طور ادامه می‌یابد.

لوبیا (لو-بیا) n
یکی از حبوباتی که کیسه میکنند و پخته آن خورده میشود.

لوپر (لو-پَر) adj
آدم ایله گرد، هرزه، بی بندوبار.

لوته‌زو (لو-تَه-زو) n
روسپی، زن بدکار، فاحشه.

لوته ۱ (لو-تَه) n
پیاله کلان دسته دار (برای نوشیدن چای یا آب).

لوته ۲ (لو-تَه) n
فاحشه، روسپی.

لوده (لَو-دَه) adj
آدم بی شعور، ابله، کودن.

لوڎ (لوڎ) n
اسکناس، پول کاغذی که در کشورهای مختلف بوسیله بانک های معتبر حکومتی صادر میگردد.

لوڎدو (لوڎ) vi
غلتک زدن، از یک پهلوبه پهلوی دیگر حرکت کردن.

لوڎه (لَو-ڎَه) adj
آدم احمق، ساده لوح، ابله.

لوڎه (لو-ڎَه) n
آبکند، زمینی که به توسط جریان سیلاب عمیقاً کنده شده باشد.

لور (لُور) n
زمین چونه زار؛

لوره (لو-رَه) n, adj
پرتگاه، آبکند، زمینی که به توسط جریان سیلاب عمیقاً کنده شده باشد؛ آدم شکم پرست و پرخور.

لوری کدو (لو-رِی) vt
علف درشت را از نرم جدا ساختن (توسط حرکت دادن آن با چار شاخ بطوریکه نرم آن به زیر نشیند و درشت و بزرگترهای آن بطرف بالا بیاید).

لوظ (لَوظ) n
گویش، لهجه، زبان گفتاری.

لوک (لَ-وَک) n
چوبیکه با آن دروازه را شبانه ببندند.

لوکچه (لُوک-چَه) n
مبلغ مجموعی (قرض)، پرداختن یکبارگی (بهای چیزی).

لوکس؛ لکس (لوکس؛ لُکس) adj
مزین، مجلل، مرفع، عالي، تجملی و زیبا.

لوک سنگ (لَ-وَک-سَنگ) n
لوحه سنگ، سنگی که برروی گور مردگان نصب است.

لوکّه بدن؛ لُکّه بدن (لُوک-کَه-بَ-دَن؛ لُک-کَه-بَ-دَن) adj
حیوانی که از بالای بر آمدگی گلو ذبح شده باشد.

لوگ (لوگ) n
کنج چشم، نزدیک بینی.

لوگر (لو-گُر) n
تخته کلان چوبین که به یک طرفش آهن ضخیم نصب است و معمولاً دهقانان هزاره بوسیله آن سطح زمین را هموار میکنند.

لوگر (لُو-گُر) n
گل سرنگون، یک قسم گیاه خودرو با گلهای سرخ رنگ و وارونه.

لوگ‌زدو (لَ-وَگ) vi
جهش ماهي، حرکت ماهی دردست، در دام یا در بین تور.

لوگ‌زدو (لوگ) vi
دویدن شتر.

لوگ‌لوگ (لوگ-لوگ) n
قدمهای فراخ و بلند.

لوگ‌لوگ‌کدو (لوگ-لوگ) vi
ناهموار دویدن (مثل دَوش شترکه سوار را زیاد تکان میدهد).

لوگمی (لوگ-مَی) adj
انسان یا حیوانی که پیکرکلان و بد ترکیب داشته باشد.

لول‌خوردو؛ لیل خوردو (لول؛ لیل) vi
غلط خوردن، حرکت چرخشی نمودن، از پهلو به پهلو گشتن.

لول‌ددو؛ لیل ددو (لول؛ لیل) vt
فروغلطاندن اشیاء گرد و میله ای.

لول‌سنگ (لول-سَنگ) n
قطعه یی از سنگ خورد و دراز (یعنی لوله) که زنان تار پشمین را در وقت ریسیدن بر گرد آن تاب میدهند.

لولو (لو-لَو) adj
مجلل، زینتی، چیزی تزیین یافته ای که بدرخشد.

لولوسنگ (لُو-لُو-سَنگ) n
ستونهای آهکی بشکل مخروطی که در سقف غارها بوجود می‌آیند.

لولوکدو (لو-لَو) vi
تلالو داشتن، درخشیدن.

لولو؛ للوک (لُو-لُو؛ لُ-لُوک) n
لاخ، سرپستان، نوک های آویخته پستان حیوانات (گوسفند، بزوگاو) که از آن شیر تراوش کند.

لوله (لو-له) adj
میله ای شکل، آنچه که شکل استوانه ای داشته باشد.

لوله کدو (لو-لَه) vt
بشکل میله درآوردن، استوانه ای درست نمودن؛ کنایه از کشتن.

لوله کش (لو-لَه-کَش) n
نانی است بشکل مستطل که نقش کشش پنجه‌ها در آن نمایان میباشد.

لونڈ (لَ-وَنڈ) adj
شوخ طبع، بذله گو.

لونڈی (لَ-وَن-ڈِی) n
کُشتی، زدوخورد، کشمکش (که حالت خوش طبعی را داشته باشد).

لوو (لَ-وُو) n
عمل فروریختن مایع.

لوو شدو (لَ-وُو) vi
فروریختن (آب یا مایعات از درون ظرف).

لوو کدو (لَ-وُو) vt
فروریختن، پاشیدن (مایع از ظرف).

لویی (لویی) n
یک نوع کمپل پشمین راهدار که توسط زنان هزاره بافته میشود و معمولاً بوسیله مردان به عنوان پوشاک بیرونی مورد استعمال قرار میگیرد.

لی (لی) suff
پسوند تصغیر هزارگی، چنانچه در 'کوزلی'، 'مونڈه لی'، 'دیگ لی' وغیره بکار رفته است.

لی (لَی) n
لای، لجن، گِلی که در کف چاه یا زیر حوض آب می‌نشیند.

لی کشک (لَی-کَ-شَک) n
زمینی که سطح نرم و آبگین داشته باشد و هر چیزی که در آن بافتد بزیر (در درون خود) بکشد.

لی کشی کدو (لَی-کَ-شی) vi
بیرون کشیدن لای و لجن از قعر چاه یا کف حوض آب.

لی‌لی (لی-لی) n
چکی، کلوله خورد (قروت و گُر).

لی‌لی کدو (لی-لی) vt
مدور ساختن، با دست گِرد کردن، بصورت چکی درآوردن (چیزهای نیمه مایع و سست)؛ کنایه از دیوانگی نمودن و سخنان بیهوده گفتن.

لی مل (لَی-مَل) adj
کثیف، چرگین (لفظاً 'بالای مالیده') .

لیاظ (لیاظ) n
لحاظ، قدر، حیثیت، پاس.

لیاظی (لیا-ظی) adj
مودب، قدر دان، باپاس، کسی که اهمیتی برای آبرو یا حیثیت کس دیگر قایل باشد.

لیاقت (لیا-قَت) n
شایستگی، سزاواری.

لیتر؛ لیٹر (لَی-تَر؛ لَی-ٹَر)

n
آلتی که با فشار دادن کلیدش شعله ای کوچک آتش ظاهر میشود و توسط آن سیگار یا چیزی دیگری را روشن میکنند.

لیتر؛ لیٹر (لِـ-تَر؛ لِـ-ٹَر) n
واحد اندازه گیری برای مایعات که تقریباً معادل با "۰.۲۶۴" یک چهارم گیلن میشود.

لیت کدو (لیت) vt
آمیختن، مخلوط کردن.

لیٹی؛ لیتی (لِـ-ٹی؛ لِـ-تی) n
نوعی از غذای ساده هزارگی که آرد را در بین مقدار کمی آب پخته و با آن روغن و دوغ اضافه میکنند.

لیج (لیج) adj
مخلوط، درهم آمیخته (مثلاً گوشت یا کچالوی که زیاد پخته شده باشد).

لیج کدو؛ لیش کدو (لیج؛ لیش) vt
له کردن، چیزی سست و مرطوب را با فشار خرد نمودن؛ مالیدن، چیزی نیمه مایع را بر روی سطحی با فشار دست چسپاندن.

لیچر (لِـ-چَر) adj
کَثیف، چتل؛ بد زبان، فحاش؛ لجوج، آنکه برای حصول چیزی بیش از حد اسرار کند.

لیچرله کدو (لِـ-چَر-لَه) vi
به چیزی چتل و کثیف دست زدن؛ بد زبانی کردن، فحاشی نمودن.

لیختک (لِیخ-تَک) adj
متکبر، مغرور، خودخواه.

لیختکده (لِیخ-تَک-دَه) n
کلان کاری، خودستایی، آنکه کارهای بلندتر از عهده خود را انجام دهد و نظریهٔ خود را عملی سازد.

لیده کدو (لَی-دَه) vi
قدم زدن در بالای لجنزار یا گل تر؛ زبان بازی کردن، جدل لفظی نمودن.

لیده گر (لَی-دَه-گَر) n, adj
کسی که زیاد پرخاش و جدل لفظی کند.

لیر ۳ (لیر) n
قطار، خط آهن.

لیر ۲ (لیر) n
تُف، آب دهن که از اطراف دهن سرازیر میشود.

لیر ۱ (لیر) n
رحل، دوتخته وصل بهم برای گذاشتن قرآن در وقت خواندن.

لیرگیرک (لیر-گی-رَک) n
قطعه کوچک پارچه که به زیر زنخ طفل میبندند تا آب دهنش را جذب کند.

لیری (لِـ-ری) adj
آدمیکه همیشه آب دهانش از کنار لبها یش سرازیر باشد.

لیری (لِـ-ری) n
گاری چار چرخه که توسط انسان حرکت داده میشود.

لیس (لَیس) adj
لیس، فیته بافته شده از گلابتون و زرّتار.

لیس (لَیس) adj
راست، صاف، هموار؛ سطحی که فاقد چین خوردگی و فراز و نشیب باشد.

لیست (لیست) n
فهرست نام مربوط به کسان و چیزهای که بر صفحه کاغذ مینویسند.

لیسک (لِـ-سَک) adj
برهنه. لچ

لیسنس (لِـ-سَنس) n
لایسنس، اجازه نامه برای موترروانی یا تجارت وغیره.

لیسیدو (لِـ-سی-دو) vt
لیسیدن، زبان را به چیزی مالیدن (بمنظور خوردن آن).

لیشتر؛ لشپر (لیش-تَر؛ لِش-پَر) n
قطعه کوچک، مقدار کم، تعداد یا کمیت اندک هرچیز.

لیش کدو (لِیش) از ریشه کندن چیزی.

لیف (لِیف) n
کیسه، خریطه خورد بافته شده

زدن، کوبیدن، مورد ضرب و شتم قرار دادن.

لتنبر؛ لتمبر (لَ-تَن-بَر؛ لَ-تَم-بَر) adj

سست، تنبل، کاهل، آدم تنبلی که عادتاً در خوردن غذا افراط کند.

لت و کوب کدو؛ لدو کوب کدو (لَت-و-کوب؛ لَد-و-کوب)

کوبیدن، زدن، مورد ضرب و شتم قرار دادن.

لتّه لوند (لَت-ته-لَ- وَند) adj

اشخاص فاسق و هرزه.

لج (لَج) n

لجاجت، سرسختی، کله شقی.

لج اسکلاّ (لُج-اِس-کَل-لا) adj

لخت و بدون لباس.

لج بباو (لُج-بَ-باو) adj

کاملا لخت و برهنه.

لج کدو (لُج) vt

برهنه نمودن، عریان کردن، لباس را از بدن کشیدن؛ بسرقت بردن، مال و اموال کسی را دزدیدن؛ از غلاف یا پوش کشیدن.

لج کدو (لَج) vi

ستیزه کردن، از خود پافشاری نشان دادن (در عناد و مخالفت).

لج؛ لوج (لُج؛ لُوج) adj

لُج، لخت، برهنه، عریان.

لجوج؛ لجی (لَ-جُوج؛ لَ-جِی) adj

آدم کله شق، خودسر، متمرد.

لجور (لَج-وَر) n

لاجورد، یک نوع سنگ قیمتی آبی رنگ؛ نام زنان درمیان هزاره.

لجی (لَ-جِی) adj

خصی

لچر (لَ-چَر) n

آدم آشوبگر و پرسروصدا.

لچری کدو (لَ-چَ-ری) vi

زشت گویی کردن.

لچک (لَ-چَک) n

چادر کلانی که زنان بر سر می‌اندازند و قسمت زیاد اندام شان را میپوشاند.

لچک (لُ-چَک) adj

پست فطرت گستاخ، آدم هرزه و شریر که عاری از عزت نفس باشد.

لچکغو (لَ-چَک-غُو) n

تکه چادر، پارچه ای که مخصوص برای ساختن چادر زنانه میخرند.

لچ و پچ (لُچ-و-پُچ) adj

برهنه و عریان؛ مفلس و نادار.

لحاف (لِ-اف؛ لِ-حاف) n

لحاف، پوشش ضخیمی که مملو از پنبه است و در هنگام خوابیدن بر روی خود می‌اندازند.

لحظه؛ لاظه (لا-ظَه) n

آن، لمحه، مدت کوتاه.

لخ (لَخ) adj

برهنه، عریان؛ منطقه بدون گیاه، کوهای سخت و تند.

لخ (لُخ) n

یکنوع گیاهی است شیبه نی و در ناحیه چمنزارها میرویند بیشتر از آن برای ساختن ریسمان استفاده میکنند.

لخت (لُخت) adv

به کلّی

لخت شدو (لِخت) vi

ایستادن، برخواستن؛ به حالت نعوظ درآمدن (مثلاً آلت رجولیت).

لختک کدو (لِخ-تَک) vi

کلان کاری

لخت؛ لیخت (لِخت؛ لیخت) adj

راست، بطور عمودی؛ سخت و برافراشته (مثل دم برخی از حیوانات).

لخشان؛ لخشومک (لَخ-شان؛ لَخ-شُو-مَک) adj

لغزان، لزج دار.

لخشک (لَخ-شَک) n

اسکی بازی، یخ مالک (لغزش سریع بر روی برف منجمد یا سطح آب یخ زده برای تفریح و ساعت تیری).

لخشک‌زدو (لَخ-شَک) vi

بازی لغزیدن روی برف.

لخشندک (لَخ-شَن-دَک) adj

چپچله، زمین سراشیب یا یخ زده که پا در روی آن لغزش کند.

لخشوم (لَخ-شوم) adj

برای مالیدن صابون در بدن در وقت استحمام.

لیفی (لی-فی) n
درگیران، الیاف خشکیده بوته که برای آتش افروختن بکاربرده میشود.

لیک (لَ-یَک) n
لبه، فیته ای که در کناره لباس بدوزند؛ زمین لغزاننده، سطح مرطوبی که پاها از روی آن لیز بخورد.

لیلام (لی-لام) n
مزایده، حراج، فروش در ملای عام به بهای نازل (ماخوذ از 'نیلام' هندی).

لیلامی (لی-لا-می) adj
دسته دوم، مستعمل، لباسی که یکبار استعمال شده و در بازار به بهای بسیار نازل بفروش میرسد.

لیلومبک (لی-لوم-بَک) adv
تند، سریع، عمل تیز رفتن.

لیلون (لَی-لُون) n
نیلون، تار یا پارچه ای که از تولیدات نفتی باشد.

لیلی کدو (لی-لی) vt
کلوله ساختن، بشکل مدور درآوردن.

لیلی گگ شدو (لی-لی-گَگ) vi
چرخ خوردن، غلطیدن از پهلو به پهلو (مخصوص چیزی مدور).

لیلیدو کدو (لی-لی-دو) vi
ریشتن پشم.

لیلی کدو (لی-لی) vi
تبلیغ؛ تفهیم

لیم کدو (لیم) vt
لحیم کردن، بهم جوش دادن (مخصوصاً قطعات آهنی).

لیمو (لی-مو) n
میوه زرد رنگی که عصارهٔ بسیار ترش دارد.

لین (لَین) n
خط، ردیف، قطار، صف؛ سیم کلفت برای انتقال دادن جریان برق؛ خط سیر معین که موترروانان در امتداد آن بگونه منظم برای بردن و آوردن اجناس یا مسافرین در حال حرکت میباشند.

لین دوانی (لَین-دَ-وا-نی) n
سیم کشی (مثلاً برای جریان برق).

ما (ما) pron
من (ضمیر متکلم مفرد).

مابست (ما-بَست) n
(شکل عامیانه محبس عربی) زندان، بازداشتگاه عمومی.

مابین (ما-بَین) adv
اندر، میان؛ وسط، در بین دو یا چند نفر.

ماتو (ما-تَو) n
مهتاب، ماه، قمر.

ماچو (ما-چو) n
بوسه، ماچ، بوس.

ماچوک (ما-چُوک) n
عصای زیر بغل معلولین.

ماچو کدو (ما-چُو) vt
بوسیدن، ماچ نمودن.

ماچه خر؛ مچخر؛ ماچه (ما-چه-خَر؛ مَچ-خَر؛ ما-چه) n
الاغ ماده، درازگوش مؤنث.

ماحول (ما-حُول؛ ما-حَول) n
محیط، فضای اجتماعی در کل.

ماخ (ماخ) n
ماچ، بوس، بوسه.

ماخی (ماخی) n
نام گیاه است

مادر (ما-دَر) n
والده، مام.

مادرخطا (ما-دَر-خَ-طا) adj
فرزند مادر بدذات (در دشنام دادن استعمال میشود).

مادرزاد (ما-دَر-زاد) n
(حسن تعبیر برای) آلت تناسلی مردان (اعم از بیضه و آلت رجولیت).

ماده (ما-دَه) adj
ماچه، مؤنث.

مادیو (ما-دِ-یو) n
مادیان، بیتل، اسپ ماده.

مار (مار) n

حیه، خزنده زهرآگین (مثل افعی، کبرا وغیره).
خزندهٔ است دارای ستون فقرات دارز و بدنه استوانهٔ و نرم و زهر دار که در موقع استراحت بدور خود چنبره میزند، مارهای زهری در خشکی و مارهای غیر زهری در آب زندگی میکنند.

مارتول (مار-تول) n
پتک، ودان، چکش بسیار کلان آهنی با دسته چوبی که دهقانان با آن سنگها را میشکنند.

مارخور (مار-خور) n
نوعی از آهو که شاخهای کج و دراز دارد.

مارکه (ما-رَ-کَه) n
جلسه، تجمع، انجمن، نشست، جرگه (مربوط به سران قوم جهت تسویه صلح آمیز منازعات یا اتخاذ تصمیم دستجمعی مهم).

مارگیر (مار-گیر) n
افسون کننده مارهای گزنده.

مارمنی استی (مار-ِ-مَ-نی- اَس-تی) adj
مار میان آستین، خصم پنهانی، دشمن دوست نما.

مازار (ما-زار) n
مزار، مرقد، زیارتگاه (معمولاً قبر کدام سید).

مازارکدو (ما-زار) vi
کنایه از بقتل رسانیدن یک سادات که مقبره اش مزار میباشد.

ماس (ماس) n
ماست، شیر مایه زده شده که مزه ترش دارد.

ماش ۲ (ماش) n
بنوسیاه، دانه یی است خورد و گرد همچون عدس که پخته آن خورده میشود.

ماشاءالله (ما-شا-اَل-لا) interj
آفرین، مرحبا، احسنت، شاباش (از ادات تحسین).

ماشر (ما-شَر) n, adj
قیامت، روز رستاخیز؛ شگفت انگیز، حیرت آور، عجیب.

ماشرکدو (ما-شَر) vi
غوغا بپاکردن، شورش ایجاد نمودن؛ کاری بیش از حد انتظار و معمول بجا آوردن.

ماش‌کدو (ماش) n
خوگرفتن، عادت کردن.

ماش؛ معاش (ماش؛ مَ-عاس) n
تنخواه، دستمزد ماهیانه کسی.

ماشوله (ما-شو-لَه) n
نام گیاه است خاردار

ماشه (ما-شَه) n
زبانه تفنگ که با فشار دادن آن گلوله شلیک میشود.

ماشه‌کدو (ما-شَه) vt
آماده ساختن تفنگ برای شلیک نمودن.

ماشی‌له (ما-شی-لَه) n
گرتکی است در ماشین خیاطی که تار بر گرد آن پیچیده میشود.

ماشین‌ٹیپ (ما-شِین-ِ- ٹیپ) n
دستگاه تحریر، ماشینی که بوسیله ناخن بکار می‌افتد و حروف را بر روی کاغذ چاپ میکند.

ماشیندار (ما-شِین-دار) n
تفنگ خودکار، تفنگی که پس از فشردن ماشه اش بگونه مسلسل تیر اندازی میکند.

ماشین‌سر (ما-شِین-ِ-سَر) n
ماشینی که با آن سلمانی موهای سر کسی را کوتاه کند.

ماشین‌کوفته (ما-شِین-ِ- کُوف-تَه) n
ماشینی که گوشت را به قطعات بسیار ریز قیمه میکند.

ماشینی (ما-شی-نی) adj
ساخت ماشین و کارخانه (مثل قالین، جاکت وغیره).

ماشیو (ما-شیو) n
برگ، تکه ای که از پشم گوسفند درست کنند و بیشتر برای کرتی و پتلون استعمال میشوند؛ بالاپوش یا کوتی که از همین تکه پشمین خشن دوخته شده باشد.

ماصول؛ محصول (ما-صُول؛ مَح-

صئول) n
محصول، گمرک، مالیاتی که حکومت از اموال وارداتی اخذ میکند.

ماضی (ما-ضِی) adj, adv
اندکی، کم (از حیث تاثیر و اهمیت).

ماغ (ماغ) n
شوره، زمینی که نمک دارد، نمک ناخالص که به حیوانات میدهند.

ماغوُرله (ما-غُور-لَه) n
خود را بمحبّت مالیدن.

مافتی (ماف-تی) n
قمر، مهتاب، قرص درخشنده یی که شبهنگام در آسمان ظاهر میشود .

مافتی‌گرفتگی (ماف-تی-گِ-رِف-تَ-گِی) n
خسوف، تاریک شدن قرص ماه در شب.

ماکان (ما-کان) n
مبرز، مکان قضای حاجت.

ماکم؛ محکم (ما-کَم؛ مَح-کَم)
مقاوم، پایدار، سخت.

ماکو (ما-کُو) n
جای مشله یا ماسوره در ماشین خیاطی.

ماکوت (ما-کُوت) n
دلمل، تربریان (گندم، جوری و باقلا).

ماکی (ما-کِی) n
مرغ خانگی ماده (برای تخم گزاردن).

مال ۱ (مال) n
چهارپایان اهلی مثل گوسپند و بز که برای استفاده از شیر و گوشت، یا فروش آن نگهداری میشود؛ جایداد، دارای، ثروت، دارایی غیر منقول؛ مال التجاره، اجناس، متاع قابل فروش.

مال ۲ (مال) adj
هموار، لشم، سطحی که پست بلندی نداشت باشد.

مالته (مال-تَه) n
پرتقال.

مالدار (مال-دار) adj
غنی، سرمایه دار، ثروتمند؛ آنکه مواشی زیاد نگهداری کنند.

ماله (ما-لَه) n
چوبی قطور و سنگین بطول تقریباً دو متر که توسط یک جفت برزه گاو بر روی زمین قلبه شده کشیده میشود تا کلوخها نرم و سطح زمین شخم زده هموار گردد.

ماله‌کدو (ما-لَه) n
هموار ساختن، برابر نمودن سطح زمین قلبه شده.

مالیه؛ مالیات (ما-لِ-یَه؛ ما-لِ-یات) n
باج، خراج، محصول، پولی که حکومت از مردم مطابق قانون اخذ میکند.

ماما (ما-ما) n
خالو، دایی، برادر مادر.

ماماخیلا (ما-ما-خِی-لا) n
اقارب و وابستگان از سوی مادر (در مجموع).

مامله (ما-مِ-لَه) n
معامله، دادوستد، خریدوفروش.

مامور (ما-مُور) n
کارمند اداره دولتی (از حیث رتبه بالا تر از 'کاتب').

مامور (ما-مُور) adj
خاموش، ساکت، آرام.

مامه (ما-مَه) n
جده، مادرکلان (پدری یا مادری)؛ هر پیرزن یا خانم سالخورده.

مامی‌کاله (ما-مَی-کا-لَه) n
(شکل متحول 'مهاکاله' سانسکریت) لفظاً بمعنی 'سیاه بزرگ' که سابقاً بعنوان حامی و پشتیبان مغولان پرستش میشد و در مغولی بنام 'ییکه قره' یاد میگردید؛ نام مرتفع ترین قسمت رشته جبال برکه در سر دره گلکوه (در قرباغ غزنی) که بنا بر افسانه عامیانه محلی گویا در ازمنه قدیم در آن مردم همنامی میزیسته ولی سپس به سرزمین دوردستی کوچیده اند.

مامیره؛ ممیره (ما-می-رَه؛ مَ-می-رَه) n

مامیران، یک نوع گیاهی که برای بهبود ضعف چشم بکار برده میشود.

مانی (ما-نی) n

کاسه چوبی.

مانی (ما-نی) n

منع، قطغن، نهی، عمل برحذر داشتن کسی از کاری.

مانی‌کدو (ما-نی) vt

برحذر داشتن، قطغن نمودن، بازداشتن، نهی نمودن.

مانیدلجی‌کدو (ما-نی-دَل-جی) vt

باعث ممانعت کسی شدن، وادار به برحذر داشتن کسی از عملی شدن.

ماواره (ما-واره) n

طمث، حیض، جریان خونی ماهیانه در زنان.

ماه (ما) n

هلال، قمر؛ برج، دوازده یکم یک سال؛ مدت زمانی که قمر ظاهر میشود تا که دوباره کم کم ناپدید میگردد.

ماه‌روزه (ما-ِ-رو-زَه) n

ماه صیام، ماه مبارک رمضان.

ماه‌گرفتگی (ما-گِ-رِف-تَ-گی) n

خسوف، تاریک شدن قرص قمر در شب.

مایز (ما-یز) n

کشمش، دانه های خشک شده انگور.

مایندر؛ میندر؛ مادراندر (ما-ین-دَر؛ مَ-یَن-دَر؛ ما-دَر-آن-دَر) n

زن پدر، مادر غیر حقیقی؛ زوجه پدر که ما در اصلی نباشد.

مایندری؛ میندری (ما-ین-دَ-ری؛ مَ-یَن-دَ-ری) adj

برادر یا خواهر که از مادر رضاعی کسی باشد.

ماینه‌خانه (مای-نَه-خا-نَه) n

محل معاینه، مطب داکتر (برای درمان بیماران).

ماینه کدو (ما-یَ-نَه) vt

معاینه کردن.

ماینه؛ معاینه (مای-نَه؛ مَ-عا-یَ-نَه) n

بازرسی، مشاهده داکتر از مریض.

مایه ۲ (ما-یَه) n

باقی مانده؛ مایه خمیر

مایه ۱ (ما-یَه) n

سرمایه، پول اصلی که کسی در تجارت و دادوستد بکار میبرد.

مایه ۳ (ما-یَه) n

خصیه، بیضه، خایه، تخم مربوط به آلت تناسلی.

مایه‌پنیر (ما-یِه-پَ-نیر) n

پنیرمایه، مایه ای که برای درست نمودن پنیر بکار میرود.

مایه‌جنگلی (مایِه-جَنگ-گَ-لی) n

نام گیاه خودرو

مایه‌خمیر؛ می‌خمیر (ما-یِه-خَ-میر؛ مَی-خَ-میر) n

خمیره، خمیر ترش برای آمیختن با آرد عجین شده.

مایه‌زدو (ما-یَه) vi

دلمه شدن، علقه بستن (خون).

مایه‌شدو (ما-یه) vi

سخت گشتن، دلمه شدن (شیر).

مایی (ما-یِی) n

ماهی، حوت.

مبارک (مُ-با-رَک) adj

فرخنده، خجسته.

مبارک (مُ-با-رَک) interj

تبریک باد!

متاره (مَ-تا-رَه) n

قمقمه، ظرف فلزی یا پلاستیکی کوچک برای ذخیره آب در مسافرت.

متر (مِتر) n

واحد اندازه گیری طول (معادل ۳۹/۳۷ انچ) که مساوی با صد سانتی متر و هزار ملی متر میباشد.

مترسک (مَ-تَر-سَک) n

هیکل آدمی که از چوب و تکه کهنه در مزرعه گندم برپا کنند (برای رم دادن گنجشک ها).

مترق (مَت-رَق) adj

سوزان، آفتاب بسیار گرم، شعاع آفتاب که باعث سوزش جلد شود.

متأسفانه (مُ-تا-سِ-فا-نَه) adv
با تأسف، با افسوس، بد بختانه.

متّکا (مُت-تَ-کا) n
تکیه، بالش، آنچه که در هنگام نشستن در آن تکیه کنند.

متلک (مَ-تَ-لَک) n
لغز، معما، چیستان؛ ضرب المثل.

متوسط (مُ-تَ-وَس-سِط) adj
دروسط، آنچه که حالت میانه دربین دو چیز را داشته باشد.

متک (مَ-تَک) n
موریانه، دیمک، چوب خوارک.

مثال (مِ-ثال) n
مانند چیزی، آنچه که برای تشبیه نمودن چیزی یا عملی گفته شود.

مثقال (مِث-قال) واحد اندازی گیری وزن معادل وزن بیست وچهار نخود.

مثل (مَ-ثَل) n
ضرب المثل.

مثل (مِثل) n
مانند، شبیه.

مثلاً (مَ-ثَ-لاً) interj
فی المثل، بطور نمونه.

مثنا (مُ-ثَن-نا) adj
مثنی، دو شده، سندی که دوباره داده شده باشد.

مجاز (مَ-جاز) n
خصلت، طبیعت.

مجاور (مُ-جا-وِر) n
محافظ زیارت، کسی که به خدمت و محافظت زیارتگاهی مشغول است؛ خادم مسجد، آنکه مسجد را نگهداری و جاروب میکند.

مجاهد (مَ-جا-هِد؛ مُ-جا-هِد) n
جهاد کننده، آنکه در راه دین بجنگد.

مجبور (مَج-بُور) adj
ناگزیر، ناچار، کسیکه جز اجراء عملی دیگر چارهٔ نداشته باشد، کسیکه بزور بکاری واداشته شده باشد.

مجتهد؛ مشتیت (مُج-تَ-هِد؛ مُش-تَ-یِت) n
کوشا و ساعی در عربی؛ (در اصطلاح فقه شیعه اثنی عشری) مرد اعلمی که احکام شرع را از روی ادلهٔ اربعه (کتاب الله، سنت، عقل و اجماع) استنباط کند و تطبیق آن را بشکل فتوای مذهبی از طریق رساله یی موسوم به توضیح المسائل به مقلدینش تجویز نماید.

مجراددو (مُج-را) vt
پول خرج شده کسی را به حساب آوردن، مصرفی را جبران کردن.

مجرد (مُ-جَ-رَد) adj
ازدواج نکرده، مرد بی زن.

مجل (مَ-جَل) n
وقت، زمان؛ فرصت، زمان مساعد، وقت مناسب برای اجرا نمودن کاری.

مجلّا (مُ-جَل-لا) adj
معاف و بخشوده از خدمت عسکری (به خاطر موجودیت در خارج یا نداشتن برادر بالغ).

مجلس (مَج-لِس) n
اجتماع، جائیکه مردم برای مذاکره یا مهمانی و ضیافت جمع شده باشند.

مجلّه (مُ-جَل-لَه) n
نشریهٔ مرتب و دوره ای (که شامل تصویر، اخبار، داستان و دیگر مقاله های متفرقه باشد).

مجمل (مُج-مَل) adj
مبهم، نامعلوم، مجهول.

مجمه (مَج-مَه) n
پطنوس، سینی، دوری.

مجول (مَ-جُول) n
آدم بی خرد، جهل زده و بیهوده.

مجیتی (مَ-جی-تی) n
جاروکش و خادم مسجد.

مچردانی (مَ-چَر-دا-نی) n
پشه بند، جالی که شبانگاه در بالای چهارپایی یا بستر خواب میبندند (برای رهایی از مزاحمت پشه های گزنده).

مچقلی‌کدو (مُ-چُق-لی) vt
شاخه درخت را با دست قطع کردن.

مچک ۱ (مَ-چَک) n
گلنگدن، آن حصهٔ از تفنگ که

کارتوس را از مخزن خارج و برای انداخت در میل داخل میکند.

مچک ۲ (مَ-چَک) n
طفل، کودک، پسر یا دختر خورد (معمولاً به نحو تحقیر آمیز گفته میشود).

مچکله (مَ-چَک-لَه) n
تولید فرزند، تولید نسل.

مچکله‌کدو (مَ-چَک-لَه) vi
صاحب فرزند شدن، عیالبار شدن.

مچگک (مَ-چَ-گَک) n
ماده مرغ خانگی یا کبک.

مچور (مَ-چُور) n
شاخچه های تازه و برگدار بید یا احیاناً پنجه چنار که در اوایل فصل خزان برا ی تغذیه گوسفندان قطع میشود.

مچه (مَ-چَه) n
بز سفید.

محترم (مُح-تَ-رَم؛ مو-تَ-رَم) adj
آنکه احترامش لازم است، حرمت داشته.

محتوا (مُح-تَ-وا) n
در برگرنده، چیزی که شامل چیز دیگر باشد.

محدود (مَح-دُود) adj
منحصر، آنچه که یک حد و اندازه بخصوص داشته باشد.

محرّ؛ مارر (مُ-حَر-رِر؛ ما-رِر) n
کاتب محکمه.

محرّم (مُ-حَر-رَم) n
اولین ماه سال هجری قمری (در بین شیعیان ده روز اول این ماه بعنوان سالگرد شهادت امام حسین از اهمیت خاص رثایی خود برخوردار میباشد).

محرم؛ مارم (ما-رَم) n
متعلقین نزدیک زن (مانند شوهر، برادر و پدر).

محروم (مَح-رُوم) adj
بی بهره، بی نصیب، آنکه از مزایای اقتصادی و اجتماعی دور نگهداشته شده باشد.

محشر (مَح-شَر) n
قیامت، روز رستاخیز.

محصل (مُ-حَص-صِل) n
شاگرد، دانش آموز.

محصلانه؛ ماصلانه؛
موصلانه (ما-صِ-لا-نَه) n
پولی که پولیس های امنیه از مردم به جور وستم اخذ میکنند.

محصل؛ ماصل؛ موصل (ما-صِل؛ مو-صِل) n
پولیس امنیه برای احضار کسی به نزد حاکم محل یا جمع آوری مالیات.

محقّق (مُ-حَق-قِق) n
تحقق گر، پژوهش گر، آنکه در باره کدام مسئله علمی تفحص و جستجو میکند.

محلّه (مَحَل-لَه؛ مُ-حَل-لَه) n
جای از شهر، منطقه و ناحیه کوچکی از یک شهر کلان.

محمّد (مُ-حَم-مَد) n
نام پیغمبر اسلام؛ حصه از نام مردان.

محنت (مِح-نَت) n
کوشش، تقلاّ، زحمت.

مخ (مُخ) n
صرع، مرض روانی که شخص مصاب را بی‌هوش میکند و با تشنجات شدید بدنی همراه است.

مخابره (مُ-خا-بِ-رَه؛ مَ-خا-بِ-رَه) n
مکالمه بوسیله تلگراف، تلیفون یا فرستنده بے‌سیم.

مخالف (مَ-خا-لِف؛ مُ-خا-لِف) adj
ضد، حریف، دشمن.

مخبر (مُخ-بِر) n
جاسوس، خبر رسان، گزارش دهنده مخفیانه خبرها.

مخت (مُخت) adj
دوامدار، سخت، مقاوم، محکم، ناشکننده (بیشتر در مورد اسباب و ادوات کار گویند).

مختبات (مُخ-تَ-بات) n
چیزی که بعد از درو در روی زمین باقی میماند.

مختصر (مُخ-تَ-صَر) adj
موجز، کوتا، فشرده.

مختلف (مُخ-تَ-لِف) adj
متنوع، آنچه که از هم فرق

داشته باشد.

مخ‌تو (مُخ-تُو) adj
کسی که ارواح خبیثه در تنش حلول کرده یا مصاب به حمله مرض صرع باشد.

مخته (مَخ-تَه) n
گریه، اشک ریزی؛ نوحه، مرثیه، اشعار سوگناکی که توسط زنان با صدای بسیار حزین در ماتم عزیزان خوانده میشود.

مخته کدو (مَخ-تَه) vi
گریه نمودن، اشک ریختن؛ ماتم کردن، ناله کردن، نوحه کردن، مرثیه خوانی نمودن.

مخصوص کدو (مَخ-صُوص) vt
گذارش محرمانه دادن، مطلع نمودن مقامات دولتی بطور سری (راجع به کردارهای غیر قانونی کسی).

مخّو (مَخ-خَو) adj
تنبل، سست، خواب آلود، آنکه همیشه بخوابد و تحرک در فعالیت های زندگی نداشته باشد.

مخو (مَ-خَو) جذامی

مخوک (مَ-خَ-وَک) adj
گریه رو، کسیکه به اندک فشاری روحی گریه کند.

مخول (مَ-خُول) adj
کسل، علیل، بیمار گونه.

مد (مَد) pref
پیشوندی است که معنی ماچه، مؤنث (مثلاً 'مدگاو' و 'مدکک' وغیره) را میرساند.

مدّا (مَد-دا) n
مدح، اشعار تحسین آمیزی که در وصف حضرت علي و امامان دیگر بر میخوانند.

مداری (مَ-دا-رِی) n
شعبده باز، آنکه نمایش های خارق العاده انجام میدهد.

مدّت (مُد-دَت) n
زمان، دور.

مدرسه (مَد-رَ-سَه) n
درس گاه، ساختمان و محل تدریس علوم دینی.

مدکک (مَد-کَک) n
ماکیان، مرغ خانگی ماده.

مدگیر (مَد-گِیر) n
دسته اسپار که دهقان از آن در حین قلبه کردن محکم میگیرد.

مدگیو (مَد-گیو) n
گاو ماده.

مدلی (مَد-لَی) n
لاله ای که گل نداشته باشد.

مدمّغ (مُ-دَم-مِغ) adj
متکبر، خود خواه، مغرور.

مدیر (مُ-دِیر) n
اداره کننده، آنکه یک موسسه دولتی یا شخصی را اداره کند.

مدّیی؛ مدّی (مُد-دَ-یِی؛ مُد-دِی) n
دشمن، خصم.

مڈ (مَڈ) n
لای، لجن، گلی که در عمق دریا یا حوض آب رسوب میکند.

مذبذب (مُ-ذَب-ذَب) adj
دودل، متزلزل، مترددد، لرزان، فاقد عزم استوار.

مذهب؛ مذّب (مَذ-هَب؛ مَذ-ذَب) n
دین، آیین؛ انشعابات کوچکی یک دین را نیز مذهب گویند (مانند حنفی، جعفری، شافعی و غیره که شاخه های کوچک از دین اسلام است).

مرادخانی (مُ-راد-خا-نِی) n
نام محله یی در کابل قدیم که مزار حضرت ابوالفضل عباس در آن واقع است.

مراعات‌کدو (مَ-را-عات) vt
از قیمت جنس کاستن، به نرخ ارزانتر دادن.

مرتد (مُر-تَد) n
مردود، رانده شده از دین.

مرتضی (مُر-تَ-ضا) pn
لقب حضر علي (ع).

مرج (مُرج) n
فلفل، گیاهی که میوه و دانه اش دارای مزهٔ بسیار تند و تیز میباشد و بعنوان یکی مصالح در طبخ غذا بکار میرود.

مرج‌تازه (مُرج-ِ-تا-زَه) n
مرچ تازه، فلفل سبز.

مرج‌دانی (مُرج-دا-نی) n
بوتل خورد با سرپوش سوراخ سوراخ برای پاش دادن مرج سائیده بر روی غذا.

مرج‌سیاه (مُرج-ِ-سیا) n
فلفل سیاه رنگ که دانه های سایییده اش را با شوربا و خوراک های دیگر ممزوج کنند.

مردآزمای (مَرد-آز-مای؛ مار-دَز-می) n
مترسک، هیکل آدمی که ازچوب و تکه کهنه در مزرعه گندم برای رم دادن حیوانانی که به کشت آسیب میرسانند بر پا کنند.

مردآزمای؛ماردزمی (مَرد-آز-مای؛ مار-دَز-می) n
یک موجود خیالی عظیم الجثه وسهمگین مانند کنده چوب ضخیم و دراز. عقیده بر این است که این موجود وحشتناک شبانگاه در برابر مرد تنها سفرکننده در آسمان آشکار میشود و هرگاه او زیاد نترسد و بتواند دست خود را بسوی ایزار بندش به علامت اثبات مردانگی دراز کند بزودی ناپدید میگردد.

مردار (مُر-دار) adj
بسیار کثیف، چتل، نجس (مثل لاشه متعفن حیوانات)؛ آدم خیلی لجوج و ناسازگار.

مرداردنه (مُر-دار-دَ-نَه) n
دانه های کوچک و چرکینی که در صورت و دیگر نقاط بدن ظاهر میشوند.

مردارشدو (مُر-دار) vi
نیست شدن، به هلاکت رسیدن، مردن (در اثر حادثه بد یا ناگوار).

مردارموی (مُر-دار-مُوی) n
موی بسیار نرم (مثل آنچه که بر سر و گردن طفل نوزاده شده وجود دارد).

مرداری (مُر-دا-ری) n
کثافت، چتلی؛ غش، رفتار ناروا (در بجل بازی وغیره).

مرداری‌گر (مُر-دا-ری-گَر) n
آدم تقلب کاری که در وقت زدن قمار (یا بازی های دیگر) مرتکب تخلف یا کردار نادرست شود.

مردانه (مَر-دا-نَه) adj
متعلق و منسوب به مردان.

مردکار (مَرد-ِ-کار) n
کارگری که با مزد روزانه بکار گماریده شود.

مردگاو (مُر-دَ-گاو) n
دیوث، قواد، دلال محبت، آنکه به زن فاحشه مشتری پیدا میکند (در دشنام دادن استعمال میشود).

مردم (مَر-دُم) n
انسان، بشر، جامعه، الوس، خلق.

مرد؛ مردک (مَرد؛ مَر-دَک) n
انسان مذکر، آدم بالغ نرینه؛ کنایه از شخص سخی و شجاع.

مردنگی (مَر-دِن-گی) n
چراغ

مردو (مُر-دو) vi
رحلت کردن، درگذشتن، وفات نمودن.

مردوزین (مُرد-ُو-زین) n
مرگ ومیر.

مردی (مَر-دِی) n
رجولیت، تحرک جنسی؛ جوانمردی و شجاعت.

مرزه (مَر-زَه) تمنا، خواهش، آرزو

مرش (مَرش) interj
پیش برو، حرکت کن! (فرمان نظامی).

مرش (مُ-رِش) n
مرت دسته جمعی، وفات تعداد کثیر، مرگ پی هم.

مرش‌سرکدو (مُ-رِش-سَر-کَ-دو) vi
مردن پی در پی، تلفات زیاد، فوت نمودن تعداد کثیر و پی هم.

مرش کدو (مَرش) vt
به پیش حرکت نمودن منظم قطعات عسکری.

مرض (مَ-رَض) n
ناجوری، بیماری، ناخوشی.

مرضی (مَر-ضی) n
خواهش، خواست و تصمیم.

مرغ (مُرغ) n
طیر، پرنده، هر جانوری که پر و بال داشته باشد و به هوا پرواز

نماید.

مرغاک (مُر-غاک) n
مرغک، پرندگان خورد در مجموع.

مرغایی (مُر-غا-یی) n
مرغابی.

مرغ‌گرفتو (مُرغ-گِ-رِف-تو) vi
(لفظاً) پرنده یی رازنده گرفتن؛ (مجازاً) بسیار خوشحال گردیدن، ذوق زده شدن (مثل اینکه پسرکی مرغی را شکار کند).

مرغمبی؛ ارغمبی؛ برغمبی؛ غرغمبی (مُر-غَم-بِی؛ اُر-غَم-بِی؛ بُر-غَم-بِی؛ غُر-غَم-بِی) n
گیاهی است دارای برگهای باریک و خاکستری رنگ و گلهای زرد که بیخ آن خام خورده میشود.

مرغوله‌کدو (مَر-غو-لَه) vt
دوست داشتن، علاقه و محبت نشان دادن نسبت بکسی.

مرک (مَ-رَک) n
سراغ؛ درک.

مرک (مَ-رَک) n
کرمهای باریک و نسوازی رنگی که بعض اوقات هنگام باریدن باران در سطح زمین پدید می‌آید.

مرکب (مَر-کَب) n
خر، الاغ.

مرک‌جرک‌شدو (مَ-رَک-جَ-رَک) vi
صاف و واضح ندیدن، تار بنظر آمدن.

مرک‌جرک؛ مرک‌زرک (مَ-رَک-جَ-رَک؛ مَ-رَک-زَ-رَک) n
آنچه که در شبهای نیمه تار بنظر آید و انسان قادر به دیدن واضح اشیاه نگردد.

مرکه (مَر-کَه) n
شورای حکمیت قومی برای تسویه دعاوی مردم؛ نام یکی از دستجات قومی در پنجاو و دیگر مناطق مرکزی.

مرگ (مَرگ) n
اجل، درگذشت، هلاکت، وفات، موت.

مرگمفاجات (مَرگ-ِ-مُ-فا-جات) n
اجل معلق، مرگ ناگهانی.

مرمی (مَر-مِی) n
گلوله، تیر تفنگ یا تفنگچه.

مرمی‌رسّام (مَر-مِی-رَس-سام) n
تیرآتشی؛ تیری که پس از شلیک در هوا مانند چراغ میدرخشد.

مرو (مُ-رُو) n
مریضی است که گاو را مصاب کنند و از دهن گاو آب رود و دندان ها و پاهایش آزرده گردد.

مرواری (مُر-وا-رِی) n
مروارید، در، لولو؛ نام زنان و دختران.

مروت (مُ-رُ-وَت) adv
آهسته، با احتیاط.

مرید (مُ-رِید) n
پیرو، ارادتمند سید.

مریض (مَ-رِیض) adj
بیمار، علیل، ناجور، رنجور.

مرینه (مَ-رِی-نَه؛ مُ-ری-نَه) n
نام تکه نازکی است برای لباس زنانه.

مزارشریف (مَ-زار-ِ-شَ-رِیف) n
مرکز ولایت بلخ، مزاری است در این شهر که مقبره حضرت علی در آن میباشد و میله معروف گل سرخ در اوایل فصل بهار نیز در این علاقه برگذار میگردد.

مزاغ (مَ-زاغ) n
شوخی، خوش طبعی، ساعت تیری.

مزاغ‌کدو (مَ-زاغ) vi
مزاح کردن، شوخی نمودن.

مزاغی (مَ-زا-غِی) adj
مزاحی، شوخ طبع، کسی که کارهای خنده دار بکند یا سخنان نغز و مضحک بگوید.

مزتراب (مُز-تَ-رآب) n
مبرز، مکان قضای حاجت.

مزداغ (مَز-داغ) n
نام گیاه است

مزدور (مُز-دُور) n
کارگر استخدام شده برای امور زراعتی یک خانواده.

مزگی (مَز-گِی) adj
مزه دار، خوش طعم، لذیذ (بیشتر

در مورد غذا و مواد خوردنی گفته میشود).

مز؛ مزد (مُز؛ مُزد) n
دست مزد، اجرت، حق الزحمه آسیابان.

مزه (مَ-زَه) n
طعم، ذایقه.

مزه تو؛ مستو (مَ-زَه-تُو؛ مَس-تو) adj
بامزه، خوش ذایقه، لذیذ، خوش طعم.

مس (مِس) n
یکنوع فلزی است دارای رنگ سرخ که استعمال زیاد دارد.

مسافر (مُ-سا-فِر) n
سفر کننده، آنکه بجای دور برود.

مسافرت (مُ-سافِ-رَت) n
سفر، عمل رفتن از یک جا بجای دیگر.

مساله (مَ-سا-لَه) n
مواد (مثل زنجبیل، جوزبویا، دارچینی، قرنفل وغیره) که برای خوش ذایقه کردن غذا استعمال میشود؛ مصالح ساختمانی (ملاط، سمنت و ریگ آمیخته باآب برای بناکردن دیوار).

مست (مَست) adj
نشه و لایعقل؛ سرخوش، آسوده خاطر.

مستجاب (مُس-تَ-جاب) adj
قبول گردیده، اجابت شده.

مستر (مَس-تَر) n
نام گیاه است

مستوفی (مُس-تَو-فِی) n
رئیس مالیه یک ولایت.

مسجد؛ ماجد؛ مجد (مَس-جِد؛ ما-جِد؛ مَ-جِد) n
نمازخانه، مزکت، محل عمومی برای اقامه نماز.

مسخره؛ مسقره؛ مسقیره (مَس-خَ-ره؛ مَس-قَ-ره؛ مَس-قِی-ره) n
ریشخند، بذله گو، کسی که با کارها و سخنان شوخی‌آمیز خود مردم را بخنداند؛ شخص پست و فرومایه که مورد ریشخند مردم باشد.

مسخندی (مَس-خَن-دِی) n
تبسم، لبخند، خنده آهسته.

مسدود (مَس-دُود) adj
بند، بسته.

مسکه (مَس-کَه) n
کره، چربی که از ماست گرفته میشود.

مسکه (مَس-کَه) n
نام یک قبیله هزاره که در جاغوری و کویته بلوچستان زندگی میکنند.

مسکین (مُس-کِین) adj
فقیر، تهی دست، محتاج.

مسگر (مِس-گَر) n
آنکه از مِس ظروف خانه بسازد.

مسلح (مُ-سَل-لَه) adj
سلاح دار، سلاح بدوش، کسی که تفنگ یا آلت جنگی دیگر باخود حمل میکند.

مسلمان (مُ-سُل-مان) n
آنکه در دین اسلام ایمان داشته باشد.

مسلمان‌کدو (مُ-سُل-مان) vt
(حسن تعبیر برای) ختنه کردن کودک نرینه.

مسل؛ مسله (مَ-سَل؛ مَ-سَ-له) n
چیستان، لُغز، سوال پیچیده یی پاسخ طلب که در هرات به آن "قرضی" گویند؛ کلمهٔ "مسل" شاید از مساله یا مسائله عربی [بمفهوم پرسش وسوال] بعاریت گرفته شده باشد: در ادبیات عامیانه هزاره یک نوع نکته دشوار و معمای منظوم است و مشتمل بر شرح و توضیحی که عبارت ظاهری اش بر مطلبی غالباً مبتذل دلالت میکند، حالانکه یک منظور با معنی و سنجیده در لابلای آن بامهارت خاصی تعبیه شده است.

مسله (مَ-سَ-له) n
پلاستیک، مواد نرمیکه از آن ظروف و اشیای دیگر میسازند.

مسمس (مُس-مُس) n
لبخند، تبسم.

مسواک (مَس-واک) n

ریشه ای نباتی که توسط آن دندان را صاف کنند.

مسول (مَس-وُل) adj

ذمه دار، جواب ده، عهده دار؛ پرسیده شده، خواسته شده.

مشا (مُ-شا) adj

مشترک، از چند صاحب، متعلق به چندین شخص.

مشت ۳ (مُشت) n

عمل جهش، پرش.

مشت ۱ (مُشت) n

ضربت با پنجه گره کرده؛ پنجه دست که آن را جمع و گره کنند (برای زدن کسی).

مشت ۲ (مُشت) n

به اندازه ظرفیت یک دست، آنچه در یک کف دست گود کرده جا شود.

مشتک (مُش-تَک) n

مقدارکم گندم آرد شده در آسیاب؛ چوب به قطر ۱۰ ده سانتی برای پوشاندن سقف خانه ویا برای حرکت دادن چوبهای ضخیم و سنگین.

مشت کدو (مُشت) vi

پریدن، جست آوردن، از بالای مانعی به یک جست گذشتن.

مشت و یخن شدو (مُشت-وُ-یَ-خَن) vi

به نزاع برخاستن، دست بگریبان شدن.

مشرت (مَش-رَت) بحث و مذاکره بی‌مورد.

مشغول (مَش-غُول) adj

مصروف، گرفتار، سرگرم در اجرای کاری.

مشقولی (مَش-قُو-لی) n

مشغولیت، مصروفیت، سرگرمی.

مشک (مَشک) n

ظرف چرمی کلان، پوست کامل بز یا گوساله یک ساله که برای تکان دادن ماست جهت گرفتن مسکه و نگهداری دوغ دوخته میشود؛ در کابل برای انتقال دادن آب به ذریعه سقایان نیز استعمال میگردد.

مشک‌زدو (مَشک-زَ-دو) vi

تکان دادن ظرف چرمینی که پر از ماست است (جهت گرفتن مسکه).

مشکل (مُش-کِل) adj; n

سخت، دشوار.

مشکل‌کشا (مُش-کِل-کُ-شا) n

حل کنندهٔ مشکل، لقبی که به حضرت علی داده شده است.

مَشکوک (مَش-کُوک) adj

مورد شک، شخص یا چیزی که در باره اش گمان برده شده باشد.

مشکوله (مَش-کُو-لَه) n

مشک، ظرف چرمی از پوست بز یا گوساله (برای بهم زدن ماست جهت گرفتن مسکه و نیز گذاشتن دوغ).

مشکوله‌دو (مَش-کُو-لَه-دو) n

سه پایه چوبین که در وقت مشک زدن مشک را به آن می‌آویزند.

مشله (مُش-لَه) n

گوتکی است در ماشین خیاطی که تار به گرد آن پیچیده میشود.

مشله (مَش-لَه) adj

مسخره، بذله گو، کسی که کارهای خنده دار بکند یا سخنان نغز و مضحک بگوید.

مشمیل (مَش-مِیل) adj

جسیم، کلان، بد هیکل، خرمن گوشت.

مشنگ؛ مورشه (مُ-شُنگ؛ مُور-شه) n

یک نوع گیاه که دانه هایش از ماش درشت تر است و پخته آن خورده میشود.

مشهد (مَش-شَد) n

نام شهری است در ولایت خراسان ایران که مرقد امام رضا (امام هشتم شیعیان دوازده امامی) در آن واقع است.

مشهور (مَ-شُور؛ مَش-هُور) adj

نامی، نامدار، معروف، شناخته شده.

مصرف (مَص-رَف) n

خرچ، آنچه که برای انجام کاری یا برآوردن هدفی از دست رفته

باشد.

مصروف (مَص-رُوف) adj
مشغول، گرفتار، آنکه در حالت انجام دادن کاری باشد؛ دستگاه تلفنی که اِشغال باشد.

مصلحت‌کدو (مَص-لَ-حَت) vi
مشوره کردن، نظر کسی را خواستن.

مضبوط (مَض-بُوط) adj
محکم، پایا (تکه وغیره)؛ قوی، مقاوم، سخت جان (اشخاص).

مطلب (مَط-لَب) n
منظور، هدف، مقصد.

مطلب‌آشنا (مَط-لَب-آش-نا) adj
آنکه کمک و تعاون اش فقط برای بدست آوردن هدف خودش باشد، کسیکه تنها در وقت ضرورت خودش بدیگران دوست باشد.

مظاهره (مُ-ظا-هِ-رَه) تظاهرات، راه پیمایی.

مظلوم (مَظ-لُوم) adj
ستم دیده، آنکه در حق اش ظلم شده باشد.

معاون (ما-وِن؛ مَ-عا-وِن) adj
مددگار، کمک کننده، شخصی که در غیاب کسی دیگر کار هایش را اجرا کند.

معتبر (مُع-تَ-بَر؛ مو-تَ-بَر) adj
آدم بااقتدار و متنفذ.

معروف (مَع-رُوف) adj
مشهور، نامدار، شناخته شده.

معطل‌کدو (ما-طَل) vi
تاخیر نمودن، عقب انداختن؛ توقف نمودن، انتظار کسی را کشیدن.

معطل؛ ماطل (ما-طَل) adj
تاخیر، به تعویق افتاده.

معقول (ما-قُول) adj
پسندیده، قابل درک، آنچه مطابق دلیل و عقل باشد.

معلّم؛ مالم (مُ-عَل-لِم؛ ما-لِم) n
مدرس، آموزگار، تعلیم دهنده، آموزاننده.

معلوم‌شدو (ما-لُوم) vi
بنظر آمدن، آشکار شدن، علنی گشتن.

معلوم؛ مالوم (ما-لُوم) adj
واضح، هویدا، روشن.

معمارباشی (مِ-مار-با-شی) n
معمارباشی، بنای ورزیده و لایق.

معمول (ما-مُول) adj
رائج، رسم و عادت، کارشده، عمل شده.

معنا (ما-نا) n
مطلب، هدف، مقصد.

مغاره (مَ-غا-رَه) n
پناگاه یا شکاف عمیق در یک قسمت کوه.

مغاو (م-غاو) n
مرض خطرناکی که اسپ والاغ به آن مبتلا میشوند و مکروب آن سبب خارج شدن چرک از سوراخ بینی اش میگردد.

مغدر (مَغ-دَر) n
مقدار، اندازه، قدر (مثلاً از لحاظ قد).

مغرور (مَغ-رُور) adj
متکبر، خودخواه.

مغز (مَغز) n
مخ، نخاع (جمجمه یا استخوان)؛ درون، صمیم، عمق (قلب یا هرچیز دیگر)؛ آنچه در میان هسته میوه است.

مغزسنگ (مَغز-ِ-سَنگ) n
کنایه از 'جای محال'.

مغزی‌تو (مَغ-زی-تُو) adj
روغن دار، نان کلفت و مدوری که خمیرش با روغن عجین شده باشد.

مغل (مُ-غُل) n
دریچه، سوراخ کوچکی که در دیوار طویله برای بیرون انداختن فُضلات حیوانات گذاشته شده باشد.

مغل؛ مغول (مُ-غُل؛ مُ-غُول) adj
باادب، مهذب، شریف، نجیب؛ سخی، آنکه در داد و ستد و عنعنات قومی دست باز داشته باشد؛ از نژاد مغول، مغولی.

مغلی (مُ-غُ-لی) n
نوع آهواست

مغولی؛ مغلی (مُ-غُو-لی؛ مُ-

غُ-لی) n
زبان مغولی، زبانی که توسط یک قبیله در نزدیک نیلی و زرنی استعمال میشود.

مفاد (مَ-فاد) n
فایده، منفعت، سود.

مفت؛ مفته؛ مفت کلذی (مُفت؛ مُف-ته؛ مُفت-کل-لَ-ذِی) adj
مجانی، رایگان، بدون بها؛ سهل، آسان.

مفته‌تودستی (مُف-تَ-وه-تَو-دِس-تی) آفتابه لگن (برای شستن دست قبل و بعد از صرف غذا).

مفلس (مُف-لِس) adj
فقیر، محتاج، تهی‌دست.

مقابل (مَ-قا-بِل) adj
روبرو، علیه، ضد.

مقاله (مَ-قا-لَه) n
یک مضمون که تحت عنوان معینی نوشته شده باشد.

مقبول (مَق-بُول) adj
زیبا، پسندیده.

مقدار (مِق-دار) n
اندازه، کمیت چیزی.

مقراض (مِق-راض) n
مقراض، قیچی خورد برای کوتاه کردن موهای ریش و بروت.

مقرّر (مُ-قَر-رَر) adj
ثابت، برقرار شده، قرارداده شده.

مقصد (مَق-صَد) n
منظور، هدف، مرام، غرض.

مقلد (مُ-قَل-لِد) n
پیرو، تقلید کننده، مرد یا زن بالغ شیعه دوازده امامی که در امور مذهبی از فتواهای مجتهد اعلمی پیروی و تقلید کند و به احکام مندرج در توضیح المسائل وی عمل نماید.

مقلق (مَق-لَق) n
کنایه، از طریق شوخی طعنه زدن

مکتب (مَک-تَب) n
مدرسه، محل تدریس و آموزش شاگردان (اعم از مذهبی یا دولتی).

مکتبی (مَک-تَ-بِی) n
متعلم، محصل، پسر یا دختری که به مکتب برود.

مکتوب (مَک-تُوب) n
نامه، نوشته، خط، کاغذ نوشته شده.

مکر (مَکر) n
حیله، فریب، نیرنگ.

مکرتو (مَ-کَر-تُو) adj
حیله گر، نیرنگباز، فریب دهنده.

مکمل (مُ-کَم-مَل) adj
کل، تمام، همه.

مکّه (مَک-کَه) n
زادگاه پیغمبر اسلام که در آن خانه کعبه نیز واقع است.

مگر؛ مگرم؛ مگه؛ مگم (مَ-گَر؛ مَ-گَ-رَم؛ مَ-گَه؛ مَ-گَم) conj
لیکن، اما، ولی، لیک.

مل (مَل) adj
خورده، ساییده، آلتی که در اثر کار زیاد لشم و دندانه هایش از بین رفته باشد.

ملّا (مُل-لا) n
عالم علوم دینی، مرد روحانی، واعظی که تبلیغ احکام دین را نماید؛ بزرگ قریه، شخص صاحب رسوخ در قریه؛ در بعض مناطق عنوانی است برای احترام و بزرگ جلوه دادن کسی بکار میرود.

ملاآذو (مُل-لا-آ-ذو) adv
سحر، اول صبح (هنگامی که ملا آذان گوید).

ملاشرنگ (مُل-لا-شَ-رَنگ) n
کنایتاً پیسه، پول.

ملاق (مَل-لاق) n
غلتک، پرش، عمل جست آوردن.

ملاقات (مَ-لا-قات؛ مُ-لا-قات) n
دیدار، عمل روبرو شدن.

ملّاق‌زدو (مَل-لاق) vi
بهوا پریدن، جست آوردن (بطوریکه بعد از چرخش در هوا دوباره بپا بزمین قرار گیرد).

ملاقه (مَ-لا-قَه) n
کفچه، چمچه کلان، قاشق بزرگی

که با آن شوربا یا روغن مذاب را از دیگ به کاسه میریزند.

ملاّقی (مُل-لا-قی) n
معلق زننده، غلتک کنان (فقط به کبوترانی که بدنه خود را در حین پرواز مرتباً واژگون و راست مینماید گویند).

ملاگک (مُل-لا-گَک) n
دو مهره کلان تسبیح که نود و نه دانه رابه اجزای سی وسه گانه تقسیم میکند.

ملامت (مَ-لا-مَت) adj
گناه کار، مقصر، مجرم.

ملامت کدو (مَ-لا-مَت) vt
مقصر دانستن، کسی را خطاکار و مجرم پنداشتن.

ملای بے عمل (مُل-لا-یِ-بے-عَ-مَل) n
آخند یا مرد روحانی که هرگز عمل نکند به آنچه که خود وعظ نماید.

ملخ (مَ-لَخ) n
حشره بالداری که به مزارع خصوصاً کشتزار گندم خسارت زیاد وارد میکند.

مل شدو (مَل) vi
ساییده شدن، لشم گردیدن (دندانه های قطعات یک دستگا در اثر کار بسیار زیاد).

ملغنجور (مَل-غَن-جُور) adj
مریض گونه، کسل.

ملک (مُلک) n
زمین زراعتی؛ وطن، کشور.

ملک (مَ-لِک) n
ملک، قریه دار، سرکرده باسواد چند دهکده که به عنوان عامل ارتباط دهنده در بین مردم و شعبات مربوط به حاکم محلی فعالیت داشت و معمولاً بر عریضه‌ها و سایر اوراق رسمی مهر میکرد (این نظام کار پس از انقلاب اسلامی سال ۱۹۷۸ عملاً متروک گردید).

ملل (مَ-لَل) n
حساسیت، حالتی که از جهت دست زدن به منطقه حساس بدن انسان بی اختیار خنده کنند.

ملم (مَ-لَم) n
مرهم پیه که برای چرب کردن موضع آسیب رسیده یا دست پای ترکیده استعمال میشود.

ملم کدو (مَ-لَم) vt
مرهم نمودن، دوا مالیدن؛ بطور آهسته مالش نمودن؛ کنایه از تملق و چاپلوسی کردن (برای حصول مطلب).

ململ (مَل-مَل) n
داکه، یک نوع پارچه نخی سفید و نازک که زنان از آن در تابستان چادر و ملایان لنگی یا دستار میسازند.

ملمود (مُل-مُود) adj, adv
آدم بیکاره، عبث، بیهوده، یاوه.

ملنگ
(مَ-لَنگ) n
فقیر، شخص مجذوب و شیفته، درویشی با موهای دراز و ژولیده که غالباً درحالت خلسه و مستی هستند و از راه گدایی امرار معاش میکنند؛ نام مردان در بین هزاره ها است و برای دفع شگون نحس معمولاً نوزادان نرینه یی را بدین نام مسمی کنند که خانواده آن دارای سابقه مرگ و میرکودکان مذکر باشد.

ملنگ (مَ-لَنگ) adj
سرخوش، مست، بیخود، مجرد.

ملو (مُ-لُو) n
بهانه جوی های بی جهت.

ملو طلب کدو (مُ-لُو-طَ-لَب)
بهانه جوی کردن.

مله شاخ (مَ-لَ-شاخ) adj
حیوانی که شاخهایش به دو طرف سر اش خمیده باشد.

ملّی (مُل-لِی) ترب.

ملی سرخک (مُل-لی-سُر-خَک) n
تربچه سرخ رنگ که معمولاً بعنوان سبزی با غذا تناول میگردد و بعربی آنرا "فجل" گویند.

ملی سفید (مُل-لی-سَ-فِید) n
تربچه سفید رنگ که معمولاً

یکجا با طعام خورده میشود.

ملیدو (مَ-لی-دو) vt
مالیدن، مالش دادن؛ بوسیله اصطکاک گرم کردن (مثل دودست در حین سرما).

ملیده کولیده شدو (مَ-لی-دَه-کو-لی-دَه) vi
باهم معاشرت کردن، نشست و برخواست نمودن (در عرصه یک مدت طولانی).

ملیده؛ نان ملیده (مَ-لی-دَه؛ نان-مَ-لی-دَه) n
یک قسم خوراک هزارگی که برای تهیه آن نان درهم کوبیده را با روغن آب شده و شکر ممزوج میکنند.

ممبر؛ منبر؛ نمبر (مِم-بَر؛ مِن-بَر؛ نِم-بَر) n
امام بارگاه، مسجد کلان در هزاره جات که باشندگان بیش از یک قریه در آن برای ادای نماز و مراسم سوگواری امام حسین وغیره اشتراک دارند؛ چوکی یا جایگاه دیگری که علما بر روی آن نشینند و بمردم خطاب کنند.

ممپلی (مُم-پَ-لی؛ مِم-پُ-لی) n
بادام زمینی، چند دانه مغزی که پس از بریان کردن غلاف نازک آن خورده میشود.

ممکن (مُم-کِن) adj
میسر، آنچه که قابل اجرا باشد.

منا (مَ-نا) n
خیمه بر گور کسی که تازه در گذشته است (برای تلاوت شبانه قرآن کریم و سوگواری).

مناره؛ منار (مُ-نا-رَه؛ مُ-نار) n
مینار یا مناره، ستون بسیار بلندی که در یک یا چند گوشه مسجد اعمار کنند.

مناسب (مَ-نا-سِب؛ مُ-نا-سِب) adj
مطابق میل، برابر، همشکل، درخور، شایسته.

مناسبت (مَ-نا-سِ-بَت) n
همشکلی، قرابت، نزدیکی.

منافق (مُ-نا-فِق) n
دورو، آنکه ظاهرش مانند باطن اش نیست.

منا؛ مانه (مَ-نا؛ ما-نَه) n
کُوخ، کلبه، آلونگ؛ کتاره، رف، نوعی طاقچه.

منتر (مَن-تَر) n
افسون، کلمات جادویی (که برای رام کردن مار گزنده خوانده میشود).

منتر کدو (مَن-تَر) vt
افسون کردن.

منتظر (مُن-تَ-ظِر) adj
چشم براه، آنکه در انتظار کسی باشد.

منت کدو (مِن-نَت) vt
سرزنش کردن، نکوهش نمودن، ملامت کردن.

منتو (مَن-تو) n
یکنوع بالاپوش درازی که زنان برتن کنند.

منتها (مُن-تَ-ها) conj
اما، مگر، لیکن.

منته (مَن-ٹَه) adj, n
چونته، آنکه ناخنهای دست یا پایش قطع یا سوخته باشند؛ مفلوج، زمینگیر، شخصی که توان جنبش اعضای بدن مخصوصاً دست و پایش از بین رفته باشد.

منته پیک (مَن-ٹَه-پَ-یَک) n
یکنوع بیماری خروس و ماکیان که مفاصل پنجه هایش کج میشود و از حرکت باز میماند.

منٹی (مَن-ٹی) adj
خرد، کوچک.

منٹی شدو (مُن-ٹی) n
قطع گردیدن، از جایی بریده شدن.

منٹی کدو (مُن-ٹی) vt
قطع کردن، بریدن، گسیختن؛ زنجیر یا ریسمان خود را پاره نمودن (در مورد حیوانات).

منٹی؛ مونٹی (مُن-ٹی؛ مُون-ٹی) adj
قطع، برش.

منٹیکی؛ منڈکی (مُن-ٹی-کی؛ مُن-ڈُ-کی) n
تک ضربه، کوبیدن مختصر (بر

سر و بدن کسی با دست).

منج (مُنج) n

لیفی که از یکنوع گیاه بدست می‌آید و در بافتن سطح تخت خواب بکار میرود.

منجک (مَن-جَک) n

تخت خواب بزرگی که بشتر در بالای خانه یا محل زندگی حیوانات در زمستان درست میشود.

منجک (مُن-جَک) n

تحقیق، جستجو، تجسس.

مَنجله (مَن-جِ-لَه) رک به "مینجله".

منجی (مِن-جی؛ مَن-جی) n, adv

پیغام، پیام؛ وسط، میان، بین.

منجی کدو (مَن-جی؛ مِن-جی) vi

پیغام فرستادن، اطلاع دادن به ذریعه پیک یا قاصد.

مندخسو (مَن-دَخ-سو) adj, adv

خسته، مانده.

مندنی (مَن-دَ-نی؛ مَن-دِ-نی) adj

کسیکه در جای توقف کند، آنکه برای مدتی درجای بماند؛ کمزور، ضعیف، ناتوان (با معنی دومی بیشتر در جملات منفی استعمال میشود).

مندو (مَن-دو) vi

ماندن، توقف کردن، مدتی در یک جا گذراندن.

منده (مَن-دَه) adj

از نفس مانده، ذله، خسته (بعلت کار زیاد یا راه رفتن بسیار).

منده نبشی؛ منده نیشی

(مَن-دَه-نَ-بَ-شی؛ مَن-دَه-نی-شی) inter

(شکل مختصرشده "مانده نباشی") این جمله تعارفی لفظاً "خسته نباشید" معنی میدهد و معمولاً از طریق اظهار کردن آن به مهمان تازه وارد یا کس نو از سفر برگشته خوش آمدید میگویند و از حال و احوالش جویا میشوند.

منڈک (مُن-ڈُک) adj

سخن مختصر و فشرده؛ آدم قدکوتاه، چیز کوتا یا گیرد.

منڈلی‌شدو (مُن-ڈَ-لی) vi

پرید، بزمین افتادن (بدون کدام استقامت و پایداری).

منڈلی؛ مونڈلی (مُن-ڈَ-لی؛ مون-ڈَ-لی) n

بیخ کوچک، ریشهٔ خشکیده گیاه (که از آن برای سوخت استفاده میکنند).

منڈه‌دوزخ (مُن-ڈِه-دو-زَخ) adj

کنایتاً به مرده ای گفته میشود که عمرش به ظلم و ستم و فسق و فجور گذشته باشد.

منڈه کندو (مُن-ڈَه) vi

برکندن، درآوردن (ریشه رشقه یا بوته).

منڈه؛ مونڈه (مُن-ڈَه؛ مُون-ڈَه) n

بیخ، ریشه، آن حصهٔ درختان و بوته‌ها که زیر خاک نهفته است.

منڈی گک (مَن-ڈِی-گَک) adj

کهتر، خوردتر (پسر)؛ هرچیز خورد (مثل پیاله وغیره).

منڈی؛ مونڈی (مُن-ڈِی؛ مُون-ڈِی) adj

حیوان بی شاخ (این کلمه فقط در باره گاو، گوسفند و بز بکار میرود).

منڈیل؛ منڈل (مَن-ڈِیل؛ مَن-ڈِل) n

عمامه، لُنگی، دستار (این رسم اکنون فقط مربوط مردان میباشد ولی در قدیم تکه درازی را نیز میگفتند که زنان در مرکز هزارجات در قرن نوزدهم مانند دستار بسر می‌بستند).

منزل (مَن-زِل) n

مسکن ومأوی، جای فرود آمدن، مقصد یا نقطه پایانه یی که سفر به آن ختم شود.

منزل کدو (مَن-زِل) vi

راه پیمودن، سفرکردن، پیاده راه رفتن.

منشی (مُن-شی) n

کاتب، آنکه حساب مصرف و کار کارکنان معدن ذغال سنگ را نماید.

منصب (مَن-صَب) n

منصب، مقام، شغل مهم رسمی، رتبه بلند.

منصبدار (مَن-صَب-دار) n
افسر نظامی، صاحب منصب عسکری.

منصفی کدو (مُن-صِ-فی) vi
داوری کردن، فیصله نمودن بهای عادلانه چیزی (در میان فروشنده و خریدار).

منطقه (مَن-طَ-قَه) n
ساحه، ناحیه؛ حصه معینی از هزاره جات که توسط مردم عرفاً با هویتِ شاخه، طایفه یا قبیلهٔ مسکون در آن تشخیص داده میشود.

منظر (مَن-ظَر) n
منبر، جای بلندی که واعظ در بالای آن نشسته سخنرانی کند.

منظره (مَن-ظَ-رَه) n
دورنما، چشم انداز، جای دیدنی؛ تصویری از جای زیبا و دیدنی.

منظور (مَن-ظُور) n
هدف، مقصد، مرام.

منظور کدو (مَن-ظُور) vt
قبول نمودن، مورد تأید و استقبال قرار دادن.

منقبت (مَن-قَ-بَت) n
اشعارستایش آمیزی که بالحن جدی و پرشور در مدح حضرت علی (ع) و کارهای شکوهمندش خوانده میشود. درحالی که خواننده به داخل مساجد مرتباً از این سو به آن سو و به آهستگی قدم میزند عصا بدست دارد.

منقّش (مُ-نَق-قَش) adj
با نقش و نگار، تزیین شده، آراسته.

منقل (مَنگ-قَل) n
آتشدان، یکنوع مجمری که در آن ذغال سوزانیده میشود.

منقه (مَنگ-قَه) adj
آنکه قسمت خلفی سوراخ بینی اش خراب و است و درست حرف زده نمیتواند.

منک (مَ-نَک) n
پیمانه، کیسه یا ظرفیکه توسط آن غلات یا مایع را اندازه بگیرند.

منکر (مُن-کِر) adj
آنکه انکار کند، کسیکه انجام عملی را نپذیرد.

منک کدو (مَ-نَک) vt
پیمانه نمودن، اندازه مایعات یا غلات را توسط کدام ظرف یا کیسه معلوم کردن.

منگ (مَنگ) n
ماده سفیدی که در روی ظرف با جوش دادن آب جمع میشود.

منگ (مَنگ) n
سخره، سنگ.

منگس (مَنگ-گَس) n
مگس، پشه.

منگ منگ کدو (مَنگ-مَنت) vi
به آواز خفیف و نامشخص صحبت نمودن.

منگیر (مَنگ-گِیر) n
توقف، مکث، تأخیر (در خلال کار).

منگیر کدو (مَنگ-گِیر) vi
مِن مِن کردن، دچار مکث زبان شدن (در روند گپ زدن).

منم (مَ-نُم) adj
شخص خودبین و مغرور.

منن (مَ-نَن) adj
مشابه، نظیر، مثل (در عادت و خصال).

منوّر (مُ-نَو-وَر) adj
نورانی، درخشان.

منیار (مَن-یار) n
مه، میغ، غبار، ابری که سطح زمین را میپوشاند و فضا را تیره میکند.

مو (مو) pron
ما (ضمیر جمع متکلم).

موبدل (موب-دَل) adj
مبدل، بد جنس.

موتاج؛ محتاج (مو-تاج؛ مُح-تاج) adj
نیازمند، تهی دست، آنکه ضرورت شدید داشته باشد.

موتر؛ موټر (مو-تَر) n
خودرو، اتومبیل، وسائل نقلیه ای

که دارای چهار اراه باشد و توسط آن بار یا سواری را حمل و نقل کنند.

موتور (مُو-تُور) n
داستگاهی سیم پیچی شده که توسط نیروی برق بحرکت درآورده میشود و برای بحرکت آوردن چرخهای ماشین آلات بکار میرود.

موتو؛ متو؛ موتیو؛ موتاو (مُو-تَو؛ مُ-تَو؛ مُو-تیو؛ مُو-تاو) n
لپ، آنچه در گودی دو کف دستی که بهم متصل باشد جابگیرد (مثل آب، آرد و امثالهم).

موٹروان (مو-ٹر-وان) n
راننده موتر، کسی که وسایل نقلیه را به حرکت در میآورد.

موٹغک (مو-ٹَ-غک) n
عمل شکستاندن یا بیجا نمودن مهره های گردن.

موٹغک‌کدو (مُو-ٹَ-غک) n
شکستانیدن، مکسور نمودن، بزور خم کردن (فقط در مورد گردن).

موٹقی‌خوردو؛ موچقی خوردو؛ مچقی خوردو (موٹ-قی؛ موچ-قی؛ مُچ-قی) vi
تکان خوردن، بشدت حرکت نمودن (یکی از مفاصل بدن مانند گردن، بازو یا پا بطوری که باعث ایجاد درد گردد).

موٹقی؛ موچقی؛ مچقی (موٹ-قی؛ موچ-قی؛ مُچ-قی) n
جنبش و چرخش شدید و ناگهانی در مفصل گردن یا پا.

موٹک‌اندختو (مو-ٹک-اَن-دَخ-تُو) vi
فربه شدن، چاق شدن، (گردن اش کلفت کشتن).

موٹک‌بر (مو-ٹک-بُر) adj
گردن شکسته (بطور دشنام به نوجوانان گویند).

موٹک؛ موٹاک؛ مٹک؛ مٹاغ (مو-ٹک؛ مو-ٹاک؛ مُ-ٹک؛ مُ-ٹاغ) n
گردن، استخوان گردن.

موٹه‌لنگ (مو-ٹَه-لِنگ) adj
آدم قوی، تنومند، صحتمند.

موج (مَوج) n
حرکت بالا و پایین آب در سطح بحر و رود خانه؛ موج رادیویی.

موجود (مَو-جُود) vi
حاضر، میسر، آنچه که در دست رس میباشد.

موجیله (مو-جِی-لَه) n
علاج، ردیابی مرض (توسط دعا و تعویذ).

موجیله کدو (مو-جی-لَه) vi
علاج کردن مرض، اثرات جنی را از انسان کشیدن، راه علاج و حلول جن را در انسان یافتن.

موچی (مو-چِی) n
کفاش، پینه دوز، کسی که پاپوش نو میسازه، یا بر کهنه آن وصله میدوزد.

مواد (مَو-داد) n
سکوت، آرامی، بی سروصدایی (نقیض هیاهو یا غالمغال).

موذی (مُو-ذِی) adj
ممسک، بخیل، خسیس.

مور (مُور) n
مهر، تربت.

مورچه؛ مورچه کنه (مُور-چَه؛ مُور-چه-کَ-نه) n
جانوری است اجتماعی که با گروه های بزرگ در بین لانه های زیر زمینی اش زندگی میکند.

مورشه (مُور-شَه) adj
خاکستری رنگ

مورقه (مو-رِ-قَه) n
محرقه، تب معادی، مرض ساری (که تب شدید، سردردی و اختلالات شکم دارد).

مورو‌زدو (مُو-رُو) vi
برو خوابانیدن.

مورو‌له‌کدو (مُو-رُو-لَه) vt
بشانه زدن، با سینه زدن، با یک ضربت برو خوابانیدن.

موره (مو-رَه) n
مهره، دانه سوراخ دار از شیشه و غیره.

مورّه (مُور-رَه) n
تراکم، انباشتگی (قرض بر روی

کسی).

موری (مو-ری) n
سوراخ مدور و سیاه رنگ در سقف خانه برای نفوذ هوا و خارج گردیدن دود، سوراخی کوچک برای ادخال بوته بدرون تنورکه معمولاً در بین دهلیز (یعنی مطبخ) خانه اطرافی هزارگی قراردارد، و این واژه در شعر جامی نیز بکار رفته است:

زنگیی روی چون در دوزخ
بینیی همچو موری مطبخ.

موری پوش (مو-ری-پوش) n
سنگ یا چوب که در بالای هواکش بگذارد تا خانه در شبهای زمستان از سرما محفوظ بماند.

موزه (مو-زَه) n
چکمه رابری که ساقه آن تا زیر زانو میرسد (معمولاً در وقت آبیاری یا گِل کاری پوشیده میشود تا پاها تر نگردد).

موزه پاک (مو-زَه-پاک) adj
متملق، چاپلوس.

موسو (مُو-سُو) n
ریشه (درخت وغیره).

موش (مُوش) n
جانوری است که انواع زیاد دارد و در لانه زیر زمینی اش که در بین خانه و در مزارع میسازد زندگی میکند.

موشک (مُو-شَک) n
شیطان چراغ، در دهات معمولاً از بوتل یا قطی سرپوشدار ساخته میشود، طوریکه سرپوش را سوراخ نموده و فتیلهٔ را از آن عبور داده بداخل قطی یا بوتل جا میدهند و در میان بوتل یا قطی تیل می‌اندازند که فتیله با جذب تیل در وقت ضرورت روشن میشود؛ پاپوش ساخته از پوست خام برای برف.

موش کش (مُوش-کُش) n
یکنوع تفنگ شکاری است با کارتوس بسیار خرد به اندازه کارتوس تفنگچه و برد نزدیک.

موش‌مرده (مُوش-ِ-مُر-دَه) adj
کنایه از کسی که سخت ترسیده و خاموشی گزیده است.

موصل (مو-صِل) n
عسکر، پولیس امنیه برای احضار کسی به نزد حاکم محل یا جمع آوری مالیات.

موغی (مو-غَی) n
چماق یا چوب ستبر و کوتاهی که با آن پسمانده خوشه های سخت گندم را میکوبند؛ مجازاً دختر فربه و کلفت (مثلاً 'آغَی موغی').

موغیک‌خوردو؛ مغیک خوردو
(مُوغ-یَک؛ مُ-غَ-یَک) تکان خوردن، بشدت نمودن (یکی از مفاصل بدن مانند گردن، بازو یا پا بطوری که باعث ایجاد درد گردد).

موغیک‌ددو؛ مغیک ددو
(مُوغ-یَک؛ مُ-غَ-یَک) vt
حرکت دادن، بشدد جنباندن (یکی از مفاصل بدن مانند گردن، بازو یا پا).

موغیک؛ مغیک (مُو-غ-یَک؛ مُ-غَ-یَک) n
جنبش و چرخش شدید و ناگهانی در مفصل گردن یا پا.

موفته‌یی (موف-تَه-یِی) n
مهتاب، نور قمر، روشنایی ماه در شب.

موفّق (مُ-وَف-فَق) adj
پیروز، توفیق یافته، بهره مند.

موقتی (مُ-وَق-قَ-تی) adj
برای مدت کوتا، آنچه دایمی نباشد.

موقوف (مَو-قُوف) adj
ممنوع، قدغن، محظور.

موکه (مو-کَه) n
جوراب، جوراب پشمی دراز که تا زیر زانو میرسد و هنگام سرمای زمستان در بین برف پوشیده میشود.

موگج؛ موکج (مُو-گَج) لجباز، سرکش؛ تندخو، بدخلق، بد اخلاق، ناجور، عصبانی.

مول (مول) adj
زیاد، فراوان، انباشته، متراکم

مولا (مَو-لا) n

مالک، سرور، سالار (یکی از القاب امام علی).

مولچر (مول-چَر) n

موعد، وقت معیینه؛ مدت، زمان، هنگام.

مولوی (مَو-لَ-وِی) n

لقبی که برای عالم دینی اهل سنت و جماعت بکار میرود.

موله (مو-لَه) n

حدود و حساب تعیین شده در بازی، برای اینکه هرکه به آن زود تر برسد یا آن شماره را پوره کند برنده خواهد بود.

موله؛ ماله (مو-لَه) n

نمد زیر پالان یا زیر زین، نمدهای استوانه شکل که در دو طرف پشت الاغ زیر پالان جا داده میشوند.

مومِلایی (مُوم-لا-یِی) n

ماده یی سیاه رنگ که در بعض غارها از شکاف سنگ بیرون میاید (در هزاره جات آن را با شیر مخلوط میکنند و پس از آمیختن با موی سوختانده بز به شخص صدمه رسیده که از جای بلند بر زمین افتاده است و نظایر آن میخورانند).

موملین (مُوم-لین) n

مبلایل، یکنوع روغنی که در بین ماشین برای تحفظ و و روان گردیدن آن انداخته میشود.

مومندو (مَو-مَن-دو) vi

ساکت شدن، مات و مبهوت ماندن، حیران گشتن.

مونت (مو-نَت) n

کار حفاظت و آبیاری مزرعه که یک برزگر از صاحب زمین برای یکسال بعهده میگیرد و آن در اوایل بهار یا آخر ماه زمستان سال قبل تعیین میگردد و شخص بی زمینی که در طول آن سال زحمت کشیده است حصه معیینی از حاصلات زمین را در فصل خزان اخذ میکند.

مونت (مو-نَت) adj

ابدی؛ موعودیکه به آینده موکول شده باشد.

مونچسه‌دلمه (مُون-چَ-سَه)

دلم برای دیدم میطپد.

موند (مُو-نَد) n

عاقبت، آینده.

موندتو (مو-نَد-تُو) adj

دوامدار، محکم، پایا (در مقابل استهلاک و گذشت زمان).

مونغو (مُونغ) n

جای دسته تیشه وتبر.

موی (مُوی) n

مو، اجسام باریک و طویلی که در روی پوست بدن میرویند.

موی‌آجه‌گک (مُوی-آ-جَه-گَک) n

ریش بز؛ گیاهی است کوهی بابرگهای باریک که بر روی زمین پهن میشوند و در بیخ برگها پرزهای سفید رنگی بوجود می‌آید این گیاه دارای شیر آبه سفید رنگی است و ریشه آن مثل ریشه زیره است و شباهت تام به مرغمبی دارد، در عربی به آن "لحیةالتیس" و در ترکی "تکه سقل" گویند.

موی بر (مُوی-بَر) n

موادی که زن یا دختر بالغ با استعمال آن موهای ناخواسته بدن خود را صاف میکنند.

موی‌چینک؛ موچینک (مُوی-چِی-نَک؛ مُو-چِی-نَک) n

آلت کوچک شبیه انبر برای چیدن موهای اضافی از بدن.

موید (مَ-وِید) n

موعد، وقت مقرره.

مهاجر (مَ-ها-جِر؛ مُ-ها-جِر؛ ما-جِر) n

پناهنده، آواره، آنکه به کشور دیگر هجرت کرده باشد.

مهار (مَ-هار) n

مهار، ریسمان بسته شده به چوبکی که بداخل پرده بینی شتر پیوسته است.

مهتر؛ میتر (مِه-تَر؛ مے-تَر) n

کلان، سرکرده (مربوط به یک دسته قبیلوی هزاره)؛ میرآخور،

سرپرست کمند اسپان خوانین کلان یا حکومت (در قدیم).

مهدی (مِهـ-دِی) n
نام دوازدهمین امام شیعیان دوازده امامی که در انتظار ظهور اش میباشند.

مهربانی‌کدو (مےـ-رَ-بـا-نی؛ مِ-هَر-بـا-نی) vt
دلجوی نمودن، تسلی دادن.

مهلت‌ددو (مُهـ-لَت؛ مو-لَت) vt
فرصت دادن، وقت دادن.

مهلت‌گرفتو (مُهـ-لَت) vi
فرصت گرفتن، وقت گرفتن.

مهم (مُ-هِم) adj
بااهمیت، آنچه که بسیار ضروری میباشد.

مهمان‌خانه؛ میمان‌خانه؛ میموخنه (مِهـ-مان-خا-نَه) n
اطاق مهمان، اطاقی بزرگی که از آن برای پذیرای و رهایش مهمانان مرد استفاده میشود.

مهمان‌کدو؛ میموکدو (مِہـ-مان؛ مےـ-مو) n
مهمان کردن، دعوت کردن (برای صرف طعام).

مهمان؛ میمو (مِهـ-مان) n
کسی که در خانه کس دیگر برود و در آنجا از او پذیرایی کنند.

مهمانی؛ میمانی (مِهـ-ما-نی؛ مےـ-ما-نی) n
ضیافت، دعوت طعام.

می‌چه (مَی-چَه) adj
سفید، نازک (برای بز سفید رنگ).

می‌خوردو (مَی) vi
چند قدم عقب رفتن (برای هدف گیری مانند حمله قچ) حالت تهاجمی بخود گرفتن، آماده جنگ شدن.

می‌سه (مَی-سَه) n
برگهای گندم، جو و جواری و دیگر حبوبات که بتازگی سر از خاک بدر آورده باشد.

میانه‌رو (مِ-یا-نَه-رَو) adj
اعتدال پسند، آنکه افراط و تفریط نکند.

میتایی (می-تا-یِی) n
دانه های شیرینی که چشیدن آن همزمان با تناول چای تدریجاً صورت میگیرد (مأخوذ از 'میٹھا' ی هندی).

میتر (می-تَر) n
دستگاهی که مقدار مصرف گاز طبیعی و برق را نشان میدهد.

میتک (مےـ-تَک) n
ستون، پایه چوبی برای اتکای سقف.

میتنگ (مےـ-تِنگ) n
جلسه یا نشست عمومی برای حل و فصل منازعات یا اتخاذ تصمیم دستجمعی (چنانچه که اعضای چانده یا اتحادیه قومی در کویته چنین انجمنی را در حین ضرورت یا در جریان هر ماه دایر میکنند).

میتنگ‌کدو (مےـ-تِنگ) vi
جلسه دایرکردن، جمع شدن در جایی (برای مذاکره و اتخاذ تصمیم دستجمعی).

میتی (مےـ-تی) n
میتین، چکشی که با آن سنگ آسیاب یا دستاس را تیز کنند.

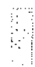
میچید (مےـ-چِید) n
هفت ستاره یی که خوشهٔ پروین یا عقد ثریا را در صورت فلکی ثور تشکیل میدهند؛ تغه میچید نام موضعی است در دایکندی (ص ۲۱۳، ق ۲، ج ۳، سراج)

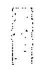
میخ (میخ) n
میله کوتاه آهنی نوک تیز یا چوب استوانهٔ نوک تیز (برای چسپاندن دو چوب یا فرو کردن آن در زمین به منظور بستن حیوانات).

میخ‌چلی (میخ-چَ-لِی؛ میخ-چِ-لِی) n
چوبی باریک و تیزی که برای کابیدن بیخ گیاهان بیشتر توسط کودکان بکار میرود.

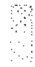
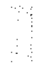
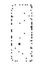
میخ‌شدو (میخ) vi
خلیدن، فرورفتن (مثلاً سوزن به نوک انگشت وغیره).

میخ‌طبیله؛ میخ تبیله

(میخ-تَ-بی-لَه) n
میخ طویله، میله کوتاه آهنی که نوک تیز دارد و اسپ و حیوانات دیگر را به آن میبندند.

میخ کدو (میخ) adj
فروکردن، درون نمودن، داخل کردن (چیزی نوک تیز را به درون چیزی دیگر).

میدان‌هوایی (مَی-دان-ِ-هَ-وا-یِی) n
فرودگاه، میدان کلانی که در آن طیاره بر زمین نشیند یا از آن در هوا پرواز کند.

میدو (مَی-دو) n
زمین پهن و آزاد، جای وسیع و هموار.

میده (مَی-دَه) adj
شکسته، مکسور؛ سائیده، آرد شده.

میده‌شدنی (مَی-دَه-شُ-دَ-نِی) adj
شکننده، آنچه که با ضربت بسیار اندک بشکنند.

میده‌شدو (مَی-ده) vi
شکستن، مکسور گردیدن، خورد شدن.

میده کدو (مَی-دَه) vt
شکستاندن، خورد کردن (چهارمغز وغیره)، شکستن (استخوان بدن)، درهم کوبیدن.

میراث (مے-راث) n
مالی که از مرده (خصوصاً پدر متوفی) به اولاد و باز ماندگان بلافصلش باقی میماند.

میرافغان (مِیر-اَف-غان) n
نام خاص مردان در میان هزاره ها (متشکل از 'میر' عربی و 'افغان' فارسی، یک اسم قدیمی که به افغان یا پشتون ارتباط ندارد، چون 'سام افغان' احتمالاً یک مردِ ترک نژاد که نامش در تاریخ نامه هرات، ص ۱۶۳، درج شده است).

میرخونده (مِیر-خون-دَه) n
دوست، همدم، رفیق صمیمی.

میرزا (مِیر-زا) n
نویسنده یی خوش خط در میان هزاره ها که نامه، عریضه و قباله به نثر زیبای فارسی تحریر میکند، یا کتب نایاب (مثل شاهنامه، حمله حیدری، صرف میر وغیره) رابرای مردم استنساخ مینماید؛ کاتب ورزیده دولتی که در نگارش اوراق و نوشته جات اداری کاملاً وارد باشد.

میرزایی (مِیر-زَ-یِی) adj, adv
رسم الخط شکسته و درهم پیچیده (سبک نگارش میرزایان قدیم در هزاره جات).

میرسنّت (مِیر-سُن-نَت) adj
نام خاص مردان در میان هزاره ها (معمولاً این اسم را بر کودک نرینه یی که از شکم مادر ختنه شده تولد گردد میگذارند).

میرگن؛ مِرگن (مِیر-گَن؛ مِر-گَن) n
تیرانداز ماهر، نشان زن ورزیده (منحصراً در مورد مرد شکارچی با تجربه و چیره دست گفته میشود که بالغ بر هشتاد آهو شکار کرده باشد).

میرگی؛ مرگی (مِیر-گی؛ مِر-گی) n
مِرگی، صَرع، یک نوع بیماریِ روانی که با بیهوشی و تشنجات شدید جسمانی توام میباشد.

میروغ (مَی-رُوغ) adj
لنگ، اعرج.

میروملک (مِیر-ُو-مَ-لِک) n
صاحب رسوخان روستا؛ کنایه از کسی که به بزرگی و قدرت تظاهر میکند.

میز (میز) n
تخته چوب یا آهنی چهار گوشه یا مدور معمولاً دارایِ چهارپا که در بالای آن لوازم تحریر یا ظروف را در هنگام صرف نمودن غذا میگذارند.

میزان (مے-زان) n
مهر، هفتمین ماه هجری شمسی؛ نام یکی از صور فلکی.

میستری‌خانه؛ مستری خانه (میس-تَ-رِی) n
جای یکه ماشین ها ترمیم شود.

میستری؛ مستری (میس-تَ-ری؛ مِس-تَ-ری) n
میکانیک، کسی که عوارض فنی موترها را ترمیم میکند.

میسّر (مُ-یَس-سَر) adj
آماده، فراهم، پیدا شده.

میسلی (مِیس-لی) n
بره زاده شده در فصل خزان که معمولاً لاغر و ضعیف الجثه است.

میسه (مَی-سَه) n
گیاه جوان، نبات تازه روییده، برگهای تازه روییدۀ جو و گندم.

میش (میش) n
گوسفند ماده که از حیث جسامت کاملاً رشد کرده باشد.

میغلده (مَی-غَل-دَه) n
تراکم جمعیت، ازدحام، بیروبار، شلوغ.

میقو (مَی-قو) adj
پاک، سفید و نازک.

میقه کدو (مَی-قَه) vt
صفا نمودن، پاک کردن، شستن.

میکه (مَی-کَه) n
حد و اندازه.

میل ۱ (مِیل) n
لوله تفنگ یا تفنگچه که از آن مرمی با شتاب خارج میشود.

میل ۲ (مِیل) n
میل، واحد مسافت افزونتر از کیلومتر.

میل جای؛ میله جای (مِیل-جای؛ مے-لَه-جای) n
خیمه گاه، محل اقامت موقت کوچی های پشتون در برخی از ساحات هزاره جات.

میله (مے-لَه) n
هواخوری، پیکنیک، سیر و تفریح دستجمعی در هوای آزاد؛ جشن بهاری که در بیرون ضریح مبارک علی (ع) در شهر مزارشریف بروز نوروز برگزار میگردد.

میمن (مے-مَن) n
گهواره بند، نوار درازی است که با آن طفل را به گهواره ببندند.

میمیک کدو (مَی-مَ-یک) vi
وانمود بزدن کردن، حالت تهاجمی به خود گرفتن (برای مرعوب ساختن حریف).

میمیک؛ می‌می (مَی-مَ-یَک؛ مَی-مَی) adj
آماده شدن برای حمله، تهدید، عمل ترساندن حریف.

مین (مَین) n
سلاحی که انواع گوناگون دارد و در زیر خاک برای منفجر ساختن عراده یا از بین بردن شخص تعبیه میشود.

مینا (مَی-نا) n
پرنده ای است درای بالهای سیاه یا نسواری که بعضی صداها را مانند طوطی تقلید میکند.

مینجری کدو (مین-جِ-ری) vi
لنگان لنگان

مینجله (مین-جِ-لَه) n
شماری از ساقه های خوشه‌دار گندم که بسیار نزدیک به همدیگر میروید و مجموعه انبوهی را تشکیل میدهد.

مینجی ۲ (مین-جِی) adv
بین، وسط (دو یا چند چیز).

مینجی ۱ (مین-جِی) n
حد فاصل، فاصله، مفصل، مچ.

مینکل (مین-کَل) adv
وسط، میان؛ بین دو یا چند کس.

مینکلگی (مے-نَ-کَل-گی؛ مین-کَل-گی) adj
در میانی، وسطی، مابینی، در بین کلانترین و خوردترین (بچه یا دختری که سِنّاً در بین برادر یا خواهر کهتر و مهتر باشد).

مین گور (مین-گور) n
لحد، جای که بدن مرده را گذارند.

مینگی شدو (مے-نَ-گی) vi
میانجیگری کردن، واسط واقع شدن، واسطی نمودن.

مینگیری کدو (مے-نَ-گِ-رِی؛ مین-گِ-ری) vi
میان گیری کردن، واسط واقع شدن، جدانمودن دوکسی که باهم آناً مشغول جنگ تن به تن می

باشند.

مینگیری؛ مینگی (مے-نَ-گِ-رِی؛ مے-نَ-گی) n
میانجیگری، وساطت، عمل واسط واقع شدن.

مین؛ مے (مین؛ مے) n
کمر، حصه وسط بدن انسان.

مینه (مے-نَه) adj
اندر، بین، مابین؛ وسطی، دربین دویاچند نفر.

مینه (مِے-نَه) n
جا، محل، مکان.

مینه بخشی (مے-نَه-بَخ-شی) n
علامت مخصوص در بین زمین های مزروعی متعلق به دو ملاک جداگانه.

مینه رو (مے-نَه-رَو) adj
کسیکه در امور اعتدال بخرج دهد؛ میانجی گر، وسیط و وسیله بین دو طرف معامله؛ منصف و بیطرف

مینه سال (مے-نَه-سال) adj
میان سال، کسی که درحد وسط عمرش قراردارد.

میوه (مے-وَه) n
ثمر، بار گیاه.

میین (مَ-یِین) adj
باریک، ظریف، نازک.

نا (نا) pref
پیشوند نفی (مثل 'نادیده'، 'نادار'، 'ناشاد' وغیره).

نابالغ (نا-با-لِغ) adj
صغیر، نارسیدن به سن بلوغ.

نابشه (نا-بِ-شَه) adj
نافرمان؛ آدم سرکش؛ ازهیچ

ناب گرفتو؛ ناف گرفتو (ناب؛ ناف) vt
اندازه گیری کردن، درجه طول و عرض قامت کسی را معلوم نمودن (مثلاً برای دوختن لباس نو).

نابلد (نا-بَ-لَد) adj
کسیکه از منطقه اطلاع نداشته باشد.

نابود (نا-بُود) adj
بینوا، غریب، فقیر، نادار.

نابودگی (نا-بُود-گی) n
فقر، تنگ دستی.

ناپاک (نا-پاک) adj
کثیف، آلود، چتل؛ آنکه پس از انزال منی یا دیدن خون حیض غسل نکرده باشد.

ناترنشو؛ ترنشیو (نا-تَر-نَ-شَو؛ تَر-نَ-شیو) adj
سرکش، نافرمان، عصیانگر.

ناتو (نا-تو) adj
ناتوان، صعیف، کم قدرت.

ناجایز (نا-جایز) adj
دور از عدالت و انصاف.

ناجو (نا-جُو) n
ناژو، درخت کاج و صنوبر.

ناجوان (نا-جُ-وان) adj
نامرد، خسیس، پست و فرومایه.

ناجوب (نا-جوب) adj
کج خلق، ناموافق، بد اخلاق، بدگزاره.

ناجوبله کدو (نا-جو-بِ-لَه؛ نا-جوب-لَه) adj
شوخی کردن، شورماشور و غالماغال نمودن.

ناجوراندختو (نا-جور-اَن-دَخ-تو) vt
تمارض نمودن، خود را بیمار وانمود کردن.

ناجورشدو (ناجور) vi
بیمار گردیدن، مرضی مصاب شدن، دچار ناخوشی شدن.

ناجور؛ نجور (نا-جور؛ نَ-جور) adj
بیمار، مریض، آنکه صحتمند نیست.

ناجوری (نا-جو-رِی) n
مرض، بیماری، درد و ناسازگاری جسمی.

ناچار (نا-چار) adj, adv
مجبور، ناگزیر؛ مجبوراً، از روی ناگزیری، بنابر ناعلاجی؛ بیچاره، درمانده، بینوا.

ناچل (نا-چَل) adj
قلب، بی ارج، فاقد ارزش (سکه یا پول کاغذی).

ناچم (نا-چَم) adj

کج خلق، بداخلاق، بدگذاره، ناموافق، ناسازگار.

ناچیز (نا-چیز) adj
اندک، کم و بی ارزش.

ناحق (نا-حَق؛ ناق) adj
بدروغ، دور عدالت و انصاف، بدون کدام حق شرعی.

ناخ (ناخ) n
شاخه، فرع، آنچه که از بدنه اصلی نبات رشد کرده و جدا شده باشد.

ناخا؛ناخواه (نا-خا) adj
بی میل، ناراضی، مخالف.

ناخنک (نا-خُ-نُک) adj
هنوز عادت نکرده به گشتن یا کار کردن (در مورد نرگاو یا چهارپایان باربر پس از عدم تحرک طولانی در جریان ماه های زمستان).

ناخنک (نا-خُ-نَک) n
انگشتانه، پوست یا پارچۀ که با آن ناخنها را بپوشاند تا از آسیب سنگ و چوب در هنگام کار در مزارع محفوظ بماند.

ناخنک‌زدو (نا-خُ-نَک) vt
با ناخن زدن و پهن ساختن زغاله خمیر پیش از پختن آن در بین تنور.

ناخنه (نا-خُ-نَه) adj
تندخو

ناخو (نا-خُو) n
استخوان نازکی که بر سر انگشتان دست و پا است؛ انگشت، هریک از اجزای پنج گانه متحرک دست و پای انسان.

ناخود (نا-خُود) n
نخود.

ناخوش (نا-خُوش) adj
مریض، علیل، بیمار.

ناخوشی (نا-خو-شی) n
مرض، بیماری، درد جسمی.

ناخونگیر (نا-خون-گیر) n
آلتی که با آن ناخن ها را کوتاه کنند.

نادار (نا-دار) adj
مستمند، بی نوا، مسکین، تهیدست.

ناداری (نا-دا-رِی) n
فقر، تهیدستی، نیستی مایحتاج زندگی.

نادر (نا-دِر) n
قربان، فدا، صدقه.

نادو (نا-دو) n
کودک، طفل، آنکه سناً بعقل و کمال نرسیده است؛ نفهم، کم عقل.

نار (نار) n
نهر، جویباری که برای آبیاری احداث ساخته شده باشد.

ناراض (نا-راض) adj
رنجیده، قهر، خفه (ازکسی).

نار؛ نر (نار؛ نَر) n
شاخه گلدار نبات.

ناروا؛ نارو؛ نروا (نا-رَ-وا؛ نا-رُو؛ نَر-وا) adj, adv
ناحق، دور عدالت و انصاف، بدون کدام حق شرعی؛ کنایه از آدم زیرک و زرنگ.

ناروایی؛ نروایی (نا-رَ-وا-یِی؛ نَر-وا-یِی) n
بی عدالتی، ناانصافی، ظلم مطلق، حق تلفی صریح.

ناره (نا-رَه) n
نره، آلت تناسلی حیوانات.

ناری (نا-رِی) n
خوراکی که با روغن طبخ شده باشد، غذای لذیذ و مقوی.

ناز (ناز) n
فخر، عشوه، کرشمه.

نازبردار؛نازبله‌گر (ناز-بَر-دار؛ ناز-بَ-لَه-گَر) n
آنکه پذیرندۀ ناز و خواهش های کسی باشد.

نازبو (ناز-بُو) n
سوسَبز؛ یکی از سبزی های خوردنی

نازدانه (ناز-دا-نَه) adj
ناز پرورده، پسر یا دختری که در آسایش و نعمت بزرگ شده باشد.

نازک (نا-زُک) adj
لطیف، ظریف، باریک؛ ناز

پرورده، آنکه سختی و مشقت روزگار را ندیده باشد.

نازکدل (نا-زُک-دِل) adj
رقیق المزاج، شخص حساسی که به آسانی غمگین شود یا احساسات اش زود جریحه دار گردد.

نازنین (نا-زَ-نِین) adj
دلربا، زیبا، نازک اندام.

نازولی (نا-زو-لَی) adj
نازدانه، دختر و پسری که در رفاه و آسایش تام پرورش یافته باشد.

نازی (نا-زَی) adj
نازا، زنی که حامله نشود.

ناساز (نا-ساز) adj
رنجیده، قهر، خفه (ازکسی)؛ بیمار، ناسالم (از لحاظ جسمی).

ناسمل (نا-سَ-مَل) adj
تندخو، بد اخلاق، کج خلق.

ناس؛ ناست (ناس؛ ناست) adj
نحس، شوم، بدیمن، بدشگون.

ناسیر (نا-سیر) adj
عیاش و بی باک، مست و سرخوش (پسران جوان).

ناشاد (نا-شاد) adj
بدبخت، کم طالع.

ناشتا (ناش-تا) n
صبحانه، غذای که در هنگام صبح صرف شود.

ناشدنی (نا-شُ-دَ-نی) adj
ناممکن، کاری که اجرایش محال است.

ناشکر (نا-شُکر) adj
ناسپاس، آنکه ارزش نعمت و افزونی رزق را نداند.

ناشکری (نا-شُک-رِی) n
ناسپاسی، ناقدرشناسی (مخصوصاً در قبال خداوند).

ناشنخته (نا-شِ-نَخ-تَه) n, adj
ناشناس، بیگانه، کسی که معرفت قبلی ندارد.

ناشی (نا-شِی) adj
غذایی که به جان کسی یا بیماری ننشیند و به مزاج وی سازگاری نداشته باشد.

ناصاف (نا-صاف) adj
ناپاک، غیرمنزه، پلید؛ زنی که ارواح خبیثه بر او مستولی باشد (معمولاً در هنگام و بعد از وضع حمل).

ناصور؛ ناسور (نا-سُور) n
زخم مزمن و عفونی، زخمی که از زیر چرک دهد، زخم مزمن و صعب الالتیام.

ناظر (نا-ظِر) n
کار فرما، آنکه از جانب میر یا خان برای نظارت بر کارها و افرادش برگزیده شده باشد.

ناعلاج (نا-عِ-لاج) adj
مجبور، ناگزیر، ناچار.

ناغه‌شدو؛ نغه شدو (نا-غَه؛ نَ-غه) vi
تخلف کردن از تاریخ نهایی، شروط و التزامات که مستوجب پرداخت جریمه است.

ناغه‌کدو؛ نغه کدو (نا-غَه؛ نَ-غه) vt
بازماندن از رویش (در مورد تخمی که تازه بر زمین افشانده شده)؛ جریمه کردن کسی که کار معینی را انجام نداده است.

ناغه‌گی؛ نغه‌گی (نا-غَه-گی؛ نَ-غه-گی) n
جریمه یی که بر ذمه کسی تحمیل شود (بخاطر عدم ایفای تعهدات).

ناغه؛ نغه (نا-غَه؛ نَ-غه) adj
مقصر، مجرم، خطاکار.

ناف (ناف) n
سوراخ یا چقری خوردی که برروی شکم انسان است؛ بند ناف کودک نوتولد.

ناف‌رفتو (ناف) vi
ناف گسیختن، دردی که در قسمت شکم بخاطر برداشتن وزن یا حرکت ناگهانی پدید می‌آید.

نافرمو (نا-فَر-مو) adj
نافرمان، باغی، متمرد.

نافزمین (ناف-ـِ-زِ-مین) n
یکنوع سماروق بشکل نیم کره ای و اندازه های مختلف که حتی

به اندازه یک تربوزه نیز بزرگ میشود و آنرا مانند سمارق معمولی در روغن سرخ کرده صرف میکنند.

ناف کدو (ناف) vt
بند ناف کودک نوزاد را بریدن.

ناف گرفتو (ناف) vt
بجا آوردن ناف (این عمل توأم با مالیدن و چرب کردن و بستن ساحه ناف صورت میگیرد).

ناقدل؛ ناقودل (نا-قَ-دَل؛ نا-قُو-دَل) adj
زرنگ، چالاک، تیزهوش، زیرک.

ناقص (نا-قِص) adj
ناتمام، کاسته، چیزی که بحد کمال نرسیده باشد.

ناقی (نا-قِی) adv
بےموجب، بلاسبب، بدون وجه حق.

ناک (ناک) n
گلابی، میوه درخت گلابی.

ناکاره (نا-کا-رَه) adj
بیهوده، عبس، بی فائیده.

ناکام (نا-کام) adj
ناموفق، نامراد، بمقصود و آروزو نرسیده.

ناکدو (نا) vt
رد نمودن، قبول نکردن.

ناگهان (نا-گَ-هان) adv
بی وقت، بی خبر، بدون اطلاع قبلی.

نال ۱ (نال) n
نعل، قطعهٔ آهن که به سم اسپان میچسپانند.

نال ۲ (نال) n
نااهل، پسر یا دختر ناصالح که موجب آزار و رنجش والدین شود و واجبات فرزندی خود را برای رفاه و آسودگی آنان انجام ندهد.

نالایق (نا-لایق) adj
بی کفایت، آنکه لیاقت نداشته باشد؛ کم ارزش، پست.

نال پایی (نال-پا-یِی) n
پولی که پولیس های امنیه از مردم به جور و ستم اخلمی کنند.

نالشت (نا-لِشت) n
جرص، آز، طمع.

ناله ۱ (نا-لَه) n
قول یا دره تنگ (مثل قرناله یا قول سیاه در منطقه ناوُر).

ناله ۲ (نا-لَه) n
صدای که بیمار از فرط درد میکشد؛ شکایت، شکوه از مشکلات روز گار.

ناله کدو؛ نالیدو (نا-لَه؛ نا-لی-دو) vi
شکوه داشتن، شکایت نمودن، از مشکلات روزگار گله کردن.

نالین چه (نا-لِین-چَه) n
نهالین چه، ترشک کوچکی که بر آن یک نفر می‌نشیند.

نام (نام) n
اسم، شهرت.

نام ایشتو (نام-ایش-تو) vi
نام ماندن، اسم گذاشتن (برکسی به شکل تحقیرآمیز، مانند 'آوخورخاو'، وغیره).

نام بد (نام-ِ-بَد) adj
بدنام، آنکه به زشتی مشهور شده باشد.

نام بدی (نام-بَ-دی) n
بدنامی.

نام بر کدو (نام-بُر) vi
نام کشیدن، نام برآوردن.

نام تو؛ نامدار (نام-تُو؛ نام-دار) adj
مشهور، سرشناس، نامی، معروف.

نام خدا (نام-ِ-خُ-دا) interj
آفرین، مرحبا، شاباش (برای تحسین از کار کودکان).

نام دود کدو (نام-دُود) vi
خود را انگشت‌نما کردن، کسب نمودن شهرت به بدی (در نتیجه جنایت جنسی یا افتضاح دیگر).

نامرد (نا-مَرد) adj
زن صفت، جبون، ترسو؛ بخیل، خسس، ممسک.

نام شندو (نام) vt
کنیه گذاشتن، لقب نهادن (بگونه منفی بر روی کسی).

نام شو (نام-شو) n
نام نشان، نشاننده لقب، کسی که بر دیگران لقب تحقیر آمیز

میگذارد.

نامعلوم (نا-ما-لُوم) adj
نامعلوم، مبهم، مجهول.

نامغل (نا-مُ-غُل) adj
بی ادب، بی‌تربیت؛ کثیف، چتل؛ خسس، ممسک، بخیل، فزومایه.

نام‌کدو (نام) vt
نام ماندن، اسم نهادن (بر کودکی نوزاد).

نام‌گر (نام-گَر) n
نام نشان، نشاننده لقب، کسی که بر دیگران لقب تحقیرآمیز میگذارد.

نام‌گم (نام-گُم) n
مرضی استه که ناگهانی عارض میشود و نقطه از بدن ورم میکند و درد شدید دارد. این نوع بیماری ها انواع گوناگون دارد و طبیبان محلی آنرا بدو نوع "نام گم نر" و "نام گم ماده" تقسیم میکنند و هر کدام مشخصات خاص خود را دارد.

نامنده (نا-مَن-دَه) n
نگون بخت، بخت برگشته (بیشتر در فحش و توبیخ کودک استعمال میشود).

نام‌نیکی (نام-ِ-نی-کی) n
نیک نامی، شهرت خوب.

ناموس (نا-مُوس) n
عفت و شرفی که به اعضای مؤنث خانواده کسی مرتبط است (آنچه که دفاع و حرمتش مستقیماً به غیرت و حیثیت یک مرد هزاره تعلق میگیرد).

نامول (نا-مُول) adj
محو؛ تباه؛ نیست

نامه (نا-مه) n
مکتوب، نوشته، خط، کاغذ نوشته شده.

نامه (نا-مَه) n
یک نوع خط راهداری عکس‌دار که مقامات حکومتی ایران بنام مهاجرین افغانستان برای دخول در ایران و یا سفر از شهری به شهر دیگر صادر میکنند.

نامی (نا-مِی) adj
نامدار، معروف، مشهور.

نان (نان) n
طعام، خبز، آرد گندم یا جو یا امثال آن که در تندور یا داش پخته شده باشد.

نان‌بای (نان-بای) adj
نانوا، خباز، کسی که برای فروش نان بپزد.

نان‌بایی (نان-با-یِی) n
نانوائی، خبازی، دکانی در بازار که در آن نان می پزند و می فروشند.

نان‌بته (نان-بَ-تَه) n
غذای ساده هزارگی که در بین کاسه بسیار فراخ چوبین تهیه میشود و در وسط آن سوراخی جهت انداختن روغنِ داغ قراردارد.

نان‌بیگاه (نان-ِ-بی-گا) n
نان شب، غذایی که در اول شب خورده میشود.

نان‌تر؛ نَنتر؛ نان‌تر دوغ
(نان-تَر؛ نَن-تَر؛ نان-تَر-ِ-دوغ) n
خوراک بسیار ساده و معمولی متشکل از قطعات خورد نان که مقداری دوغ در بالایش می‌اندازند و سپس با قاشق های کلان میخورند.

نان‌چاشت (نان-ِ-چاشت) n
غذای ظهر (که غالباً در حوالی ساعت ۱۲ بجه نیمروز تناول میگردد).

نان‌خوردو (نان) vt
غذا خوردن.

نان‌ده (نان-دِه؛ نان-دِے) adj
آدم سخاوتمندی که به مهمانان و مسافرین بگونه رایگان غذا بدهد.

نان‌گرم (نان-ِ-گَرم) n
نان داغ و تازه برآمده از میان تنور؛ یک قسم نذراست رایج در میان هزاره ها بدینسان که یک یا چند قرص نان کلفت فطیر را پس از قرائت دعا در داخل مسجد شکستانیده قطعات آن را به همه حاضرین تقسیم میکنند.

نانوات؛ ننوات (نان-وات؛

نا-نَ-وات؛ نَ-نَ-وات) n

عذر خواهی از کسی برای ار تکاب جرمی (معمولا گاو یا چیزی با ارزش دیگری همرا میبرند).

ناو (ناو) adj

علامت چاقی، نشان فربه گردیدن.

ناوج (نا-وَج) adj

بسیار زیاد

ناوخت (نا-وَخت) adv

دیر، گذشته از وقت مناسب یا معین.

ناور؛ ناوور (نا-وُر؛ نا-وُور) n

جهیل، تالاب؛ منطقه یی هزاره نشین در ولایت غزنی که دارای یک آب ایستادهٔ طبیعی محاط به خشکه است و مجرای بیرون رفتن ندارد.

ناوکشیدو (ناو) vi

بسیار چاق شده.

ناولی (نا-وُ-لَی) adj

غلط، نادرست، خلاف قاعده (در بجل بازی).

ناوه؛ نوه (نا-وَه؛ نَ-وه) n

درّه طویل و عریض، منطقهٔ که دو طرف اش کوه یا تپه بلند واقع باشد.

ناهار (نا-آر) adj

شکم خالی، گرسنه، آنکه مدت چندین ساعت نان نخورده باشد.

نایب‌الحکومه (نایب-ُل-حُ-کُ-مَه) n

نایب الحکومه، حکمران یک ولایت (این کلمه در قرن گذشته مروج بود، ولی اکنون واژه 'والی' جانشین آن شده است).

نایل (نا-یِل) adj

مصر، سماجت کننده؛ ساعی، کوشان، پر استقامت، پایدار.

نبات (نَ-بات) n

یکنوع قندی که دارای رنگ سفید و شفاف میباشد.

نبجی کدو (نِب-جِی) vi

بوی کشیدن، استشمام کردن.

نبره (نَ-بَ-رَه؛ نَ-بِ-رَه) n

نواسه، نواده.

نتیجه (نَ-تِی-جَه) n

پیامد، انجام.

نٹ (نَٹ) n

مهره، گلوله کوچک فلزی که حصه وسط آن شیارهای ممتد برای بسته شدن به 'پیچ' وجود دارد.

نجات (نِ-جات) n

خلاصی و رهای از خطر.

نجار (نَج-جار) n

درودگر، کسی که در ساختن اشیای چوبین مهارت دارد.

نجس (نَ-جِس) adj

پلید، ناپاک، آلوده به چیزهای که از نگاه اسلامی نجس شمره میشود.

نجیر (نَ-جِیر) n

نام ماهی است مصادف بابرج جدی شمسی.

نخ (نَخ) n

تار، ریشته باریک پنبه ای یا پشمی.

نخت (نَخت) n, adj

نقد، پولی که فی الحال داده شود.

نخچی (نَخ-چِی) n

همسر خالو، زن ماما، زن برادر مادر کسی.

نخچی (نَخ-چِی) n

ماما، خالو، برادر یا سایر وا بستگان مادر.

نخره (نَخ-رَه) n

یکنوع تمایل طفره رفتن از اجرای کاری که محضاً بر بنیاد سلوک ناز و نخوت صورت میگیرد، بدون اینکه با کدام انگیزه جدی برای امتناع ورزیدن پشتیبانی شود.

نخره کدو (نَخ-رَه) vi

طفره رفتن موقتی از انجام کاری که برای امتناع ورزیدن در اجرای آن نباشد.

نخره گر (نَخ-رَه-گَر) adj

آنکه نخره کنند.

نخش‌امدو (نَخش-اَ-مَ-دو) vi

نفع زیاد بردن، معامله بسیار سودمند انجام دادن (بطور غیر

مترقبه).

نخشی (نَخ-شی) adj
منقش، دارای نقش و نگار (توسط گلدوزی یا رنگ آمیزی).

نخصان (نُخ-صان) n
سقط جنین غیر عمدی.

نخص؛ نقصان (نُخص) n
نقص، ضرر یا زیان مادی (در معاملات خرید و فروش).

نداف (نَد-داف) n
کسیکه پنبه میتکاند، خلاج.

نذر (نَذر) n
غذای مجانی که به عامه مردم میدهند (برای برآورده شدن نیاز خاصی).

نذربی بی (نَذر-ِ-بی-بی) n
خوراک مخصوص هزارگی از قبیل 'حلوا' یا 'دلده' که منحصراً به زنان داده میشود، بنگرید به 'چارشمبه سوری'.

نذرکوره (نَذر-ِ-کو-رَه) n
نذر شکم، غذا یا دلده یی که زنان در ماه نهم حامله گی خود بطور نذر میپزند تا خداوند عمل زایش کودک را در وقتش بی‌خطرکنند.

نذری (نَذ-رِی) adj
تخصیص داده شده برای نذر (مثل گوسفند، بز وغیره).

نر (نَر) adj
مذکر؛ جوانمرد، شجاع، دلیر.

نرآس؛ نراسپ (نَر-آس؛ نَر-اَسپ) n
نریان، اسپ نر.

نرّاد (نَر-راد) adj
زرنگ، چالاک، حیله گر.

نراواز (نَر-آ-واز) adj
زنی که آواز بلند مردانه دارد.

نربچّه (نَر-بچ-چَه) adj
ابرپسر، بچه دلیر و نترس.

نرخ (نِرخ) n
قیمت، بهای معمول یک جنس در بازار.

نرخاتو (نَر-خا-تُو) adj
زن قوی هیکل و جسور.

نرخ کاه ماش (نِرخ-ِ-کا-ِ-ماش) adj
بهای نازل، قیمت بسیار کم.

نرخنامه (نِرخ-نا-مَه) n
جدول تعیین قیمت اشیا و اجناس از طرف شاروالی.

نرخ نوا (نِرخ-نَ-وا) n
بهای کلی مواد خوراکی، قیمت اجناس در بازار.

نرس (نَرس) n
پرستار، آنکه از بیماران در شفاخانه مواظبت کنند.

نرسیده (نَ-رَ-سی-دَه) adj
چغاله، خام، میوه ناپخته؛ نزدیک، قریب.

نرکک (نَر-کَک) n
خروس؛ یا کبک.

نرکک‌خرو (نَر-کَک-خُ-رُو) n
خروس، مرغ نر خانگی.

نرکه (نَر-کَه) n
خروس، هر پرندهٔ نر.

نرگاو؛ نرگیو (نَر-گاو؛ نَر-گِیو) n
برزه گاو، گاو نر اخته شده که بطور جوره یی بکار قلبه کردن و حمل و نقل گمارده میشود.

نرم (نَرم) adj
کوفته و آرد شده؛ ملایم، آنچه که سخت نباشد.

نرماده؛ نرمده (نَر-ما-دِه؛ نَر-مَ-دَه) adj
خنثی، کسی که دارای آلت تناسلی زنانه و مردانه هردو هست.

نرمک (نَر-مَک) adv
آرام و آهسته.

نرمک‌لی‌لی (نَر-مَک-لی-لی) adv
باحوصله، بطور آهسته و آرام.

نرم گشت (نَرم-گَشت) adj
ملایم رفتار، اسپ یا الاغی که سوار را تکان ندهد.

نره تو (نَ-رَه-تُو) adj
نامدار، شهیر، معروف (درمغولی)؛

نریو (نَر-یُو) n
(نریان) اسب نر

نزدیک (نِز-دیک) adv

با فاصله کم، قریب (از حیث زمان یا مسافت)، ضد دور.

نزدیکنه (نِز-دیک-نَه) adj

قریب، خویش.

نزدیکی (نیز-دِی-کی) n

قربت، همجواری؛ مقاربت، جماع، آمیزش جنسی.

نزله (نِز-لَه) n

درد زیاد در حصه سرو شقیقه ها.

نژغی؛ نیژغی (نِژ-غَی؛ نیژ-غَی) adj

دلکش، تازه و پرطراوت (در مورد برگ یا ساقه نو رسته نبات مخصوصاً وقتیکه با خاک و شن پوشیده باشد).

نستالیغ (نَس-تا-لیغ) n

فکاهی، لطیفه، نکته خنده آور، سخنان طنز آلود.

نستالیغخواندو (نَس-تا-لیغ-خان-دو) vi

طنزگوی نمودن، لطیفه گفتن، سخنان خنده دار زدن.

نسخه (نُس-خَه) n

ورقه ای که در آن داکتر به شخص بیمار دوا تجویز کرده است.

نسغ کدو (نَ-سَغ) vt

معیوب نمودن، صلمه جسمی زدن، ناقص نمودن، عضو یا قسمت مهمی کسی یا چیزی را از کار انداختن.

نسغ؛ نساغ (نَ-سَغ؛ نَ-ساغ) adj

معیوب، آنکه یکی از اعضای بدن اش قطع شده باشد؛ ناقص، کاسته، آنچه که سالم و کامل نباشد.

نسک (نَسک) n

عدس

نسل (نَسل) n

زاده، فرزند؛ زریه، دودمان.

نسندی (نَ-سَن-دِی) adv

سهواً، اشتباهی.

نسوارمرغوزی (نَس-وار-ِ-مَر-غو-زِی) n

ناس بینی، یک نوع نسوار بینی که رنگ قهوه یی تیره دارد و احتمالاً در قدیم آن را از شهر مرو می‌آوردند.

نسوار؛ ناس (نَس-وار؛ ناس) n

ترکیب سبزرنگی که از آمیختن تنباکوی کوبیده شده با 'چونه' (یا خاکستر شاخ و برگ 'جرکنه' و پوست 'چنار') تهیه میگردد و آن را در زیر زبان یا میان لب و دندان زیرین میگذارند.

نسواری (نَس-وا-رِی) adj

قهوه یی تیره، به رنگ نسوار مرغزی.

نشان (نِ-شان) n

علامت، اثر؛ هدف و آماج تیر.

نشانه‌زدو؛ نشوزدو (نِ-شا-نَه؛ نِ-شو) vi

نشان زدن، بسوی هدف شلیک نمودن (در مسابقه یا تمرین تیر اندازی).

نشانه؛ نشو (نِ-شا-نَه؛ نِ-شو) n

نشان، هدف، آماج تیر (در تیر اندازی).

نشانی (نِ-شا-نِی) n

یادگار، اثر، آنچه که برای بخاطر آوردن کسی نگهداری شود؛ رمز، حرفی که بین دو یا چند تن برای صدق و صحت پیغام شان تعیین شده باشد.

نشانی‌دست (نِ-شا-نِی-دِست) n

یادگار، تحفه خوردی که در وقت جدایی به کسی برسم یادگار داده میشود.

نشپاتی (نَش-پا-تِی) n

شفتالو، هلُو.

نشدنی (نَ-شُ-دَ-نِی) adj

مردنی، آنکه در معرض خطر مرگ قرار دارد.

نشقارکدو (نِش-قار) vi

نشخوار کردن، دوباره جویدن خوراک بلعیده شده (توسط برخی از حیوانات مثل گاو، گوسفند وغیره).

نشوددنی (نِ-شو-دَ-دَ-نِی؛ نِ-شو-دِ-دَ-نِی) n

نشان دهنده، معلم، رهنما.

نشوددو (نِ-شو-دَ-دو) vt

نشان دادن، چیزی یا کسی را نمایاندن؛ شرح دادن، بیان کردن؛ تدریس کردن، رهنمای نمودن.

نشه کدو؛ نیشه کدو (نَ-شَه؛ نیِ-شه) vi
کرامت نشاندادن (مخصوص پیر و انسانهای بزرگ).

نشه؛ نیشه (نَ-شَه؛ نیِ-شَه) n
سکر، مست؛ کرامتی که از اولیا به ظهور رسد.

نصاب (نِ-صاب) n
نصاب الصبیان، قاموس منظوم عربی با معانی فارسی که توسط ابونصرفراهی تصنیف شده است و در مکاتب دینی هزاره تدریس میگردد.

نصپ؛ نصف (نِصپ) n
مناصفه، نیم، یک دوم چیزی.

نصپه (نِص-پَه) n
نصف، مناصفه، نیم، وسط.

نصیب (نَ-صیب) n
سهم، قسمت، آنچه که از پیش برای انسان تعیین شده است.

نصیحت (نَ-صِ-یت) n
اندرز، پند دوستانه.

نظافت (نِ-ظا-فَت) n
پاکیزگی، صفایی، پاکی از چرک و کثافت.

نظر (نَ-ظَر) n
چشم زخم.

نظربند (نَ-ظَر-بَند) adj
کسی که اکیداً در زیر نظارت و مراقبت حکومت باشد.

نظربندی (نَ-ظَر-بَن-دِی) n
تعویذی که به دَور گردن یا سر بازوی کودکان آویزان میشود (برای حفاظت وی از چشم زخم یا حسد دیگران).

نظرشدو (نَ-ظَر) vi
حسدشدن، چشم زخم رسیدن.

نظرکدو (نَ-ظَر) vt
حسدکردن، چشم نمودن.

نظیر (نَ-ظِیر) adj
مانند، مشابه، هم مثل.

نغجی (نِغ-جَی) adj
دلکش و تمیز؛ تازه، برگ یا ساقه نو رسته نبات مخصوصاً وقتیکه با خاک و شن پوشیده باشد.

نغچی (نَ-غَ-چِی) n
ماما، خالو، برادر یا سایر وابستگانِ مادر.

نغل؛ نغول (نُ-غُل؛ نُ-غُول) n
هواکَش تندور و بخاری، آبرو قلعه، حفره گرد برای درون کردن هیزم و بوته در بین تنور.

نفاق (نِ-فاق) n
تفرقه، عدم اتفاق، دو یا چند دستگی.

نفاق انداز (نِ-فاق-آن-داز) adj
فتنه انگیز، فساد پیشه، آدم ستیزه جویی که در میان دیگران تفرقه ایجاد نماید.

نفاق اندختو (نِ-فاق) vi
فتنه بپا کردن، تفرینقه ایجاد نمودن، عدم موافقت بوجود آوردن.

نفت (نَفت) n
تیل خام.

نفر (نَ-فَر) n
فرد، شخص، کس.

نفرت (نُف-رَت؛ نَف-رَت) n
کراهت، بیزاری، ناپسندی.

نفرخذمت (نَ-فَر-خِذ-مَت) n
نوکر خانگی افسران نظامی و پولیس (معمولاً جوانان هزاره و اقوام ستمدیده دیگر کشور بجای خدمت در زیر درفش ملی معمولاً در ظرف دوسال به خدمت زن و بچه صاحب منصبی گماشته میشدند).

نفس (نَ-فَس) n
دم، هوایی که در حال تنفس از بینی و دهان به شش داخل میشود؛ کنایه از همدم، دوست، رفیق صمیمی.

نفس (نَفس) n
نیاز ضرورت که یک انسان دارد؛ نفس اماره، خواهش و هوسی که انسان را بسوی کارهای زشت میکشاند.

نفس‌تنگی (نَ-فَس-تَنگ-گی) n

دمه، ضیق النفس، یک نوع مرض مزمن سینه که باعث ایجاد دشواری شدید در روند تنفس بیمار میشود.

نفع؛ نفه (نَفع؛ نَ-فَه) n

فایده، منفعت، سود.

نفوس (نُ-فُوس) n

جمعیت، ساکنین (یک قریه یا شهر).

نفیرکشیدو (نَ-فِیر) vt

آزار دادن، فشار آورد، زیر فشار قرار دادن.

نقّاش (نَق-قاش) n

بازار فروش حیوانات، محل دام فروشان، محل مخصوص از بازار که برای بیع و شرای حیوانات اهلی میباشد.

نقاش (نَق-قاش) n

رسام، آنکه تصویر کسی یا منظره ای را رسم کنند.

نقرا؛ نقره (نُق-را؛ نق-رَه) n

سیم، فلز گرانبهایی که در ساختن انگشتر و سایر زیورات زنان بکاربرده میشود.

نقروب (نَق-رُوب) adj

غیب، پنهان، ناپدید.

نقروب‌شدو (نَق-رُوب) vi

ناپدید شدن، پنهان گشتن (از شعاع دید کسی).

نقروب کدو (نَق-رُوب) v

غیب کردن، پنهان نمودن (چیزی را با سرعت و چالاکی).

نق زدو؛ نق‌نق کدو (نِق-زَ-دو) vi

بدخوی نمودن، انتقاد بیجا گرفتن، بهانه جوی کردن؛ سخت اصرار نمودن، لجوجانه پافشاری کردن.

نقصان (نُق-صان) n

ضرر، زیان، خساره.

نقط؛ نوقط (نُ-قَط؛ نو-قَط) n

نقطه، نکته، علامت مدور و کوچکی که در آخیر جمله بیانیه میگذارند.

نقل (نَقل) n

قصه، داستان؛ صحبت، سخن، گپ.

نقل (نُقل) n

یکنوع شرینی که در بین آن مغز هسته زردآلو میباشد.

نقل کدو (نَقل) vi

سخن گفتن، صحبت کردن (در باره موضوعی بطور مفصل)؛ حکایت کردن، نقالی نمودن (مثلاً افسانه های عامیانه هزارگی که غالباً بوسیله پیرزنان گفته میشود).

نقلی (نَق-لی) adj

کم اصل، بنجل، متاعی که جنسیت مرغوب نداشته باشد.

نقم کندو (نَقم) vi

کابیدن غار، تونل کندن، سمج زدن.

نقم؛ نقب (نَقم؛ نَقب) n

سمج، مجرای زیر زمینی، پناه گاهی که در زیر زمین مانند لانه جانوران درست کنند.

نکاح (نِ-کا) n

عقد ازدواج.

نکاح‌بسته کدو (نِ-کا-بَس-تَه) vt

عقد زناشویی بستن در بین عروس و داماد (که با خواندن کلمات مخصوصی بواسطه ملا مشروعیت پیدا میکند).

نکاح‌خط (نِ-کا-خَط) n

نکاح نامه، ورقه ای که در آن موافقه ازدواج داماد و عروس با تأیید و امضا چند شخص دیگر ثبت شده باشد.

نکبت؛ نگبد (نَک-بَت؛ نَگ-بَد) adj

پست، کثیف، دنی، فرومایه (در مورد کسی بطور تحقیر آمیز گفته میشود).

نکل (نِکِل) n

فلزی است سخت و دارای رنگ نقرهٔ و سطح صاف که در ساختن ظروف بکار میرود.

نکو (نَکُو) adj

التیام

نگاوو (نِ-گا-وو) n
نگاهبان، محافظ (خصوصاً کسی که مزارع را از چریدن رمه کوچی حراست کنند).

نگاه دار (نِ-گا-دار) n
نگهبان، حامی.

نگاه کدو (نِ-گا) vt
نگهداری کردن، در جای محفوظ گذاشتن، حفاظت نمودن.

نگره (نِگ-رَه) n
ریشه یک نوع گیاه که برای دفع حسد یا چشم زخم میسوزانند.

نگینه؛ نیگنه (نِ-گی-نَه؛ نیگ-نه) n
نگین، سنگ قیمتی، گوهر، هرنوع از احجار کریمه که بر انگشتر نصب کنند.

نلشت (نَ-لِشت) n
اصرار، پافشاری (در مورد کودکان).

نلشت کدو (نَ-لِشت) vi
پافشاری نمودن، اصرار کردن (بیشتر در مورد کودکان بکار میرود).

نلغگی کدو (نِل-غَ-گی) vi
تقلید نمودن کردار طفل خردسال، مانند یک کودک حرف زدن.

نلغه (نِل-غَه) n
کودک نوزاد، طفل خورد؛ نازک، تازه روئیده (در مورد گیاه خوردنی یا رواش وغیره).

نلغه تو (نِل-غَه-تُو) adj
دارای کودک نوزاد، طفل دار (مخصوصاً به مادران گویند).

نلغه زی (نِل-غَه-زَی) adj
ماده گاوی که بتازگی زاییده باشد.

نلّق زدو (نَل-لَق) vi
تقاضاکردن، خواستن، التماس نمودن (با سماجت و زاری).

نلمکی؛ نلبکی (نَل-مَ-کی؛ نَل-بَ-کی) n
نعلبکی، بشقاب خوردی که در زیر پیاله چای گذارند.

نلمو (نَ-لَ-مو) خوب؛ زیبا؛ خوش

نم (نَم) adj
رطوبت، تری، سرایت کمی آب در زمین یا چیزی دیگر.

نماد (نبی-ماد) n
نمد، پارچه ضخیمی که از پشم میمالند و با آن کف خانه را فرش میکنند.

نماز (نَ-ماز) n
صلات، عبادت و نیایش مسلمانان که پنج وقت در روز میباشد.

نمازدیگر (نَ-ماز-ِ-دِی-گَر) n
دیگر، عصر، اندکی پیش از شام.

نماینده (نُما-یِنده) n
نایب، وکیل، آنکه از طرف کسی یا گروهی برای انجام کاری تعیین شده باشد.

نمره (نُم-رَه) n
شماره، نمبر، عدد.

نمکدان؛ نمکدانی؛ نماکدانی (نَ-مَک-دان؛ نَ-مَک-دا-نی؛ نِ-ماک-دانی) n
ظرفی که سرپوش سوراخ سوراخ دارد و برای افشاندن نمک در بالای غذا بکار میرود.

نم کدو (نَم) vi
نم کشیدن، اندکی مرطوب شدن.

نمک؛ نماک (نَ-مَک؛ نِماک) n
ملح، جسمی است سفید رنگ، بلوری، شورمزه و از آب دریا و معدن بدست می‌آید، با خوراک خورده میشود و برای صحت انسان مفید است.

نمناک (نَم-ناک) adj
نم دار، مرطوب.

نم نمک (نَم-نَ-مَک) n
باران اندک اندک، رَش، باران کم.

نم نمک کدو (نَم-نَ-مَک) vi
اندک اندک باریدن، کم کم باریدن، اندک اندک و ریز ریز آمدن باران.

نمونه (نَ-مُو-نَه) n
مانند، مثل، شبیه؛ سرمشق، مقدار کمی از چیزی برای مثال.

نمیر (نَ-میر) n
آب پاکیزه و فراوان.

ننگ (نَنگ) n
بدنامی، عیب، عار؛ غیرت، شهامت، مردانگی.

ننگار (نَنگ-گار) n
ننگ و عار.

ننگولی (نَنگ-وُ-لَی) adj
ننگ والا، آدم غیرتمند و با ننگ.

ننگی (نَنگ-گی) adj
باغیرت، باشهامت؛ خودخواه، مغرور.

ننه (نَه-نَه) n
مادر، والده.

نو ۱ (نَو) adj
جدید، تازه، ضد کهنه.

نوبای (نو-بای) adv
انتگا، به کلّی، صد در صد.

نوبت (نو-بَت؛ نَو-بَت) n
واری، فرصت، وقت چیزی یا کاری، مرتبه.

نوبر (نَو-بَر) adj
نهال، درختی که اولین بار میوه دهد؛ نورس، میوه تازه رسیده.

نوبرآمد (نَو-بَر-آ-مَد) adj
طُرفه، چیزی که نوساخته شده باشد.

نوتک (نَو-تَک) adj
نوده، جوانه، شاخچه تازه رسته.

نوجوان (نَو-جَ-وان) n
نوبالغ، تازه جوان.

نوچرخ (نَو-چَرخ) n
کنایه از نوجوان.

نوچه (نُو-چَه) n
سنگر، کمین گاه.

نوچه (نَو-چَه) n
دره کوچک، وادی خورد.

نوحه (نَو-حَه) n
اشعاری بسیار اندوهناک که معمولاً توسط یک ذاکر باسواد به حالت ایستاده (در پیش منبر مسجدی) راجع به رویدادهای فوق العاده حزن انگیز قتل عام کربلا (عاشورا یا ۱۰ محرم ۶۱ هـ ق) به آواز بلند گاهی از حفظ گاهی از روی بیاض قرائت میشود.

نوخته (نوخ-تَه) n
افسار، تسمه چرمی که به سر اسپ و الاغ میبندند.

نودو (نَو-دو) n
ناودان، لوله چوبینی که آب باران از روی بام داخل آن میشود و بزمین میریزد؛ همچنین ناو بزرگ چوبی که از طریق آن آب به آسیاب سرازیر میگردد و سنگ را میچرخاند.

نودو؛ نو؛ ناو (نَو-دو؛ نَو؛ ناو) n
ناوه، دره بسیار خورد.

نوده (نَو-دَه) n
ترکه، شاخه نازک و نورس از بن درخت.

نور (نُور) n
درخشش، فروغ (به مفهوم مذهبی).

نوربند (نُور-بَند) adj
زیبا، شکیل، قشنگ، وجیهه (معمولاً برای زن و دختر بکار میرود).

نور؛ نوور (نَ-وُر؛ نَ-وُور) n
تالاب، برکه، حوضی که در آن آب ذخیره میشود.

نوروز (نَو-روز) n
نخستین روز سال نو (که مصادف به روز اول حمل در جنتری هجری شمسی و ۲۱ مارچ در تقویم مسیحی است) و این آئین فرهنگی اصلاً برای بزرگداشت اعتدال ربیعی (آنگاه که خورشید به برج حمل وارد میگردد) وضع شده است؛ البته تجلیل چنین مناسبات مشابهی صرفاً به چند خطه فارسی زبان منحصر نیست، زیرا سال نو چینایی ها در ۲۴ جنوری و 'بسنت' یا جشن بهاری هندی ها در۱۹ فبروری بنابر اوضاع جوی در صفحات جنوبی چین ونقاط شمالی هند نظیر پنجاب فرامیرسد. ولی حلول 'نوروز' بطور طبیعی دقیقاً با عین وقت شروع رشد قوه نامیه بهاری در سرد سیر ترین اقلیم های خراسان باستان بخصوص هزاره جات مطابقت کامل دارد. از اینرو هزاره

ها بخاطر آغاز ذوب شدن انبوه برف دیرپا و انقضای دوران سختی و مرارت زمستان بسیار شادمان میشوند و جامه های نو و فاخر خود را برتن کرده به خانه های وابستگان و دوستان خود برای گفتن تبریک میروند و کلاً عقیده دارند که اگر در این روز خجسته خوشحال باشند، یقیناً تمام ایام دیگرسال را با عین سرور و نشاط سپری خواهند نمود. در بین طبقه عوام هزاره 'نوروز' محتوای اسلامی یافته، زیرا عموماً آن را مصادف با روز جلوس حضرت علی بر مسند خلافت میدانند.

نوسه (نو-سَه) n

نواسه، نبسه، نواده.

نوشادر؛ نشادر (نَو-شا-دِر؛ نِ-شا-دُر) n

نشادر، جسمی است نیمه شفاف و جامد که مزه تیز و زننده دارد.

نوشته؛ نایشته؛ نمشته (نَ-وِش-تَه؛ نا-یِش-تَه؛ نِ-مِش-تَه) n

تحریر، نبشته، نگارش، کتابت، شکل کتبی یا تحریری.

نوشجان (نوش-ِ-جان) interj

جمله تعارفی که معمولاً در پاسخ صلا زدن کسی به مشارکت در غذا خوردن و برای تشویق مهمان به خورده غذا اظهار میگردد.

نوشدارو (نوش-دا-رُو) n

ادویه ضد زهر، داروی شفابخش؛ کنایه از چیزی قیمت بها و کم یاب.

نوغی قوشو (نُو-غَی-قو-شو) n

نوقلی؛ نقلی (نوق-لی؛ نُق-لِی) adv

مدور و صاف (در مورد شکافتن یا سوراخ).

نوک (نُوک) n

سر تیز قلم های مختلف (نی، خودرنگ، خودکار و پنسل) که در وقت نوشتن رنگ را بر کاغذ نقش میکند.

نوکر (نو-کَر) n

چاکر، فرمانبردار، خدمتگار شخصی افراد متشخص (خصوصاً آن که هرکاری را برای بادار انجام بدهد).

نوکری (نو-کَ-رِی) n

عسکری، سربازی، خدمت اجباری دوساله در اردو یا قوای پولیس امنیه (که پیش از انقلاب اسلامی میباید هر مردجوان هزاره آن دوره را طی میکرد).

نوکری وال (نو-کَ-رِی-وال) adj

موجود بر سر وظیفه (خصوصاً داکتری که شبانگاه در محل کارخود حاضر باشد).

نوکسر (نوک-سَر) adj

سرنگون، نگونسار، واژگون.

نول (نُول) n

منقار پرندگان که سر آن چنگ و تیز است؛ دهنه میل تفنگ؛ لبها و بینی، کنایه از چهره و صورت.

نولجی کدو (نُول-جِی) vt

بوئیدن

نول چنگ کدو (نُول-چَنگ) vt

برای تصاحب و بچنگ آوردن چیزی علاقه مفرط نشان دادن.

نول زدو (نُول) vt

با منقار زدن (مثلاً خروس جنگی).

نول سرخ کدو (نُول-سُرخ) vt

چشم طمع دوختن، برای تصاحب و بچنگ آوردن چیزی علاقه مفرط نشان دادن.

نوله (نُو-لَه) n

لوله، میله ای که در یک طرف بعض از ظروف برای ریختن آب نصب میباشد.

نومیدشدو؛ ناامید شدو (نَو-مِید؛ نا-اُ-مِید) vi

ناامید شدن، مایوس گردیدن.

نومید؛ ناامید (نَو-مِید؛ نا-اُ-مِید) adj

مایوس، آنکه چشم امید نداشته باشد.

نونو (نو-نو) n

طفل، نوزاد، کودک.

نونورک (نَو-نُو-رُک) adj

جدید و درخشنده (لباس وغیره).

نوه (نَ-وَه) n

ناودان، لوله چوبینی که آب باران از روی بام داخل آن میشود و بزمین میریزد؛ همچنین ناو بزرگ چوبی که از طریق آن آب به آسیاب سرازیر میگردد و سنگ را میچرخاند.

نوه کش (نَ-وَه-کَش) adj

چاق، فربه (حیوانات).

نویافته (نَو-یاف-تَه) n, adj

نوکیسه، تازه به دولت رسیده.

نه ۲ (نَه) vi

میکند، مینماید، انجام میدهد (مخفف "مونه" یا "موکونه" هزاره گی).

نه ۱ (نَه) adv, interj

نی، نا، لا (حرف نفی).

نه تول انگور (نَه-تول-ـِ آنگ-گُور) adj

(کنایتاً) گزاف، بسیارقیمت، بیحدگران.

نی (نَی) n

گیاهی است بلند دارای تنه راست و درونتهی که در جاهای مرطوب میروید.

نی بر (نَی-بُر) n, adj

آدم زورگوی و ستمگر.

نی چلم (نَی-چِ-لِم) n

لوله چوبین چلم.

نی زدو (نَی-زَ-دو) vi

کنایه از الحاح کردن، تضرع نمودن.

نی زری (نَی-زَ-رِی) n

نیزار، نیستان.

نی شکر (نَی-شَ-کَر) n

گیاهی است که تنه اش مملو از مواد قندی است و از عصاره آن شکر درست کنند.

نی گوش (نَی-گوش) adj

دارای گوشهای راست و برافراشته (مثلاً حیوانات مختلف).

نیازی (نِ-یا-زِی) n

خیرات، نذر، آنچه که از طرف مردم به سادات و پیر داده شود.

نیا کدو؛ نیو کدو (نیا؛ نِ-یو) vt

بستن، بند نمودن، بهم چسپانیدن (تخته در یا کلکین).

نیال (نِ-یال؛ نیال) n

درخت جوان، درختی که تازه روییده شده باشد.

نیال شندو (نِ-یال؛ نیال) vi

نهال نشاندن، نهال غرس کردن.

نیا؛ نیو (نیا؛ نِ-یو) adj

بستن در، پنجره و غیره.

نیبچی کدو (نیب-چِی) vi

بغذای دیگران شریک نشدن.

نیپته؛ نپته؛ ایپته (نیپ-تَه؛ نپ-تَه؛ ایپ-تَه) adv

روبرو، مستقیماً (در مورد راه گفته میشود)؛ پناه، مصونیت، حمایت، پشتیبانی.

نیت (نِ-یَت) n

اتفاق، همبستگی، اتحاد؛ هدف، قصد، منظور.

نیجی کدو (نے-جِی) vi

بوئیدن

نیچه (نَی-چَه) n

نی کوچک وکوتا که درآن تارنخ را تابند و بین ماکو گذارند تا وقت بافتن نخ بکار آید.

نیچی کدو (نے-چِی) vt

خلیدن

نیر کدو (نِیر) vt

اعتنا کردن.

نیرو (نے-رو) n

منطقه سرد سیر؛ نام محلیست در جاغوری.

نیره (نَی-رَه) adv

مستقیماً

نیز کدو (نِیز) vt

اعتنا کردن، اهمیت دادن (همیشه در جملات منفی استعمال میشود).

نیزه (نَی-زَه) n

چوب دراز و سخت که بر سرش آهن تیزی نصب کنند.

نیزه بازی (نَی-زَه-با-زِی) n

مقابله ای که در آن سوارکار بر اسپ میخ فرورفته بر زمین را از وسط میدان توسط نوک نیزه از خاک کشیده با خود میبرند و هر شخص این عمل را در حال دویدن

اسپ موفق اجرا کند برنده مسابقه میباشد.

نیزه زدو (نَی-زَه) vi
میخ فرورفته بر زمین را با نوک نیزه در مسابقه نیزه بازی زدن.

نیش (نیش) n
آن حصه بدن حشرات گزنده که توسط آن زهر را در بدن داخل میکند؛ چهار دندان که دو در بالا و دو پایین قرار دارند.

نیش پیاز (نیش-پیاز) n
پیاز سبز، پیازی که هنوز بیخ اش در حال رشد باشد.

نیشتر (نیش-تَر) n
تیغ کوچک نوک تیز (برای فصد).

نیشوک (نے-شُوک) adj
کسی که نیش ها یا دندان پیشین وی بیش از حد معمول دراز است.

نیغ (نیغ) adj
مستقیم، رو برو (در قسمت نشیب یا مرتفع راه).

نیفه (نے-فَه) n
سوراخ ریز، سوفار، شکاف خورد سوزن (برای درون کردن تار)؛ سوراخ باریک تنبان که بند را از آن میگذرانند.

نیفه کدو (نے-فَه) vt
نخ کردن سوزن، گذراندن تار از سوراخ سوزن (پیش از دوختن چیزی).

نیک (نیک) adj
نیکو، خوب، کسی که دارای اوصاف حسنه و مطلوب باشد.

نیک بخت (نیک-بَخت) adj, n
خوش بخت، سعادتمند، نیک روز.

نیکر (نے-کَر) n
پتلون مردانه که در فصل زمستان پوشیده میشود.

نیک فعل (نیک-فیل) adj, n
نیک کردار، آنکه کارهای نیکو انجام دهد.

نیکه (نے-کَه) n
جد، پدرکلان، پدر مادر و پدر.

نیکه (نے-کَه) نام طایفه یی در دیزنگی.

نیکی (نے-کی) n
احسان، کار بسیار خوب (نسب به کسی).

نیکی پرمشت (نے-کی-پُر-مُشت) adj, n
احسان فراموش، قدر ناشناس، ناسپاس.

نیل (نیل) n
رنگ آبی، رنگی که از گیاه بنام نیل گرفته میشود.

نیلبی (نیل-بی) n
ناز، طنازی، کرشمه.

نیل کدو (نِیل) vi
به چیزی خیره شدن، با دو چشم بدقت چیزی یا کسی را تعقیب کردن، نگاه کردن گرگ و یا دیگر حیوانات درنده به طرف شیکارش.

نیلگو کدو (نیل-گو) vi
چَشم به چَشم دیدن.

نیلو (نے-لو) n
چراگاه با لای کوه، علفزار دور افتاده، جای با آب و علفی که حیوانات اهلی را (مانند گاو، اسپ، قاطر و خر) مدت چند ماه برای چریدن رها کنند.

نیمان (نی-مان) n
نام دسته بزرگ هزاره در میان طایفه شیخ علی (میتلند، ج ۴، ص ۳۸۳).

نیم بلجری (نِیم-بِل-جَ-رِی) adv
نیم چاشت، پیش از ظهر (حوالی ساعت ۱۰ بجه).

نیم پس (نِیم-پَس) adj
نیم کشاده، نیمه باز، اندکی مفتوح (دروازه، کلکین و غیره).

نیم ٹرد (نِیم-ٹِرد) adj
نامکمل، نیم کاره، نیم بند (در مورد کاری که در دست اجرا باشد استعمال میشود).

نیمجی (نِیم-جی) n
تازه به شیر آمدن گاو.

نیمچه (نِیم-چه) adj
کم و بیش، نیمه، آنچه که کامل

نباشد.

نیمچه‌ملا (نیم-چه-مُل-لا) n
نیمه ملا، کنایه از شخصی کم معلومات که اظهار عالم بودن کند.

نیم‌خام (نیم-خام) adj
نیم پخته.

نیم‌دم (نیم-دَم) adj
نیم جان، نیم نفس.

نیم‌رامنده (نیم-را-مَن-دَه) adj
ناکام، نامراد (لفظاً به 'سر منزل مقصود نرسیده' مغنی میدهد و بعنوان دعای بد یا نفرین گفته میشود).

نیمرزنه (نی-مِر-زِ-نَه) n
غذای چاشت، خوراک ظهر.

نیم‌روزه (نیم-رو-زَه) adv
نصف روزی (کار یا مسافه یی که تا ظهر تمام شود).

نیمره (نیم-رَه) n
پناهگاه، مامن، جایگاه محفوظ از باد یا خطر، سرپناه یا وسیله پوشش (مثل سمت پناه دار کوه یا دیوار).

نیمری (نیم-ری) n
نان یکرویه؛ نیمرخ، چیزی و کسیکه نیم آن از کمینگاه دیده شود؛ پناگا، سرپنا یا روپوش مانند کمبل و لحاف.

نیم‌ساقه (نیم-سا-قَه) n
یکنوع کفش چرمی گردن دار.

نیم‌سری (نیم-سَ-ری) n
نوعی از صداع که غالباً فقط یک طرف سر دچار آن درد میشود.

نیمسو (نیم-سُو؛ نی-مَ-سُو) n
کمک، مساعدت، تعاون.

نیمسوکدو (نیم-سُو) vt
معاونت نمودن، کمک کردن؛ روبرا کردن، براه انداختن.

نیم‌سیر (نیم-سیر) n
نصف یک سر کابل که تقریباً مساوی با سه و نیم کیلوگرام میباشد.

نیم‌عمره (نیم-اُم-رَه) adj
آدمی که نصف عمرش گذشته باشد، میان سال، حدود چهل و پنج ساله.

نیم‌غروت؛ نیم‌غروج
(نیم-غُ-رُوت؛ نیم-غُ-رُوج) adj
نم دار، نیمه مرطوب (مثلاً دانه گندم، جو یا علف).

نیم‌کاره (نیم-کا-رَه) adj
نامکمل، نیمه تمام، پایان نیافته.

نیم‌کش (نیم-کَش) adj
اندکی مفتوح، نیمه باز، اندکی کشوده (دروازه یا پلک چشم).

نیم‌کله (نیم-کَ-لَه؛ نیم-کِ-لَه) adj
نیمکاله، آدم بیمار یا معلول؛ کار نامکمل یا نیمه تمام.

نیم‌کله ایشتو (نیم-کَ-لَه) vt
نیمه تمام گذاشتن، مکمل انجام ندادن.

نیم؛ نیمه (نیم؛ نی-مه) n
نصف، یک دوم چیزی، یکی از دو حصهٔ مساوی که باهم یک شئ کامل را تشکیل دهند.

نیموری؛ نیماوری (نی-مَو-ری؛ نی-ماو-ری) n
کمک مادی داوطلبانه از طرف اقارب و خویشاوندان (بشکل گوسفند، روغن، پول نقد و غیره) که قبل از برگزاریِ مراسم عروسی به داماد یا پدرش داده میشود.

نیمه نیم کیله (نی-مَه-نیم-کی-لَه) adj
نامکمل، کاری که نیمه اش انجام شده، مگر نصف دیگرآن هنوز نا تمام مانده است.

نیمه‌یی؛ نیمایی (نی-مَه-یی؛ نی-ما-یی) n, adv
قرار دادی که در آن در آمد در بین مالک و کار گر کِشت دو تقسیم میگردد.

نیی (نَ-یی) adv
عقب، خفا، در پناه چیزی.

و (وَ؛ وُ) conj
وَ، با، همرا، به اضافه.

وا (وا) pron, dem pron

یک برگی (یک-بِر-گی) adv
دفعتاً، بگونه ناگهانی.

یک بلستی (یک-بِ-لِس-تی) adj
(لفظاً به معنی یک وجبی) شخص رشد نکرده که قامتش بسیار کوتاه تر از حد معمول باشد.

یک تخپای (یک-تَخ-پای) n
لنگه، یک تای کفش یا بوت.

یکتو (یک-تُو) adj, n
یک لا، در بر داشتن پیرهن و پاجامه.

یک جای؛ یک جی (یک-جای؛ یک-جَی) adv
یکجا، باهم، همراه.

یک چیمه (یک-چی-مَه) adj
اعور، کسی که یک چشمش نابینا است.

یک دم (یک-دَم؛ یگ-دَم) adv
بزودی، بدون وقفه، عجالتاً.

یک دوره شدو (یک-دو-رَه) vi
یکطرف شدن، کنار رفتن.

یک دیگه (یک-دی-گه)
دیگر؛ همدیگر.

یکراس؛ یکه راس (یک-راس؛ یَ-کَ-راس) adv
مستقیماً، راست.

یکرته (یَ-کَر-ته) adv
یکبارگی، بکلی، کاملاً.

یک سرخشک (یک-سَر-خُشک) adj

یکه و تنها، بدون زن و فرزند.

یک سره کدو (یک-سَ-رَه) vt
یک طرفه کردن، فیصله نمودن (مثلاً یک موضوع یا مشکل).

یکسر؛ یکسره (یک-سَر؛ یک-سَ-رَه) adv
همیشه، مداوم، پیوسته؛ یک جانبه، یکطرفه.

یکشمبه (یک-شَم-بِه) n
یک شنبه، روز اول هفته.

یکطرفه (یک-طَ-رَ-فه) adv
یک جانبه، از یک سو.

یکطرفه کدو (یک-طَ-رَ-فَه) vi
فیصله کردن، تصمیم نهای را اتخاذ نمودن

یک گردک (یک-گَر-دَک) adj
ذره، چیزکوچک (از لحاظ جسامت).

یکولنگ (یَ-کَو-لَنگ) adj
نام موضع هزاره نشین معروف در سمت شرق دیزنگی نزدیک بامیان (در حبیب السیر نیز عیناً ضبط شده است، مثلاً 'امیرشاه ملک ازراه 'ایکه النگ' به بلخ رفت' (ص ۵۵۹ ج ۳).

یک و نیمی (یک-وُ-نی-می) adv
تک و توک، کم و بیش، یگان یگان.

یکه (یَ-کَه) adj
منفرد، تنها.

یکه یکه (یَ-کَه-یَ-کَه) adv, adj
یک یک، جدا جدا؛ پاشان، پراکنده، متفرق.

یک؛ یگ (یک؛ یگ) num
یک، عدد نخست (۱) در حساب؛ مساوی، مشابه، عیناً.

یکیم؛ یکمی (یک-کیم؛ یک-مِی) adv, particle
پیهم، مسلسل، مستمر و بلا انقطاع (کلمه یی که قبل از فعل بکار میرود، برای بیان کردن زمان جاری و مشغول بودن فاعل به اجرای کاری).

یگردک (یَ-گَر-دَک) adj
کمی، اندکی، مقدار بسیار جزئی.

یگره (یگ-رَه) adv
یکبار، یک دفعه.

یگلخت (یگ-لُخت) adv
سالم، ناشکسته؛ کاملاً، مکمل، تماماً.

یگنمه (یگ-نَ-مَه) n, adj
همنام، دوکسی که یک اسم دارند.

یگو ۱ (یَ-گو) adj
یگان، کدام (راجع به چیزهایی که تعدادش معلوم نیست بکار برده میشود)؛ تقریباً، تخمیناً.

یگو ۲ (یَ-گو) pron
کسی، شخصی.

یگوچیز (یَ-گو-چیز) چیزی، کدام شئ.

یگورد (یَ-گورد) adj

اندکی، کمی، مقدار بسیار ناچیز؛ یک مقدار، یک اندازه.

یلدا (یَل-دا) n

درازترین شب سال (شب اول برج جدی).

یوغ (یُوغ) adj

بی ادب، وحشی صفت، آنکه آداب انسانی را رعایت نکند.

یوغ؛ اوغ (یُوغ؛ اُوغ) n

چوبیکه بر گردن یک جفت گاوی قلبه ای بگذارند.

یولی (یُو-لی) adj

مانند؛ مثل

ییری کدو (یے-رِی) vt

ارسال کردن، فرستادن.